LUDOVICI ANTONII
MURATORII
OPERA OMNIA.

ANTIQUITATES ITALICAE MEDII AEVI,

SIVE

DISSERTATIONES

De Moribus, Ritibus, Religione, Regimine, Magistratibus, Legibus, Studiis Literarum, Artibus, Lingua, Militia, Nummis, Principibus, Libertate, Servitute, Foederibus, aliisque faciem & mores Italici Populi referentibus post declinationem Rom. Imp. ad Annum usque MD.

OMNIA ILLUSTRANTUR ET CONFIRMANTUR

INGENTI COPIA DIPLOMATUM ET CHARTARUM VETERUM,

Nunc primùm ex Archivis Italiae depromtarum,

ADDITIS ETIAM

NUMMIS, CHRONICIS, ALIISQUE MONUMENTIS NUNQUAM ANTEA EDITIS.

AUCTORE

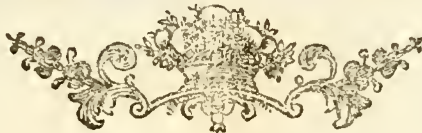
LUDOVICO ANTONIO MURATORIO

SERENISSIMI DUCIS MUTINAE

BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

Arretino Seminario & Collegio Ecclesiasticorum Castilionensi Episcopalibus alteram hanc editionem curantibus.

TOMUS DUODECIMUS.

ARRETII MDCCLXXVIII.

Typis MICHAELIS BELLOTTI Impress. Episcop. sub signo PETRARCAE.

SUPERIORIBUS PERMITTENTIBUS.

CHRONICON SUBLACENSE,

SIVE

CATALOGUS

ABBATUM MONASTERII SUBLACENSIS

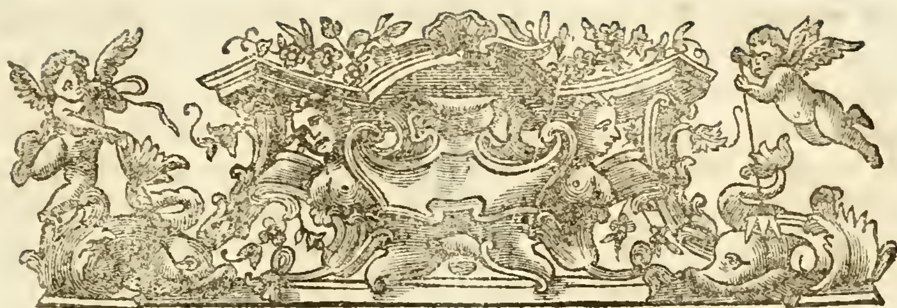
Ab Anno Christi circiter DXCV. usque ad MCCCXC.

AUCTORE

MONACHO SUBLACENSI ANONYMO

Nunc primùm prodit

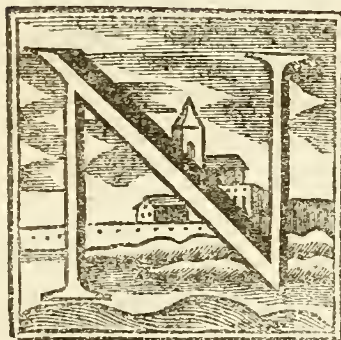
EX MANUSCRIPTO CODICE ROMANO.

IN CHRONICON SUBLACENSE

PRAEFATIO

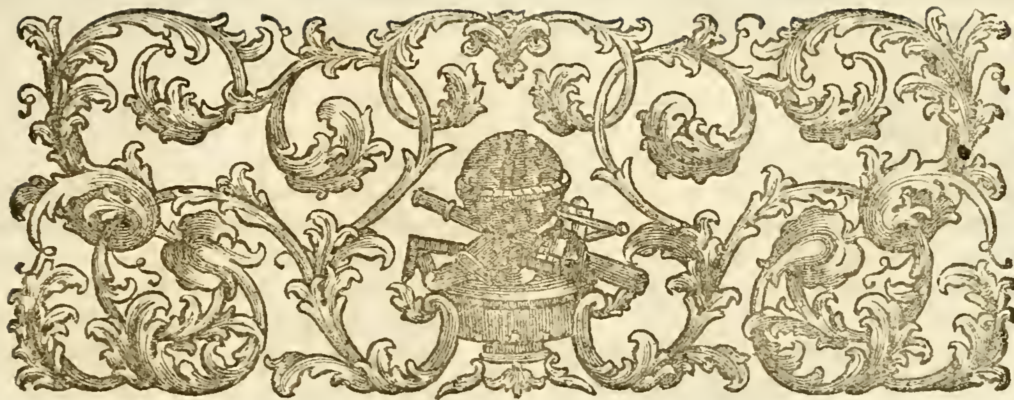
LUDOVICI ANTONII MURATORII.

Ihil opus est, ut ego eruditum Lectorem moneam, inter Italica Monasteria *Sublacense* in Latio situm, antiquitate & nobilitate cum amplissimis quibusque certare. Scilicet illud ante Casinense aedificavit Sanctus Benedictus, Occidentalium Monachorum Pater, ejusque sacri loci perquam celebre olim nomen fuit; immo & adhuc esse pergit, quamquam Commendatario Abbati subjectum non eam alat Monachorum copiam, quae antiquis Seculis ibi numerabatur. Subsunt Monasterio Castra & vici aliquot, in quae non temporalem modo, sed & spiritualem jurisdictionem Abbas Commendatarius exercet. Breve Chronicon celeberrimi ejusdem Monasterii ego nunc exhibeo, quod olim ex Romano Codice descripsit egregius vir, atque inter paucos amicus meus, Dominicus Maria Jacobatius Mutinensis, quo tempore negotiis Serenissimi Ducis Mutinae, Heri nostri, summa cum laude

in

in Urbe praeerat. Exhibetur ibi Catalogus Abbatum Sublacensium ab origine Coenobii usque ad Annum Christi circiter MCCCXC. eorumque Acta brevibus recensentur. Auctor Opusculi sine dubio Monachus Sublacensis fuit, cujus nomen desideratur in Codice MSto. Fortasse ne ipse quidem illud voluit posteris notum. Plenius autem Chronicon Sublacense exstare accepi, quod lubentius e tenebris eripere cupiebam, spe ductus fore, ut per ejus editionem tum de sacro loco, tum de eruditione melius mererer. Sed voti compos minime factus, quod possum nunc profero. Chronici quoque Sublacensis mentionem fecit Clarissimus Mabillonius in Itinerario Italico, ejusque evulgandi spem nobis reliquerat. An idem cum isto fuerit, incompertum est mihi. Quum vero nonnulla ex monumentis Archivi Sublacensis in hoc Opus intulerim, ea cum hocce Chronico jungenda erunt, aut conferenda.

CHRONICON SUBLACENSE.

Ecundus *Abbas* post Sanctum Benedictum fuit *Honoratus* discipulus ejus jam dicti Patris honestus. Secundo loco regimen tenuit loci, ex cujus sanctitate & opere Coenobium Sublacense augmentandi materiam sumsit; namque eo tempore in Capitulo illius Coenobii Ecclesia in honorem Sanctorum Cosmae & Damiani fuerat constructa. Postea verò major Ecclesia consecrata est & ampliata in honorem Sancti Benedicti, & Sanctae Scholasticae Virginis, per quod temporibus praedictis gloriosissimus Pontifex Gregorius, cum Beata Silvia matre sua, Castrum, quod Apollonium dicitur, praenominato transtulit loco, ac alia multa bona, ut habetur in privilegio dicti Beati Gregorii, concessit, confirma-

A vitque omnia, quae Sanctus Benedictus in vita sua acquisivit, & perpetuò roboravit; & omnia, quae petivit Sanctus Honoratus a Beato Gregorio, impetravit ac obtinuit, & adhuc nostris temporibus possidemus. Post haec religiosi quoque Pontifices Romani beneficia ibi praestiterunt quamplurima per temporum suorum

B seriem designata.

Tertio loco sedit *Abbas* nomine *Elias*, qui ab Imperatoribus & Romanis Pontificibus ac reliquis Deum timentibus acquisivit multa bona Monasterio Sublacensi. Illis namque temporibus irruentes Dei judicio Italiam Agareni, Monasterium omne, uti & totam Campaniam igne cremaverunt,

C & usque ad tempora Domini Johannis Septimi prope fuit sine habitatore, sive regimine. Tunc idem Sanctus Papa ordinavit *Abbatem* in eodem loco venerabilem virum nomine *Stephanum*, qui sedit Quartus in Ab-

A batum loco. Hic venerandus vir omne Monasterium reaedificavit; Ecclesiam in altitudine & longitudine ampliavit, quàm & pignera fecit, & pro juribus suis, quantum valuit, dum advixit tempore, in Dei nomine desudavit.

Quinto loco sedit *Sergius Abbas* temporibus Domini Stephani Secun- B di Papae. Gesta hujus nobis incognita sunt.

Sexto loco sedit *Petrus Abbas* temporibus Domini Gregorii Quarti Papae; qui Abbas tum orando & serviendo, tum dicto Pontifice auxiliante, Castrum Sublacum acquisivit Beato Benedicto. Hujus temporibus Dominus Leo Quartus Papa ejus invi- C tatu venit in Monasterium Sancti Benedicti, & dedicavit in specu Altare unum in honorem Sancti Benedicti, & Sanctae Scholasticae, & alterum in honorem Sancti Silvestri Papae; & obtulit in Monasterio Sublacensi Gabatam unam de argento, & duas Cortinas de fundato, quas fresatas dicimus, & ibidem omnia am- D pliata privilegio confirmavit.

Septimo loco sedit *Leo Abbas* sub Nicolao Primo Papa. Qui Abbas rogavit praedictum Pontificem, & privilegia Monasterii, quae ab Agarenis incensa fuerant, restaurari fecit. Sed & ipse Pontifex Pontificali suo praecepto, omnia data a Praedecessoribus suis, vel aliquo modo acqui- E sita confirmavit.

Octavo loco sedit *Almo Abbas*, qui fuit temporibus supradicti Nicolai primi Papae.

Nono loco sedit *Leo Abbas* temporibus Domini Martini Secundi Papae.

Decimo loco sedit *Stephanus Abbas* temporibus Domini Hadriani Papae.

Undecimo loco sedit *Majo Abbas* temporibus Domini Benedicti Sexti Papae.

Duodecimo loco sedit *Petrus Abbas* temporibus supradicti Domini Benedicti Sexti Papae.

Tertiodecimo loco sedit *Johannes Abbas* temporibus supradicti Domini Benedicti Papae.

Quartodecimo loco sedit *Leo Abbas* temporibus Domini Johannis Decimi Papae. Hic Romae acquisivit Sancti Erasmi Ecclesiam.

Quintodecimo loco sedit *Benedictus Abbas* temporibus Domini Benedicti Septimi Papae. Hic Abbas rogavit Sanctum Pontificem ad Monasterium venire, qui ut venit, dedicavit Ecclesiam Sanctae Scholasticae. In Altari ejus Beati Audacis Martyris corpus cum aliis Sanctorum & Sanctarum Reliquiis honorificentissime collocavit: Sublacum Monasterio reconfirmavit; & omnia pertinentia ei Pontificali praecepto confirmavit & roboravit.

Sextodecimo loco sedit *Johannes Abbas* temporibus supradicti Papae Benedicti.

Septimodecimo loco sedit *Martinus Abbas* temporibus Domini Bonifacii Papae Septimi.

Octavodecimo loco sedit *Leo Abbas* temporibus Domini Agapiti Secundi Papae. Hic acquisivit Effidem Castrum, & alia bona Sancto Benedicto.

Nonodecimo loco sedit .... *Abbas* temporibus Domini Johannis Duodecimi Papae.

Vicesimo loco sedit *Silvester Abbas* temporibus Domini Johannis Decimi tertii Papae.

Vicesimo primo loco sedit *Gregorius Abbas* temporibus Domini Gregorii Quinti Papae.

Vicesimo secundo loco sedit *Petrus Abbas* temporibus Domini Silvestri Secundi Papae. Hic fecit in Mona-

sterio Libros, Paraturas optimas, & Hereditates multas acquisivit. Postea captus, & in Castrum, quod Monticellum dicitur, ductus, in vinculis religatus est. Quo cum jaceret, meruit a beato Nicolao visitari in sancto suae festivitatis die, a quo omnia vincula ejus irrupta sunt; nam idem Abbas devotissime Beato obsequebatur Nicolao. Cumque Custodibus ab eodem Abbate receptum beneficium intimatum fuisset, duplicata sunt vincula super eum, & sustentatus est etiam ibi pane tribulationis & aqua angustiae per aliquod tempus. Hoc autem patiebatur, & quod Castrum Armulae noluit dare Senioribus illis. Post haec, ut audivi a majoribus nostris, jussu Dominorum illorum plebotomati sunt oculi ejus & caecus factus, non multo post migravit ad Christum. Sepultus est juxta idem Castrum in Ecclesia Sancti Vincentii, ubi operatur etiam Deus quaedam beneficia meritis ejus ad laudem & gloriam nominis sui.

Vicesimo tertio loco sedit *Georgius* temporibus Domini Johannis Decimi tertii Papae. Iste acquisivit multa bona Monasterio Sublacensi per diversa loca.

Vicesimo quarto loco sedit *Stephanus Abbas* temporibus Domini Sergii Sexti Papae.

Vicesimo quinto loco sedit *Petrus Abbas* temporibus Domini Benedicti Octavi Papae.

Vicesimo sexto loco sedit *Demetrius Abbas* temporibus Domini Johannis decimi noni Papae.

Vicesimo septimo loco sedit *Petrus Abbas* temporibus Domini Benedicti Noni Papae.

Vicesimo octavo loco sedit *Johannes Abbas* temporibus Domini Clementis Secundi Papae. Hic fecit Li-
A bros secundùm Pascasium, Moralia super Epistolas Pauli, Psalterium, Rationale, Antiphonaria. Fuit bonus vir. Tempore, quo ex hac vita migraturus erat, exemplo Patris Benedicti, fecit se in Ecclesiam portari: ibique ante Crucem jacens, commendabat Deo animam suam. Acceptoque Corpore Christi obiit in pa-
B ce, & sepultus a Fratribus ante januam majorem Ecclesiae Sanctae Scholasticae. Post verò nostro tempore elevata sunt ossa ejus, & posita sunt in Capitulo ipsius * Coetnobii.

Vicesimo nono loco sedit *Benedictus Abbas*, qui fuit dictis temporibus supra.

Tricesimo loco sedit *Atto Abbas*,
C temporibus Domini Leonis Noni Papae. Hic denique sanctissimus Pontifex, curam omnium gerens Ecclesiarum, cunctasque perlustrans, venit ad Monasterium Sancti Benedicti. Abbas itaque Atto, cognito Apostolici adventu, fugam petiit, & latuit Treva. Venerabilis autem Pontifex cum venisset in Monasterium, & si-
D ne Rectore invenisset, contristatus est valde. Destinatisque Missis fecit inquiri Abbatem, qui venire renuit; quique dimissus a Treverensibus, ivit Campaniam, videlicet ad Sanctae Caeciliae Ecclesiam, quae est juxta Plumbinariam, & ibi usque ad obitum vitae mansit. Mortuus ibi jacet sepultus. Quapropter magnificentis-
E simus Pontifex inito Concilio ordinavit in eodem Coenobio *Abbatem* nomine *Umbertum*, natum ex Francia. Sublacenses ad se convocavit in Monasterio, quorum & requirens monumenta Chartarum notavit falsissima, & ex magna parte ante se igne cremari fecit. Pontificali itaque praecepto reconfirmavit Monasterio Sublacum, & totam Abbatiam Terram,

& cuncta acquisita ubique Terrarum ab Abbatibus, vel a fidelibus tradita Christianis. Dicebat autem omnibus, qui aderant: *Prope mirabilis est locus iste per omnipotentem Deum. Hoc Monasterium caput est omnium Monasteriorum per Italiam constitutorum.* Et verè quia inde auctor & caput omnium Latinorum enituit Monachorum, & Regula ibi ab eodem sanctissimo Viro descripta in tota exiit amplitudine terrarum. Neque enim credendum est, ut tot Monachi, tantaque ab ipso in iisdem locis constructa Monasteria sine Regula fuissent, quoniam procul dubio, qui Monasteria fecit pro Monachis, ipse eis Regulam tradidit non aliam, quam ipse a Spiritu Sancto edoctus exaraverat.

In tricesimo primo loco sedit *Umbertus Abbas* sacratus in ordine Abbatiae a Domino Leone Papa Nono. Hic ut homo gentis exterae, dum in pace deguit, laboravit in Monasterio pro viribus suis. Fecit ibi partem Claustri cum columnellis marmoreis. Fecit ibi Campanile firmum & altum. Fecit ibi caminatam. Auxit muro Turres Ecclesiae. Super antiquam Turrim murum ampliavit. Fecit ibi Dormitorium Monachorum. Fecit Libros secundùm Josephum; & Questionarium. Fecit in Specu Ecclesiam pulcherrimam, & firmam, coopertà cryptà. Fecit ibi Libros duos optimos de totius anni regimine. Fecit Roccam de Tovanello ad expugnationes inimicorum. Acquisivit in Valle Denerpha Ecclesiam unam vocabulo Sancti Petri, positam juxta Roccam, quae Petrella vocatur, cum casis, terris, vineis, libris, paraturis, animalibus, & cum omnibus bonis suis. Post haec comprehendit eum Landus de Civitella, & posuit eum in custodia ...... ipse Abbas consilio malorum hominum prius apprehenderat. At videntes ista Monachi, turbati sunt nimis: veneruntque ad Landum, inquirentes Abbatem; sed ille noluit eos audire. Qui inito concilio perrexerunt Farfam, & tulerunt inde Domnum *Johannem* Monachum, filium Johannis Oddonis, & eum sibi *Abbatem* fecerunt. Landus, ut haec cognovit, contristatus est valde. Vocatisque Sublacianis & Monachis, pactum fecit cum eis, & Abbatem eis reddidit. Tunc recepto priore Abbate, remeavit Domnus Johannes Abbas, pridem ab eis factus in locum suum. Abbas Umbertus postea alienavit se a Curia Romanae Sedis. Inde undique creverunt innumera mala circa eum. Tribulabatur a suis, & extraneis. Surrexit namque quidam Monachus de suis, nomine Johannes de Azza, & super eum cum Sublacianis, & aliis suis fautoribus impudenter se erexit, fecitque se Abbatem in parte, quam sibi vindicare potuit Abbatiae. Similiter unusquisque partem, quam poterat invadere, suam faciebat. Vae autem illis erat tantùm, qui in Monasterio erant, & hominibus vicinis propinquitate extraneis. Sedit tunc impietas super plerosque, & caro sedere visa super Sancti Benedicti Coenobium per aliquod tempus, exigentibus peccatis hominum in eo habitantium. Cum autem placuit summo Pastori, suas errantes requirere oves, Pontificis Alexandri inspiravit cordi, qui succurrit famulis Dei, sicut in sequentibus dicturi sumus. Umbertus Abbas praepeditus infirmitate & senectute, non valebat nec Monachis necessaria dare, nec inimicis contraire; quare ibi omnia confusa bona videbantur: mala verò augebantur & roborabantur; unde per ora cunctorum

rum rumor personabat & violentia eadem frequentius revolvebatur. Cum igitur Sublacenses tempore Abbatis Johannis de injuriis quamdam conjurationem, licèt non omnes, fecerint contra Monasterium, & per nos vix, aut numquam talis conjuratio dissolvi potuisset: tamdem divina dispensatione accidit, quia Dominus Hugo venerabilis Ostiensis & Velletrensis Episcopus, ex legatione Lombardiae veniens, per partes nostras transitum haberet. Qui audiens talia, nimis tristatus est, & convocans Sublacenses tam milites qui hujus conjurationis fuerunt immunes, quàm pedites omnes, qui conjuraverant, allocutus est eis in Choro Ecclesiae nostrae, & quàm blandis locutionibus conjurationem factam fecit dissolvi, eos tam auctoritate summi Pontificis, quam tunc habebat, quàm auctoritate sua a sacramento hujusmodi absolvendo. Et tunc accensis candelis, & pulsatis campanis, excommunicavit eos, qui de cetero se supradicto facinori immiscerent.

Reverendissimus itaque Alexander Secundus Papa, auditâ famâ desolationis Coenobii Sancti Benedicti, & Sanctae Sororis ejus Scholasticae, lacrymatus est, atque ex intimo cordis trahens alta suspiria, dicebat: *Heu! quare datum est mihi videre desolationes Sanctarum Ecclesiarum, & Monasteriorum Dei, ut in diebus nostris conculcentur loca olim Dei apta servitio, & a sanctis viris optime constituta?* Statimque accito Archidiacono suo Hildebrando decrevit, & postea confirmavit, quod Sublacenses, si umquam faciunt conspirationes, vel conjurationes contra Abbatem, vel Monasterium, vel Monachos, sint excommunicati, & nullus liceat eos absolvere, nisi solus Papa, ut habe-

A tur in pluribus. Tum eidem strenuissimo, & in saecularibus, ac spiritualibus rebus plurimum valenti Hildebrando dixit: *Tristis meas dudum opinio perculit aures audiendo, quod Monasterium Sancti Benedicti positum Sublacu, paene desolatum est; & sic quod nostri antecessores Pontifices valde dilexerunt, & de beati Petri rebus ditaverunt,* B *& ad tantum decus perduxerunt, ut ubique terrarum nomen illius praedicaverint, nunc (ut audio) ita adnullatum est, ut vix vivere valeant pauci, qui ibi inveniuntur Monachi, oppressi valde ab inimicis & extraneis. Itaque assumtis ex nostro Palatio Clericis, & militum manu valida, succurrere labenti domo, & Apostolica fulcire* C *auctoritate studeto locum illum, & ad pristinum meliorando revocare statum, quatenus sancti Patris Benedicti, sanctaeque sororis ejus Scholasticae gratiam obtinere possimus.*

Ut audivit haec vir prudentissimus Hildebrandus, devotissime studuit implere. Cum Clericis itaque Palatinis cum Desiderio Casinensi Abbate, qui D postea factus est Papa, cum multo apparatu militum venit ad Monasterium in mense Junio, die decima. Invenit Monasterium in tanto discrimine positum, ut posset dicere, quod media pars sibi nunciata non fuisset. Tunc collectis Fratribus in Capitulo, primum divini verbi pabulo abundanter refecit eos, ac deinde prose- E cutus est ea, pro quibus venerat. Dixitque eis: *Dominus noster Apostolicus, usus solicitudine omnium Ecclesiarum, misit nos consolari vos, videre statum vestrum, cognoscere, quae circa vos aguntur. Paratus est enim auxilium praebere vobis in omnibus. Audiens namque, vos in magna necessitate, ac penuria esse, ac beati Benedicti Abbatiam, ut comperimus, totam dissipatam,*

dolore

dolore afficitur non modico, & optat subveniri tanto loco, Patris beati meritis sanctificato a Deo. Cui gratias agentes, inclinati sunt omnes. Tunc surrexit quidam ex Monachis, & stans ante Archidiaconum Hildebrandum dixit: *Gratias reddimus Deo, ac beato Petro, ac Domno nostro Apostolico, qui misit requirere domum suam & famulos suos per te dulcissimum filium suum. Haec est dies, quam exspectamus, quae dulcior est nobis omni suavitate, amabilior omni re, quae videri potest sub Coelo. Non opus est enim, Domine, multa vestrae narrare prudentiae; sed tantum expetimus vestram benevolentiam, ut nobis, & huic sacro loco subveniatis, quatenus a tantis, quae nos opprimunt, relevati miseriis, Deo & beato Benedicto servire quiete valeamus.* Tunc ille: *Ideo*, inquit, *venimus; istum tantum fastigium sumsimus, ut quantum Deo auxiliante possibile fuerit, Domus Dei in meliori reducta statu, tranquillam in Dei servitio vitam deinceps perducatis.* Post haec Umbertus Abbas, qui ibi aderat, habito consilio cum suis amicis surrexit, & venit ante Archidiaconum, posuitque virgam Abbatiae in manu ejus, ac projiciens se toto corpore in terra, interrogatus, quid sibi vellet, respondit: *Mea culpa. Hanc obedientiam, quae ex beati Petri munere tradita per te fuit, exigentibus iniquitatibus meis, male tractavi, & negligentiâ meâ animae mihi commissae a sanctae Regulae tramite deciderunt: & cognosco, me amplius officium meum non posse peragere, sed in manibus vestris illud assigno. Rogo vos, non bene a me peractis nimis indulgentiam tribuatis.* Cui Archidiaconus dixit: *Dominus, qui omnia potest, dimittat tibi peccata tua.* Et jussit eum sedere. Tunc coepit dicere: *Ecce Dominus, Fratres, consiliamini, & eligite vobis*

A *Patrem, quia tantum Monasterium non decet esse sine Rectore.* At illi dixerunt: *A vobis speramus: a vobis Patrem petimus. Vos consolamini viduatos.* Et ille: *Regulam beati Benedicti venimus custodire. Inquirite omnem vestram Congregationem, & si inveneritis dignum ad hoc opus, sit vobis Pater. Sin autem apud vos personam talem cognoscitis,* B *petitionibus vestris non audemus contraire.* At illi una voce dixerunt: *Rogamus & petimus, quia apud nos talem non invenimus, dari nobis Domnum Johannem filium Odonis in Patrem.* Archidiaconus dixit illi (venerat quippe cum eo ab Urbe): *Frater Johannes, Domine mi; Fratres isti quaerunt te sibi in Patrem.* Ille autem C projiciens se in terram, coepit clamare se indignum tanto officio; magisque se subesse debere dicebat, quàm praeesse; & ne haec sibi imponeret, precabatur. Archidiaconus dixit: *Suscipe, fili, confisus adjutorio Petri & beati Benedicti, curam istorum Fratrum, & sis in corrigendo severus, & in docendo mansuetus, ut* D *cum commisso grege aeternae vitae gaudia consequaris.* Et accepto baculo de manu ejus, ductus a Monachis in Ecclesiam, cantato *Te Deum laudamus*, positusque in sede, factus est Abbas cum gaudio & laetitia cunctorum. Deinde finitâ Missâ ascendit Archidiaconus invisere Patris Benedicti Specum cum suis. Et ascendens E in mulam, repedavit ad Urbem. Umbertus Abbas comedit cum Fratribus, ac valefaciens illis, assumtis sibi servientibus in....... & ad Oderisium filium Torelli pervenit, a quo honorifice susceptus, mansit cum eo usque ad obitum suum. Mortuus est ibi, & sepultus ad Ecclesiam Dei Genitricis Mariae, quae dicitur de Quinque Milliariis.

Cla-

Clarissimus ergo *Johannes Abbas* sedit tricesimo secundo loco in regimine sancti Coenobii consecratus in ordine Abbatiae a supradicto Domino Alexandro Papa. Iste invenit illud tantum, quod erat Abbatiae, per totum dispersum, & a potestate Sancti Benedicti alienatum, & Monasterium ita ad nihilum redactum, ut pauci, qui aderant, Monachi vix ibi vivere possent. Erantque in paupertate & proprietate. Unusquisque voluntatem cordis sui sequebatur in dando & accipiendo, in vendendo & emendo: habentes singuli cellulas & arcellas cum rebus propriis, ut melius valebant. Sublaciani ita in potestate habebant Monasterium & Monachos, ut quidquid praeciperent, sine dilatione compleretur. Cervariam frater Abbatis Umberti, Ezulus nomine, tenebat: Giranum & Ezerotum Lando de Civitella tenebat. Itaque ut prudens vir, in primis Monasterium, ut novitius potuit, correxit & ordinavit. Deinde Turrem de Tovanello reaedificavit, ibique colligens milites ad recolligenda bona Sancti Benedicti, se, ut fortis praeliator, accinxit. In primo namque anno ordinationis suae Cervariam recollegit, dando libras, expellens Ezulum cum omnibus suis. In secundo anno Maranum acquisivit cum Rocca super se, dando libras, expellens inde consanguineum suum, nomine Raynerium. Per idem tempus obiit Alexander Papa, & successit in Pontificali dignitate Hildebrandus, qui Gregorius nominatus est. Is diligens plurimùm supradictum Johannem Abbatem, fecit eum Levitam sacri Palatii, cui Diaconiam dedit Ecclesiam Sanctae Mariae in Domnica. & honorifice, dum advixit, tractavit eum. In quinto anno

A ordinationis suae, divinâ eum protegente gratiâ ab inimicis, qui saepe moliti sunt eum occidere, intravit Sublacum cum multo apparatu militum, &. magnâ industriâ, ac multis expendiis coepit ibi aedificare. Fecit ibi Turrim firmam & altam. Palatium peramplum cum caminatis suis & variis aedificiis, & in gyro mu-
B ris circumdedit amplis. Fecit ibi Ecclesiam pulcram in honore Sancti Thomae Apostoli, in qua multorum Sanctorum Reliquias collocavit. Quae Ecclesia dedicata est a venerabilissimo * Adamaltensis Ecclesiae Episcopo cum magna gloria. Denique dignatus est omnipotens Deus in eâdem Ecclesiâ quaedam miranda, quae
C non sunt tegenda silentio, ad sui nominis gloriam demonstrare. Quodam tempore venerunt in Italiam ex Francia homines insani, qui dicebantur *Confusi*, qui circumquaque pergentes per Campaniam & reliquas Provincias calamitatis tantae incutiebant timorem. Contigit, ut tres ex ipsis advenerint Sublacum, agitando sine
D intermissione caput, insana facta agendo. Cumque ibi per dies aliquot morarentur, primus eorum in praefata est sanatus, Domino juvante, Ecclesia. Postea verò reliqui duo ibidem adducti, gratià Dei sano capite exierunt, laudantes & benedicentes Dominum. Quibus jam dictus Domnus Abbas Johannes plurima be-
E neficia largitus est, & sic ad sua remisit eos cum gaudio. Alio tempore qui assistebat ibi ad officium peragendum, cum vellet lampadem, quae ante Altare erat, ut congruum sibi fuerat, deducere, subitò tunc lapsa est. Cumque eam in terram venire crederet, subito mansa, de qua deponi solita erat, visa est dependere, lumine accensa. Ab eo tem-

pore

pore Sublacum habuerunt in potestate sua Abbates Sancti Benedicti, quem antea numquam potuerunt habere. Ex tunc coepit expugnare Castellum, quod vocatur Girani; fecitque munitionem & Turrim in Colle, qui Marinus dicitur, ad constringendum eumdem Castellum, pugnando viriliter. Tamdem dedit libras: recepit Giranum, & Ceretum in nono anno ordinationis suae. Fecit in eodem Castro Girano Turrem & Palatium & Cappellam cum multo dispendio. Fecit in Colle, qui nominatur...... Turrem cum munitionibus aliis, cum multis expensis & privilegiis ad constringendum Castrum Anticulum: quod ita constrinxit, ut sine dubio recuperasset, nisi Papa Gregorius jam dictus impedisset; nam Roccam praefatam de manu ejus violenter abstulit, & fratri ipsius dedit, scilicet Domino Oddoni; & astu Crescentium filium Oddonis de manibus ejus eripuit, quem ita in supradicto Castro angustabat, ut spes nulla evadendi jam esset.

His diebus, Anno Dominicae Incarnationis MXC. surrexit quidam Monachus, nomine Palumbus. Rogavit supradictum venerabilem Abbatem Johannem, ut sibi in Specu, ubi beatissimus Pater Benedictus habitaverat, locum concederet, qui ei libenter concessus est. Veniens autem in eadem Specu, cellulam habitavit in penuria & afflictione multa, & ibidem sanctificatus fuit. Sed postquam Sanctus Pater noster de specu recessit, numquam reversus fuit ad praedictum locum. Neque a scripturis, neque a senioribus meis potui investigare, num centum annis aliquis habitasset, nisi supradictus Palumbus, ut habetur in Legenda sua. Cujus corpus positum est in Cappel-

A la Sancti Nicolai in Palatio Abbatis. Et si vis scire veritatem in multis, legas Legendam ipsius, quae in pluribus concordat cum isto Domno Johanne, de quo loquimur, & loquuti sumus. In septimo decimo Anno ordinationis Abbatiae, Castrum, quod Genna dicitur, acquisivit, quod antea multis ingeniis expugnaverat.

B Fecit ibi Turrem ob defensionem inimicorum. Post poene duos annos Ildemundus, qui........ & Effidem tenebat, facto placito cum quodam traditore, per noctem intravit eumdem Castrum, & tulit eum. Quod cum sibi non liceret tenere, eo quia fortiter ab Abbate premeretur, dedit eum filio Principis Capuani, nomi-

C ne Bertholomaeo, qui cum Normannis & Longobardis, ducente Ildemundo, venit Sublacum. At qui putabant caedes & depraedationes aliorum facere, confusi caede factâ suorum redierunt ad sua. Abbas autem eo die, quo Genna capta est, ascendit Montem, qui vocatur Porcarius, cum multis militibus ac peditibus,

D & coepit construere munitionem ad constringendam Gennam, quam fortiter expugnans cum multo ingenio, Domino auxiliante, de manu tulit tenentium. In Monte Porcario Turrim fecit & Palatium cum muris multis, & locavit hominibus. Fecit ibi Ecclesiam in honore Sanctae Mariae & pingere & consecrare. Et to-

E tum Castrum noviter aedificavit multis expensis. Multa a vicinis suis mala sustinuit: qui quamvis multoties jurarent sibi fidelitatem, & Sancto Benedicto, tamen saepius convertebantur in deterius perjurando & mentiendo. Sed ille tutus in omnibus, meritis Sancti Patris nostri Benedicti, semper atterebat eos. His diebus venit Regina Agnes, auditâ

famâ

famâ sancti Coenobii Sublacensis, videre & probare, quae sibi fuerant intimata. Quae honorifice, ut Reginae decebat magnificientiae, ab Abbate & cunctâ Congregatione suscepta, nuntiata approbans, donavit Monasterio pallium optimum, & promisit benefacere in reliquum tempus. Sed eo tempore obiit Romae. Congregavit idem Abbas honestam Congregationem religiosorum hominum, & nobilium multorum, qui in regulari se proposito optime constringebant. Ordinem statuit supra constitutum talem, ut quotidie Canticum Graduum dicerent; ad Missam Litanias quotidianis diebus facerent; & familiares Psalmos super Formas cantarent. Constituit, ut quotidie ad Missam Defunctorum omnes panem & vinum offerant pro animabus Christianorum; ad Missam vero majorem vicissim offerant. Item die Lunae Prior a coena cum aliis a dextera, de altera qui assistunt, & ad pacem, qui offerunt, pergant. Constituit, ut omni tempore in Claustro laventur pedes tribus pauperibus, & justitiam de pane & vino Monachorum accipiant, cum nummi desunt. Constituit, ut processionem discalceati per Claustrum diebus certis facerent cum Cruce & Aqua sancta, ut habetur in Ordinario. Constituit, ut in Quadragesima semper secundâ Feriâ ad beati Patris Benedicti Specum omnes Fratres pergant cum psalmodiâ discalceati aut calceati, ut Prior jusserit, cum Cruce & Aqua Sancta. Constituit, ut in festivitate Patris Benedicti faciant solemnem Processionem ad Specum omnes revestiti cappis, praecedentibus eos famulis cum victricibus signis: vadant bini & bini: Conversi ferant Aquam sanctam, Crucem, candelabra, thuribula post Crucem: portetur textus Evangelii post capsam Reliquiarum, post Iconam sancti Patris nostri Benedicti, cantantes Responsoria & Psalmos: ibique Missarum officia cum omni devotione persolvant; & sic demum ad Coenobium revertantur, exutis sacris vestibus, cum Psalmis. Constituit, fieri Octavam ipsius festivitatis. Constituit, ut ipso die post coenam faciant Vigilias pro animabus omnium Abbatum ipsius Monasterii, sonantibus omnibus signis. Mane similiter ad Missam omnia sonent signa: & unus de his, qui stant in Formis, sit revestitus in cappa ad officium: Infantes verò in albis ad Gradale & Tractum, Presbyteri & Diaconi & Subdiaconi in nigris casulis: Cerophani in albis ipso die praeparentur. Ab Hospitali duodecim pauperibus refectio, & omnibus Fratribus in Refectorio caritas praebeatur. Similiter faciant in festivitate Sancti Gregorii Papae pro animabus omnium Pontificum Romanorum. In secunda Feria Quadragesimae primae hebdomadae faciant similiter pro animabus parentum suorum. In secunda Feria secundae hebdomadae pro animabus familiarium. Reliquis diebus pro omnibus communiter defunctis. Constituit, ut de cellis circumquaque positis sigillatim suis in diebus acciperent Fratres pisces, ad sufficientiam refecti omnes. Constituit, ut Letaniam majorem, quam ante ad Ecclesiam Sancti Laurentii faciebant, ad Specum Patris Benedicti facerent. Sed & omnem vicinam Abbatiam illo die illic venire praecepit, dicens, justum esse Romanam Ecclesiam imitari, ut sicut illi ad Sanctum Petrum, ita nos ad beatum Patrem Benedictum festinantes, nostra ei vota reddamus.

Dedit Monasterio sub anathematis vinculo Castellum, quod Sanctus Gregorius dedit, Apollonium, totum pro vestimentis & calceamentis Fratrum. In Sublacu tot Inservientes Monasterio dedit, ut possent opera exercere. Fecit munitionem in Colle, qui dicitur........ ad expugnandum Lantonem multo expendio, quam post facto pacto destruxit. Similiter in Colle, qui dicitur *de Certan*, cum multi expendiis fecit munitionem, quam postea facto pacto destruxit. Haec omnia ideo scribimus, ut cognoscatur, quantas hic vir tribulationes & angustias in tantis pertulerit negotiis, & quomodo forti pectore pro Sancti Benedicti bonis pugnando sustinuerit adversa. In vigesimo tertio anno ordinationis suae Piscanum acquisivit multo expendio. Post quinque denique annos dedit Piscanum, & Roccam Sancti Stephani acquisivit. Fecit in Monasterio Sacrarium opere pulcro, ubi concessit ad Ecclesiae regimen ea bona, quae in Specu Dominus dederit, & duas alias Ecclesias: Sancti Johannis in Fescolo positam, & Sanctae Mariae de Aizula. Fecit Paraturas Ecclesiasticas: Pluviales viginti, Planetas tres, Dalmaticas tres, Albas viginti, Pallium de Altare Sacramentorum, coopertum argento & auro. In Ecclesia duas Cruces ligneas pictas: fecit Iconam rotundam ex argento & auro miro opere laboratam: calicem de purissimo auro, pensantem libras duas. Fecit & alios calices de argento pulcherrimo, pensantes libras octo, & alia minora Altaria: Itineraria duo ex auro & argento ac gemmis ornata. Acquisivit candelabra ex crystallo & auro: duo tapetia, bancalia, cortinas sericas, & lineas. Acquisivit Crucem de argento aura

A to. Fecit Libros: Librum Confessionum Sancti Augustini: Libros Isidori duos: Librum Psalterii Hieronymi: Antiphonaria diurna & nocturna: Librum Regulae: Librum Consuetudinis: Librum Epistolarum. Fecit Arcile ad recondendum Libros, sculptum mirà pulcritudine. Fecit in Ecclesia Analogium, pulcro opere

B laboratum. Fecit Iconam magnam in capite Chori, auro coloribusque pulcre depictam. Fecit ibi domum Infirmorum amplam & spatiosam coenaculatam, donans ibi molendinum unum, & Ecclesias duas, scilicet Sancti Polasii; & Sancti Quintini, ad Infirmorum sustentationem. Fecit ibi domum amplissimam ad susceptio-

C nem Peregrinorum & Hospitum, cum caminatis & utilitatibus suis. Ibi & fecit Ecclesiam in honore Sanctae Mariae, quam a Domino Petro Anagnino Episcopo consecrari fecit, miro opere laboratam, cum Campanile suo, donans ibi terras, vineas, oleas, & unum molendinum pro necessitatibus advenientium & servien-

D tium. Ibi fecit ante Portam Monasterii Arcum Romano opere, super quem pulcram construxit Ecclesiam, & juxta domum amplam coenaculatam, ad venientium susceptionem. Fecit in Specu cryptas & gradus ab exitu Ecclesiae Sancti Silvestri usque ante Sancti Benedicti januam, quae nimis parva erat. Acquisivit Eccle-

E siam unam in Campania, vocabulo Sancti Leucii, positam in..... cum casis, vineis, terris, libris, paraturis, cum animalibus, & cum omnibus pertinentiis suis. Acquisivit & alteram in Campania Ecclesiam, vocabulo Sancti Blasii, positam territorio Anticulano, cum ceteris casis, vineis, libris, paraturis, & cum omnibus pertinentiis suis. Acquisivit

Eccle-

Ecclesiam vocabulo Sancti Johannis, positam Valle Tiburtina in Castro Anticulo, cum terris, casis, vineis, libris, paraturis, animalibus, & cum omnibus pertinentiis suis. Iste in Campania Castro Crebana acquisivit hereditatem de Siluro, quantacumque fuit, intus & foris Castro. Acquisivit in Palliano Ecclesiam unam, vocabulo Sancti Sebastiani, cum casis, terris, vineis, & cum omnibus pertinentiis suis. Acquisivit in Marsicano territorio Ecclesiam, vocabulo Sancti Pauli, positam prope Vallem Soronam, cum casis, vineis, terris, libris, paraturis, cum omnibus pertinentiis suis. Acquisivit in Valle de Nerphea Ecclesiam vocabulo Sancti Benedicti cum terris, casis, vineis, & cum omnibus bonis suis. Acquisivit Naraia Ecclesiam vocabulo Sancti Anastasii, cum casis, terris, vineis, libris, paraturis, piscariis, & cum omnibus ad se pertinentibus. Acquisivit in Colle de Scecia Ecclesiam vocabulo Sancti Stephani cum casis, terris, vineis, & cum omni bus bonis suis.

In anno quadragesimo primo ordi nationis suae, Papam tunc Paschalem rogavit, ut ad Coenobium Sancti Benedicti veniret, & suis eum beneficiis cumularet. Venit itaque, & susceptus, ut Apostolicum decebat, honore, in Capitulo sedebat cum Fratribus, & promisit locum diligere & exaltare. Ibique Missarum solemnitate peractâ, scilicet Octavarum die Genetricis Domini nostri Jesu Christi, ibi pernoctavit. Alterâ verò die venit ad obsidionem Castrorum Effidis, & Pontiae, cum Romanis, Campanis, & cum Abbatiae hominibus: & expugnaverunt Castrum die illa & altera. Tertia autem die habitatores Pontiae succenderunt to-

A tam Terram suam praeter Palatium, ubi Ildemundus cum conjuge & filiis manebat....... quia resistere se non posse vidit, supradictos Ildemundum in Turre illa, eo quod Abbas cum hominibus Abbatiae & Campaniae desuper expugnabat eos cum balistis & fundibulariis & machinis & reliquo genere armorum. Tamdem nutu B Dei victi sunt & consternati superbiâ suâ. Interea demum securitate accepta dedit Turrim in manibus Domini Abbatis Johannis, & hominum, & firmavit sacramento, quod Effidem cum duabus Turribus ei traderet, si ipse Abbas sibi & quatuor filiis suis beneficia cum fidelitate ipsorum donaret. Fecit hoc Abbas, tamen C cum consensu Papae praesentis. Altera autem die dedit in potestatem Abbatis Castrum Effidis, sicut promiserat, cum Turribus suis. Abbati verò in potestate tradidit Papa, & retinuit sibi Pontiam, quae olim fuerat a Monasterio acquisita, donante Domino Nicolao Papa Secundo sub pretio centum Librarum; tamen D dedit pro eo Papa quinquaginta Libras. Post haec Papa reversus est ad Monasterium; & altera die dedicavit in Specu Altare in honorem Sancti Benedicti & Sancti Mauri, V. Kalendas Septembris. Hoc facto Papa ivit Sabinam. Tunc Abbas adiit eum, rogans dari Monasterio Castrum Effidis, sub pretium centum E Librarum. Itaque Paschalis Papa dedit Castrum in potestate Domini Abbatis, & centum Libras accepit, VII. Idus Septembris. Ildemundo, quod promiserat, adimplevit, usque dum in sua perstitit fidelitate. Primo idem tempore fecit ampliari Ecclesiam, quam in Palatio Sublaciano factam esse diximus, quam & ipse dedicari fecit a venerabili viro

Conono Episcopo Praenestinensis Ecclesiae, collectis ibi multorum Sanctorum Reliquiis. Requisivit idem praenominatus Johannes pro affectu Monasteria facta a Sancto Patre Benedicto, & a fundamento reaedificari jussit duo ex his, unum scilicet in honorem Sancti Victorini, & alterum in honorem Sancti Johannis Baptistae: quibus & praedia contulit ad utilitatem Deo ibidem servientium. Fecit in Specu in crypta primi introitus dedicari Altare a venerabili Petro Anagniae Episcopo in honorem Sanctae Dei Genitricis Mariae, & Sancti Silvestri Papae, destructis prioribus Altaribus, quae ab aqua corrumpebantur & collabebantur, decurrente per petram ipsius cryptae. Fecit ibidem in Ecclesia Sancti Benedicti dedicari Altare a religiosissimo viro Adam Alatrensi Episcopo, in honorem Sanctae Anatoliae Virginis & Martyris cum exultatione cunctorum. Fecit murari & renovari Ecclesiam Sancti Romani in aptiori loco cum mansiunculis juxta se, quam dedicari fecit a Maifredo honesto viro Tiburtino Episcopo. Fecit parare viam, quae ducit homines ad Specum magno fastigio. Hic bonus vir, amore Patris Benedicti ductus, omnes suos defunctos consanguineos in Monasterio adduxit cum bonis suis. Denique sororem suam, nomine Mariam, ab Ambuca defunctam ad Monasterium vexit cum bonis suis in pretio viginti Librarum. Similiter & Rainerius fratrem suum a Civitate Praenestina duxit defunctum cum bonis suis in pretio sexaginta Librarum. Ex eo tempore coeperunt vicini & longinqui Nobiles ibidem quaerere Sepulturas; quod antea non erat. Praecepit igitur; ut tota Abbatia mortuos suos ad Mo-
A nasterium duceret sepeliendos: quod anteà vix Sublaciani faciebant.

Temporibus ejusdem Johannis Abbatis, Bertrahimo in secunda Feria post Quinquagesimam furatus est Castrum, quod dicitur Giranum. Quod mox ut Abbas audivit, maximo collecto exercitu Castrum viriliter obsidere coepit, adeo ut inde nec egre-
B di aliquis, nec ingredi posset. Misit de hoc literas ad Papam Paschalem, rogans, & humiliter postulans, ut se super haec juvaret. Apostolicus autem haec multum aegre ferens, tum quia per treugam factum erat, tum quia Abbatem diligebat, misit Trevanum suum, Cetulum nomine, qui supradicto Bertrahimo ex Apostolica
C auctoritate praeciperet, ut sine mora Castrum Sancto Benedicto redderet. Actumque est per Dei voluntatem, ut Castrum Abbas recuperaret, & quia Apostolicus hoc mandaverat, & quia qui illud tenebant, vivere ibi non poterant propter alimoniarum inopiam, ab Abbate, ut dixi, undique circumsepti. Idem praedictus Ab-
D bas ab initio suae ordinationis anxius fuit acquirere Roccam, quae dicitur in Camerata: sciebat enim, quod juris erat Monasterii. Quod per Dei voluntatem effecit. Emit namque a filiis Oderici, dando eis triginta Libras, & juvando eos de guerra, quam habebant cum Oddone de Palumbaria. Idem Domnus Johannes
E Abbas Castrum Senna in beneficium dedit Crescentio Alatrino Episcopo, quia ejus consanguineus erat. Quod Castrum procedente tempore quidam familiaris jam dicti Episcopi prodidit Trevensibus. Quo Abbas audito, maximum undique congregavit exercitum, & eum obsidere coepit, & eos ad deditionem cogere, qui ibi erant. Quod quidem Castrum cum expu-

expugnare non posset, misit literas
Apostolico Paschali, rogans, ut se
super hoc juvaret, & praeciperet Tre-
vensibus, ut sibi Castrum redderent.
Quod & Apostolicus fecit: sed mi-
nime profuit. Dicebant enim Tre-
venses, non esse juris Sancti Benedi-
cti, sed sui. Propter quod causati
sunt ad invicem Abbas & Treven-
ses. In quo judicio, ex parte Abba-
tis fuit Manfredus Tiburtinus Epi-
scopus, cum Judicibus & Advocatis
Tiburtinae Civitatis. Actumque est
per Dei voluntatem, ut sententia
daretur pro Abbate victoriam obti-
nendo. Et per scripturam confirma-
tum est, ut Trevenses super hoc ul-
tra non habeant potestatem inquie-
tare Monasteria Sancti Benedicti. Pro
quo negotio praedictus Abbas expen-
dit fere sexaginta Libras argenti.
Per idem tempus fecit fieri Chartam
acquisitionis & proprietatis in perpe-
tuum a Papa Paschali de Pontia &
Effide, quae Castra antea acquisive-
rat, sicut supra scriptum est. Idem
Papa rogatus ab Abbate fecit Privi-
legium Monasterio Sancti Benedicti,
quomodo confirmavit omnia perti-
nentia ei, & Pontificali Praecepto
roboravit. Destruxit etiam munitio-
nem Montis Antonini ex Apostolica
permissione, quam Ildemundus tene-
bat Monasterio Sancti Benedicti. U-
nicus verè ipse fuit post Sanctum Be-
nedictum a Deo benedictus, qui tan-
ta bona acquisivit Monasterio, quod
nullus crederet, nisi ista perlegeret.
Mortuus est post haec venerabilis Ab-
bas Johannes Anno quinquagesimo
secundo ejus Abbatiae, Sexto Nonas
Maji, Abbatiam in pace relinquens,
& honorifice a Fratribus in Mona-
sterio sepultus est juxta ejusdem Ec-
clesiae murum.

A Trigesimo tertio loco sedit *Petrus
Abbas*, consecratus in ordine Abba-
tiae a Calisto Papa II. Primo anno
ordinationis suae coeperunt ei multa
bella a vicinis omnibus circumqua-
que consurgere: quibus ipse viriliter
resistebat. Sed Tiburtini, ut pote qui
tunc potentes erant, eum vehemen-
tius & validius urgebant. Hi primo
B invaserunt & abstulerunt ei medieta-
tem Castelli de Sancto Angelo, quod
communiter tenebant; quod proce-
dente tempore tunc depopulatum est,
cum Romani tempore Thebaldi Prae-
fecti supra Tiburtinos venerunt. Hi
etiam praepotentiae nimietate & lo-
corum in Civitate coeperunt adeo
Castrum Apollenensem oppugnare:
C quod Abbas vix illud obtinere pote-
rat; quodque per hoc Papae Hono-
rio Ecclesiam Sancti Benedicti ser-
vandam commisit. Pro cujus postea
incuriâ Castrum destructum est. Nam
Tiburtini, ut dicitur, ex consensu
Papae simul cum Gregorio de Anti-
culo illud messionis tempore aggre-
dientes, & fere omnes illius incolas
D capientes, ceperunt, ac paulo post
omnes ejus muros destruxerunt. Po-
stea autem procedente tempore, cum
Tiburtini disponebant intrare in Bur-
baranum, ex praecepto Abbatis eis
obviare volentis, Castrum igne cre-
matum est. Timebat enim, ne do-
mos illius exinde ad construendum
Podium transportarent. His praemis-
E sis, quomodo Podium de Casa Po-
puli constructum sit, dicamus. Milo
Tiburtinorum Rector, callide exegit
ab Abbate, ut pateretur, homines
Giranenses, illos videlicet, qui erant
ex portione Sancti Laurentii, ire
cum domibus atque cum omnibus
suis ad construendum & inhabitan-
dum Podium de Casa Populi: quod
Abbas invitus permisit, quia portio-

ne

ne illa discordias inter eos enaturas videbat. In quo scilicet Podio Tiburtini Turrim altam & firmam aedificaverunt, itemque vallo & fossa illud undique munierunt: pedites quoque & sagittarios ad Castri curam, & ad Abbatiam impugnandam destinaverunt. Cum ergo hoc secus evenit, quam Abbas crediderit, atque Abbatia nimis exinde infestaretur, construxit Turrim, quae supra Giranum est. Tum incoepit modis omnibus excogitare, quomodo Podium capere ac destruere posset. Inter haec acquisivit Castrum Monticasalia, ac ei, qui illud tenebat, dedit Roccam de Incamerata, eo videlicet tenore, ut ipse exinde sibi hominium faceret, & eam pro se recognosceret, & a Sancto Benedicto eam nullo tempore ac nullo modo alienaret. Item in Sublaco dedit ei feudum unum, & demum unius Militis apparatum. Non autem multo post Lando filius praedicti Gregorii, qui jam dictam Roccam tenebat, coepit habere verba cum Oddone de Palumbaria, ut daret eam illi. Quod ubi Abbas praesensit, locutus est cum praedicto Oddone, atque cum eo pactus est, ut ipse ex aequo sortiretur cum eo Roccam, si juvaret se ad Roccam recuperandam. Hoc ergo ita disposito, quadam nocte aggressi sunt eam, quam & ceperunt. Postea verò dedit praedictus Abbas sexaginta Libras, & redemit sibi portionem praedictae Roccae, quam ex condictu habebat Oddo de Palumbaria. Post hoc quadam die in festivitate Sanctorum Crysanti & Dariae, omnibus Abbatiae hominibus in expeditionem coadunatis, machinisque multis praeparatis Podium, de quo supra diximus aggressus est, atque illud viriliter oppugnans, cepit, captumque de-

A praedatus est. Ac post haec radicitus & funditus per omnia destruxit. Acquisivit praeterea Castrum, quod dicitur Collis Altus, emitque a Gregorio Bertraimo de Fumone medietatem ex integro totius Castri pro pretio triginta Librarum: a quibus etiam munitionem accepit, quam ipsi tenebant. Reliquam medietatem

B aliam idem emit ab aliis consortibus, qui ibi suas jurisdictiones habere videbantur. Hic etiam ex quo Tiburtini aedificaverunt munitionem Buburani, atrocior fuit, ut eam acquireret, & recuperare potuisset, sciens eam in hereditate Sancti Benedicti constructam. Super quo etiam multoties apud Papam Innocentium querelam deposuit, ubi antea in manus

C Papae Innocentii per guerram, quam cum Tiburtinis habuit, devenit, coepit eum cum assiduis precibus rogare, ut munitionem illam Sancto Benedicto redderet, cui jure hereditario competebat. Cum ergo in infirmitatem Apostolicus decidisset, & in extremo vitae ageretur, reductum est

D ei ad memoriam ab Abbate. Apostolicus verò compunctus, Sancti Benedicti justitiam recognoscens misit, ac sine mora restitui fecit Babaranum, & Apollonium, quod destructum erat, atque a Tiburtinis possessum, itemque omnia circum adjacentia, quae juris erant Sancti Benedicti, atque ab eo injuste alienata.

E His praelibatis ea, quae in Monasterio acquisivit, conscribam. Fecit fieri Tabulam ante Altare: argenteam Crucem majorem: quatuor Calices, duos majores, & duos minores: duo Bacilia: unam Scutellam pro sale: unum Caldare pro aqua benedicta cum Aspersorio. Obiit Abbas Petrus vigesimo secundo ordinationis suae anno, relinquens Monasterium

ſterium plenum omnibus bonis & Abbatiam plenam Militibus bene apparatis.

Trigeſimo quarto loco ſedit *Oddo Abbas* temporibus Eugenii Tertii Papae. Fuit vir honeſtus valde. Hic ſedit in Abbatia niſi per novem dies. Infra hos dies quidam de Monachis, non recto zelo ducti, ſed obedientiarum promiſſionibus, taliter cum Philippo Nepote Abbatis Petri, & Androcio de Ponte, & Oddone de Podiis egerunt, quod Oddonem Abbatem depoſuerunt, & Raimonem hujus Monaſterii Monachum, germanum videlicet ſupradicti Oddonis & Androcii, & cognatum Philippi, licèt injuſte, Abbatem fecerunt, & adjutus a duobus Cardinalibus, Octaviano ſcilicet & Gregorio Sancti Angeli, ab Eugenio III. Papa conſecratus eſt. Tunc datum eſt Feudum Sublimano germano praedicti Octaviani in Cerreto per praedictum Raimonem. Reverſo ſupradicto Raimone a conſecratione, in brevi tempore cuncta mobilia, videlicet quae Abbas Petrus reliquerat, cum ſuis conſanguineis devaſtavit, pluresque Milites de Abbatia expulit. Hoc denique tempore Philippus cum Oddone fratre ſuo cum hominibus Abbatiae levam fecit, & Pontiam, & Effidem abſtulerunt. Trevenſes verò quoque Collemaltum, Gennam, & Montem Porcarium abſtulerunt. Tantùm ille miſer in Eccleſia portas majores ampliare fecit; & ſedilia, quae ſunt tranſverſum cum podiis, quae ſtant ante Altare, ſimiliter fieri fecit. Redeunte Papa Eugenio de Francia, auditâ famâ iſtius Raimonis, vocavit ad ſe eum, increpans atque reprehendens acta ejus, & dimiſit eum redire. Deinde miſſo Gregorio Cardinali, qui eum excommunicavit, & in Arce Sublacenſi obſedit, ſic eum de miniſtratione abſtraxit, dans ei Caſtrum Marani, ut ex eo vitam haberet. Poſt hoc Monachi volentes Abbatem facere, ſecundùm quod in Privilegiis continetur, reſiſtebat eis Dominus Papa dicens, eos eligere non poſſe, quia Privilegiis abuſi erant, quod male elegerant. Tamdem convenerunt Dominus Papa & Monachi in quemdam Monachum Caſinenſem nomine *Simonem*, habentem locum in Monaſterio iſto, qui tunc temporis valde honeſtus habebatur. Fuit namque hic Simon de genere filiorum Burelli de Sangro. Qui cum eſſet Subdiaconus Romanae Eccleſiae apud Franciam in ſcholis, vocatus eſt a Domino Papa & Monachis, & factus eſt Abbas. Non multo poſt haec effectus eſt Diaconus Cardinalis Sanctae Mariae in Dominica. Qui poſtquam venit in Abbatiam, Domini Papae adjutorio recollegit Pontiam & Effidem, quae tenebant Philippus & Oddo frater ejus. Tunc datum eſt in Canterano Feudum Philippo. Oddoni datum eſt in Feudum Tovanellum. Caſtella verò, Collemaltum, Gennam, & Montem Porcarium, quae Trevenſes tenebant, de manibus eorum abſtulit. Munitionem verò Sublacenſem, quam Diaconus Sancti Angeli gubernabat, Dominus Papa Monaſterio reddidit. Tunc datum eſt Feudum in Cerreto Petro de Jacynto, germano ſupradicti Gregorii. Tenuit hic *Simon Abbas* Monaſterium & Abbatiam quiete & proſpere cum Comitatu Campaniae per decem annos. Undecimo autem anno ordinationis ſuae Philippus, qui tunc in Auguſta habitabat cum quodam Milite, Recaldo nomine, qui Roccam Canterani tenebat, contra Abbatem levam fecit,

fecit. Itaque fere totam Abbatiam contra eum irritavit. Et quia Abbas hostes suos superare sperabat, tunc tantùm Castrum Appollonium .... Romanis viris in pignus posuit, & de Monasterio omne argentum & pallia abstulit, videlicet viginti Pluviales, tres Planetas, duas Dalmaticas, duas Tunicas, tres Dossalos, tria Vestimenta Altaris, quinque Calices, tria Thuribula, duo Vacilia, duas Cassellas, septem Candelabra (quatuor ex his Candelabris erant magna, & duo minora) unam Crucem magnam, quae tunc temporis dicebatur Crucifixum, unam Yconam, unam Caldarellam cum Aspersorio, duos Libros ...... unam Mitram valentem plusquam centum Florenos. Accidit, ut alia die, cum Abbas ad colloquendum iret cum Tiburtinis, Philippus aggressus est eum in loco, qui dicitur Cona. Cum autem Abbas fugeret, quidam Nicolaus, qui dicebatur de Galgano, ipsius Abbatis Miles, apprehendit eum per habenam, eumque Philippo occulte tradidit. Philippus adduxit eum in captione ad Augustam; & cum timeret eum ibi habere, ut ne auferretur ab eo, dedit eum Riccardo de Arzulo ad custodiendum. Ut autem fratres audierunt, venerunt, & abstulerunt eum a Riccardo, & duxerunt eum Romam, & posuerunt eum in Gubernacula. Abbas verò de captione se liberavit. Dedit Roccam Sancti Stephani in pignus quibusdam Romanis, & ab eo acceptum tradidit Senatoribus, & se liberavit. Deinde venit Effidem, & quid ei postmodum acciderit, minime scire possumus. Tunc Fratres angustiati, ac tribulati, quod sic Monasterium & Abbatia in nihilum redacta fuit, de consilio aliquorum sapientum manifestaverunt

A & ostenderunt Privilegia Papalia, & jura Imperialia, & specialiter Privilegium Sancti Gregorii; & sic obtinuerunt aliqua Castra. Cujus tenor Privilegii Sancti Gregorii talis est.

GRegorius Episcopus, *servus servorum Dei, reverentissimo & prudentissimo* Honorato *Presbytero & B Monacho, atque peritissimo* Abbati *venerabilis Monasterii sancti Confessoris ac Patris Benedicti, & sanctae Virginis sororis ejus Scholasticae, quod ponitur in Sublacu, tibi, tuisque Successoribus ibi Deo servientibus, vel introëuntibus in perpetuum. Si semper sunt concedenda, quae piis desideriis congruunt, quanto potissimum ea, quae C pro divini cultus praerogativa noscuntur, nullo pacto a devotis largitoribus, ipsis petitoribus minime neganda utique sunt? Petisti a nobis igitur, quatenus concedamus, sive confirmemus tuae Religiositati, si quae dicti Monasterii Sancti Benedicti & Sanctae Scholasticae, quae ponuntur in Sublacu, cum Cellis & Coenobiis, & cunctis suppellectilibus D eorum, una cum Specu, ubi sanctissimus Benedictus eremiticam vitam duxit, cum omnibus intra se, & circa se, cum criptis, ac eis, quae sibi ad limitem omnino sunt. Verùm etiam locum vestrum cum Piscaria, & aquaemolis suis, exeunte ipsa aqua in locum, qui nominatur Mandora. Item aquimolia & Piscariam suam, quae E pervenit usque Marco, quae cognominatur de Ferrata, omnia Monti cohaerentia. Vestro namque Monasterio nostra auctoritate sint confirmata, ut nulli umquam hominum magnae parvaeque personae in ipsa aqua, vel Timida, seu in aqua, quae vocatur Augusta, vel in aqua, que dicitur Bullita, neque in Fluviolo, neque in aqua de Tovanello, neque in aqua, quae nominatur*

tur

tur Cona, neque in nulla aqua de toto Sublaciano territorio aliquem hominem in quibuslibet de ipsis locis sine consensu Abbatis ejusdem Monasterii, nullo praetextu struere audeat ibidem aquaemolam. Et qui hoc fecerit, aquaemolum in jus tantùm Monasterii cadat, & nostro Palatio compositurus existat auri cocti Libras triginta. Item confirmamus vobis detinendum Castellum, qui vocatur Sublacus, cum omnibus suis pertinentiis, vel adjacentiis, cum omni placito & datione sua, una cum glandatico & herbatico, atque cuncta publica functione, sicuti nostro Palatio annuatim persolvi solet. Praeterea ego Gregorius Sanctae Romanae Ecclesiae Praesul scripsi Vitam Sancti Benedicti, & legi Regulam, quam ipse Sanctus manu sua propria scripserat, laudavi & confirmavi eam in sancta Synodo, & per diversas partes Italiae, & ubicumque Latinae Literae legerentur, praecepi, ut ibi diligentissime eam observarent, quicumque ad conversationis gratiam ascensuri essent usque in finem Mundi. Et confirmo duodecim Monasteria, quae ipse Sanctus construxit, & in unoquoque duodenos Monachos constituit. Et confirmo Chartulam, quam fecit Tertullus Patricius de Tusculana, & de Sublacu Fuliano cum Ecclesia Sancti Donati, & cum Turre, cum colonis & colonabus suis, & Sancta Maria in Surrisio usque in mare. Et confirmo Chartam, quam fecit Euticius de Ecclesia Sancti Laurentii, quae est in Aqua Alta ad Catecumbas, & Cartulum, Gallicam, & Bonabellum, cum suis pertinentiis, sicut per affines constat. Omnia quaecumque Sanctus Benedictus in Vita sua acquisivit, vel post transitum suum, a Pontificibus, vel a Regibus, aut Ducibus, vel aliquibus Christianis in suo Venerabili Monasterio dederunt.

A *Praeterea de mea hereditate, consentiente* matre mea, *nomine* Silviâ, *dono & concedo per hoc nostrum Apostolicum Privilegium pro Dei omnipotentis & Sancti Benedicti honore, & pro Coenobii sustentatione tibi suprascripto Honorato per te & cunctos tuos Successores in perpetuum detinendum in usu & utilitate ipsius Monasterii: idest* B *Massam Apollonii cum omnibus suis generaliter, & nostris pertinentiis pro anima nostra,* Genitoris mei Gordiani, *& omnium parentum meorum vivorum & mortuorum Montem Vultuillam de Sancta Maria, ferentem in Piscanum, & per ipsum rigum venientem in flumicellum de Vitenzanum, & ferentem in flumen Tiburtinum, ferentem* C *in Collemates per suos affines, ferentem in Sanctum Stephanum, cum Ecclesia Sanctae Mariae in Tizana, & per ipsum rivum venientem in viam Tiburtinam, ubi stat Columna, trameante rivo in Montem, in Sancto Pamphilo, ferente in Caput Leonis, & ascendente in Montemalo, & revertente in Sanctam Mariam de Vultuvilla.* D *Hanc praescriptam Massam cum omnibus suis immobilibus locis, ut superius legitur, a praesenti Duodecima Indictione in perpetuum tibi, tuisque Successoribus concedimus & confirmamus in usu & utilitate ipsius Monasterii. Ita tamen ut infra annum Sacerdotes & Monachi ipsius Monasterii pro redemtione animae nostrae, nostrorumque Suc-* E *cessorum, clament in eadem Ecclesia centum* Kyrie eleison, *& centum* Christe eleison, *& Sacerdos sacra Missarum solemnia pro absolutione animae nostrae, nostrorumque Successorum Pontificum omnipotenti Deo offerant, & Diaconi per unumquemque Psalterium decantent. Statuentes Apostolicâ censurâ sub divini Judicii obtestatione, & anathematis interdictione, ut nullus*

umquam Successorum nostrorum Pontificum, vel qui publicis functus sit actionibus, vel alia quaelibet magna parvaque persona audeat, vel praesumat de omnibus superius dictis, vel de suprascripta Massa Apollonii cum omnibus suis pertinentiis vel adjacentiis, ut superius legitur, contra hoc nostrum Pontificale Privilegium agere vel alienare, aut auferre, sed potius firmum atque stabile perpetuis, ac sempiternis temporibus, ita ut a nobis statuta sunt, decernimus permanendum. Si quis autem, quod non optamus, contra hoc nostrum Apostolicum Privilegium temerator exstiterit, & in quoquam transgredi, & transgressum ire voluerit, vel ei temerario ausu contraire praesumserit, & observator esse noluerit: sciat, se auctoritate Domini nostri, Apostolorum Principis Petri & Pauli, anathematis vinculo innodatum, & cum Diabolo, ejusque atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi in aeternum ignem comburendum; simulque in voraginem, terrarumque chaos demersurum cum impiis. Qui autem propitio intuitu custodientes & obedientes, atque observatores hujus nostrae salutiferae praeceptionis exstiterint, benedictionis gratiam ac retributionis in aeterna gaudia a justo Judice Domino Deo nostro consequi mereantur. Amen.

Scriptum per manus Benedicti Scriniarii sanctae Romanae Ecclesiae, mense Maji, Indictione Duodecima, Pontificatus Domini Gregorii in sacratissima Sede Sancti Petri Apostoli Anno.... Indictione supradicta XII.

Benedictus Abbas sapienter & discrete acquisivit e converso bona Sancti Gregorii, quae perdita fuerunt per Romanos tempore Benedicti Papae Noni a Domino Crescentio Praefecto Urbis Romae, nec non

A a Domino Johanne inclyto Comite, ut habetur in Instrumento, quod idem Praefectus concessit de novo, & inde Privilegium fecit fieri Benedictus Papa. Et idem Praefectus Crescentius Castrum Sancti Angeli Monasterio Sublacensi tradidit in ista forma.

B Crescentius Praefectus, *atque una cum parentibus meis, tradimus & perpetuo confirmamus humili Abbati* Domno Benedicto Abbati *Monasterii Sancti Benedicti, & Sanctae Scholasticae Virginis, quod ponitur in Sublacu, Castellum, qui vocatur Apollonii, cum tota sua permanentia in montibus & in planis; & quomodo habitatores de ipso Castello manibus suis detinent, &*
C *placita illorum leguntur. Et de duabus portionibus de Castello novo, qui vocatur Sancti Angeli, & de cuncto territorio. Et de duabus portionibus de Romano Majore & Minore; & de Sancto Felice; & de Colle Bernardi; & de..... Papi conservavimus Sancto Benedicto; & quomodo jam ante acquisitare potuerimus in Sancto Benedicto*
D *infra isto territorio, de omnibus suprascriptis bonis & locis confirmavimus, & defendimus ab omni homine, qui molestare voluerit nos, vel nostros heredes a supradicto Monasterio ad Abbatem & Monachis Deo servientibus in perpetuum, a praesenti hora, & in perpetuum conservare in Privilegio.*

E Ideo bonum est tenere Privilegia Apostolica. Faciunt contentiosos homines terrere. *Abbas* Leo tempore Leonis Papae Sexti acquisivit a praedicto summo Pontifice Massam, quae vocatur Tubensana, & Intermurana in integrum, cum fundis & casalibus & omnibus vocabulis. Fundum Bulsanum, Fundum Cantaranum, Fundum Marana..... territorio Tiburtino, & Sublaco, seu Effide, milliaria

liaria ab Urbe Roma plus minus viginti, cum omnibus ad ipsam Massam generaliter & in perpetuum pertinentibus, & ita confirmavit, sicut Sanctus Gregorius egregius Doctor fecit conservare in Privilegio suo. Ibi omnia continentur. *Simon Abbas* Anno Domini MCLXI. tempore Alexandri Papae Tertii, quaesivit & acquisivit multa bona. Vixit multo tempore laudabiliter. Tempore suo Anno Dominicae Incarnationis MCLXXXIII. Mense Novembris, tempore Papae Lucii Tertii, facta est quaestio magna & querela deposita per Oddonem Oeconomum Monasterii Sublacensis adversùs Ricerem de Arsula, de Castris Arsula, & utroque Rubiano, & Sancta Maria Velleri. Quae causa a Domino Papa commissa fuit Domino *Miloni Tiburtino Episcopo*, tractanda & terminanda ante ejus praesentiam. Domnus Simon Abbas cum fratribus suis cum Ricere de Arsula semel & iterum ad Pontem Maram causati sunt. Sed cum per eumdem Episcopum quaestio terminari non posset, & Domino Lucio Papae significatum fuisset, eumdem Ricerem ad suam praesentiam accivit, & laudabiliter determinavit, & Monasterium omnia jura sua obtinuit. Eodem tempore Rao de Rojata in Capitulo nostro juravit Monasterio Sancti Benedicti, & Domno Simoni Abbati primo pro Terra, quam in Rojata tenet, & semper contrarius fuit Monasterio. Ideo sic juravit.

Ego quidem Rao juro, quod amodo & in antea fidelis ero Monasterio Sancti Benedicti, & tibi Domno Simoni Abbati, & non ero in consilio neque in facto neque in consensu, quod perdas vitam aut membra, aut captus sis mala captione propter Terram vestram &

A *Sancti Benedicti, quam teneo, & praecipue Rojatam & Roccam.*

Et juravit pro Feudo de Sublaco. Et sic Abbas concessit habitationem Palatii de Rojata hinc usque ad decem Annos, & Turrim dedit ad tenendum in manu Costi & filii de Scarpa. Transactis & completis decem annis Palatium cum terris sine

B contradictione vel aliqua diminutione reverti debet ad manus Monasterii, & Domni Simonis, vel ejus Successoris.

In diebus Domini Gregorii IV. Agareni destruxerunt Monasteria, & ipse reaedificavit Monasterium Sublacense. Sicut Sanctus Honoratus posuit fundamentum, ita ipse in hono-

C re Sanctorum Cosmae & Damiani sub vocabulo priori construxit secundum. Reperimus & experti sumus, quod in planitie Monasterii Sublacensis fuit primum Monasterium in honore Sancti Clementis, vel Sanctae Mariae Virginis. Nescitur veritas. Ego reperi, quod *Leonas* fuisset *Abbas* in Monasterio praedicto Sancti Clemen-

D tis. Utrumque potest esse verum, in honorem Virginis Mariae, & Sancti Clementis. Sed tempore Sancti Honorati fuit mutatum nomen, quia Monasterium fuit aliter ordinatum. In qua quidem planitie adhuc ipsius Ecclesiae pars cernitur, in quo Monasterio primo Benedictus pater Monachorum Occidentalium habitavit

E cum Mauro, & Placido, Tertullis, & Equitii Civium Romanorum sobole generosa, & cum multis aliis, quos idem Pater tenerrime moribus instruebat divinis. Quod supradictum Monasterium miro apparatu & opere marmoreo tabulatum fuit. Cujus pavimentum more Ecclesiarum almae Urbis, quadratis & politis lapillulis interstrabatur. Juxta quam Ecclesiam

almus Pater Benedictus ob recreationem sui ac discipulorum suorum, ut creditur, hortum pomiferum fieri jussit, ac de die in diem ambulans de virtute in virtutem, bonos ad amplius bonorum operum provocabat augmentum: malos autem invidiae facibus accensos contra se concitabat, sicuti experientia effectum rei postea declaravit. Refert Sanctus Gregorius in Dialogo suo de Presbytero Florentio, qui ex altera parte Laci habitans quamplurimum contristabatur, eo quod derelictus ab illis qui eum invisebant, ad Sanctum Benedictum confluentes, sui quaestus lucra perdiderat. Sed perdita lucra deplorans, convertit gladium invidiae in praedictum Patrem Benedictum, & pane venenato pro dono sibi transmisso moliebatur eum extinguere: sed non potuit, sicut luculentius patet ex dictis Sancti Gregorii superius memorati. Supradictus Presbyter Florentius videns Sanctum Benedictum divinâ fretum prophetiâ, nec in eum se posse praevalere, cogitavit animas discipulorum ejus ad nefandas turpitudines incitare, sicut ex sequentibus apparebit. Ut verò lucidius veritas rei conjiciatur, sciendum est, quod a domo Presbyteri Florentii, quae, ut diximus, ab altera parte Laci sita fuerat, usque ad alteram partem Laci ex opposito erat Pons mirae magnitudinis, qui transeuntibus iter erat, cujus Pontis magna adhuc pars cernitur integra. A pede autem dicti Pontis usque ad praelibatum hortum ipsius Ecclesiae iter planum erat in modica distantia. Tunc enim temporis ille locus, vel vicus, qui vulgo Planello dicitur, habitabatur, qui contiguus erat habitationi Presbyteri Florentii. Ex quo quidem vico puellas septem sibi elegit, quae jussu ejus pontem transeuntes, directo tramite ad hortum praedictae Ecclesiae, nudae venerunt, quae chorizantes conspectibus praedictorum discipulorum se offerebant. De hac materia in Dialogo finem invenies. Supradicta Ecclesia, de qua superius mentionem fecimus, ex terraemotu vastata in toto fuit. *Abbas* autem *Landus*, qui Claustrum hujus Coenobii Sublacensis quasi de novo construxit, ex ruina ipsius Ecclesiae fecit columnas & tabulas marmoreas, quas ex dicta ruina colligere potuit. Ex magnitudine autem ruinae maxima pars aedificii corruit, tantaque usque nunc & forsitan usque in aeternum, quae perdita fuerunt, per nullum viventem recuperabuntur. Repererunt marmoreas tempore nostro columnas. Post Anno Domini MCLXV. *Odo Abbas* tempore Alexandri Papae III. illa omnia ornamenta Ecclesiae abstraxit, & miserabiliter vitam consumsit. Quodque Domnus Johannes pro Ecclesia acquisivit, ille vendidit & alienavit, in quantum potuit. Tunc ostensum fuit Cardinalibus, & summo Pontifici Privilegium Domini Paschalis, quando in propria persona ad Monasterium Sublacense venit, visitavit, & omnia ordinavit, & plura Castra acquisivit, ut habetur in Privilegio, cujus tenor talis est.

PAschalis Episcopus, *servus servorum Dei*, *dilecto filio* Johanni Sublacensis Monasterii Abbati, *ejusque Successoribus regulariter substituendis in perpetuum*. Glorificantes me glorificabo, *dicit, qui non mentitur, Dominus. Hoc veritatis suae promissum Deus benedictus in saecula fideli suo Benedicto custodiens, eum mirabiliter non solùm in coelis, sed etiam in terris*

*ris glorificare dignatus est, ut ipsa quoque loca, in quibus ipse Dei famulus habitavit, gloriosa apud homines habeantur. Hanc Dei factoris dignationem nos quoque ipsius factura sequimur, cum eumdem Patrem nostrum in Deo glorificare curamus. Unde & locum illum, in quo Dei dispositione prius habitasse, & ad glorificandum Deum Coenobium construxisse, & multos ad Dei gloriam aggregasse cognoscitur, cui videlicet Sublacum nomen, & gloriosum & venerabilem habemus, & Apostolicae Sedis auctoritate munimus. Tibi igitur, carissime Fili, & per te supradicto Sancti Benedicti Monasterio confirmamus Specum, in quo idem sanctissimus Vir in suo conversationis exordio habitavit, cum adjacenti Silva & Monte circum circa, & cum omnibus finibus aut pertinentiis antiquitus constitutis. Et sub eodem Specu Lacum, sive Fluvium ex eisdem lacubus procedentem; in quibus videlicet aquis nemini praeter Abbatis & Fratrum voluntatem aut piscari, aut molendinum aedificare, usque in Arcum, qui dicitur de Ferrata (*liceat*). De Forma quoque antiqua, quae ducit aquam de flumine ad Plebem Sancti Laurentii, & de aqua, quae vocatur Augusta, nemini liceat praeter voluntatem vestram aquam derivare, nisi quantum sufficiat hortis rigandis, & replendo fonti Baptismatis in eadem Ecclesia; nec aquimolum quidquam illic praeter vestram voluntatem aedificare praesumat usque in supradictum Arcum de Ferrata. Si quis verò aliter egerit, banno Romanae Curiae distringatur, cujus banni medietas sacro Palatio, medietas verò eidem Monasterio persolvatur. Confirmamus etiam vobis & vestro Monasterio Castellum, qui Sublacus dicitur, cum omnibus suis pertinentiis, sicut a Praedecessoribus nostris constat esse concessum, cum monti-*

A *bus & collibus, & fundis & casalibus, cum omnibus Ecclesiis & rebus ad eas generaliter & in integrum pertinentibus. Fundum Canali, & fundum Gennae in integrum cum pertinentiis suis: Fundum Frassinum cum omnibus suis pertinentiis; & locum, qui Fundi vocatur, sicut extenditur usque ad Petram Imperatoris, & vadit in Montem, qui vocatur Pionica, inde per*

B *Serram in Montem Romanum, & exit in Campum Longum, inde in Campum Catinum, deinde redit ad supradictam Petram Imperatoris. Et locum, qui dicitur Geminarium cum finibus suis, sicut Antecessorum nostrorum Privilegiis continetur. Castellum Augustae cum fundis & casalibus suis, & Casale Sanctae Felicitatis, cum eadem Ecclesia*

C *cum fundis & casalibus suis, & cum omnibus pertinentiis suis, sicut in eisdem Privilegiis continetur. Roccam Cervariam cum fundis suis, & suis Casalibus, & cum omnibus suis pertinentiis. Castellum Maranum, & Roccam Martini, & Roccam de Nesso, cum omnibus suis pertinentiis. Castrum*

D *Canteranum cum Rocca sua, & cum fundis & casalibus suis. Montem de Grosso, Vallem frigidam; Montem de Mesu, & Funsstellae, cum omnibus eorum pertinentiis. Castellum Cerretum cum omnibus pertinentiis suis. Castrum Giranum cum montibus & collibus, fundis & casalibus, quemadmodum Monasterio congruere videtur, cum mas-*

E *sis & omnibus suis pertinentiis, cum veteri hereditate Monasterii. Castellum Appolloni cum montibus & suis casalibus, & medietatem Castri Sancti Angeli, cum Ecclesiis, & fundis, massis, & pertinentiis eorum. Roccam Sancti Stephani cum pertinentiis suis. Vallem de Annito, Collem de Occia, cum montibus & collibus, fundis & casalibus suis. Tovanellum, Fundum Ottanum,*

Fun-

Fundum Maciomanum, Fundum Camanum, Fundum Aquaevivae, & medietatem Montis Aſilani, cum omnibus pertinentiis eorum. Caſtrum Aſilae cum montibus & collibus, & cum omnibus eorum pertinentiis. Caſtrum Pontiae cum montibus & collibus, & cum omnibus eorum pertinentiis. Praeterea ex antiquo jure & tam Romanorum Pontificum, quàm etiam Imperatorum conceſſionibus & privilegiis ad idem Sancti Benedicti Monaſterium pertinere noſcuntur Sala Civitas, quae vocatur Carſeolis, cum maſſis, fundis, & caſalibus ſuis, & Auricula, Rocca de Butte, Rocca in Camerate, Rocca Roſunum, Arſulae, Rubianum, & aliud Rubianum ſuper fluvium, Anticulum, Garracineſcum, Rocca Demaſii, Rocca de Surici Siciliani, medietas Deilicae, Maſſa Sancti Valerii, Siſcanum, Mons Caſalis, Civitella, Olivanum cum omnibus fundis & caſalibus eorum. Oppidum Tuſculanae cum Rocca ſua & omnibus pertinentiis ſuis: Caſtellum Gallicanum cum Eccleſiis, fundis, & caſalibus, & omnibus pertinentiis ſuis.

Confirmamus etiam Cellas eidem Monaſterio pertinentes. Item Eccleſiam Sancti Angeli in Effidem poſitam: Eccleſiam Sancti Georgii, & cum omnibus earum pertinentiis, & cum veteri hereditate Sancti Patris Benedicti: Eccleſiam Sancti Angeli in Petralata: Sancti Sebaſtiani in Palliano: Eccleſiam Sancti Quintini; Sancti Blaſii in Antido; Eccleſiam Sancti Leucii in Babuto, poſito in territorio Campanino, cum omnibus earum pertinentiis. In Carſoli Eccleſiam Sancti Petri. In Camerata Eccleſiam Sancti Martini de Egellis, & Sancti Petri de Caſtruino. In territorio Marſicano Sanctum Petrum in Verſe: Sanctum Benedictum in Rivo de Meruli: Sanctum Thomam de Tranſaquas, cum Eccleſia Sancti Nicolai in

A *Vallis. In territorio ...... Eccleſiam Sancti Pauli in Villa, cum omnibus eorum pertinentiis: Sanctum Angelum in Albe: Sanctum Salvatorem in Avelano: Sanctam Mariam de Tuſſo, cum omnibus ſuis pertinentiis. In Valle Sorana Eccleſiam Sancti Pauli, cum aliis tribus Eccleſiis, & cum Villa juxta ſe poſita, & cum omnibus ejus pertinentiis. In*
B *Civitate Tiburtina Eccleſiam Sancti Antonini, Sanctae Crucis, & Sanctae Barbarae, cum omnibus earum poſſeſſionibus. Aliam Cellam ad honorem Sanctae Crucis in Quintiliolo cum oliveto ſuo, & ceteris ſuis pertinentiis. Et ſex uncias de Eccleſia Sanctae Mariae in eodem Monte poſita. Fundum Calicianum, cum Eccleſia ſancti Petri, cum*
C *terris & vineis, ſicut per antiquos affines conſtat. Villam, quae vocatur Papicum: Eccleſiam Sanctae Mariae, cum terris & vineis; & Montem, qui vocatur Monicula, & Eccleſiam Sanctae Mariae, quae ponitur in Porta. Eccleſiam Sancti Sebaſtiani, cum omnibus ſuis pertinentiis. Aquimolos tres, unum Caſtrum veterem, alium foris Portam*
D *majorem, & alium in Veſta juxta Caſtellum Gallicani. Eccleſiam Sancti Paſtoris. Sancti Angeli, Sanctae Mariae, Sancti Laurentii in Aqua Alta, cum omnibus earum poſſeſſionibus. Romae Monaſterium Sancti Eraſmi cum domibus & hortis & ceteris poſſeſſionibus. Statuimus itaque, ut praedicta omnia, ſive poſſeſſiones, quas idem venerabile*
E *Monaſterium in praeſenti Septima Indictione poſſidet, quietae vobis & integrae conſerventur. Et quaecumque ad ejus jus legitime pertinent, ſive Pontificum conceſſione, ſive Imperatorum & Principum liberalitate, ſeu quorumlibet fidelium oblatione, cum aliis juſtis & legalibus modis, in ejus jure ſemper & poſſeſſione permaneant. Nec ulli omnino hominum liceat eadem Sancti Benedicti*

nedicti Monasteria temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, vel injuste datas in suis usibus vendicare, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur, eorum, quorum sustentationi & gubernationi concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Ad hoc propter frequentes injurias, quae ab Episcopis, vel Episcoporum Ministris, Monasteriis ingeruntur, datam vestro Coenobio a nostris Praedecessoribus facultatem vobis quoque ratam manere decernimus; ut ad Ecclesias, cum expedierit, dicandas, aut Clericos sive in Monasterio, sive in Cellis, sive in Castellis, aut Villis Monasterii ordinandos, vel a nobis Episcopatum accipiatis, si ad nos pervenire in tempore potueritis, vel quem malueritis Catholicum Episcopum adeatis, qui Apostolicae Sedis fultus auctoritate, quae postulantur, exhibeat; nec a quoquam illius Ecclesiae Episcopo super hoc contradictionem aut querimoniam patiatur. Et propter omnem cujuslibet Ecclesiae Sacerdotem in praefato Sancti Benedicti Monasterio ditionem quamlibet habere, praeter Sedem Apostolicam, prohibemus. Obeunte autem ejus loci Abbate, vel suorum quolibet Successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia praeponatur, nisi quem Fratres communi consensu, vel Fratrum pars sanioris consilii, secundùm Dei timorem, & Sancti Benedicti Regulam elegerint. Electus verò a Romanae Sedis Pontifice consecretur. Si quis autem Ecclesiastica, Secularisve persona hanc nostrae Constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove convicta, si non satisfactione congrua emendaverit, potestate honorisque sui dignitate careat, jamque se divini Judicii existere de perpetrata iniquitate ream cognoscat, & a Sacratissimo Corpore & Sanguine Dei & Domini Redemtoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subjaceat. Cunctis autem eumdem locum juste servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi: Item & hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum Judicem praemium aeternae pacis inveniant. Amen.

Scriptum per manum Notarii Sacri Palatii.

Ego Paschalis Ecclesiae Catholicae Episcopus.

Datum Laterani per manum Johannis Romanae Ecclesiae Diaconi ac Bibliothecarii, Tertio Idus Aprilis, Indictione Septima, Incarnationis Dominicae Anno Millesimo Centesimo Decimo Quinto, Pontificatus quoque Domini Paschalis ......

Praeterea Privilegium Domini Ottonis Caesaris, quod propria manu significavit, & plura Castra Monasterio concessit, & Casalia infinita, ut habetur in Privilegio suo, ubi legitur: *Ambrosius Cancellarius &c. Anno Dominicae Incarnationis DCCCCLXVII.* videlicet Nonocentesimo Sexagesimo Septimo, *Imperii verò Domini Ottonis piissimi Caesaris Quinto. Actum Romae.*

Hadrianus multa concessit tempore Caroli Magni Imperatoris.

Stephanus Abbas, imperante Hadriano piissimo Papa, Anno IV. Imperii piissimi Caroli Imperatoris, Indictione Prima, mense Augusti .....

CAesarius *Eminentissimus* Consul & Dux, Filius *quidem* Pipini, *in perpetuum largior, atque offero, idest Fluvium Majorem nostrum, qui cognominatur Ferrata, cum ripis ex utraque parte & aquaemolis & piscariis suis habentem, una cum cunctis aquis, quae in toto Sublaciano Territorio nostro*

stro

stro repertae sunt, *Monasterio Sublacensi*. *Item concedo Urbem Coloniam*, *quae vocatur Seminaria*, *cum omnibus pertinentiis & adjacentiis suis*, *una cum Monte*, *qui vocatur Augusta*, *seu Monte*, *qui dicitur Servana*. *Fundum Lanturani &c.* & multa alia, ut habetur in Privilegio Papae Hadriani & Caroli Magni, & omnia confirmavit. Et alia bona idem Stephanus Abbas acquisivit pro Monasterio suo.

Nota quod duo Reges *Ugo & Lotharius*, divinâ providente clementiâ, multa bona obtulerunt Monasterio Sublacensi, Fratribusque ibidem pro tempore Deo famulantibus. Inter cetera:

Per hoc nostrae auctoritatis Praeceptum, *Curtem hactenus juris Regni nostri pertinentem*, *quae Sala dicitur*, *cum omni sua pertinentia*, *omnibusque rebus ibidem aspicientibus*, *conjacentibus in territoriis & finibus Sublaci*, *& Ciculi*, *& Reate*, *atque Savini*, *pro ut juste & legaliter possumus*, *donamus*, *penitusque concedimus atque largimur*, *& de nostro jure & dominio ad usum Monachorum transferimus*. *Etiam confirmamus & corroboramus*, *quae ibidem collata sunt ab Imperatoribus*, *sive Regibus Praedecessoribus nostris &c.*, ut habetur in Privilegiis eorum.

Signa piissimorum Principum Hugonis & Lotharii Regum.

Siperandus Cancellarius, *Anno Domini Nonocentesimo Quadragesimo Primo*, *Regni verò Domini Hugonis piissimi Regis Decimoquinto*, *Lotharii verò item Regis Decimo*, *Indictione Decima quarta*.

Actum juxta Romam in Monasterio Sanctae Agnetis.

De Imperatore Ottone, quanta bona dedit.

Otto *superna jubente clementia Romanorum* Imperator, *& semper Augu-*

A *stus*. *Notum sit omnibus fidelibus nostris praesentibus & futuris*, *quod concessimus* (videlicet Cisternum in Cicerata) *cum omnibus terris*, *vineis*, *& hortis*, *juste & legaliter acquisitis*, *cum nostro Imperiali Praecepto confirmamus &c.* ut habetur in Privilegio dicti Imperatoris.

B *Signum Domni Ottonis Imperatoris Augusti*.

Eribertus Cancellarius &c.

Data III. Idus Augusti, *Anno Dominicae Incarnationis Millesimo*, *Indictione XII. Anno Tertii Ottonis Regnantis Decimo Sexto*, *Imperii Quarto*.

Acta Sublacensi Sancti Benedicti.

C Ut creditur, etiam ipse personaliter visitavit Monasterium, & alia multa concessit, donavit, confirmavit. Habentur etiam Privilegia Apostolicorum plurimorum, scilicet Nicolai Primi Papae, & Secundi; & Johannis Undecimi & Duodecimi; Gregorii Quarti; Benedicti Sexti, Septimi, & Octavi; Leonis Sexti, Septimi, Octavi, & Noni. Et multa Privilegia Regalia & Imperialia

D quaere in antiquo Libro, ut supra. *Abbas Umbertus* a Papa Leone Nono: & *Azzo Abbas* a Papa Nicolao: & *Leo Abbas* a Papa Leone Sexto; & *Johannes I. Abbas* post *Petrum II. Abbatem* a Domino Benedicto Papa; & *Domnus Johannes Abbas II.* a Domino Paschali Papa Secundo: isti Abbates

E cum istis Summis Pontificibus ita subtiliter ordinaverunt, quod omnia Privilegia Monasterii tam Imperialia, quàm Regalia, tam a Principibus, quàm a Ducibus, sive Comitibus, Baronibus, Militibus, sive a quibuscumque fidelibus, qui dederunt, & qui obtulerunt Monasterio, quilibet Summus Pontifex de praedictis confirmavit, & super hoc semper ali-

aliquid addidit, & concessit, ut habetur in Privilegiis eorum. Specialiter Dominus Papa Leo Nonus omnia bona Monasterii in uno Privilegio posuit tam Pontificalia, quàm Regalia, ut patet, ubi dicit:

Unde tibi, sancte ac venerande Pater, tua tibi confirmamus, omni diligentiâ, omni devotione .... ac saltem in tuorum pia & devota observatione digna Soror tua Virgo Scholastica tecum haec omnia habeat, & in perpetuum possideat. Fraterna caritate, speciali reverentia ergo quaecumque vobis a Christi fidelibus concessa sunt, vel possidentur, vel in posterum possidebuntur, sub obtentu summi Judicis, & auctoritate Sancti Petri Apostolorum Principis, per Privilegium sanctae Romanae Sedis confirmamus & roboramus vobis. In primis Specum tenebrosum, corporis tui per aliquod tempus pro Christo vile reclinatorium, tibi actu & nomine regularis ...... Pater magne, discretionis, o Sancte Benedicte; sicuti specialiter tibi solitario solitarium elegisti, ita etiam a te solo specialiter disponimus possideri. Ita omnia volumus a te, & a tua Sorore fraterna communione teneri: & reliqua quae nimis esset scribere, ut habentur in Privilegio suo.

Datum Secundo Calendas Novembris per manus Federici Diaconi, & sanctae Romanae Ecclesiae, & Apostolicae Sedis Cancellarii, vice Domini Herimanni Archicancellarii & Coloniensis Archiepiscopi.

Idem summus Pontifex aedificavit Specum in honorem Sancti Sylvestri, & fecit fieri introitum, ubi nunc est Coemeterium Monachorum. Gregorius Quartus, videns, quod Agareni destruxerant Monasterium Sublacense, reaedificavit in honorem Sancti Benedicti, & Sanctae Scholasticae Virginis, sed non perfecit. Sed Leo Pa-
A pa Quartus perfecit, & Benedictus Papa Septimus consecravit sub nomine Sancti Benedicti, & Sanctae Scholasticae Sororis ejusdem Patris. Quia non est credendum, quod Specum fuerit aedificatum in honorem Sancti Benedicti, sed in honorem Sancti Silvestri, quia verum est, quod *Johannes Abbas* misit facere Altare pro-
B pe Speluncam in honorem Sancti Benedicti, ut creditur, & hoc cernitur. Quando Fratres infirmabantur, subito ad Monasterium portabantur, & ibi moriebantur. Sed tempore *Landonis Abbatis* multiplicabantur, quia prius nisi duo ibi erant, interdum quatuor, sed rarò. Quicumque volebat stare in Specu, victum
C & amictum recipiebat a Monasterio; & ubi pro nunc est stabulum asinorum; ibi habitabant Fratres & reficiebantur, & subtus dormiebant. Superius fuit parva Camera, ubi comedebant. De ista materia quaere in antiquo Regestro Monasterii.

Anno Domini Millesimo Centesimo Sexagesimo Primo fuit *Abbas Si-*
D *mon* tempore Alexandri Papae Tertii. Post hunc fuit *Abbas Romanus.* Post hunc fuit *Abbas Amato.* Item postea fuit *Abbas Matthaeus de Farfaro.* Item fuit *Benedictus Abbas* tempore Benedicti Papae Noni. Item *Gregorius Abbas.* Item *Guilielmus Abbas* tempore Nicolai Tertii Papae. De istis omnibus nescimus loqui nec
E scribere, utrum fuissent boni vel mali. Deus scit. Nota de Abbate Rainaldo. *Rainaldus Abbas* fuit temporibus Honorii Tertii, & Innocentii Tertii. Iste multa bona recuperavit Monasterio. In illis diebus venit Dominus Innocentius Papa Tertius, qui fuit justus, mitissimus, sanctissimus, & benignissimus: qui personaliter cum paucis Cardinalibus venit ad

Monasterium. Visitavit, & pluribus diebus stetit, praedicavit ibidem, & Novitios reformavit, & per se omnia ordinavit, ut habetur in Privilegio suo, quod ipse fieri fecit, cujus tenor talis est:

Innocentius Episcopus servus servorum Dei. Dilectis filiis Abbati & Conventui Sublacensi salutem & Apostolicam benedictionem. Cum ad Monasterium Sublacense personaliter venissemus, cupientes ipsum personaliter visitare, de statu ejus tam per nos quàm per Fratres & Clericos nostros inquisivimus diligenter: & licèt in quibusdam regularis Ordo vigeret, invenimus tamen eum in pluribus reformandum. Primo quia multi Fratrum tam Obedientialium quàm Claustralium proprietates habebant. Secundo quia saepe Silentium nec in Oratorio, neque in Refectorio, neque in Claustro, neque in Dormitorio servabatur, sed illis plerumque non solùm honesta verùm etiam illicita dicebantur. Tertio quia frequenter extra Infirmitorium non solùm in cameris, sed in ipso Refectorio quidam carnibus vescebantur. Quarto quia hospitalitas poene penitus deperierat, ita quod ipsum Hospitale tunc erat Episcopo Anagnensi concessum. Quinto quia specialis cura infirmorum nulla penitus habebatur, ita quod quasdam etiam Parochiales Ecclesias, quae antiquitus ad infirmorum usum fuerant deputatae, Clerici Seculares in beneficium possidebant. Verùm haec omnia quidam provenisse dicebant, tum quia Fratres victus & vestitus gravem patiebantur defectum, tum quia Abbas & Prior circa correptionem delinquentium erant nimium negligentes. Cum ergo secundùm Sancti Benedicti Regulam Monachi debeant omni die duo ad minus habere pulmenta, quia Fratres non habebant frequentius nisi unum, ne per defectum observantia spiritualium deperiret, praecipiendo mandavimus, ut Abbas pro secundo pulmento annuos reditus assignaret. Ipse verò proventus Castri Marani ad hoc de mandato nostro concessit & statuit Cellario assignatos, ita quod si de ipsis secundo pulmento aliquid superesset, expenderetur pro tertio: si quid verò deesset, ipse suppleret. Pro indumento autem dicebat, non oportere praesentialiter certos reditus assignare, cum intenderet multa, quae tempore schismatis alienata fuerant & destructa revocare, & secundùm concessionem nostram addere Monasterio, de quibus possent utilius hujusmodi reditus assignari. Promisit tamen ad praesens de aliis proventibus Monasterii uni Fratrum, qui deputaretur, ad emenda Monachorum indumenta, conferre, quantum sufficeret competenter, asserentibus Fratribus, quod si Monachus simul haberet Cucullam & Scapulare, Tunicam & Pelliceam, quatuor annis cucullâ & scapulari possit esse contentus; pelliceâ verò duobus ad minus; tunicâ longâ diutius: & duae stamineae sufficerent sibi per annum. Unde firmiter inhibuimus, ne quis de cetero Monachorum lineis camisiis uteretur. Ad defectum autem hospitalitatis supplendum mixturam unius molendini concessit, ampliora pro tempore concessurus; ita tamen quod ad necessitatem pauperum sublevandam eleemosyna de Cellario conferatur. Nos autem praefatas Ecclesias, quae dictis Secularibus in beneficium fuerunt assignatae, ad usum revocamus infirmorum; Concessionem Hospitalis, quae facta fuerat Episcopo Anagniensi, irritam decernentes, & statuentes, ne cuiquam ulterius in beneficium concedantur, sed Infirmarius disponat de illis Ecclesiis, prout ad necessitates Infirmitorii magis noverit expedire. Probibemus ergo distri-

A stricte in virtute obedientiae, sub obtestatione divini Judicii, ne quis de cetero Monachorum proprium aliquo modo possideat; sed si quis aliquid habet proprii, totum in continenti resignet. Si autem post hoc proprietatem aliquis fuerit deprehensus habere, regulari ammonitione praemissâ, de Monasterio expellatur, nec recipiatur ulterius, nisi poeniteat secundùm Monasterii disciplinam. B Quod si proprietas apud quemquam inventa fuerit in morte ipsius, cum eo in signum perditionis extra Monasterium in sterquilinio subterretur, secundùm quod Sanctus Gregorius narrat in Dialogo se fecisse. Abbas tamen & Prior frequenter inquirant, & diligenter explorent, ne quis Fratrum proprietatem possit habere. Unde si quidC quam alicui fuerit specialiter destinatum, non praesumat illud accipere, sed Abbati, aut Priori, aut Cellario assignetur. In Oratorio verò, Refectorio, & Dormitorio continuum semper silentium observetur. In Claustro quoque certis horis & locis secundùm antiquam consuetudinem Monasterii laudabiliter D observatam, sed amodo laudabilius observandam.

In Refectorio nullus omnino carne vescatur, neque in quibusdam solemnitatibus, sicut aliquando fieri consuevit, & Conventus exibat cum Abbate, paucis ibi relictis, ut extra Refectorium ederent carnes, cum in illis diebus praecipue regularis disciplina sit studiosius E observanda. Sed non extra Refectorium, nisi tantùm in Infirmitorio esum carnium credant sibi licere, quamvis ex indulgentia possit Abbas interdum aliquos Fratrum, nunc illos, nunc istos, pro ut sanitas postulabit, advocare, ipsisque secum in camera sua melius & plenius exhibere. Porro debiles & infirmi, & qui munitione indigent, vel aliqua medicina, non seorsum in cameris, sed omnes in Infirmitorio, quae necessaria sibi fuerint, tam in carnibus, quàm in aliis recipiant competenter. Quod si quisquam eorum debilis fuerit, aut delicatus, ut non possit communibus cibis esse contentus, ei provideatur sine scandalo aliorum, ut si Abbas vel Prior voluerit in Refectorio mensam ei facere specialem, cibum aliquem competentem non ante illum, sed ante se faciat apportari, de quo ipse faciat illi pitantiam pro substentatione naturae. Tales autem ad gerenda Officia Monasterii deputentur, qui fideles sint & discreti; nec alicui committantur aliqua obsonia perpetuo possidenda, tamquam in sua sibi vita locentur. Sed cum oportuerit amoveri, sine contradictione qualibet revocentur. Prior autem prae caeteris post Abbatem potens sit in opere ac sermone, ut exemplo vitae, verboque doctrinae Fratres suos instruere possit in bono, & a malo valeat revocare. Zelum religionis habens secundùm scientiam, & delinquentes corripiat & castiget, obedientes verò foveat, & confortet. Abbas verò, cui omnes in omnibus reverenter obediant, quanto frequentius poterit, sit cum Fratribus in Conventu, vigilem curam, & diligentem solicitudinem gerens de omnibus, ut de officio sibi commisso dignam possit reddere rationem. Quod si praevaricator ordinis fuerit, aut contemtor, seu negligens, aut remissus, pro certo se noverit non solùm ab officio deponendum, sed alio modo secundùm Regulam graviter castigandum, cum offensa non solùm propria, verùm etiam aliena de suis manibus requiratur. Nec aestimet Abbas, quod super habenda proprietate possit cum aliquo Monaco dispensare, quoniam abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adeo est annexa Regulae Monachali, ut contra eam nec summus Pontifex possit

 licen-

licentiam indulgere. Ut ergo nos vobis ad reformationis initium aliquod subsidium impendamus, sex Libras usualis Monetae de Camera Sancti Petri singulis annis percipiendas concedimus ad usum & utilitatem Prioris & Fratrum, qui apud Specum Sancti Benedicti morantur; & pro vestibus Monachorum emendis viginti Libras praesentialiter elargimur, Planetam de cocco bis tincto, Deo & Sancto Benedicto ad Altaris officium offerentes. Cuncta igitur, quae superius sunt expressa, inviolabilem firmitatem volumus & praecipimus obtinere, statuentes, ut nulli liceat contra ea temeritatis ausu venire. Si quis autem contra paginam istam aliquid attentare praesumserit, indignationem omnipotentis Dei, & Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ac nostram se noverit incursurum.

Datum apud Monasterium Sublacense, Pridie Nonas Septembris, Pontificatus nostri Anno quinto.

Post Rainaldum Abbatem stetit Abbatia in bona pace longo tempore, quia Innocentius Papa Tertius omnia posuit in pace, & Monasterium in maxima tranquillitate, quia vir sanctus & justus & potens fuit, qui in omnibus se bene rexit. *Landus Abbas* multa bona fecit. Construxit in Monasterio Sublacense Claustrum ex marmoreo lapide, ac juxta Claustrum in latere dextro Capellam Sanctae Trinitatis, & cameras pro senibus valde pulcras contiguas dictae Capellae aedificavit. Omnia privilegia meliora misit renovare, ac etiam plura Privilegia impetravit a Domino Alexandro Papa Quarto; ut creditur, quia praedictus Dominus Papa in propria persona venit ad Monasterium, visitavit & reformavit Monasterium, & omnia quae fuerunt abstracta & alienata ab aliquibus Ba-

A ronibus, & aliis, cassavit, revocavit, & reduxit ad pristinum statum, ut habetur in multis privilegiis, quae ipse personaliter scribere mandavit, & specialiter de visitatione & reformatione sua concessit pulcrum Privilegium, cujus tenor per omnia est talis.

B *Alexander Episcopus servus servorum Dei. Dilectis filiis Abbati & Conventui Monasterii Sublacensis salutem & Apostolicam benedictionem. Etsi ad universa Mundi loca, divino dicata cultui, ex officii debito aciem intentae cogitationis extendere, ac undique per orbem pro salubri eorum statu Apostolicae diligentiae studium diffundere teneamur:* C *circa statum tamen Monasterii Sublacensis, in quo sacra Religio Monachalis a beatissimo Benedicto, venerando ejus auctore, salutaris suscepit institutionis initia, tanto solicitius & diligentius invigilare debemus, quanto famosius & celebrius illud inter alia sui Ordinis Coenobia ipsius sanctissimi Benedicti vita & merita per universa* D *Mundi climata reddiderunt. Hunc etenim locum coelestis altitudo consilii per ministerium Sancti hujus principium Religionis predictae constituit: quia hic eadem Religio suum excepit exordium: hic sua prima fundamenta locavit: hic prius misit, firmavitque radices, & hinc postea suas extendit propagines, multiplicavitque per orbem. Hinc certe* E *prodiit istud Dei & diei spectabile luminare, quod in Ecclesiae firmamento praefulgens, multorum oculos caligine sensualitatis obtusos, suae claritatis radiis illustravit. Ad hunc quoque locum, tamquam ad unum ovile Dominicum ideo praedictus Sanctus multa & diversa sanctorum Collegia Monachorum per varia Monasteria & Loca dispersa voluit congregare, ut faceret de illis unum*

acce-

acceptabilem Christo Populum, & Fratres in domo Domini habitantes in unum ad regularem observantiam, & indeficientem divini Numinis cultum fortius solidaret, ac exinde postmodum praedicta Religio liberius latiusque distenderetur in alios; & ab hoc loco tamquam a fonte Religionis ejusdem Ecclesiae membra sacri sui fluenta dogmatis prosilirent. Et licèt praefatum Monasterium in suis primordiis sub recenti ejusdem Sancti doctrina, coelestis Opificis operante gratiâ de virtute successive creverit in virtutem, & velut lignum fructiferum in Ecclesiae agro plantatum flores protulerit copiosius honestatis, & produxerit fructum vitae, fueritque diu praecelsa hujusmodi regularis observantiae sanctimonia, ut praeclara sanctorum operum titulis specialiter insignita, ac multiplicibus propter hoc non solùm spiritualibus, sed etiam temporalibus profecerit incrementis: a quibusdam tamen longe temporibus retroactis, sic in ipso solitus vigor ordinis Regularis emarcuit, sicque in eo fervor religionis decrevit consuetus, quod idem Monasterium, ad quod cetera Mundi sui Ordinis loca suos intuitus, ut ab eo vivendi notitiam suscipere nt, levare ac habere solebant: personarum in eo sub diversitate temporum degentium negligentia faciente, dissolutioni multipliciter patuit, & multae notam deformationis incurrit. Propter quod felicis recordationis Innocentius Papa Tertius praedecessor noster, cum ad idem Monasterium se personaliter contulisset, illudque invenisset in pluribus deformatum, circa reformationem ejus vigilem curam adhibuit eidem reformationi personaliter imminendo & accedendo, quaedam statuta seu praecepta salutaria in correptionem vitae Monasticae religionis, ac Regularis observantiae necessarium fulcimentum, quod in ipso Monasterio probo & prospero statu mandavit & statuit perpetue ac inviolabiliter observari, pro ut in ejusdem Praedecessoris literis confectis, quas ejusdem Archivius Monasterii ad perpetuam conservat memoriam, plenius continetur.

Nos igitur, quos fervor devotionis, quam ad praedictum sanctum locum semper habuimus, & ille, quo incessanter dictum prosequimur Monasterium, Caritatis ardor attraxit ad idem Monasterium personaliter visitandum, dignum fore praevidimus circa salubrem ejus statum paternâ intendere vigilantiâ, ejusque spiritualibus & temporalibus commodis Apostolicâ diligentiâ providere, ut ex nostra praesentia tam idem Monasterium quàm personae in eo in totum Domino famulantes ad multiplicem salutis felicitatem sibi gaudeant pervenisse. Hinc est, quod nos, & de fratrum nostrorum consilio, qui nunc praesentes sunt, ordinationem, quam memoratus Praedecessor noster pro reformatione ipsius Monasterii fecisse dignoscitur, & quam a vobis (excepto eo, quod de assertione Monachorum circa indumenta in illa exprimitur, quod utique Abbatis providentia moderetur) inviolabiliter observari volumus, approbantes & etiam innovantes, ac quaedam ordinationi supradictae addentes, eâdem auctoritate Apostolicâ in virtute obedientiae, & sub attestatione divini Judicii, praedicti Praedecessoris in hoc inhaerendo vestigiis, prohibemus, ne quis Monachorum deinceps proprium quoquo modo possideat. Adjicientes, quod quicumque ipsorum aliquid habentes proprii, nisi illud infra quindecim dies computandos ex nunc Abbati totaliter resignare curaverint, eo ipso sententiam, quam in ipsos proferimus, excommunicationis incurrant. Si verò aliquis in posterum proprietatem aliquam fuerit deprehensus

habe-

habere, & regulariter monitus illam resignare noluerit, mucrone anathematis percellatur, & expellatur de Monasterio, nec recipiatur ibidem ulterius, nisi poeniteat secundùm Monasticam disciplinam, poenis aliis, quas dictus Praedecessor noster praefata ordinatione contra Monachos proprietarios edidit, in suo nihilominus robore duraturis. Statuimus etiam, ut divina Officia tam diurna, quàm nocturna in eodem Monasterio secundùm praedicti Sancti Regulam celebrentur. Praecipientes, ut omnes camerae Monachorum (camerâ veteranorum dumtaxat exceptâ) funditus destruantur, nec ullae unquam futuris temporibus reperiantur; sed Monachi in communi Dormitorio ejusdem Monasterii simul dormiant; & similiter in communi Refectorio comedant, & continuum semper in Oratorio, Dormitorio, & Refectorio, in Claustro verò certis horis & locis, secundùm antiquam consuetudinem Monasterii, silentium observetur. Nulli quoque Monachorum liceat habere equum vel proprium servum, nisi illis tantùm, qui per Abbatem temporalibus gerendis obedientiis vel administrationibus, seu officiis praeponuntur. Illud autem, quod de pane diurno, & aliis cibariis quotidianis, quae Monachis subministrantur, residuum fuerit, nullus sibi quomodolibet retinere praesumat, sed totum pauperibus in elemosynam erogetur. Neque liceat cuiquam Monachorum exenia sibi transmissa recipere, sed Abbati, vel Priori, vel Cellerario illa secundùm praefatam ordinationem Praedecessoris ejusdem studeat protinus assignare. Praecipimus insuper, ut murus, qui praedictum Monasterium circumcingit, erigatur magis & protendatur in altum, ita quod nullus in ipsum Monasterium, vel aliqua ejus loca, nisi per communia & debita ostia valeat introire. Neque mulieres aliquae sive ad purgandum frumentum, vel deferendam aquam, sive ad quodcumque aliud servitium faciendum quomodolibet admittantur ibidem, sed exinde arceantur omnino, ne ulla tentationis causa possit per eas in Monachorum mentibus suboriri. Abbas verò de indumentis & aliis necessariis Monachis provideat competenter, ita quod hi, qui ab eo nova indumenta susceperint, retinere sibi vetera non attentent, sed statim Abbati illa resignent, vel alii juxta ipsius Abbatis beneplacitum & mandatum. Ad haec Monachi, quibus ab Abbate temporales obedientiae seu administrationes, aut aliqua officia committuntur, studeant, quantum cum Domino poterunt, utilitatem & commodum Monasterii solicite procurare, & de iis quae ratione obedientiarum, administrationum, & officiorum hujusmodi ad manus eorum pervenerint, nihil omnino pro se retineant, sed quidquid ex illis perceperint, Abbati fideliter assignare procurent. Sintque pro eorum sustentatione contenti eo dumtaxat, de quo Abbas ipsis pro hujusmodi eorum sustentatione duxerit providendum, praemissâ ordinatione Praedecessoris ejusdem in omnibus, & per omnia (praeterquam in eo, quod de assertione Monachorum circa indumenta continetur in illa, quod quidem Abbatis moderetur providentia, prout superius est espressum) salvâ & illibatâ penitus permanente. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae approbationis, innovationis, prohibitionis, constitutionis, & praecepti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit, indignationem omnipotentis Dei, & Sanctorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Sublaci, IV. Idus Septembris, Pontificatus nostri Anno Sexto.

Post

Post Landum fuit *Henricus Abbas*. Hic coepit facere aliquas habitationes parvas in Specu, & coepit ardenter reformare Veji Specum, quia Monachi Monasterii fuerunt omnes de Abbatia Sublacensi, & pro majori parte nobiles. In illis diebus Abbas Henricus, qui erat bonus Pastor, videns aliquos Monachos incorrigibiles, cum consensu aliquorum posuit Priorem in Specu cum aliquibus Monachis, quos videbat esse idoneos ministros observatores sanctae Regulae, ibidem laudanda providentia collectando, & eisdem omnia vitae necessaria ministrando. Qua ex causa a Papa Gregorio Decimo miris laudibus extollitur & laudatur, pro ut habetur in Privilegio dicti Papae. Tempore istius claruit in Crypta Mardebottae Sanctus Confessor Dei Laurentius, multorum mirabilium patrator, pro ut in Legenda Vitae ejus seriosius continetur.

Anno Domini Millesimo Ducentesimo Septuagesimo Tertio obiit Dominus Abbas Henricus, Pontificatus Domini Gregorii Decimi Papae Anno secundo, Mensis Februarii die Decimanona. Vacante Monasterio Sublacensi per bonae memoriae Henricum, factae fuerunt duae electiones; quod inauditum fuit in octingentis annis, quia semper solebant eligere in Monasterio. Propter novam plantationem bonae vitae exaltaverunt se Monachi Specus, quia isto tempore non habuerunt Priorem in Monasterio, sed Rectorem. Et sic facta fuit magna discordia inter Rectorem Monasterii, & Priorem Specus, super quibus fuit diu in Curia Romana litigatum. Istis diebus multa bona fuerunt alienata a Monasterio. Igitur pendente negotio, & crescente Patrum discordiâ, & inimicitiâ pul-

A lulante, quidam ipsius loci Monachus nomine Pelagius, qui dicti Rectoris Procurator fuerat, cum morando in Monasterio partem sibi contrariam, ut sibi videbatur, suppeditare non posset, sicut vellet, & continuo laborabat, exiens inobedienter a Monasterio cum patre suo Milite, nomine Bartholomaeo de Genna, an-

B tecessorum suorum nequitiam imitando, qui temporibus retroactis similia perpetraverant, cum fratribus & aliis suis complicibus accedens ad Castrum Cerbariae, cum adjutorio quorumdam minus fidelium Vassallorum ibidem morantium, intravit Roccam dicti Castri, & expulsis inde duobus Monachis pro custodia dictae

C Rocchae ibidem morantibus, dictam Roccam nequiter invasit. Quam sic occupatam detinens, pluries requisitus noluit restituere Conventui Sublacensi; sed congregatis Scaranis & multis hominibus malae famae, guerram fecit privatam, & publice omnibus Vassallis dicti Monasterii praeter illos, qui in sua nequitia eum adju-

D vabant. Quibusdam enim captis, & ad tormenta positis dentes extraxit, & fecit extrahi oculos, quosdam etiam de altissimis diruens rupibus, fecit Confessione non habitâ exspirare. Monachos de nocte fractis portis Monasterii personaliter capiens, captivos duxit ad dictam Roccam Gerbariae, ubi eos detinuit; ipsos

E diversis poenis & miseriis affligens. Hospitale verò, ubi Christus in persona pauperum recipi consueverat, & ipsi pauperes recreari, fecit destrui totaliter & comburi, & Ecclesias dictae Rocchae & Castri, quum in eis Scaranos suos jacere fecisset, diversis fecit pollutionibus sanguinum & confusionibus violari. De ceteris verò maleficiis, quae fecit ipse & alii,

deprae-

depraedando Abbatiam, & ubicumque poterant, quia longum & toediosum esset narrare, ad praesens taceamus. Quia valde periculosum est, Fratres se dividere, si non fuissent divisi, tanta mala non fuissent perpetrata, nec tanta bona a Monasterio alienata. Quia tribus annis stetit Abbatia, & Monasterium sine Abbate; & Monachi Specus dolebant, nec aliquid eis de Monasterio porrigebatur. Et sic dispersi sunt, & omnia extra Abbatiam pro majori parte alienata sunt. Ecclesiae, Casalia, Possessiones, Castra vendita sunt, & in pignore sub pacto posita: & sic usque in hodiernum diem Monasterium numquam potuit rehabere; quia dicunt: *Parentes nostri comperaverunt*. Et per hunc modum omnia bona Monasterii dissipata & alienata sunt.

Istis sic se habentibus, renuntiatum fuit in Anno Domini Millesimo Ducentesimo Septuagesimo Sexto de Mense Maji coram bonae memoriae Innocentio Quinto de omnibus supradictis. Qui Dominus Innocentius Papa Quintus providit dicto Monasterio de *Fratre Gulielmo*, natione Burgundo, tunc Camerario & Vicario Casinensi: qui confirmatione habita cum benedictione solemni, quam dedit sibi Episcopus Tusculanensis, veniens ad Abbatiam, Vassalli ipsius, qui, sicut dictum est, in maxima afflictione fuerant, ipsum cum honore maximo & gaudio receperunt. Ipse verò postmodum dictum ribaldum Pelagium, ut dictam Roccam & Castrum, quod detinebat, sibi restitueret, per viros religiosos, Clericos & Laicos requisivit: qui penitus renuit. Sed dictus Abbas congregato exercitu, & factis machinis, ipsum cum suis fidelibus Vassallis expugnabat. Tamdem post duos Menses capta fuit dicta Rocca, suffragantibus meritis sanctissimi Patris nostri Benedicti, in qua captus fuit dictus Pelagius, & ad Roccam Sublaci ligatis manibus ductus, & per ipsum Abbatem in carcere ibidem fuit positus; & alii sui complices salvis personis dimissi sunt exire, sed bona ipsorum fuerunt Curiae Sublacensi confiscata. Haec autem scripta sunt ad perpetuam memoriam, & terrorem omnium perditorum, ne hujusmodi consilia audeant attentare.

Anno Domini Millesimo Trecentesimo Quinto, Sede vacante post Domini Benedicti Papae Undecimi mortem, Mense Februarii, XX. die hujus mensis, ex diluvio fracta prata cum ponte minimo, per quem itur ad Sanctum Laurentium, occasione diluvii, & eadem die corruerunt molendini cum sedilibus suis, & muris circumstantibus. Et sic locus Monasterii ad nihilum redactus, quia duo Monachi levaverunt duos lapides, qui fuerunt firmati cum aliis petris; & sic aqua destruxit. Ita voluntas fuit aliquorum.

Post Henricum fuit, ut diximus, *Gulielmus Abbas* natione Burgundo tempore Innocentii Quinti Papae. Multa acquisivit alienata & extracta, sed non potuit...... quia nihil invenit. Facta fuerunt Millesimo Ducentesimo Octuagesimo Quinto. Post Gulielmum fuit *Benedictus Abbas*, homo discretus & maxime morigeratus. Dilexit Monachos suos. Cum consilio eorum fuerunt acquisita & recuperata, quae prius fuerant alienata tempore Benedicti Papae Undecimi Millesimo Trecentesimo Quarto. Ipse omnia confirmavit, quae inventa fuerunt, & alienata similiter. *Bartholomaeus* fuit ante Benedictum Millesimo Ducentesimo Octuagesimo Nono tem-

tempore Nicolai Quarti, qui dedit multa Privilegia Monasterio, & alia multa acquisivit, sed alienata non attentavit. Sub Anno Millesimo Trecentesimo tempore Bonifacii Papae Octavi fuit quidam *Abbas* nomine *Franciscus* post Abbatem Benedictum. Hic miser fuit, spurius, nobilis de genere, de Domo Ramandielis, de Ordine Minorum, erectus ob parentum potentiam, maxime quia habebat duos Cardinales de Domo sua. Factus Abbas Sublacensis Monasterii, ab initio male coepit, & semper in deteriora profecit. Nam auxit ad commune servitium, quod Romanae Curiae debetur per novos Abbates, Florenos quingentos. Processu verò temporis cum fructus & reditus Monasterii in nepotibus & neptibus tamquam prodigus, & exstirpator bonorum Monasterii pessimus consumsisset, demum miser ad Sacrarium & ad jocalia temerariam manum extendit, & simulate in loco Fratrum Minorum propter celebrationem Missarum abstulit omnia ornamenta Sacristiae dicti Monasterii, & impigneravit pro Florenis quingentis. Tempore istius Sublacenses condiderunt sua perversissima Statuta. Qui Abbas una cum eisdem Sublacensibus personaliter accessit ad Dominum Papam Bonifacium VIII. pro confirmatione ipsorum. Quibus visis dictus summus Pontifex abhorruit talia inaudita audire, vel videre, & dixit: *Verè perversissimi & desperatissimi homines ista Statuta composuerunt;* & chartam, in qua dicta Statuta erant conscripta, projecit in pavimentum Aulae suae. Quapropter dictum Abbatem, qui talibus Statutis consentire praesumsit, miserabiliter & confuse ab administratione suspendit. Post haec dictus Papa a Romanis Principibus, seu Columnensibus captus & depraedatus fuit. Et ex tunc Romana Curia apud Avignonem Sedem sibi elegit, & usque ad tempus Urbani Papae Quinti assidue perduravit. Abbas autem sic suspensus remansit, & volens se ingerere administrationi Abbatiae, quaesivit aditum, ut cum suis consanguineis & amicis occulte intraret Roccam Sublaci. Cujus notitiâ mirabiliter ad notitiam hominum de Sublacu deductâ, dictam Abbatem capientes, posuerunt in carcerem, plurimâ factâ strage suorum. Sic misere cum miseris, qui contra legem & contra jura Ecclesiastica, sive Civilia operati fuerant, & contra orthodoxos Statuta composuerant...... Consilium sapientum translatum in vitium latronum; qui fuerunt fidelissimi laboratores, facti sunt nequissimi latrones, quia scriptum: *Nullum malum impunitum, nec ullum bonum irremuneratum.* Ille miser Abbas Franciscus, de quo superius dictum est, in carcere tam miserabiliter tractatus exstitit, quod in vase, quo nocte fudit urinam, in die bibere est compulsus. Sed exinde aliquando egressus alibi est miserrimus vitâ functus; & omnes ei consentientes miserabiliter mortui sunt, aliqui interfecti, aliqui de Abbatia expulsi. Et sic per fas & nefas adhuc tenent illa pessima Statuta, & bene sciunt, quod male faciunt, quia indurati sunt.

Itaque vacavit Abbatia Sublacensis per multos annos, & Sarra de Columnensibus gubernavit eam, & admisit ista pessima Statuta; sed tamen fecit magna judicia, nec ultra servare voluit, ita quod aliquos Sublacenses fecit vivos propaginare in campo Sublacensi, & bona eorum diripuit, & multa alia judicia, quae non

non sunt dicenda, sed potius celanda. Tamen multa bona Monasterio & Specui, & Monachis degentibus in eisdem fecit, & ordinare necessaria praecepit.

Ab Anno Domini Millesimo Trecentesimo Vigesimo Secundo post Franciscum fuit *Bartholomaeus* quidam Monachus Casinensis, tempore Johannis Papae Vigesimi Secundi. Qui quum esset mundanis illecebris irretitus, ita quod Princeps latronum non immerito vocaretur, dexterâ Excelsi mutatus est, & longa aegritudine eruditus multa bona Monasterio, & praecipue Specui fecit. Nam honestas personas, & religiosos viros ex diversis partibus congregans summo studio dictam Specum in spiritualibus & temporalibus reformavit. Primus fuit, qui Stabulum, seu Dormitorium praedictum magnum & pulcrum fecit a fundamentis. Multos Libros fecit scribere, quos Monasterio & Specui donavit. Hic emit Castrum Civitellae & Roccam ibidem pulcram & inexpugnabilem reparavit. Fuit etiam vir misericors, & ad pauperes & servos Dei amicus. Cujus Corpus requiescit apud Specum in capsa marmorea sanctissimi Confessoris Christi Mauri. Etiam aedificavit de novo Monasterium Sanctae Crucis prope Civitatem Perusinam. Item Monasterium Sancti Johannis prope Villam Mevaniae. In provincia quoque Terrae Laboris prope Roccam Montis Draconis Monasterium Sanctae Annae. Vixit autem in Abbatia Sublacensi per annos triginta duos.

Post Bartholomaeum fuit *Johannes Abbas* natione Tuscus de Civitate Castelli, vir eruditissimus, multaeque mansuetudinis & bonitatis. Hic quum exstitisset Monachus Specus, fecit

A multa bona Specui, Bibliothecam suam divinorum Librorum, & Juris tam Canonici, quàm Civilis dictae Specui derelinquens. Fuit autem tempore maximae mortalitatis, quae exstitit Anno ab Incarnatione Domini Millesimo Trecentesimo Quadragesimo Septimo, qua peste percussus defunctus est, & vixit in Abbatia

B sexdecim annos, & sepultus est ante gradus Criptae Sanctissimi Patris nostri Benedicti.

Anno Domini Millesimo Trecentesimo Quadragesimo Nono, post Johannem fuit *Petrus Abbas* natione Perusinus, cujus tempore terrae motus Monasterium & Roccam Sublaci, & nonnullas alias Roccas Abbatiae

C ad solum paene prostravit, in qua ruina quum esset idem Abbas in camera sua apud Roccam Sublaci, territus, parvo tempore supervixit. Hic fecit malum Abbatiae suae, nam jura hereditaria Vassallorum morientium absque legitimis heredibus, & alia jura concessit, seu vendidit Vassallis per novem annos; & receptis

D Florenis mille & centum, redemit consanguineos suos tunc positos in captivitate. Quam concessionem Vassalli Abbatiae retinent usque in hodiernum diem in praejudicium Monasterii satis grave.

Hîc nota, quod post Petrum fuit *Angelus Abbas* de Monte Regali, cujus consanguinei cum cepissent domi-

E nium in Abbatia, decollaverunt aliquos de Sublaco potentiores inter ceteros, & capita eorum projecerunt ex Roccae moeniis in terram. Propter quam rem Sublacenses indignati Roccam depraedaverunt, & Palatium Abbatiae desolaverunt & combusserunt. Abbas autem pavore perterritus fugam arripuit. Et accedens ad Avignonem, ubi Romana Curia perma-

manebat, Abbatiam resignavit, & factus est Monachus Monasterii Sanctae Annae, ubi laudabiliter Deo serviens vitam finivit circa Annos Domini Millesimo Tercentesimo Quinquagesimo tertio.

Nota, quod post Angelum fuit *Ademarius* Francigena. Hic fuit ferox homo. Manus ejus contra omnes vicinos suos, & manus omnium contra eum. Multos Sublacenses mala morte perdidit, propter quod Roccam Sublaci deserens, in Roccam Gennarum sibi sedem elegit; in qua septem Monachos Monasterii Sublacus suspendit per medium, ut subtus accenso igne ex fumo & fame morte miserabili finirent. Et hoc fecit propter ipsorum iniquitatem, & maxime, ut aliqui dicunt, quod fuerunt contra Abbatiam, & habuerunt partem cum forensibus, qui eum veneno perdere moliebantur tempore Innocentii Sexti Papae. Post multas autem guerras Vassallorum & circumstantium vicinorum, accessit ad Avignonem & *, Abbatiam resignavit Millesimo Trecentesimo Quinquagesimo Octavo.

Post Ademarium fuit *Conradus Abbas*, spurius ex Marchionibus Saenae. Hic exstitit membrum quodammodo Antichristi. Talia enim immania gessit occulte, ac etiam manifeste, quod pudor est dicere, & exarare. Inter alia mala sua contemsit ministrare Monachis justitias panis & vini, sicut Antecessores sui sedulo ministrarunt. Quin potius addens mala malis suis, abstulit Conventui Castrum Marani, & illud tradidit fratri suo germano. Ad extremum cum vellet Specum totaliter desolare, & Fratres, qui in ipso erant dispergere, pro eo quod erant contrarii operibus suis malis; quidam

A ex dictis Monachis Specus confugientes ad Dominum Papam Innocentium Sextum, dictus Pontifex & Domini Cardinales audientes vitam reprobam dicti Abbatis, ipsum commutaverunt in partibus Albaniae. Quapropter hoc intelligentes Vassalli sub Anno Domini Millesimo Trecentesimo Sexagesimo Secundo, ipsum
B cum magna indignatione ac zeli impetu expulerunt de Abbatia. Qui misere infirmatus prae tristitia, in quodam Hospitali miserabiliter est defunctus.

Circa Annum Domini Millesimum Trecentesimum Sexagesimum Tertium post Conradum fuit *Abbas Bartholomaeus* de Senis Monachus Monasterii
C Sanctae Crucis de Perusio, homo religiosus, pius, benignus, misericors, & justus. * Isto cum consilio & auxilio Monachorum Specus, reformavit Monasterium Sublacense in regulari observantia; & omnes Monachi antiqui Monasterii fuerunt expulsi usque in hodiernum diem. Multa bona fecit Monasterio. Ecclesiam
D Capitulumque a principio reformavit. Unam Crucem argenteam pro quinque Florenis comparari fecit. Quinque Calices, duos magnos, unum dedit Specui, & alium Monasterio, & tres parvos calices cum thuribulo argenteo. Omnia Pontificalia pro se & aliis Abbatibus fieri fecit. Monachos suos nimis dilexit.
E Numquam auditum fuit, quod unum Monachum conturbasset. Nam honestos & religiosos viros ex diversis partibus congregans, summo studio Monasterium suum in spiritualibus & temporalibus reformavit. Cujus temporibus sanctae Memoriae Urbanus Papa V. venit Romam: & audita famâ bonitatis ipsius Abbatis Bartholomaei, creavit eum Abbatem

Monasterii Casinensis. Statim post confirmationem defunctus fuit in Sancta Maria Nova, & ibidem sepultus Anno Domini Millesimo Trecentesimo Sexagesimo Nono.

Eodem Anno fuit electus *Frater Franciscus de Padua*, & confirmatus: homo quidem bonae conditionis & devotionis, qui suo tempore fecit cisternam in Specu, & plura alia bona tam in aedificiis, quàm in aliis. Cum die quodam quidam malefactor in Sublaco duceretur ad suspendium, & mulieres illum violentiâ raperent de manibus Officialium, Abbas Franciscus hoc percipiens, dicitur descendisse de Rocca in Plateam, clamando, vociferando, ac conquerendo de

A Sublacensibus. Et videns, non posse libere dominari, petiit a summo Pontifice dari sibi unum Coadiutorem in regimine temporalium. Qui Dominus Papa deputavit ei Dominum *Thomam de Celano*, qui regebat Abbatiam. Et Abbas Franciscus stabat continue in Monasterio. Erat etiam tunc Vicarius suus quidam

B Frater de Terano, habens plenissimam ab eo potestatem etiam resignandi Abbatiam, qui ut dicitur sine scitu Abbatis renuntiavit dicto Domino Thomae, & sic ipse remansit Abbas. Abbas verò Franciscus remansit simplex Monachus in Monasterio, & laudabiliter vitam finivit in patientia cum Fratribus suis.

Explicit Chronicon Monasterii Sublacensis.

RICHARDI
CLUNIACENSIS MONACHI
CHRONICON
AB IMPERIO CAROLI MAGNI,

SIVE

Ab Anno Christi DCCC. usque ad Annum MCLXII.

Nunc primùm luce donatum

EX MANUSCRIPTO CODICE

BIBLIOTHECAE VATICANAE.

IN RICHARDI
CLUNIACENSIS
CHRONICON
PRAEFATIO
LUDOVICI ANTONII
MURATORII.

Uanquam diu quaesierim, num *Richardi Cluniacensis Monachi* breve Chronicon antea a quoquam publici juris factum fuerit, ac potissimum hac de re consuluerim Scriptores Historiae Literariae, neminem tamen hactenus inveni, qui evulgati jam Operis fidem mihi faceret. Unus tantum Casimirus Oudinus Tom. 2. de Scriptorib. Ecclesiast. in editione Lipsiensi Anni MDCCXXII. multa de Auctore isto habet, atque inter cetera conjecturis suis indulgens opinatur, eidem tribuendam esse partem primam *Collectaneorum*, quae sub nomine *Hugonis de Sancto Victore*, non semel typis tradita fuere. Mihi ad manus minime sunt Editiones omnes Operum Hugonis Victorini, ut justâ trutinâ Oudini conjecturas expendere possim. Quod tantummodo hanc in rem animadvertere potui, in Editione procurata a Thoma Garzonio, quam vidi, nihil simile habetur cum Chronico, nunc mihi evulgando Richardi. Ad haec fallitur certe Oudinus, quum scribit, partem illam Collectaneorum *spectare non posse ad Richardum Victo-*

Victorinum (qui Anno Christi MCLXXIII. e vivis excessit) *recte autem ad Richardum Cluniacensem Monachum*, *qui illud post Annum MCLXXXI scribere aggressus est*, *longe post mortem Hugonis atque Richardi Victorinorum Canonicorum*. Atqui Chronicon, quod ego nunc editurus sum, in Annum MCLXII. desinit, ita ut quum tributa Hugoni Collectanea ultra eum Annum ferantur, aut Richardum Cluniacensem Auctorem minime habeant, aut ad ejus Chronicon additamenta ab altero facta dicenda sint. Utcumque sese res habeat, sive nondum prodierit Chronicon istud, ut puto, sive sub alieno nomine circumferatur, illud aut novum, aut suo Auctori restitutum, Lectoribus in hocce Opere exhibere constitui. Et diu quidem est, quod *Richardi Cluniacensis* nomen & fama sonant apud Eruditos, quum ejus monumentis historicis usi sint, qui post illum ad Historiam Ecclesiasticam se contulere. Accipe quid de illo scripserit Johannes Gerardus Vossius Lib. 2. Cap. 53. de Historicis Latinis. *Richardus*, inquit, *Cluniacensis Monachus*, *sed patriâ Parisiensis*, *praeter Libros τῶν ἀντικειμένων*, *de quibus Sixtus Senensis in Bibliotheca sua*, *Historiam condidit suorum temporum*. *Conradi III. & Friderici Barbarossae temporibus vixit; in primis sedente Papa Hadriano Quarto*. Aetatem Richardi recte designavit Vossius: is enim Historiae suae finem faciebat Anno Christi MCLXII. At fallitur Vossius, quum Lutetiam Parisiorum patriam Richardo tribuit. *Pictaviensis*, non *Parisiensis*, appellatur Richardus in Codice MSto membranaceo, unde hausta fuit haec Historia. Codex vero antiquissimus iste in Vaticana Bibliotheca adservatur, atque olim spectabat ad doctissimum virum Alexandrum Petavium Senatorem Parisiensem; quippe in margine Libri scriptum legitur: *Alexander Pauli filius Petavius*, *Senator Parisiensis*, *Anno MDCXLVII.* In Catalogo MSto Codicum Christinae olim Reginae Sueciae celeberrimae, qui mihi in manibus est, ad numerum 166. recensetur: *Richardi Pictaviensis Monachi Cluniacensis Chronica*, *ab exordio Mundi*, *usque ad Annum MCLXI. Brevis Chronica Pontificum a Divo Petro usque ad Hadrianum Quartum*. *Tractatus quidam Hugonis a Sancto Victore*. Haec omnia complectitur Vaticanus Codex laudatus, ita ut justa mihi suspicio suborta sit, eumdem Suecae Reginae Codicem, in Vaticanam translatum, illum fuisse, unde hoc ipsum Chronicon descriptum fuit. In eodem quoque Catalogo MSto Reginae alter Codex ad numerum 170. hisce verbis distinguebatur: *Richardi Monachi Cluniacensis Chronica*. *Garsiae Toletani Canonici Tractatus de Reliquiis Martyrum Albini atque Rufini*, *cui adjungun-*

tur

tur in calce Constitutiones quaedam Galliae. Quod de Richardi patria dixi, confirmatur auctoritate Ptolomei Lucensis, qui circiter Annum Christi MCCCXII. Historiam Ecclesiasticam contexebat, a me editam in Tomo XI. Rerum Italicarum. Is enim Lib. 20. Cap. 23. in haec verba loquitur: *Hujus etiam tempore* (idest Hadriani IV. Papae, Anno MCLIV. electi) *floret Richardus Monachus Cluniacensis, sed origine Pictaviensis, magnus Historiae Scriptor. Fecit Chronicon ab Adam usque ad tempora Frederici jam dicti, de omnibus quasi Principibus Mundi tradens, & cursus temporis requirit.* Itaque Vossio fucum fecit Raphaël Volaterranus, qui Lib. 21. Anthropol. scripserat: *Fuit & Richardus, Monachus Cluniacensis, patriâ Parisiensis, qui sui temporis Historiam edidit, magis illiterate, quam inepte scriptam.*

Neque tantum in designanda Richardi patria deceptus est Volaterranus, sed etiam quum scribit, literis ab eo consignatam fuisse *sui temporis Historiam*. Uti jam vidimus, ab Orbe condito ille ad sua usque tempora Historiam deduxit. An vero *illiterate* eam conscripserit, Lectori in posterum judicare fas erit. Ptolomeus profecto dum illum *magnum Historiae Scriptorem* appellat, aliam a Volaterrano opinionem se habuisse satis prodidit. Sed praecipue heic audiendus est Bartholomaeus Platina, qui in Vita Hadriani IV. haec scribit: *Horum autem temporum Historiam scripsit satis eleganti stilo & oratione Richardus, Cluniacensis Monachus, quem alii Scriptores non parum laudant.* Sed & Martinus Polonus Seculo Christi Tertiodecimo auctor est in Praefatione Chronici sui, multum se profecisse e scriptis Richardi istius. Quem praeterea quanti faciendum arbitraretur Johannes Trithemius in Libro de Scriptorib. Ecclesiastic. hisce verbis professus fuit: *Richardus Monachus Cluniacensis, Ordinis Sancti Benedicti, vir in divinis Scripturis eruditissimus, & in Saecularibus literis omnium famâ suo tempore doctissimus, ingenio subtilis, & disertus eloquio, qui varia scribendo & componendo syntagmata, nomen suum cum ingenti gloria ad posteritatis notitiam transmisit. Nihil tamen eorum ad manus nostras hucusque memini pervenisse. Fertur autem ejus insigne & clarum opus Historiae temporum Lib. I. Epistolarum ad diversos Lib. I. Claruit temporibus Friderici Imperatoris Primi, Anno MCLX.* Quod vero Sixtus Senensis, uti jam ex Vossio audivimus, Richardo nostro Libros τῶν ἀντικειμένων tribuit, id perperam scriptum opinor. Duo Libri illi *Contrariorum in speciem locorum Testamenti*, a nonnullis Auctorem habuisse creduntur Salvianum Massiliensem. Ad haec alii, teste Leone Marsicano in Chronico Casinens. Lib. I. Cap. 33. & Pe-

tro Diacono in Libro de Viris illustrib. Casinensib. eosdem tribuunt Berthario Abbati Casinensi, qui Anno Christi DCCCLVI. sacro illi Asceterio praeesse coepit. Verum ii rectius fortasse judicant, qui fidem sequuti Felicis Episcopi Toletani in Appendice ad Isidorum de Viris Illustribus, Auctorem eorumdem Librorum faciunt Julianum Episcopum Toletanum circiter Annum Christi DCXC. uti Andreas Schottus, Loaisa, Mabillonius, & alii animadverterunt. Ceterum qui hactenus meminerunt Richardi nostri, ejus Chronicon in Codicibus tantummodo exaratum viderunt, aut ex aliorum relatione illustrarunt illius memoriam. Quod curâ meâ nunc illud aut inter hominum manus versari primum incipiat, aut ipsi Richardo legitime redditum prodeat, beneficium hoc debemus, ut praefatus sum, amplissimae Vaticanae Bibliothecae, ac diligentiae Clarissimi viri Nicolai Carminii Falconis, nunc Episcopi Maturanensis, Latinae & Graecae Linguarum doctissimi, qui mihi pro sua humanitate ipsum descripsit, meisque studiis contulit. Richardus autem ab exordio Mundi cursum narrationis suae inchoavit: quam scribendi libidinem familiarem fuisse eorum temporum Historicis saepe monui. Ego, ceteris omissis, ab Imperio Caroli Magni, hoc est ab Anno Christi DCCC. loquentem exhibeo Richardum. Oneri, non Eruditioni, forent, quae a me praetermissa fuere. Chronico additur brevis *Catalogus Romanorum Pontificum*, a Sancto Petro usque ad primos annos Alexandri III. Papae. Certum paene futurum est, hujus quoque Opusculi Auctorem fuisse eumdem Richardum, quum Cluniacensium acta identidem intermisceantur, neque anni Pontificum excedant annos Chronici. Denique subtexitur non contemnendus catalogus Cardinalium, & reliquorum sanctae Romanae Ecclesiae Officialium, quorum munera explicantur. Subsequebatur in Codice *Soliloquium Hugonis de Arrha animae*, Auctore videlicet Hugone de Sancto Victore, jam editum, & nihil ad rem, quam prae oculis habeo, spectans.

RI-

RICHARDI
CLUNIACENSIS MONACHI
CHRONICON.

Arolus igitur Primus ex gente Francorum, Romanorum creatus Imperator, imperavit Annis XLV. Hujus temporibus Synodus magna Aquisgranis congregata est Anno ab Incarnatione Domini DCCCIX. In qua Synodo de processione Sancti Spiritus agitatum est, utrum sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio. Hanc quaestionem Johannes Monachus Hierosolymitanus moverat, quum regula & fides Ecclesiastica firme Spiritum Sanctum a Patre & Filio procedere affirmet, non creatum, non genitum, sed Patri, & Filio coaeternum & consubstantialem. In eadem etiam Synodo quaesitum est & ventilatum de statu Ecclesiarum, & ordine singulorum cujusque conversationis, & quales Clerici esse debeant. A tempore, quo Langobardi invaserant Italiam usque adhuc, sunt Anni CCCXVI. Nicephorus Constantinopoli imperat Annis IX. Mauricius filius ejus imperat menses II. dies VI. Hic in loco, ubi pater ejus mortuus est, insanabili vulnere

A B C D

percussus, vix a pugna vivus evasit. Tamen paternae malitiae germanus heres, multa frequenter dehonestavit. Unde facto consilio Michaël Curopalates Imperator a toto Senatu appellatus est. Atque ita factum est, ut dum Orientale Imperium paene devenisset ad nihilum, nec nisi nomen Imperii apud Bizantium reservatum esset, Domnus Carolus piissimus Augustus ita Occidentale suscitavit Imperium, ut nulli Augustorum jure debeat vocari secundus propter factorum multitudinem & magnitudinem. Michaël Curopalates imperat Annis II. vir orthodoxus & amabilis omnibus, omnes qui orthodoxae Fidei adversabantur, prout poterat, curabat extinguere. Praetores verò & Nobiles desperati ab Imperatore, Leonem Patricium, virum strenuum eligunt. Porro Michaël hujus acclamatione auditâ, cum Procopia uxore sua, natisque suis in Oratorium Fari accurrens, detonsis capillis Monastica induit vestimenta. Amaverat autem semper sacrum habitum Monachorum, qui divinae Philosophiae gymnasium est. Porro Leo Imperator regnat Annis VII. menses V. dies XV. Domnus verò Carolus,

ut paulo altius repetamus, regnare coepit Anno ab Incarnatione Domini DCCLXVIII. Quo Anno Pipinus pater ejus obiit, relictis duobus filiis suis, qui elevati sunt in Reges: idest Carolus, de quo nunc agitur, & Carlomannus frater ejus; Domnus Carolus in Noviomo Civitate, Carlomannus verò Suessionis Civitate. Qui in principio Regni sui contra Waldum Ducem Aquitaniae perrexerunt in Guasconia, illumque ceperunt. Carlomannus inde reversus Bertam Reginam duxit uxorem. Qui post biennium mortuus est, quo regnare coepit. Carolus etenim consensu omnium Francorum super duo Regna Rex constituitur. Regnavit inde gloriosus Princeps Annis XLVII. Hic quarto Regni sui Anno subegit Italiam, & Desiderium Regem Langobardorum in Papia Urbe cepit. Sed filius ejus Aginulfus fugâ lapsus, Byzantium venit. Idem Carolus trigesimo tertio Anno Regni sui a Leone Papa Imperator factus est. Habuit autem multa proelia cum Saxonibus, eo quod rebelles & infideles contra eum semper existerent. Destruxit siquidem fana eorum, & Christianum nomen tam apud eos, quàm apud ceteras gentes tum timore, tum amore propagabat. Construebat enim in eorum terra Castra & Urbes, ad monumentum sui, ut terram taliter occuparet, & Christianismo subderet. Intravit autem Domnus Carolus in Hispaniam usque Caesaraugustam, ubi quorumdam Regum Saracenorum recepit obsides; superatisque inibi pluribus Oppidis, atque Castellis in deditione acceptis, salvo & incolumi exercitu revertit. Praeter quod in ipso Pirenaei jugo Vasconiam perfidam parumper in redeundo contigit experiri. Nam quum

A agmine longo, ut loci & angustiarum situs permittebat, porrectus iret exercitus, in summo montis vertice positis insidiis (est enim locus ex opacitate silvarum, insidiis opportunus) extremam impedimentorum partem, & eos, qui novissimi agminis incedentes, subsidio praecedentes tuebantur, desuper incursantes, in subB jectam vallem dejiciunt, consertoque cum eis proelio, usque ad unum omnes perimunt. Ac sic beneficio noctis instantis adjuti, cum praeda celerrime diffugiunt. In quo proelio Egiardus Regiae mensae Praepositus, Anselmus Comes Palatii, Huroudland Britannici limitis Praefectus, cum aliis pluribus interficiuntur.

C His temporibus Adela Saracenus Bimaugi Regis filius, a fratre suo Regno pulsus, ad Carolum venit, ejusque manibus se commendavit. Quem cum Ludovico filio suo in Hispaniam reverti fecit, ut ei contra fratrem subveniret. Misit autem Imperator alium filium suum Pipinum ad disponenda quaedam negotia ItaD liae. Legatus autem Idelfonsi Regis Galliciae & Asturiae, nomine Froja, venit ad eum, praesentans ei mirae pulcritudinis papilionem. Et post pauca Rex idem, depraedatâ super Saracenos Ulixibonâ, misit eidem Imperatori Legatos cum muneribus. Post illa tempora dum Carolus Româ rediens, cum in Augustum a E Leone Papa & omni Populo ordinatus esset, terraemotus factus est Romae: & ex maxima parte Basilica Sancti Pauli cum trabibus decidit. In quibusdam locis Urbes, montesque ruerunt. Per haec tempora Rex Persarum inter cetera dona Horologium mirabilis fabricae illi transmisit, ac Christianos, qui sub ejus erant Imperio, rogante hoc Domno

Carolo

Carolo, mitius saepe tractavit. Erat autem tantae admirationi apud exteras gentes, ut etiam ab eis pater Orbis appellaretur. Post hoc tempus Ludovicus, filius Imperatoris, quem jam Pater suus Regem Aquitaniae fecerat, Tortosam Civitatem Hispaniae obsedit. Sed quia munita nimis erat, inefficax rediit. Hoc etiam tempore Mauri & Saraceni Corsicam, Sardiniam, & Baleares Insulas, quae omnes sub dominio Imperatoris erant, nimiâ vexatione vastabant. Et Normanni regiones Imperii valde affligebant. Est enim Normannia contermina Dacis, sive Danis, ita ut saepe Normanni, idest Daci vel Dani saepe vocentur. Godefredus verò Rex Normannorum ab ea vana spe inflatus erat, ut sibi totius Germaniae potestatem promitteret. Frisiam, Saxoniam suas provincias aestimabat. Jactabat enim, se brevi Aquisgranis venturum esse magnis copiis. Quod revera facere inchoasset, nisi morte praeventus esset. Dum Imperator pacem cum Imperatore Leone Constantinopolitano, & cum Hemingo Danorum Rege pacem haberet, in tres partes divisit exercitum. Unum misit trans Albiam in Livonas, quos vastavit. Castellum etiam superiori Anno a Wilcis destructum, in ripa Albiae fluminis reaedificavit. Alterum in Pannonias contra Hunnos misit exercitum. Tertium in Britones, qui cornu Galliae super litus Oceani resident. Qui omnes rebus prospere gestis, & perdomitis gentibus, ad quas ierant incolumes ad Imperatorem regressi sunt. Anno sequenti Carolus filius Imperatoris, qui major natu erat, obiit; & Imperator Aquisgrani hyemavit. Pipinus autem alter filius ejus, quem Regem Italiae fecerat, jam obierat; qui filium nomine Bernardum reliquit, quem Domnus Imperator pro patre Regem fecit Italiae. De Domno Carolo Imperatore si quis vult plenius nosse, quae gessit, gesta Francorum diligenter exquirat. Habuit autem Imperator uxores plurimas, filiam scilicet Desiderii Regis Langobardorum, quam post modicum repudiavit. Habuit & Isdergam nobilissimam feminam de Suevorum gente, de qua tres filios habuit, idest Carolum, Pipinum, & Ludovicum, totidemque filias habuit; & alias tres filias: duas de Fastrada Regina, tertiam de concubina quadam. Defunctâ vero Fastradâ, Ildergam duxit uxorem. Post cujus mortem tres concubinas habuit: ex quibus omnibus filios & filias genuit. Aquisgranis Regiam exstruxit, ibique extremis vitae annis usque ad obitum suum habitavit.

Anno igitur ab Incarnatione Domini DCCCXIV. dum Aquisgranis degeret, septuagesimo primò aetatis suae, Regni vero in Francia XLVII. Imperii XIV. accedente ad febrim lateris dolore, septimâ, postquam decubuit, die, horâ diei tertiâ, Oleo Sancto perunctus, sacrâ Communione perceptâ, V. Calendas Februarii viam universae carnis, lux Francorum, ingressus est, sepultus Aquis in Basilica Dei Genitricis, quam ipse construxerat. Corpus verò aromaticatum, & in sede aurea sedens, positum est in curvatura Sepulcri, accinctum ense aureo, Evangelium aureum tenens in manibus & genibus, reclinatis humeris in cathedra, & capite erecto honeste ligatâ aureâ caterâ ad diadema. In diademate verò Signum Crucis positum est. Et sepulcrum repletum est aromatibus, pigmentis, balsamo, musco, & thesauris. Vestitum est corpus ejus Impera-

perialibus vestimentis, & sudario sub diademate facies ejus cooperta est. Sceptrum aureum, & scutum aureum, quod Leo Papa consecraverat, ante eum posita sunt. Et sigillatum est Sepulcrum ejus. Nemo enim referre potest, quantus luctus fuerit per universam terram non solùm a Christianis, sed etiam a Gentibus. Hoc autem sciendum est, quod nulli Imperatorum secundus Religione & actibus extiterit. Antea verò quàm moreretur, advocatis omnibus Imperii sui Metropolitanis, omnes thesauros eis tradidit, ut ipsi per subjectas sibi Dioeceses, Ecclesiis, viduis, orphanis, pauperibus, & ubicumque opus esset, dividerent.

Ludovicus Caroli filius imperat Annis XXVII. adhuc imperante apud Byzantium Leone Imperatore. Domnus Ludovicus post patris necem, primos Legatos, qui ad patrem undecumque venerant, absolvit, & alios ad patrem venientes, simili modo suscepit. Jussit autem Domnus Imperator fieri Regulam Canonicis, de diversis Patrum sententiis exceptam, ut sicut Monachi respiciunt ad Regulam Sancti Benedicti, sic perlegant Clerici vitae Librum Clericorum. Operis hujus auctor exstitit Amalarius Diaconus, qui etiam Librum de Officiis, & alia nonnulla contexuit. Congregavit autem Synodum Ludovicus, ubi Abbates Regni sui convocavit, & multa utilia teneri eis praecepit, admonens, ut Regulam Sancti Benedicti tenerent; & ut minus quàm sex Monachi in una Cella non morarentur, quod ab eodem roboratum est. Posuitque Abbatias omnes in manu sua, ut nemo Comitum vel Episcoporum eas inquietare posset. Eo tempore Lotharium primogenitum suum Imperatorem coronavit, & consortem Imperii constituit. Ceteros verò Reges appellatos, unum idest Carolum Calvum, quem de Judith Regina susceperat, Franciae & Burgundiae, Ludovicum Germaniae, Pipinum Aquitaniae praefecit. Iste Pipinus Angeriacense Monasterium jussu patris construxit, ubi & Caput Johannis Baptistae, ut fertur, reposuit, quamvis alii apud Byzantium esse contendant. Tunc Rabanus Magnencius Monachus, Magister Alcuini, in divina Philosophia claruit. Hoc autem sciendum, quia idem piissimus Imperator consilio Episcoporum & Optimatum suorum ea, quae contra Bernardum nepotem suum, & circa Adoaldum Abbatem gesta sunt, ei sua restituendo, publicà luxit poenitentià, & confessionem egit, & reconciliatus est fratribus suis, quos invitos tonderi jusserat. Denique quicquid ipse vel pater ejus Domnus Carolus contra aliquos injuste perpetravit, emendavit, & cum summa devotione sese correxit. Item Normanni Herio Insulam, quae est in pago Pictaviensi, factâ per mare irruptione succendunt, quae destituta est a generali Monachorum habitatione. Ibi enim Dominus Carolus Imperator fecerat Monasterium Sancti Philiberti; unde his temporibus Corpus Sancti Philiberti, Normannorum infestatione de Herio Insula effoditur VII. Idus Junii, & in Burgundiam a Monachis defertur. Et post duos annos Pipinus Rex Aquitaniae filius Imperatoris obiit, sepultus Pictavi apud Sanctam Radegundim.

Lotharius filius Ludovici post patrem imperat Annis XVI. Sed facta est altercatio inter eum, & Ludovicum Regem Germaniae, & Carolum Regem Franciae pro Regno Aquitaniae, quod Pipinus eorum frater sine

ne liberis mortuus vacuum relique rat. Anno Secundo post mortem Domni Ludovici Carolus Calvus, & Ludovicus Rex Germaniae Regnum Aquitaniae invicem partiti sunt. Alio quoque Anno Siguinus Comes Burdegalensis, & Xantonensis Comes a Normannis capti & occisi sunt. Et Xantonas Civitas a Normannis capta est & concremata, thesauris ejus optimis exportatis. His temporibus Normanni diffusi sunt per Aquitaniam, quia Duces ejusdem Regionis inter se bellis deciderant, nec erat, qui eis resistere posset. Item concrematae sunt ab eis Herio Insula, & Monasterium de Oras Insula, Burdegala, Xantonas, Engolisma, Lemovicas, Pictavis, Andegavis, Turonis, Aurelianis, Parisius, Belungus, Noviomum, & innumera Monasteria & Castella destructa sunt. Per idem tempus Canonici Sancti Martialis apud Lemovicas in Monasticum habitum se sponte transferunt. E contrario Monachi Sancti Martini Turonis ante Corpus ejusdem abjecto Monachali schemate, schema induunt Canonicale. Sed mox in eisdem pestilentia irruit, ut una nocte omnes morerentur. Tunc idem locus in reliquum a Canonicis habitatur.

Carolus Calvus post mortem fratrum suorum regnat super Francos Annis XXIX. ubi nobilem Ecclesiam apud Compendium de novo construxit, multisque reditibus & praediis illam ditavit; insuper Reliquiis, quas de Hierosolymis & Constantinopoli advexerat, eamdem insignivit. Inter quae pretiosissimum Sudarium Christi Domini, quod in Sepulcro habuit, in praefata Ecclesia reposuit, quod usque hodie ibidem conservatur. Quo tempore Normanni Aquitaniam gravissime affligebant, necnon & alias

A Francorum Provincias, Turpio Comes Engolismensis cum Normannis congressus, occidens eorum Regem nomine Mauru, ab eo ipse occiditur. Emeno autem frater ejus, Engolismae pro eo Comes efficitur. Qui post biennium cum Xantonensi Comite confligens, interemtus est, relinquens parvulum filium suum nomine Ademarum.

B Ludovicus Balbus super Francos tantùm regnat Annos IV. vel sicut alii volunt, II. Hic nil strenue gessit ob brevitatem vitae, nisi quod Monacham unam, ut ferunt, de Monasterio Kala traxit, & eam duxit uxorem. Nec ulterius aliquis de Regibus Franciae sumsit Imperium, eo quod a patribus degenerarent.

C Carolus Simplex sive Stultus, Ludovici filius, regnat Annis XXV. infeliciter. Per id tempus Ramnulfus Comes Pictaviensis filium habuit Eblum nomine. Ramnulfus verò consanguineus erat Willelmi Pii Aquitanorum Ducis & Arverniae Comitis. Interim Ademarus filius Emenonis praedicti Comitis Engolismae,

D quum non haberet Terram, a Rege Oddone vocatus, Comes Pictavi provectus est; sed quum non haberet prolem, una cum sancta uxore sua de his, quae possidebat, multa Christi Ecclesiis concessere. Sanctus verò Geraldus clam Pictavi subductum Eblum Ramnulfi filium, ne fortè necaretur, Willelmo Pio, cui propin-

E quus erat, tradidit nutriendum. Eo tempore Dux ipse Willelmus, quum non haberet heredem, Cluniacense Monasterium in fundo proprio, qui est in Burgundia, pago Matisconensi construxit, eidem loco Bernonem Abbatem praeficiens; magnos de suo reditus praefato loco jure dedit hereditario.

Anno

Anno igitur ab Incarnatione Domini CMX. primùm praefuit eidem Berno Abbas Annis XVI. Willelmus Pius immaturâ morte praeventus locum imperfectum reliquit, & Ducatus sui Eblum jam factum Pictaviensem Comitem reliquit heredem. Ex tunc siquidem Pictavorum Comites, Duces Aquitanorum fuere. Eblo verò Bituricus, dum Cluniaci coepisset institui, similiter coepit aedificare Dolense Coenobium in honorem Matris Domini: quod postea filius ejus Radulfus reintegravit, & magnam Monachorum cohortem ibidem congregavit, & sufficienter eis victum contulit.

Adrianus Papa Romae sedit Annis II. Menses IV. Quo Pontificatu Coenobium Cluniacense a praedicto Duce Willelmo II. pio fundatum est. Formosus sedit Annis IV. Menses VII. dies XIII. Hic confirmavit Bernoni Abbati Chartas & donaria, quae fecerat Gigniensi Ecclesiae. Berno Cluniacensis Abbas moritur. Rodulfus post mortem Caroli super Francos regnat Annis XIII. Hujus tempore Oddo Cluniacensis Abbas obiit.

Ludovicus Caroli Simplicis filius regnat Annis VIII. Per haec tempora Heblus praedictus Pictavorum Comes, & Dux Aquitaniae, duxit Adelam filiam Rosi Rotomagensis in conjugium. Genuitque ex ea filium Willelmum Caput stupae. Circa haec tempora Willelmus Sector-ferri filius Aldoini Comes erat Engolismae, qui de genere Caroli Calvi habebatur. Hic restituit Reliquias Carrofio Monasterio, quas Monachi ejusdem loci infestatione Normannicâ, Engolismae transfugerant. Nam iidem Normanni crebras irruptiones per Pictavorum terminos, & usque Carrofium, vel ultra, saepius facere consueverant.

A Tunc Ademarus Cluniacensis Abbas per decennium claruit. Ante quem fuerat Oddo Cluniacensis tempore Radulfi Regis, cujus jussu coepit disponere regulariter Floriacense Coenobium. Praefuit autem idem pater Dolensi, Matiacensi, Aurelianensi, & omnibus fere Aquitaniae Coenobiis, quae regulari disciplina coërcuit.

B Lotharius Ludovici filius super Francos regnat Annis XXX. Hic est in Regem unctus Remis, & Hugo magnus factus est Dux Francorum. Hic Hugo fuit filius Roberti tyranni, qui interfectus est a Carolo, quem habuerat a sorore Heberti Comitis Vermandensis. Secundo Anno

C post haec ipse Hugo Civitatem Pictavis obsedit, unde expulsus rediit. Altero Anno obiit ipse Hugo magnus, sepultus in Basilica Sancti Dionysii, cui successerunt tres filii, Hugo, Otto, Henricus. Hugo factus est Dux Francorum. Otto Burgundiorum. Mortuo Ottone Duce successit ei frater suus Henricus. Ade-

D marus Cluniacensis Abbas obiit Cluniaci.

Ludovicus Lotharii filius super Francos regnat Annis V. Hic adolescens, immaturâ morte praeventus, nullum reliquit heredem. Carolus autem frater ejus, sive ut quidam volunt, patruus ejus, illi succedit in Regnum. Captus est autem Carolus

E cum uxore sua, scilicet filia Herberti Comitis Trecarum, ab Hugone Duce, & ductus Aurelianis in custodia, ubi genuit duos filios Ludovicum & Carolum. Ipse in carcere post tempora plurima mortuus est. Tali enim exitu genus Regum, sive Caroli apud Francos defecisse legitur. Majolus Abbas, qui post XL. Annos Cluniacensi praefuit Coenobio, obiit

Silvi-

Silviniacum, ubi cum magna reverentia sepultus est.

Hugo Caped filius Hugonis Magni super Francos regnat Annis X. Dux Aquitanorum & alii Regni Proceres potestatem super Episcopos, quam antea Reges habebant, tenere coeperunt. Per haec tempora majus Monasterium, quod est Turonis, consensu Domni Nicolai Abbatis, proprios coepit habere Abbates. Otto Tertius imperat.

Rotbertus Hugonis filius super Francos regnat Annis XL. Hic fuit Regum piissimus, & sanctae Religionis amicus. Per idem tempus Domnus Odilo Abbas Annis LVI. Cluniacensi praefuit Coenobio. Hoc tempore Willelmus Caput-stupae Dux Aquitanorum in pago Pictaviensi Monasterium Malliacense construxit. Per haec tempora Berengarius Turonensis vitâ & scientiâ Philosophus clarere coepit. Erravit in fide, sed postea correxit errorem, manibusque suis juxta praeceptum Apostoli laborabat, & pauperibus quidquid undecumque habere poterat, tribuebat, nihil sibi reservans, si non deesset, cui largiretur.

Henricus Rotberti filius super Francos regnat Annis XXIII. Apud Byzantium Michaël imperat. Henricus II. Romanis imperat & Alemannis. Per idem tempus Sanctius Rex Christianorum in Hispaniis sceptrum gerebat. Quo defuncto Frederannus filius Regni suscepit habenas. Per haec tempora Domnus Odilo Abbas qui per LVI. Annos praefuit Cluniacensibus, obiit. Post hacc eidem Coenobio praeesse coepit Domnus Hugo Abbas, prae ceteris genere, eleemosynis, prophetiae spiritu clarus. Tunc Willelmus Dux Aquitanis praeerat. Quo sine prole defuncto, frater ejus

A Guido Ducatum suscepit agendum. Hi duo fratres Wasconiam sibi subjugarunt. Per haec tempora Pictavi cum Andegavensibus haud longe a Castro, quod dicitur Voltunna, grave proelium habuerunt, victique sunt Pictavi cum multa strage suorum, multique ex vivis inter mortuos latuerunt, & sic incolumes evaserunt.

B His temporibus florere coepit in Theutonica terra Menegaldus Philosophus, divinis & saecularibus literis ultra coaetaneos suos eruditus. Uxor quoque & filii ejus religione florentes, multam in Scripturis habuere notitiam, & discipulos proprios filiae ejus praedictae docebant.

C Philippus Henrici filius super Francos regnat Annis XLV. Apud Byzantium Alexius imperat. Super Romanos & Theutonicos Henricus III. Circa haec tempora in Africa a Mauris Marroch Civitas nobilissima conditur. Philippus Rex Francorum relicta uxore propria, de qua filium Ludovicum, qui post eum regnavit, genuerat, conjugem Comitis Andegavensis, eo vivente, sibi conjunxit.

D Ideo a Romano Pontifice Urbano in Claromontano Concilio excommunicatus est. Qui tamdem resipuit, abjectâ adulterâ. Per hoc idem tempus Robertus Wiscardi de Normannia exiens, vir pauper, miles tamen, ingenio & probitate sua Apuliam & Calabriam suae ditioni submisit, &

E Insulam Siciliam de manu Ismaëlitarum liberavit, Rogeriumque fratrem suum ejusdem Insulae Comitem appellavit. Deinde mare transiens, Durachium Urbem nobilem cepit, Dalmatiamque & Bulgariam super Alexium Imperatorem adquisivit. Insuper eum ter bello fugavit, & Romanum Henricum semel ab Urbe fugere compulit; & Pontificem Roma-

num, quem ceperat, ab eo liberavit. Qui cum innumerabilia paene fecisset probitatis indicia, hoc de illo constans habetur, quod nisi morte praeoccupatus fuisset, filium suum Boamundum Imperatorem faceret. se verò Regem Persarum, ut saepe dicebat, constitueret. Numquam visus est fugere, quamvis saepe pugnaverit. Venetos, qui contra eum omni virtute sua convenerant, cum stolo suo ita profligavit, ut nec fuga nec pelagus illis esset auxilio. Nec fuit terrarum locus ita remotus, in quo rumor, fama, timor Wiscardi per omnium fere ora non volitaret. Et ut veriùs de eo dici potest, nulli Regum aut Imperatorum Wiscardus secundus exstitit. Solebat enim de eo dicere Wido Dux Aquitanorum, qui fuit vir illustrissimus & proeliator fortissimus, ita ut cum fratre Willelmo, qui jam obierat, Guasconiam sibi subjugaret: *nullum hominem probum debere vocari, nisi solum Wiscardum*. Qui cum esset generis ignoti & pauperculi, majus omnibus fecisset hominibus. Wido autem Dux praedictus novi Monasterii Coenobium Pictavi a fundamentis erexit, quod de propriis reditibus juxta munificentiam suam valde ditavit; Domnoque Hugoni Abbati Clusiacensi ad disponendum tradidit. Rotbertus autem Wiscardi interea mortuus est in terris Imperatoris, ubi cum magno exercitu terrâ, marique contra eum perrexerat. De quo quidam ajunt, quod veneno necatus est. Sepultus est apud Venusiam in Coenobio Monachorum, quod ibidem ipse adhuc vivens construxerat. Reliquit enim Rotbertus Wiscardi moriens duos filios, Boamundum, quem adhuc privatus de privata uxore genuerat, & Rotbertum Ducem Apuliae, quem

A de filia Principis Salerni susceperat: quibus terram sibi adquisitam dimisit. Rotbertus autem Dux filium Willelmum genuit, & Ducem post se Apuliae reliquit, qui sine herede mortuus est. Boamundus verò, dum post mortem patris sui Francorum Proceres Hierosolymam tenderent, eis, relictis omnibus, ut dictum est,

B se sociavit, & consortem laboris se se fieri rogavit. Qui postea captâ a Francis Antiochiâ, Princeps ejusdem Urbis factus, magnum ob suae probitatis meritum dedit posteris documentum. Nec non ob morum elegantiam filiam Philippi Regis Francorum, Constantiam nomine uxorem habere meruit. De qua filium Boa-

C mundum juniorem suscipiens, post se reliquit heredem. Rotgerus autem Comes frater saepe dicti Wiscardi, Rotgerium filium suae dominationis successorem moriens instituit.

In hoc tempore Willelmus cognomine Roth-seth, qui Anglis imperabat, moritur. Henricus verò frater ejus Regnum suscepit ejusdem. Fue-

D runt autem ambo filii Willelmi Bastardi, qui Angliam acquisivit. Rotgerius Roberti Wiscardi nepos, mortuo Willelmo Apuliae Duce, & Boamundo juniore Antiochiam migrante, utriusque possedit hereditates. Et quum omnia prospere sibi cessissent, Regem se vocari maluit, & multos Nobiles, ne sibi forent

E contrarii, alios exheredavit, alios occidi praecepit, & eorum terras solus possedit. In Urbe Venusia, ubi Rotbertus Wiscardi sepultus est, & Poëta Horatius natus, in quadam Turre veteri, quae muro Urbis adhaeret, conditus est. Hoc tempore Anselmus Philosophus in Francia floruit: deinde Cantauriensis Archiepiscopus ordinatus, sanctitate pollens, in Francia

mori-

moritur. Circa haec tempora Certu-
siae Monasterium in Alpibus construi-
tur, ubi Monachi in cellis habitant,
orationi, lectioni, & contemplatio-
ni vacantes. In illo tempore illud fa-
mosissimum Coenobium feminarum,
quod dicitur Fons Ebraldi, construi-
tur in pago Pictaviensi a Rotberto
de Bruxello, juvante eum Petro Pi-
ctavorum Episcopo, cujus sanctita-
tem crebra miracula tumuli ejus lo-
quuntur, & praedicant. Post aliquot
annos Cistellense Coenobium aedifi-
catur; unde tanta seges religionis ef-
floruit, ut omnem fere Latinitatem
repleverit. Post haec, tot, & tam
diversarum Sectarum Monasteria in
Galliis fabricata sunt, ut non sit fa-
cile singulis immorari.

Urbanus Papa, qui & Oddo, Clu-
niacensis Monachus, & postea Ostien-
sis Episcopus, sedit Annos XI. Men-
ses VI. Hic primus iter ad capien-
dam Hierusalem, in Claromontano
Concilio, An. ab Incarnatione Do-
mini MLXXXV. regnante in Ale-
mannia Henrico Imperatore, in Fran-
cia Rege Philippo, praedicavit &
praevaluit. Nam Franci, Domino
inspirante, Crucem in vestibus suis
insuentes, cum robore exercitus,
quamvis labore inexplicabili, per
Constantinopolitanam Urbem iter fa-
cientes, ubi cum Alexio Imperatore
foedus pepigerunt, sicut ipse postula-
vit ab eis, facti tamen homines il-
lius. Huic exercitui praefuerunt no-
biles viri Guodefredus scilicet Dux
Regni Lothariensis cum fratribus suis
Baudoino, & Eustachio Consulibus
claris: Raimundus Comes Sancti Ae-
gidii: Boamundus Rotberti Wiscardi
filius: Petrus Eremita: Tancredus:
Stephanus Blesensis Comes: Rotber-
tus Normanniae Comes, Willelmi
Regis Anglorum filius: Rotbertus

A Comes Flandriae: Hugo magnus fra-
ter Philippi Regis Francorum, &
alii multi. Deinde mare, quod Bra-
chium Sancti Georgii dicitur, tran-
sfretantes, ad Nicaeam Urbem pro-
perarunt, quae ab eis quinque septi-
manis obsessa, ac vi & ingeniis val-
de coartata, Alexio Imperatori ad
ultimum reddita est. Postea per mul-
B tos labores pervenerunt Antiochiam,
quam praenominant parvam in Pro-
vincia Pisidiae: deinde Iconium.
Quum autem pervenissent ad Era-
cleam Urbem, viderunt signum in
Coelo, in modum ensis figuratum,
cuspide versùs Orientem protento.
Tunc profecti sunt ad Oppidum,
quod Mariscum nominant. Profecti
C inde Baldoinus Comes frater Gode-
fridi, relicto exercitu cum illis,
quos secum duxit, Urbem, quam
dicunt Tarsum Ciliciae, ausu magno
ceperunt, quam Tancredus violenter
abstulit, qui jam in ea homines suos,
Turcis ei consentientibus, intromise-
rat. Itaque confidens in Domino,
cum paucis militibus proficiscens ver-
D sùs Eufratem fluvium, comprehendit
ibi Castella plurima, inter quae u-
num cepit peroptimum, quod vo-
cant Turbexel, Armenis sibi con-
sentientibus. Famâ autem ejus longe
lateque circumfusâ misit ad eum le-
gationem, qui Princeps erat Civita-
tis Edesse, idest Roais, non habens
filium, nec filiam. Est autem Roais
E in Mesopotamia Syriae, trans flumen
Eufratem viginti fere milliariis, ab
Antiochia distans quasi centum vel
paulo plus. Baudoinus cum suis tran-
sito Eufrate, veniens Roais, a Prin-
cipe ipsius Urbis & uxore, & Civi-
bus alacriter susceptus est. Post quin-
decim verò dies peremto Principe ab
Edessenis, Baudoinus in Palatio ad
dominandum sublimatus est. Mense

Octobri perveniunt Franci Antiochiam Syriae, flumine transito, quod Fernum & Orontem nominant. Ante Urbem jussa sunt tentoria extendi. Est Antiochia Civitas magna ambitu, sive fortis & muro valida: quae etiam ab * hostibus exercitus numquam poterit comprehendi, si tantùm inhabitantes pane muniti eam defendere voluerint. Estque in ea Basilica una satis veneranda, in honore Sancti Petri Apostoli dedicata, ubi sedit in cathedra in Episcopum sublimatus postquam a Domino Principatum Ecclesiae, clavibus acceptis Regni caelestis, suscepit. Est & alia in honore Beatae Mariae fabricata: suntque aliae plures Ecclesiae decenter compositae. Tredecim fere milliariis distat mare ab Antiochia; & quia Fernus fluvius inibi mare incidit, per ejusdem alveum fluvii usque prope Antiochiam naves de longinquis partibus bonis refertae omnibus deducuntur. Itaque tam per terram, quàm per mare munita bonis abundat Civitas multimodis divitiis. Et quoniam de Antiochia se occasio nobis praebuit, de situ ejusdem necessarium esse dicere aliquid videtur. Est quaedam planicies inter montes Libani, quae in latitudinem per diem unum tenet viatorum, & dimidium diem in longitudine. Haec autem planicies habet ab Occidente paludem quamdam, ab Oriente fluvium, qui quamdam partem ejusdem planiciei cingit ad pedes montium, quos illa terra habet; a Meridie ita recurrit, ut inter montes & fluvium transitus nullus sit; & sic mari Mediterraneo, quod Antiochiae proximum est, influit. In angustiis autem illis, quas fluvius tam adhaerens supradictis montibus facit, Antiochia sita

A est, ut ab Occidente flumen inferiori muro influens, quamdam in modum sagittae partem terrae inter se & ipsam Civitatem relinquit. Hoc modo ab Oriente Urbs sita surgit in Oriente, atque suo ambitu trium montium juga complectitur. Ille verò mons, quem a Septemtrione habet, quodam maxime praerupto ab aliis dividitur,
B ut ab illo ad alios nullus, vel difficillimus aditus, habeatur. In Colle autem ad Septentrionem Castellum quoddam est, & in medio colle Castellum aliud, quod Linguâ Graecâ Calax (*) vocatur. In tertio colle tantùm Turres. Tenet autem haec Civitas duo milliaria in longitudine, muris & turribus & antemuralibus
C ita munita, ut nullius machinae impetus, nullius hominis assultus, etiamsi omne genus hominum conveniat, vereatur. Sed quum Antiocheni a Francis se obsideri conspicerent, Gratianus Admiratus misit filium suum, Sansadolam nomine, ad Soldanum Imperatorem Persidis, ut eis succurreret. Quod & factum est.
D Obsessa est autem Antiochia circiter XI. Kalendas Novembris, capta verò III. Nonas Julii. Corbogat autem Turcorum Dominus a Soldano de Perside missus cum exercitu innumerabili, ad auxilium Antiochenorum venit. Sed, Domino volente, antequam veniret, Urbs Antiochena Francis reddita est.

E Apparuit autem Dominus cuidam Turco, gratiâ suâ praeelecto, praecepitque ei, ut Civitatem Christianis redderet, quo audito Turcus mandavit Francis, quod Civitatem eis redderet. Igitur Franci, communicato consilio miserunt ad haec experienda Boamundum, Godefredum Ducem, & Flandrensem Comitem. Quumque

(*) an *Chalaza?* hoc est, Graece χάλαζα.

per medium noctis ad collem venissent Civitatis, remissus internuntius ab eo, qui Civitatem reddebat, dixit, *Expectate paulisper, dum lampas transeat*. Etenim tres viri, vel quatuor cum lampadibus per muros Civitatis totà nocte pergebant, excitando, & commonendo vigiles. Post haec autem appropinquantes ad murum, & erectâ scalâ, coeperunt ascendere Franci. Primus quidam Francus, nomine Fulcherius, frater scilicet Budelli Carnotensis, muros intrepidus ascendit; quos Comes Flandrensis sequutus, Boamundo, & Duci Godefredo mandavit, ut ascenderent. Jam enim quadraginta milites per chordas introierant, qui sexaginta Turcos trium turrium custodes occiderant. Quumque omnes festinarent, ut alius alium praeveniret, fracta est scala. At verò hi, qui ascenderant, descendentes in Civitatem, Posterulam quamdam aperuerunt. Per quam ingressi Franci coeperunt clamare: *Deus hoc vult; Deus hoc vult*. Ad hanc vocem turbata est Civitas. Discurrebant Turci ac Franci per vicos & plateas Civitatis, & Turci a Francis trucidati & peremti sunt. Quod videns Gratianus Ammiratus Antiochiae, egressus per Posterulam quamdam, ab Armenis rusticis decollatus est, caputque ejus Francis allatum est. Non post multos verò dies Franci capto consilio mandaverunt per Petrum Eremitam Corbagat & Turcis, qui Urbem obsederant, quod nisi a Terra illa recederent, sequenti die sine dubio bellum contra eos inirent. Quod respuens Corbagat, Franci praeparati ad bellum summo mane exierunt de Civitate, IV. scilicet Kalendas Julii. Ecce Hugo magnus, & Rotbertus Normannus, & Comes Flandrensis primi constituti sunt invasores: deinde Dux Godefredus cum Alemannis: tertius Ademarus Podiensis Episcopus, cum familia Raimundi Comitis. Ipse verò Raimundus in Urbe remansit ad custodiendam eam. Postremo egressus est Boamundus cum gente sua. Huic verò tradiderat Turcus praedictus filium suum obsidem, qui Antiochiam Francis reddiderat. Quod videns Corbagat a tentoriis suis, ubi scaccis ludebat, vocavit quemdam Turcum, qui de Antiochia aufugerat, nomine Amirdalim, Francis notum per malitiam suam. Qui ait Corbagat:

En Franci veniunt. Vel nunc fuge, vel bene pugna.
Nam signum video magni procedere Papae:

idest Ademari Podiensis Episcopi. Amirdalis mox discedens ab eo, equum calcaribus ursit.

Cogitat, an fugiat: socios tamen admonet ipse,
Fortiter ut pugnent, omnes jaciantque sagittas.

Fugatis Turcis, & a Christianis interfectis, Boamundus Antiochiam cum tota provincia possedit, eliminatis inde omnibus hominibus Raimundi Comitis, quos ibi custodes reliquerat. Tunc temporis obiit Ademarus Podiensis Episcopus, Kalendis scilicet Augusti, cujus anima quiete potiatur aeternâ. Postea Hugo Magnus Constantinopolim, concessu Heroum abiit, deinde in Franciam. Igitur quum capta esset Civitas Antiochiae, Sanctus Andreas apparuit cuidam rustico pauperi, Provinciali genere, dicens: *Veni, & ostendam tibi Lanceam Domi-*

Domini nostri Jesu Christi, quam Raimundo Comiti donabis. Etenim eam Dominus concessit illi, ex quo genitus est. Induxitque eum in Ecclesia Beati Petri Apostoli, ubi Lanceam Domini ei tradidit, quam de sub terra produxit. Haec igitur visio facta est, antequam Civitas caperetur. Post Civitatem captam praedictus homo, qui de Lancea dixerat, venit in Ecclesiam Beati Petri cum Raimundo Comite, & Capellano suo, Raimundo scilicet de Angelers, & aliis paucis, & coepit fodere in terra; inventaque est Lancea XVIII. Kalendas Julii. Quam suspiciens Raimundus Comes, in Capella sua honeste posuit.

Anno ab Incarnatione Domini MLXXXIX. profecti sunt ad Castrum, Archas dictum, ad radicem Libani situm. Istud Oppidum antiquissimum condidit Archeus Chanaan filius, ut legitur. Ibique consilio inito, quia de Lancea Domini multi dubitabant, post supplicationem triduani jejunii, octavo Mense post captam Antiochiam, benedictione judiciali, super struem lignorum in medio campi, ab Episcopis factâ, inventor Lanceae per medium rogi flammantis ultro celeriter transmeavit. Quo transacto, illum hominem, quasi reum, in cute flammis crematum viderunt, & in interiori corporis parte laesum moriturum intellexerunt. Quod rei exitus monstravit, quum die XII. ipso angore obiit. Et qui ob honorem dei & amorem omnes Lanceam venerati fuerant, hoc judicio peracto, omnes facti increduli, obstinati sunt valde; Comes tamen Raimundus tamdiu eam servavit, donec eam, nescio quo eventu, perdidit. Factum est post victoriam, dum Franci apud Rojam manerent, quod Sanctus Andreas manifestaret se Petro Bartholomaeo infra tentorium, ubi manebat Episcopus Athensis, & Capellanus Comitis Raimundi, & alius Capellanus nomine Simon. Alio quoque tempore, dum essent ad obsidionem Archados, apparuit Dominus crucifixus cum Petro & Andrea eidem Petro Bartholomaeo simplici & honesto viro, quiescenti in Capella Comitis Sancti Aegidii, cum quo multa de inventione Lanceae, & de incredulitate Francorum, & de nonnullis aliis loquuti sunt. Hanc autem visionem dum Francis aperiret, adhuc facti increduli, Petrus nimium iratus, sicut homo simplex, & qui veritatem noverat, dixit: *Volo ac deprecor, ut fiat ignis maximus, & cum Lancea Domini incolumis transeam. Sin autem, comburar in igne.* Sicut postulavit, sic & factum est. Praeparatus est ignis de oleis siccis, habuitque in longitudine XIII. pedes, & erant duo aggeres, & inter utrosque spatium quasi unius pedis, & in altitudine aggerum erant IV. pedes. Quum verò ignis vehementer accensus esset, Petrus Bartholomaeus indutus solummodo tunicâ, flexisque genibus ante Episcopum Albasiensem, Dominum testem invocavit, quod facie ad faciem ipsum in Cruce viderit. Postea quum Episcopus posuisset Lanceam in manu ejus, flexis genibus, factoque sibi signo Crucis, viriliter cum Lancea & intrepidus & imperterritus incendium ingressus est, atque per spatium quoddam in medio ignis demoratus est. Et sic per Dei gratiam illaesus transivit. Egressus Petrus de igne absque ulla laesione, signavit Populum cum Lancea, exclamavitque alta voce: *Deus adjuva.* Populus autem volens eum tangere, vel de vestimento ejus aliquid accipere, fecerunt

cerunt tria vel quatuor vulnera in ejus cruribus, abscindentes de carne, & pinnam dorsi ejus confringentes crepuerunt eam. Deinde Raimundus Comes dimisit obsidionem Archados, admonitione cujusdam Sacerdotis, Petri scilicet Desiderii, cui Sanctus Andreas apparuerat, dicens, ut Christiani Hierusalem irent. Hac igitur visione collectis tentoriis iter agentes, transierunt Urbem Tripolim. Qua transita juxta Gibellulum Castellum meaverunt. Aprilis mensis erat, & jam de messibus vivebatur. Ultra deinde progressi haud longe ab Urbe Beruto transigentes, invenerunt postea Urbem aliam, quam legimus, Sidonem vocabulo dictam, in terra Foenice, quam condidit Sidon filius Canaan, a quo Sidonii; exin Sarepta Sidoniorum. Deinde invenerunt Tyrum Civitatem peroptimam, unde fuit Apollonius, de quo legitur. De his etiam duabus Evangelista sonat: *in partes Tyri & Sidonis*. Harum autem regionis incolae priorem Sagittam, alteram verò Sur nominant. Nam Hebraice *Soor* dicitur; & est in sorte Nephtalim. Post has transierunt Ptolemaidam, prius Achon dictam, quam quidam errantes Accaron solebant legere, quod nos etiam faciebamus, quum primitus terram Palaestinorum introivimus. Sed Accaron est Urbs Philistaea inter Azotum & Jamniam prope Ascalonem; Accon verò, idest Ptolomaida, ab Austro habet Carmeli montem; juxta quem transeuntes ad dexteram reliquerunt oppidum Cayphan dictum. Exin juxta Doram, vel Pyrgum, post haec juxta Caesaream Palaestinae incessimus, quae quidem dicebatur & altero nomine Turris Stratonis, in qua Herodes dictus Agrippa, nepos illius Herodis, sub cujus

A tempore natus est Christus, percussus ab Angelo, consumtusque a vermibus, infeliciter expiravit. Tunc quidem a dextera parte reliquerunt maritima, & per Urbem nomine Ramulam perrexerunt, de qua Saraceni incolae jam aufugerant, pridie quàm illuc Franci pervenissent. Post paucos verò dies ad Urbem Hierusalem properantes, B hospitati sunt juxta Castellum, quod dicitur Emaus. Inde ad Urbem appropinquaverunt, relictâ Gabon a sinistra parte, quae a Hierusalem L. stadiis distat.

Obsessa est autem Hierusalem a Francis VII. Idus Junii, capta verò Idibus Julii Anno ab Incarnatione Domini MC. minus Anno. Godefredus C autem Dux Lotharingiae ab omni Populo in Regem constituitur. Canonici in Ecclesia Sepulcri, atque in Templo locati sunt. Tunc inventa est particula Crucis Dominicae a quodam homine Syro, qui cum patre suo eam absconderat & conservaverat. Quae in modum Crucis reformata, aureâ & argenteâ fabricâ D est velata. Est quidem Civitas Hierusalem in montano loco sita, rivis, silvis, fontibusque carens, excepto fonte Syloë, ubi sufficienter interdum aqua habetur. Cisternae autem multae, & aquae satis abunde in Urbe habentur. Habet autem Civitas ab occasu Solis Turrim Davidicam, utroque latere murum Urbis E supplentem, quae usque ad medietatem sui parte inferiori solide massata est, & de lapidibus coementata quadratis & plumbo fusili sigillatis. Est in eadem Urbe Templum Dominicum rotundum, compositum ab Humaro Principe Saracenorum, ut superius dictum est, in eodem loco, quo Salomon alterum prius instituit mirificum. In cujus medio est rupis

nativa

nativa & ingens, de qua deturpatur satis & impeditur ipsum Templum. Nescio quare ab aeterno permittitur locum occupare, quin prorsus exciditur. Dicunt illum esse locum, ubi stetit Angelus percutiens, cui David intulit pavidus nimis: *Ego quidem sum, qui peccavi; isti, qui oves sunt, quid fecerunt?* Ajuntque in ipsa rupe Arcam foederis Domini esse cum Virgâ & tabulis Testamenti, bene sigillatam; eo quod Josias Rex Juda poni jussit eam in secretario Templi, dicens: *Nequaquam portabis eam de loco isto*. Sed illud, quod in descriptione Jeremiae legimus, in Libro Machabaeorum Secundo, ob quod ipse Jeremias eam in Arabia occultaverit, dicens: quod non invenienda esset, donec gentes multae congregarentur. Non credimus igitur, Arcam in Templo esse. Haec est pro certo Domus Dei, de qua scriptum est: *Bene fundata est supra firmam petram*. Hanc etiam Urbem Aelius Hadrianus Imperator mirifice decoravit, & vicos & plateas pavimento decenter ornavit. De cujus nomine Hierusalem Aelia vocitata est. Non post multos dies Godefredus Rex secundo Anno post captam Civitatem, apud Hierosolimam, diem clausit extremum XV. Kalendas Augusti. Cui successit Baudoinus Comes Edessenus, frater suus in Regem, commissà Civitate de Roais Baldoino propinquo suo. Igitur Baudoinus suscepto regimine Hierosolymitano profectus est cum suis Ascalonem per Azotum meantes, inter quam & Jamniam, quae super mare sita est, Accaron dimiserunt. Inde repedantes transierunt montana, juxta Patriarcharum sepulturas, Abrahae videlicet, Isaac, & Jacob, nec non Sarae, & Rebeccae. Venerunt

A deinde in vallem, ubi Sodoma & Gomorra subversae sunt, ubi Lacus Asphalti, nec magnus. Et quia in eo nihil vivit, neque piscis conversatur, ideo Mare Mortuum vocatur, longitudo cujus usque ad Zoeres Arabiae dirigitur stadiis quingentis octoginta usque ad vicinia Sodomorum; latitudo verò centum & uno patet;
B adeo salsus, ut nec bestia neque volucris de eo bibere queat. A parte Aquilonis flumen recipit Jordanicum, ab Austro verò nullum habet exitum. Juxta quem Lacum exstat mons unus salsus, non tamen totus, sed localiter constans, ut petra durissimus, & glaciei simillimus. Gyrato itaque Lacu a parte Australi, re-
C periunt Villam unam, quae dicitur Segor, situ gratissimam, & de fructibus palmarum valde abundam. Exin Arabiae montana introire coeperunt, ubi Vallem unam de omnibus frugibus opulentissimam invenerunt. In qua Moyses, etiam Domino insinuante, virga silicem bis percussit, unde fons unus statim, ut
D legitur, sic emanavit, ut Populus atque jumenta ex eo adaquarentur. Qui etiam nunc non minus perfluit quàm tunc. Reperiunt in supercilio montis Monasterium Sancti Aaroni, ubi ipse, & Moyses cum Domino loqui soliti erant. Et quoniam ultra vallem illam terra erat deserta & inculta, repatriati sunt Hierusalem.

E Eodem tempore ingens exercitus Francorum per Romaniam Hierusalem tendebat. In quo erant Principes Willelmus Pictaviensium Comes, & Stephanus Comes Blesensis, qui ab Antiochia, exercitu relicto discesserat. Sed nunc quod deliquerat, restaurare satagebat. Cum his aderat Hugo Magnus, qui post Antiochiam captam in Galliam repedavit. Ade-

ratque

ratque cum his Raimundus Comes, qui apud Constantinopolim moram fecerat, jam de Hierusalem regressus; nec non Stephanus Burgundiae Comes, multique alii nobiles, adjecto sibi innumero Populo, exercitu bipartito facto. His in Romaniae finibus obstitit Soliman Turcus, ita ut peremtis eorum plurimis, equos & mulos, jumenta & omnimoda eorum ornamenta haberet. Illic perdidit Comes Pictaviensis quaecumque habebat. Vix etiam mortis praesentiam evadens, pedes tamdem, & proh miseria! lugubris, Antiochiam pervenit. Cujus anxietati Tancredus compatiens, eum pie suscepit, & de bonis suis sublevavit. Quem Dominus ita castigans castigavit, sed morti non tradidit. Qui autem evaserunt, usque Hierusalem venire non cessaverunt, excepto Hugone Magno, quem in Tharso defunctum sepelierunt. Et quum prope Pascha esset, Hierusalem, quo desiderabant, perrexerunt. Et postquam sacrosancta loca visitassent, cum Baudoino Rege Joppen omnes regressi sunt. Tunc quia inops erat Comes Pictaviensis, & desolatus omnimode, navim ascendens, in patriam remeavit.

Anno MCIII. Baudoino Rege contra Saracenos more solito certante, contigit cum die quodam in paucos eorum irruere. Et dum de internecione eorum jam certus gauderet animo, en Aethiops unus paenes rupem delitescens, callide insidiatus est ei, ut interimeret. Qui missili fortiter vibrato prope cordi Regem a dorso profunde vulneravit. Quo ictu paene usque ad mortem laesus est. Sed quum postea medicari se solicite studuisset, post incisionem vexatae cicatricis, tamdem sospes effectus est. De Domno autem Boamundo rumor desiderabilis tunc divulgatus est, quia Deo propitiante de Turcorum captione liberatus per redemtionem exierat. Qui postea ob morum elegantiam, Constantiam filiam Philippi Regis Francorum uxorem habere meruit. De qua filium Boamundum juniorem, suscipiens, post se reliquit heredem.

Anno MCVIII. obiit praedictus Philippus Rex Franciae.

Anno MCX. applicuit Joppe gens quaedam Noirensis dicta, cum LV. navibus, quam de mari occiduo concitaverat Deus, ut irent Hierusalem. Qualiter mare Oceanum Mediterraneo mari, quod usque Palaestinam & Aegyptum tendit, perlabitur, huic paginae interserere curavimus. Dubitatur etiam nunc, quibus ex causis intumescat Oceanus, vel quatenus, quum superfluus sibi fuerit, rursus in se residat. Phisici ajunt; Mundum animal esse, eumque ex variis elementorum corporibus conglobatum, moveri spiritu regente: quae utraque diffusa per membra omnia, aeternae molis vigorem exerceant. Sicut ergo in corporibus nostris commercia sunt spiritualia, ita in profunditatem Oceani nares quaedam, per quas anhelitus emissi, in se reducti modò inflant maria, modò revocantur. At hi, qui siderum sequuntur disciplinam, contendunt, meatus istos moveri Lunae cursibus, adeo ut sicut vicissitudinis iterum maciem aquarum, & plenitudinem respiciant ad actus vel eliquia. Neque eodem semper tempore, sed prout illa aut mitigatur, variant se alternantes recursus. In capite Baeticae, ubi extremus terminus noti Orbis est, Insula continenti septingentis pedibus separatur, quam Tyrii a Rubro mari profecti, Eri-

A threa, Poeni, linguâ ſuâ Gades, ideſt Septam, nominaverunt: unde Gaditanum fretum a Gadibus dictum eſt. Athlanticus aeſtus in Mediterraneum mare diſſidium immittit orbis. Nam Oceanus, quem Graji de celeritate ſic nominant, ab occaſu Solis irrumpens, laevo latere Europam radit, dextero Africam, ſciſſiſque duobus montibus, Calpe. & Abyla quos dicunt Columnas Herculis eſſe, funditur inter Mauros & Hiſpaniam, ac freto iſti, cujus longitudo quindecim millia paſſuum efficit, latitudo vix ſeptem, quodam oſtio limen aperit interni aequoris, mixtus Mediterraneis ſinibus, quos ſinus uſque ad Orientem propellit. Sinus verò ille, qui Hiſpaniam perfundit, Hibericus fertur & Balearicus. Qui Narbonenſem provinciam, Gallicus: moxque Liguſticus. Ab eo ad Siciliam Tuſcus, quem Graeci Yonium vel Tyrrhenum. Itali verò Inferum vocitant. A Sicilia uſque Cretam Siculus. Inde Creticus, qui in Pamphiliam & Aegyptum. Quae aquarum moles torto in Septemtrionem prius latere, anfractibus magnis juxta Graecias & Illyricum, per Helleſpontum in anguſtias ſtringitur Propontidis. Quae Propontis Europam Aſiamque diſcriminans, ad Paludes Maeotidas pervenit. Hic eſt quartus ſinus Europae. Hic Helleſpontus incipit. Maeotis oſtio terminatur. Nota, quod omnis haec latitudo, quae Europam Aſiamque dividit, in ſeptem ſtadiorum anguſtias ſtringitur in Propontidem; mox in quingentos paſſus coartatus, fit Boſphorus Thracius, quo Darius copias tranſportavit. Haec profunditas Delfinos plurimos habet. Cauſas nominum non uniformis dedit ratio. Aſiaticum, & Phoenicium a provinciis dictum; ab inſulis Carpatium, Aegeum, Icarium, Balearicum, Cyprium; a gentibus Auſonium, Dalmaticum, Liguſticum, Tyrium; a caſibus hominum vel Helleſponticum; a memoria Regis Yonium; a bovis tranſitu, vel anguſtis meatibus boum perviis, Boſphorus; a moribus accolarum Euxinus, Auxinus antea appellatus; B ab ordine fluenti Propontis. Aegyptius pelagus Aſiae datur, Gallicus Europae, Africus Lybiae. His ut quaeque proxima ſunt, veniunt in partes partium. Haec in gremiis terrarum. Oras autem extremas Oceanus amplectitur, quia a litoribus ſuis Arabicus, Perſicus, Indicus, Eous, Sericus, Hircanius, Caſpius, C Scythicus, Germanicus, Gallicus, Athlanticus, Libicus, Aegyptius dicitur. Cujus acceſſus incrementa, citra litora Indiae vehementiſſime proruunt, maximoſque ibi impetus faciunt, ſive quod ſuſpenſius altius tollatur vi caloris, ſeu quod in ea parte orbis, fontium, & fluminum copia ſit uberior. Non eſt omittendum D unde Mediterranea maria caput attollant. Aeſtimant enim quidam, ſinus iſtos a Gaditano freto naſci, nec aliam eſſe originem, quàm eliquia irrumpentis Oceani. Qui contrarium ſentiunt, dicunt, omnem illum fluorem a Ponti faucibus inundare, idque fulciunt argumento non inani, quod aeſtus e Ponto profluus, num- E quam reciprocetur. Per has anguſtias, quas ſupra diximus, ſcilicet inter Calpem & Abylam memorati Noirenſes ab Oceano Occidentali per mare Mediterraneum ad auxilium Chriſtianorum in Palaeſtinam devenerunt. Quos Rex Boamundus benigne ſuſcipiens, cum auxilio eorum Urbem Sydonem obſedit. Quod videntes Sydonii Urbem Regi reddiderunt.

Anno

Anno MCXV. Rex Baudoinus profectus in Arabiam, aedificavit Castrum unum in monticulo quodam, quod reperit situ forti ac prisco, non longe a Mari Rubro, sed quasi trium dierum itinere, a Hierusalem verò quatuor. Quod Castrum Regalem montem nominavit. Sequenti verò Anno cupiens videre, quod non viderat, cum ducentis fere militibus usque Mare Rubrum iter eundo expedivit, invenitque ibi Helim Civitatem, secus litus ejusdem maris, ubi Populum Israëliticum post maris transitum hospitatum esse legimus. Haec ab Hierusalem septem dierum equitis itinere distat. De qua, qui ibi versantur piscatores, audito Regis adventu, egressi sunt, & intrantes naviculas suas, in Mare illud se pavidi impegerunt. Qua visione Rex laetatus, ad Montem regalem reversus est, deinde Hierusalem. Hoc autem Mare Rubrum dictum est, quod illic sabula & lapilli rubri habeantur in fundo, unde intuentibus rubrum apparet, quod tamen in vase quolibet haustum, cernitur tamquam a illud mare limpidum & album. Derivatur autem a magno mari, scilicet Oceano, ut dicunt, a parte Australi, quasi lingua eruptum, & usque ad Helim jam dictam versùs Septemtrionem protentum, faciens ibi finem non longe a Monte Sinai; sed quantùm potest eques aliquis uno die proficisci. A Rubro verò mari, vel ab Helim jam memorata usque ad Mare magnum, quo ab Joppe, vel Ascalone, sive Gazà contra Damiat pergitur, iter eundo dierum quatuor vel quinque equitis ambulatione aestimant. Quo inter haec duo maria sinu cingitur Aegyptus tota, atque Numidia, nec non Aethiopia, quam Gion Paradisi fluvius, qui & Nilus, circuit, ut in Bibliotheca legitur. Potest mirari, sed numquam rimari, quomodo vel qualiter fluvius iste, qui de Paradiso cum tribus aliis legitur emanare, ortum suum videatur iterum recuperare, quum ab Orientali parte mare habeat Rubrum, & ab Occasu, in quo incidit, Mare Magnum. Habet enim inter se Mare Rubrum, & Orientem positum; ubi esse intelligimus Paradisum, ex quo egreditur. Quomodo ergo citra Mare illud Rubrum resumit ortum suum? Et quomodo transit idem Mare, vel non transit, admiratur.

Anno MCXVII. obiit Paschalis Papa Mense Januario; Baudoinus Rex in Aprili; Uxor ejus, quam dereliquerat in Sicilia; Arnulfus Patriarcha Hierosolymitanus; Alexius Imperator Constantinopolitanus; aliique plures Proceres in Mundo.

Sequenti igitur Anno MCXVIII. quum Rex Baudoinus Urbem Pharamiam vastando dirupisset, die quadam, quum juxta fluvium, quem Graeci dicunt Nilum, Hebraei autem Geon, laetus cum suis deambulasset, & de piscibus illic inventis comedisset, sensit Rex intrinsecus se angore plagae suae veteris gravissime renovato debilitari. Quumque remeare vellet Hierusalem, & usque ad villam, quae dicitur Laris, pervenisset, obiit. Obtinuit autem Regnum Hierosolymitanum Annis X. & octo Mensibus, tribus insuper appositis. Acon, Caesaream, Berutum, atque Sydonem abstulit infandis hostibus indigenis. Post, terras Arabum, vel quae tangunt Mare Rubrum, addidit Imperio, subdidit obsequio. Et Tripolim cepit, sed & Arsuch non minus ursit. Pleraque praeterea fecit honore rata. Sepultus est autem in Golgotha juxta Ducem Godofredum

fratrem suum. Initoque consilio Hierosolimytani creaverunt sibi Regem, Baldoinum videlicet Comitem Edessenum, Regis defuncti cognatum, qui transito Eufrate fluvio, Hierusalem fortuitò coiverat cum praedecessore loquuturus. Communiter electus, die Paschae est consecratus.

Anno MCXXII. Goscelinus Comes Edessenus, & Galerannus cognatus ejus capti sunt a Balac Admirato quodam.

Sequenti etenim Anno (MCXXIII.) Henricus Rex Alemanniae cum Calixto Papa pacificatur. Deo autem gratias, qui Regnum & Sacerdotium in dilectione confoederavit. Eodem tempore Baldoinus Rex capitur a Balac, qui antea Goscelinum & Galerannum ceperat. Positusque est cum eis in Castello quodam, situ fortissimo, & celsitudine nimis arduo, & difficili comprehendendo; quod est in Mesopotamia cis Eufratem, quodque Carpatheta nuncupatur. Unde Baudoinus Rex Mense Augusto mediante supernâ clementiâ providente, cum Galeranno praedicto illaesus exivit. Goscelinus verò Comes ante eos cum tribus famulis per medios hostes extra Castrum radiante Lunâ eruperat. Qui continuo unum ex eis Regi remisit, portantem annulum suum, ut taliter significaret, se ab hostibus obsessoribus extorsisse. Sic enim fieri invicem decreverant. Quumque audisset Balac, quod apud * Garthapetam contigerat, & quemadmodum Comes Goscelinus de captione evaserat, quantocius potuit, illuc iratus perrexit. Et Regem blande alloquutus, flagitavit, ut ei Castellum suum redderet, & ita quietum eum abire permitteret, datisque obsidibus, ut usque Antiochiam, vel Edessam perduci salve faceret. Cui Rex annuere

A nolens, fecit Balac rupem, super quam Castrum situm erat, suffodi, & succensis fulcimentis, Turris quaedam cum magno sonitu decidit. Unde Rex Baldoinus totâ virtute cum sensu perditâ, ante Balac, ipse & alii capti, supplices adducti sunt, nihil nisi supplicium secundùm merita expectantes. Regi tamen indultâ vitâ

B pepercit, & cuidam Galeranno nepoti suo. Armenos autem, qui adjumento Regi contra Balac extiterant, alios quidem pependit, alios excoriavit, quosdam nempe per medium caecidit. Regem verò cum tribus de suis de Castro ejecit, & ad Carram Civitatem adduci fecit.

Anno MCXXIV. quum circa Ty-

C rum Christiani in obsidione laborarent, Balac contra eos cornu suum extollere non cessabat. Qui egressus ab Urbe Calipato cum exercitu suo, perrexit Hierapolim Urbem, quae Mumbeth vulgariter vocitatur. Quumque possessor ejus nefarie decollaretur, eadem Urbs a Balac obsessa est. Quod non latuit Goscelinum Antio-

D chiae tunc morantem. Et habitâ inde legatione, acceleravit cum Antiochenis illuc ire. Nec diu morâ protractâ, commissa est ferocior pugna, in qua Balac sauciatus, divertit moribundus in partem. Cujus caput primo Antiochiam, deinde Tyrum, postea Hierusalem, ad declarationem gestae rei, Goscelinus deferri

E fecit. Videbat enim Balac in visu tempore illo, quo Goscelinus de captione sua mirabiliter evasit, oculos sibi ab eodem Goscelino erui. Hoc tempore Hugo Abbas Cluniacensis obiit.

Ludovicus Philippi filius Francis praefuit Annis XXIX. Hic fuit Rex mitis & liberalis, & in multis Regnum dilatavit & melioravit. Bellum

lum praecipuum cum Henrico Rege Anglorum habuit, in quo tamen seditione quorumdam & factione victus est & fugatus. Willelmus Aquitanorum Dux, cui infortunium in via Hierosolymitana contigerat ante haec tempora, contra Paganos in Hispaniam movit exercitum. Qui non longe a Corduba, cum septem Regibus gentis illius bellum iniens, alios eorum peremit, alios opibus vacuatos fugavit. Ille verò cum hoste incolumi sospes regreditur. Hac tempestate Domnus Hildebertus Cenomannensis Episcopus, postea Turonensis Archiepiscopus, in Andegavensi pago claruit; in Metris ita edoctus, ut nulli sit comparandus. His temporibus Baudoinus Rex Hierosolymorum moritur. Hic quum processu temporis divina dispositione utrumque Regnum Hierosolymitanum scilicet, & Antiochenum sortitus esset, cum filia sua Boamundo filio Boamundi Magni Principatum Antiochenum reddidit. Ipse verò Boamundus junior a Paganis in brevi interemtus est. Cujus filiam Raimundus frater Willelmi Ducis Aquitanorum cum Principatu accepit Antiochenorum. Ante quem Fulco Andegavensium Comes Regnum Hierosolymitanum cum filia praedicti Baudoini acceperat, relicto tamen Andegavensi Consulatu Gaufredo filio suo. Per haec tempora surrexit in Hierusalem novum Militiae genus, ab Hugone de Pajens viro nobili constitutum. More Monachorum viventes, castitati dant operam. Domi & bello disciplinam servant. Cum silentio edunt. Omnia illis communia. Contra Gentiles tamen arma sumunt; & multum dilatati sunt. Sunt namque, qui dicant, quod nisi fuissent ipsi, diu est, quod Franci Hierusalem & Palaestinam perdidissent. Hi vocantur Milites de Templo, qui in Porticu Salomonis sedem suae Religionis statuerunt. His diebus Domnus Pontius Abbas Cluniacensi praefuit Coenobio, Annis XIII. Post quem Domnus Hugo Secundus Mensibus III. Quo etiam defungente Domnus Petrus natione Alvernus idem Monasterium regendum suscepit. Interim Henricus famosissimus Rex Anglorum cum omnium dolore defungitur, & Stephanus nepos ejus Regnum invadit contra filium praedicti Henrici, cui jure hereditario Regnum succedebat. Huic autem Stephano quasi nepoti suo, antea dederat Consulatum de Moretoi in Normannia. Willelmus itaque Dux Aquitanorum, frater Raimundi praedicti Principis Antiocheni Anno ab Incarnatione Domini MCXXXVII. dum in Hispania ad Sancti Jacobi limina orationis gratiâ pergeret, in ejusdem Ecclesia ante Altare die sancto Parasceve, dum Christi passio legeretur, viatico sancto munitus reddidit animam. Hujus Ducis filiam, nomine Alienor, Ludovicus praedictus Rex Francorum suo filio Ludovico nuptui tradidit. Post paucos verò dies Ludovicus in Francia obiit, sepultus in Basilica Sancti Dionysii. Hic coronari fecerat in Regem Philippum filium suum majorem natu, se praesente. Sed morte subitâ Parisius moritur praecipitatus equo. Quo defuncto Ludovicum supradictum, natu juniorem, Innocentius Papa Romanus, jussu patris in Regem unctum, Remis coronavit. Hic post mortem Patris Regnum Francorum suscepit. Circa haec tempora Gislebertus, cognomento Universalis, natione Britannus, in divina Philosophia claruit. Sed postea Lundoniensis Episcopus

scopus factus parvo supervixit tempore. Post quem Remis Civitate Aubericus surrexit, non illo famâ minor in divinis. Qui etiam provectus in Archiepiscopum Bituricensem, modico duravit spatio. His diebus Magistri multi claruerunt in Galliis.

Ludovicus junior Francis praefuit Annis XXIV. Hic consensu & voluntate patris sui Ludovici, duxit uxorem apud Burdegalam Alienor filiam praedicti Willelmi Ducis Aquitanorum. Unde quum Rex esset Franciae, Dux Aquitaniae appellatus est, pro eo quod praefatus Willelmus Dux sine filiis mortuus est. Eodem tempore insurrexit Gaufredus Comes Andegavensis contra Stephanum Regem, qui Regnum Angliae male usurpaverat, Normanniam vastabat, & sibi subjugabat. Quam tunc subjugare non valuit, tamen post annos aliquot, consensu Regis Francorum, totam acquisivit. Nam & ipse Regnum Angliae quasi heres habere peroptabat; utpote qui filiam Henrici Regis Anglorum unicam accepit in conjugio. Illa tamen publica fama, quae de Andegavensibus habetur, quod sint parcissimi & superbi, multùm ei ad acquirendum Regnum nocuit. Hic filium suum Henricum natu majorem ad erudiendum tradidit cuidam Magistro Petro Xantonensi, qui in Metris eruditus est super omnes coaetaneos suos. Hugo de Sancto Victore, vitâ Philosophus, Parisius obiit, vir praeclari ingenii, & in Quadrivio doctissimus. Divinarum autem Scripturarum tantam scientiam habuit & memoriam, ut nulli sui temporis secundus exstiterit. Reliquit autem ad monumentum sui scripta perplurima. Librum scilicet de Sacramentis, de Ecclesiaste, de Arca Noë, Librum, qui intitulatur Didascalicon, & alia nonnulla Opuscula valde utilia. Sequenti Anno Petrus Baalardus Philosophus Peripateticus, doctor famosissimus, & vitâ Philosophus, Abbas prius, postea Cluniacensis Monachus, Cabilonis moritur, & in Basilica beati Marcelli Martyris sepelitur. Unde non post multos dies a suis furtim sublatus, in loco, qui Paraclitus nuncupatur, quem ipse ad legendum juxta Sequana fluvium construxerat, ubi & Monachas posuerat, translatus est. Scripsit autem Baalardus Opuscula quaedam, quae pluribus habentur in locis. Haec duo Latinorum luminaria in Francia studuerunt.

Non post multos verò dies Fulco Rex Hierosolymorum, dum leporem sequitur, praecipitatus equo morte subitâ moritur. Post quem Baudoinus puer filius ejus in Regem Hierosolymitanum promotus est. Eo Anno Sanguis Turcus Rex de Aleph cepit Edessam Civitatem, quae alio nomine Roais, & in Genesi dicitur Arath; Francosque ibi captos, aut morte aut servitute multavit. Archiepiscopum verò Civitatis, quasi ducem gregis, in medio Urbis cum omnibus Clericis suis, qui noluerunt abnegare Christum, coram se decollari praecepit, uno solo evadente, qui amicitiam cum quodam nobili Turco habuerat. Qui apud eum, ne perimeretur, obtinuit, sed sanum, quo vellet ire, permisit. Purpuratur itaque Edessa novorum sanguine Martyrum, multo primùm a Gentilibus possessa, ex quo ab Abgaro Rege Christo est dedicata. Dolor ingens & desolatio multa! Sanctae Virgines dantur incestui. Loca sancta, stabula fiunt jumentorum. Corpus Beati Thomae Apostoli Gentilium contactu

ctu polluitur, quod ibi transportatum est ab India, ubi pro Christo martyrizatus occubuit. India a Medis montibus auspicatur, a meridiano Mari porrecta, adeo Favonii spiritu saluberrima. In anno bis aestatem habet: bis colliguntur fruges: vice hyemis Etesias patitur. Hanc Possidonius adversam Galliae statuit. Sane nec quicquam ex ea dubium. Nam Alexandri Magni armis comperta, & aliorum postmodum Regum diligentiâ peragrata, penitus cognitioni nostrae addicta est. Megasthenes sane apud Indicos Reges aliquantisper moratus, res Indicas scripsit, ut fidem, quam oculis subjecerat memoriae daret. Dionysius quoque, qui & ipse a Philadelpho Rege spectator missus est, periclitante veritate paria prodit. Tradunt ergo in India fuisse quinque millia Oppidorum; praecipua capacitate populorum novem millia. Diu etiam credita est tertia pars esse terrarum. Nec mirum sit, vel de hominum vel de Urbium copia, quum soli Indi numquam a natali solo recesserint. Indiam Liber pater primus ingressus est; utpote qui omnium primus triumphavit. Ab hoc ad Alexandrum Magnum numerantur annorum sex millia, quadringentis quinquaginta uno additis & amplius tribus mensibus, habitâ computatione per Reges quingentos quinquaginta tres. Maximi amnes ibi Ganges & Indus. Quidam volunt, Gangem incertis nasci fontibus, & supra Nilum exaltare contendunt. Alii volunt a Scythicis montibus exoriri. Hippanis etiam ibi nobilissimus fluvius, qui Alexandri Magni iter terminavit, sicuti arae in ripa ejus positae probant. Gangarides extremus est Indiae Populus. Ultra hos Pada Oppidum Sogdianorum, in quorum finibus A-

A lexander Magnus tertiam Alexandriam condidit, ad contestandos itineris sui terminos. Heic enim locus est, in quo primùm a Libero, post ab Hercule, deinde a Semiramide, postremo ab Alexandro aureae arae sunt constitutae. Quod proximum gloriae omnes duxerunt, illo usque promovisse itineris sui metas. Mega-
B sthenes scribit, per diversos Indiae montes esse nationes capitibus caninis, armatas unguibus, amictas vestimento targorum. Extra Indiae ostium sunt Insulae duae; Crise & Argire, adeo foecundae copiâ metallorum, ut plerique eas aurea sola & argentea habere prodiderint. Tilos Indiae Insula fert palmas, oleum creat, vineis
C abundat, terras omnes ob miraculum sola vincit. Quaecumque in eà arbor nascitur, numquam caret folio. Taprobanem Insulam Indiae, antequam temeritas humana exquisito penitus mari fidem panderet, ut Orbem alterum putaverunt, & quidem quum inhabitare eam Enschites crederentur. Verùm Alexandri Magni virtus
D ignorantiam publici erroris non tulit ulterius permanere, sed ad hujus usque secreta propagavit nominis sui gloriam. Missus igitur Onesicritus Praefectus classis Macedonicae terram istam exquisitam notitiae nostrae dedit, quanta esset, quid gigneret, quomodo haberetur. Patet in longitudine stadiorum septem millium, in
E latitudine quinque millium. Scinditur Anini interfluo. Nam pars ejus, bestiis & elephantis repleta est majoribus, quam fert India: partem alteram homines tenent. Margaritis scatet & gemmis omnibus. Sita est inter ortum & occasum. Cursu verò nostrarum navium, itinere septem dierum comprehenditur. Mare vadosum interjacet, certis autem canalibus depres-

A depressum adeo, ut numquam quingentae anchorae ad profundi illius fundamenta potuerint pervenire. Post Indos montanas regiones Ichthiophagi tenent, quos subactos Alexander Magnus vesci piscibus vetuit. Caucasus mons Scythus, qui maximam Orbis partem perpetuis jugis penetrat, fronteque Soli obversus est, ab India usque ad Taurum montem
B porrectus, pro gentium ac linguarum varietate diversis nominibus nuncupatur. Ubi autem ad Orientem extenditur, in excelsiorem sublimitatem, pro nivium candore Caucasus vocitatur; nam Orientali linguâ Caucasus candidum significat, idest nivibus densissimis candicantem. Unde
C & eum Scythae, qui eidem monti junguntur, Broucas vocaverunt. Caucasus mons, qui inter Colchos est, qui sunt super Cymmerium mare, & inter Albanos, qui sunt ad mare Caspium, primum attollitur usque in ultimum Orientem, unum videtur jugum. Sed multa sunt nomina, & multi hoc ipsum jugum Tauri mon-
D tis credi volunt; quia revera Parchoatras mons Armeniae inter Taurum & Caucasum medius, continuare Taurum cum Caucaso putatur. Sed hoc non ita est. Discernit fluvius Euphrates, qui radice Parchoatrae montis effusus, tendens in meridiem, ipsum Caucasum ad sinistram, Taurum excludit ad dexteram.
E In latere montis Caucasi, qui est in India, nascitur arbor piperis, quae Soli obversa est, habens folia ad similitudinem juniperi. Cujus silvam serpentes custodiunt: sed incolae regionis illius, quum maturae fuerint, incendunt eadem loca, & serpentes igne fugant; & ex flamma nigrum piper efficitur, sicque colligitur. Nam natura piperis alba est, sed fructus

A diversus. Nam Piper antequam sit maturum, piper longum vocatur. Quod incorruptum ab igne, piper album; quod verò rugosum & nigrum fuerit, ex calore ignis trahit & colorem & nomen. Piper si leve est, vetustum est: si grave, novellum. Vitanda est autem mercatoris fraus. Solent enim vetustissimum pi-
B per, argenti aut plumbi spumâ humectare, ut ponderosum fiat.

Nunc autem ad callem historiae redeundum est. Sanguis Turcus praedictus Rex de Aleph, apud Edessam Civitatem, super Aram Beati Johannis Baptistae, ut fertur, tres speciosissimas mactavit matronarum. Conculcata sunt omnia: profanata
C sunt universa. Nomen Christi derisio fit gentium. Quod audiens Ecclesia Gallicana, *heu*, inquit, *quantum dedecus Christianis!* Unde praedictus Ludovicus Rex Francorum, Duxque Aquitanorum, ex praecepto Domni Eugenii Papae, qui tunc praeerat Episcopus Romanus, & consilio Bernardi Claraevallensis, & Go-
D defredi Lingonensis, & aliorum, cum Consulibus & Baronibus in Pascha Verzelaicum venit, de Saracenorum vastatione locuturus. Ibique in die Parasceve, sextâ videlicet feriâ, facto sermone a Bernardo Claraevallensi de via Hierosolymitana, ab eodem Bernardo signum peregrinationis, ut mos est, acceperunt,
E hoc est, Crucem. Hoc autem factum est in latere montis ipsius Verzelaicum, juxta viam Autissiodorensem; ubi eâ de causâ modo fabricata est Ecclesia in honore Sanctae Crucis.

Sequenti verò Anno ab Incarnatione Domini MCXLVII. circa Majum Mensem praedictus Rex congregata manu Francorum, Aquitanorum, & Burgundionum, nec non & Theuto-

Theutonicorum, cum Imperatore suo Conrado, alii per Alemanniam & Pannoniam, alii per Provinciam, cum Comite Sancti Aegidii, & Engolismensi, & per Italiam, Constantinopolim devenerunt. Deinde Romaniam ingressi. Aliter evenit eis, quàm speraverunt. Grande autem hoc miraculum Dei. Ipsi tamen superare viribus cupiebant & armis Turcos, qui Armeniam, Syriam, & Mesopotamiam inhabitabant. Sed ab eis superati sunt, quoniam quidem alii eorum a Turcis capti, alii gladio peremti, alii verò famelici fatigatione & inediâ absque numero in via consumti sunt. Qui verò a tanto periculo rebus suis attenuati evadere potuerunt, Antiochiam de manu nefandae gentis erepti, navigio pervenerunt. Ibique cibis refocillati, post paucos dies Hierosolymam abierunt, visitatisque inibi Locis Sanctis ab eis, multi illorum transito mari, cum magna penuria ad propria reversi sunt. Inter quos Imperator Theutonicus, cui male in Romania contigerat, ante Regis adventum, de suorum proditione, similiter cum paucis regradatus est. Rex Ludovicus cum Alienor uxore sua in Urbe Sancta causâ orationis, ut peregrinus remansit. Deinde coadunato Francorum exercitu, cum Hierosolymitanis & Militibus Templi, Damascum obsedit. Unde a Populo Damascenorum repulsus, Hierosolymis reversus est. Et quoniam non placuit divinae dispositioni, quod Terra Orientalis per manum ipsius a Saracenorum spurcitia mundaretur, relictâ Palaestinâ, cum paucis suorum, ut potuit, non ut voluit, Parisius devenit. Luget Francia, Burgundia, Aquitania de suorum amissione. Gaudet Syria, Armenia, Mesopotamia de Christianorum repulsione. Ludovicus autem erga omnes ita se habuit, ut meritò aliis religione praeferretur. Fuit autem egregius, sermone cultissimus, infestus vitiis, pacisque amator, & Francorum nutritor. Nihil turpe gessit, nisi quod Alienor uxorem suam repudiatam a thoro suo alienavit, aliâ post biennium in loco ejus subrogatâ, filiâ scilicet Anfons Imperatoris Hispaniae. Hoc autem factum est cum consensu, ut ajunt, Eugenii Papae, Bernardi Claraevallensis, Godefredi Lingonensis, & aliorum.

Circa haec tempora Gaufredus Comes Andegavensium in pago Cenomannico moritur. Hujus frater erat Baudoinus puer Rex Hierosolymorum, qui Anno Christi MCLIV. circa festum Sancti Andreae cum Militia Templi, & aliis Christianis, Ascaloniam Civitatem quondam Allophylorum obsedit. Quae eodem Anno, antequam ab obsidione recederent, redditur, & capitur Urbs Ascalon ac superatur. Recte mater gaudet Hierusalem de Ascalone filia sua, ad cujus dexteram sedebit amodo coronata. Flet Babylon, consolatione ejus perdita, cujus adminiculo dudum exstiterat suffulta. Cujus classem Christianis hostilem singulis annis excipiebat. Ascalon Metropolis Philistinorum fuit, quae mater Civitas interpretatur. Metropolitani sunt, qui majori & matri aliarum Civitatum praesident. Dentur ergo laudes Deo altissimo, quia non hominum virtute, sed sua beneplacita voluntate Hierosolymitis Urbs Ascalon fortissima, & ad capiendum difficillima, reddita est. Hoc modo omnis Judaea & Palaestina ab aedituis & fanaticis ad cultum Dei revocata est. Fertur etiam, quod

quod biduo aut triduo ante obsidio nem Ascalonis, Raimundus Princeps Antiochenus, vir frugi & amabilis omnibus, clarissime natus, sed & optimis comparandus, dum terram suam ab inimicis audiret inquietari, congregatis Antiochenis, bellum iniit contra Muradis Dominum de Alapia. Heu proh dolor! Raimundus Princeps egregius, qui Turcos saepius viribus, arte nimis domuerat, ab eis perdomitus & peremptus est. Unde nostra condolet Asia, Tharsus flet cum Cilicia, vae dicit Antiochia pro sui morte Principis. Nam luget prae inopia Libanus & Apamia, nec non & Laodicia cum suis appendiciis. Tyrus stupet Metropolis, Urbs Phoenicum mirabilis. Magnos quaestus dat Tripolis visis fini stris nuntiis. Quid dicam de Hierusalem? It planctus usque Bethleem, clamorque Ptolemaidis tangit fines Neapolis.

„ Urbs foecunda nimis, nullis quas-
„ sata ruinis,
„ Es privata Viro, qui te modera-
„ mine miro

rexit. Huic nobili Principi, Raimundo videlicet, successit in Principatu Antiocheno Raymundus de Castellione.

Eugenius Papa Romae moritur, sepultus in Basilica Sancti Petri, viâ triumphali. Ante quem Theobaudus Comes Blesensis viam universae carnis ingressus est; vir per omnia pacificus, nulli acerbus exstitit; benignus fuit cunctis: pauperibus largus, & maximae domesticis fidei. Et quoniam super Gallicanos divitiis abundabat, assimilatus est forti mulieri, quae *manum aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem.* Hic verò

A in Gallia, & Burgundia multas Cellas cum aliis domibus ex propriis sumtibus construxit; in quibus Cistellenses, & Claraevallenses Fratres, cum nonnullis aliis, Dei servitio deputati sunt. Biennio autem aut triennio post mortem Domni Theobaudi, moritur frater suus Stephanus Rex Anglorum. Cui successit in Regnum

B Henricus puer, filius Gaufredi supradicti Andegavensium Comitis, nepos Baudoini Regis Hierosolymitani. Huic etenim jure hereditario Regnum Angliae succedebat. Qui in brevi eodem Regno pacifice accepto, coronari se fecit Lundoniae in die Natali Domini cum Alienor uxore sua. Haec prius Regina exstitit Fran-

C ciae per annos quindecim, demtis tribus mensibus. Inde postea Anglorum. Hanc autem a Ludovico Rege repudiatam, Henricus Anglus sibi conjugio sociavit. Unde tota Aquitania a flumine Ligeris usque ad Piraeneos montes sibi devenit. Et quoniam multas gentes possidere videbatur sub dominio suo, aut ex

D patre & matre, aut ab uxore, ut est Pictavus, Xantonus, Lemovicus, Gasconus, insuper Aquitanus; a patre Andegavus, Turonus, Cenomannus; a matre Anglicus, Normannicus, ob honorem tamen & reverentiam Regalis nominis, Rex Anglorum vocatus est. His temporibus ex insperato moritur Anfons Rex Hispa-

E niae, dum rediret ab expeditione Saracenorum. Cui successit in Regnum Sancius filius ejus. Quo mortuo eodem Anno, Ferlanus frater ejus minor natu adeptus est Regnum Hispaniae. Praeterea Rex Henricus biennio postquam adeptus est Regnum Angliae, circa festum Sancti Martini descendit Lemovicum, ubi muros, quos habitatores Sancti Martialis ad deco-

decorem & munificentiam sui contra Cives noviter construxerant, solo adaequavit. Pace itaque inter utrumque Populum reformata, consilio Domni Gaufridi tunc temporis Burdegalensis Archiepiscopi, primique aedificatoris Ecclesiae Sabluncellensis, adiit Burdegalam, ibique Natalis Domini festivitate celebrata, Baronibus Wasconiae, & aliis Populis pacem indixit. Deinde reversus Angliam, parvo tempore ferro & armis Gallenses sibi subjecit. Eodem tempore misit Rex Henricus manus, ut Castrum Toarz acciperet in suum. Hoc autem fecit consensu multorum, qui intus erant, acceptà ab eo pecunià. Videns autem, quia placeret Reginae, apposuit, ut muros destrueret, & Gaufredum Vicecomitem exinde fugaret. Multum enim eum odio habuit, quia partes fratris sui Gaufredi Martelli contra eum juverat in obsidione Castelli Chinonis. Istud verò factum tantum timorem Pictaviensibus & Wasconibus intulit, ut paene gladios suos in vomeres conflarent, & lanceas suas in falces. Exhinc, ut ait Merlinus Ambrosius, jugum Regiae servitutis tulerunt, & matrem suam ligonibus & aratris vulneraverunt. Raptorum cessavit rapacitas, & dentes luporum hebetati sunt. Aquitanorum montes, ut valles, equitati sunt. Siluit terra eorum diebus multis a proeliis. Qui fecit haec, aeneum induit virum, & per multa tempora Pictavorum portas servavit, & avita tempora renovavit. A finibus Angliae usque ad Garonnam fluvium vix est ausa gens contra gentem levare gladium, nec ausi sunt ultra exerceri ad proelium.

Anno MCLVIII. Quadragesimà jam mediante exiit edictum a Rege Henrico, ut Principes atque Barones totius Regni sui ad Tholosanae Urbis obsidionem in proximo praepararentur. Quod & factum est. Consequenti itidem aestate Rex coadunato apud Agennensium Civitatem exercitu, paulatim Tholosanos saltus occupavit. Nam & ipse eamdem Civitatem quasi heres habere cupiebat; utpote qui filiam Willelmi Pictavorum Comitis unicam conjugio acceperat, cui eadem Civitas, ut fertur, jure paterno succedebat. Sed Ludovicus Rex Francorum, qui sororem suam Constantiam Comiti Sancti Aegidii matrimonio copulaverat, ei multùm ad acquirendum nocuit, eadem Civitate in suam accepta. Unde circa festum Sancti Michaël vacuus rediit, Tholosana regione vastata.

His verò diebus, Hadrianus Papa moritur, Pridie Calendas Septembris, Romae sepultus in Basilica Sancti Petri, V.â Triumphali, Anno ab Incarnatione Domini MCLIX.

Interea Fredericus Imperator Theutonicus in Italia Mediolanenses vastabat, & Placentinos, quia nolebant ei subjici. In obsidione verò eorum quinquennio, vel plus commoratus, ad ultimum reddiderunt se ei IV. Nonas Martii Anno MCLXII. Vae Mediolanensibus. Redditum est eis secundùm opus suum. Juxta omnia, quae fecerant, factum est eis. Propter superbiam suam a fundamentis subversa in cinere redacta est. Siquidem murus ille fortissimus suffossione suffossus est, & portae ejus excelsae igne combustae sunt.

Incipit Catalogus Romanorum Pontificum.

Beatus Petrus Apoſtolus, natione Galilaeus primùm in Antiochia ſedit Annis VII. Deinde in Urbe Roma Annis XXV. Menſibus II. Diebus III. Hic Romae ordinavit tres Epiſcopos, Linum, Cletum, & Clementem. Linus, & Cletus praeſentialiter omne miniſterium Sacerdotale Romae ſupervenienti Populo exhibuerunt, dum Petrus orationi & praedicationi vacaret. Clementi verò omnem Eccleſiam diſponendam commiſerat. Petrus autem cum Paulo martyrio coronatur uno die, Anno a Paſſione Domini XXXVIII. Neronis verò Imperatoris XIII.

Linus ſedit Annos XI. Menſes III. Dies XII. Hic natione Italus, ex praecepto Beati Petri Apoſtoli conſtituit, ut mulier velato capite in Eccleſia intret.

Cletus natione Romanus ſedit Annis XII. Menſe I. Dies XI. Hic ex praecepto Beati Petri XXV. Presbyteros in Urbe Roma ordinavit.

Clemens natione Romanus ſedit Annos IX. Menſes II. Dies XII. Iſte miſit plures Sanctos ad Gallias, & eas ad Fidem Chriſti per eoſdem Sanctos ex maxima parte convertit.

Anacletus natione Graecus ſedit Annos IX. Menſes II. Dies X. Hic conſtituit, ut Clericus comam non nutriat.

Evariſtus natione Graecus ſedit Annos IX. Menſes X. Dies II.

Alexander natione Romanus ſedit Annos X. Menſes VII. Dies II. Hic conſtituit primus Aquam benedictam fieri. Idem paſſionem Domini miſcuit in prece Sacerdotum, quando Miſſas celebrant; hoc eſt: *Qui pri-*

A *die, quam pateretur, accepit &c.* uſque ad locum, ubi dicitur: *Unde & memores Domine &c.*

Sixtus natione Romanus ſedit Annos X. Menſes III. Dies XXI. Hic conſtituit, ut myſteria ſacra non tangantur niſi a Miniſtris; & ut in Miſſarum celebratione, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, decantetur.

B Teleſphorus natione Graecus ſedit Annos X. Menſes III. Dies VIII. Hic conſtituit, ut per ſeptem hebdomadas ante Paſcha Jejunium celebretur; & in Natali Domini Miſſae per noctem; & ut ante Horam Tertiam Miſſas nullus celebret; & ut *Gloria in Excelſis Deo* canatur ante Sacrificia.

C Yginus natione Graecus ſedit Annos IV. Menſes III. Dies VIII. Hic Clerum compoſuit, & Gradus inſtituit.

Pius natione Italus ſedit Annos XI. Menſes III. Dies XXI. Hic conſtituit, ut ſanctum Paſcha die Dominico celebraretur.

Anicius, vel ſecundùm alios Anicetus, natione Syrus, ſedit Annos XII Menſes III. Dies III.

D Soter natione Campanus ſedit Annos IX. Menſes III. Hic conſtituit, ut nulla Monacha pallam Altaris contingat, nec in Sancta Eccleſia incenſum ponat.

Eleutherus natione Graecus ſedit Annos XV. Menſes III. Dies II. Hic firmavit, ut nulla eſca, quae comedi debeat, a Chriſtianis refutetur.

E Victor natione Afer ſedit Annos X. Menſes III. Dies X. Hic conſtituit, ut gentilis in aegritudine poſitus, ſi forte petierit, baptizetur conti-

tinuo. Et ut a Decimaquarta Luna primi Menfis ufque ad XXI. Dominicâ die Pafcha celebretur.

Zephyrinus natione Romanus fedit Annos XVIII. Dies X.

Calixtus fedit Annos VI. Menfes II. Dies X.

Urbanus fedit Annos VIII. Menfes XI. Dies X.

Pontianus natione Romanus fedit Annis IX. Menfibus V. Diebus II.

Antherus natione Graecus fedit Annis XII. Menfe I. Diebus XII.

Fabianus natione Romanus fedit Annis III. Menfe I. diebus X.

Cornelius fedit Annis II. Menfibus III. Diebus X.

Lucius natione Romanus fedit Annis III. Menfibus VII. Hic praecepit, ut duo Presbyteri, & tres Diacones in omni loco Epifcopum non defererent.

Stephanus natione Romanus fedit Annos IV. Menfes II. Dies XV. Hic conftituit veftimenta Ecclefiaftica, quibus Deo miniftratur, facra debere effe, & honefta: quibus in aliis ufibus nemo debet perfrui, nifi Ecclefiafticis.

Sixtus natione Graecus fedit Annos II. Menfes XI. Dies XV. Hujus Archidiaconus erat Laurentius Martyr.

Dionyfius fedit Annos VI. Menfes II. Dies III.

Felix natione Romanus fedit Annos II. Menfes X. Hic conftituit, fuper memorias Martyrum Miffas celebrari.

Eutychianus natione Graecus fedit Annos IX. Menfes X. Dies XIII. Hic fuper Altare fruges, uvas, vel fabas praecepit benedici.

Cajus natione Dalmatius fedit Annos XI. Hic praecepit, ut per omnes gradus afcenderet, fi quis Epifcopus fieri mereretur.

Marcellinus natione Romanus fedit Annos IX. Menfes II. Dies XXV.

Marcellus natione Romanus fedit Annos V. Menfes VII. Dies XVI. Hunc Diocletianus in ftabulo boum fub cuftodia pofuit, ubi diu vixit. Cujus gloriofum Corpus poft multa tempora in Ecclefia Cluniacenfi honorifice in capfa aurea, cum multis miraculorum fignis conditum eft.

Eufebius natione Graecus fedit Annos II. Menfem I. Dies XXV. Hujus tempore, ut fertur, inventa eft Crux Domini, licèt fub Silveftro repertam fuiffe plures exiftiment. Hic conftituit, ut baptizatum chrifmate liniat Presbyter, levatum de aqua propter occafionem mortis; & ut nullus Laicus crimen Clerico audeat inferre; & Sacrificium non in ferico, neque in panno tincto celebretur, fed tantùm in lino de terra procreato.

Melchiades natione Afer fedit Annos III. Menfes VIII. Dies VIII. Hic conftituit, ut numquam in die Dominica, vel in Quinta Feria jejunium celebretur, nifi tantùm in Quadragefima.

Silvefter natione Romanus fedit Annos XXIV. Menfes X. Dies XI. Hic Conftantinum Imperatorem baptizavit; & ftabilivit, ut quemque baptizatum liniret Presbyter in fronte facro chrifmate. Statuit quoque, ut Diaconi in Ecclefiaftico Officio Dalmaticis veftiantur. Et ut ab omni Plebe ter in hebdomada jejunetur. Hujus tempore Synodus Nicaena celebratur. Hic etiam damnavit & eliminavit ab Ecclefia haereticam pravitatem, Arianam fcilicet, Photinianam, & Sabellianam.

Marcus natione Romanus fedit Annos II. Menfes VIII. Dies XX. Hic conftituit, ut Epifcopus Oftien-

ſis pro hoc honore, pallio quaſi Archiepiſcopus utatur.

Julius natione Romanus ſedit Annos XV. Menſes IV. Dies VII.

Liberius natione Romanus ſedit Annos X Menſes VII. Dies II. Hic truditur in exilium, & in loco ejus Felix ipſius Diaconus ab Haereticis in ſede Romana ſublimatur. Felix tamen non tam ſectae diverſitate, quàm communionis & ordinationis conjunctione, quae injuſta fuerat, maculatur.

Felix natione Romanus ſedit Anno I. Menſibus III. Diebus II.

Damaſus natione Hiſpanus ſedit Annos XVIII. Menſes III. Hujus tempore facta eſt Synodus Conſtantinopolitana. Cum Damaſo ordinatur Urſinus. Sed facto Concilio Sacerdotum ejectus eſt Urſinus ab Urbe, & Neapolim conſtitutus eſt Epiſcopus.

Syricius natione Romanus ſedit Annos XX. Menſes XI. Dies XXV. Hic conſtituit haereticum per impoſitionem manuum Eccleſiae reconciliari.

Anaſtaſius ſedit Annos III. dies X. Hic conſtituit, ut nemo ſedeat in Eccleſia, quamdiu Evangelium recitatur.

Innocentius natione Albanus ſedit Annos XV. Menſes II. Hic conſtituit die Sabbati ſemper jejunium celebrari, quia Apoſtoli Sabbato jejunaverunt, dum Dominus in Sepulcro poſitus eſſet.

Zoſimus natione Graecus ſedit Annos VII. Menſes IV. Dies XXIV. Hic conſtituit Sabbato Sancto a Levitis Cereum benedici.

Bonifacius natione Romanus ſedit Annos III. Menſes VIII. Dies XI. Cum Bonifacio ordinatus eſt Eulalius. Et fuit diſſenſio magna in Clero & Populo menſibus octo & diebus quindecim. Qui ambo expulſi ſunt ab Urbe praecepto Valentiniani, & Honorii, & Placidiae Auguſtorum. Sed ab eiſdem ad ultimum revocatus Bonifacius conſtituit, ut nulla mulier pallam, in qua ſacrificatur Dominicum Corpus, audeat tangere vel lavare, nec incenſum adolere ſuper Altare. Judicavit etiam, ſervum & obnoxium Curiae, in ordine Clericali non ſuſcipiendum.

Caeleſtinus natione Romanus ſedit Annos IX. Menſes X. Dies XIX. Hic conſtituit, ut Pſalmi David antiphonatim pſallantur ante Sacrificium. Nam Epiſtola Pauli tantùm recitabatur & Evangelium.

Sixtus Tertius natione Romanus ſedit Annos VIII. Dies XX.

Leo Primus natione Tuſcus ſedit Annis XXI. Menſe I. Diebus XIII. In diebus hujus celebratum eſt Concilium Sexcentorum triginta Epiſcoporum in Calcedonia, ubi omnes uno conſenſu Eutychianam, & Neſtorianam Haereſim, & Doiſcorum pariter damnaverunt. Et recapitulata ſunt, quae apud Epheſum de eodem Eutyche acta ſunt. Hic Addidit in Canone Miſſae: *Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube haec perferri per manus ſancti Angeli tui in ſublime Altare tuum in conſpectu divinae majeſtatis tuae; ut quotquot ex hac Altaris participatione ſacroſanctum Filii tui Corpus & Sanguinem ſumſerimus, omni benedictione coeleſti & gratiâ repleamur.*

Hilarius natione Sardus ſedit Annos VI. Menſes III. Dies X. Hic firmavit tres Synodos, Nicaenam, Epheſinam, Chalcedonenſem, & corroboravit dominationem & principatum Sanctae Sedis Apoſtolicae.

Simplicius natione Tiburtinus ſedit Annos XV. Dies VI. Ceſſavit Epiſcopatus Dies VI.

Felix

Felix Tertius natione Romanus sedit Annos VII. Menses XI. Dies VIII.

Gelasius natione Afer, sedit Annis IV. Mensibus IX. Diebus XIX. Hic fecit Tractus & Hymnos, sicut Beatus Ambrosius composuit; Sacramentorum Praefationes, & Orationes satis honesto dictamine.

Anastasius natione Romanus sedit Annos VI. Menses XI. Dies XXIV. Multi Clerici & Presbyteri separaverunt se a communione istius, eo quod communicasset Photino Diacono. Et quoniam voluit occulte revocare Acatium Constantinopolitanum, a Papa Felice & a Gelasio anathematizatum, nutu divino percussus interiit.

Symmachus natione Sardus sedit Annos XV. Menses VIII. Dies XXVII. Hic constituit, ut omni die Dominico, vel Natalitiis Martyrum *Gloria in excelsis Deo* diceretur. Contra hunc quidam Laurentius ordinatus est a quibusdam malignis. Theodoricus autem Rex, qui tunc Ravennae erat, licet Arianus esset, celebratâ Synodo, Symmacum ab Orthodoxis electum firmavit Romae Episcopum. Is verò intuitu misericordiae Laurentium in Nucerina Ecclesia constituit Episcopum. Post Annos verò tres accusatus est Symmachus apud Regem crimine pessimo, & revocatus est Laurentius. Verùm Symmachus congregatà Synodo centum vigintiquinque Episcoporum, purgavit se a falso crimine, & Laurentius Nucerinus damnatus est, pro eo quod vivente Papa invaserat Sedem Apostolicam. Symmachus autem restitutus in Sede sua, in pace quievit. Hic multa opera Ecclesiarum Romae instituit.

Hormisda natione Campanus sedit Annos VIII. Dies XVII.

Johannes natione Tuscus sedit Annos II. Menses X. Dies XVI.

Felix Quartus natione Samnius sedit Annos IV Menses II. Dies XIII.

Bonifacius Secundus natione Romanus sedit Annos II. Dies XXV. Cum Bonifacio ordinatus est Dioscorus in Basilica Constantiniana. Et fuit dissensio in Clero & Populo dies viginti novem.

Johannes Secundus, qui & Martyrius, natione Romanus sedit Annos II. Menses IV. Dies VII.

Agapitus ad Sanctos Johannem & Paulum sedit Menses XI.

Silverius natione Campanus sedit Anno I.

Vigilius natione Romanus sedit Annos XVII. Menses VI. Dies XXV. Hujus tempore Quinta Synodus celebrata est.

Pelagius natione Romanus sedit Annos IV. Menses X. Dies XIX.

Johannes Tertius natione Romanus sedit Annos XII. Menses XI. Dies XXV.

Benedictus natione Romanus sedit Annis IV. Mense I. Diebus XXIV. Hujus tempore Longobardi invadunt Italiam.

Pelagius natione Romanus sedit Annos X. Menses II. Dies X. Hujus tempore Roma obsessa est a Longobardis.

Gregorius Magnus natione Romanus sedit Annos XIII. Menses VI. Dies X. Hic multos Libros edidit. Et adjecit in Canone Missae. *diesque nostros in tua pace dispone*. Et quod dicatur ante Orationem Dominicam: *Oremus, praeceptis salutaribus moniti &c.* Hic etiam constituit, ut super Corpus Beati Petri Apostoli Missae celebrarentur. Hic misit Augustinum

stinum Monachum ad praedicandum Anglis, qui primus constituitur Episcopus Anglorum. Nam Britones, qui nunc Gallenses dicuntur, ab Eleutherio Papa praedicatores habuerant, & Fidem susceperant, antequam Angli Britanniam eis auferrent.

Sabinianus natione Tuscus sedit Anno I. Mensibus V. Diebus XXIX.

Bonifacius natione Romanus sedit Menses VIII. Dies XXVIII.

Bonifacius natione Marsus sedit Annos VI. Menses VIII. Dies XIII. Hic impetravit a Phoca Caesare Templum Romae, quod Pantheon vocabatur, in quo fuit Ecclesia Sanctae Dei Genitricis, & omnium Sanctorum Martyrum.

Deusdedit natione Romanus sedit Annos VII. Dies X. Hic constituit secundam Missam fieri in Clero & Populo.

Bonifacius natione Campanus sedit Annos V. Menses X.

Honorius natione Campanus sedit Annos XII. Menses XI. Dies XVII.

Severinus natione Romanus sedit Annos II. Menses IV.

Johannes natione Dalmaticus sedit Annum I. Menses IX. Dies XVII.

Theodorus natione Graecus sedit Annos VI. Menses V. Dies XVIII.

Martinus natione Tuscus sedit Annos V. Mensem I. Dies XXV. Hic congregatà Romae Synodo, damnavit errorem Constantii Imperatoris: ideoque ab illo trusus est in exilium in Oriente, ubi & mortuus est.

Eugenius natione Romanus sedit Annos II. Menses IX. Dies XXIV.

Vitalianus sedit Annos XIV. Menses VI.

Adeodatus natione Romanus sedit Annos IV. Menses II. Dies V.

Donus natione Romanus sedit Anno I. Mensibus VI. Diebus X.

A Agatho natione Siculus sedit Annos II. Menses VI. Dies XIII. Sub hoc celebrata est Sexta Synodus in Regia Urbe centum quinquaginta Episcoporum, in qua Legati fuere Johannes Diaconus, & Johannes Portuensis Episcopus. Translatum est etiam Corpus Sancti Benedicti de Cassino Monte ad Gallias.

B Leo junior natione Siculus sedit Menses X. Dies XVIII.

Benedictus junior sedit Menses X. Dies XXIX.

Johannes natione Syrus sedit Annos XIII. Menses VIII. Dies XXIV. Hic adinvenit, ut tempore fractionis Sancti Sacrificii, *Agnus Dei* psallatur ter a Clero, & Populo.

C Johannes natione Graecus sedit Annos IV. Menses II. Dies XII.

Johannes natione Graecus sedit Annos II. Menses VII. Dies XXII.

Sisinnius natione Syrus sedit Annos VI. Dies XV.

Gregorius natione Romanus sedit Annos XV. Menses VIII. Dies XXIV. Hic adjecit in Canone: *Quorum solemnitas in conspectu gloriae tuae esse tribuas.* Dicitur tamen, partim Leonis Imperatoris, partim Constantini tempore Romae sedisse.

Gregorius natione Syrus sedit Annos X. Menses VIII. Dies XXIV. Hic excommunicavit Leonem Imperatorem, qui sacras Imagines destruere nitebatur; & totam Italiam ab illius Imperio, tamquam a sacrilego, recedere fecit. Hujus tempore Aldeprandus Rex Longobardorum Romam obsedit, sed nil praevaluit.

Zacharias natione Graecus sedit Annos X. Menses III. Hic fecit pacem cum Langobardis & Sardis.

Paulus natione Romanus sedit Annos X. Mensem I. Hujus auctoritate Pippinum fratrem Caroli Manni, in

in Monte Casino Monachi facti sub Regula Patris Benedicti, Franci sibi Regem constituunt, abjecto Hyldrico, & tonsurato, & in Monasterio recluso.

Stephanus natione Siculus sedit Annos III. Menses V. Dies XXVII. Hic in Basilica Sancti Dionysii Altare consecravit in honore Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli: Pippinumque Regem, & duos filios ejus Carolum & Carlomagnum in Reges Francorum benedixit. Acta sunt haec Anno ab Incarnatione Domini DCCLIV.

Hadrianus natione Romanus sedit Annos XXIV. Menses X. Dies XVII. Hic fecit Carolum Regem venire Romam propter Desiderium Longobardorum Regem. Et factus est Romanorum Patricius, idest Defensor Italiae.

Leo sedit Annos XX. Menses V. Dies XX. Hic a suis excaecatus, & in arcta custodia positus, post paucos dies visum recepit, & lingua sibi abscissa, ad loquendum ei est restituta. Hic coronavit Carolum, qui ultus est inimicos suos, & eum in Sede sua restituit. A tempore, a quo Longobardi invaserant Italiam, usque adhuc sunt Anni ducenti sexdecim.

Stephanus sedit Annos VII.

Paschalis sedit Annos VII. Menses IV. Dies XV.

Eugenius sedit Annos IV.

Valentinus sedit Anno I. Diebus X.

Gregorius sedit Annos XVI.

Sergius sedit Annos III. Hic coronavit Ludovicum Imperatorem, quamvis alii de Stephano Papa hoc asserant.

Leo sedit Annos IX. Menses IV. Dies VI.

Benedictus sedit Annis II. Mensibus VI. Diebus IX.

Paulus sedit Annos X. Mensem I.

Stephanus sedit Annos IV. Menses V. Dies XXVII.

Nicolaus sedit Annos VII. Menses IX. Dies X.

Huic Nicolao successit Hadrianus Secundus.

Hadriano Secundo Gregorius.

Post quos sedit Johannes Octavus. Hic Johannes venit in Trecassina Civitate Galliae, ubi & habuit Synodum, in qua Hincmarus Lugduni Clavati Episcopus, post avulsionem oculorum, Episcopatui suo redditus est.

Huic Johanni Papae Leo Quintus Papa successit.

Hadrianus sedit Annos IV. Menses XI. Dies X. Hic unxit Carolum Calvum oleo, & Imperatorem constituit primo Anno ordinationis suae, & ultimo vitae Caroli Anno.

Johannes sedit Annos X. Dies II.

Martinus sedit Annum I. Menses V.

Hadrianus Quartus sedit Annos II. Menses IV. Quo pontificante Willelmus prius Dux Aquitanorum & Arverniae Comes, quum non haberet heredem, Cluniacense Monasterium in fundo proprio, qui est in Burgundia in pago Matisconensi construxit; eidemque loco Bernonem Abbatem praeficiens, magnos de suo reditus praefato loco jure dedit hereditario. Anno igitur ab Incarnatione Domini DCCCCX. primùm praefuit praedicto loco Berno Abbas Annis XVI. Eblo verò Bituricus, dum Cluniacum coepisset instituì, similiter coepit aedificare Dolense Coenobium in honore Matris Domini.

Stephanus sedit Annos IV. Menses VII. Dies XXIV.

Formosus sedit Annos IV. Menses VII. Dies XIII. Hic confirmavit Bernoni Abbati Chartas & donaria, quae fecerat Gignensi Ecclesiae.

Bonifacius ſedit Dies XV.

Stephanus ſedit Anno I. Menſe I. Diebus XVIII.

Romanus ſedit Annos IV. Dies XX.

Theodorus ſedit Dies XXVI.

Johannes ſedit Anno I. Diebus XV.

Benedictus ſedit Annos IV. Menſes VI. Dies XIV. Berno Cluniacenſis Abbas moritur. Cui ſucceſſit Domnus Oddo, primùm Canonicus Sancti Martini Turonenſis, poſtea Monachus Balmenſis, ad ultimum Abbas ſecundus Cluniacenſis. Hic in honore Sancti Martini Hymnum edidit, ſcilicet: *Rex Chriſte, Martini decus*, uſque in finem; & Antiphonas novas per ordinem, quae in tranſitu Sancti Martini ad Nocturnos canuntur; quarum prima eſt, *Sanctus Martinus Abrahae ſinu laetus excipitur &c.*

Leo ſedit Dies XL.

Chriſtophorus ſedit Menſes VI.

Sergius ſedit Annos VII. Menſes III. Dies XVI.

Anaſtaſius ſedit Annis II. Menſibus II. Diebus XXIII.

Lando ſedit menſes VI. Dies XXVI.

Johannes ſedit Annos XIV. Menſes II. Dies IV. Hujus tempore Oddo Cluniacenſis Abbas Turonis obiit. Hic juſſu Rodulphi Regis coepit diſponere regulariter Floriacenſe Coenobium. Praefuit autem Oddo pater Dolenſi, Matiacenſi, Aurelianenſi, & omnibus fere Aquitaniae Coenobiis, quae regulari diſciplina coërcuit. Rexit autem Domnus Oddo Cluniacenſe Coenobium Annis decem & octo. Cui ſucceſſit per decennium Ademarus Abbas Cluniacenſis.

Leo ſedit Menſes VII. Dies XV.

Stephanus ſedit Annos II. Menſes II. Dies X.

Johannes ſedit Annis IV. Menſibus V. Ademarus Cluniacenſis Abbas Cluniaci obiit.

Leo ſedit Annos III. Menſes VIII. Dies X.

Stephanus ſedit Annos III. Menſes IV. Dies X.

Marinus ſedit Annos III. Menſes VI.

Agapitus ſedit Annos IX. Menſes VII. Dies XXVII.

Johannes ſedit Annos VII. Menſes IV.

Leo ſedit Annum I. Menſes III.

Benedictus ſedit Annis II. Diebus XV. Majolus Abbas, qui per quadraginta Annos Cluniacenſi praefuit Coenobio, Silviniacum obiit, ubi & honorifice ſepultus eſt. Huic ſucceſſit Odilo Abbas Cluniacenſis.

Benedictus ſedit Anno I. Menſibus VI.

Donus ſedit Anno I. Menſibus VI.

Bonifacius ſedit Menſes II. Dies XII.

Benedictus ſedit Annos IX.

Johannes ſedit Menſes IX.

Johannes ſedit Menſes IV.

Johannes ſedit Annos X. Menſes VI. Dies X.

Gregorius ſedit Annos II. Menſes VII.

Johannes ſedit Menſes X.

Silveſter ſedit Annos IV. Menſes II. Dies XII.

Johannes, qui vocatus eſt Sicco, ſedit Menſes VI.

Johannes, qui & Faſanus, ſedit Annis VII. Menſibus VII.

Sergius, qui vocatus Os porci, ſedit Annos II. Menſes XI. Dies XXII.

Benedictus frater Alberici majoris, ſedit Annos IX. Menſes IX. Dies XXI.

Johannes frater ejus, qui & Sergius, ſedit Menſes IV. Dies XXV.

Be-

Benedictus sedit Annos XIII.

Silvester sedit Dies LVI.

Gregorius sedit Annos II. Menses VII.

Clemens sedit Menses IX. Dies VII.

Damasus, qui & Popo, sedit Dies XXXIII.

Leo, qui & Bruno, Tullensis Episcopus, sedit Annos V. Menses II. Dies VII Hujus tempore beatus Odilo Cluniacensis Abbas Anno Dominicae Incarnationis MXLVIII. aetatis autem suae LXXXVII. ordinationis verò XLVI. eâ nocte, quae Dominicae Circumcisionis solemnia praecedebat, Silviniacum obiit, ibique cum praedecessore suo beato Majolo sepultus quievit. Cui successit Domnus Hugo Abbas Cluniacensis, prae ceteris genere, eleemosynis, prophetiae spiritu clarus.

Victor, qui & Gebeardus, sedit Annos II. Menses III. dies VI.

Stephanus, qui dictus est Fridericus, sedit Menses VII. Dies IX.

Benedictus Veliternensis Episcopus, sedit Menses IX. Dies XII.

Nicolaus, qui & Geraldus, sedit Annos II. Menses XI. Dies XV.

Alexander, qui & Anselmus, sedit Annos XI. Menses V. Dies XXV.

Gregorius, qui & Ildebrandus, sedit Annos XII. Mensem I. Dies XXII.

Victor, qui & Desiderius, Abbas Casinensis, sedit Menses IV. Dies VII.

Urbanus, qui & Oddo, Cluniacensis Monachus, postea Ostiensis Episcopus, sedit Annos XII. Menses VI. Hic primus iter ad capiendam Hierusalem in Claromontensi Concilio praedicavit, & praevaluit. Nam a Francis capta est & retenta, facto ibique Rege Christiano, Godofredo Duce Lotharingiorum.

A Paschalis, qui & Rainerius Cardinalis, sedit Annos XVII. Menses VII. Dies II. Hugo Cluniacensis Abbas obiit. Rexit autem Cluniacense Coenobium per Annos sexaginta, Menses duos, Dies octo, cui successit Domnus Pontius.

Gelasius, qui & Johannes Gaëtanus, sedit Anno I. Mortuus est autem Cluniaci, sepultus in eodem
B Monasterio juxta Altare Sanctae Crucis. Per haec tempora Domnus Pontius Abbas, qui praedicto Hugoni successerat, Cluniacensi Coenobio praefuit Annis tredecim. Post quem Domnus Hugo Secundus eidem Monasterio tribus Mensibus praefuit. Quo etiam defungente Cluniaci,
C Domnus Petrus venerabilis Abbas natione Arvernus idem Monasterium regendum suscepit.

Calixtus, qui & Guido, Viennensis Archiepiscopus, sedit Annos V.

Honorius, qui & Lambertus, Ostiensis Episcopus, sedit Annos V. Hujus tempore mortuus est Pontius Abbas Cluniacensis Romae, sepultus
D in Basilica Sancti Gregorii Papae ad Clivum Scauri.

Innocentius, qui & Gregorius, Diaconus Sancti Angeli, sedit Annos XIV. Cum isto ordinatus est Petrus Leonis, Monachus scilicet Cluniacensis. Fuitque dissensio magna in Clero & Populo per multos dies. Quod audiens Ecclesia Gallicana, su-
E stentavit partes Innocentii Papae. Mortuo verò Petro Leone Romae, & a suis furtim ignoto loco sepulto, Innocentius Romanae Ecclesiae restitutus est. Hic Ecclesiam Cluniacensem in festivitate beatorum Martyrum Crispini & Crispiniani consecravit.

Caelestinus, qui & Guido de Castella, sedit Menses V.

Lucius, qui & Gerardus de Sancta Cruce, sedit Anno I.

Eugenius, qui & Bernardus, natione Pisanus, Monachus tamen Claraevallensis, sedit Annos IX. Hic dedit Ecclesiae Cluniacensi Monasterium de Balma perpetuo possidendum, remoto omnino exinde Abbate, positoque Priore.

Anastasius, qui & Conradus, Episcopus Sabinensis, sedit Anno I. Mensibus IV.

Hadrianus, qui & Nicolaus, natione Anglus, primum Abbas Sancti Rufi, postea Albanensis Episcopus, sedit Annos V. Secundo Anno Pontificatus hujus obiit Domnus Petrus Abbas Cluniacensis, VIII. Calendas Januarii, ipsa videlicet die illucescente Natalis Domini, Anno ab Incarnatione Domini MCLVI. Sepultus est autem honorifice in eadem Basilica, quam ipse rexerat per Annos triginta quinque. Hic impetravit a Papa Innocentio Ecclesiam Montis Desiderii dari Ecclesiae Cluniacensi. Ipse verò permissione ejusdem Papae aedificavit Ecclesiam juxta Montem Pessulanum in praedio a Wilelmo Pessulano Ecclesiae Cluniacensi dato, quod de novo vocatur Cluniacus. Impetravit item ab Eugenio Papa Ecclesiam Sancti Theodori de Rocca Bovis curti, dari Ecclesiae Cluniacensi. Cessavit Abbatia Cluniacensis a die Natalis Domini usque XVII. Calendas Octobris. Huic successit Domnus Hugo III. Burgundiâ natus; primum Prior Claustralis, postea Abbas factus. Hujus verò diebus, mortuo Hadriano Papa, sepultoque Romae in Basilica Sancti Petri, Pridie Calendas Septembris, Anno ab Incarnatione Domini MCLIX. orta est seditio magna in Ecclesia Dei propter duas electiones.

A Eligitur Alexander, qui & Rolandus Cancellarius, natione Tuscus, a nonnullis Cardinalibus. Eligitur & Victor, qui & Octavianus, natione Sabinensis. Imperator verò Fridericus, qui tunc temporis Italiam sibi subjugabat, & ad cujus Imperium Romanae Ecclesiae pacis reformatio spectat, apud Papiam congregatâ Synodo, vocavit utrumque. B Alexander autem nec per se, nec per responsales suos dignatus est accedere. Imperator itaque auditâ utriusque electione, consilio & assensu Episcoporum, Archiepiscoporum, Clericorum, & aliorum illustrium Virorum, qui affuerunt, Victorem Romae Episcopum fore adjudicavit. Quod audientes C Ludovicus Rex Francorum, & Henricus Rex Anglorum, consilio Henrici Beluacensis, & aliorum Nundofilorum, sive Paterinorum, partes Alexandri sustentaverunt. Unde Schismata in sancta Romana Ecclesia surrexerunt non minima.

Et quoniam de Romana Ecclesia se occasio praebuit, bonum est, ut D de ejus ordinatione atque institutione aliquid dicatur. Noverit universalis Ecclesia, Septem Cardinales Episcopos esse in prima Sede Sancti Salvatoris Lateranensis. Primus Ostiensis Episcopus, qui debet consecrare Apostolicum prae omnibus Episcopis aliis: Episcopus Portuensis: Episcopus Albanensis: Episcopus Sa- E binensis: Episcopus Praenestinensis: Episcopus Sanctae Rufinae: Episcopus Tusculanus. Isti sunt Vicarii Domini Papae, & debent celebrare Missas in quibusdam Dominicis & festis diebus, Sanctorumque praecipuis solemnitatibus, in Altare Sancti Salvatoris Lateranensis Ecclesiae. Oblationem dividunt cum Clericis Canonicis, qui in eadem Ecclesia de-

deserviunt. Et unusquisque peractâ hebdomadâ ad Sedem suam revertitur. Isti sunt septem Cardinales Sacerdotes, qui sunt intitulati Ecclesiae Sancti Petri: Cardinalis Sanctae Mariae trans Tiberim: Sancti Grisogoni: Sanctae Caeciliae: Sanctae Anastasiae: Sancti Laurentii: Sancti Marci: Sanctorum Martini & Silvestri. Isti sunt septem Cardinales Sancti Pauli: Cardinalis Sanctae Sabinae: Sanctae Priscae: Sanctae Balbinae: Sanctorum Nerei & Achillei: Sancti Sixti: Sancti Marcelli, ubi sunt Capita Sanctorum Cosmae & Damiani: Sanctae Susannae. Isti sunt septem Cardinales Sanctae Mariae Majoris: Cardinalis Sanctorum Apostolorum: Sancti Cyriaci in Thermis: Sancti Eusebii: Sanctae Potentianae: Sancti Vitalis: Sanctorum Marcellini & Petri: Sancti Clementis. Isti sunt septem Cardinales Sancti Laurentii: Sanctae Praxedis: Sanctae Priscae ad Vincula: Sancti Laurentii in Lucina: Sanctae Crucis in Hierusalem: Sancti Stephani in Coelio Monte: Sanctorum Johannis & Pauli: Sanctorum Quatuor Coronatorum. Diaconiae sunt decem & octo: Sanctae Mariae in Domnica, ubi est Archidiaconus: Sanctae Luciae in Circo Palatii, juxta Septa Solis: Sanctae Mariae Novae: Sanctorum Cosmae & Damiani Palatii: Sancti Hadriani Palatii: Sancti Georgii Palatii: Sanctae Mariae Palatii in Schola Graeca: Sanctae Mariae in Porticu: Sancti Nicolai in Carcere: Sancti Angeli: Sancti Eustachii: Sanctae Mariae in Aquario: Sanctae Mariae in Vialata: Sanctae Agathae in equo marmoreo: Sanctae Luciae in caput Salvirae: Sancti Quirici .... Sciendum est, quod Domnus Papa, Vicarius Sancti Pe-

A tri, quando celebrat Missam ad Altare Sancti Salvatoris Lateranensis, vel in aliis locis, debent ei assistere Vicarii & Collaterales sui praedicti, scilicet septem Episcopi cum viginti & octo Cardinalibus, in Ecclesiis totidem, infra Urbis Romae muros praesidentibus. Qui potestatem habent judicium faciendi super omnes Epi-
B scopos totius Romani Imperii, in omnibus Consiliis vel Synodis quibuscumque accersiti vel praesentes affuerint. Debet etiam ibi esse Archidiaconus Romanus cum septem Diaconibus Palatinis, qui in Palatio debent legere Evangelium, & in Ecclesia Lateranensi. Debent ibi esse duodecim Diacones Regionarii, qui so-
C lent legere Evangelium in Stationibus Ecclesiarum Romae constitutis. Isti Decem & octo Diacones, totidem Ecclesias habent infra muros Civitatis, & tamen omnes isti Canonici sunt Patriarchalis Ecclesiae Lateranensis. Debent etiam ibi esse Septem Subdiacones Palatii, & Schola Cantorum, scilicet alii Septem Subdia-
D cones. Itemque Septem Subdiacones, qui vocantur Regionarii. Isti debent legere Lectiones & Epistolas in Stationibus Romae constitutis. Alii Septem, Schola scilicet Cantorum, debent canere cantum, dum Papa celebrat Missam in Ecclesia Lateranensi, & in aliis. Alii verò Septem Subdiacones Palatini, Epistolas de-
E bent legere in Palatio ad Missam Domini Papae in Ecclesia Lateranensi, necnon ad prandium Domni Apostolici. Sunt etiam ibi Acolythi praesentes, idest Ceroferarii, Lectores, Exorcistae, Ostiarii: quorum unusquisque nititur adimplere suum officium, sicut a Sanctis Patribus ibi constitutum est.

F I N I S.

CHRONICON
PATAVINUM

Ab Anno Christi MCLXXIV. usque ad MCCCXCIX.

AUCTORE ANONYMO

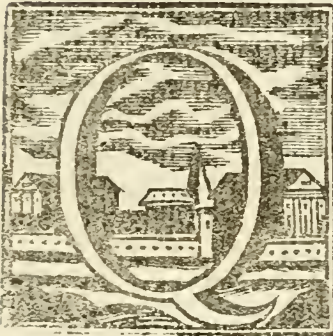
Nunc primùm luci redditum

EX MANUSCRIPTO CODICE

BIBLIOTHECAE ESTENSIS.

IN CHRONICON PATAVINUM AUCTORIS ANONYMI

PRAEFATIO LUDOVICI ANTONII MURATORII.

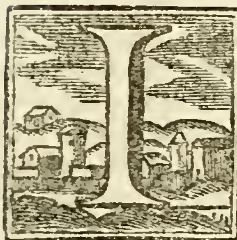

Quanquam celeberrimam Urbem Patavinam saepius fortasse quam ceteras in theatrum Rerum Italicarum induxerim, compluribus Historiis ad eam spectantibus in Collectione illa à me editis; nihilo tamen secius en *Chronicon Patavinum*, nunquam antea evulgatum, & reliquis addendum, in quibus agitur de rebus Patavinis. Suppeditavit illud mihi Bibliotheca Estensis. Atque heic potissimum contexitur Catalogus Potestatum, sive Praetorum, qui ab Anno Christi MCLXXIV. usque ad MCCCXCIX. Civitatem illam rexerunt: quod argumentum quum non semel pertractatum dedissem in brevibus Chronicis Urbis Patavinae Tomo VIII. Rer. Italicar. productis, abjeceram olim consilium de isto tenebris eripiendo, quando & heic eadem mola versatur; & quod est ad reliqua additamenta Historica, ea aliunde peti possunt susius & accuratius digesta. Verùm alia tandem mihi mens fuit. Heic enim demum deprehendi, quae in aliis Patavinorum Historiis frustra conquiri mihi visa sunt; ac proinde evulganda censui,

ſui, ne Eruditorum reipublicae hoc, qualecunque ſit, praeſidium deeſſet. Ceterum Opuſculi Auctor mihi ignotus eſt, ignota quoque aetas, niſi quod conſtat ipſum in vivis fuiſſe poſt Annum a Chriſto nato Quadringenteſimum ſupra Milleſimum. Scardeonius Lib. 2. Claſs. X. de Antiquitatib. Patavin. *Stephanum Venturatum* commemorat, qui *de geſtis & rebus Patavii Annales non contemnendos ſcribebat, ab incendio illo magno, quo Patavium ferme totum conflagravit Anno a Natali Domini MCLXXIV. & deduxit Hiſtoriam annuatim per Conſules & Praetores uſque ad ſua tempora, ad Annum MDXXIII. Hujus Opus ſatis ingens penes nos eſt, & quia alterum non exſtare certo ſcio, ſtudioſius cuſtodiendum cenſeo.* Et ab eo quidem incendio Chronicon, nunc mihi edendum, exordium capit: ſed quum in Anno MCCCXCIX. conſiſtat, pauciſque, ut ita dicam, lineis abſolvatur, nihil ſimile habere videtur Hiſtoriae longe recentiori Stephani Venturati. Rectius tamen heic decernent Patavini Eruditi.

CHRO-

CHRONICON PATAVINUM.

Mperante Frederico primo quondam Sueviae Ducis nato, Comes Paganus tunc Vicarius ejus in Padua multa gravia Paduanis onera imponebat. Magnatibus quidem odiosus, quoniam consuetos sibi honores a rusticis quominus fierent impediebat, sed sibi rapiebat indebite. Invisus erat Plebeis, quia vectigalibus, exationibus, & aliis gravibus eos vexabat. Inter alia, quae Nobilibus molesta fecit, de raptu virginis acerbius habitum est. Nam Speronellam virginem sororem Dalesmanini, & filiam quondam Dalesmani ex Mabilia olim filia nobilis & potentis Rolandi de Curano, visam, dilectamque rapuit, & in Arce Pendicis recondidit. Hoc factum alte descendit in cor & praecordia Dalesmanini; & omnis benevolentia, quae prius fuerat inter Comitem Paganum, & ipsum ultra alios Proceres Paduanos, conversa est in odium. Sagaciter tamen Dalesmaninus incepit ordiri de pulsione Tyranni de Terra modis omnibus. Primo cum Alberto de Baone, quem sciebat non amicum Tyranni, clanculum firmat amicitias; Tyranno struit insidias cum Alberto de Jauffano, cum Rambaldo Comite

A de Collalto. Denique cum Proceribus aliis Civitatum Marchiae per internuntios sapientes ordinatur, ut una die Imperiales Vicarii ab Urbibus singulis depellantur. Et ita factum est, & tractatum, ut Azotto de Alticheriis, Conrado de Tanselgardis, & Benedicto de Daulis Proconsulibus in Padua, nono Kalendas

B Junii, dum fieret solemnitas Festi Florum, sumtâ occasione Festi, Populus consulte armatur. Priores, & Signiferi ordinati latitant, ut confestim ad aggressum contra Tyrannum prodeant. Comes Paganus hoc sentiens quam celerius potuit, fugit ad Arcem Pendicis, ubi se defendere arbitratus est. Populus Paduanus da-

C to vexillo Azotto ad obsidionem Pendicis cum equitibus & peditibus properat. Arcem circumdant. Comes vero se ibi diu stare diffidens, cognitum quoque habens se ab aliis Vicariis Imperatoris, qui Vicentiae, Veronae, & Tervisii residebant, auxilium habere non posse, quoniam eodem die de regiminibus fuerant ex-

D pulsi, pactis intervenientibus se se & Arcem Paduanis in deditionem tradidit.

Restitutâ Civitate Patavii ad pristinum statum, multis diffunditur gaudiis, Populus Albertum de Baone, Dalesmaninum, Azottum de Alticheriis Consules Urbis creant. Ludos

annuos instituunt ipsa die victoriae, scilicet in Vigiliis Sancti Johannis de Junio cum floribus, & pulegiis ad Flumina cantantes incedunt. Civitates circumpositae idem faciunt. Speronella fratri restituta connubio traditur Petro fratri Alberti de Jausfano generosa stirpe nato; cum quo non ultra triennium morata clam ad Ezelinum Secundum de Romano confugit, & ei nuptialiter copulata est. Fuere tempore illo, qui dicerent, Dalesmaninum suâ operâ machinatum fuisse transvolationem sororis suae ad conjugium Ezelini, & idcirco lucratum fuisse de bonis sororis Terras P ......, & Curani, & circa illas Terras jura multa, & possessiones de conscientia Ezelini, & Johannis Sycherii germani consanguinei dictae Speronellae. * Tempure procedente eâdem Dominâ Speronellâ manente cum Ezelino Secundo, accidit quod Ezelinus ad Terram Montissilicis forte pervenit, & ibidem a Domino Olderico Griberti de Fontana honorifice & amicabiliter receptus fuit in hospitio, ductusque ad Balneas, tractatur ultra quam credi possit curialiter. Ezelinus domum reversus imprudens & immemor quasi affectuum Mulierum, narrat audiente Conjuge curialitatem, largitatem, & nobilitatis elegantiam Olderici de Fontana, pulchritudinem juvenilem, & decorem personae ipsius per membra singula, colorem carnis, prout in balneo viderat, & caudam virilem grandem & viro aptissimam, & cetera, quae in juvene laudari possunt. Hujus hominis laudes eximias, & maxime priapales, Speronella aure non surda collegit, in mente recondidit, & die noctuque laudatum virum non oculis visum, amat, & amore incenditur. Nuntium cum literis ad Oldericum mittit. Loco & tempore accepto, Speronella, relicto Ezelino, tendit ad Oldericum de Fontana, & in Montesilice nuptialiter ab eo recipitur. Dictum quoque eo tempore fuit, Dalesmaninum transitus hujus conscium fuisse, & ex hoc etiam possessiones a sorore sua quasdam aquisivisse.

Incipit Liber omnium Regiminum Civitatis Paduae, & etiam aliquorum aliorum factorum tam in Padua, quam in aliquibus aliis partibus.

ISte Chronicus Liber Memorialis est omnium Regiminum Civitatis Paduae, & aliquorum etiam aliorum factorum alibi in his partibus ab Anno Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi 1174. ante quod Millesimum Consules Cives Paduae solummodo regebant Paduam. Et hoc Anno die 4 mensis Martii incendium ortum fuit in Padua, per quod fuerunt combustae 2614. domus, quae tunc erant ligneae, fragiles, & non cuppis, sed paleis, & scandolis contectae. Unde dictum fuit:

Marchia ploravit Paduam, cum flamma voravit
Urbis Majores tres partes, & meliores.
Sexcentae verè domus mille bis cecidere
Bis septem, pone tot collige cum ratione.
Annis Millenis, Centenis septuagenis
Nec non & quarto Nonas Martis quoque quarto.

Et in mense Septembrio Dominus Fredericus Primus Romanorum Imperator dictus Barbarussa, per sacramen-

mentum confirmavit pacem cum Nuntio Domini Sebastiani Z ani Venetiarum Ducis, & cum omnibus Successoribus suis. Et fundata fuit Civitas Alexandriae die octava Aprilis. Et nota, quod tempore Potestatum ante scripta, dicunt tempus electionis cujuslibet Potestatis, seu Rectoris, aut Consulum. Unde quilibet Rectorum, seu Potestas tenet medium Annum suae electionis, & medium sequentem; quia Electio circa Festum Sancti Petri de Junio tunc fiebat. Fuit enim fundata Civitas Alexandria per Cremonenses, & Placentinos contra Papienses, & ut ab Alexandro Papa famosior efficeretur, Alexandriam appellaverunt, & ipse ei Episcopum contulit.

1175.

Dominus Albertus de Osa de Mediolano primus Potestas Paduae Anno uno. Eo tempore praedictus Fredericus Imperator persequebatur Papam Alexandrum Tertium, & tunc vivebat Abbas Joachimus in Apulia, & Petrus Comestor, & Petrus Lombardus, qui composuit Librum Sententiarum, Maximi Doctores in Theologia.

1176.

Dominus Ugonus de Canavolis, Dominus Azinus de Tanselgardinis Cives Paduae Consules rexerunt Paduam. Et eo tempore aedificata fuit Montegalda, & Imperator Federicus conflictus, & debellatus in campo per Lombardos.

1177.

Dominus Obizo Marchio de Este rexit Paduam. Eo tempore in Venetiis ante Ecclesiam Sancti Marci facta fuit concordia inter Papam Alexandrum Tertium, & Fredericum Imperatorem in festo Sancti Jacobi Apostoli de Julio, existente Sebastiano Ziani Duce Venetiarum: Et dicitur, quod Papa posuit pedem super collum Imperatoris, & dixit hunc Versum: *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem*. Imperator respondit. *Non tibi, sed Petro*.

1178.

Dominus Obizo praedictus rexit Paduam. Eo tempore captum fuit Goëgum per Paduanos. Et quidam Turcus nomine Saladinus cepit Sepulcrum, & Achon, & multas Christianorum obtinuit Civitates. Et dicitur fuisse translatum corpus Beati Stephani Protomartyris de Constantinopoli in Venetias. Et Papa Alexander Tertius prohibuit Mercatoribus, & Christianis in Lateranensi Concilio Arma & auxilia deferri Sarracenis.

1179.

Dominus Gulielmus Tempesta de Trivixio Potestas Paduae. Eo tempore fuit celebratum generale Concilium apud Lateranum, & captum fuit Burgum Richum per Paduanos, quoniam ipsis rebellabat.

1180.

Dominus Aldrigetus de Padua rexit Paduam.

1181.

Dominus Johannes de Limizonibus, Dominus Ziliolus de Sintilla, Dominus Gulielmus de Compagno Cives Paduani Consules rexerunt Paduam. Eo tempore de Mense Aprilis incepit maxima Caristia, & duravit usque ad Messem, & fuit valida fames, ita quod surgum valuit solidos XL. parvorum.

1182.

Dominus Comes Manfredinus Civis Paduanus rexit Paduam.

1183.

Dominus Dalesmaninus, Dominus Transalgardinus Cives Paduam rexerunt;

runt; & cessavit fames praedicta. Eo tempore fuit facta Pax in Civitate Constantiae de Alemannia inter Fredericum Primum Imperatorem ex una Parte, & Civitates Italiae ex altera VII. Kalendas Julii, Anno Regni ejus XXXII. in qua fuerunt de Padua scilicet Gnanfus, Ecilinus Judex, & Henglestus de Fontagliva.

1184.

Dominus Albertus de Baone Civis Paduanus rexit Paduam. Eo tempore fuit factus Pons Brentae de Mejaniga, & fuit fames valida. Et Dominus Lucius Papa Tertius receptus fuit in Verona cum gaudio XI. Kal. Augusti.

1185.

Dominus Grimerius Vicecomes de Placentia fuit Potestas Paduae.

1186.

Dominus Ugutio de Baxio de Mantua Potestas Paduae.

1187.

Dominus Aposatius de Brixia Potestas Paduae, qui fuit expulsus de regimine, quia male exercebat Officium cum Magnatibus & potentibus. Eo tempore devicti fuerunt Christiani a Soldano in festo Sancti Johannis de Junio, qui tunc cepit Hierusalem, & Terram Sanctam. Et Rex Henricus filius Imperatoris desponsavit Reginam Constantiam filiam Rugerii Regis Siciliae, cum ipse Rex Henricus jam esset Annorum L. Et Azolinus Marchio de Este cepit Fratam; & Comes Ugutio de Vicentia fuit obsessus a Vicentinis in Montegalda minore cum Dominis Clarello, & Balugante, ibi existentibus cum centum Militibus de Padua. Sed Paduani inde Vicentinos expulerunt, & in fugam converterunt. Eo tempore Soldanus cepit Sepulcrum Domini.

A

1188.

Dominus Ugonus de Canavolis, Dominus Tansalgardinus Cives Paduani Consules rexerunt Paduam. Eo tempore Paduani ceperunt Montegaldam: propter quod Vicentini clauserunt aquam de Longare Paduanis. Unde Paduani cum exercitu euntes violenter aperuerunt ipsam rostam. Sed incauti permanserunt

B

milites Paduani; unde Vicentini insultaverunt in eos, & multos ex eis ceperunt, & captos Vicentiam duxerunt. Et Ezelinus de Romano contraxit amicitiam cum Paduanis, obligans eis Honoriam pro libris XXV. millibus. Et post Annos V. Vicentini cum exercitu militum & peditum

C

Veronae venerunt Marosticam & Baxianum; & Ezelinus prae timore fecit pacem cum eis, & dedit filium suum pro obside sub tentorio Potestatis Veronae. Ideoque Paduani dixerunt, quod hoc ciciderat eis ad poenam. Et Terixius Veronensis interfecit Comitem Saurum de Verona super Montem Sancti Bonifacii, &

D

ivit ultra mare, & postea in Apuliam, ubi magnificè stetit. Et fratres ipsius Terixii, qui remanserunt Veronae, cum heredibus Comitis Sauri fecerunt pacem, & dederunt eis Montem Sancti Bonifacii cum suis possessionibus circumstantibus pro emendatione. Et Veronenses ceperunt Ferrarienses apud Fratam Ferrariensis

E

Districtus.

1189.

Dominus Gulielmus de Osa de Mediolano Potestas Paduae. Eo tempore incisum fuit nemus Gadii, & factum fuit Navigium, per quod itur ad Montemsilicem. Et tunc Imperator Fredericus ivit ultra mare per terram in servitio Sepulcri, & cepit Ychonium.

1190.

1190.

Dominus Gulielmus praedictus de Osa potestas Paduae. Eo tempore obiit Imperator Fredericus in aqua fluminis Caleph in Armenia, qui fuit electus Rex Romanorum in 1151., & postea coronatus Imperator 1154.

1191.

Dominus Gulielmus praedictus Potestas Paduae. Eo tempore factus fuit Pons Brentae de Hoënta, & factae fuerunt Turres Canfreduli, stationes Corezariorum, & Merceriarum Communis Paduae, & Petronium a fructibus. Et Henricus filius supradicti Frederici Imperatoris coronatus est Romae. Et Cremonenses necaverunt se in flumine Lolii, dicentes melius esse necari, quàm mori.

1192.

Dominus Ubertus Vicecomes de Placentia Potestas Paduae. Eo tempore facta fuit Investitura dicto Domino Uberto recipienti pro Communi Paduae per Stephanum Maricum Communis Grothi, & Montagnoni &c., quampluribus montibus & collibus positis in Montegrotho in contrata, quae nunc vocatur Montenovo: solvendo solidos XX. Venetiarum parvorum pro quolibet Anno dicto Marico pro suo communi. Et Veneti exierunt cum sex Navibus magnis, & X. Galeis in mari, & ceperunt tres Naves magnas, & duxerunt Venetias 3 millia captos. Et die ...... Julii Sol obscuratus fuit fere a Tertia usque ad Nonam.

1193.

Dominus Ubertus praedictus Potestas Paduae.

1194.

Dominus Rogatus Judex, Dominus Azochus, Dominus Rolandus de Malpeleo Cives Paduani Consules rexerunt Paduam. Eodem tempore Domina Adeleita soror Comitum de Mangono, & uxor Ezelini Secundi die Lunae sexto exeunte Aprili circa Meridiem peperit Ezelinum Tertium de Romano Tyrannum crudelissimum in Marchia Tervisina. Et Imperator Henricus sibi subjugavit Apuliam circa Festum omnium Sanctorum in praedicto Millesimo. Qui Henricus Quintus filius fuit Frederici Primi; & pater Frederici Secundi nati ex Constantia Regina Siciliae, & Domina Apuliae, cui successit dictus Fredericus Secundus, qui coronatus fuit Romae.

1195.

Dominus Paganus de la Turri de Mediolano Potestas Paduae. Eo tempore incepti fuerunt muri circa Paduam a ponte Sancti Leonardi; & inceptum fuit Monasterium Sancti Benedicti; & factus fuit Pons lapideus omnium Sanctorum. Unde in Libro Leonis suppositi continetur.

Quinque minus demtis Annis de Mille ducentis.

1196.

Dominus Ottolinus de Boxio de Mantua Potestas Paduae, qui juravit regimen suum in Baxiano.

1197.

Dominus Ottolinus praedictus Potestas Paduae. Eo tempore Henricus Imperator obiit in Apulia die XXVIII. Septembris.

1198.

Dominus Jacobus Strictus de Placentia Potestas Paduae. Eo tempore die Martis primo Septembris Paduani cum adjutorio Ezelini Secundi apud Carmignanum ceperunt Vicentinos, & suum Carrocium Martinellum abstulerunt, & Paduae conduxerunt, & tenuerunt ipsos in carceribus per annos quatuor, vel circa, &

Gar-

Carrocium poſuerunt in Curia Epi- A
ſcopali, & ibi ſuper Carrocium ca-
caverunt, donec Vicentinos de car-
ceribus relaxaverunt, & Fortiliciam
Carmignani deſtruxerunt, & multos
ſuſpenderunt. Et Veronenſes vene-
runt contra Paduanos, ſed parum lu-
crati fuerunt.

1199.

Dominus Azo Eſtenſis Marchio B
rexit Paduam bene & legaliter.

1200.

Dominus Azo Confalonerius de
Brixia Poteſtas Paduae. Eo tempore
captum fuit Carrocium, deſtructum
a Veronenſibus. Et juriſdictiones,
ſeu dominationes Magnatum Paduae
acceptae fuerunt per Populares homi-
nes Civitatis Paduae. C

1201.

Dominus Petrus Ziani de Venetiis
Poteſtas Paduae, qui fuit Dux Ve-
netorum, & filius quondam Sebaſtia-
ni Ducis Venetiarum. Eo tempore
facta fuit venire aqua a Monteſilice
propter Navigium veniendo Paduam.

1202.

Dominus Ubertus Vicecomes de D
Placentia Poteſtas Paduae. Eo tem-
pore Veronenſes, Vicentini, Terviſi-
ni, Mantuani, Ferrarienſes, Triden-
tini, Feltrenſes, & Bellunenſes vene-
runt cum magno exercitu uſque ad
Pontem Brentae Viciageris, & ibi ſua
fixerunt tentoria, & ceperunt Ca-
ſtrum Carturi, & Turrim Canfreduli
conſtraverunt. Et Paduani iverunt eis E
obviam, & fixerunt ſua tentoria ju-
xta Pontem Brentae ex adverſo di-
ctorum hoſtium; & tamdem pacifi-
cati ſunt ad invicem. Et tempore
procedente Paduani dimiſerunt omnes
Vicentinos, quos captos habebant.
Et Henricus Dandulo Dux Venetia-
rum cum Comitibus Sancti Pauli, &
Flandriae, & Marchione Montisfer-
rati hoſtiliter & per vim cepit Za-
ram, & eam penitus deſtruxit.

1203.

Dominus Albertus de Mandello
Poteſtas Paduae. Eo tempore homi-
nes Montagnanae interfecerunt Ugu-
tionem fratrem Domini Paduani Con-
ſulem Paduanum ibidem miſſum pro
Communi Paduae. Et Civitas Con-
ſtantinopolis capta fuit a Francis, &
Venetis per Portam, ubi erat depi-
ctus unus Angelus; prophetizatum
quippe fuerat, quod per Angelum
debebat capi. Et propterea Dux Ve-
netiarum vocat ſe *Dominum quartae
partis, & dimidiae totius Imperii Ro-
maniae.*

1204.

Dominus Albertus de Baone, Do-
minus Daleſmaninus Cives Paduani
rexerunt Paduam. Eo tempore fuit
factum Campreti, & fuit maxima
ubertas, ita quod frumentum valuit
ſol. II, & non ultra. Et Marchio
Eſtenſis erat cum amicis ſuis juxta
Caſtrum Sancti Andreae Muſonis. Et
Ezelinus de Romano ex adverſa par-
te ſtabat cum amicis ſuis. Et Com-
mune Terviſii deſtruxit Dominos de
Naone propter ſuperbiam eorum, &
propter quamdam poſſeſſionem ma-
gnam, quam habebant in Tervixio.
Et Terviſini vendiderunt Caſtrum
Caſtrorum, quae acceperant Carbo-
nenſibus pro Libris XXX. millibus
parvorum. Qui ab illo die in antea
dicti ſunt a Caſtris. Et tunc datum
fuit Dominis de Naone Caſtrum Cin-
tarum, quod eſt juxta Muſonem, &
Villam novam, tamquam de bonis
Terviſinorum, quae habebant in Pa-
duano Diſtrictu, de conſilio Lemizo-
nis, & Guicemani, tunc Procurato-
rum & Extimatorum Communis Pa-
duae. Sed hoc Caſtrum poſtea fuit
deſtructum a Terviſinis.

1205.

1205.
Dominus Brazius de Burgo de A
Cremona Poteftas Paduae. Eo tem-
pore via, qua itur in plebem Sacci,
facta fuit, & rectificata de novo; &
acceptae fuerunt jurifdictiones tota-
liter Magnatibus pro Communi Pa-
duae. Et Veneti cum Patriarcha Gra
donenfe, & magno exercitu ceperunt
Duratium & Culfum. B

1206.
Dominus Manfredinus de Gazo de
Cremona Poteftas Paduae. Eo tem-
pore Azo Eftenfis Marchio cum effet
Poteftas Mantuae, & Veronae, Eze-
linus de Romano cum fuis & Mon-
teclis expulit eum de Verona per
vim die vii. Junii: Et Dominus O-
dericus de Vicecomitibus factus eft C
Poteftas Veronae. Sed immediate poft
in menfe Augufti dictus Dominus
Marchio expulit Monteclos de Vero-
na. Et Veneti cum xxviiii. Galeis
ceperunt Culfum, & deftruxerunt Ca
ftrum Modonis. Et hoc Anno con-
firmatus fuit Ordo Fratrum Praedi
catorum per Dominum Papam, &
Romanam Curiam. D

1207.
Dominus Bernerius Maftellus de
Cremona Poteftas Paduae. Eo tem-
pure fuit proelium inter Marchionem
Eftenfem, faventibus fibi Comite San-
cti Bonifacii, & Mantuanis ex una
parte, & Monteclos, favente eis E-
zelino de Romano ex altera, in
Braida Veronenfi. In quo proelio E
pars Marchionis & Comitis adverfa-
rios fuperavit. Ideoque Montecli ter-
rore concuffi die viii. Septembris
tempore noctis fugerunt, Civitate
dimiffa, perfonas folummodo falvare
cupientes. Et hoc fuit primum ini-
tium malorum Marchiae. Et Mon-
tecli Arcem Gardae occupaverunt,
in ea fe fortiter munientes. Marchio
vero & Comes, donec vixerunt, Ve-
ronae dominium habuerunt. Et Mar-
chio, qui tunc habuit Ezelinum ca-
ptum, curialiter tractavit, & hono-
ravit, & Militibus fociatum decen-
ter conduci fecit Bafianum. Qui Mi-
lites honorem maximum receperunt
a Dominabus & Militibus de Baxia-
no. Et dicebatur, quod Ruffus ex
una parte, & Rolandinus Labratus
fratres Cives Paduani ex altera fue-
runt in proelio fupradicto. Et Do-
minus Raynerius Dandulo, & Ruze-
rius Praemarinus cum magno exerci-
tu ceperunt Leonem Veteranum Cur-
forem maris cum novem Galeis, &
fufpenderunt eum in Culfu. Et cepe-
runt Coronum & Civitatem Can-
diae, cum tota Infula. Et Innocen-
tius Papa Tertius inveftivit praedi-
ctum Azonem de Eft & filios here-
des de Comitatu & Marchionatu
Anconae ad Feudum.

1208.
Dominus Vifcontinus de Placentia
Poteftas Paduae. Eo tempore fuit fa-
ctus magnus Ludus de quodam ho-
mine falvatico in Prato Vallis, &
quafi omnes Paduani per contratas
novis veftibus funt veftiti. Et captus
fuit Poteftas Vicentiae; & Montecli
ceperunt Pifcheriam. Et obfeffi eo-
dem Anno a Marchione capti fue-
runt, & in compedibus pofiti.

1209.
Dominus Jacobus de Vialardo de
Vercellis Poteftas Paduae. Eo tem-
pore exercitus Paduanus ivit Hono-
riam in fervitio Ezelini Secundi,
quia Vicentini volebant invadere
Brixianum; & dictus Ezelinus te-
nuit feptem centum milites feptem
menfes apud Honoriam. Et homines
de contrata Sancti Andreae de Padua
fecerunt fieri Leonem magnum San-
cti Andreae ad memoriam Marchio-

ris de Est, cum tinxisset rebelles Paduae, cum illi Domini de Azochis per multa tempora cum exercitu Paduano cepissent Arcem de Est, & abstulerunt inde parvum Leonem Sancti Andreae, & conduxissent ubi nunc est. Et Jacobus Longus de Venetiis cum sex magnis Navibus, & sex Galeis cepit tres Naves Januensium, & alias quamplures fugavit. Et Salinguerra cepit Ferrariam, expulso Marchione; Et Navigium, per quod itur Stratam, fuit factum. Tunc Otto Dux Saxoniae electus in Regem Alemanniae cum exercitu copioso venit in Lombardiam, de cujus mandato fuerunt Montecli relaxati, qui apud Sanctum Petrum a Papa Innocentio fuit coronatus. Sed statim cor & cornua exaltans, & monitiones Papae contemnens, ab ipso anathematizatus fuit, & ejus superbia inclinari coepit, donec paulatim ad nihilum fuit reductus. Et Stephanus Abbas Sanctae Justinae renuntiavit, & in Monte Vendae vitam cremiticam * dicens, requievit in pace; cui successit Raynaldus religione & morum honestate praeclarus.

1210

Dominus Jacobus de Andito de Placentia Potestas Paduae. Eo tempore facta fuit Porta Turrisellarum, & murus Civitatis inde usque ad Sanctum Michaëlem. Et Beatus Franciscus incepit & ordinavit Regulam Fratrum Minorum. Et Imperator Otto intravit Apuliam, & mansit apud Capuam cum Longobardis, & inde reversus excommunicatus in Alemanniam rediit; & congregato exercitu magno, adversus Philippum Regem Francorum perrexit, faventibus ei quibusdam Principibus Franciae proditoribus. Sed Francigenae contra Dominum Ottonem impetum fece-

A runt incredibilem, & habuerunt victoriam. Cujus belli causa fuit, quia Rex Franciae olim liberaliter promiserat Civitatem Parisius se dicto Ottoni daturum, si unquam Romanum Imperium obtineret. Rex autem considerans se incaute talem promissionem fecisse, decrevit potius talem quaestionem esse belli judicio terminandam.

B

1211.

D. Azo de Pergamo Potestas Paduae. Eo tempore Bonifacius Comes Potestas Veronae die vi. Julii cepit Castrum Orsonici, & Dominus Albertus de Baone obiit mense Madii. Et Fredericus adolescens Rex Siciliae natus olim Henrici Imperatoris, &

C Reginae Constantiae filiae olim Rugerii Regis Siciliae de mandato Innocentii Papae per Lombardiam cum auxilio & commeatu Azonis Marchionis Estensis ascendit in Alemanniam confidenter; quem ita gratissime Praelati & Principes Alemanniae receperunt, quod pauci de ipsis cum Ottone remanserunt. Et tamdem eum

D in Regem Alemanniae, ac futurum Imperatorem concorditer elegerunt, mediante Anno sequenti 1212.

1212.

D. Boratius de Burgo de Cremona Potestas Paduae. Eo tempore Comes Sancti Bonifacii obiit die X. mensis Novembris in Verona. relictis duobus filiis Rizardo, & Gulielmo. Et die V. post obiit Azo Mar-

E chio de Est, & jacet in Abbatia, relictis duobus filiis Aldrevandino adolescente, & Azolino infantulo cum sua genetrice. Eo tempore facta fuit Via de Ponte Curvo ad Plebem Sacci.

1213.

D. Martinus Zeno de Venetia Potestas Paduae. Eo tempore Paduanus exer-

exercitus cum Ezelino Monaco, & ejus filio Ezelino Tertio obsedit Rocham de Est; & eam violenter accepit, Aldrevandino Marchione resistente, & recusante obedire Communi Paduae. Qui videns, quia durum est contra stimulum calcitrare, & suae Civitati non obedire, juravit mandata Potestatis Paduae. In quo exercitu Comes Manfredinus mortuus fuit a quodam lapide a librella; & Veglus Praeco fuit suspensus, quia portavit nova intrinsecis de Est. Et Cremonenses debellaverunt Mediolanenses apud Castrum Leonem die II. Julii, & eorum Carrocium abstulerunt. Et Montecli, qui fuerunt exules sex annis, & duobus mensibus de Verona, mediantibus Domino Potestate & Paduanis, pacificati fuerunt cum parte Comitis, & in Veronam introducti circa festum Sancti Martini.

1214.

D. Albizo Forensis de Florentia Potestas Paduae. Eo tempore factus fuit magnus Ludus in Tervixio ad honorem Paduanorum, qui ibidem iverant induti novis vestibus, & secum duxerant quamplures Dominas de majoribus & nobilioribus Paduae. In quo fuit lis inter Paduanos, & Venetos, quia Paduani fregerunt Vexillum Sancti Marci de Venetiis propter rusticationes factas per Venetos in dicto Ludo. Et Montecli inceperunt intempestivè contra partem Comitis calcem erigere. Unde pars Comitis & Potestas Communis, Pegorarium Civem suum expertum & sapientem in Civitate elegit; & Montecli viribus impares tunc sub adversariis quieverunt. Et lata fuit sententia per dictum Potestatem inter Marchionem Bonifacium filium quondam Obizonis de Est ex una

A parte, & suos Nepotes Aldrevandinum, & Azolinum fratres filios quondam Domini Azonis ex altera, scripta in quodam veteri Volumine Statutorum Communis Paduae in praedicto Millesimo die Jovis XVI. mensis Junii.

1215.

D. Bonifacius de Guizardo de Bo-
B nonia Potestas Paduae. Eo tempore exercitus Paduanus ivit contra Venetos ad Turrim Baibae die Veneris V. exeunte Octobre, & eam obsedit per dies XV. & superveniente inundatione maris permaxima, obsidionem dimittere sunt compulsi, & ibi jacturam in personis & rebus habuerunt. Et Aldrevandinus Marchio de
C Este cum exercitu in fervore suae juventutis ivit in Marchiam Anchonitanam, & obviam habuit Comites de Celana, qui partem Ottonis favebant, a quibus proditoriè fuit victus & captus, & pluribus annis ibi detentus. Dominus Tysus de Campo Sancti Petri vendidit domum suam cum Turri alta Communi Paduae.
D Et dictus Marchio ibi veneno obiit. Et generale Concilium factum fuit Romae sub Innocentio Papa viro magnifico & excelso.

1216.

D. Fulco de Guarnarinis de Bononia Potestas Paduae. Eo tempore Papa Innocentius III. obiit apud Perusium. Et facta fuit domus, in qua
E moratur Potestas Paduae. Praedictus Papa Innocentius confirmavit Regulam Fratrum Ordinis Minorum, prout aliqui credunt; sed fuit Papa Honorius Tertius ejus Successor, quia morte praeventus confirmare non potuit.

1217.

D. Jacobus de Andito de Placentia Potestas Paduae. Eo tempore fa-

cta fuerunt Molendina Turrixellarum, & factus fuit Pons de Curterodulo, & multitudo maxima Christianorum transfretavit in subsidium Terrae Sanctae, & intraverunt Aegyptum, & Damiatam invictissimam Civitatem multo tempore viriliter obsederunt.

1 2 1 8.

D. Johannes Ruscha de Como Potestas Paduae. Eo tempore inceptum fuit Palatium magnum Communis Paduae. Et Soldanus videns multitudinem Christianorum intrasse Aegyptum, & Damiatam, ut proxime suprascriptum est, Regibus Assyriae, & Arabiae convocatis coepit Christianos undique viriliter impugnare, praeterquam iter fluminis eis prohibere non potuit. Et tunc regebant Christianos Rex Johannes Hierosolymitanus vir strenuus, fortis, & magnae staturae, & Magister Pelagius Cardinalis.

1 2 1 9.

D. Malpileus de Sancto Miniato de Tuscia Potestas Paduae. Eo tempore completum fuit Palatium magnum Communis Paduae, & emtum fuit Campretum a Domino Ezelino de Romano. Et obiit Imperator Otto die XIII. exeunte Madio; & capta fuit per Christianos Damiata posita super flumen Nili. qui a Moyse in Genesi Geon appellatur, die V. Novembris. Et incepta fuit Ecclesia Sanctae Mariae in Porcilia die XIII. intrante Novembri tempore Episcopi Jordani; & Petrus de Bonicis dedit primum lapidem. Et Comes Rizardus expulit Dominum Azonem de Bononia de Potestaria Veronae, & posuit Dominum Ruffinum de Capite Pontis.

1 2 2 0.

D. Bernardus Baronus de Tuscia Potestas Paduanus. Eo tempore exercitus Paduanus ivit contra Tervisinos ad Castrumfrancum, & inceptum fuit Castrum Cittadellae. Et Dominus Bertoldus Aquilegiensis Patriarcha factus fuit Civis Paduanus, & ideo fecit aedificari Palatia XII. in Padua, & quod annuatim mittere debuit XII. milites de majoribus & nobilioribus suarum Terrarum Paduam, ad jurandum sequitum Potestatis Paduae, & sustinere cuncta onera & factiones cum Civitate Paduae, quemadmodum alii Cives Paduae debent sustinere, & illud idem pro rata. Et eodem modo fecit Dominus Episcopus Feltrensis, & Bellunensis. Et quia Tervixini iverant cum exercitu contra Patriarcham, Paduani iverunt, & obsiderunt Castrumfrancum, donec Tervixini redierunt. Et Fredericus Secundus Rex Siciliae & Apuliae, & Dux Sueviae, descendens de Alemannia ivit Romam, & ibi a Papa Honorio Tertio coronatus fuit in die Sanctae Luciae die XIII. intrante Decembri, & deinde Regnum Apuliae sibi feliciter subjugavit, & de montibus Siciliae violenter deponens Saracenos & omnes transferens in Apuliam, fecit omnes in Nuceria habitare.

1 2 2 1.

D. Bonifacius Guidonis de Guizardo Potestas Paduae, & fuit de Bononia. Eo tempore fuit occisus Tisolinus de Campo Sancti Petri in Ferraria; & inceptum fuit Monasterium Sancti Johannis de Viridario sub Tripino Priore; & completum fuit Zironum Castri de Cittadella. Et exercitus Christianorum, qui transiverunt ad superiores partes Aegypti expugnandas, subita inundatione Nili aquis, & exercitu Saracenorum undique circumseptus, nec procedere poterat, nec redire: unde coactus fuit

fuit pro redemtione sua reddere Damiatam; & dimissi a Saracenis ad propria cum magna tristitia redierunt. Et Beatus Dominicus Ordinis Fratrum Praedicatorum in Civitate Bononiae, multis coruscans Miraculis, migravit ad Dominum, & ibi honorificè sepultus est.

1222.

D. Johannes Ruscha de Como Potestas Paduae. Eo tempore translatum fuit Studium de Bononia Paduam, & die sequenti Nativitatis Domini fuit magnus Terraemotus in Padua, & apparuit Cometa de Mense Septembris. Nec multum post obiit Ludovicus Rex Francorum pugil magnus pro Ecclesia contra Comitem Tolosanum defensorem Haereticorum, cui successit ejus filius Ludovicus.

1223.

D. Guido de Landriano de Mediolano Potestas Paduae. Eo tempore fuit Terraemotus magnus per totam Italiam die Dominico, in quo celebratur Nativitas Domini inter Sextam & Nonam: propter quem Civitas Brixiae maximè fuit conquassata, & magnum damnum sustinuit in rebus, & personis. Et orta fuit contentio inter Notarios, & Magnates Paduae cum quibusdam Notariis Frataleae Sancti Augustini, & Pugnetus, & Gambavara Notarii Capitanii dictae Frataleae contra quosdam Notarios injuste regentes Frataleam Notariorum, quorum unus vituperium recepit in Palatio à quodam milite, & de concione viliter fugit.

1224.

D. Rubertus de Concorezo de Mediolano Potestas Paduae. Eo tempore facta fuit via de PratoVallis usque Buvilentam, & fuit factus Ludus in PratoVallis cum Gigantibus.

A 1225.

D. Otto de Mandello de Mediolano Potestas Paduae. Eo tempore Dominus Alardus Episcopus Veronae & Cardinalis obiit. Et Paduani miserunt Mantuam ducentos milites contra Imperatorem. Et Paduanus exercitus destruxit multa Castra Tervixinorum. Et facta fuit Societas Lom-
B bardorum contra Imperatorem Fredericum Secundum. Et multi viri Nobiles & potentes de Verona de parte Comitis, corrupti pecunia Salinguerrae & Ezelini, Monteclis adhaerentes, Comitem Rizardum cum parte sua de Verona subito expulerunt. Et tunc primo Ezelinus Tertius assurgens, coepit habere dominium in Ve-
C rona. Mantuani verò Comitem cum amicis sub sua protectione ceperunt. Et tamdem facta fuit compositio inter eos, mediantibus Rectoribus Lombardiae. Et Monasterium de Cella de Padua fuit constructum & fundatum per Beatum Franciscum, qui posuit primum lapidem; & fuit quartum Monasterium Sanctae Clarae fa-
D ctum per totum Mundum. Nam primum fuit Monasterium sancti Damiani; Secundum fuit Monasterium de Florentia; Tertium fuit de Faventia; Quartum fuit de Padua. Et tunc Imperator Fredericus transiens in Alemanniam Ezelino se confoederavit.

1226.

E D. Bonifacius Comes Sancti Martini de Mantua Potestas Paduae. Eo tempore praedictus Potestas fuit expulsus de regimine, quia quidam Paduani insultaverunt in eum, quoniam ejus dolo Ezelinus, & Albricus habuerunt Vicentiam; & Comes Rizardus fuit expulsus per Monteclos de Verona. Et Fredericus Imperator venit de Apulia in Lombardiam, a-

spirans

spirans in dominium ejus, & colloquium habuit cum amicis suis, volens Lombardorum animos mitigare. Sed Mediolanenses cum aliis multis Civitatibus eis subesse noluerunt; verba ejus pro nihilo reputantes. Et die IV. Octobris Beatus Franciscus migravit ad Dominum.

1 2 2 7.

D. Bonifacius Guidonis de Guizardo de Bononia Potestas Paduae. Eo tempore obiit Honorius Papa Tertius; cui successit Gregorius Nonus Ostiensis Episcopus, qui monuit Imperatorem Fredericum sub excommunicationis poena, quod pro recuperatione Terrae Sanctae transfretaret secundum magnificentiam Imperatoriae Majestatis. Imperator verò nolens transire, dabat excusationem. Sed tamdem ne praeceptum Apostolicum contemneret, cum exercitu Galearum navigavit in Syriam, & cum Soldano Babylonis taliter pepigit, quod ipse Hierusalem, & alias quasdam Civitates reddidit Christianis. Audiens verò dictus Papa, quod Imperator tam potens ad modum piratae mare transisset, in quo tremebundum nomen Romani Imperii apud barbaras Nationes vilificaverat, eum excommunicavit; & mox misit exercitum in Apuliam, ut eam Ecclesiae subjugaret. Quod audiens Imperator, velociter in Apuliam rediit, deinde Romam, dum hic Papa Romae Concilium celebraret. Sed per Imperatorem viae per terram & mare praecipuè artantur, ita quod duo Cardinales, & multi Abbates, & Clerici per mare ad Concilium venientes per Henricum filium Imperatoris & Pisanos in Galeis Januensium capiuntur, & capti in Apuliam ducti fuerunt. Et tunc Papa, quia Imperator magnam partem Patrimonii Ec-

A clesiae occupaverat, cum obsideretur in Urbe, videns paenè omnes Romanos per pecuniam corruptos, accipiens Apostolorum capita, & Processionem a Laterano usque ad Sanctum Petrum faciens, animos Romanorum sic revocavit, ut omnes contra Imperatorem Crucem sumerent. Quod videns Imperator, qui jam in
B januis stans intraturum se credebat, timuit, & longe ab Urbe recessit; & tandem concordia facta fuit inter ipsos, & proelia cessaverunt.

1 2 2 8.

D. Stephanus Badoarius de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore obiit Dominus Jordanus Episcopus Paduanus circa Festum Sancti Prosdocimi;
C & Abbas Arnaldus Sanctae Justinae habita occasione a Communi Paduae fecit fieri fossatum juxta Monasterium, in cujus capite facta fuerunt molendina Monasterii.

1 2 2 9.

D. Johannes Dandulo de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore venit Paduam Beatus Antonius de Ordine
D Sancti Francisci.

1 2 3 0.

D. Stephanus Badoarius de Venetiis Potestas Paduae.

1 2 3 1.

D. Gumbertus de Lucino de Como Potestas Paduae. Eo tempore in Monasterio de Cella de Padua Beatus Antonius de Ordine Minorum
E migravit ad Dominum die XIII. Junii; per quem Deus fecit multa miracula, & canonizatus fuit Mense Madii proximo sequenti. Et mediantibus Rectoribus Lombardiae, & maxime Paduanis, liberati fuerunt Comes Veronae, & amici ejus de carceribus; & ad petitionem Henrici filii Imperatoris Frederici Secundi, Mediolanenses, & alii inobedientes Impe-

Imperio, miserunt Legatos ad eum in Alemanniam, & cum ipso contra Imperatorem fecerunt societatem; conceperat enim ipse Henricus Alemanniae Rex dolum, & peperit iniquitatem contra proprium Genitorem, eo quod videbat Patrem diligere plus eo Conradum puerum.

1 2 3 2.

D. Beraldus de Rivolis de Pergamo Potestas Paduae. Eo tempore Fredericus Imperator die XI. Martii volens de Apulia in Istriam navigare, vi ventorum venit Venetias, & inde transivit in Forum Julii; ubi compositionem fecit cum Ezelino in damnum Marchionis, & Comitis Sancti Bonifacii. Transiensque in Alemanniam, dictum filium suum captum in Apuliam misit, & carceravit, & custodiri fecit usque in diem mortis; eo quod contra eum fuerat confoederatus cum Lombardis. Et Paduanus exercitus ivit ad Anoalem, & ipsum obsedit, donec redditum fuit Potestati Paduae, eo quod illi de Anoale fecerunt damnum in Paduanum Districtum.

1 2 3 3.

D. Ardizonus de Avogariis de Vercellis Potestas Paduae. Eo tempore Frater Johannes de Ordine Praedicatorum in tanta reverentia fuit in tota Lombardia, quod jussu ejus Paduani, Veronenses, Brixienses, & Mantuani cum Carrociis, & aliae multae Civitates in Campanea Veronensi convenerunt in die Sancti Augustini, & ibi sententias super quibusdam quaestionibus coram Populis autorizabiliter promulgavit. Sed cito ejus potentia spiravit, & fama; nam quasi post unum Mensem quicquid ordinaverat, ad nihilum est deductum. Dixerat autem, & sententiaverat, quod Ezelinus, & Albricus

A de Romano fratres deberent facere datam Communi Paduae de possessionibus suis, quas ibidem habebant, recipiendo pro eis Libras XXV. millia; & quod forent Cives Paduani; & quod Raynaldus filius Domini Azonis Marchionis de Este deberet accipere Adeleitam filiam Alberici de Romano in suam uxorem. Et tunc
B Dominus Marinus Dandulus de Venetiis Potestas Tervixii, eundo per Argerem ad Castrum de Mestre, jussu Domini Guezili de Camino lancea a quodam transfixus mortuus de equo cecidit. Et die..... Februarii Frater Jordanus Magister totius Ordinis Fratrum Praedicatorum vita laudabilis, & scientia, qui iverat
C ultra Mare ad praedicandum Saracenis, migravit in portu Maris. Et Beatus Dominicus Ordinis Praedicatorum canonizzatus fuit per Gregorium IX. summum Pontificem.

1 2 3 4.

D. Otto de Mandello de Mediolano Potestas Paduae. Eo tempore exercitus Paduanus ivit Baxianum,
D Muxolentum, ad Sanctum Zenonem, ad Romanum, ad Castrum Fontis, quod acceperat Ezelinus in cambium pro Treville; deinde ad Aslum, & per territoria illorum de Romano, eundo per totum Tervixinum Districtum usque ad Flumen Plavis, destruendo Mestrum praeter Castrum. Et tunc Paduani miserunt Henricum
E Paradisum de Padua pro Potestate ad Castrum Coneglani. Et Tyso de Campo Sancti Petri amicus Marchionis & inimicus Ezelini obiit. Et fuit hyems asperrima, ita quod vineae, olivae, & communiter omnes Arbores fructiserae perierunt. Et fuit etiam pestis Gallinarum, & omnium generum bestiarum. Et fuerunt Aquae adeò omnes congelatae,

quod

quod omnes tam equites, quam pedites, poterant ire Venetias. Et Tervisini cum Ezelino ceperunt violenter Castrum Camini, & vinctos duxerunt Dominum Guezilum, & illos, qui erant in Castro, & in Tervisii carceribus posuerunt. Et Andreas Rex Hungariae duxit uxorem Beatricem filiam Aldrevandini Marchionis de Est. Et die IIII. exeunte Majo Mantuani, Brixienses, & Bononienses cum Carrociis iverunt cum exercitu ad Pischeriam, & destruxerunt Zeveum Oppidum, & omnes alias Villas Veronensis Districtus a Valezo infra.

1235.

D. Otto de Mandello praedictus Potestas Paduae. Eo tempore Paduani fecerunt pacem cum Tervixinis. Et die quinto Aprilis Comes Rizardus fecit pacem cum Monteclis, & die primo Octobris obiit Andreas Ungariae Rex.

1236.

D. Rambertus de Gisleriis de Bononia Potestas Paduae. Eo tempore mortuo Andrea Rege Ungariae, & regnante Bela filio ejus pro eo, Imperator suos Legatos ad eum misit. Et tunc Beatrix Regina praegnans timore crudelis privigni, qui faciebat eam diligenter custodiri, in habitu virili, & in societate dictorum Legatorum latenter in Alemanniam ad Terram Columbae confugit; deinde ad Civitatem Vordae de Ducatu Kiapi ibidem filium peperit, quem nomine Stephanum appellavit: quo nato ad paternam Domum rediit cum prole sua. Quae die primo Augusti intravit Veronam, & stetit in domo Aleardi de Lendenaria, & deinde ivit Ferrariam. Et die VIII. exeunte Januario Comes Rizardus expulsus fuit de Verona cum amicis

A suis. Et Imperator Fredericus ad requisitionem Ezelini venit Tridentum, & deinde Mense Februarii intravit Veronam, & postea transivit flumen Menci, & devastavit Gazum, & Marclariam. Et ivit Brixiam per Mantuanam, omnia devastando; & deinde Cremonam, & ibi mansit per totum Mensem Octobris. Et die X. B exeunte Martio Philippus quondam Bondiei de Grippis dedit Comiti Rizardo Castrum Castiani. Et die III. Aprilis pars Comitis Rizardi cum custodibus partis Monteclorum, furtive cepit Castrum Gardae. Et Imperator die XVI. Mensis Maji misit quingentos Milites Ezelino, qui destruxit Villas Mantuanorum; C & die VII. cepit Bagnolum, & destruxit; & multos cepit ibidem existentes. Et die VIII. exeunte Junio Ezelinus cepit Castrum Caldejae cum Theotonicis, & Veronensibus. Et die XV. Augusti Fredericus venit de Alemannia cum Duce Saxoniae, Archiepiscopo Maguntiae, & aliis multis, & ivit Cremonam die exeun- D te septimo. Et Paduani, & Tervisini cum suis Carrociis, & Vicentini cum eis destruxerunt Castrum Bonaygi, & fixerunt tentorea die X. Octobris apud Rivoltam, & ibi steterunt per totum Mensem Octobris; & Mantuani cum quingentis militibus ex altera parte Veronae die V. exeunte Octubri ceperunt Bovariam, E Insulam Comitis, Zevium, & multas Villas, & Ezelinus obvius Paduam erat in .... ex altera parte Aticis, & stetit donec placuit, & postea recessit. Et Imperator visis literis Ezelini de Romano movit se die penultimo Octobris, & in die illa & nocte venit Vicentiam, & illam habuit, & combussit. Et tunc quidam Theutonicus de nobilioribus & me-

A & melioribus Alemanniae cum vellet cum suis violare Dominas de Vicentia, & jussu Ezelini non vellet desistere, dictus Ezelinus illum interfecit cum ense. Et his peractis Paduani, & Tervisini cum essent Rivoltam cum Marchione, & suis Carrociis timore Imperatoris redierunt Paduam in die Omnium Sanctorum. Et Imperator dimisso Gulielmo de Vicedo- B minis pro Potestate Vicentiae loco sui, cum exercitu venit in Episcopatum Paduae die XV. Novembris, & devastavit Carturium; deinde ad Cittadellam, & postea ad Castrum Franchum, & ibi stetit per diem & noctem; deinde ivit Tervisium, & ibi sedit per plures dies juxta Fontanel- C lam, existente ibidem Petro Teupolo pro potestate. Et Paduani miserunt ducentos equites Tervixium, & Imperator dimisso Ezelino Vicentiam ivit ad Plavim, deinde ad Aquilegiam per Forum Julii, & Carentanam, & festinanter in Alemanniam, & ibi cepit filium suum Henricum, & captum misit in Apuliam, & ibi D mortuus est, cum ipse foret electus Longobardorum Rex contra Patrem. Et Mense Decembris circa festum Nativitatis electi fuerunt XVI. Potestates, quatuor pro uno quoque Quarterio; medietas quorum erat pro parte Ezelini, altera pro parte Marchionis. Videlicet Domini Ubertus de Dalesmaninis, Marsilius de Gual- E perto, Nicolaus de Lucio, Artusinus de Dalesmaninis, Albertus de Ponte, Ostesanus, Albertinus de Castronovo, & Matthaeus Vitaliani; Ugolinus Advogarius, Henricus Forzatè, Traversius del Saza, Bonifacius de Sintilla, Comes Schinella, Ugo a Vado, Comes Tyso, & Jacobus de Carraria. Et missi fuerunt ducenti milites ad Carturiam. Tamdem cum isti XVI.

male facerent, D. Rambertus de Gisleriis potestas Paduae praecepit eis, ut irent Venetias, & ibi starent ad ejus voluntatem; excepto Artusino de Dalesmaninis, qui jussu Potestatis remansit, ut consuleret in consulto Communi. Et tunc licentiatus fuit dictus Dominus Rambertus, & fuit electus Dominus Marinus Baduarius de Venetiis in Potestatem & Rectorem Communis Paduae; & praedicti omnes fuerunt inobedientes, & iverunt ad suas Villas & Castra; excepto Domino Comite Schinella, qui bene ivit, & se praesentavit in Venetiis, & dicto Domino Artusino, qui remansit de consensu Domini Potestatis.

1237.

D. Marinus de Venetiis Potestas Paduae, & intravit Regimen die XVIIII. Februarii. Eo tempore Comes Gaboardus de Saxonia cum Ezelino de Romano exiens de Vicentia per confinia Rovolonis, & Monteclare Montis Rubei, Montagnonis ad vadum fluminis Terrae durae in crepusculo diei pervenit Carturiam, & hostiliter pugnans cepit ducentos milites per Paduanos ibidem missos per XVI. Potestates; & captos duxit ad Montem Silicem. Post haec D. Marinus Potestas praedictus furtive recessit cum rebus suis & familia die V. exeunte Februario. Cum Comes Gaboardus venisset ea die cum Ezelino usque Mandriam, sequenti die data fuit Civitas Paduae Comiti Gaboardo de Saxonia recipienti pro Imperatore, & pro Ezelino de Romano, ut Capitaneo & Consiliario partis Imperii per majus consilium Civitatis Paduae, timore ne milites capti in Monte Silice occiderentur. Quidam verò dicebant, ipsam Civitatem datam fuisse per XVI. Potesta-

tes,

tes, & quando Ezelinus intravit Paduam osculum dedit Portae Turrixellarum, & grates dedit Comiti Gaboardo.

1 2 3 8.

D. Simon Teatinus de Apulia Poteſtas Paduae pro Imperatore Frederico Secundo, & juravit regimen die IIII. exeunte Februario. Eo tempore CC. Milites Paduani captivati in Monteſilice, relaxati fuerunt; & Tervixini tunc ſe & ſua Albrici de Romano Dominio ſubdiderunt; & Marchio de Eſt Nuntiis Imperatoris ſe ſubjecit; & D. Jordanus Forzatè Prior Sancti Benedicti captus fuit & Saracenis cuſtodiendus datus eſt, qui ab Imperatore relaxatus, & datus eſt Patriarchae Bertoldo, & ſtetit in quodam Monaſterio collocatus; deinde veniens Venetias ibi defunctus eſt. Et Arnaldus Abbas Sanctae Juſtinae timens capi ab Ezelino fugit, & latuit uſque ad adventum Imperatoris in Lombardiam, ad quem ivit, & duobus Menſibus ejus Curiam fuit ſecutus.

1 2 3 9.

D. Aldevrandinus Cazaconte de Senis Poteſtas Paduae. Eo tempore praedictus comes Gaboardus de Saxonia reſtituit Abbatem Arnaldum in ſuo Monaſterio, remotis Procuratoribus ibi poſitis per Ezelinum. Et circa medium Menſem Julii Imperator obſedit Brixiam uſque per totum Menſem Septembris, & Civibus viriliter ſe defendentibus confuſus inde receſſit. Et Ezelinus fugato tunc Marchione de finibus Marchiae obſedit Montagnanam, quam habere non potuit. Et paulo poſt Marchio reſumtis viribus occupavit Eſt, & fortiter munivit; & nunc iterum venit Paduam armata manu cum ſuis Amicis in PratoVallis, ſed inordinatè reverſus fuit, fugatus per Ezelinum de Romano.

1 2 4 0.

D. Thebaldus Franciſcus de Apulia Poteſtas Paduae per Imperatorem conſtitutus. Cum Imperator intraſſet Paduam de menſe Januarii in die Converſionis Sancti Pauli, ſtetit in Monaſterio Sanctae Juſtinae a Dominica .... Quadrageſimae uſque ad dies XV. poſt Paſcha; cui D. Arnaldus pulchra & magna dona fecit, & etiam Petro de la Vigna, & aliis Proceribus Imperatoris exenia donavit; & Imperatricem filiam Regis Angliae cum ſua Curia Noëntae reſidentem, pulchris honoravit exeniis. Et in Dominica Olivarum Papa Gregorius publice excommunicavit Imperatorem. Quare Imperator convocata concione in Palatio Paduano per os Petri de Vinea querelam fecit de ſaevitie Papae. Et Guecellus de Camino, & Albricus de Romano confoederati Tervixium intraverunt, expulſo Jacobo de Mota, ibi reſidente pro Imperatore. Imperator namque ſequens in omnibus conſilium Ezelini, Marchioni & aliis Proceribus ſemper bona promittebat, tamen eis male faciendo. Nam inter alios obſides acceptos de Padua Raynaldum unicum filium Marchionis mittit in Apuliam, & Adeleitam filiam unicam Albrici de Romano, quae matrimonium contraxerat cum dicto Raynaldo, ſuggeſtione dicti Ezelini accepit. Et circa Paſcha obiit Dominus Jacobus Epiſcopus Paduanus, & menſe Maji Imperator cum exercitu & Carrocio Paduano pluribus diebus obſedit Caſtrumfrancum, quod obtinere non potuit; ſed per Privilegium cum Bulla aurea donavit Paduanis ipſum Caſtrum, & quicquid territorii eſt citra fluvium Sileris uſque

ſque ad mare. Et die III. Junii circa meridiem fuit eclipſis Solis. Et eodem menſe Azo Marchio cum ſuis amicis de comitiva Imperatoris receſſerunt. Tunc verò Imperator relicto dicto D. Thebaldo Poteſtate Paduae, & ſuo Vicario in Marchia, ſic tamen ut uteretur conſilio Ezelini, tranſiens cum exercitu in Lombardiam, quaedam Caſtra Bononienſium devaſtavit, & inde in Apuliam ſe contulit.

1 2 4 1.

D. Thebaldus praedictus Poteſtas Paduae. Eo tempore circa feſtum Sancti Pauli Cometes apparuit versùs Occidens, & vir magnanimus Philippus Epiſcopus Ferrarienſis rebellis contra Salinguerram pro Eccleſia, Bragantinum & Bondenum viriliter occupavit, & Veneti cum magno exercitu, Bononienſes, Mantuani, & multi milites Mediolanenſes cum Domino Gregorio de Montelongo Apoſtolicae Sedis Legato, obſederunt Ferrariam in auxilium Marchionis, quam ſub doloſa ſpecie compoſitionis poſt quatuor menſes, capto Salinguerra quaſi decrepito, & ducto in cuſtodiam Venetorum, uſque dum vixit, per D. Jacobum Teopolum Ducem Venetiarum obtinuerunt. Et menſe Auguſti ſequenti audiens Imperator, Paulum Traverſarium amicum Marchionis intimum eſſe mortuum, veniens de Apulia cum exercitu obſedit, & cepit Ravennam; deinde obſedit Faventiam per octo menſes. Et praedictus Poteſtas cepit Dominum Jacobum de Carraria in Caſtro Agnae, & Ugolinum Advocatum in Caſtro Brentae, & illos decapitari fecit in foro publico, ubi venditur bladum, tanquam proditores perfidiſſimos.

1 2 4 2.

D. Thebaldus praedictus Poteſtas Paduae. Eo tempore Imperator obtinuit Faventiam per longam obſidionem. Et Piſani tempore aeſtivo ceperunt duos Cardinales, & multos Praelatos euntes Romam ad Papam per mare Tyrrhenum in navibus Januenſium; & modicum poſt obiit Papa Gregorius Nonus; vacanteque Sede multis diebus, tamdem electus fuit Papa Coeleſtinus de Mediolano, qui vixit diebus XVIII., & non pluribus: Et gens effera Tartarorum totam Ungariam devaſtavit. Unde Rex Bela vix effugiens, applicuit ad maritima Sclavoniae.

1 2 4 3.

D. Galvanus Lanza de Apulia Poteſtas Paduae. Eo tempore Cardinales poſt multa conſilia elegerunt in Papam Dominum Innocentium Quartum natione Januenſem de Comitibus Lavaniae, qui vocabatur Sinibaldus, & erat tunc Cardinalis. Hic fere quaeſivit duobus annis habere pacem cum Imperatore, ut finem guerris imponeret: quod Imperator recuſavit, videns ſe quaſi totam Italiam poſſidere; intendens penitus Clericorum peſſimam ſuperbiam refrenare. Et menſe Martii Dei judicio Montagnana concremata eſt; quod audiens Ezelinus, & ſubito veniens, eam occupavit. Et menſe Junii fuit exercitus Paduanus ad Pontem Plavis cum Ezelino, & die XVI. Septembris Ezelinus cum exercitu ivit ad Eſt, & devaſtavit eam praeter Rocham; & tranſiens per ramum Ulmi devaſtavit vites & arbores uſque ad Baonem; & combuſſit Burgum, unde itur Cinctum; & deſtruxit Terram, unde itur Montagnanam, & rediit. Et tunc inceptum fuit Caſtrum Sancti Thomaſii de Padua. Et de

mente Augusti Leonardus Quirinus, & filius Jacobi Teopoli Ducis Venetiarum cum LX. Galeis iverunt ad Civitatem Polae, & eam ceperunt; deinde iverunt Duracium, & redeuntes acceperunt omnes divitias Polae, & Civitatem combusserunt. Et eo anno valuit frumentum in Padua XX. Solidos, & plus: quod reputatum fuit maxima caristia.

1244.

D. Galvanus Lanza praedictus Potestas Paduae, & Vicarius in Marchia Tervisina pro Imperatore. Eo tempore facta fuit repraesentatio Passionis Domini nostri Jesu Christi in Prato Vallis in festo Paschatis; & Castrum Sancti Bonifatii a Veronensibus fuit destructum. Et Comes de Panego Civis Veronensis fuit in Padua decollatus, & multi alii Praelati accusati de proditione Veronae diversis tormentorum generibus ab Ezelino fuerunt interfecti. Qui tunc sumsit audaciam, & rabiem homines occidendi, & Castrum Hostiliae a Mantuanis fundatum, fuit destructum. Et die V. Julii sub Jacobo Teopolo Duce Venetorum Raynerius Zeno Capitaneus Galearum Venetorum violenter cepit Jadram.

1245.

D. Guizardus de Realdesco de Brixia Potestas Paduae. Eo tempore circa festum Sancti Johannis Baptistae Papa videns se delusum ab Imperatore, finxit se velle habere colloquium cum Augusta, latenterque apud Urbem Veterem Galeam intrans Januam profectus est, & transiens in Galliam per terras Comitis Savojae properando, circa festum Sancti Lucae in Lugduno congregavit Concilium generale. Et Ezelinus ivit Veronam, & ibidem stetit per unum annum, & ultra.

A D. Guizardus praedictus Potestas Paduae. Eo tempore circa festum Sancti Johannis Baptistae factum fuit Concilium generale Lugduni, ad quod citatus Imperator ire contemsit, unde propter ejus contumaciam & offensam, de consensu totius Concilii depositus fuit per sententiam ipsius Papae. Et tunc veniens cum
B suo filio Conrado Veronam, & cum aliis Principibus, & Baronibus Alemanniae, & Lombardiae etiam partibus ei faventibus, ibi solemne Concilium celebravit; quo facto simulans se velle ire ad Concilium cum Conrado filio suo ivit usque ad Taurinum, ubi primo audivit contra se fore latam sententiam. Reverten-
C tesque Cremonam, ibique Imperii negotiis ordinatis ivit in Apuliam, & Conradus ejus filius ivit in Alemanniam. Et Papa tunc misit Legatos in Alemanniam, monendo Principes habentes vocem eligendi Regem Romanorum, quod aliquem excellentem virum eligerent. Qui convenientes elegerunt Lantgravium Du-
D cem de Turingia assentientem electioni, & suscipientem contra potentissimum Fredericum Imperatorem alacriter & audacter Regni Alemanniae Diadema. Et die VIII. exeunte Julio quaedam Stella ardens & ignea visa est in Vesperis ante Solis occasum consurgere ab Oriente, & volans quasi scindendo Coelum concurrere
E ad partes Occidentales. Et Guillielmus de Campo Sancti Petri furtive cepit Castrum Franchum, & militem ibi existentem pro Alberico de Romano Potestate vulneravit cum suis; & die Veneris primo Julii captus fuit Pons Plavis.

1246.

D. Guizardus praedictus Potestas Paduae, qui non complevit Regimen.

men. Eo tempore Lantgravius Rex Alemanniae; congregato exercitu contra Conradum filium Frederici Imperatoris eum delevit, quem nisi Dux Bavariae immemor patris sui a Frederico interfecti suscepisset, mortem non evasisset. In quo bello fuit Philippus Episcopus Ferrariensis tunc Apostolicae Sedis Legatus.

1 2 4 7.

D. Guezeli de Prata Potestas Paduae, & juravit Regimen ultimo die Maji. Eo tempore mense Februarii Johannes de Stavarola captus pro proditione Veronae, & ductus ante tribunal Domini Henrici de Hygna Potestatis Veronae filii sororis Ezelini, & audiens sub ipso Henrico, quod impossibile erat ipsum evadere, statim latenter accepit cultellum, & subito percussit ter in caput dicti Henrici, qui obiit circa dies XIII. post praedictas percussiones. Satellites statim dictum Johannem occiderunt de mandato Jacobini Comitis de Schinellis. Et Imperator de mense Maji veniens de Apulia in Lombardiam cum maximo apparatu ivit versùs Taurinum, & Rex Hentius ejus filius naturalis cum exercitu Cremonensium obsedit Quintianam Castrum Brixiae, & quodam die Dominico circa medium Junii interfecto Vicario Imperatoris Parma rediit ad partem Ecclesiae, per exercitum Bernardi Rubei de Parma compatris Imperatoris. In favore autem Parmensium erat Gregorius de Montelongo Apostolicae Sedis Legatus, Marchio Estensis, Comes Sancti Bonifacii cum Mantuanis, Biachinus de Camino, & Albricus de Romano. Et Imperator cum esset Cremonae, cum exercitu obsedit Parmam, & die VI. exeunte Junio Ezelino eunte in servitio Imperatoris cum quingen-

A tis Militibus in Villa Gazolti Marchio de Est cum Mantuanis obviavit, sed nihil ei nocuit; immo Ezelinus ivit, & cepit Brisellum, & Guastallam, postmodum accessit ad Imperatorem, & ibidem stetit, donec placuit Imperatori. Et de mense Julii cum Rege Hentio filio naturali Imperatoris cum quingentis militibus
B Ezelinus ivit Regium, & vicit Comitem Veronae, & Parmenses existentes ibidem cum MD. militibus. Et Imperator aliam Civitatem nomine Victoriam in contrarium Parmae ante portas Civitatis aedificavit. Et de mense Augusti visa fuit quaedam Stella cadere de partibus Septemtrionis. Et Lantgravius Dux Turingiae,
C & Rex Alemanniae obiit, electus Imperator post excommunicationem, sive depositionem Frederici Secundi Imperatoris.

1 2 4 8.

D. Guezeli de Prata Potestas Paduae. Eo tempore Papa Innocentius mittens Legatum in Alemanniam mandavit Principibus habentibus vo-
D cem Electionis, quod eligerent novum Regem & idoneum. Unde ipsi elegerunt Guilielmum Comitem de Holandia in Regem Alemanniae, & futurum Imperatorem. Et die VI. Madii Rex Hentius filius naturalis Frederici Imperatoris captus fuit in bello a Bononiensibus, & ductus Bononiam, & ibidem vitam in vinculis
E terminavit. Et Ludovicus Rex Franciae transfretavit, sed habuit laetum principium, & tristem exitum, lucrando Terram Sanctam. Cepit Damiatam, & postea fuit captus, & Deo volente restitutus.

1 2 4 9.

D. Guezeli de Prata Potestas Paduae, & non finivit Potestariam. Anxedisius de Guidonis de Tervixio ince-

incepit ſuam Poteſtariam de menſe Auguſti. Eo tempore die X. exeunte Junio Ezelinus habuit Caſtrum Montisſilicis, exiſtente quodam de Apulia Capitaneo ipſius Loci pro Imperatore, cum homines dicti loci juſſu Ezelini iviſſent invadere Solexinum hora mediae noctis, & in veſperis rediiſſent. Et menſe Julii Ezelinus carceravit Gumbertum Artuxinellum, & Ubertellum fratres quondam Jacobi de Daleſmaninis occaſione proditionis, quam fecerat Ferrariae, eorum ſoror Palmeria uxor quondam Marchionis de Cavalcabò de Cremona, cui Ezelinus conceſſerat ſuum Caſtrum nomine Monteſauro in ipſius Dominae cuſtodia, & Matthaei Judicis Ugonis de Almerode de Padua, quem jamdiu fratres miſerant pro Capitaneo dicti Caſtri, & dicta Domina Palmeria, unà cum dicto Capitaneo dediſſent dictum Caſtrum Rizardo Comiti Sancti Bonifacii, pro eo quod dictus Comes juraverat in uxorem accipere Palmeriam praedictam, & fratres praedictae Dominae fuiſſent conſcii dicti matrimonii, quamvis ipſum matrimonium effectum aliquem non habuerit. Et tunc cum praefatus Matthaeus veniſſet Paduam, & fugere vellet Venetias, captus fuit in Villa Stratae, & tormentatus manifeſtavit totum factum proditionis Caſtri, & literas, quas ipſa Domina Palmeria miſerat ſuis fratribus antedictis, propter quod fuit decapitatus in platea Communis Paduae.

1 2 5 0.

D. Anxediſius de Guidonis de Tervixio filius ſororis Ezelini, Vicarius Generalis pro Imperatore in Marchia Terviſina a flumine Lolii uſque Tridentum, & Poteſtas Paduae intravit, & juravit Poteſtariam Paduae menſe Auguſti. Eo tempore Ludovicus Rex

A Francorum cum ſuo exercitu properans verſus Babiloniam a Saracenis concluſus, ut neque procedere, neque retrocedere valeret, Soldano ſe tradidit, amiſſo prinò in bello Comite Ruberto fratre ſuo cum Magiſtro Templi, & maxima militum quantitate, & pro ſua redemtione Damiatam reddidit Soldano in Syriam

B rediens, & prius reaedificatà Caeſareà Palaeſtinae rediit in Franciam cum ignominia ſuae gentis & Populi Chriſtiani. Conſiderans verò Soldanus tam praeterita, quam futura, Damiatam funditus fecit everti, ne de cetero eſſet receptaculum proeliorum.

1 2 5 1.

D. Anxediſius Poteſtas Paduae.

C Eo tempore Innocentius Papa, mortuo Federico, & ordinatis factis Alemanniae cum Principibus, exiens de Lugduno venit Januam, cui occurrerunt omnes Magnates Lombardiae: deinde venit Mediolanum, & recuperata Civitate Laudenſi, per Lombardiam tranſiens ivit Peruſium, & tunc Populus Placentinus caeco

D furore contra ſuos milites concitatus auxilium Cremonenſium imploravit, expulſiſque militibus Ubertum Pelavicinum in ſuum Dominum & Rectorem elegerunt. Et Conradus filius Frederici Imperatoris de Alemannia veniens Veronam de menſe Decembris, cum auxilio Ezelini mare intravit in Portu Liteſanae, & navi-

E gans in Apuliam, eam cum Inſula Siciliae ſibi ſubjugavit. Et Raynaldus filius Marchionis de Eſt obiit in Apulia, quem Imperator pro obſide tenebat, relictis uno ſuo filio Obizone, & una filia Conſtantia, quos habuit de quadam Domicella Nobili de Apulia, dum in carcere curialiter teneretur; & Marchio procuravit dictos ſuos Nepotes de Apulia ſibi deferri,

ferri, & legitimos fieri per Papam, & per Guilelmum Romanorum Regem. Et capti fuerunt Domini Petrus & Johannes, fratres de Peraga fortè occasione sororis suae Gardionelae uxoris quondam Tysonis de Campo Sancti Petri, quae fuit mater Tysonis Novelli, sed dicebatur potius occasione proditionis. Et Ezelinus de Romano ivit cum exercitu versus Mantuam, omnia destruendo, & postmodum rediit Veronam. Et Mediolanenses in die Assumtionis Beatae Virginis Civitatem Laudae obsederunt, & de mense Septembris eam habuerunt, & domum redierunt. Et quidam de Consilve nomine Tavella, dum esset detentus in Sala Potestatis, volens fugere, se per fenestram projecit in terram, & statim obiit. Et cum Jacobus de Guidonis frater Anxedisii esset Capitaneus Marosticae, occasione proditionis decapitari fecit Gerardum Schacum de Ofredutiis; & illa de causa capti fuerunt in Padua Henricus Archidiaconus & Canonicus Paduanus, Henricus Abbas Carraria, & multi alii; & tunc factus fuit mortalis carcer in Cittadella nominatus *la Malta*, in quo positi fuerunt milites circa LXX. sine compedibus, & cum compedibus circa centum & quinque.

1252.

D * Anxedius praedictus Potestas Paduae. Eo tempore Dominus Gregorius de Montelongo ordinatus fuit Patriarcha Aquilegiensis a Papa Innocentio, & intravit Patriarchatum de mense Januarii; & sequenti mense Februarii obiit Rizardus Comes Sancti Bonifacii in Brixia, ibique honorificè sepultus per Brixianos, & ei successit ejus filius Ludovicus.

1253.

D. Anxedisius praedictus Potestas Paduae. Eo tempore mense Februarii. Quidam nuntius Fratris Albertini de Ordine Minorum accepit epistolam Otti Vulpi Notarii, in qua continebatur quod Frater Otto de Ordine Minorum erat electus Episcopus in partibus Romaniae, & quod guerra non duraret tribus annis, & quod Ezelinus erit mortuus cum suis, ideo sibi provideat. Quam literam Ziramons habuit, & fratri suo Ezelino detulit; qui cum sciret veritatem, statim dictum Ottonem detineri fecit cum omnibus suis amicis, & illos mori fecit; & multos alios capi fecit, inter quos fuit quidam Prosdocimus Notarius de Cavo, & missus Cittadellam, in cujus domo inventa fuit quaedam caldaria plena Ducatorum Venetorum grossorum, & erat capax bene duorum Stariorum, & ultra. Et Ubertus a Vado tractus fuit per totam Terram Veronae, & postea combustus, & multi Fratres Minores, Eremitae, & Praedicatores, & alii similiter fuerunt capti, & horribiliter cruciati.

1254.

D. Anxedisius praedictus Potestas Paduae. Eo tempore obiit Rex Conradus pater Conradini, & filius Frederici Imperatoris in Apulia XII. exeunte Madio, & Innocentius Papa in manu valida hostium intrans Apuliam sedit in Neapolim, ad quem Principes omnes Apuliae, & Manfredus filius naturalis quondam Frederici Princeps Taranti venientes, eidem Papae subjectionem cum reverentia obtulerunt. Sed in tanto potentiae culmine dictus Papa ibidem migravit X. Decembris, cui successit Alexander Quartus Episcopus Ostiensis. Et tunc factae sunt magnae strages

ges hominum per Ezelinum de Romano, seu ejus jussu in Padua, Vicentia, & Verona. Et praedictus Manfredus dominium Apostolicae Sedis impatiens, aegrotante Innocentio Papa rebellis effectus magnam stragem de militibus Ecclesiae apud Fozam fecit, & deinde audacter viribus fretus recuperavit Terras Apuliae. Alexander verò Papa exiens de Neapoli cum suo Exercitu ad partes Capuae properavit. Sed Manfredus versutiis, armis, & muneribus ita exercitum debellavit, donec de Regno turpiter exire coëgit; sicque totius Regni obtinuit Principatum; ita quod Papa Anno primo sui Pontificatus dimisit Regnum, & venit Ananíam; & sic dictus Manfredus occupavit universum Regnum, tamquam Vicarius Conradini nepotis sui. Qui etiam Manfredus post paucos sui Vicariatus annos confidens, & putans dictum Conradinum mortuum, fecit se in Regem Siciliae coronari; & sic usurpato Regno, & Regis nomine excommunicatur a dicto Papa, qui etiam misit exercitum contra eum, sed nihil profecit. Et Conradinus post pauca tempora videns malitiam ipsius Manfredi, misit Ambaxiatores solemnes ad Papam cum literis Magnatum de Alemannia, suis & ipsius Conradini sigillis pendentibus, quae strenuè fuerunt praesentatae ante fores Beatae Mariae de Anania, existente Papa in solemnitate, in quibus perhibebatur testimonium, quod dictus Conradinus vivebat, tunc nihil penitus profuturum eidem. Hic Papa canonizavit Ananiae Sanctam Claram, quae fuit Ordinis Beati Francisci. Hujus tempore Principes Alemanníae Electores elegerunt in discordia Imperatorem; alii Alphonsum Regem Castellae, quidam Richardum fratrem Henrici Regis Angliae ditissimum Comitem Cornubiae. Et cum Alphonsus Rex Castellae suam electionem prosequeretur in Romana Curia, dictus Comes Richardus similiter suam ibidem prosequens, intravit Alemanniam, ubi apud Aquisgrani de Capella fuit ab Archiepiscopo Coloniensi diademate Regio coronatus, & obtinuit Regnum Alemanniae pro majori parte. Qui Richardus captus fuit ab Anglicis cum fratre suo Henrico Rege, & nepote Richardo. Hujus tempore Ecclesia Sancti Leonardi, & Ecclesia Sancti Stephani de Mantua fuerunt consecratae.

1255.

D. Anxedisius Potestas Paduae, de qua fuit expulsus in mense Junii Anni sequentis die XX. per Legatum Romanae Ecclesiae, & Paduanos Extrinsecos fugiens de Padua cum damno & vituperio ad Civitatem Vicentiae, deinde Veronam, se praesentavit avunculo suo Ezelino, qui eum in carceribus jussit poni, & ibi decessit ante annum. Eo tempore circa principium Aprilis Tridentini debellaverunt Ezelinum, ad quos expugnandos misit exercitum per Vallem Suganam destruentem omnes Villas. Et tunc Ezelinus fratrem suum naturalem Ziramontem, & Ezelinum de Higna nepotem suum, & suae sororis filium jussit carcerari; & Domnus Arnaldus Abbas Sanctae Justinae die X. Februarii praeteriti, qui fuit primus dies Quadragesimae, migravit ad Dominum in carcere Asilli, ubi steterat vinctus annos octo, & menses tres circa aetatis suae Annum septuagesimum. Fuit enim vir bonae & magnae famae, & virgo, ut credebatur, & Martyr, qui sepultus fuit in Ecclesia Sanctae Justinae de Padua

Padua in archa una in angulo a latere meridiei, ubi depictus est Ezelinus cum satellitibus suis. Et tunc Brixia civili discordiâ perturbata est, instigante Ezelino. Pars Ezelini contra Partem Ecclesiae obtinuit. Verumtamen Ezelinum ingredi non permiserunt, persuadentes eidem, qui jam cum exercitu suo venerat ad Montem Clarum, quod Veronam rediret, & Grifonellum Civem suum Patriae amatorem ad Brixiae regimen elegerunt. Et mense Maji sequentis Ezelinus Bontraversium socerum suum cum masnadis capi fecit, & in carcere mori coëgit. Eodem tempore praedicata fuit Crux contra Ezelinum per Dominum Philippum Archiepiscopum Ravennae tunc Apostolicae Sedis Legatum.

1 2 5 *6*.

D. Marcus Quirinus de Venetiis Potestas Paduae electus per Paduanos Extrinsecos in exercitu intravit Civitatem Paduae, & juravit suum regimen die Martis XX. Junii. Eo tempore Alexander Papa commisit Legationis officium in Marchia & Lombardia contra Ezelinum Domino Philippo Archiepiscopo de Ravenna, qui Crucem fecit praedicari contra eum, & congregavit exercitum de Marchianis exulibus, & Balistreriis cum navibus Venetorum, & quingentis peditibus Ferrariae.

1 2 5 7.

D. Johannes Badoarius de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore Brixienses reconciliati fuerunt ad partem Ecclesiae, mediante Fratre Heverardo Ordinis Praedicatorum, de quo turbati fuerunt Ezelinus, & Pelavicinus. Et tunc etiam Papienses primo, & deinde Placentini jugum Pelavicini a suis cervicibus excusserunt. Tunc suadente provido viro Boxone de Dovaria Cive Cremonensi, relicto Ezelino, a quo saepe offensi fuerunt, Estensi Marchioni confoederantur, & tunc implacabilis Mediolanensium, & Cremonensium discordia sedata est.

1 2 5 8.

D. Matthaeus de Corrigia de Parma Potestas Paduae. Eo tempore inceptus fuit murus spaldi a Saraxinisco, & die III. exeunte Julio milites Paduani in campestribus Baxiani Theotonicos equites Ezelini viriliter debellaverunt, de quibus magnam praedam habuerunt; & Veneti magnam victoriam habuerunt, contra Januenses in Civitate Acon. Et Brixienses partis Ecclesiae consilio & auxilio Legati, & Marchionis, suos contrarios amicos Ezelini & Pelavicini posuerunt in conflictum; & Crema, quae diu sub jugo Mediolanensium fuerat, tunc expulsa parte eorum, ad manus Cremonensium pervenit. Eo Anno militia Mantuanorum, & Brixianorum devicti fuerunt per Dominum Ezelinum, in quo proelio Philippus Archiepiscopus Ravennae tunc Apostolicae Sedis Legatus cum multis Mantuanis captus fuit ab Ezelino, & ducti fuerunt in carceribus Veronae, & tunc Civitas Brixiae capta fuit ab Ezelino in loco Gambariae.

1 2 5 *9*.

D. Guido de Monte Fojano de Regio Potestas Paduae. Eo tempore Florentini, & Lucani miserabile habuerunt eventum; nam confisi de sua multitudine, cum ivissent versus Civitatem Senensem, & Senenses exivissent ad bellum forte auxilio Manfredi Regis Siciliae, Florentinos, & Lucanos viriliter debellaverunt, & in tantum, quod dicebatur de Florentinis, & Lucanis inter mortuos & captos plusquam sex millia hominum

num corruisse. Et hoc Anno captus fuit Ezelinus de Romano.

1260.

D. Marcus Quirinus de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore homines Marchiae, & Lombardiae communiter tam de die quam de nocte, ante latis Crucibus processionaliter ibant se verberando, Deo laudes canentes, & rogantes pacem; & tunc magnae inimicitiae pacificatae sunt per omnes Civitates. Et quidam Nobiles Paduani, qui exstiterant cum Ezelino post ipsius Civitatis captionem usque ad ejus obitum, & consilium dederant Ezelino, ut capi faceret omnes Paduanos, reducti fuerunt ad gratiam Communis Paduae. Et Comes Veronensis cum parte sua fuit expulsus de Verona; & Stephanus Rex Ungariae tertius filius Regis Bellae Regem Bohemiae Octacharum aggressus fuit, habens in exercitu suo diversarum Orientalium Nationum CCLX. millia equitum. Cui Rex Octhacarus occurrit cum CLX. millibus equitum, & dicebatur habere VII. millia equorum coopertorum de ferro ad resistendum cuique in confinibus Regnorum. Cumque bellum fuisset inchoatum, & collectione equorum & hominum, tanta pulvis de terra surrexit, ut media die vix homo hominem cognosceret. Tamdem Rege Stephano vulnerato, Ungari terga verterunt, & cum fugere festinarent, in fluvio Recha profundissimo, quem transire credebant, praeter alios occisos, XIIII. millium hominum dicebantur fuisse submersi. Tunc Rex Bohemiae habitâ victoriâ intravit Ungariam. Stephanus Rex Ungariae pacem quaerit, & Terras ablatas, quae erant causa discordiae, restituit, & futuram amicitiam mediante matrimonio confirmavit.

A Aliter scribitur, quod deinde Stephanus Rex Ungariae ipsum Octhacarum Regem Bohemiae cum Bohemis Australibus, Brandiburgensibus, & aliis potenter repulit, Civitatem Budae sibi subjecit, & similiter Dominum Bulgaronum. Et hoc Anno inceptum fuit Baptisterium in Padua in Vigilia Sancti Martini.

B 1261.

D. Johannes Badoarius de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore die VII. exeunte Majo Alexander Papa Quartus obiit in Viterbio, cui successit Urbanus Quartus natione Gallicus, qui ampliavit numerum Cardinalium, de quorum numero fuit Dominus Simon de Montesilice. Et quidam Graecus

C Palaeologus nomine, & Imperator Graecorum, obtinuit Constantinopolim contra Imperatorem, & Venetos. Manfredus filius naturalis quondam Imperatoris Frederici misit Saracenorum copiam contra Urbanum Quartum manentem apud Urbem Veterem, qui per Crucesignatos celeriter expulsi sunt.

D 1262.

D Gibertus de la Gente de Parma Potestas Paduae. Eo tempore in Vigilia Omnium Sanctorum ortum fuit incendium in domo Fratris Gualmachi in contrata Scrignariorum, per quod fere tota Civitas fuit combusta, & maxime circa Sanctam Luciam. Et sub eodem Potestate in sequenti

E Millesimo in Octava Paschae fuit translatum Corpus Beati Antonii Confessoris de Ordine Minorum. Eo tempore obiit Azo Marchio Estensis, cui successit Obizo ejus nepos filius quondam Raynaldi defuncti in Apulia, qui fuit datus obses Imperatori Frederico.

1 2 6 3.

D. Matthaeus de Corrigia de Parma Poteſtas Paduae. Eo tempore Urbanus Papa Quartus contulit Regnum Siciliae Carolo Comiti Andegavenſi, & Provinciae contra Manfredum filium Frederici. Hic per Clementem Quartum Anno 1265. Romae coronatus eſt, quo de Marſilia cum XX. Galeis venerat. Alium verò exercitum tranſmiſit per terram, & Senator Urbis factus eſt. Leges autem regendi Regnum juxta ſcita Regis Guilielmi ſibi traditae ſunt. Et tunc inceptus eſt murus, ubi prius erant tantum Spaldi verſus Occidentis partem in Padua.

1 2 6 4.

D. Laurentius Teopolo de Venetiis Poteſtas Paduae. Eo tempore Urbanus Papa Quartus Regnum Siciliae, quod Manfredus detinebat violenter, contulit Carolo Comiti Provinciae fratri Regis Franciae Ludovici, ut a Manfredo eriperet. Et Cometes tam notabilis apparuit, qualem tunc nullus vivens ante vidit: Ab Oriente enim cum magno fulgore ſurgens uſque ad medium Emiſpherii noſtri exſurgens, verſus Occidentem comam perlucidam tenebat; & licet in diverſis Mundi partibus diverſa ſignificaverit, hoc tamen unum pro certo compertum fuit, ut pluſquam per tres menſes duraverit. Ipſo prius apparente, Papa Urbanus coepit infirmari, & ea nocte, qua Papa obiit, expiravit & Cometes.

1 2 6 5.

D. Gerardinus Longus de Venetiis Poteſtas Paduae. Eo tempore Carolus Comes Provinciae, qui pro recuperatione Regni Siciliae per Papam Urbanum Quartum vocatus fuerat, navigio Romam venit, & ibi tunc in Senatorem eligitur; deinde Apu-

A liam intrans bello campeſtri habito Manfredum ſibi violenter detenentem Regnum, vitâ & dominio dicti Regni privavit. Eo tempore deciſus fuit Dominus Guilielmus del Saza de Ungarellis per Dominum Bartholomaeum Macharuffum, qua de cauſa magna turbatio fuit in Civitate Paduae; ſed vigore Poteſtatis bene ſedata

B fuit; quoniam cum Antianorum conſilio convocato Populo ſubito per ſonum campanae magnae ad martellum, capti fuerunt homicidae, qui erant in domo magna apud Sanctam Luciam, & ultimo ſupplicio puniti ſunt. Tranſit ergo Carolus per Sanctum Germanum, & Montem Caſſinum acies dirigit in Manfredum,

C qui ſe in Beneventum receperat, & oblato per Carolum bello, pugnatur utrinque in Campo florido in planitie Beneventi. Tamdem poſt pugnam acerrimam pulſa acie Manfredi, ipſe gladio occubuit.

1 2 6 6.

D. Jacopinus Rubeus de Parma Poteſtas Paduae. Eo tempore Padua-

D ni cum magno exercitu obſederunt Caſtrum Leonici Vicentinorum, detentum a Veronenſibus tenentibus dictum Caſtrum bene munitum ad ſui defenſionem; & Menſe Octobris dictum Caſtrum habuerunt. Et poſtea Vicentini dederunt Paduanis ſuae Civitatis claves, & eorum Poteſtati, & ſuo dominio ſe ſubdiderunt. Et

E tunc Paduani elegerunt Dominum Henrigetum de Capite Vaccae in Poteſtatem, & Rectorem Communis Vicentiae. Et die Dominico XXIIII. Octobris obiit Dominus Ubertus de Deleſmaninis. Et die penultimo Menſis Januarii Beatus Antonius Peregrinus de Padua migravit ad Dominum, qui jacet ante Eccleſiam Sanctae Mariae de Porcilia. Et Paduani in-

novaverunt suum Carrocium; & obiit Dominus Tyso de Campo Sancti Petri die ultimo Mensis Januarii.

1267.

D. Bonifacius de Canoxa de Regio Potestas Paduae.

1268.

D. Rolandinus de Canoxa de Regio Potestas Paduae. Eo tempore die XXIIII. Decembris multi Veronenses audientes, quod Vicentini erant apud Sanctum Bonifacium, iverunt contra ipsos, & ceperunt de ipsis circa XXX. & sequenti die iverunt Rivoltam, & eam ceperunt. Et die IIII. Maji Veronenses expugnaverunt Villam Francham, de quibus multi fuerunt vulnerati, & ibidem Dominus Bucha de la Scala fuit occisus. Carolus Rex Siciliae, Ducatus Apuliae, Principatus Capuae, Almae Urbis Senator, Andegaviae, Provinciae, & Folcacherii Comes misit literas Potestati & Communi Paduae per quemdam cursorem Marchionis de Est; quae latae fuerunt in Palatio Communis Paduae in pleno Populo die Mercurii XXIX. Mensis Augusti, quorum tenor talis erat.

Carolus Dei gratia Rex Siciliae, Ducatus Apuliae, Principatus Capuae, Almae Urbis Senator, Andegavii, Provinciae, & Folchacherii Comes, Potestati, Consilio, & Communi Paduano amicis meis salutem, & omne bonum. Expectatam, & desideratam a cunctis Fidelibus Ecclesiae Romanae laetitiam vobis tenore praesentium intimantes, scire vos volumus, quod manu Dei, quae nostrae tutrix est & patrona justitiae, nostros feliciter & saluberiter dirigente, ac prosequente, postquam Conradinus, & Dominus Henricus Urbis Senator complices & fautores, tam ingenti Teotonicorum, quam Lom- A *bardorum, Tuscorumque, & Hispanorum exercitu congregato, Regni Nostri finibus appropinquarunt, quaerentes foramina, per quae sine ullo nostrarum virium obice possent ingredi, seque conjungere Saracenis, nos eos de passu in passum per quatuor dies & noctes totidem insequentes, & etiam persequentes, tamdem percepto, quod dicti hostes* B *per Sculculae partes ingressi, sperabant libere pertransiti viâ rectâ descendere, & pervenire Sulmonam, & exinde ire Luceriam, quique inter Sculculae, & Taucii Montes sua infelicia castra locaverunt, die Mercurii XXII. Mensis Augusti praesentis in octava Assumtionis Beatae Virginis, de cujus potissimè sperabamus auxilio, de pratis Ovinuli se-* C *cus ripam lacus Fluvii, & Villam Anzanii aciebus instructis, maturis gressibus procedentes, demum ad quemdam collem prope Albam, qui per duo parva milliaria distabat ab hostibus, ex quo Pallentinus Campus se explicat, Deo duce pervenimus, & castra prospicientes hostium, quia gens nostra, & praesertim equi erant prae labore nimio fa-* D *tigati, jussimus deliberato consilio in eodem colle castra nostra defigi. Hostes verò videntes vexilla nostra castrorum suorum finibus propinquare, nostrum nostraeque gentis formidantes ingressum, de castris suis in campum cum omnibus eorum copiis exiverunt, & intuentes nostros ad bellum praeparatos, cum magna confusione ad loca, de quibus exi-* E *verant, nostris post eos clamantibus, sunt reversi. Sequenti autem die Jovis orto jam Sole, quia praefati hostes de praedictis locis subito recedentes coeperunt prosequi ultra Fluvium, qui inter utrumque discurrebat exercitum infaustis eorum auspiciis iter suum. Nos statim in praedicti campi Pallentini planicie cum toto nostro praeparato exercitu, aciebus districtis & ordinatis ad proelium,*

lium, in Divini nominis virtute descendimus, procedentes planis, ut decebat, motibus versus illos. Cumque crederemus eos ulterius processuros, ipsi super ripam dicti Fluminis prope Villam Poncium castra sua, eorum tamen aciebus nullatenus dissolutis, subito posuerunt. Et videntes, quod noster similiter incitabatur exercitus ex adverso, protinus dictum Fluvium transierunt. Nos verò de divino confisi praesidio, invocato Christi Nomine irruimus celeriter & viriliter in eosdem. Et postquam acerrimè fuit utrinque pugnatum, hostibus pro majori parte in ore gladii trucidatis, ipsorum reliqui sustinere nostri molem exercitus non valentes, se ad fugae remedium converterunt; quos nostri festinis gressibus & continuis aggressibus insequentes, magnam eorum partem per Montes & nemora peremerunt. Facta est itaque nostrorum hostium tanta strages, quod quae in campo Beneventano de aliis persecutoribus Ecclesiae facta fuit, hujus respectu valde modica reputatur. De Conradino verò, & Domino Henrico utrum in bello ceciderint, an per fugam evaserint, nulla in confectione praesentium, quae statim post victoriam conscriptae fuerunt, haberi potuit certitudo. Verumtamen equus, cui D. Henricus insedisse dicitur, a nostris cum per campum absque insessore curreret, est inventus. Capti sunt insuper Conradus de Antiochia, & Thomas de Aquino, & plures alii proditores nostri, qui excepto Conrado de Antiochia propter detestabilem proditionem, quam contra Majestatem nostram commiserant, jam capitali Sententia sunt damnati. Quae omnia vobis significamus ad gaudium, ut quilibet vestrum per exhibitionem vestrae sincerae devotionis partem non nimiam pertulistis, sitis & participes triumphorum. Vos ergo ad gravandum omnes hostes vobis in vicino morantes, assumto ex hoc spiritu majoris vigoris & fortitudinis, viriliter procedentes, faciatis stratas, & etiam passus, & transitus vestri Districtus sic cum omni cautela & diligentia custodiri, quod si dictus Conradinus, & alii profugi de gente sua exinde transierint, capiantur. Data in Campo Pallentino prope Albam XXIV. Augusti XI. Indictione, Regni verò nostri Anno IV.

1269.

D. Matthaeus de Corrigia de Parma Potestas Paduae.

1270.

D. Thomasinus Justiniano de Venetiis Potestas Paduae. Hoc Anno murus spaldi Communis Paduae supradictus totaliter fuit perfectus.

1271.

D. Bartholomaeus Soppo de Pergamo Potestas Paduae. Hic Potestas secum Chronicam de omnibus Scripturis negotiorum factorum in Marchia Tervixina ab Annis LXXXVII. huc usque, detulit & portavit.

1272.

D. Michaël Dauro de Venetiis Potestas Paduae.

1273.

D. Jacopinus Rubeus Bernardi Rolandi Rubei de Parma Potestas Paduae. Hoc Anno Rodulfus de Vivario Vicentinus tempore noctis cum quibusdam satellitibus occupavit Castrum Angarani, quod custodiebatur per Commune Paduae. Ideoque statim Potestas praedictus cum exercitu magno ivit, & obsedit Angaranum, & deficientibus sibi victualibus de nocte Rodulfus aufugit. Sed XXIV. de suis capti, & ibi suspensi fuerunt.

1274.

D. Gutifredus de la Turre Potestas Paduae electus Secundo Martii. Eo tempore universa fere Nobilitas Padua-

duanorum associavit Dominum Raymundum de la Turri Patriarcham Aquilegiensem patruum Potestatis, cum primo iret ad intrandum tenutam sui Patriarchatus : Et inventus fuit thesaurus magnus in metallis auri optimi in horto Hospitalis Domus Dei de Padua valoris, ut dicebatur, librarum pluris XXX. millium: quod male distinctum fuit, ut dicitur primo per inventores, deinde per Episcopum, & per Potestatem, & suos Officiales, ita quod in utilitatem Hospitalis fere quarta pars fuit conversa in emendis possessionibus pro Hospitali.

1275.

D. Robertus de Robertis de Regio Potestas Paduae. Eo tempore in nocte Nativitatis Domini fuerunt magna & mirabilia tonitrua, & coruscationes, & grandines.

1276.

D. Guido de Robertis de Regio Potestas Paduae. Eo tempore fuit magna Fames per universam Marchiam Tervisinam, & Lombardiam; & Dominus Simon de Montesilice migravit in Domino, qui fuerat Cardinalis magnus & potens.

1277.

D. Marcus Quirinus de Venetiis Potestas Paduae.

1278.

D. Martinus Vallarese de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore in die Sancti Thomae Castrum Coloniae redditum fuit Communi Paduae salvis personis Veronensibus, quae in eo erant. Et guerra magna facta fuit inter Paduanos, & Veronenses. Et Mense Julii sequenti Dominus Episcopus, & Populus Vicentinus dederunt Civitatem & Districtum Tridenti Communi Paduae, ad cujus Regimen missus fuit Potestas D.

A Marsilius de Pertenopeo cum equitibus, & peditibus soldatis, qui aliquas Villas inobedientes combusserunt. Sed modico tempore Paduani tenuerunt Tridentum, quia Castellani, & qui subditi esse debebant, rebellabant cum favore Domini Alberti de la Scala Domini Veronae: propter quod orta fuit guerra inter

B Paduanos, & Veronenses, quae duravit duobus annis vel circa.

1279.

D. Jacobus Domini Gonzolini de Offemo Potestas Paduae. Die XIX. Junii intravit Regimen, & ascendit Palatium, & stetit in Regimine quinque Menses tantum. Et de Mense Novembris eodem Anno Dominus

C Matthaeus de Corrigia de Parma fuit electus Capitaneus Populi Paduani, & post ipsos quinque menses ipse Dominus Matthaeus fuit electus in Potestatem, & ab inde usque ad Calendas Januarii ad unum annum. Et ab inde mutatum fuit tempus Regiminum Paduae ad Kalendas Januarii. Dictus Dominus Jacobus Domini

D Gonzolini Paduam venit, ostendens fastum & maximam superbiae promtitudinem, habens majorem partem fave * quam dicunt Ecclesiae. Hic fecit creari Milites de novo in Padua, & multos minus divites, ut oneribus gravarentur, qui partis Imperialis, vel Imperialium amici dicebantur. Eo tempore Mense Augusti

E tractaverunt Bartholomaeus, & Anxedisius de Schinellis cum Veronensibus accipere Vicentiam de fortia Paduanorum. Simul adjutores, ut dicebatur, habebant Pacem filium Domini Bernardini de Montenario existentis Capitanei Castri Sancti Petri, & Raynaldum, & Henricum de Collo de Vicentia, & Curvanum de Marostica, & forsan alios. Et die statu-

ſtatuta jam venerant equites Veronenſes uſque ad Burgos Vicentiae. Sed tractatibus his detectis & manifeſtis, Bartholomaeus de Schinellis, & Anxediſius cum filio Bernardini, & Raynaldo, & Henrico de Collo fugerunt, & etiam Veronenſes per viam aliam fugerunt. Et tunc magnus tumultus exortus fuit in Padua, ita quod Poteſtas cum militibus equitavit Vicentiam, & ibi cepit Pacem Judicem filium Bernardini, Aſſeſſorem D. Guertii de Vicoageris, qui culpabilis credebatur, Guilielmum de Malaflamma ſuggeſtu Bernardi Epiſcopi Vicentini, Florium Falcerium, Artuſium de Vivaro, Vertium de Pithoco, Jacobum Theotonem, Artuſium de Maroſtica, & alios multos, magis zelo partis, quam culpâ creditâ; & ducti ſunt captivi Paduam, & ibi graviter torti & afflicti, in tantum quod Jacobus Theotonus exſpiravit in tormentis; & erat maximus clamor, quod penitus occiderentur. Sed tamen eis non confitentibus, & culpâ non repertâ, relaxati ſunt, & ad mandata relegati. Pars Eccleſiae in Padua, quae ſequebatur voluntatem D. Guidonis de Lotio, & Martini de Guidotto, quia Poteſtas non occidit illos habuit eumdem Poteſtatem odio, & etiam quia CC. milites electi non fuerunt miſſi verſus Epiſcopum Feltrenſem, ſive ad habendum Tervixium, ut dicebatur. Quare tractaverunt Guelfi, ut die nona Decembris repudiaret dictus D. Jacobus Domini Gonzolini Poteſtatis Regimen, Et Dominus Matthaeus de Corrigia, qui venerat paucis ante pro Capitaneo, etiam electus eſt Poteſtas, & die X. Decembris intravit regimen. Hoc Anno menſe Auguſti Epiſcopus & Populus Tridentinus ſubtraxerunt Tridentum de fortia Paduanorum, licentiato curialiter Domino Marſilio ſuo Poteſtate pro Communi Paduae.

1280.

D. Matthaeus de Corrigia de Parma Poteſtas Paduae. Eo tempore mutatum fuit Regimen Civitatis ad Kalendas Januarii, quod antea longiſſimis temporibus mutari conſueverat ultima die Junii. Et Menſe Januarii Petrus de Daulis Nobilis Civis Paduae Capitaneus equitum ſoldatorum Communis Paduae occiſus fuit apud Coloniam per Veronenſes, & capti fuerunt Oliverius de Linguavaccae, Gerardus de Viguntia miles Domini Beleboni de Guarnarinis Poteſtatis Vicentiae, Capellus de Malcapellis, Galvanus Notarius de Andrea. Propterquod Paduani indignati aſſenſerunt illis, qui contra Veronenſes movere exercitum voluerunt; & die primo Madii ante Nonam extractum fuit Carrocium Paduae extra Eccleſiam; occaſione procedendi contra hoſtes. Et die Dominico XII. Menſis Madii, movit Carrocium, & exercitus magnus Paduae verſus Veronam, & ivit Vicentiam, ubi ſtetit tribus diebus; & die Jovis XVI. Maji applicuit & fixit caſtra ſua in Villanova Veronenſis Diſtrictus ſuper Alponem cum plauſtris, & guaſtatoribus, depopulando ſegetes, arbores, & Villas. Et tunc combuſtae fuerunt Villae Calderiae, Colognae, & Illaxi, & juxta planitiem Sancti Martini Bonalbergi, Trinagi, Blondae, Turris Vagia, & domus multarum aliarum Villarum Veronenſis Diſtrictus. Et ſtetit ibidem exercitus XIV. diebus. Et de Menſe Auguſti facta & celebrata fuit pax & concordia perpetua inter Paduanos, & Veronenſes de partium voluntate. Eodem Anno Turriani de Mediolano pel-

pelluntur, & Vicecomites dominium tenuerunt usque 1303.

1281.

D. Henricus Dauro de Venetiis Potestas Paduae, qui incepit in Calendis Januarii Regimen suum. Eo tempore die VI. exeunte Februario Regina Clementia venit Paduam filia Rodulphi Romani Regis, transiens cum Baronibus ad Regem Carolum in Apulia, ut Sponsa, & uxor filii, vel nepotis dicti Regis Caroli, & quaedam neptis ipsius Regis Romani sponsa, & uxor filii unius de Flesco de Janua proficiscentes ad suas nuptias. Et steterunt Paduae per duos dies, & Commune Paduae fecit eisdem Dominabus, & totae eorum comitivae in Padua & Districtu honorifice & affluenter expensas; quae expensae fuerunt duo millia librarum parvorum. Et de Mense Madii gens Patriarchae Raymundi Aquilegiensis devicta a Mediolanensibus, & Dominus Caxonus de la Turri mortuus fuit in conflictu, & infiniti fuerunt mortui, & capti. Et die III. exeunte Majo in sero duo fratres Galvanus, & Melius de Pigotiis, qui olim occiderant Dominum Mastinum de la Scala fratrem D. Alberti de la Scala in Verona, interfecti fuerunt in Platea Curiae Domini Guidonis de Lotio in Padua a Mascharono Bechario, & aliis Veronensibus circa duodecim, & occisores fugerunt ad domum Zagi de Porcilia, & ipse cum eis recessit tota nocte; & die sequenti capti fuerunt in nemore Vicentino, & ducti Paduam, & duriter tormentati confessi sunt. Tunc murmura exorta per Urbem, & rumores per partem Domini Guidonis de Lotio, quod Cives Paduani erant conscii, & factum fuit per istigationem quorumdam, quod Mascharonus manifestavit D. Guecilem de Delesmaninis, & quemdam suum famulum nomine Richentase, qui fugit, & D. Johannem de Forzatè, & Petrum Bechum ejus famulum, & postea redicendo negavit. Quare fecerunt securitatem M. Marcharum pro quolibet & missi fuerunt ad villas suas, & D. Guido de Lotio, & D. Nicolaus de Castronovo similiter ad suas Villas missi fuerunt. Et die Mercurii IV. Junii circa Tertiam in Arenga Paduae judicati fuerunt ad mortem, & Mascharonus praedictus, & duo alii positi in carrectis vincti, & tenaglati per Civitatem, & alii quinque tracti ad caudas equorum, & omnes isti octo suspensi in furchis super Brentellam. Zago autem praedicto fuit pes unus abscissus, & unus oculus erutus. Numquam autem homines meminere, ut ferebatur, tam crudele judicium, nec tam abhorrendum factum fuisse Paduae. Hoc tempore fortificata, & facta fuerunt multa & gravia Statuta contra Nobiles, & Potentes, & male ablatos. Et facta fuit domus Potestatis, sub qua sunt Stationes Ferrarolorum.

1282.

D. Bertus de Frischobaldis de Florentia Potestas Paduae. Eo tempore multae & infinitae querelae, & petitiones datae fuerunt contra Magnates de Padua per Populares vigore Statuti de male ablatis, quae his temporibus fuerant fortificata, pro quibus querelis, & petitionibus condemnati fuerunt dicti Magnates fere omnes, & forbanniti. Quare credebant prudentes, maximum scandalum in Civitate Paduae exoriri. Et quidam Francigena Comes Romandiolae pro Ecclesia cum suis equitibus, & Francigenis, & illis de Faventia obti-

obtinuit & occupavit Forlivium, & multos in introitu Civitatis utriusque sexus occidit. Sed tamdem Guidonis Comitis de Monteferetro, & Anxedisii de Schinellis Civis Paduani, & aliorum suorum equitum audatiâ & valore, praedictus D. Comes Romandiolae, & Thebaldus de Faventia, & quasi omnes Francigenae, caesi & interfecti fuerunt; & sic Furlivienses illa die tristem & laetam habuerunt Victoriam. Et die Mercurii ante Tertiam, V. Mensis Augusti fuit Eclipsis Solis. Et die Dominico quarto Octobris fuerunt solemnes nuptiae in Ferraria celebratae Domini Azonis Marchionis de Est cum Domina Johanna filia D. Zentilis de Ursinis de Roma. Et multi Presbyteri, Clerici, & Religiosi fuerunt occisi in Padua, & Paduano Districtu, quoniam tunc fuit per Commune Paduae stabilitum, & scriptum in quodam parvo Volumine, quod vocabatur Donatellus, quod pro homicidio commisso in persona alicujus Ecclesiasticae personae, condemnari debeat homicida in uno solo Denario Veneto Grosso. Quod Statutum factum fuit propter multa, & enormia scelera, quae committebantur per Clericos, de quibus nulla fiebat Justitia, per Episcopum Paduanum. Et dicitur, quod in Regno Siciliae Panormitani subcensâ rabie Gallicos, qui ibi commorabantur tam mares, quam foeminas, tam senes, quam juvenes in contemptum Regis occiderunt; & quod detestabilibus fuit mulieres Latinas praegnantes, quae dicebantur a Gallicis concepisse, occidebant antequam parerent.

1283.

D. Veri de Circulis de Florentia Potestas Paduae. Die Mercurii III. Martii, qui fuit primus dies Quadragesimae, Civitas Paduae cum tota Dioecesi per Dominum Patriarcham fuit ab omni Officio Ecclesiastico interdicta propter Statuta facta contra Ecclesiasticam libertatem. Verum tamen Religiosi de Ordine Paupertatis interdicto non obstante continue Officium coram omni Populo celebrabant. Et die Dominico XXV. Aprilis Comes Veronae in Regii Civitate migravit, relicto ejus filio Vinciguerra in protectione Civitatis Paduae, Vicentiae, Parmae, & Marchionis de Est. Et Mense Augusti in Antiania Domini Patavini de Gambarariis Judicis Dominorum Antianorum Civitatis Paduae firmatum, & factum fuit Statutum de emendo Jurisdictionem Lendenariae pro Communi Paduae a Cattaneis Lendenariae, & a quibuscumque aliis habentibus partem in Jurisdictione Lendenariae. Et tunc Dominus Antonius, & Rizardus Cattanei de Lendenaria, & Dominus Badoarius de Venetiis, qui jus habebat pro Domina Amabilia ejus Uxore in dicta Jurisdictione Lendenariae, vendiderunt Communi Paduae suas partes. Dominus autem Obizo Marchio de Est, qui aliquam partem Jurisdictionis Lendenariae retinebat, per Ambasciatores Communis Paduae requisitus, quod eam partem Jurisdictionis Lendenariae, quam tenebat, vellet vendere Communi Paduae, sicut alii consortes jam fecerant, dixit, quod per suos Ambasciatores in Paduano Consilio responderet. Sed quia eos mittere differebat, iterum Dominus Gerardus de Camino, & Ambasciatores Paduani missi fuerunt ad eum pro eodem facto, qui tunc usque ad Festum Sancti Michaelis accepit terminum respondendi. Et Dominus Gerardus de Camino fuit factus Capitaneus & Dominus Civitatis Tervixii.

1284.

D. Fantonus de Rubeis de Florentia Potestas Paduae. Eo tempore facta fuit domus inter Turrim rubeam, & Ferrarias, super ejus Sala superiori fit Consilium majus.

1285.

D. Fantonus praedictus Potestas Paduae. Eo tempore ad Festum Nativitatis Domini omnes captivi, qui erant in carceribus Maleficiorum, fuerunt relaxati libere amore Dei per Commune Paduae secundùm reformationem majoris Consilii.

1286.

D. Guilelmus Malaspina de Luca Potestas Paduae. Eo tempore fuit facta domus Antianorum de Padua, & factus fuit Pons lapideus Sancti Johannis a navibus.

1287.

D. Baronus de Manzatoribus de Sancto Miniate Potestas Paduae. Eo tempore fixi fuerunt termini de Mense Julii circa Civitatem Paduae super omnibus stratis magnis, distantes a Palatio Communis per duo milliaria. Et in dicto Mense fuerunt in Civitate Paduae solemnes Nuptiae celebratae Nobilis viri, & postmodum militis Domini Nicolai de Lozo cum Domina Agnete nata Domini Gerardi de Camino; ad quas nuptias honorandi causâ Paduam venit Dominus Obizo Marchio de Este, & facta fuit Curia super majori Palatio Communis Paduae. Hoc Anno inceptus fuit Pons Tadorum lapideus.

1288.

D. Cursius de Donatis de Florentia vir strenuus & laudabilis, Potestas Paduae.

1289.

D. Ottolinus de Mandello de Mediolano Potestas Paduae, & sapienter exercuit Regimen suum. Eo tempore

A Civitas Tripolis in Syria capta fuit a Saracenis, & compositio facta fuit inter Commune Paduae, & Clerum mediante Fratre Bonaventura Ordinis Minorum Archiepiscopo Ragusino Apostolicae Sedis Legato, destructis omnibus Statutis conditis contra Ecclesiasticam Libertatem, & nunquam renovandis, vel consimilibus faciendis. Et
B Dominus Obizo Estensis Marchio accepit in Uxorem filiam Domini Alberti de la Scala Domini Veronae, & secum magnam concordiam, & ligam fecit.

1290.

D. Percevallus de Mandello frater dicti Domini Ottolini Potestas Paduae. Eo tempore die ultimo sui regiminis fuit incendium in domibus
C Scrignariorum in Padua in hora Vesperarum, per quod fere quarta pars intra Civitatem fuit combusta. Et Dominus Potestas tempore sui Syndicatus furtive recessit timore malorum, quae fecerat in Civitate, & propterea fuit condemnatus, & perpetuo forbannitus de Padua, quod nec ipse, nec aliquis de ejus Domo
D unquam possint ad Civitatis Paduae regimen pervenire. Eodem tempore Dominus Guilelmus Novellus quondam Domini Frizerini de Monte Silice fuit extractus de bando, in quo erat pro homicidio probato.

1291.

D. Tomasius Quirinus de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore facta fuerunt Extima Civitatis Paduae, &
E facta fuit Impositio in Villis Paduani Districtus, & Imposita Datia, & omnibus fuit emendatum damnum; & ideo fuit Civitas de melioribus aedificiis reformata. Eo tempore magna concordia fuit facta inter Commune Paduae, Vicentiae, & Dominum Patriarcham Aquilegiensem, & Commune Tergesti ex una parte, & Commune

mune Venetiarum ex altera, mediantibus Domino Bernardo Episcopo, & Ambasciatoribus Paduanis. Et D. Comes Beroardus Vicentinus captus fuit & interfectus pro proditione Vicentiae.

1292.

D. Lambertutius de Frescobaldis de Florentia Potestas Paduae. Eo tempore aedificatum fuit per Commune Paduae fortissimum Castrum super Aticem, quod dicitur Castrum Baldum pro defensione Civitatis Paduae, & Comitatus ejusdem contra voluntatem Marchionis de Est, & Dominorum de la Scala. Et factum est Concilium Generale, in quo ordinatum fuit, quod fieri deberet Passagium pro acquirenda Terra Sancta; & facta fuit fraternitas, & liga inter Commune Paduae, & Dominum Bardilionem de Bonacolsis Capitaneum, & Commune Mantuae. Et praedicto 1292. Indictione V. die XXIX. Octobris Paduae in Ecclesia Sancti Martini Dominus Bernardus Abbas Monasterii de Vangaditia investivit Bonifacium Domini Peucii Syndicum, & Syndicatorio nomine Communis Paduae ad Feudum de quinque mansis terrae sterilis positis ultra Athesim ex opposito Castri Baldi, quibus correspondet a Meridie Flumen Athesis, a Septemtrione Palus, pro quibus dictus Syndicus promisit dare ei annuatim unam libram caerae in die Beatae Virginis de Septembri. Et sunt longitudinis unius milliarii, & latitudinis unius turne, & XL. perticarum. Et hoc Anno exercitus Paduanus ivit Vicentiam, quia Dominus Jordanus de Seratico frater uxoris supradicti Domini Bernardi cum quibusdam suis sequacibus quadam nocte armatâ manu insultavit in milites Paduanos, qui pro custodienda ipsa Civitate manebant; eam volens ex ipsorum manibus extirpare: quod ei ad effectum pervenire non valuit, virtute & audaciâ nobilis, & probi Pauli de Doto; quare dictus D. Jordanus captus fuit, & postea omnes fuerunt in Platea Communis Vicentiae decollati.

1293.

D. Paulus Quirinus de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore Dominus Obizo Estensis Marchio est viam universae carnis ingressus. Et hoc Anno quidam Castellani de Vicentia forbanniti ascenderunt Castrum Valdagni, volentes eum contra honorem Communis Paduae, & Vicentiae detinere. Unde exercitus Vicentinus dictum Castrum obsedit, & eum per vim obtinuit; & omnes, qui in dicto Castro manebant, sunt capti, & Vicentiam ducti; & postea in ipsius Campo Martio per amissionem capitis sunt in mortem damnati. Et hoc Anno completum fuit laborerium Castri Baldi.

1294.

D. Gerardus de Josano de Cremona Potestas Paduae. Hoc Anno Domini Azo, & Francischinus, filii quondam Obizonis Marchionis Estensis, Dominum Aldrevandinum ejus fratrem de Ferraria, & de illius bonis omnibus expulerunt. Qui quidem Dominus Aldrevandinus, videns se a suo sanguine derelictum, cum uxore, & suis filiis ivit Bononiam, & se in suis manibus totaliter tradidit, qui eum minime receperunt. Qua de re ipse Dominus Aldrevandinus videns se ab omnibus, quos sibi putabat amicos, in integrum derelictum, venit Paduam, tamquam sibi ad portum refugii & salutis, & se, & uxorem, & suos filios, & bona sua omnia, quae habebat in manibus dedit Paduanorum, qui eum alacriter, & voluntariè receperunt. Propter quod

inter Paduanos, & Dominos Azonem, & Franciſchinum fratres Marchiones Eſtenſes guerra maxima orta eſt. Et exercitus Paduanus obſedit Caſtra Cerri, & Calaonis, & capta ſunt, & in totum omnibus fundamentis dirupta. Dejecta fuit in terram, & tota deſtructa etiam Rocha de Eſte: quae omnia Caſtra erant Domus Eſtenſis, & ſita in territorio Pedevendae Paduani diſtrictus. Et hoc etiam Anno firmata fuit pax & concordia & fraternitas inter Commune Paduae ex una parte, & Dominum Albertum de la Scala & Commune Veronae ex altera. Et Anno praeſenti quaelibet Fratalea Paduani Communis fecit ſuum Confalonem ſingulariter, in quo erat picta Armatura Communantiae Paduae, & cujuslibet Frataleae; & per Pontem Paduae cuilibet Gaſtaldioni Frataleae fuit conſignatum Vexillum Frataleae ad eum pertinentis; & Vexillum Communantiae fuit traditum Judici tunc temporis Antianorum; & ſic per conſequens Judicibus, & Gaſtaldionibus omnibus factum fuit tempore procedente in principio cujuslibet regiminis in Padua venientis. Et in praeſenti regimine Populus Paduanus cum omnibus ſuis amicis oſtiliter obſedit Marchiones Eſtenſes ſuper flumen Aticis, & fixit ſua tentoria ultra flumen circa Caſtrum de Veneze. Et ibi exercitu Paduano manente, Reverendus Pater Raymundus Aquilegienſis Patriarcha cum quibuſdam Religioſis de Ordine Minorum inter Commune Paduae, & ſupradictos Marchiones tractavit pacem & concordiam hoc modo. Videlicet, quia ipſi Domini Azo, & Franciſchinus Fratres Marchiones in gratiam Communis Paduae ſunt recepti, & libere dederunt Communi Paduae Abbatiam, tertiam partem Lendenariae, Luziam, Caſtrum de Veneze, & ejus Curiam, Terras Burbuli, & generaliter omnes juriſdictiones, bona, & jura ad ipſam Abbatiam pertinentia in integrum. Ut * ipſum poſſit omnia ſupradicta taliter tractare, quemadmodum tractat Civitatem Paduae, & Diſtrictum. Et quod ipſi Marchiones Eſtenſes, & omnes venturi numquam poſſint, neque debeant in ſummitatibus montium Cerri, & Calaonis, & Rochae conſtruere aliquod aedificium; ſed ſummitates ſemper liberae in Commune Paduae permaneant. Et omnia bona, poſſeſſiones, & jura, quae ipſi Marchiones in Paduano Diſtrictu habebant, ſunt eis in totum liberaliter reſtituta. In principio autem praeſentis guerrae eodem Rectore manente, per Conſilium & Commune Paduae electi fuerunt XII. Sapientes, qui *Sapientes a Credentia* dicebantur, & in guerra iſta habebant merum & mixtum imperium, & generaliter omnem Juriſdictionem, & tantum XV. diebus in dicto Offitio manebant. Et peractis XV. diebus proponebatur ad majus Conſilium Communis Paduae, utrum praedicti Sapientes deberent XV. diebus ſequentibus in praedicto Offitio permanere, an ipſis permutatis alii de novo eligerentur; & ſi confirmabantur, eodem modo dominabantur ut prius. Si vero caſſabantur quilibet Antianus tunc temporis in Antianatus Offitio exiſtens, ſuum Sapientem a Credentia eligebat; & ipſis per Antianos taliter electis, ſingulariter approbabatur in majori Conſilio, utrum eſſent ad dictum Offitium idonei, nec ne. In hoc eodem Anno per Commune Paduae fuit ſtatutum, quod omnes Poteſtates & Rectores venturi ad Regimen Paduae tantùm per ſex menſes in ipſo Regimine debeant permanere, & habere Li-

Libras quatuor millia pro suo salario, & quod omnes Cives Paduae deinceps ituri ad Regimen Civitatis Vicentiae, similiter tantum per sex menses ibi regere debeant, & pro suo salario habere Libras duo millia, & omnia suprascripta in praedicto Millesimo facta sunt, ac etiam praedicto Rectore manente.

1295.

D. Nicolaus Maurecinus de Venetiis Potestas Paduae a festo Santi Petri de Junio, usque ad festum Circumcisionis. Eo tempore elevata fuit Turris vetus Communis Paduae, sed non completa, quae Turris est apud aliam Turrim, & domum Antianorum. Eodem Anno Dominus Azo Estensis Marchio volens suum propositum adimplere, scilicet habere dominium totius patrimonii de Ferraria, expulit alium fratrem suum Dominum Franciscum, prius tamen contracto matrimonio cum nobili Domina de progenie Regis Franciae. Qui cum Domino Alberto de la Scala, & cum Mantuanis fecit societatem contra fratrem, amodo asserens, manifeste velle partem Imperii sustinere. Duobus suis fratribus sic expulsis, multum gloriatur Dominus Azo, sed extrema gaudii luctus occupat. Nam post haec Veronenses, & Mantuani cum Domino Francisco venerunt hostiliter contra Ferrariam, qui Azonem Marchionem adeo terruerunt, quod cogitavit exire Ferrariam, sed hortatu suorum militum destitit a proposito. Tamdem pax convenit.

1296.

D. Conradus de Montagnano de Pistorio Potestas Paduae a festo Circumcisionis Domini usque ad festum Sancti Petri de Junio. Eo tempore quaelibet Fratalea Communis Paduae statuit inter se, quod Gastaldiones omnium Fratalearum omni prima die Dominica cujuslibet mensis deberent in Ecclesia Palatii Communis Paduae convenire, & ibi ad honorem Dei, & Beati Prosdocimi primo Missam solemniter facere celebrari, & completâ Missâ, Gastaldiones solummodo in Ecclesia remanere deberent, & inter se propositionem facere generalem, quid supra statum Civitatis sit plenarie faciendum. Hoc Anno etiam completa fuit Turris, quae est prope domum Antianorum, & super eam posita quaedam campana, quae olim inventa fuit in Rocha de Heste, quae diruebatur tempore Regiminis Domini Gerardi de Josano Potestatis Paduae. Hoc Anno etiam facta fuit Turris, quae est ultra flumen Aticis in opposito Castribaldi.

1297.

D. Fantonus de Rubeis de Florentia Potestas Paduae.

1298.

D. Conradus Novellus de Montemagno de Pistorio Potestas Paduae. Eo tempore aedificatum fuit Castrum Pizonis de Abbatia cum Turribus ab utraque parte fluminis per Commune Paduae.

D. Brunetus de Brunaleschis de Florentia Potestas Paduae.

D. Blaxius de Tholomeis de Senis Potestas Paduae.

D. Franciscus de Cremonensibus de Pistorio Potestas Paduae.

D. Ungarus de Odis de Perusio Potestas Paduae.

D. Bertoldus Domini Malpilei de Malpileis de Sancto Miniate Potestas Paduae. Eo tempore die VII. Septembris in Vigilia Nativitatis Beatae Virginis Januenses conflixerunt Venetos in mari in contrata Scorcolae, & duxerunt captivos bene VII. millia & ultra cum multis Galeis.

D. Ga-

D. Carolus de Cancis de Piſtorio Poteſtas Paduae. Eo tempore facta fuit pax & concordia inter Januenſes & Venetos ſub arbitrio Maphaei Vicecomitis de Mediolano, & praeſtita cautione & fidejuſſione per utramque partem. Et tunc Paduani fuerunt fidejuſſores pro Venetis.

D. Neri de Bardis de Florentia Poteſtas Paduae. Eo tempore menſe Januarii apparuit Cometes, & Dominus Bottexella de Bonacoſſis de Mantua obtinuit dominium ipſius Civitatis, expulſis patruis ejus.

1 3 0 0.

D. Nicolaus de Bonſignoribus de Senis Poteſtas Paduae. Eo tempore facta fuit Curia ſolemniſſima Militum, & Popularium in Padua, & Haſtiludiis, & Choreis de menſe Februarii. Et fuit maxima lues beſtiarum bovinarum.

D. Nicola de Circulis de Florentia Poteſtas Paduae.

D. Bertolinus de Maciis de Brixia Poteſtas Paduae. Iſte vir prudentiſſimus multos ſceleratiſſimos aſſaſſinos & malefactores trucidavit, & Baligantem Clericum homicidam poſitum menſe Januarii in cabbia ferri appenſa in ſummitate Turris rubeae Communis Paduae mori fecit.

D. Brondaglus de Saxoferrato Poteſtas Paduae. Eo tempore apparuit Cometes, & progenies de Circulis de Florentia receſſit. Et menſe Septembri Dominus Albertus de la Scala obiit, Dominus Veronae, relictis filiis ſuis Capitaneo Bartholomaeo, Alboino, & Cane Grande.

1 3 0 2.

D. Beſonzonus de Appignano Poteſtas Paduae. Eo tempore Domini de la Turre intraverunt Mediolanum, expulſo Capitaneo.

D. Florinus de Pontecarali de Brixia Poteſtas Paduae.

1 3 0 3.

D. Marinus Badoarius de Venetiis Poteſtas Paduae. Eo tempore fuit maxima ſterilitas bladi in Padua, in tantum quod oportuit Paduanos petere & accipere a Venetis frumentum in maxima quantitate.

D. Andreas Vallareſſe de Venetiis Poteſtas Paduae.

1 3 0 4.

D. Rubeus de Caſtello Poteſtas Paduae. Eo tempore menſe Martii incepit guerra inter Communia Paduae, & Venetiarum, occaſione Caſtri, & Salinarum conſtructarum per Commune Paduae in Inſula * Caltinariae.

D. Montanus de Marinis de Civitate Januae Poteſtas Paduae. Eo tempore exiſtente guerra inter Paduanos & Venetos apud Salinas, Dominus Ottobonus Patriarcha Aquilegienſis, Marchio Eſtenſis, & illi de Camino fuerunt cum Venetis contra Paduanos.

1 3 0 5.

D. Pax de Pacibus de Bononia Poteſtas Paduae.

D. Tarabotus de Tarabotis de Ancona Poteſtas Paduae. Eo tempore Azo Marchio de Eſt, qui expulerat fratres ſuos Dominos Aldrevandinum, & Franciſcum, poſtea perdidit Civitates Mutinae & Regii de tractatu Bononienſium & Veronenſium.

1 3 0 6.

D. Poncinus de Pizonardis de Cremona Poteſtas Paduae. Eo tempore menſe Martii fuit inceptum laborerium levandi Palatium magnum Communis Paduae, & cooperiendi de plumbo.

D. Baxanus de Fixiraga de Laude Poteſtas Paduae. Eo tempore Domini

mini Aldrevandinus, & Franciscus Marchiones de Este dederunt Jurisdictionem Lendenariae, & suae Curiae Communi Paduae.

1307.

D. Federicus Ponzonus de Cremona Potestas Paduae.

D. Ungarus de Odis de Cremona Potestas Paduae. Eodem Anno captus est Dulcinus Haeresiarcha de Novaria, & Margarita Tridentina, & alii circa CL. Mortui autem fuerunt in Montibus ex sectatoribus frigore, fame, & gladio ultra CCCC. qui Libertatis speciem praedicabant; Margarita autem ante Dulcinum in frusta concisa est consors ejus in pertinaci errore; postea ipse cum multis aliis ultimo pariter combusti.

1308.

D. Franciscus de Bitinio Episcopus Assisii Potestas Paduae. Eo tempore obiit Dominus Azo Estensis Marchio, cui successit Dominus Freschus ejus filius naturalis, qui dedit Ferrariam Venetis. Et die ... Mensis .... Dominus Franciscus Marchio de Est frater supradicti Domini Azonis, & Domini Aldrevandini, qui Dominus Aldrevandinus habuit filios tres, videlicet Raynaldum, Obizum, & Nicolaum, vendidit Rodigium Paduanis pro Libris X. millibus. Et expulsi fuerunt Veneti de Ferraria. Et die XVIII. Februarii fuit firmatum in majori Consilio per modum arengandi per Antianiam, quod mitterentur Ambasciatores pro Communi Paduae pro Dominis Francisco, & Raynaldo ejus nepotibus, qui tunc erant in Rodigio, quod statim venirent Paduam, & quod dicant Domino Venetico, & omni genti suae, & genti Domini Freschi, quod statim discedant de contrata Arquadae, & Fratae, & circumstan-

A tium Locorum, & quod non dent aliquod damnum in Terris Rodigii, & sui Comitatus, & totius Policinis, cum sint Communis Paduae: & sic factum fuit.

D. Pinus de Vernatiis de Cremona Potestas Paduae.

1309.

D. Mannus de la Branca de Gubio Potestas Paduae. Eo tempore
B Bernardus Clericus de Est positus fuit in cabbia ferri, & inceptae fuerunt stationes circa Palatium, & coopertae sunt scalae Palatii. Eodem Anno obiit Carolus Secundus Rex Siciliae die V. Maji, relinquens hos filios Carolum primum, qui fuit Rex Ungariae, secundum Sanctum Ludo-
C vicum Episcopum Tholosanum, tertium Robertum Regem Siciliae, quartum Philippum Principem Taranti, quintum Raymundum Berengarium, sextum Stephanum, septimum Johannem Principem Achajae, octavum Petrum, Beatricem Marchixanam Estensem, & Beatricem virginem, Margaritam uxorem Caroli Sine-terra,
D Blancam Reginam Aragoniae.

D. Franciscus de Cremonensibus de Pistorio Potestas Paduae. Hoc Anno Clemens Papa Quintus magnum processum fecit contra Venetos, quia Ferrariam Urbem Ecclesiae indebitè occupaverunt.

1310.

D. Gentilis de Philippensibus de
E Urbe veteri Potestas Paduae. Eo tempore in festo Ascensionis Domini Hospitalarii ceperunt Civitatem Rhodi caput totius Insulae.

D. Tholoneus de Cortexiis de Cremona Potestas Paduae. Eo tempore mense Septembris Imperator Henricus Comes de Lucemburg intravit Lombardiam, & in sequenti Epiphania fuit coronatus in Mediolano.

1311.

1311.

D. Albertus Domini Ugucionis de Castello Potestas Paduae. Eo tempore die Jovis XV. Aprilis Episcopus Genuensis Vicarius Domini Imperatoris Henrici VII. occultè Paduanis Vicentiam occupavit, auxilio & tractatu quorumdam Vicentinorum, & Domini Canis Vicarii dicti Imperatoris in Verona, qui multos Paduanos tunc ibidem existentes pro custodibus captivos conduci fecit Veronam, quorum aliqui pecunia redemti fuerunt, & relaxati de mense Junii, quo mense Paduani obedierunt Imperatori. Et de dicta occupatione fuit inculpatus Dominus Antonius de Curterodulo, qui tunc erat socius Domini Johannis Layci Militis de Viguntia Potestatis Vicentiae.

D. Rodulphus de Malpileis de Sancto Miniate Potestas Paduae. Hic stetit solum per duos menses in Potestaria, quia Paduani coeperunt obedire praedicto Imperatori sub certis pactis eligendi & recipiendi Vicarium ab eodem, & in mense Augusti ipsum Vicarium receperunt.

1312.

D. Gerardus de Inzola de Parma Vicarius ab Augusto, usque ad mensem Februarii, & Potestas Paduae usque ad Calendas Julii, quia Paduani noluerunt amplius obedire Imperatori, non observanti Paduanis pacta per eum promissa.

1313.

D. Jacobus de Rubeis de Florentia Potestas Paduae. Eo tempore seditiones & conspirationes ortae fuerunt in Padua, pro quibus fuerunt alii banniti, alii confinati, & alii occisi. Et mense Augusti incepit guerra inter Commune Paduae & Dominum Canem Grandem de la Scala pro Sacro Romano Imperio Civitatum Veronae & Vicentiae Vicarium Generalem, quae pacificata fuit MCCCXIIII. die XI. Septembris Potestate D. Domino de Ponzonibus de Cremona.

D. Bornius de Samaritanis de Bononia Potestas Paduae. Eo tempore die XVI. mensis Maji Henricus Imperator Anno Regni Sui Quinto, Imperii verò Primo in Aula Palatii habitationis suae in Civitate Pisarum tulit sententiam gravem contra Commune, & singulares Cives Paduae specialiter nominatos & generaliter omnes, tamquam contra rebelles suos, & Imperii, privando eos omnibus dignitatibus & Privilegiis, & ipsos banniendo de toto suo Imperio, & condemnando eos in decem millibus Libris auri.

1314.

D. Nicolaus de Calbulo de Forlivio Potestas Paduae.

D. Rivus de Arimino Potestas Paduae. Eo tempore mense Aprilis orta fuit quaedam dissensio in Civitate Paduae, in qua occisi fuerunt Petrus Judex de Altichino cum filiis in platea Communis Paduae a telis & filo per Populum, & confiscatis suis bonis, banniti fuerunt in quartam generationem.

1314. & 1315.

D. Ponzinus de Ponzonibus de Cremona Potestas Paduae. Hic cum exercitu Paduanorum de mense Septembris movens subito de Padua, equitavit hora Vesperarum versus Vicentiam per totam noctem, & in aurora Paduani intraverunt Burgum Sancti Petri de Vicentia, & ipsum totum depredari fecerunt. Sed eadem die post Nonam superveniens de Verona Dominus Canis de la Scala, eos incautè manentes conflixit, & multos captivos in Vicentiam duxit, inter

inter quos nobilem virum Dominum Jacobum de Carraria. Pax tamen cito subsecuta, quae paucis duravit annis.

1315.

D. Franciscus de Calbulo de Forlivio Potestas Paduae.

1316.

D. Ugolinus de Liazariis de Bononia Potestas Paduae.

D. Merullus de Pardaninis de Assisio Potestas Paduae.

D. Ubertus de Cancellariis de Pistorio Potestas Paduae.

1317.

D. Beraldus de Cornio de Perusio Potestas Paduae in Calendis Decembris, & usque ad Calendas Januarii.

D. Opizo de Opizingis de Pisis in Calendis Junii.

D. Raynerius de Canoxa de Regio Potestas Paduae in Calend. Decembris. Hic stetit in Regimine solum per duos Menses, & habito suo salario, sponte recessit. Eo enim tempore in festo Sancti Thomae Apostoli Dominus Canis de la Scala movens se post Vesperas cum suo exercitu de Vicentia in Vigilia dicti festi equitavit per noctem, & tractatu habito cum aliquibus de monte Scilice ante auroram illuc venit, & habuit liberè Terram Montis Scilicis; & deinde Castrum, quod est in summitate montis, infra paucos dies; & deinde per vim debellavit & obtinuit Terram Est; & deinde Terram Montagnanae, quam habuit sine aliqua pugna. Et de Mense Januarii sequenti transitum fecit in Terras Plebatus Sacci, & castramentavit ad Pontem Sancti Nicolai, donec pax facta fuit inter partes; tractatu facto per Venetos. Tuncque Paduani confinati, & expulsi de Padua occasione guerrae, fuerunt ad gratiam restituti.

1318.

D. Petrus de la Parte de Tervixio Potestas Paduae.

1318.

D. Johannes de Molino de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore in festo Sancti Jacobi de Mense Julii D. Jacobus quondam Domini Marsilii de Carraria sine strepitu & furore aliquo, per Consilia & reformationes factas per Commune Paduae, factus fuit Capitaneus, & Dominus Generalis Civitatis Paduae.

1319.

D. Marcus Gradanico de Venetiis Potestas Paduae. Eo tempore 1319. die V. Mensis Augusti Dominus Canis de la Scala cum magno exercitu suo castramentatus fuit ad Pontem Baxanelli, ubi Castrum unum constituit, & obsedit graviter Civitatem Paduae ultra annum.

D. Altinerius de Azonibus de Tervixio Potestas Paduae. Eo tempore in festo Sanctorum Hermacorae & Fortunati, die XII. Julii, fuit sconfictus Dominus Simon Philippus Capitaneus in Castro Baxanelli, & captus per Paduanos, qui vocabatur Potestas Paduanorum Extrinsecorum cum multis bonis equitibus & peditibus Domini Canis, super Stratam de Pontecurvo, & hoc fuit initium casus ipsius Domini Canis.

1320.

D. Nigrexolus de Ansoldis de Cremona Potestas Paduae, & fuit Doctor Legum. Eo tempore 1320. die XVI. Augusti debellatus & fugatus fuit Dominus Canis cum omnibus suis per gentes Dominorum Comitis Goritiae, & Henrici de Valse, & Paduanos; & destructum fuit Castrum Baxanelli, & stetit Dominus Nigrexolus tamquam Vicarius Domini de Valse usque ad Calendas No-

Novembris, & postea fuit Potestas per sex Menses.

1 3 2 1.

D. Gerardus de la Macla de Tervixio Potestas Paduae.

1 3 2 2.

D. Thebaldus de Castronovo de Perusio Potestas Paduae, & stetit in Regimine per annum unum.

1 3 2 3.

D. Altinerius de Azonibus de Tervixio Potestas Paduae.

1 3 2 4.

D. Raynaldus de Zineis de Caesena Potestas Paduae. Eo tempore Henricus Carintiae Dux, & Comes Goritiae, & Vicarius Paduae Domini Frederici Ducis Austriae, & Romani Regis, venit Paduam cum potenti exercitu, & obsedit Terram Montis Scilicis multis diebus messis, & treugâ firmatâ cum Domino Cane, rediit in Carintiam.

D. Bernardus de Caxerio Potestas Paduae.

1 3 2 5.

D. Pulio de Bechadellis de Bononia Potestas Paduae. Hic tractatu facto cum Jacomatio Socio & milite suo, Domino Abbate Sancte Justinae de Padua, Domino Johanne de Bronzola de Plebe Sancti Prosdocimi, qui se nominabat de Domo Campi Sancti Petri, Paulum Dentem de Lemiciis filium naturalem D. Vitaliani cum Sequacibus suis circa centum, induxit insultare plateas Communis ad destructionem omnium illorum de Carraria, & suorum Amicorum: quod perficere non valuit. Nobilis Miles Dominus Nicolaus de Carraria cucurrit ad domum Nobilis Militis D. Schinellae de Dotis, & ipse D. Schinella fecit eum ascendere super uno de suis Dextrariis, & postea cum Familia sua, & omnibus illorum de Do-

A tis ipsum ad plateas associavit. Qui Paulus venit ad plateam Communis, ubi venditur bladum, & ex altera parte illi de Carraria cum suis. Paulus urgens equum suum, percussit Dominum Henrigetum de Capitevaccae, & ipsum cum lancea stravit in terram; deinde percussit Ubizonem de Papafabis cum ense in capite, ita
B quod dentes de ore perdidit; & in ipso rumore fuit Dominus Marsilius de Carraria projectus ad terram, cecidit enim inter pedes in locum mirabiliter impeditum, sed auxilio providi viri Benvenuti de Abano filii Magistri Petri, & aliorum suorum surrexit, jam a Lemizone Spurio fratre Pauli vulneratus in coxa; & ta-
C men equum suum ascendit ipso Lemizone contradicente. Praedictus Dominus Schinella fuit in facie acriter vulneratus, taliter quod quatuor dentes amisit. Nobilis & providus Miles Dominus Nicolaus de Carraria fuit lethaliter vulneratus; & volens recedere de plateis, ei providus & valens Jacobus ejus filius: *Si de Pla-*
D *teis receditis, numquam reversus eritis. Revertamur ad plateas.* Et sic reversi fuerunt, & auxilio Jacobini de Peraga, & suorum peditum habuerunt victoriam. Unde urgente necessitate Paulus Lemizo, & Jacomatius cum suis terga dederunt, & iverunt extra Civitatem, & multos interfectos ex ambabus partibus dimiserunt. Et
E haec fuit causa, quia Paulus insultavit plateam, quoniam Dominus Ubertinus de Carraria, & Jacobus Tartarus de Lendenaria occiderant Guillielmum Dentem legitimum fratrem ipsius Pauli, qua de causa erant forbanniti, & habitabant Clugiam. Qui venientes Paduam, die . . . . . . Septembris ipsum Potestatem, & Vicarium occiderunt in furore Populi; & tunc

tunc ferè libri Cancellariae Communis forbannitorum & condemnatorum, & de Communi Palatio, fuerunt dilaniati.

D. Conradinus de Buchis de Brixia Potestas Paduae in Calend. Octobris.

1326.

D. Bonacursius de Rugleriis de Parma Potestas Paduae in Calendis Maji.

D. Thebaldus de Castronovo de Perusio Potestas Paduae in medio Novembris.

1327.

D. Paxinus de Grifis Potestas Paduae loco Domini Johannis patrui sui de Grifis, qui solum XII. diebus steterat in Regimine, & sponte recessit; ita quod dictus D. Paxinus incepit die XII. Maji, & stetit usque ad Calendas Novembris.

D. Gerardus Maurozeno de Venetiis Potestas Paduae in Calendis Novembris, & postea confirmatus incepit secundum Regimen in Calend. Maji, quod non finivit, quia in Mense Augusti fingens se ire ad pausandum, per Portam Savonarolae recessit, dimissis suis Judicibus, & aliquibus de sociis & arnesiis suis, & ivit Venetias, nullâ prorsus causâ cognitâ; cui tamen restitutae fuerunt arnexiae, & datum salarium debitum, facta solutione creditoribus suis.

1328.

D. Grayf de Villandres de Alemannia Potestas Paduae paucis diebus Augusti, & Septembris, quia Dominus Marsilius de Carraria nepos Domini Jacobi, subito de communi voluntate Populi vocatus fuit Capitaneus, & Dominus Paduae. Qui tunc posuit Dominum Petrum de Rubeis de Parma in Potestatem loco D. Grayf, quem curialiter licentiavit de Padua cum omni gente sua.

D. Petrus de Rubeis de Parma Potestas Paduae. Eo tempore die VIII. Septembris in majori Consilio Paduae reformatum & factum fuit Statutum, quod Dominus Canis de la Scala Vicarius Generalis pro Imperio Veronae, & Vicentiae vocaretur, & esset etiam Vicarius Paduae pro Imperio, & Dominus Generalis. Qui statim die Sabbati X. dicti Mensis Septembris veniens cum sua gente cum gaudio & honore maximo receptus, circa Tertiam intravit Civitatem.

D. Bernardus de Fruariis primo in Mense Octobris fuit Potestas pro Domino Cane, qui multum bene suum Officium exercuit, & justitiam omnibus communiter fecit, & nulla gravamina imponi permisit in Civitate, vel Districtu; nam hoc receperat in Mandatis a Domino suo Cane, quia ipse Dominus palam dicebat, & aperte monstrabat, quod intendebat omnino Paduam restituere, & facere bonam Terram toto suo posse.

D. Bernardus praedictus secundò in Mense Aprilis confirmatus stetit usque ad Calendas Novembris. Eo tempore Mense Julii Dominus Canis de la Scala cum magno exercitu ivit ad obsidendum Tervixium; sed tractatu habito cum Domino Guezeli Avogadro, & cum aliis Intrinsecis Civitatem pacificè intravit & obtinuit, & in triduo migravit ad Dominum die Sabbati X. Augusti in Festo Sanctae Mariae Madgalenae. Et tunc veniens subito in Paduam Dominus Marsilius de Carraria, congregari fecit Consilium Civium magnum, in quo fuerunt firmati Domini Paduae, Domini Albertus, & Martinus fratres, & nepotes dicti Domini Canis, & filii olim Domini Alboyni de la Scala. Dominavit Dominus Canis in Padua Menses XI. & super tota Marchia diebus tribus.

D. Galeottus de Madiis de Brixia Potestas Paduae de Mense Novembris. Iste non finivit sex menses, sed licentiatus fuit per Dominum Albertum de Mense Aprilis propter Processum quemdam, quod facere voluit contra stipendiarium quemdam Theotonicum inventum ire de nocte.

1 3 3 0.

D. Baylardinus de Nogarolis Potestas Paduae in Kalend. Maji.

D. Baylardinus praedictus Potestas Paduae in Calend. Novembris.

D. Baylardinus praedictus Potestas Paduae in Calend. Maji.

D. Baylardinus praedictus Potestas Paduae in Calend. Novembris.

D. Thadaeus de Ubertis de Florentia Potestas Paduae in Calend. Maji.

D. Petrus del Messa de Verona Potestas Paduae in Calend. Novembris. Eo tempore Legatus veniens de Curia Domini Papae, obtinuit Ariminum, Caesenam, Furlivium, Furlimpopulum, Faventiam, & Bononiam, Ravennam, & . . . . Deinde volens subjugare Ferrariam; misit exercitum magnum valde, & castramentari fecit in Burgo Sancti Georgii, erat enim Princeps exercitus Dominus Gomes de Romagnach, & cum eo Dominus Sanxatus de Villa, Dominus Malatesta de Arimino, Dominus Galeotus ejus frater, & Dominus Malatestinus ejus consanguineus, Dominus Ostaxius de Polenta, Dominus Franciscus de Ordelaffis.

D. Petrus praedictus del Messa Potestas Paduae. Eo tempore de Mense Aprilis die Lunae in Festo Resurrectionis fuit debellatus exercitus Domini Legati, qui erat in Burgo Ferrariae. Miserant enim Domini Raynaldus, & Obizo Marchiones fratres nuntios suos ad Commune Florentiae, qui miserunt Dominum Pinellam probum militem cum multitudine equitum. Mantuani miserunt Dominum Boratium Comitem de Gangalandi. Dominus Azo Vicecomes de Mediolano misit Dominum..... qui praeerat genti suae. Dominus Mastinus de la Scala misit Dominum Bonetum de Belavisina militem suum; & sic omnes intraverunt Ferrariam. Et in die Lunae supradicti festi aciebus eorum instructis, & ordinatis, videlicet in prima Florentini cum Vexillo suo, in secunda Dominus Bonetus, in tertia Mediolanenses, & Mantuani, & sic inchoatum est proelium, & mortuus fuit D. Sanxatus de Villa ab uno ense, & vulneratus in brachio dextro. Dominus Comes fuit captus, & Domini Malatesta, Galeotus, Malatestinus, Ostaxius de Polenta, & Franciscus de Ordelaphis, & alii quamplures; & magna praeda, & spolia habuerunt Ferrarienses; erat enim tunc in custodia Legati nobilis vir Dominus Nicolaus Marchio frater praedictorum Raynaldi, & Obizonis, qui relaxatus fuit pro ipso Domino Comite de Romagnach.

D. Petrus praedictus Potestas Paduae in Calend. Novembris.

D. Petrus praedictus Potestas Paduae in Calend. Maji.

D. Federicus de Ubertis de Florentia Potestas Paduae in Calend. Novembris.

D. Baylardinus supradictus Potestas Paduae in Calendis Maji, & confirmatus eodem Millesimo in Calend. Novembris.

1 3 3 6.

D. Federicus ab Equis de Verona Potestas Paduae in Calend. Maji, & confirmatus eodem Millesimo in Calend. Novembris, in cujus primo regimine incepit guerra inter Commune Venetiarum, & Dominos Alber-

bertum, & Mastinum fratres de la Scala, tunc Dominos Veronae, Vicentiae, & Paduae, Tervixii ..... Feltri, & Cividalis Belluni, Parmae, & Brixiae, & Lucae, & Districtuum harum Civitatum, occasione Castri Salinarum positi olim in Insula * Calcinariae, quod reficere inceperunt praedicti Domini contra voluntatem Venetorum, quae demum pacificata fuit per tractatus habitos plures inter partes.

D. Guido Ruccius de Regio Potestas Paduae in secundo suo regimine. Die 3. Augusti Dominus Marsilius de Carraria accepit Civitatem Paduae de manibus illorum de la Scala cum gente Venetiarum, & Florentinorum, existente Capitaneo Domino Petro de Rubeis de Parma. Et captus fuit Dominus Albertus de la Scala per Dominos de Carraria, & positus in custodia Communis Venetiarum, ubi stetit per annum, & dimidium, & relaxatus fuit tempore Pacis. Sed in eodem Mense Augusti nobilis Miles Dominus Petrus de Rubeis cum gente sua equitavit ad Castrum Montissilicis, & ipsum obsedit; & quadam die incepta fuit Scaramucia, in qua Parmenses aliquantulum fuerunt superati. Audiens hoc praedictus Dominus Petrus bene munitus ascendit super equum, & ivit versus Castrum, & quando fuit juxta refossum Castri, descendit de equo, & evaginato gladio coepit ascendere super refossum; & sic ascendendo, & tenendo unum pedem altum, & alterum verò bassum, percussus fuit ex pluribus lanceis; una earum dirupit loricam ejus, & ipsum lethaliter vulneravit, & sic alio die migravit ad Dominum. Et deinde Dominus Ubertinus tenuit obsidium Castro, donec ipsum habuit excepta Rocha, quam tenuit Dominus Florinus; sed tempore proceden-

A te reddita fuit Rocha, & Dominus Florinus fuit suspensus per gulam ad furcas, eoquia volebat fraudolenter detinere ipsam Rocham. Dominaverunt ergo Domini Albertus, & Mastinus fratres in Marchia Tervixina super omnibus Civitatibus Annos VII. Menses XI. & diebus XXIII.

D. Marcus Cornerius de Venetiis
B Potestas Paduae in Calend. Septembris, & stetit sex Menses.

1338.

D. Marinus Faletro de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Martii, & stetit unum Annum. Eodem Anno obiit nobilis Miles Dominus Marsilius de Carraria Dominus Paduae die XI. Mensis Martii. Dominavit
C enim Dominus Marsilius menses VII. diebus VIII. Et tunc cepit dominium Dominus Ubertinus de Carraria.

D. Zaninus Cantareno de Venetiis Potestas Paduae stetit sex menses, & incepit in Calend. Martii.

D. Petrus Badoarius de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Septembris.

D. Johannes Sanù de Venetiis Po-
D testas Paduae in Calend. Martii.

D. Petrus Zeno de Venetiis Potestas Paduae incepit Regimen in Calend. Septembris.

D. Petrus Zeno praedictus Potestas Paduae incepit secundum suum Regimen in Calend. Martii.

D. Petrus Zeno de Venetiis praedictus Potestas Paduae incepit Regi-
E men suum tertium in Calend. Septembris.

D. Johannes Gradanico de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Martii.

D. Johannes praedictus incepit secundum suum regimen in Calend. Septembris.

D. Johannes Gradanico praedictus incepit tertium regimen in Calend. Martii.

1344.

D. Petrus Zeno de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Septembris confirmatus in Calend. Martii in regimine, usque ad Calend. Octobris 1344. Verumtamen ipse personaliter non stetit in Padua, quia per suum Commune fuit factus Capitaneus, & missus contra Turchos cum X. Galeis. Sed Dominus Lomo de Gandolfis de Arimino ejus vices gerens in omnibus pro eo Regimine fecit, & bene se gessit, qui postmodum fuit interfectus. Et Venerabilis Patriarcha Constantinopolitanus pro Ecclesia Romana, & multi Christiani in proelio Mireneo a multa multitudine Turchorum in ipso proelio ceciderunt.

1345.

D. Bernardus Justinianus de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Octobris demum confirmatus in Kalend. Aprilis 1345. Dominus Ubertinus de Carraria Dominus Paduae, sentiens se in extremis laborare, constitui fecit loco sui per Consilium majus Civium Paduanorum D. Marsilietum Papafava Capitaneum, & Dominum Civitatis Paduae die XXVII. Martii, & die XXIX. ejusdem Mensis ipse D. Ubertinus decessit. Die autem Veneris VI. Mensis Maii Jacobus de Carraria habito tractatu cum aliquibus familiaribus dicti Domini Marsilieti, eum in camera noctis tempore interfecit; & die sequenti congregato Consilio Civitatis Paduae, ipse Jacobus eligitur Capitaneus, & Dominus Paduae. Dominavit ergo Dominus Ubertinus post D. Marsilium Grandem Annis VII. diebus XVII. & Dominus Marsilietus Papafava diebus XLI. Eodem Anno Henricus, Nicolaus, & Franciscus fratres de Lucio tractatum habuerunt cum quibusdam Civibus Paduanis contra Dominum Jacobum de Carraria insurgere, & se Dominos Paduae facere; quare capti fuerunt dicti Henricus, & Franciscus cum multis aliis; Nicolaus autem aufugit. Et in die Sancti Nicolai de Mense Decembris fuerunt decapitati super Palatio Communis Paduae versus Plateam Bladi praedicti Henricus, & Franciscus; multi vero alii eorum sequaces fuerunt diversimode interfecti.

D. Guido de Cardinalibus de Pensauro * Jurispetitus, gerens vices Potestatis pro dicto Domino Jacobo de Carraria exercuit Offitium & Regimen Cancellariae a Calendis Octobris dicti 1345. usque ad Calendas Martii sequentis 1346.

D. Johannes Dandulo de Venetiis Potestas Paduae in Calendis Martii, & demum confirmatus in Calend. Septembris usque ad Calend. sequentis Mensis Martii sub 1347. Eodem Anno fuit Fames valida. Et 1347. Ludovicus Ungarorum Rex transiens per Cittadellam, Vicentiam, & Veronam, inde ivit Furlivium, & Riminum, & viriliter incepit invadere totam Apuliam, & Regnum cepisset, nisi maxima Mortalitas, prout inferius continetur, fuisset.

D. Petrus Badoarius de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Martii. Eodem Anno die Veneris XXV. Mensis Januarii, in quo est festum Conversionis Sancti Pauli, circa Vesperas fuit Terraemotus magnus per totum Orbem, cunctis videntibus, & trementibus. Et die Jovis VII. Februarii veniendo ad diem Veneris circa horam primi somni, sive Galli cantus, fuit Terraemotus magnus valde, & in illa die fuerunt tria Terraemota, & diebus praedictorum Terraemotuum fuit alius Terraemotus, in quo Anno mirabilia apparuerunt in aëre, terra, & mari

tam

tam in partibus Christianorum, quam & aliarum Nationum non credentium Dominum Nostrum Jesum Christum Crucifixum.

D. Petrus Badoarius praedictus Potestas Paduae. IX. Mensis Septembris fuit Terraemotus magnus in Paduano Districtu. Ludovicus Rex reversus est in Apuliam, & ex inimicis factâ magnâ vindictà transiens per Veronam, & Vicentiam, & Cittadellam, ivit in partibus suis.

D. Zanninus Contarenus de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Mensis Septembris de 1349. usque ad Calend. Martii de 1350.

1350.

D. Maphaeus Contarenus de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Mensis Martii de 1350. usque in Calend. Mensis Septembris dicti Millesimi. Eodem Anno Dominus Guido de Bononia super Mare Alemanniae, sive Flandriae Presbiter Cardinalis Sanctae Ceciliae, Apostolicae Sedis Legatus, fuit in Padua, Venetiis, & Tervixio, & inde transiens, ivit in Ungariam, & reversus Paduam de Mense Madii, Corpus Beati Antonii Confessoris de Ordine Minorum de loco, in quo erat, amovit, & in eo loco, in quo ad praesens est cum Archa sua, honorabiliter recondidit. Inde ad Curiam Domini Papae ad Avinionem ivit.

D. Marinus Faletro de Venetiis Potestas Paduae de Mense Septembris in Calendis de 1350. pro duobus Regiminibus usque ad Calendas Septembris de 1351. Eodem Anno scilicet 1350. die Dominico XIX. Mensis Decembris, Nobilis & egregius Dominus Dominus Jacobus de Carraria quondam Nobilis Militis Domini Nicolai de Carraria post prandium stando in camera sua, quae vocatur Camera Neronis, ad ignem, & tenendo manum ad caminum, & calefaciendo pedem unum, a crudelissimo & nequissimo cane Guilielmo naturali, & spurio filio Domini Jacobi magni de Carraria fuit cum uno cultello percussus, & mortuus.

D. Zaninus Foschari de Venetiis Potestas Paduae in Calendis Septembris. Eodem Anno migravit Dominus Mastinus de la Scala, & reliquit filios suos Dominum Canem Grandem, Canem Signorem, & Paulum Alboinum, ex Domina Thaddaea olim filia Domini Jacobi Magni de Carraria, legitimos, & Frignanum Militem naturalem.

D. Zaninus praedictus Potestas Paduae in Calend. Martii pro duobus Regiminibus usque ad Calendas Martii de 1353. Eodem Millesimo videlicet 1352. de Mense Martii migravit Dominus Obizo Marchio de Este in Ferraria.

D. Omnebonum de Judicibus de Mantua V. Potestas in Calend. Martii de 1352. usque in Calend. Mensis Septembris dicti Millesimi.

D. Petrus Badoarius de Venetiis Potestas Paduae in Calend. Septembris dicti Millesimi usque in Calend. Martii de 1354. Facta fuit magna Liga Venetorum, Dominorum Paduae, D. Canis Grandis de la Scala, D. Aldrevandini Marchionis Estensis Domini Ferrariae, & Mutinae, & datum, & restitutum fuit D. Cani Castrum de Brendolis, quod tenebatur per Dominos Paduae; & Castrum Vigizoli, quod tenebatur per dictum Marchionem, restitutum fuit Dominis Paduae.

D. Maphaeus Contarenus de Venetiis Potestas Paduae pro uno Regimine.

D. Mar-

D. Marcus Contareno Cornario Poteſtas Paduae pro duobus Regiminibus.

D. Marinus Mauroceno Poteſtas Paduae pro quinque Menſibus.

D. Johannes de Manfredis de Regio Poteſtas Paduae pro VIIII. Regiminibus.

D. Johannes de Salgardis V. Poteſtas pro novem menſibus.

1 3 6 2.

D. Guelfus de Girardinis de Florentia Poteſtas Paduae pro tribus Regiminibus.

D. Johannes Salgardus de Feltro Vice-Poteſtas Paduae pro III. Menſibus.

D. Simon de Lupis Poteſtas Paduae pro VII. Regiminibus.

D. Anxediſius de Lojano Poteſtas Paduae pro duobus Regiminibus.

D. Scolaro de Cavalcantibus de Florentia Poteſtas Paduae pro tribus Regiminibus.

D. Federicus de Lavalonga de Brixia Poteſtas Paduae pro IV. Regiminibus.

D. Corteſius de Lambertinis Vice-Poteſtas Paduae de Menſe Septembris uſque ad V. Novembris.

D. Jacobus de Rangonibus de Mutina Poteſtas Paduae pro III. Regiminibus.

D. Rizardus Comes de Sancto Bonifacio Poteſtas Paduae pro IV. Regiminibus.

D. Rubertus de Eſculo Poteſtas Paduae pro duobus Regiminibus, inceptis VI. Maii.

1 3 8 4.

D. Marinus Memo de Venetiis Poteſtas Paduae pro III. Regiminibus. Incepit VI. Maii.

D. Simon Lupus, & D. Valeranus Vice-Poteſtates Paduae pro uno Regimine. Inceperunt VI. Novembris. Qui Dominus Simon obiit in ſuo Regimine.

D. Andreas de Bitonio Poteſtas Paduae pro II. Regiminibus. Incepit XIV. Maii.

D. Ugolinus de Presbyteris de Bononia Poteſtas Paduae pro duobus Regiminibus. Incepit XIV. Maii.

1 3 8 7.

D. Jacobus de Azonibus de Tervixio Poteſtas Paduae. Incepit XV. Maii.

D Jacobus de Azonibus de Tervixio Poteſtas Paduae pro duobus Regiminibus. Hoc Anno Dominus Antonius de la Scala, qui dominabatur Veronae, & Vicentiae, perdidit Statum ſuum XVIII. Octobris.

1 3 8 8.

D. Ugolinus de Presbyteris de Bononia Poteſtas Paduae pro uno Regimine. Hoc Anno Dominus Franciſcus de Carraria, qui dominabatur Paduae, Tervixii, Feltrae, & Civitati Belluni, perdidit Statum ſuum XXV. die Novembris.

D. Ubertus de Vicecomitibus de Mediolano Poteſtas Paduae pro uno Regimine, & XXV. diebus. Incepit XXIV. Decembris.

D. Guilielmus de Soardis de Pergamo Poteſtas Paduae pro uno Regimine, & menſibus quinque. Incepit Menſe Julii die XX. de 1389., & finivit XIX. Junii de 1390. Hoc Anno & ſupradicta die XIX. Junii Dominus Franciſcus Junior de Carraria viriliter recuperavit Paduam cum toto Paduano Diſtrictu, excepto Baſſiano.

1 3 9 0., & 9 1.

D. Rizardus de Sancto Bonifacio Poteſtas Paduae pro tribus Regiminibus. Incepit X. Auguſti.

D. Jacobus Gradonico de Venetiis Poteſtas Paduae pro III. Regiminibus. Incepit VI. Aprilis.

D. Ma-

D. Mapheus Memo de Venetiis Poteſtas Paduae pro III. Regiminibus. Incepit ultimo Novembris.

D. Petrus Piſano de Venetiis Poteſtas Paduae pro VIII. Regiminibus. Incepit XVIII. Maii.

1399.

Poteſtate Domino Jacobo Gradenigo de Venetiis, in partibus Hiberniae, ubi dicebatur Beatam Mariam apparuiſſe cuidam Ruſtico aranti, & recepiſſe ſic fieri debere ad evitandum Peſtilentias & Guerras, quae tunc plurimum imminebant, incepit quaedam Devotio, quod homines & mulieres induebantur pannis lineis albis & longis uſque in terram, ac incedebant terni & terni capitibus & faciebus cum faciolis honeſtiſſimè coopertis. Mulieres verò ut cognoſcerentur a maſculis, portabant ſuper capite unam Crucem de panno rubeo. Regula vero eorum talis erat. Primo quod quilibet deberet devotè integrè confiteri; & ſi alicui offendiſſet, debebat ei petere veniam; & ſi ab aliquo fuiſſet offenſus, debebat ei parcere; & reſtituere male ablatum, ſi poſſet, & ſi non poſſet, habere ſaltem bonam voluntatem. Et per novem dies ibant taliter induti inſimul per Civitates, Caſtra, & Villas, intrando Eccleſias ad minus tres in die, cantando alta voce Devotiones devotiſſimas in honorem Crucifixi, & Beatae Mariae. Et quando attingebant ad aliquam Eccleſiam, vel ad aliquam viam, omnes ſe projiciebant in terra, & alta voce clamabant, *Miſericordia*, *Miſericordia*, *Miſericordia*. Similiter quando Corpus Domini per Presbyterum elevabatur, clamabant ter *Miſericordia*. Ac etiam ſupradictis novem diebus faciebant vitam Quadrageſimalem, & non debebant dormire in lecto, nec expoliare die ac nocte ſupradictum habitum. Multi etiam ibant pedibus excalceatis. Expletis autem novem diebus, mittebant Ambaxiatores aliquos ex eis ſic indutos ad Civitates eis proximiores, rogando ex parte Beatae Virginis, & Societatis Albae, quod vellent facere ſupradictam Devotionem; & numquam auditum fuit, quod in aliquo loco habuerint repulſam. Immo ubique benigne recipiebantur, & rogabantur, quod ibi permanerent ad eos docendum Regulam & modum ſervandum: excepto in Venetiis, ubi turpiter fuerunt licentiati. Supradicta autem Devotio de Hibernia venit ad Angliam, deinde in Franciam, poſtea in Pedemontium, deinde Januam, & in Lombardiam, in Tuſciam, Romam, Ducatum Apuliae, Marchiam Anconitanam, in Romandiolam, Bononiam, Ferrariam. Et in omnibus ſupradictis locis factae fuerunt infinitae Paces & Concordiae, & praecipuè inter Guelfos & Gibellinos, & inter multos alios mortales inimicos, qui ſibi ad invicem occiderunt patres, fratres, & filios, ac etiam alios propinquos; ex quo omnes clara voce dicebant illud proceſſiſſe ex divina voluntate. Die autem XXIV. Septembris ſupradicti Milleſimi Oratores dictae Albae Societatis venientes de Ferraria, cum Dei auxilio Paduam applicuerunt; quibus obviam uſque ad Baxanellum extra Portam Sanctae Crucis iverunt totus Clerus, & quaſi totus Populus Paduanus, & cum maxima devotione introducti fuerunt, ipſis cantantibus unam Orationem, quae incipit: *Stabat Mater doloroſa &c.* Die verò ſequenti, & ſucceſſivè omnibus diebus praedicabant, aut ſuper Platea Domini, aut ſuper Palatio Communis Paduae, ubi

ubi redditur jus, instruendo Populum de supradicta Regula, & de multis Miraculis, quae quotidie apparebant in multis locis Italiae. dum supradictae Processiones fierent. Nam verè multa miracula etiam in Padua tunc temporis apparuerunt, quae scribere nimis longum esset. Interim autem ita placuit Civibus Paduanis dicta Societas Alba, quod in paucis diebus intraverunt eam omnes Milites, omnes Nobiles, omnes Mercatores, & quasi totus Populus Paduanus, & quasi omnes Dominae, ac etiam Episcopus cum Clero Paduano cum maxima devotione. Et die penultima Septembris incepta fuit fieri Processio per Civitatem, & extra. Homines vero ibant separati a Mulieribus cum tanto ordine ac humilitate, quod per illos novem dies non fuit auditum, quod facta fuerit una inhonestitas, nec una rixa. Et multi pueri aetatis anni unius, & ab inde infra, ad ipsas Processiones portabantur induti de Albo, quorum nullus umquam auditus fuit plorare, donec Processiones fiebant. Et durabant ipsae Processiones communiter ab Aurora diei usque ad duas horas post Nonam. Intravit etiam hanc Regulam Magnificus Dominus Franciscus de Carraria cum ejus filiis & uxore, qui tunc dominabatur Paduae & Paduano Districtui. In summa tot intraverunt, quod numerati fuerunt viginti tria millia & sex centum. Finitis novem diebus, unus Magister in sacra Pagina praedicavit super Prato Vallis, ubi mirabile videbatur videre tot de Albo uno eodem habitu indutos. Effectus Praedicationis fuit hortari homines & Dominas de devotione, quam fecerant, & rogare eos, quod pro tempore futuro vel-

A lent a peccatis abstinere. Similis devotio postea facta fuit per Castra omnia, & per omnes Villas Paduani Districtus, & in tantum placuit omnibus ista devotio, & talis habitus, quod in Padua factae fuerunt sex Frataleae de dicto habitu, quarum quaelibet unâ Dominicâ ibat per Paduam intrando omnes Ecclesias; & B aliâ Dominicâ alia Fratalea, & sic successivè. Multi fuerunt, qui dum viderunt se in casu mortis, ordinabant dum mortui forent, se portari indutos de Albo, & ab de Albo indutis; quod quidem erat maxima compassio ad videndum. Et multi etiam fuerunt, qui ipsum Habitum portaverunt ultra mensem unum, in- C trando quotidie Ecclesias in Padua, & in Paduano Districtu; & praecipuè ad Sanctam Mariam de Lugo omnes illo anno cum maxima devotione ibant.

MCCCLXXV.

Terrae infrascriptae erant subditae Romanae Ecclesiae; omnes infra unum mensem voce populi spontanea D rebellaverunt dictae Ecclesiae: quod omnibus mirabile visum fuit. Primo Viterbum, Toschanella, Amelia, Urbsvetus, Bagnum Regium, Cornetum, Orti, Monteflascho, Aquapendente, Radicofani, Civitas Castellae, Eugubium, Nuceria, Gualdum, Cagli, Orbinum, Castrumdurans, Sanctum Angelum in Vado, Marchatel- E lum, & omnes aliae Terrae de Massa Trebara, Fabrianum, Saxumferratum, Narni, Perusium cum toto Comitatu, Cluxium, Castrum Plebis, Rontana, Calamelium, Mudiliana, Fornazanum, Forlivium, Meldula, Brexegella, Castiglionum, tota Provincia Galiadae cum multis Castris, Cexena, Bononia, Firmum.

FINIS.

INSTRUMENTUM PACIS

A FRATRE JOHANNE VICENTINO

ORD. PRAED.

INITAE IN AGRO VERONENSI

INTER

GUELFOS ET GUIBELLINOS

CORAM POPULIS COMPLURIUM CIVITATUM,

ANNO CH. MCCXXXIII.

INSTRUMENTUM PACIS

INTER

GUELFOS, ET GUIBELLINOS.

N nomine Domini nostri Jesu Christi a Nativitate ejusdem Millesimo ducentesimo trigesimo tertio, Indictione Sexta: Domino Friderico Imperatore regnante, die Lunae quarto Kalendas Septembris: in Campanea Veronae versus Mantuam, juxta fluvium Atesis longe a civitate Veronae per tria miliaria vel circa: Ubi namque aderant civitates Veronae, Mantuae, Brixiae, Paduae, & Vincentiae cum Carociis, & Tarvisiani, Veneti, Bononienses, Ferrarienses, & de diversis partibus in maxima quantitate gentium cum Insigniis & Vexillis, praesentibus testibus Dominis Jacobo Veronensi, Fratre Gualla Brixiensi, Guidotto Mantuano, Henrico Bononiense, Guillielmo Mutinense, Nicolao Regiense, Tisio Tarvisino, Manfredo Vincentino, & Nicolao Padoano, Episcopis: Tancredo Bononiense Archidiacono, Fratre Bartholomeo Priore Fratrum Praedicatorum de Verona, Fratre Jacobo de Bononia, Fratre Guidone de Parma, Fratre Susinello

A de Padua ejusdem Ordinis: Dominis Uberto Vicecomite Bononiense, Petro Aluserii Tarvisino, Arditione Advocato Paduano, Henrico Becaldi de Rivolis Vincentino, Jacobo de Terzago Brixiense, & Joanne Bochax Ferrariense, Potestatibus: Domino Jordino Sancti Benedicti de Padua, & Girardo de Ganansis de Padua. Cum
B quaestio & discordia verteretur de multis, & guerra fuisset hactenus a multis retro temporibus inter Dominum Rizardum Comitem de Sancto Bonifatio, & partem ejus ex una parte, & quatuor viginti, & Monticulos ex parte altera, & cum utraque Pars compromisisset in me Fratrem Joannem Vincentinum de Ordine Fra-
C trum Praedicatorum tamquam in Arbitrum, Arbitratorem, & amicabilem Compositorem, & meis mandatis in omnibus stare jurassent, Compromisso, seu promissione vallata sub poena mille Marcharum auri pro Parte & pro quolibet Principe, & sub poena mille Marcharum argenti pro quolibet Milite, sicut apparet Instro-
D mento facto per Girardum de Tramonte, Notarium Paduanum: Ego Frater Joannes Vincentinus de Ordine Fratrum Praedicatorum, primo Di-

vina

vina Gratia invocata ex parte Redemptoris Domini nostri Jesu Christi, & auctoritate Beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & Domini Gregorii Papae excommunico, maledico, & anathematizo & trado Diabolo Sathanae omnes contradictores & violatores Pacis, quam super praedictis, & inter praedictos promulgavero & pronuntiavero. Et sequenter pronuntio & promulgo, arbitror, & sentio sicut Arbiter, Arbitrator, & amicabilis Compositor plenariam remissionem de omnibus damnis datis, injuriis & contumeliis, tam in personis, quam in rebus & juribus, ut ita loquar ab una parte in aliam, & e converso, ab una persona vel pluribus in * unum personam alterius partis, vel plures, vel in * unam jus alterius partis, vel plura: & de his omnibus & consimilibus pronuntio, arbitror, & statuo firmam pacem inter omnes fieri, esse, & in perpetuum inviolabiliter observari, & ut ipsi per suos ita faciant observari & conservari, nec aliquo modo, vel ingenio, seu fraude facient, vel procurent, aut suo posse permittant ut alia pars offendatur, vel aliquis alterius partis, vel favore ipsius partis in rebus sive personis, vel alio quovis modo occasione praedictae Guerrae: Item volo & mando, ut Comes cum sua parte, tam de Civitate, quam de Villis ad sua loca revertantur libere ac secure, de quibus propter guerram exiverunt, sive de Civitate sive de districtu: Item praecipio sub poena Sacramenti, quod illi qui steterunt in Civitate & in Villis nullam injuriam inferant illis, qui revertentur, sed tamquam fratres eos benigne ac pacifice recipiant, atque tractent: Item praecipio per aspersionem Sanguinis Domi-

A ni mei Jesu Christi sub attestatione Divini Judicii, & sub ejus maledictione atque mea, utramque Partem, & singulos de ipsa, & in remissionem omnium peccatorum injungo, ut omnem injuriam sibi ad invicem factam verbo vel facto, de puro corde remittant, omne odium & omnem rancorem de suis cordibus
B expellentes: Quae quidem partes incontinenti sibi invicem remiserunt omnia supradicta, ut dictum est, stipulatione praemissa: Item decerno, volo, & districte praecipiendo mando, ut quicumque de Parte alterutra in Civitate vel extra occasione hujus guerrae possessionem suam vel quasi dimisit: Item si rem quam-
C cumque mobilem, vel se moventem ad ipsum absque difficultate & contradictione alicujus revertantur, & ipsam rem habeant cum effectu: Ita tamen quod nulli ex hoc in petitorio, vel possessorio praejuditium generetur, non obstante occupatione, adjudicatione, sive designatione per quamcumque Personam privatam, seu
D publicam, sive per Commune tempore guerrae factam, salvis omnibus actionibus & juribus utrique Parti nunc competentibus in omnibus possessionibus aliis vendicandis, sive procurandis, quas aliquo tempore perdiderunt: De damnis vero ab utraque parte factis & datis post Treguam meam sub debito juramenti districte
E praecipiendo praecipio ut restituatur hinc inde, tamen ab alterutra partium nulla propter hoc sumatur vindicta, sed pro restitutione obtinenda recurratur ad illos, quos super hoc duxero deputandos: De damnis tempore guerrarum datis nihil definio ad praesens, sed meae potestati & arbitrio reservo: Item dico & praecipio de debitis pecuniariis ex causa mu-

tui

tui vel quasi mutui factis non fiat jus, vel reddatur, nisi prout ego meo consilio dispofuero plus vel minus secundum meam voluntatem: Item volo & jubeo, quod omnes condemnationes non exactae vel solutae, & banna usque ad tempus treguae meae, quocumque tempore, ante etiam a centum annis facta, irrita penitus sint & cassa, & ipsa infringo & casso; & praecipio quod omnes banniti de libro bannitorum extrahantur, qui positi sunt ante tempus treguae praedictae: De damnis autem datis Episcopatui Veronensi & aliis Ecclesiis ab utraque parte, meo arbitrio reservo: Item laudo & praecipio, quod omnes Daiae, Collectae, atque Taleae hactenus impositae, quae exactae non sunt, cassae sint, & hactenus non exigantur sine mea licentia speciali, vel ejus cui delaxavero: Item colligationes & conjurationes huic Paci contrarias ab utraque parte factas & faciendas casso penitus & damno, pronuntians illos, qui se talibus Sacramentis astrinxerunt aliquatenus, non teneri, & pronuntio ut ad invicem se absolvant: Et haec omnia laudo pronuntio atque praecipio in perpetuum in singulis capitulis observari sub poena & in poena mille Marcharum auri & sub maledictione Domini mei Jesu Christi, atque meâ factâ contra violatores pacis & contradictores mandatorum meorum. Ut autem Pax ista Deo auctore promota ipso adjuvante remaneat inconcussa, pro ipsa fulcienda poenas duxi contra violatores, & perturbatores ipsi merito apponendas. Ex parte igitur Dei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, auctoritate

A quoque Apostolorum Petri & Pauli maledico, excommunico, anathematizo illam partem, vel illos, sive illum de alterutra partium, qui hanc pacem non susceperint, & mandata mea, & pro ea factis non paruerint, vel non servaverint, vel dictam pacem violaverint, aut turbaverint, seu quovis modo contravenerint, partem

B aliquam, vel aliquem de ipsa in rebus vel personis per dolum vel violentiam graviter offendendo: cui sententiae volo subjacere omnes, qui violatoribus & turbatoribus hujus pacis dederint in hoc auxilium, consilium, vel favorem, in qua sententia volo etiam comprehendi circumvicinarum Potestates, & Consilia Ci-

C vitatum....... vel in unam alterius partis vel plures...... sed sit res in eo statu, quo erat ante per octo dies, quod occasione praedicta eam taliter dimisisset.

Ego Bonifatius Regalis Aulae Notarius qu. Aspectati filius Mutinensis Civis, & nunc Notarius dicti Fratris, praedictis omnibus interfui una

D cum Griardo de Tramonte Paduano, & Jacobino Gratioli de Bononia Notariis, & jussu praedicti Fratris ejusdem tenoris cum eidem plura Instrumenta scripsi, & superius correxi, & emendavi, vel in unam ac etiam, & alibi, sed sic res est.

Ego Bon-riprandus de Spitiariis Notarius D. Regis Federici auctenti-

E cum hujus exempli vidi, & legi, & ut in eo continebatur, ita in hoc legitur exemplo, nihil per me juncto, nec diminuto praeter litteras vel sillabas, seu signa, pro quo sensum vel sententiam mutet in aliquo, rogatus scripsi.

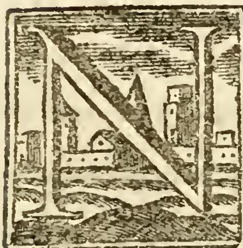
F I N I S.

DE CHRISTIANORUM VENERATIONE ERGA SANCTOS POST DECLINATIONEM ROMANI IMPERII.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMAOCTAVA.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAOCTAVA.

On est hujus loci ostendere, quanta antiquitate, & quam solidis rationibus, & auctoritate ac Traditione Sanctorum Patrum, nitatur Christianus cultus erga Beatorum animas, quas nempe singularis virtus & morum sanctitas servata in terris, ad aeternam felicitatem, beatamque Immortalitatem, in Coelis paratam, evexit. Ad Theologos hocce argumentum pertinet. Innumeri vero e Catholicis heic sese jamdiu exercuerunt; & apud nos exploratum est, nihil repugnare summo illi cultui & honori, quem supremo Rerum Domino Deo quaecumque creatura ratione praedita debet, venerationem quoque impendere Sanctis; neque enim illos putamus Deos, neque ut Deos, sed ut Dei Servos colimus; neque ab iis veluti rerum in Coelo arbitris beneficia poscimus aut speramus; sed quidem ad eos si lubet, confugimus, ut ab unico bonorum omnium largitore Deo per merita Christi ejus filii nobis impetrent, quod nos tam facile ex nostris precibus sperare nequaquam auderemus. Itaque hoc unum ego persequar, videlicet edisseram, quei se gererent Italici Populi in Sanctorum veneratione rudibus iis Seculis,

A de quibus est mihi sermo. Duo potissimùm Populos Christianam Religionem professos incitabant ad amorem Sanctorum, & ad eos sibi demerendos: scilicet primo beneficiorum tam spiritualium quàm temporalium per eos spes, tum mundanae laudis, dicam etiam utilitatis cupiditas. Quod est ad primum, ubi persuasum Populo erat, Ecclesiâ quapiam probante

B atque testante, aliquem sive virum, sive feminam, sanctitatis gloriâ in terris excelluisse, receptumque in Caelis multa posse apud Deum: continuo fidelium affectus & fiducia erga illum excitabantur, & praecipue si multus Miraculorum & curationum rumor ejus Vitam illustrabat, aut obitum

C consequebatur. Proinde apud Deum patrocinio atque intercessioni istorum sensim commendabant sese homines viventes, prout fama virtutum ac prodigiorum increbrescebat. Sed quum prodigia ista, morborumque curationes plerumque non alibi fierent, quàm ad Sanctorum tumulos, aut ubi eorum sacra Lipsana adservata publico

D cultui exponebantur: hinc altera cupiditas emergebat habendi apud se aut plura, aut unum saltem e Sanctorum Corporibus; & quoties id impetrari non poterat, eorum saltem Reliquiae incredibili studio procurabantur. Summae gloriae sibi ducebat quaelibet Civitas, quaelibet Basilica,

five religiosum Collegium, exuviis tam pretiosis ac salutiferis potiri; eisque abundare, maximum felicitatis augmentum videbatur. Praecipue vero sibi plaudebant, & de se fortunam benemeritam arbitrabantur, quibus contingebat Sancti alicujus eximii, ac percelebris Corpus, & Sepulcrum apud se habere, eoque magis si Miraculorum gloriâ is excellebat. Undique enim devoti animi caussâ, aut spe recuperandae valetudinis, confluebant illuc populi, & ex ipsis longinquis regionibus turmatim peregrini advolabant. Hinc Urbi tam fortunatae, aut Monasterio, aut Basilicae tantum pignus adservanti, gloria nominis augebatur, dona & oblationes uberrimè accedebant, aliique non tam privati quàm publici proventus multiplicabantur in dies. Contra sibi iratos paene Superos, aut ingloriam, aut parum illustrem suam sedem reputabat is populus, qui aut nullum protulisset egregium ex sanctitate hominem, & in patrio solo sepelisset, aut aliunde sacra illius ossa in sinum suum non advexisset. Ejusmodi erant majorum nostrorum opiniones, consilia, ac vota, a quibus nostra quoque tempora parum abesse deprehendimus, nisi quod olim in permultas anomalias, variosque excessus a solida pietate Christiana minime probatos, & infra mihi innuendos, hic ardor deflectebat, quibus Ecclesiasticae tandem leges, & prudentia posteriorum Seculorum finem fecere, aut certe frenum imposuere, non sine laude Pontificum, ac universae Catholicae Ecclesiae.

Itaque vel ipso Seculo post Christum natum Quarto Ecclesiastica Historia nos docet, quanta celebritate Natales dies Sanctorum agerentur a Christiano populo iis in locis, ubi sacra eorum Corpora condebantur. Ad

A piam illius diei renovationem interdum non tantum universa Civitas commovebatur, sed & ipsa suburbanarum & conterminarum gentium agmina illuc certatim properabant. Quo autem latius Caelitis alicujus fama sonabat, eo major fiebat populorum concursus. Notissima sunt, quae Sanctus Paulinus in Natali Tertio, hoc

B est Anno Christi CCCXCVI. cecinit de festo Sancti Felicis Nolani, celeberrimi eo tempore Christi Confessoris & Martyris.

Stipatam multis unam juvat Urbibus Urbem
Cernere, totque uno compulsa examina voto.
C *Lucani coëunt Populi, coit Appula pubes,*
Et Calabri &c.
Ipsaque caelestum sacris Procerum monumentis
Roma Petro Pauloque potens, rarescere gaudet
Hujus honore die, portaeque ex ore Capenae
D *Millia profundens ad amicae moenia Nolae,*
Dimittit duodena decem per millia denso
Agmine: confertis longe latet Appia turbis.

Tum alios enumerare Populos pergit Nolam confluentes, & in haec verba definit:

E *Una dies cunctos vocat, una & Nola receptat,*
Totaque plena suis, spatiosaque limina cunctis;
Credas innumeris ut moenia dilatari
Hospitibus: sic Nola assurgit imagine Romae.

Ingentem quoque pii Populi concursum ad Sancti Hippolyti Martyris fe-

festum in agro Romano celebratum, testatus est circiter ea tempora Prudentius in Hymno de Sancto Hippolyto. Per totum verò annum, nedum Natali die, indefessa peregrinorum pietas ad visitanda Romae sacra pignora Apostolorum sese conferebat. Ita & alibi per Italiam factum, ex quo Christianae Fidei nomen dedere Romanorum Imperatores. Pium hunc ergo morem barbaris quoque subsequutis Saeculis religiosissime servatum quisque coniicere, vel me tacente potest. Multis ego insistere possem exemplis; sed juvat, unum e Patria mea adferre, ut ostendam, quanto in honore olim foret Sancti Geminiani Mutinensis Episcopi sepulcrum. Ejus Vitam publici juris fecit Cl. V. Johannes Bollandus e Soc. Jesu, in Actis Sanctor. ad diem XXXI. Januarii. Ego vero Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 687. laciniam ejusdem Vitae, nondum, ut putabam, editam producens, deprehendi illius Auctorem floruisse circiter Annum DCCCCXX. Accipe nunc, quid ille habeat de Sancto hoc viro Mutinensium patrono. *In loco ergo*, scribit is, *ubi Beatus Geminianus sepultus est*, *Corpus ejus quotidianis virtutibus, favente Christo veneratur, & colitur*, *atque a fidelibus assidue frequentatur. Siquidem ab ejus mausoleo*

Liquor exundat olei:
Sanantur ibi languidi
A quocumque discrimine.

Vota praestantur congrua,
Reorum cadunt vincula,
Effugantur Daemonia,
Declarantur judicia.

Quibus postremis verbis indicantur *Judicia Dei* ad dignoscendos divinâ virtute innocentes & reos, de quibus ego Dissertationem XXXVIII. institui. Infra idem Auctor scribit: *Omni devotione ad ejus sepulcrum plebs urbana & rustica quotidianis miraculis oblectata ardentissime confluebat. Interea revolvente anni orbitâ, die sancti ejus funeris anniversariâ, Infinita Populorum ad Ecclesiam convenit caterva &c.* Animadvertisti e Sancti Geminiani tumulo manasse *Oleum*, quo aegri delibuti valetudinem recipiebant. Idem contigisse olim ad aliorum complurium Sanctorum tum Orientis tum Occidentis, narrant eorum Historiae apud Surium, Bollandianos, Ughellium &c. *Manna* quoque inde collectum, ac paris ad curandos aegros virtutis, eaedem referunt Historiae. Saepe mecum recogitavi, cur plerique ex hisce sacris Tumulis temporibus nostris ab ejusmodi emanatione cessarint; id autem factum, vel quia debilitata sit pia populorum persuasio, quae tot olim ex ipsis oleis, sive liquoribus miracula impetravit; vel quia nonnulla, quae prodigii loco rudibus Saeculis habebantur, naturales effectus aëris, ac marmoris fuerint; si quis contendat, quod lubet sentiat. Ego tempora nostra cautiora, nihilque praeteritis pietate & fide concedere, immo & antecellere puto. Rasponus in Lib. I. de Basilica Lateranensi animadvertit, ex marmoreo sepulcro *Silvestri Secundi Papae*, quamquam humido in loco nequaquam sito, manasse aquas guttatim vel ipso sereno caelo, non sine complurium admiratione. Inter Magos, uti stultum vulgus sensit, aut mentitus est Benno Cardinalis, Silvestrum ego non referam, qui antea Gerbertus; at certe ne inter Sanctos quidem computandum quisquam arbitrabitur. Exemplum domesticum par est mihi

mihi in marmorea tabula, quam paries internus Ecclesiae Pomposianae, cui servio, adservat. Attamen de Sepulcro Beatae Beatricis II. Estensis apud Ferrarienses, unde liquor manat certis tantummodo anni diebus, ea narrantur, quae si vera sunt, supranaturalem virtutem indicare videntur. Verùm ad alia progrediamur.

Quod Mutinensi Civitati olim accidisse vidimus, *infinitâ Populorum catervâ* illuc confluente venerationis caussâ erga Sanctum Geminianum, id unaquaeque alia, ut sibi contingeret, optabat; atque ut hujsmodi sacrorum Corporum possessionem sibi compararet, nihil intentatum relinquebat, illorum praecipue, ad quorum tumulos plura miracula Deus operaretur. Quare cum Reges, ac Principes, tum Episcopi, & Abbates soliciti ultra modum erant in exquirendis, & impetrandis Caelitum Reliquiis; eoque ardentius eorum integris Corporibus, rati se incredibile decus consequuturos, & suae Patriae, aut Basilicae raram gloriam atque utilitatem collaturos, si Sanctorum, praesertim celebriorum, pignora illuc inferrent. Celebratissimum est, & cunctis notum, quòd Liutprandus Langobardorum Rex circiter Annum Christi DCCXXII. egit. Nimirum *quòd Sarraceni depopulatâ Sardiniâ, etiam loca illa, ubi ossa Augustini Episcopi* (celeberrimi Ecclesiae Doctoris) *propter vastationem Barbarorum olim translata, & honorifice fuerant condita, foedarent, misit eo, & dato magno pretio accepit, & transtulit ea in Urbem Ticinensem*. Haec Paulus Warnefridi in Histor. Langobardorum. Simili ratione Aistulphus eorumdem Langobardorum Rex, quum Anno DCCLIII. conditurus esset insigne Monasterium Nonantulanum in agro Mutinensi, impetravit a Stephano II. Romano Pontifice *Corpus Sancti Silvestri Papae*, ibique colendum reposuit. Vide Opusculum de Fundatione ejusdem Coenobii Part. II. Tom. I. Rer. Italicar. pag. 189. Regem hunc imitatus Ludovicus II. Imperator, quum Casauriense Monasterium in Aprutio a se conditum illustrare quantâ posset sedulitate cuperet, ab Hadriano II. Romano Pontifice circiter Annum DCCCLXXII. & ipse petiit *Corpus Sancti Clementis Papae*, quod Romam Anno DCCCLXVI. e Taurica Chersoneso advectum fuerat; atque ab eo impetratum transtulit ad idem Coenobium. Consule Chronicon ejusdem Monasterii, Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 765. Sic eodem Seculo Everardus Fori Julii Dux Cisoniense Monasterium aedificaturus a Romana Sede impetravit *Corpus Sancti Callisti Papae*, ut auctor est Frodoardus Lib. IV. Cap. I. Histor. Remen. Reliqua bene multa paris studii exempla praetereo. Illud tantùm commemorare juvat, usque ab ipso Quarto Christianae Aerae Seculo, quo Christi fidelibus tutò denique licuit Basilicas & publica Templa aedificare, ibique nullo contradicente sacris operari, coepta sunt Templa construi, ac nomen habere a Sanctis Apostolis atque Martyribus, & reliquis deinde Sanctis. Qui mos perdurat, quum fere omnia Templa ab aliquo Sancto, aut a pluribus titulum nunc suum desumant. Verùm summa in veneratione apud Catholicos semper fuere, semperque recolenda sunt, verba Sancti Augustini Lib. 8. Cap. 27. de Civitate Dei, scribentis: *Nec tamen nos eisdem Martyribus Templa, Sacerdotia, Sacra, & Sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus*. Hoc ergo nobis statuendum,

dum, Catholicorum Templa, uni semper Deo dicata fuisse, atque dicari in memoriam & honorem Sanctorum. Certissimum est hoc, & Theologo cuique notum Ecclesiae Catholicae Dogma, cui nihil officit ignorantia interdum & inerudita vulgi credulitas, aut alicujus popularis Scriptoris male consuta oratio. Praeterea quum fere unaquaeque Ecclesia, & pleraque Monasteria unum quempiam e Sanctis in Patronum sibi praecipuum olim adsciverint, accidit, ut in Episcopatus atque in Coenobia ipsa pertransiret, ibique stabilis deinde foret eadem appellatio. Ita sub nomine *Episcopii Sancti Zenonis* Ecclesia Veronensis; *Sancti Apollinaris* Ravennas; *Sancti Ambrosii* Mediolanensis; *Sancti Geminiani* Mutinensis &c. designabantur. Idem quoque erat, dona offerre *Beato Petro*, ac Basilicae Vaticanae; *Sancto Benedicto*, ac Monasterio Casinensi; *Sancto Silvestro*, ac Monasterio Nonantulano; *Sancto Vincentio* ac Coenobio Vulturnensi &c. Quo tempore invaluerit eiusmodi consuetudo, non facile decernas. Vel ipso Seculo vulgaris Epochae Sexto illius vestigia quidem sublucere videntur. Praesertim vero post Annum Aerae Christianae Millesimum, & postquam in libertatem se vendicarunt pleraeque Civitatum Italicarum, unaquaeque Patrono suo tutelari quantos potuit honores enixissime procuravit. Historici Florentini memoriae prodidere, quae decreta fuerint a Republica Florentina, ut festa dies Sancti Johannis Baptistae, Patroni Urbis, magnificentius in posterum celebraretur. Ravennates vero mirum est, quantâ magnificentiâ festum diem Sancti Apollinaris Episcopi & Martyris olim celebrarint. Praeter alia Comprovinciales Episcopi eâ die convenire Ravennam

A vennam jubebantur, nisi infirmitate aut aliâ Canonicâ excusatione impedirentur. Atque ad id obsequii praestandum Archiepiscopo sese obligabant, quo die ab ipso Episcopalem consecrationem recipiebant, uti Rubeus animadvertit ad Annum MCCLXIII. in Hist. Ravenn. Equorum cursus ad bravium non minùs Florentiae, quàm
B Ravennae, solemni illâ die peragebatur. Praeterea ne Mutinenses quidem segniores fuere in ornando Festo Sancti Geminiani Episcopi ac Patroni sui. In Statutis MStis Reipublicae Mutinensis Anno MCCCXXVII. confectis, & in ejus Archivo adservatis, habetur Lib. 6. Rubric. primâ decretum istud: *De qualibet familia*
C *omnium habitantium a Serra de Legorzano inferius veniat unus ad Festum Sancti Geminiani in Vigilia, & apportet unum cereum in manibus, & stet in Civitate Mutinae in sequenti die usque ad Tertiam. Et Potestas Mutinae in Vigilia Beati Geminiani post Nonam teneatur facere venire Communia Villarum & Locorum districtus Mutinae a*
D *Serra de Legorzano inferius, scilicet quodlibet Castrum & quamlibet Villam per se sub suo Vexillo cum hominibus suae Villae vel Castri, secundum quod placuerit Consilio Generali. Et omnes homines Civitatis Mutinae & Burgorum teneantur in dicta Vigilia Sancti Geminiani ire ad Festum cum reverentia & devotione cum cereis & dupleriis in pro-*
E *priis manibus, cum vicinis post Confanonum suae Societatis. Et debeant omnes intrare per Rezam majorem de Leonibus* (idest *per Regiam*, quo nomine olim portae majores Templorum donabantur. Adhuc autem apud Populum Mutinensem ea appellatio perdurat) *in dictam Ecclesiam. Et omnes Confanoni vicinantium dimittantur in dicta Ecclesia usque ad Octavam Sancti Gemi-*

Geminiani. Anno quoque MCCCVI. decretum fuerat, *Quod in Festo Sancti Geminiani quodlibet Caput Domus Civitatis Mutinae & Burgorum teneatur venire ad offerendum unum Cereum ad dictum Festum, sub Vexillo suae Societatis*. Nundinae quoque in Civitate habebantur tres dies ante, & totidem post Festum. Ita Ferrarienses in Statutis MStis Anno MCCLXVIII. exaratis haec statuerunt: *Omnis homo de Civitate Ferrariae habens in valentia centum Libras Imperialium, & a centum supra, teneatur apportare vel apportari facere in Vigilia Beati Georgii ad honorem Dei & Beatae Virginis Mariae, & ipsius Martyris, unum Cereum ad Matutinum. Et omnes ordines Civitatis Ferrariae, singuli per se, teneantur similiter de Communitate sua mittere ad Ecclesiam praedictam unum Cereum de duabus libris cerae*. Ex hisce oblationibus, quantum proficeret Ecclesia, omnes intelligunt.

Explicari autem non potest, quantâ magnificentiâ, quantâque religiositate peragerentur olim Translationes sacrorum Corporum. Tunc enim finitimarum Urbium Populi & Episcopi effusissime in unum locum confluebant, certantibus cunctis Sanctorum pretiosas exuvias cernere, venerari: quorum videlicet ope unusquisque a Deo aliquid se impetraturum sperabat. Surius, & Bollandistae ex his plurima exempla ministrant. Ego quoque inlustre exemplum protuli Tomo VI. Rer. Italicar. in Translatione Corporis Sancti Geminiani Mutinensium Patroni. Et haec sane secundùm verae pietatis normam. Accedo nunc ad alios eorum temporum mores, quos excusare fortasse possis, laudare difficile velis. Erant Urbes, erant Monasteria, quibus nihil obtigerat Reliquiarum insignium, idest illud

A deerat, quod ea tempestate veluti ornamentum ac praesidium omnium pretiosissimum habebatur, summamque invidiam in eo carentibus quotidie commovebat. Quod ergo precibus impetrare non licebat, multi fraudibus, furto, nundinatione, vi, aliisque artibus sibi conquirendum duxere. Pium, Deoque probatum cense-

B bant quidquid in hanc rem molirentur, dum sui voti compotes fierent. Quincto ipso Ecclesiae Seculo non desunt informis huius ardoris exempla, qui progrediente tempore in piam, si licet dicere, insaniam usque excrevit. Exploratissimum est, circiter Annum Christi DCLIII. Floriacenses Monachos e Gallia se ad Mon-

C tem Casinum contulisse, atque inde revelatione confictâ furtim sustulisse sacra Corpora, sive ossa Sancti Benedicti, Monastici Ordinis in Occidente institutoris, & Sanctae Scholasticae ejus Sororis, illaque in Gallias ad suum Coenobium advexisse. Excusandum tamen facinus, quum Italici Monachi sacrum locum a Langobar-

D dis antea excisum negligerent, neque ex ruinis venerandas Patriarchae sui exuvias efferrent. Equidem novi recentiores Casinensium ad fabulas amandare hujusmodi Translationem. Sed uti animadvertebam Part. I. Tomi II. pag. 348. Rer. Italicar. stat contra ineluctabilis auctoritas & testimonium Pauli Diaconi, Casinensis

E Monachi, praeter tot alia antiquitatis monumenta. Id ergo unum contendere fas est, sacra videlicet pignora Sancti Benedicti restituta demum fuisse Casinatibus: quam sententiam & ego validis rationibus niti ostendebam in loco supra memorato. Quod est ad potentes viros, Aistulphus Langobardorum Rex dum Romam gravi obsidione premeret Anno DCCLV.

multa

multa Corpora Sanctorum, effodiens eorum coemeteria, ad magnum animae suae detrimentum abstulit, ut habet Anastasius in vita Stephani II. seu III. Papae. Non absimili ratione Sico Princeps Beneventanus armis & vi usus est ad suam Urbem ditandam Sanctorum lipsanis. Nam circiter Annum DCCCXXXII. Neapolim durâ obsidione cingens, ad pacta Cives adegit, & *Januarii Sancti Martyris Corpus de Basilica, ubi per longa temporum spatia requievit, elevans, cum magno tripudio Beneventum regreditur*. Haec Anonymus Salernitanus Part. I. Tom. II. Rer. Italicar. pag. 290. Neque segnius ad hasce opes conquirendas exarsit Sichardus Princeps ejus filius: nam ipso Anonymo teste Cap. 47. Paralipomen. Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 209. Neapolitanos & ipse afflixit, & Corpora *Sanctorum effodiens, eorum sacra mysteria abstulit*. Infra, Cap. 58. addit idem Scriptor de eodem Principe: *Factum est, ut Tyrrheni aequoris insulas, Ausoniaeque universa loca idem Princeps circuiret, ut Corpora Sanctorum, quotquot invenire posset, Beneventum cum debito honore deferret. Atque per idem tempus ex Insula Liparitana Bartholomaei Beati Apostoli Corpus Beneventum cum magno gaudio deferri jussit*. Amalfitanis etiam eripuit Corpus Sanctae Martyris Triphomenis, & Beneventum adduxit. Ita Civitas illa alienis spoliis gloriabatur, piumque arbitrata est triumphum Templa finitimorum expilare, ut sua ditaret. Subsequenti Saeculo Henricus I. Auceps Germaniae Rex non dispari cupiditate, & prope est ut dicam furore, agitatus est. Audiens enim, Lancea e clavis Cruci Dominicae olim affixis confectam dono datam fuisse Rodulfo Burgundionum Regi, *tam inaestimabile donum caeleste* praemiis propositis, ut sibi compararet, enixissime studuit. Recusante Rodulfo, *Rex Henricus, quia hunc mollire muneribus non potuit, minis terrere magnopere curavit. Omne quippe regnum ejus caede atque incendiis se depopulaturum esse promisit*. Tantam procellam minime expectandam ratus Burgundio, Lanceam tradidit. Haec narrat Liutprandus Ticinensis Lib. 4. Cap. 12. Histor. Tom. II. Rer. Italicarnm. Ita Mediolanensi Urbe per Fridericum I. Imperatorem eversâ, inde in Germaniam aliquot Sanctorum Corpora a victoribus asportata fuere: non tamen Gervasii, & Protasii Martyrum, uti evicit Libro in hanc rem edito Cl. V. Joseph Antonius Saxius Ambrosianae Bibliothecae Praefectus. Innumera congerere possem id genus exempla; sed me contineo.

Erat ergo ferreris illis Saeculis incredibilis sacrarum Reliquiarum aviditas; atque inde saepe ac saepius manabant furta illa atque rapinae: sibique arridere fortunam putabat, quisquis aut bello eripere hosti, aut fraude surripere incautis sacra hujusmodi pignora poterat. Prae ceteris verò certare consueverunt Episcopi, ac potissimum Germaniae, in quorum regionem invecta serius Christi Religio nullos dederat Martyres, ut quisque suam Patriam ac Templa ornarent pretiosis ejusmodi spoliis. Quam in rem auctoritate Principum, precibus, pecuniâ, violentia, ceterisque artibus utebantur. Celebrem eâ de caussâ se praebuit olim Theodericus metensis Episcopus, ut reliquos omittam. Erat is Ottoni Magno Augusto arctâ affinitate conjunctus, utpote illius consobrinus, eique inter paucos carus, atque una cum illo *in Italica expeditione per triennium mili-*

litavit, uti Sigebertus ad Annum DCCCLXIX. scribit. Tantam fortunam suam desidem jacere minime ille est passus. Nam teste eodem Sigeberto, *Corpora & pignora multa Sanctorum de diversis Italiae locis, Quocumque Modo Potuit* (quae verba attente animadvertenda) *collegit. Primùm e Marsia Sanctum Elpidium Confessorem, cujus socium Eutychium Episcopum ipse Imperator jam sustulerat. Ab Amiternis Eutychetem Martyrem &c. A Sulginis* (Fulginis, sive Fulginio legendum) *Felicianum Episcopum & Martyrem. A Perusio Asclepiodotum Martyrem. A Spoleto Serenam Martyrem cum Gregorio Spoletano Martyre. A Corduno* (corrupta vox: num *Cerdonia?*) *pignora Vincentii Martyris & Levitae, a Capua illuc deportata. A Mevania alterum Vincentium Episcopum & Martyrem. A Vicentia Leontium Episcopum & Martyrem. A Florentia Mineatem Martyrem. Ab Urbe Tudertina Fortunatum Episcopum & Confessorem. A Corfinio Luciam Syracusanam Virginem & Martyrem* (cujus Corpus aliae Urbes sibi vendicant.) *A Sabinis partes Corporum Prothi & Hyacinthi Martyrum. Haec omnia cum parte Catenae Sancti Petri Apostoli &c. a Papa Johanne sibi donatâ, cum multis aliis Sanctorum pignoribus Praesul Theodericus in Galliam hoc Anno transtulit.* En quot Sanctorum ossa ex unâ Italiâ unus Episcopus, *quocumque modo potuit*, per triennium corrasit. Qui verò forent isti modi, hinc disce. Dum Romae in comitiva Ottonis Magni versaretur, atque adesset, quum Catena Sancti Petri a Johanne XIII. Papa ad familiarem Imperatoris, sese dentibus discerpentem, adhiberetur, *eam Catenam Theodericus metensis Episcopus arripuit, dicens, nisi manu abscissâ se illam non dimissurum. Tandem Imperator sedato litigio, a Papa Johanne obtinuit, ut annulum hujus Catenae exsectum Episcopus mereretur.* Ita idem Sigebertus, & Annalista Saxo ab Eccardo editus: ex quo cetera metire. Proinde veteres consuevere, tempore praesertim ingruentis belli, & imminentibus hujusmodi piis praedonibus, Corpora Sanctorum, paucis consciis, clam effodere, atque alibi occultare: quae caussa deinde fuit, cur plura ex iis posteri ignorarint, & nunc certò indicare illa non liceat. De isto argumento plura extant in Opusculo meo, edito Tridenti Anno MDCCXXX., & a me elaborato antequam prodiret Decisio facta ab Episcopo Ticinensi, & confirmata a Benedicto XIII. Summo Pontifice, cum hoc titulo: *Motivi di credere tuttavia ascoso, e non iscoperto in Pavia l'Anno MDCXCV. il sacro Corpo di Santo Agostino, Dottore della Chiesa* *. Alii quoque vim fraude eluserunt, suppositis fictis Sanctorum Corporibus, aut veris exhibitis, sed non iis quae tum quaerebantur, ut aliquâ ratione a violentis hisce sacrorum tumulorum grassatoribus sese expedirent: quod potissimùm a Beneventanis peractum tradit Leo Marsicanus in Chronico Casinensi Lib. 2. Cap. 24. Petenti enim Ottoni III. Augusto Corpus Sancti Bartholomaei Apostoli, ii negare non audentes, *callide illi pró Corpore Apostoli, Corpus beati Paulini Nolani Episcopi, quod satis decenter apud Episcopium ipsius Civitatis erat reconditum, ostenderunt; & eo sublato recessit tali fraude deceptus.*

Et

* Vid. Muratorian. Operum Edit. hujus ipsius Tomi X. Partem II. in qua istud retulimus Opusculum.

A Et sane tanta sacrarum Reliquiarum adipiscendarum libido eò etiam declinavit, ut olim incertae, immo & falsae interdum offerrentur, atque a piis, sed parum cautis amatoribus sine ulla haesitatione arriperentur. Quod praecipue pluribus ostendit Hugo Menardus in Notis ad Concordiam Regularum pag. 124. Neque B deerant antiquis temporibus, & vel ipsius Sancti Augustini aevo, sycophantae ac nebulones, qui adulterina Sanctorum pignora nimis credulae genti amicitiae ergo distribuebant, & quod gravius est, etiam dividebant, impium quaestum ex abominanda hujusmodi nundinatione sibi procurantes. Vide ad diem XX. Januarii in C Act. Sanctor. Translationem Sancti Sebastiani Martyris Cap. XV. Exempla alia prostant apud Johannem Ferrandum e Soc. Jesu Lib. I. Cap. X. Articul. I. & II. Disquisition. Reliquiar. quae delibare superfluum puto. Huic morbo medelam paravere non semel Summi Pontifices & Concilia: sed utinam penitus hujusmodi D pestem averterint. Accedit quod homines supra modum ad hosce thesauros captandos olim proclives, quidquid occurrebat, Reliquiarum speciem, & nomen Sancti alicujus praeferens, continuo excipiebant, nil pensi habentes, si aut errore ducerentur, aut ab aliis in re sibi grata deciperentur. Lege sis Chronicon E Genuense Jacobi de Varagine Tom. IX. Rer. Italicar. atque Annales ejusdem Urbis a Georgio Stella conscriptos atque editos in Tom. XVII. earumdem Rer. Italicarum. *Vera Crux Christi*, ut ipsi ajunt, Anno MCLXXXV. a quodam Pisano furtim sublata, dum a Saladino ad Graecorum Imperatorem mitteretur, Genuam non sine prodigio delata est.

Et ille quidem Pisanus *supradictam Crucem accipiens, & de illius virtute confidens, super mare, tamquam super terram solidam, ire coepit*. Praeterea *Crucem Sanctae Helenae* Genuensis quidam in Venetorum navi capta reperiens, Genuam felicissime detulit. *Ossa* quoque *Sancti Johannis Baptistae* Genuam adducta fuere: de quibus tamen petendum semper superest; cur Caffarus, aliique praecedentes Historici Genuenses nullam mentionem fecerint. Ita Barenses Corpus *Sancti Nicolai Episcopi* celeberrimi apud se adservari gloriabantur, & adhuc gloriantur, illuc e Myra Civitate Lyciae delatum. Contra Dandulo teste in Chronico Venet. circiter Annum MXCVI. Veneti ad eam ipsam Civitatem progressi, nonnullos ex Clericis fugientibus capiunt, & quaestioni subjiciunt, ut abdita Sanctorum Corpora indicent. Ii nonnulla revelant, aut se revelare fingunt. Interim ex Venetis nonnulli suspicione conceptâ, latere in quodam loco *Sancti Nicolai* Corpus, humum effodiunt, sepulcrum illius & ossa atque epigraphen, Graecis literis scriptam, reperiunt, testantem, illic ejusdem Sancti viri Corpus jacere. Quod arreptum Venetias summo cum gaudio deferunt. Uter ex his Populis aut illudi se passus fuerit, aut ista confinxerit, quis nunc mihi explicet? Idem dicendum de sacro Corpore *Sancti Lucae Evangelistae*, quod Venetiarum Civitas, & Monachi Patavini Ordinis Sancti Benedicti, & Genuenses possidere se putant, singulis rationem prodentibus, qua hujusmodi Thesauro olim fuere potiti. Innumera sunt per universi Christiani Imperii fines id genus exempla, quum in tot diversis Urbibus non dicam modicae Reliquiae, sed Capita & Cor-

Corpora ipsa unius ejusdemque Caelitis habeantur atque colantur. Porro liquet, quoties clam & furto ex antiquis tumulis sublata fuere Corpora Sanctorum, id contra Canones actum, quum inconsulto Episcopo transferre sacras Reliquias minime liceret, qui veritatem rei agnosceret, fidemque faceret tum praesentibus tum posteris, nihil erroris aut fraudis intercessisse. Atqui ubi furto res agebatur, piis illis furibus duntaxat erat habenda fides. Ad diem II. Junii in Actis Sanctorum Bollandianis, & apud Du-chesnium in Tom. II. Scriptor. Franc. habetur Historia Translationis Corporum Sanctorum *Petri & Marcellini*, ab Eginhardo celebri Historico tunc Selingenstadiensi Abbate conscripta. Sacra illa Corpora Romae e Basilica Sancti Tiburtii surrepta nocturno tempore, *nullo Civium sentiente*, dicuntur. Equidem ambigere nolo, quin germanas Reliquias Ratleicus Eginhardi Notarius tunc asportarit. At sane tumultuarium & periculosum facinus, obnoxium errori fuisse, quisque fateatur. Quod si egregius Scriptor, & Miracula, quae subsequuta feruntur, sat fidei in eo negotio impetrare possunt a nobis: num & reliqua ejusmodi facinora impetrabunt? Immo piis ipsis furibus Reliquiarum *Petri & Marcellini Martyrum* fucum fecere alii similes fures in itinere, teste eodem Eginhardo, unde inter Monachos Selingenstadienses, & Suessionenses Sancti Medardi, de ipsis Reliquiis orta est controversia, & pro Suessionensibus Libellus extat, Saeculo Christi Decimo compositus ab Odilone Monacho, uti Lectori constare poterit ex Actis Sanctorum Bollandianis. Suessionem quoque simili furto translatum dicitur Corpus *Sancti Gregorii Magni Pa-*

A *pae*. Credat qui velit. Ita Reliquiae *Sancti Severi Episcopi Ravennatis*, imperante Ludovico Pio, hoc est iisdem temporibus, a Clerico quodam furtive ex Urbe Ravennate sublatae feruntur, & Moguntiam, ac deinde Erfurtum deductae. Apud illum furem tota rei fides stetit. Praeterea B *Sancti Valentini Martyris* caput, Romae sibi traditum ab hospite quodam, *Sacerdos quidam ad Gemmeticense Galliarum Monasterium* detulit, ut ad diem XIV. Februarii apud Bollandistas Baldricus Episcopus Dolensis narrat. Sicuti etiam habetur in Vitis Antistitum Cenomannensium Cap. 12. in Mabillonii Analectis circiter Annum Christi DCXXX. qui- C dam peregrinus *per praedictam Parochiam transiens, & Reliquias Sanctae Dei Genitricis Mariae secum deferens, in loco qui vocatur Aurion, fessus pervenit: ibique quadam die sub aliqua arbore requiescens, & in ipsa arbore praedictae Sanctae Mariae Reliquias appendens, obdormivit. Surgens autem inde, & ad alia loca properare volens, prae-* D *dictas Reliquias de jam dicta arbore auferre, neque secum deferre valebat. Quod & Dei nutu factum esse haud dubium est:* an in hac re adhibita sint ea examina, quae Ecclesia praescribit, Historia non refert. Id praesumere licet, cùm pietas Hadoindi Episcopi, ac Populorum devotio Monasterium à fundamentis ibidem exci- E taverint, atque ditaverint. Ceterùm sunt alia sine numero ejusmodi Translationum a disciplina Ecclesiastica minime probatarum exempla. Profectò quin fraus interdum & nimia credulitas in tantam sacrorum pignorum rapinam, translationem clandestinam, & multiplicationem sese ingesserit, neminem esse puto, qui per se non intelligat.

Egre-

Egregius est in hanc rem locus Guiberti Novingentensis Abbatis, qui circiter Annum MCXII. ita scribebat: *Considerandus etiam sub hac occasione plurimus quidem, sed non perniciosus error, qui Gallicanas praecipue de sanctorum Corporibus obsedit Ecclesias: istis illum, illis eumdem, seu Martyrem, seu Confessorem, se habere jactantibus, quum duo loca non valeat occupare integer unus. Quod totum contentionis malum inde sumsit originem, quod Sancti non permittuntur habere debitae & immutabilis sepulturae quietem. Et plane ex pietate descendisse non ambigo, quod eorum Corpora argento cooperiantur & auro. Sed jam evidenti & nimium turpi avaritiae militant & essium ostensiones, & feretrorum ad pecunias corrogandas circumlationes: quae omnia desivissent, si eorum, ut ipsius Domini Jesu, forti opposito obice, immobili clauderentur membra sepulcro.* Ita pius & doctus Abbas. Nemo autem neget, quin temporibus iis cupiditas ista comparandi sibi sacras Reliquias, alioqui commendanda, fuerit pro aevi ignorantiâ exposita nimium male feriatorum hominum fraudibus. Leone Marsicano teste Lib. 2. Cap. 33. Chronic. Casinens. *Monachi quidam ab Hierosolymis venientes particulam lintei, cum quo pedes Discipulorum Salvator extersit, secum detulerunt, & ob reverentiam sancti hujus loci devotissime heic obtulerunt. Sed quum a plurimis super hoc nulla fides adhiberetur, illi de fide fidentes, protinus praedictam particulam in accensi thuribuli igne desuper posuerunt. Quare mox quidem in ignis colorem conversa, post paululum verò, amotis carbonibus, ad pristinam speciem mirabiliter est reversa.* Tum donum hoc eximium collocatum est in *loculo mirifico, argento & auro, gemmisque Anglico opere subtiliter ac pulcherrime decorato*. Equidem vereor ego, ne bonis Casinensibus fucus factum fuerit a gyrovagis iis Monachis, oblatâ eis particulâ telae ex lapide *Amianto*, sive (quod idem est) *Asbesto* confectae, quam Physici norunt in prunis positam ignescere, exemtam verò ab igne, pristinum recuperare colorem, & minime comburi. Certe ejusmodi experimentum non mirarentur, neque prodigii loco exciperent, sed riderent tempora nostra, quae sibi ab imposturis diligentius cavere consueverunt. In conjecturam meam confluunt, quae jandiu adnotavit Mathiolus in Lib. V. Dioscoridis, Cap. 93. ubi de Amianto. *Ceterum*, inquit, *non desunt Impostores (ut auctor est Brasavolus Ferrariensis) qui lapidem Amiantum simplicibus mulierculis ostendant, vendantque saepe numero pro Ligno Crucis Servatoris nostri. Id quod facile credunt, quum ipse non comburatur.* Quae tamen non eo animo commemoro, quasi ritus pietatis, aut sacrorum Corporum possessores sim turbaturus: sed ut veterum aut oscitantiam aut improbitatem innuam, a quibus nos abhorrere aequum est. Nam & in his bona fides, diuturna possessio, atque praescriptio locum habet; neque ex his quidquam detrimenti in sanctam Religionem defluit, quum illa in Reliquiis credendis nullam a nobis exigat fidem divinam; & nos non terream earum materiem, non incertam illarum originem clamus; sed quidem veros Sanctos regnantes in Caelis, sive ut rectius loquar, dona Dei, ipsumque Deum communem Regem nostrum veneremur in Sanctis. At boni veteres plerumque sine ullo examine, sine ulla dubitatione, ambabus, ut ajunt, ulnis excipiebant quidquid sacri speciem

ciem praeferebat. Quod sane neque laudandum, neque ferendum quisque disciplinae Ecclesiasticae peritus fatebitur, uti etiam Amulo Archiepiscopus Lugdunensis Seculo Christi Nono in Epistol. Prima animadvertit. Quod etiam usu venit, quo olim rariora, magisque videbantur miranda, quae Fidelium venerationi offerebantur, eo major tunc erat ad illa Populorum confluxus. Glabro Rodulpho teste Lib. 3. Cap. 6. Histor. circiter Annum Christi MVIII. *revelata sunt plurimorum Sanctorum pignora. Haec revelatio primitus in Senonica Galliarum Urbe, apud Ecclesiam beati Martyris Stephani dignoscitur coepisse. Cui etiam praeerat Archipraesul Leotericus, a quo scilicet* ADMIRANDA *relatu reperta sunt ibi antiquorum sacrorum insignia*. Quid potissimum in admirationem rapuerit non Gallicam tantummodo gentem, sed & *universam paene Italiam*, accipe. *Quippe* (ita loqui pergit Glaber) *inter cetera perplura, quae latebant, dicitur Virgae Moysi invenisse partem. Ad cujus rei famam convenerunt quippe fideles, non solùm ex Gallicanis Provinciis, verùm etiam ex universâ paene Italiâ, ac de transmarinis regionibus*. Atque cum his conjungenda sunt frustula *Arcae Diluvianae*, *Pili e barba Aaron* detracti, aliaque ejusmodi, quae in quarumdam Ecclesiarum sacrariis conspexi. Accedat ad ista, non defuisse olim, qui ut certa apud se esse sacra pignora quaepiam Populo persuaderent, confinxere aut edidere prodigia atque historias, quibus adjungere fidem cautus quisque vix velit aut possit. Vide, quae de Translatione nuper memoratâ in Gallias Corporis Sancti Benedicti, ejusque restitutione, Floriacenses Monachi, vicissim & Casinates literis prodidere. Vide,

A quae de Corporibus trium Magorum, ut ajunt, Regum, Mediolanum delatis habet Jordanus Historicus, in hoc ipso Opere legendus.

Pertinaciam quoque errori olim adjungebant homines perquam rudes in amplectendis commenticiis Sanctorum lipsanis. Cujus rei exemplum prae ceteris memorandum est, ab B Hugone Flaviniacensi scriptum in Chronic. Virdunens. ad Annum MXXVII. *Tunc temporis* (ita is tradit) *contigit, ignoti ossa hominis de loco abjectissimo a quodam mangone collecta, & feretro imposita, in Monasterio Sanctae Mariae apud Seusiam, sub nomine Justi Martyris, a Mainfredo Marchione fuisse reposita. Sed licet a Religio-* C *sis id vanissimum & stultissimum fuisse, multis & probatis documentis demonstratum sit, Vulgus tamen injustum pro Justo venerans, in suo permansit errore*. Manfredus iste Segusii Marchio idem ille est, de cujus Genealogia ego disserebam Par. I. Cap. 18. Antiquit. Estensium. Quod autem habet Hugo de ementito illo Martyre Justo, mu- D tuatus omnino videtur a Glabro Lib. 4. Cap. 2. Historiae. Hic enim rem fusissime ante illum descripsit, addens, a Marchione Mainfredo spuria ossa illa collocata in Templo fuisse, & quamquam *plures sanae mentis detestabile figmentum abominandum clamarent*, vulgus tamen pervicacissime in suo errore stetisse. Neque id mirum. E Barbaris iis Saeculis nimia facilitate vulgus, interdum stulte pium, non solùm ad amplexandas quascumque obvias Reliquias ferebatur, sed etiam veluti populari tumultu ruebat ad inferendos in Coelum quoslibet, cum aliqua Sanctitatis specie occumbentes homines. Tulere ea quoque tempora Viros ac Feminas spectatissimae, omnigenaeque virtutis, quos jure Eccle-

sia Sanctorum catalogo adjunxit. Aliorum sanctitatem Canonizatione Romanâ carentium pari gradu exploratam appellare prohibemur. Nam quid de *Guilielmina Bohema* Mediolani, quid de *Armanno Pungilupo* Ferrariae acciderit, infra in Dissertatione LX. *de Haeresibus* indicabitur. Certe multos adhuc habemus *Beati* aut *Sancti* nomine olim donatos, quos tamen in Caelitum album non intulit circumspecta semper, & in his praecipue difficilis Apostolicae Sedis auctoritas & gravitas, sed aut paucorum Monachorum, aut Plebis unica laudatio atque opinio. Ex his plerosque credere praestat in Coelum a suis virtutibus elatos. Sed nemo contendat, immune semper ab errore fuisse in hisce Canonizationibus tumultuariis judicium Populi rudis, indocti, atque incauti. Neque alius, ut arbitror, animus fuit Johanni Boccaccio, (1) irreligioso alioquin Scriptori, quàm exuberantem hanc vulgi pietatem, suâ adhuc aetate vigentem, carpere & castigare in Fabula (2) *Sier Ciappelletti*, sceleſtissimi hominis, quem insana Plebecula, a Confessario decepto & ipsa decepta, pro Sancto habuisse fingitur. Si (3) Scriptori huic, alterum exemplum adferenti, ulla fides adjungenda est, (4) Marcellinus quidam Florentinus Tarvisii ementitus se membris captum, finxit sanitatem sibi redditam ad Corpus (5) *Henrici Laici* peregrini hominis, cui vitâ functo Tarvisinus Populus caelestes honores deferebat, & Miracula innumera tribuebat. At in eo sane fictionis insimulandus non est Boccaccius, scilicet dum Henricum illum tradit Tarvisinorum opinione inter Sanctos adnumeratum. Aequalis enim Ferretus Vicentinus in Lib. 7. Historiae sui temporis, Tom. IX. Rer. Italicar. pag. 1164. rem iis verbis describit, quae sibi locum jure heic poscunt. Itaque narrat ille mores ac obitum *Henrici* istius *Eremitae*, quem Beatum adhuc appellant Tarvisini, & quem multis etiam laudibus ornarunt Johannes Bonifacius Lib. 7. Histor. Tarvisinae, Abrahamus Bzovius, Odoricus Raynaldus in Annalib. Ecclesiast. ad Annum MCCCXV. quo suprema illius dies contigit, aliique Historici. *His quidem diebus* (sunt Ferreti verba Lib. 7. Histor.) *Henricus nomine, de Vandalis*

(1) *Irreligiosi Scriptoris* nota Joanni Boccaccio jure ne ac merito hîc inusta sit, me non satis dignoscere fateor. Carpsit ille quidem liberius in *Fabulis* nebulonum, hypocritarum, sceleſtorumque pravos mores & vitia, quibus nimium tempora sua redundabant. Ac si quando, qui verendi colendique videbantur ex Institutis, eos etiam satyrico perfricuit sale, traduxitque, id illorum, non Scriptoris vitio videor mihi vertendum: malum enim & in Templo, eoque majus esse malum ac deteſtabilius, acriorique castigatione dignum, quis ignorat? Quae autem a religione dissonae sententiae eique adversantes, quae dicta, effata & adagia minus pia sunt, ea non ipse, verum perditissimi, quos pro temporum more blaterantes & loquentes (non satis certe prudenter) inducit effutiebant temerè, inconsultoque in sermonibus suis usurpabant homines ignari, neque officiorum Juriumque praeceptis ullis obaudientes, & prorsus effraeni. Nunquid ea de re Boccaccius *Scriptor Irreligiosus?* Nonne potius haud satis cautus, & a circumspectione debita saepe saepius alienatus erat aequius appellandus? Vide etiam, quae in calce col. 132. &c. Diss. 38. in Editionis hujus Tom. VIII. adnotata fuerunt.

(2) *Ser Ciappelletto.*

(3) De veritate sive falsitate Fabularum a Boccaccio narratarum vide Mannium in Historia Decameronis Flor. edit. 1742.

(4) Martellino.

(5) Idest *Arrigo*, o *Arrigho*.

dalis ortum trahens, dum saepe Occiduas Eoasque plagas, Urbemque interdum ob venerandos Dei & Sanctorum cultus pro venia, suorumque criminum lavacro repetisset, denique patrias reversurus ad aedes, per Tarvisii callem, unde iter directius, progredi destinat. Tum narrare pergit, peregrinum istum consedisse Tarvisii, & post aliquot annos eremiticae vitae desiisse vivere. *Tunc a mulierculis*, subdit, *quae ei ministrabant, dum spiritum languens exhalaret, candidam super eum Columbam ter volasse, visamque ab illo abscedere, nuntiatum est. Haec vox in plures elapsa, subitò ad vulgi credulas aures transiit. Nec mora: totum fama Urbis ambitum replet.* Neque pluribus opus fuit, ut ad illius cadaver, utpote sanctissimi viri, non Cives tantùm, sed & copiosa Populorum finitimorum copia, confluxerint, sanitatem & miracula quaeritantium. Ipse BEATI titulo continuò donatus. *Redeuntes in patriam advenae sciscitantibus, quidnam de Sancto illo viderint, majora Factis Verba quàm fama dictitet, vidisse perjurant.* Addit Ferretus ingenuus aeque ac oculatus testis: *Vidimus, audituque percepimus, multos dolore magno querentes laesa nimium crura, precibus anxiis institisse: idque sudor & gemitus ac tortura gravis fieri testabantur. Nemo tamen voto potitus suo nostris oculis conspiciendus advenit.* Haec Historicus ille, a vulgi judicio discors. Equidem sanctitati Eremitae istius, cujus vitam & miracula literis consignavit Petrus de Baone postea Episcopus Tarvisinus, & Clarissimi Patres Antuerpienses Societatis Jesu in Act. Sanctor. ad diem X. Junii evulgarunt, non is ego sum, qui quidquam detrahere audeam, detractumve ab aliis velim. Ultra aequum su-

A spicionibus tum heic tum alibi lora laxare velle, non est hominis prudentis neque pii. Erit suo tempore judex Deus. Nunc nobis aut continenda judicia sunt, aut in mitiorem partem inclinanda. Haec ergo eo tantùm collineant, ut Lectores intelligant, quàm faciles, immo quàm effrenes olim Populi forent in statuenda hominum Sanctitate, B iisque Caelitum albo adjungendis: a qua improvida festinatione, quum Romana Curia, ac tempora nostra sapientissime absint, ideo suâ laude minime sunt fraudanda.

Neque dispar olim fuit impetus ad credendum quidquid Miraculi speciem referebat, etiam ab aniculis tradi- C tum, atque ad suscipiendum divinitus veluti factas quascumque Visiones ac Revelationes, quas piae mulieres tunc enarrabant. Quidquid mirabile videbatur, sine haesitatione tunc amplectebantur, nil pensi habentes inquirere, veritatis-ne an falsi colorem praeferret. Neque deerant Miraculorum ejusmodi fictores, tum ut ad D sua Templa uberiorem Populorum ac oblationum confluxum traherent, tum ut suis Locis & praediis majorem reverentiam conciliarent. Vera profectò prodigia & Miracula ne iis quidem temporibus desiderata sunt: sed lolium a tritico pauci tunc erant, qui distinguerent. Quod tamen accurate praestandum, nos ipsa Religio E sanctissima docet. Interea ab hisce altius investigandis lubentissime abstineo. Dissimulare tamen nolo, fuisse, qui quum Eremitas & Peregrinos alienigenas in suo solo cum odore sanctitatis vitâ functos accepissent, & ad venerandum uti Beatos convolassent, tandem ut obscuram illorum originem detergerent, eisque non minus quàm loco sepulturae majo-

rem

rem nominis famam conciliarent, ex illustri Regum aut Principum progenie eos descendisse, primo sibi, tum aliis persuasere. Celeberrimum est a multis Seculis Xenodochium Sancti Peregrini situm in Apennino in Mutinensi agro ad Lucensium fines, quo multa quotannis confluunt finitimorum Populorum agmina ad visitandum Corpus incorruptum ejusdem *Sancti Peregrini*. Uti fama fert, non nunc nata, atque uti Vedrianus noster in Histor. Mutinens. & Caesar Franciottus Lucensis, aliique tradidere, Sancto huic viro pater fuit quidam *Scotorum Rex*. At ipse amore Dei Regno vale dicens, peregrinatione institutâ ad loca Sanctorum, tandem in montibus nostris constitit, dignusque evasit, qui post piissimam vitam reciperetur in Caelis. Quàm idoneis testibus splendida haec fama nitatur, ignorare me fateor. Sed vide, ut belle conveniant, ut eleganter in hisce procedant inerudití Vulgi opiniones. Summontius Tom. I. Historiae Neapolitanae (reliquos Neopolitanos praetereo) auctor est ad Annum Christi MCXIII. *Peregrinum filium Scotorum Regis*, depositâ Regni ac terrenarum rerum quacumque cupiditate, se totum dedisse jejuniis, orationibus, corporisque macerationibus, & post longas peregrinationes ad pia loca completas, Neapolim se contulisse, ubi clarus miraculis diem supremum obiit, cujus sacrum Corpus in Aede sub ejus nomine aedificatâ adhuc colitur. Addit Summontius, Peregrini hujus Sancti Parentes fuisse Alexandrum III. Scotiae Regem, & Sanctam Margaritam Reginam, cujus festus dies in Ecclesia Romana agitur IV. Idus Junii. Nihil opus est ostendere, quantum haec abscedant a veraci Scotorum

A Historia. Satis nobis sit animadvertere, pari honore donatos fuisse ambos hosce Sanctos Peregrinos, & Scotorum Regis filios. Uter verò Populus ab altero fuerit mutuatus, aut surripuerit tam speciosam originem Sancti sui, cujus neutri ne nomen quidem novere, aliis inquirendum relinquo. Nemo non videt, excogitata haec seu conficta utrobique fuisse ad celebritatem loco sacro augendam.
B Ceterum Romae quoque sub Leone III. Papa circiter Annum Christi DCCCIV. *Oratorium Sancti Peregrini, quod ponitur in Hospitali Dominico ad Naumachiam*, memoratur: ita ut videas, non uno in loco titulum *Sancti Peregrini* Xenodochiis
C impositum fuisse. Atque hoc revocat mihi in mentem, quod olim audivi a Cl. V. Benedicto Bacchinio, Benedictinorum Mutinensium olim Abbate. Narrabat ille, in agro Sancti Caesarii Dioecesis Mutinensis, ubi olim fuit Monasterium, sive Cella, cujus reditibus nunc fruuntur iidem Monachi Sancti Petri Mutinensis,
D superesse adhuc Aediculam sacram, in cujus fronte picta occurrit imago Sanctae cujuspiam feminae, cujus nomen ignotum est. Rusticanum vulgus eo confluens, imagini ejusmodi exhibebat multae venerationis signa; & interrogantibus, quaenam foret Sancta illa, respondebat, eam esse *Sanctam Albergam*, hoc est, Caelitem in
E cerebello tantùm popelli illius natam. Ego populare commentum inde profectum conjicio, quod uti in Dissertatione XXXVII. *de Hospitalibus* animadverti, omnibus fere Monasteriis conjunctum olim subjectumque fuit aedificium ad hospites, peregrinos, aut pauperes excipiendos. Illic sita fuerit aliqua id genus domus, quam Italice *il Santo Albergo*

Populus nuncupabat. Sublato autem Xenodochio, & unà Aediculà superstite cum effigie illà, stultum Vulgus ad eam transtulit antiquum nomen, ejusque immutato genere, ignotam mulierem Sanctam inde efformavit. Ceterum sunt & alii *Peregrini*, quos explorata Sanctitas caelitum honore dignos meritò fecit. Sed fortasse non desiderantur & alii, quos citius, quàm par erat, facilis barbaricorum temporum credulitas in Sanctorum aut Beatorum album intulit. Mirum est, quàm parum aurae tunc exigeretur, ut vulgus Sanctitatem alicui deferret, & Miracula ab eo patrata sibi persuaderet.

Quamquam quid rude vulgus commemoro? Idem ille ardor, tutelares nempe sibi apud Deum patronos multiplicandi, & novos adsciscendi, quum praecipue id summe honorificum apud homines videretur, ipsos interdum Mystas, virosque religiosos olim persuasit, ut oblatam quamcumque occasionem arriperent, qua ad suos thesauros aliqua fieret nova in dies sacrorum pignorum accessio. Sed num cautius, prudentiusque egere tempora subsequuta? Mitto nunc Higueram, Tamayum, Ramiresium, aliosque famosos homines Hispanos, qui proxime praeterito Seculo quaesituri immensum decus genti suae, illam gravi dedecore onerarunt, confictis multis Caelitibus, & in Martyrologium Hispanicum, toto Caelo repugnante ac irato, intrusis. Ignorantiam saepius, quàm audaciam atque malitiam in barbaris Saeculis deprehendas; atque excusandi sunt, qui, si quando in errorem declinavere, bonà saltem fide, atque ex animi simplicitate errarunt. Qui secus egere, digni sunt, quibus universa irascatur Christi Fidelium Respublica.

Ad hunc fontem referendum est, quod habet Daniel Papebrochius e Soc. Jesu, Vir clarissimus, & de literis atque Ecclesiastica Historia optime meritus, in Actis Sanctor. Tom. V. Maji, pag. 223. Nam quum Ravennae is esset Anno MDCLX. & rogaretur, ut Latine explicaret Inscriptionem Graecam, positam *Sanctae Argyridi matronae & Martyri*, cujus ibi festum ab aliquot annis agebatur die XXIV. Aprilis: eam ille ita loquentem invenit, ex Graeco in Latinum conversam.

DULCISSIMAE MULIERI

ARGYRIDI

TROPHIMUS MARITUS

ANNIS VIXIT XXXVI.

Feminam fortassis Ethnicam, certe non Martyrem, lapis ille indicabat. Quare delata res Romam fuit, ac deinde marmor amotum, & Corpus falsò creditae Martyris e Templo exturbatum. Alterum quoque aetatis nostrae, atque Benedictini Ordinis ornamentum, Johannes Mabillonius Vir Cl. in suo Itinerario Italico, non immeritò dubitavit, essent ne tolerandi in albo Sanctorum, an inde expungendi *Catervius & Severina* Conjuges, apud Tolentinates magno in honore habiti, quum ad eorum Sanctitatem stabiliendam marmor, quo unice ea opinio niti videtur, nihil momenti adferret. Inscriptionem iis positam ac diligenter descriptam habes apud Fabrettum Cap. X. Inscription. pag. 740. Certe nemo inde Catervii Martyrium exsculpat. Verùm nulla mihi in hoc genere gravior & foecundior hallucinatio usquam occurrit, quàm quae in Libro

bro Hispanico de Sanctis Sardiniae legitur, Calari typis edito, Anno MDCXXXV. Auctor *Dionysius Bonfantus*, Theologiae & Juris utriusque Doctor. Titulus Libri: *Triumpho de los Sanctos del Reyno de Cerdenna*. Improbo labore Scriptor ille collegit, quotquot potuit, antiquissimas Inscriptiones Christianorum, in Sardinia adhuc marmore inscriptas, & ubicumque reperit (in quamplurimis autem reperit) duas hasce literas B. M. tot inde bonus homo, suorum Civium interpretationem sequutus, *Martyres* & Sanctos efformavit. Instar omnium sit unum exemplum.

✠ HIC IACET B. M. LVCIANVS QVI VIXIT ANNIS PL. M. LXX. QVI EVIT IN PACE POSITVS V. KAL. IVNII ☧

Ita haec ille explicat. *Hic jacet Beatus Martyr Lucianus, qui vixit annis plus minus septuaginta: quievit in pace positus V. Kalendas Junii:* Tam commodà ratione non unum Sanctum Martyrem, sed supra trecentos (numerare enim omnes me piguit) Bonfantus noster ingenio suo, aut suorum Civium, procudit, quum tamen literae illae B. M. nihil aliud significent, quàm *Bonae Memoriae*, uti alia apud ipsum exempla evincunt; aut *Bene Merens*, vel *Bene Meritus*, seu *Bene Moriens*, ut apud Aringhium in Roma Subterranea, & apud Fabrettum in Sylloge antiquar. Inscription. & apud alios saepe occurrit. Verba illa *quievit in pace* heic, ut & alibi unice *Christianum* vità functum, non verò Martyrem aut Sanctum exhibent. Praeterea literae illae B. M. tam Ethnicis, quàm Christianis conveniunt. Quamquam quid culpo Scriptorem hunc unum? Non haec ille primus venditavit. Narrat enim, tot Corpora Sanctorum, si Superis placet, eorumque Inscriptiones, reperta ac effossa fuisse ab Anno circiter MDCXV. usque ad MDCXXVI. & Archiepiscopi, aliorumque Sardorum opinionem praecessisse, putantium atque asseverantium, illic agi de Sanctis Martyribus. *Expurgatus* fuit Bonfanti Liber, quem teneo, *juxta Indicem Hispanum Anni MDCXL. & decretum sanctae Inquisitionis generalis Anni* * *MCXLI.* ut ibi scripta notula testatur. Quàm vellem, Censores ii tantam potius confictorum Martyrum copiam delevissent, hoc est Librum totum unâ liturâ purgassent! Si plura hac de re cupis, vide Papebrochii supra laudati Commentarium de Sancto Lucifero Episcopo Calaritano Tom. V. Act. Sanctor. Maji. Qui etiam testatur, ejusmodi Sardorum Martyrum inventionem ad Romanos Censores fuisse delatam. Quid verò fuerit ab iis pronuntiatum, nusquam legi. Sed quod mirari pergas, Italiam quoque tot Sacrorum pignorum in *Sardinia* exhumatorum fama adeo implevit, ut Placentini Cives thesauri tanti partem enixis precibus sibi procurarint. Et voti quidem compotes facti sunt eximià Sardorum liberalitate, a quibus non unum, sed *Viginti* ex iis Corporibus, judicio tam praecipiti sanctificatis, impetrarunt. Rem narrat, & prae exsultatione paene extra se exsilit Petrus Maria Campius, vir alioqui de Ecclesiastica Historia Placentina bene meritus Tom. I. Lib. 6. ad Annum DCCXXV. Ibi post narratam Corporis Sancti Augustini tran-

* Legendum videtur, ni fallor, MDCXLI.

translationem Ticinum, suos Cives *non minus fortunatos* appellat, non solùm quod digitum indicem Sancti Doctoris & ipsi fuerint consequuti; sed etiam *nell' impetrare a' giorni nostri, per singolare dono del Cielo, dalla medesima Città di Cagliari, e dal lo stesso luogo della Basilica di San Saturnino, non un sol Corpo Santo, ma sino al numero di Venti; e tutti, fuorchè uno, gloriosissimi Martiri di Christo, venuti di là per nostra buona ventura quasi in un medesimo tempo a proteggere anch' essi questa Città. Cioè tre di essi nell' Anno* 1643. *cinque altri nel* 1646. *e altri dodici nel Luglio, e nel Dicembre del* 1647. Neque haec tantùm Corpora Placentini a Sardis impetrarunt, sed etiam *Nonaginta* alias insignes Reliquias *di varj altri Santi, tutti parimente invittissimi Martiri del Signore*. Singulorum nomina recenset Campius. Tum addit: *Ma dee quì avvertire il divoto Lettore, non essere alcuno de' prenominati Santi o Sante, i medesimi o le medesime, che con gli stessi nomi si celebrano da Santa Chiesa ne' Calendarj e Martirologi suoi: ma differentissimi totalmente &c.* At bone Campi, hoc unum suspicionem erroris adferre tibi potuit ac debuit. Neque enim antiqui tantam Matyrum segetem ignorassent, si vera fuisset, quum Ecclesiae invicem altera alteri suorum certamina, beatamque mortem significarent, eorumque Acta literis consignare solerent. Sed prope est, ut dicam: nos non secus atque in aliis bene multis rebus, quae nobis placent, ultro caecutire volumus, atque irascimur, si quis in animum inducat, morbum tam gratum nobis eripere. Profecto qui barbaricorum temporum scrinia intime excutit, non pauca offendit, quae aut risum, aut commiserationem excitant, ob malitiam, sed longe saepius ob ignorantiam hominum temporis illius, sero sane depulsam. Suppeditavit mihi amicus vir Joseph Scalabrinius, publicus sacrarum Literarum Professor Ferrariae supplicem libellum, quem Praesides Hospitalis Domus Dei Ferrariensis obtulerunt Borsio Atestino Duci Mutinae, Domino Ferrariae die 7. Decembris Anno Chr. 1459. petentes: *Quod sibi concederetur facultas & arbitrium erigendi unum Oratorium, sive Altare sub nomine & vocabulo Sancti Bonis* (fort. *Bovis*) *sive Bubonis de Antona in ipsorum habitantiis &c. Cum hoc quod liceat ipsis sub dicto nomine & vocabulo quaestuare, & eleemosynas petere ubique locorum praefati Domini nostri &c.* Norunt eruditi, inter Romanenses Fabulas non postremam esse famam Militis, cui nomen *Buovo d' Antona*. Si de eo sermo fuit apud Ferrarienses, Lectoribus ea de re judicium dimitto. Meminisse tamen juvat, Viqueriae ejusdem nominis Sanctum virum coli, de quo consulenda Acta Sanctorum Bollandi & sociorum ad diem XXII. Maji. Is tamen minime *de Antona* dicitur.

Heic autem reticere nolo, ante paucos annos in ejusmodi negotio exquisitam fuisse sententiam meam. Scilicet Cl. V. Jacobus Facciolatus in Patavino Gymnasio Philosophiae Professor, & Latinae eloquentiae aevo nostro in Italia princeps, literis ad me datis significavit, haberi Patavii Corpora duo, Româ illuc advecta Anno MDCLXXXVIII. unà cum mormorea tabula vetustissimam praeferente Inscriptionem. Quumque ageretur de iis publicae venerationi exponendis, quid sentirem ego, percontatus est: an videlicet ea crede-

rem Corpora Sanctorum, & quidem Martyrum, & quot in eo lapide Martyrum nomina scripta forent. Ecce ab eo missam ad me Inscriptionem.

HILARI VIVAS

IN DEO

HERACLIE COMPA
RI SVAE BENEME
RENTI FECIT QVE VI
XIT AÑIS XXI IN PA
CE LIBERI VIVAS IN

Rescripsi, videri quidem mihi positam Inscriptionem tribus hominibus, duobus nempe maribus & uni feminae. *Hilarius* primo loco occurrit iis verbis HILARI (vocandi casu) VIVAS IN DEO. Quae postrema formula frequens est in titulis sepulcralibus veterum Christianorum, & Christianos sine dubitatione prodit, ac praesertim addito Monogrammate ☧, nomen Christi, ut notissimum * est, referente. Alter vir *Libertus* in iis verbis, quibus Inscriptio concluditur, LIBERI (vocandi quoque casu) VIVAS IN ☧. Inter eos sita est *Heraclia* sive Hilarii, sive Liberii *Compar*, hoc est *Conjux*, uti centena alia ejusmodi exempla ostendunt. Et quamquam immutatà formâ loquendi, suspicari quis possit, *Heracliam* viventem marito vità functo monumentum posuisse, quasi *Heraclie* Graecum nomen casu nominativo usurpetur: statuendum tamen est, omnino heic agi de muliere, quae & ipsa diem suum obierat. HERACLIE dativus est casus, quamvis diphtongus absit. Abest autem in innumeris aliis plebejis, immo interdum & in melioris aevi Inscriptionibus. Subsequentes voces COMPARI SVAE BENEMERENTI certos nos faciunt, *Heraclie* scriptum fuisse pro *Heracliae*. Et quum subsequatur QVE (& heic diphtongum desiderari vides) VIXIT AnNIS XXI. nihil ultra desiderandum, ad statuendum, hujus quoque epitaphii participem fuisse *Heracliam*, non secus ac reliqui, e vivis raptam. Altera etiam formula IN PACE feminam tum Christianam, tum mortuam confirmat. Sunt enim in veterum Seculorum monumentis singulares quaedam dicendi formulae, ex quibus sine dubitatione deducas, illic de Christiano homine agi; exempli caussâ IN PACE: DEPOSITVS: IN SECVLO: DECESSIT: DORMIT: RE-

* Ut plurimum utique, sed non semper & sine dubitatione, Monogramma istud Nomen Christi signasse putandum est: reperiri enim aliquibus in Ethnicorum monumentis & Cimeliis, praecipue (si bene memini) in aenea Lucerna auctor est *Burchardus Mencken.* Dissertationum Academic. in Decade &c. Lypsiae 1734. ibique etiam *chalcographice* delineatam eam retulit, ☧ non uno in loco referentem.

RECESSIT: seu REQVIESCIT, addito IN PACE (hoc etiam subintelligitur verbis illis IN PACE sine verbo positis) QVIESCIT: BONAE MEMORIAE: VIVAS: VIVE IN DEO. IN CHRISTO. IN SOMNO PACIS. Idque pariter ostendit monogramma ☧ *Christi*, cum aliis Symbolis, ab Aringhio descriptis atque illustratis. Ego paucula e Schedis meis MStis adtexam.

A *In Hispania in Vico Bujalance, in agro Petri Alphonsi de Castro.*

MAR ☧ CIANE

Α ω

B

VIVAS IN

SPES ☧ IN DEO

C

Flores subtus insculpti sunt.

In Insula Sancti Julii agri Novariensis.

B ✠ ✠ M

HIC REQuieSCIT in Pace SCM FYLACRIVS

EP. Eccl. Novar. qui vixit in

SEGVLO ANNOS PL. M.

XVI. DepoSITVS S. D. XVIII. Calendarum

Ianuariarum Indictione Secunda

ANno Decimo.......... nnoris V. C.

Philacrii hujus *Sanctae Memoriae Episcopi Ecclesiae Novariensis* aetatem non facile statuas. Anno Christi CCCCXXXIV. decurrebat *Indictio Secunda*, aut Anno CCCCXXXIII. si ejus exordium a Septembri desumas. Tunc etiam fluebat *Annus Decimus* Valentiniani *Junioris* seu *Minoris* Augusti. Vide, an ad ipsum Annum referri possit *Depositio* Episcopi hujus, quem

D Ughellius ignoravit. Quamquam quum nulla *Augusti* nominis occurrat heic mentio, potiùs videtur indicari Annus Decimus *post Consulatum* alicujus *V. C.* idest *Viri Clarissimi*, puta, *Paulini*, *Basilii*, *Fausti*, *Avieni &c.* Sed & Christiani Imperatores hoc titulo donati occurrunt in Notis Consularibus.

Brixiae

Brixiae apud Averoldos nobiles Viros.

Hic requiescit
IN Pace Leontius
Qui vixit PL MINVS
ANN. XL. DEP SVB DIE
VI M FEBR Ind. III. PRO L S

Postrema verba *loco sacro*, idest *in loco sacro*, *vel Sepulcri*, interpretari licet.

Mediolani in Sancti Ambrosii.

HIC REQVIESCVNT IN
PACE ERETRIVS ET ANT
ONINA VIRGINII QVI SI
MVL FECERVNT ANN
XXϚ. MARITVS VIXIT
ANN. XLϚIII. ET VXOR
VIXIT ANN. XXXϚII. D. P.
IDVS DECEMBRIS
HONORIO Ϛ CONS.

Virginii, idest *Conjuges*, uti in novo Thesauro veterum inscriptionum ostendam.

Ad Annum Christi CCCCII. pertinet Inscriptio haec, si notam numeralem Ϛ pro V. interpreteris, uti jam pluries interpretatus fuit Reinesius Class. 20. Num. XI. Incription. Antiquarum, & infra Num. 61. & 165. &c. Quam sententiam si amplecteremur, non ex Arabum gente, ut multi putant, arithmetica nota numeri Quinarii, qualis nunc vulgo usurpatur, sed ab antiquissimis Latinorum Seculis ad nos venisset. Verum a scopo aberravit Reinesius. Cardinalis Norisius, Fabrettus Cap. 7. pag. 540. Inscription. Antiquar. & Mabillonius de Re Diplomat. Lib. 2. Cap. 28. & in Supplement. pag. 95. variis exemplis ostendunt, Notam hanc, cui modo est figura Ϛ, modo S, senarium numerum referre. Id etiam in sua Diplomatica confirmavit Clarifs. Marchio Scipio Maffejus. A Graecis nempe hanc notam mutuati sunt Latini, estque illorum Ϛ. sigma, *VI.* significans. Ac propterea *Honorio VI. Consule* heic est legendum, ita ut inscriptio pertineat ad Annum Christi CCCCIV. quo is Consulatum Sextum iniit. Apud eundem Fabrettum Cap. X. Num. 486. occurrit DEPOSITA CANDIDA DIE S. IDVVM MAIARVM. Illud S. eadem esse numeralis Nota mihi videtur non satis accurate descripta. Videndus Hadrianus Relandus in Praefatione ad Fastos Consulares, qui animadvertit a gente Arabicâ ad nos, ad Arabes vero ex Indis venisse Notas numerales, quibus vulgo nunc utimur. Neque id recens inventum. Quippe significavit mihi, dum in vivis erat, Hubertus Benvoglientus Senensis, antiquitatum venator indefessus, ante quinque Secula easdem *Cifras* appellatas fuisse *Indicas* a *Leonardo Pisano* in suâ Arithmeticâ nunquam typis editâ, quam domi suae servabat idem Benvoglientus. Libri titulum accipe. Incipit *Abbacus Leonardi de Domo Filiorum Bonatii Pisani, compositus Anno MCCII. correptus ab eodem Anno MCCXVIII.* Pisani tunc in Orientem mercaturae caussâ saepe navigabant, atque Arithmeticam a Saracenis sive Arabibus, hujus Artis peritissimis, discebant. Teste Willelmo Malmesburiensi Lib. 2. Hi-

2. Histor. Gerbertus Archiepiscopus Remensis, postea Silvester II. Papa Anno Christi DCCCCXCIX. a Saracenis Hispanis *Astrologiam*, *Abacum*, *ceterasque Artes didicit*. Haec obiter.

Romae in Sancti Sebastiani.

AVRELIVS EVGENIVS IN PACE.
AVRELIA BEROSA IN PACE

Ibidem apud Sanctor. Apostolor. intra domum Episcopi Sipontini.

L. CLODIA LVPERGILLA IN PACE
BENE DORMIT QVAE VIXIT ANN.
XXVIII. M. VII. MEC. VIXIT ANN. XIII.
M. VIII. D. XVIII. AVRELIVS ATIMETVS
CONIVGI B. M

Si L. praepositum Clodiae revera ei praenomen additum signat, ne mirere. Rarum id quidem, sed minime peregrinum, ut alia feminarum monumenta produnt.

In Delmatia.

B. M. CLEOPATRAE FILIAE DVLCISSIMAE
QUAE VIXIT ANN. I. M. IIII. D. IIII.
PONTIANVS ET TEVGILLA IN PACE

Puteolis in muro Horti Sancti Francisci.

ANNO ...... CHRYSANTIVS
PATRON
FLORENTEM MERITIS CHRY
SANTI NOMINE FAMAM
PATRIA CONCELEBRANT CVNCTI
POPVLIQVE PATRESQVE VOCIBVS
ET CLAROS TITVLIS CONSIGNAT HONO
RES ♡ TEQVE TVOSQVE MANET
LONGOS MANSVRA PER ANNOS.
FELIX PROLE VIRI DIGNOS QVESITV
RA NEPOTES ♡ AD VT SVMME
DEVS CHRYSANTI RESPICE GENTEM.

Aquilae in Urbe Aprutina in adytis Sanctae Justae.

CATERVIO FILIO DVL
CISSIMO QVI VIXIT AN.
XXIII. D. IIII. DP.
XII. KAL. SEP. AR
CADIO IV. ET ONORIO III.

Ad annum Christi CCCXCVI. referenda est haec Inscriptio.

Ibidem in Sancti Silvestri.

BONAE MEMORIAE FILIO DVLCISSIMO
LAVRENTIO
VIXIT. ANN. XVI. M. V. D. IIII.
DECESSIT
IIII. IDVS AVG. VALENTINIANO ET
VALENTE CONSS.

Idest Anno Christi CCCLXV.

Mediolani in Sancti Francisci.

VALERIVS QVI
VIXIT IN SAECVLO
ANN. XL. M. X. D. V.
IANVARIVS EXORCISTA
SIBI ET CONIVGI FECIT.

Ibidem in Sancti Vincentii.

B. PROVIN A ☧ ω INNOCINI M.
QVI VIXIT IN SAECVLO AN. VII. M. IIII. D. XI.
GERONTIVS ET ROBINA FILIO PIENTISSIMO
IN PACE POSTERE IND. FP. IIII. IDVS FIB.
Ibidem.

Ibidem.

B. M.

HIC REQVIESCIT IN
PACE CONSTANTIA
QVAE VIXIT IN SAE
CVLO AN. XIII. ANI. . . . .

Ibidem apud Comites Archintos.

B. ✠ M.

HIC REQVIESCIT
IN PACE ODELBERTVS
QVI VIXIT IN SECVLO
ANNOS PL. MI. LXII.
D. EST SVB D. XVIIII. M. IIIIII

Ibidem.

B M

HICRE QVIES
SCITB.M MAN
FRITO VIVI...
IN HOC SAECV
L.ANN. P.M.LI
DEPO SITVM
ESTV D.PRID
ID.IAN IND.II

A *Odelbertus*, & *Mansritus* Langobardica nomina videntur, ac proinde ad eorum tempora referendam opinor inscriptionem istam, quamquam Formulae Secula vetusta sapiant.

Ticini effossa anno Christi MDCCXV. e ruderibus Aedis Sancti Gervasii.

B ☧ M.

ENNIAE VERAE FEMINAE RELIGIOSAE
QVAE VIXIT IN SAECVLO AN. XIII. M. V.
D. XII. CVM COMPARE VIXIT SINCERE
AN. XXV. VAL. CAMPANIANVS CO
IVGI DILECTISSIMAE P. DIE XII. KAL. OCTOB.

Subditur aliâ characterum figurâ.

I. . . . ET NEPOS EIVS SENA
TOR VIXIT ANNOS
IIII. ET DIES XIII.

Quei mulier haec *in Saeculo*, hoc est *in Mundo* vixisse dicatur *Annos XIII.* tum vixisse cum Marito *Annos* * *XV.* non assequor. Fortassis exciderit quadratario nota *L.* & scriptum fuerit *An. LXIII.*

* Repone XXV. ut in Inscriptione.

Romae.

GERONTIO ET CONSTANTIO PATER INFELIX.
VOS EQVIDEM NATI CAELESTIA REGNA TENETIS,
QVOS RAPVIT PARVOS PRAECIPITATA DIES.
AT MIHI QVAE REQVIES ONEROSA IN LVCE MORANTI,
QVOI SOLVS SVPEREST ET SINE FINE LABOR!
QVAM MALE DE VOBIS FALLACIA GAVDIA VIDI,
ET DECEPTVRVS ME IVGVLAVIT AMOR!
REDDEBAR TENERIS IN VULTIBVS, IPSAQVE PER VOS
TEMPORA CREDEBAM LAPSA REDISSE MIHI.
SENTIO, QVID FACIAT SPES IRRITA. PESSIMA SORS EST
SUPPLICII AFFLICTO, QVEM SVA FATA PREMVNT.

Dubitari tamen poteſt, an haec pertineat ad Chriſtianos.

In Oppido Brixelli, olim Civitate, ad Padum.

P. TERENTIVS
P. L. SYNTROPHVS
HIC REQVIESCIT

Aliquando *REQVIESCIT* in tumulis Paganorum legitur; frequentiſſime vero in Chriſtianorum monumentis.

Romae apud Proſperum Mandoſium Equitem, V. Cl. amicum olim meum.

PASCASVS VIXIT
PLS MINVS ANNVS XXII.
FECIT TATV IIII. IDVS
OCTOBRIS ϟII. ANTE
NATALE DOMNI AS
TERI DEPOSITVS IN
PACE A ☧ ω Ď

A Me heic remorantur verba illa FECIT TATV. Num pro *Fecit Pater? Tata* enim appellatus olim Nutritor aut Pater, uti in Diſſertatione XXVIII. *de Origin. Italicar. Vocum* dixi. Heic autem habes eamdem notam numeralem ϟ, de qua nuper egimus, ita B ut ſignificet *Depoſitum* hunc virum *Octavo die ante natale Domni Aſteri*. Sed quis *Aſterius* iſte? Num *Sanctus Aſterius Presbyter, & Martyr*, cujus Natalis in Martyrologio Romano refertur ad diem XII. Kalendas Novembris, ſive ad diem 21. Octobris, cujus Corpus apud *Oſtia Tiberina* honoratur? An potius *Aſterius* aliquis inter Proceres Romanos, qui *Domnus*, C hoc eſt *Dominus* Paſchaſii iſtius, videlicet Servi, fuerit? De nobiliſſima & Conſulari *Aſteriorum* gente vide, quae habeat Noriſius Cardinalis eximius, Diſſertat. IV. Cap. II. §. I. in Coenotaph. Piſanis. Nonnulla, & ego attuli Tomo I. pag. 143. Anecdotor.

La-

Latinorum. Sed omnia heic congruere videntur in *Martyrem Asterium*. Nam in Martyrologio Hieronymiano Florentinii, in Strozziano, in Appendice ad Martyrologium Adonis, Sancti Asterii Martyris Romani festus dies recurrit *die XIX. Octobris*, non autem *XXI.* ut in Romano, aliisque Martyrologiis. Computa a *Die IV. Idus*, sive a *Die XII. Octobris* a diem XIX. habes *VIII. dies* ante Natalem Martyris Asterii.

Mutinae in aedibus Johannis Rangonii Marchionis.

PHILADELFO
QVI IN SECVLO FVIT
ANN. XXI. M. VII. D. XIII.
EVTHYMVS ET PHILADELFIA
FILIO.

Romae in Sancti Nicolai in Carcere.

ASSVRIVS
IN PACE
ONESIMVS
FRENE

Subsequentem inscriptionem, Anno Christi CCCXCVII. confectam evulgavit Fabrettus Cap. 4. Num. 128. Inscriptionum Antiquarum, sed mutilam. Integram ego, & accuratius descriptam dabo e schedis MStis doctissimi Viri Dominici Passionei, qui olim apud Caesarem Apocrisarii, seu Nuntii Apostolici, munere summa

A cum laude fungebatur, nunc amplissimi S. R. E. Cardinalis.

Romae ad Sanctae Mariae in Via Lata.

SANCTAE CONIVGI CAELESTINAE
QVAE VIXIT ANNIS XX. MEN
SEN I. DIES XXII. FECIT AVTEM
CVM AMPLIATO MARITO ANN
B IS IIII. DIES XXI. BENEMERENTI
IN PACE DEPOSITA VIIII. KAL. I
VNIAS. HILARITATI FILIAE BE
NE MERENTI IN PACE QVAE
VIXIT ANNIS XXIII. M. VIII.
D. XXVIII. FECIT CVM MARITVM
ANNOS V. DIES VI. DEPOSITA IIII.
NON. IVL. CAESARIO ET ATTICO CON.

C *Salonae.*

DEP.	FL. IVLIVS ZACONVS ET
IVL	AVRELIA MERIA CON
ZACO	IVX EIVS HOC SARCOFA
NIS	CVM SIBI VIBI POSVERVNT
DIE III.	SI QVIS POST NOSTRAM PAV
NOVEM	SATIONEM HOC SARCOFA
BRES	CVM APERIRE VOLVERIT IN
DATIA	FERAT ECCLESIAE SALON. AR
NO ET	GENTI LIBRAS QVINQVAGINTA
CEREA	
D LE COSS.	

Ad Annum Christi CCCLVIII. pertinet haec Inscriptio, posita *Flavio Julio Diacono*; Veteres pro DIA, Aforum, sive Doricae Dialecti more, aliquando dixerunt *ZA*. Apud antiquissimum Poëtam Christianum Commodianum *Zacon* pro *Diacon*, seu *Diaconus* occurrit. Ita *Zabulus* pro *Diabolus*. Communis Eruditorum opinio
E est. Diaconos etiam Seculo Christi Quarto continentiae addictos fuisse. Sunt in hanc rem Siricii Papae, tum Innocentii I. Ambrosii, aliorumque Patrum verba. Verùm Salonitanus iste Diaconus aut ex iis fuit, qui, ubi ad sacrum munus adlectus est, ab usu uxoris abstinuit (quod & Episco-

pi & Presbyteri faciebant) aut ex iis, qui teste ipso Siricio, hunc abusum improbante in Epistola ad Himerium, *de conjugiis propriis sobolem procreabant*. Ceterum in ipsa Urbe aeterna etiam Seculo V. subsequente Diaconi

A

uxorati numerabantur, sed sublato inter eos carnis commercio. Refert Aringhius Rom. Subterran. Lib. 3. Cap. 3. Inscriptionem, Anno Christi CCCCLXXII. positam Romae in Basilica Sancti Pauli.

LEVITAE CONIVNX PETRONIA, FORMA PVDORIS,
HIS MEA DEPONENS SEDIBVS OSSA LOCO.
PARCITE VOS LACRIMIS DVLCES CVM CONIVGE NATAE,
VIVENTEMQVE DEO CREDITE FLERE NEFAS. &c.

Altera ibi inscriptio legitur, *Adeodato Diacono* posita, & *Mariae*, illius, ut videtur, uxori. Apud Fabrettum Cap. X. pag. 758. in Romana Inscriptione occurrit:

DOMETIV DIAC. ET ARCARIVS
SCAE SEDIS APOSTOL. VNA CVM
ANNA DIAC. EIVS GERMANA

B

Haec scilicet *Anna*, ut opinor, illius Conjux extitit; sed ex quo Diaconatum inierat, facta *Germana*. *Sorores* nempe appellabantur Uxores Presbyterorum & Diaconorum, quod uti Sorores, non uti Uxores, haberentur. At susceptum iter progrediamur.

Romae in Sancti Apollinaris.

AVR. CANDIDIANAE. BENE. QVESQVEN
TI. IN. PACE. QVAE. VIXIT. ANNIS. XXXI.
MENSES. VIIII. CVM. MARITO. FVIT. ANNOS.
XI. MENSES. VIII. DIES X. DEPOSITA. KAL.
APRIL. CONSTANTINO. AVG. II. ET. CONSTANTE. AVG. COSS.

Quesquenti pro *Quiescenti*. Uti e Consularibus Fastis habetur, pertinet Inscriptio haec ad Annum Christi

C

CCCXXXIX. Sed pro *Constantino* legendum *CONSTANTIO*.

Ibi-

Ibidem in Sanctae Agnetis pro fulcro altaris.

☧ HVIC TVMVLO QVIESCET TOTIVS FI [illegible]
INTEGRITATIS HOMO OPINIONIS BONI AV [illegible]
RATIONE FIDELIS MENTIS INTEGRAE [illegible]
AMICORVM OB HOC IGITVR NEOFITVS SPAC [illegible]
AVFINIANVS QVI VIXIT ANNIS XLII. DEPOSITVS
DD. NN. ARCADIO IIII. ET HONORIO III. AVG.
COS.

A Consules isti Annum Vulgaris Aerae CCCXCVI. designant. *Aufinianus* autem heic memoratus, quum *Neophytus* appelletur, prodit se Anno aetatis suae quadragesimo secundo, ac vitae suae postremo, ad Christi lavacrum accessisse. Ex iis fortassis fuit, qui ad aegritudinem, mortisque periculum gratiam Baptismatis, pro more parum laudabili eorum temporum, distulit.

Mediolani in Sancti Ambrosii.

Α ☧ ω

TIGRIS SE VIVA FECIT SIBI DOM
[illegible] NALEM

Hoc est *Domum Aeternalem.*

Ibidem in Sancti Simpliciani.

B. M.
HIC REQVIESCIT IN PACE LAVRENTIVS
QVI VIXIT ANN. PL. M. LXV.
DEPOS. SVB D. XV. KAL. DECEMB.
ET IO. CON.

B Si *Johannem Consulem*, ut veri videtur simile, Inscriptio ista designat, referenda est ad Annum Christi CCCCXCVIII. aut ad CCCCXCIX.

Salonae.

DEPOSITIO VALE
C RIANI INFANTIS
X. KALENDAS AV
GVSTAS

Romae in Sancti Pauli.

LOCVS BASILI PRESB.
ET FELICITATI EIVS SIBI FECERVNT.

Ibidem.

NE DVBIVM LONGO QVAERAT ||||||||||||||||||||
THEODVLI TIBI NOMEN ERAT, QVAE GRATA PARENTI
REDDIDERAS SVBOLEM, PARI DICATA MARITO
NVNC TE TELLVS HABET. SEPTEM POST DECE PERACTOS
EXEGERAS FASCES. EV TEGIT OSSA SEPVLCRVM
HAEC TIBI PRO MERITIS PENDO MERENTIA VOTA
DEP. V. ID. SEPTEMB. D. N. HON. AVG. III. CONS.

Nota Consularis Annum Christi CCCXCVIII. indicat.

Romae in Sanctae Sabinae.

IVSTA QVE BIXIT ANNVS L.
MENSIS V. DIES XX. DEPOSITA
XVII. KAL. OCTOBRES IN PACE

Hisce adjunctam volo Inscriptionem, Anno MDCCXXVIII. detectam in insigni Basilica Sanctae Agnetis extra moenia Romae, quum illius pavimentum resarciretur. Eam humanissime mecum communicavit praestantissimus Antiquitatum Romanarum investigator, Marchio Alexander Capponius, multis mihi titulis semper commendandus. Inscriptionis Auctor Sanctus Damasus Papa circiter Annum Christi CCCLXX. Et eam quidem jam editam habebamus inter Sancti ipsius Pontificis Opera, sed non uno in loco deformatam, uti e conlatione constabit.

Carmen Sancti Damasi Papae de Sancta Agnete Martyre, ut est in editis.

„ FAMA REFERT, SANCTOS DVDVM *GENVISSE* PARENTES.
„ *AVGMENTVM LVGVERIS* CANTVS TVBA *DVM CREPVISSET*,
„ NVTRICIS GREMIVM SVBITO LIQVISSE PVELLAM,
„ SPONTE *TRVCES* CALCASSE MINAS RABIEMQVE TYRANNI,
„ VRERE CVM FLAMMIS VOLVISSET NOBILE CORPVS,
„ VIRIBVS IMMENSVM PARVIS SVPERASSE TIMOREM,
„ *NVDAM PERFVSOS CRINES*, *ET* MEMBRA DEDISSE,
„ NE DOMINI TEMPLVM FACIES PERITVRA VIDERET.
„ O *AGNES VERVM* DECVS, ALMA PVDORIS *IMAGO*,
„ VT DAMASI PRECIBVS FAVEAS, PRECOR, INCLYTA *VIRGO*.

Idem Carmen expressum e marmore, quod Anno MDCCXXVIII. emersit Romae.

FAMA REFERT SANCTOS DVDVM RETVLISSE PARENTES
AGNEN; CVM LVGVBRES CANTVS TVBA CONCREPVISSET,
NVTRICIS GREMIVM SVBITO LIQVISSE PVELLAM:
SPONTE TRVCIS CALCASSE MINAS RABIEMQ; TYRANNI;
VRERE CVM FLAMMIS VOLVISSET NOBILE CORPVS,
VIRIB; IMMENSVM PARVIS SVPERASSE TIMOREM;
NVDAQVE PROFVSVM CRINEM PER MEMBRA DEDISSE,
NE DOMINI TEMPLVM FACIES PERITVRA VIDERET.
O VENERANDA MIHI, SANCTVM DECVS, ALMA PVDORIS,
VT DAMASI PRECIB; FAVEAS, PRECOR, INCLYTA MARTYR.

A Alteram quoque Inscriptionem in pavimento ejusdem Basilicae Sanctae Agnetis detectam praelaudatus Illustrissimus ac eruditissimus Marchio Alexander Capponius ad me misit, quam publici juris nunc facio.

PRESBITER HIC SITVS EST, CELERINVS NOMINE DIO,
CORPOREOS RVMPENS NEXVS, QVI GAVDET IN ASTRIS.
DEP. VIIII. KAL. IVN. FL. SYAGRIO ET EVGERIO.

B Pertinet ad Annum Christi CCCLXXXI. Epitaphium. E schedis MStis Severi Minervii Spoletini alteram hanc decerpsi.

Spoleti, fragmentum in vestibulo domus ipsius Minervii.

QVAMVIS LAEVA TVOS PROPERANS MORS RVPERIT ANNOS,
NEC RATA SINT VITAE TEMPORA LONGA TVAE:
SVNT TIBI PRO RAPIDO TAMEN HAEC SOLATIA LETO,
QVOD CLARA GENERIS NOBILITATE VALES.
FLORET CELSA DOMVS SVBOLES, CLARIQVE NEPOTES:
NON EST IN CASV MORS METVENDA TIBI.
NEC TE SOLLICITAT SAEVISSIMA CVRA MINORVM,
ET SERVAT CASTOS VXOR AMATA TOROS.
... PROPTER IOHANNES GAVDIA VITAE
... IAM CARITVRE DIE.
...

Spa-

Spoleti, in Sancti Laurentii ad Collem deliciarum.
Ex eisdem Minervii Schedis.

HIC AVIAM NEPTEMQVE LOCVS POST FATA RECEPIT,
QVASQVE DIES OLIM FECERAT VNANIMES.
EVOLAT AD SVPEROS; MENTIS QVOQVE GRATIA SIMPLEX,
SEPVLCRVM DVPLEX CORPORA NVNC SOCIAT.
ALTERIVS PRÆSTANT VOTIS. SIC LVMINE VERO
TVNC IACVERE SIMVL NISVS ET EVRIALVS.
PROBATIA AVIA DP. XIIII. KAL. NOVEMB.
CONCORDIA NEPVS DP. PRID. KAL. SEPT.

Ibidem in Aede Sancti Floriani apud Villam Sanctae Crucis, modò apud Jacobum Philippum Leoncellum.
Ex eisdem Schedis.

RAPTA IACET NATIS, QVOS MATER AD VBERA LIQVIT,
ATQVE VIRO PARITER, QVEM CITO DESTITVIT.
TRISTE MINISTERIVM GEMINI SOLVERE PARENTES
FVNERE DE TANTO, QVOS COQVIT IPSE DOLOR.
DEPOSITO SVPERÆ DIEM QVINCTVM KL. IVLIARVM,
CONSVLE CONSTANTIO V. C. QVAE VIXIT ANN. XXVII.

Legendum DEPOSITIO. Conditum Epitaphium Anno Christi CCCCXIV. arbitror, quo *Constantius* in Occidente Consulatum gessit. In Schedis quoque meis Inscriptionem deprehendi, *Tuscanellae* (quae olim *Tuscania* Civitas) in vetustissima Basilica San-
A cti Petri, olim Cathedrali. Illam ad me misit doctissimus vir Sebastianus Dinius Tuscanellensis, qui me monuit, tabulam marmoream olim truncatam fuisse, ut ad mensuram altarioli accommodaretur, eâque de caussâ initiales literas excidisse.

Tuscanellae in Sancti Petri.

S MARCELLINVS PATER BENEMERENTI
A EIVS CONTRA BOTO BISOSOMVM FECIT IN PACE
E FILHIE INNOCENTISSIME IVNIHE MARCELINE
VIXIT ANNIS XIII. MENSIBVS III.

CONTRA BOTO est idem ac *contra votum*, formulâ parentibus familiari, quum liberos sibi caros ad tumulum praemittebant. *BISOSOMVM* est pro *Bisomum*, quae vox locum significat constructum, ut ibi duo corpora con-
B dantur. Hellenismus est ad Latinos translatus. Alteram Inscriptionem addo, quam ex eadem Basilica descripsit, & communem mihi fecit amicus Dinius.

Ibi

Ibidem in Sancti Petri.

INNOCENTISSIMO FILIO THEODOSIO
CVIVS PRAECIPVA CLARITAS SVADET D.
CVIVS EGO PATER PERENNI LVCTV PERCĪVS
TALEM FILIVM SVPERSTITEM HABERE N̄
MERVI QVI VIXIT ANNIS XVIII.
QVIEVIT IN PACE XIII. KAL. OCTOB. DD. NN.
HONORIO VII. ET THEODOSIO II. AVG.

Nomen Patris in secunda linea, per literam D. expressum, in obscuro latet. In tertia linea legendum est *Percitus*. In quarta verò *Non*. Spectat Inscriptio haec ad Annum Christi CCCCVII. Unum denique sepulcrale Epigramma accipe, barbaricorum temporum foetum.

Mediolani in Sancti Vincentii.

HOC RECVBAT TVMVLO, NVPER CONFOSSVS IN ISTO,
VIR HVMILIS, FORMAQVE MICANS, DVM VIVERET AEVO;
HILDERAMNVS ERAT PROPRIO DE NOMINE DICTVS,
QVEM DOMINVS VALLIS DE NOCTE VOCAVIT AD ASTRA,
AETERIA FELIX IVDEX IN ARCE LOCATVS.
IVSTVM IVDICIVM LEGEMQVE TENEBAT IN AVLA.
HVIC FVERAT CONIVX, ALTA DE GENTE CREATA,
SAGINTRVDA FORE PROPRIO DE NOMINE DICTA:
ANTE PEDES TVMVLATA VIRI CVM PACE QVIESCIT.
O FACTOR HOMINVM HIS NVNC MISERERE ALVMNIS.
ANNO INCARN̄S D̄ N̄ I̅ X̅. DCCCCII. INDIC. VI.

Redeo ad Inscriptionem Patavii nunc existentem, in qua trium Christi fidelium fit mentio, *Hilarii* scilicet, *Heracliae*, & *Liberii*: quorum sepulcrum, ut veteres ajebant, *Trisomu* fuerit, hoc est, tria corpora conclusa habuerit. Nullum ibi, si verba expendimus, mortis pro Christo toleratae vestigium. Unum duntaxat Signum occurrit, nempe Virgultum illud quod *Palmam* interpretari mos est. Haec autem Martyrium indicare passim creditur. At heic nodus extemplo fit obvius. Palma una in isto lapide insculpta visitur, unum *Hilarium* respiciens. Num ergo Martyres quoque dicere fas est *Heracliam* atque *Liberium?* Equidem non auderem. Si vero unus Martyr: quei factum est, ut non unum, sed duo

Corpora Patavium delata, & Fidelium cultui exponenda fuerint? Praeterea quei inter tria in uno sepulcro condita corpora, illud seligi potuit, quod tormenta pro Fide Christi tolerata gloriosum effecerant? Verùm non heic tota difficultas. Restat quippe perpendendum, an eadem Inscriptio unum saltem Martyrem Christi nobis certissime exhibeat. Seculo duntaxat proxime praeterito inquiri coeptum est accuratius, atque ex professo in Signa, quibus distinguerentur Corpora Sanctorum Martyrum a reliquis Christianis olim tumulatis in admiranda structura tot Coemeteriorum extra Romanam Urbem existentium: *Catacombe* appellamus. Magnum hinc sibi nomen peperere, remque plane utilissimam tum sacrae tum profanae eruditionis cultoribus praestitere Presbyteri Oratorii Romani Bosius, Severanus, & Aringhius in insigni Opere *Romae Subterraneae*. Doctissimi autem isti viri in eam tandem concessere sententiam, sive opinionem, per *Palmae* Signum tumulis Christianis adjectum significari Martyrium ac mortem, quam fortiter pro Christi nomine veteres Christiani, Romae praesertim subiere. Et Bosius quidem Lib. 4. Cap. 44. pag. 684. scribit: *La Palma si vede in pochi Sepolcri*: quod ego sum miratus, quum is antea nos monuerit, multas in multis Coemeteriis Palmas insculptas conspici. Immo is monumenta recensens Coemeterii Callisti, Lib. 3. Cap. 23. pag. 319. subdit: *Ne' sopraddetti Monumenti vi sono effigiate INFINITE PALME, & altri simili segni di Christianità*. Celeberrimis deinde viris Danieli Papebrochio e Societate Jesu, in Actis Sanctorum, & Johanni Mabillonio Benedictini Ordinis in

A Gallia olim insigni ornamento, in Epistola *de Cultu Sanctorum Ignotorum*, ejusmodi sententia non satis firma visa est: atque ii tum solùm rati sunt, Martyrum Corpora per Palmam revera prodi, quum ei deprehenditur adjunctum Vas aliquod, sacrum olim eorum sanguinem continens. Immo & ante illos doctissimos Viros Scac-

B chius Pontificiae Cappellae Praefectus eodem tempore, hoc est sedente Urbano VIII. Papa, dubium Martyrii Signum rationibus multis Palmam ostenderat. Adde Franciscum Mariam Torrigium (ut alios omittam) qui in Libro, cui titulus *Le sacre Grotte Vaticane*, Romae impresso Anno MDCXXXIX. Part. 2. Cap.

C primo, memoriae prodidit, Palmam interdum indicare *Cristiano non martirizzato*. Quorum sane argumenta Aringhius Lib. 6. Cap. 44. sibi objicit, ac modeste refellit, *suam sententiam probabiliorem ducens*, *contrariam tamen haud omnino rejiciens*, *neque improbans*. Verùm nostris temporibus egregium nacta est *Palma* patronum,

D eruditissimum nempe Virum Marcum Antonium Boldettum Canonicum Romanum, dignum in hujusmodi palestra doctissimorum Virorum successorem; quippe qui Anno MDCCXX. Romae typis tradidit elaboratum Opus *de Coemeteriis Sanctorum Martyrum*, & *veterum Christianorum*. Is autem Libro Primo a Cap. 42. usque ad Cap. 55.

E contrariam sententiam oppugnans, fusissime hoc argumentum versat, atque rationibus bene multis, veterumque simul ac recentiorum Scriptorum auctoritate nixus, contendit, *Palmam* in tumulis Christianis certissimum esse Martyrii Signum ac indicium. Inter cetera tradit, Sacram Congregationem Romanam Reliquiis praefectam Anno MDCLXVIII. examen insti-

instituisse *de Notis, ex quibus verae Sanctorum Martyrum Reliquiae a falsis & dubiis dignosci possint*: ac censuisse, *Palmam, & Vas, illorum Sanguine tinctum, pro signis certissimis habenda esse*: ac propterea Palmam, etiamsi Vas desit, certum esse testem Martyrii. Equidem si de interpretatione illius Decreti (quod tamen Papebrochio & Mabillonio minime ignotum fuit) nulla amplius dubitatio restat, novi, quale obsequium ei sit deferendum, & continuò tantis Viris potiùs, quam mihi, nullo negotio credam. Sed quando praeter praedictos celeberrimos Scriptores Clarissimus Vir Raphaël Fabrettus, quamquam Romae positus, & hujus quoque eruditionis sacrae consultissimus, quippe Martyrum Corporibus eruendis ex Urbanis Coemeteriis olim Praefectus, ab ejusmodi opinione se alienum palam prodidit: liceat heic mihi, dubitationes aliquas exerere, non ut Boldetto doctissimo Viro, ac de sacra eruditione egregie merito, adversarium me praebeam, sed ut uberiorem ab illius doctrinâ lucem aliquando mihi & aliis procurem. Me heic, ut & alibi, ducit unica Veritatis cupiditas & amor, quam piis, & doctis viris omnibus super omnia cordi futuram esse credo.

Certe Fabrettus Cap. 8. pag. 555. Inscriptionum Antiquarum (qui Liber Anno MDCXCIX. Romae in lucem prodiit) auctor est, se, dum pergeret ad dignoscenda Martyrum Corpora, quorum gloriosam mortem nulla Inscriptionum verba testabantur, scrutatum fuisse, an tumulis appositum deprehenderetur Vas, aut Ampulla Sanguinem sacrorum pugilum olim continens. *Hodie*, inquit, *similes ampullae vitreae sanguineâ & purpureâ crustâ obductae Frequentissime in sacris Coemeteriis juxta Martyrum loculos, quâ capita recumbunt, reperiuntur: certissimo effusi pro Christo Sanguinis argumento, quo Praecipue, immo & Unico usus sum, dum Sacrarum Reliquiarum extractioni & custodiae praefui.* Quae fuerit eruditio Fabretti, nemini ignotum est in re Literaria paullulum progresso. Is etiam, ut vidisti, a summo Pontifice Judex, ut ita dicam, Reliquiarum sacrarum ex Arenariis eductarum electus, eo per triennium functus est munere, quo nunc summa cum laude fungitur Boldettus. Is denique fassus est, *Unicam* sibi Martyrii certissimam Notam fuisse Vas, colore sanguineo tinctum. Quare is minime arbitratus est, e solà Palmâ appositâ certum Martyrii indicium hauriri posse. Qua ratione sese doctissimus Boldettus Cap. 45. expediat ab auctoritate Fabretti, quem suae opinioni conformem antea Mabillonius attulerat, non est cur ego edisseram. Certe si Fabrettus Decretum non ignoravit, uti Boldettus contendit, inde inferre fas erit, censuisse illum, constitutum fuisse in Decreto, Palmas tum pro Signis certissimis Martyrii habendas, quum *eis junctum est Vas Sanguine tinctum*. Quae etiam Papebrochii & Mabillonii sententia fuit. Fabretto autem oblatos nunquam in Coemeteriis fuisse loculos Palmâ insignitos, arbitratur quidem Boldettus. Id ego difficile credam ex iis, quae infra adferam. Attamen etiamsi id statuas, negari tamen nequit, quin *Romam Subterraneam* Bosii & Aringhii vir solertissimus non semel legerit, eorumque sententias, & Inscriptiones Palmis ornatas rite expenderit. Immo ipse quoque tum ex eodem Libro descriptas, tum alias a se collectas Inscriptiones, Palmâ ornatas, ut infra o-

ſtendam, in ſuum eruditum Opus intulit, & nihilominus Vaſa Sanguinolenta ſe pro *Unico Martyrii Signo* habere non diffitetur. At ne qua de Fabretti mente dubitatio ſuperſit, vide Cap. 8. num. 25. pag. 559. Inſcriptionem hanc e *Coemeterio Beati Caſtuli* eductam.

D. M.

DIONYSIAE
MARGION CO
NIVGI KARISSIM
B. M. FEC. QVAE VIX
AN. XIIX. M. D. XXV.

Tum ſubdit: *Locus ipſe, ubi reperta fuit haec Tabella, itemque Corona cum Palmis ſubdita, Dionyſiae Chriſtianitatem aſſerunt*. Literas D. M. interpretatur *Deo Magno*, ſeu *Maximo*. Neque *Martyrii*, ſed *Chriſtianitatis* dumtaxat, ſignum is inde elicit.

Ad haec non deſunt, qui dubitant, an *Palmarum* nomine revera donanda ſint ſigna illa, quae in Chriſtianorum Sepulcris ſaepe occurrunt ſub hacce figura . *Cupreſſi* funebris frondes Mabillonius ea putavit. Papebrochius *Virgulas*, ſenſus diviſivas. Gorius in Notis ad Inſcriptiones Tuſciae Tom. I. pag. 265. ea Signa *Surculos*, ſive *Vir-*

A *gulta* appellat. Et profectò non leve diſcrimen animadvertas inter Palmarum frondes & Signa illa, quae nihil aliud prae ſe ferunt, niſi ectypon Frondis Arborum, modò cum foliis, modò ſine foliis ut heic vides, & in aliquot lapidibus ramulum *Cupreſſi* tantummodo delineatum referre videntur. Quod ſi Palmas exprimere

B antiquis Chriſtianis in animo fuit, cur quaeſo tam imperite egerunt, ut Cupreſſi aliorumve arbuſculorum Signum nobis praeberent? At rudes erant atque inexperti Chriſtiani illi, reſpondet Boldettus; interdum quoque metu, ac feſtinatione premebantur, ita ut in *calce* figuram Palmae imprimerent. Celebratiſſimus quoque Philip-

C pus Bonarota Senator Florentinus in Explication. Vitror. Sepulcral. ſcribit, conſueviſſe Chriſtianos in ſubterraneis Coemeteriis Palmam inſcribere *con uno ſtecco*, ideſt cum acuto fruſtulo rami alicujus. Ita ſane fuerit. Sed quum eamdem plane figuram in marmoreis tumulis inſculptam intueamur, immo & in lapidibus, qui ho-

D minum effigiem, ſeu anaglypha varia praeferunt, imperitiae & praecipitis ſcripturae excuſatio tollitur. Neque *Cupreſſum* ex Chriſtianorum tumulis excluſere Boſius & Aringhius, uti e Romae Subterraneae Libris patet; ac praecipue quum ejus ſtabilis *viriditas*, a Sancto Ambroſio in Pſalmum 118. *Juſtorum* figuram exprimere di-

E catur. *Surculi* quoque & *Virgulta* aliarum Arborum, Reſurrectionis & Vitae aeternae ſymbolum fuere Patribus, inter quos Cyrillus Hieroſolymitanus Cathecheſi 18. ait: *Tunc verò arbor exciſa rurſus floret; homo autem exciſus non florebit? Et Surculi Vitium, aliarumque Arborum Exciſi, & tranſplantati revireſcunt & fructificant: homo verò, propter quem & illa*

ſunt

sunt, cadens in terram non excitabitur? Ejusmodi Surculorum seu Virgultorum formam videre te puta in Christianorum tumulis. Praeterea Palmam alia ratione expressam ab antiquis conspicimus. Vide apud Gruterum Inscription. I. pag. 539. ubi Palma sub hac figura exhibetur.

Vide figuram eamdem in Vitro apud praelaudatum praestantissimum Scriptorem Bonarotam. Vide marmoreum Sarcophagum Vaticanum Lib. 2. Cap. 10. pag. 293. 295. 297. & 321. Romae Subterran. Aringhii. Alia exempla praetermitto. Non plus utique negotii fuisset antiquis Christianis etiam festinantibus, etiam imperitis, sub eâdem formâ effingere Palmam, si Palmam reapse inscribere decrevissent.

Ceterum non is ego sum, qui *Palmarum* nomen Signis ejusmodi negare mordicus velim. Id unum potius contendo, scilicet recurrere adhuc difficultatem, quam minime dissimulavit, immo solvendam sibi sumsit supra laudatus Boldettus: ejusmodi nempe Symbolum, ac sub eâdem figurâ, commune fuisse omnibus Christianis in signo Fidei decedentibus. Immo illud spectari etiam in Gentilium hominum Sepulcris. Sex id genus Inscriptiones in integro Thesauro Gruteri Boldettus reperit, Palmamque ibi scriptam ait in signum *Victoriae* alicujus sive in bello, sive in ludis, sive in patrocinio caussarum reportatae. Quod quidem etsi demus, nihil difficultatem minuit: eâdem quippe ratione omnium *Justorum* Christum colentium Victoria de vitiis designari potuit. Et revera Symbolum *Justorum* omnium apertissime Palmam statuerunt Ambrosius, Gregorius Magnus, Cassiodorius, Beda &c. uti jampri-

A dem Auctores Romae Subterraneae animadverterunt. Verùm si quis neget, ab Ethnicis usurpatam fuisse Palmam in unius Victoriae signum, quid, rogo, tunc reponendum restabit? Atqui Gruteriana Inscriptio, quae legitur pag. 967. Palmam inscriptam gerens, posita est *Clodio Liberto*, & *Clodiae Libertae*, fato postremo functis.
B Altera quoque, pag. 1000. tribus *Libertis*, uni *Libertae*, ac uni *Filiae* posita est, *quinque* Palmis sive Virgultis in marmore signatis. Quaenam Victoria in plebeiis hisce viris ac feminis excogitari possit, non video. Lapides etiam sepulcrales *Rufii Praetextati* ab eodem Boldetto memorati, & *L. Caejonii* pag. 381. The-
C sauri Gruteriani, & *Fl. Eugenii* pag. 406. ejusdem Operis occurrunt, eodem Symbolo distincti. At illi, inquies, viri fuere illustribus muneribus functi. Eis Palma adscripta fuerit ob Victorias in caussis reportatas. Verum animadverte, illos non caussarum Patronos, sed Judices, ac Magistratus fuisse. Refert idem Grute-
D rus pag. 781. Inscriptionem Tarracone positam, & a Boldetto praetermissam his verbis.

DIS
MANIBVS
P. FABI ↄ IANVARI
E FABIA CHRYSIS VXOR
FECIT ET
CHRYSEROTI F. AN. XX.

Victoriam heic frustra quaeras. Vide & Inscriptionem Gruterianam pag. 525. num. 5. positam *L. Aufusto* & aliis, ubi Palma sive Ramusculus visitur.

Porro

Porro quum Clarifs. Boldettus ait, fe in vafto Gruteri Opere reperiffe fex tantùm Ethnicas Infcriptiones, Palmae fymbolo ornatas, videat doctiffimus vir, an fefe fubducere eâ ratione poffit contrariae fententiae telis. Rogandus quippe eft, ut animadvertat, plerofque lapidum eruditorum veteres venatores, ad colligendas duntaxat Infcriptiones intentos, marmorum ornamenta & figna reliqua nequaquam defcripfiffe, aut minime evulgaffe. Ubi diligentiam adhibuiffent, quam poft infignem virum Fabrettum praeftitit multis nominibus commendandus Antonius Francifcus Gorius in editione Tomi I. Infcription. antiquar. Tufciae, longe plura apud Gruterum marmora Gentilium haberemus, *Ramufculis* iis fignata. Itaque Gorium confule. Is tibi e Mufeo Mediceo pag. 42. hanc Infcriptionem dabit.

L PONTIVS (rami fruftulus) HILARO ET
ANTEROS ITALIAE

Alteram accipe e pag. 58.

M. VOLCI (rami fruftulus) M. VOLCI
EVHEMERI HILARI

Ex aliis Florentinis Mufeis pag. 163.

(rami fruftulus)
AGLA
APATI
MAGIA
PRIMA
(rami fruftulus)

Pag. 170.

(rami fruftulus)
DIS MANES
VENERIA COIVGI
SVO ISOCHRYSO
VIXSIT ANNIS
XXIII.
(rami fruftulus)

Pag. 182.

ARVLENA L. L. Ↄ. T. L. (rami fruftulus) L. ARL.
RHODINE Ↄ. L. A
PHILOGENIS
HERACLIDAE ET PAMPHIL

Pag. 202.

COCCEIAE (rami fruftulus) ANOPTES
NICENI
DEDIT ANOPTES
FABER FABER

Pag. 226.

(rami fruftulus)

(rami fruftulus)

D. M.
LICINIAE LV
CANAE LIB.
BENEMERENTI
FECIT
M. LICINIVS
FAVSTVS

Pag.

Pag. 265.

L. AEMILII

(rami frustulus)

(rami frustulus)

BLASTI

Ad quam Inscriptionem haec adnotat Gorius: *Surculi illi, qui in hac Vitrea Urna visuntur, alludere videntur ad nomen Blasti: nam* Βλαςός, *Latine Germen seu Surculus est. Patera media cum Surculis, seu Virgultis hinc inde PERSAEPE in cippis sepulcralibus occurrit.*

Pag. 315. apud Equitem Franciscum Marmium.

(rami frustulus)

DIS ★ M.
CORNEL
VIXIT M
IIII. ET CE
RIX PIEN
MA MERE
ECIT

Pag. 351.

MVSAEVS MVNI
SATVRNINI
FECIT SIBI ET

(rami frustulus)

PILIAE. M. L.
QVARTAE
VXORI SVAE
VIX. ANN. XXII.

Pag. 352.

DIS MANIBVS
MATER ET PATER
DAPHINO FILIO
BIMVLO DONO
DEDIT

Pag. 368.

A. MEMMIVS
GAA

(rami frustulus)

MEMMIA
APHIA

Pag. 370.

(rami frustulus) (rami frustulus)

C. ANNIVS ATRATINI. L.

ANNIAE PHILOGENES

Pag. 393.

M. CLODIVS
MARO
VIXIT TRIMVS
DIES XXVII.

(rami frustulus)

CLODIA
S LIBVSA
SIBI ET GRATO

Pag.

Pag. 403.

(rami frustulus)

G. ASINI
VIRO B M
ET HELLAS. P

Pag. etiam 187. accuratissimus idem Gorius Inscriptionem Graecam adfert *Attalidi* sorori ab *Agathone* Ethnico A viro posita cum Virgulti seu Palmae additamento in calce lapidis. Hisce accedat Inscriptio, quam publici juris fecit singularis eruditionis, & nunquam delendae memoriae vir Franciscus Blanchinius Veronensis, qui in Differt. de Sepulcris Libertorum ac Servorum Liviae Augustae, hanc e Museo Farnesio evulgavit pag. *69*. B

BYRAE CANACIANAE LIVIAE
AVG. SER. A VESTE MAGN.
TI. CLAVDIVS ALCIBIADES
MAG. A BIBLIOTHECA LATINA
APOLLINIS

(rami frustulus)

AGRIAE TRIPHOSAE VES
TIFICAE LIVIVS THEONA AB
EPISTVLIS GRAEC. SCRIBA
A LIB. PONTIFICALIBVS
CONIVGI SANCTISSIMAE

ITEM SCRIBA AB EPISTVLIS LAT. B. D. S. M.

Haec Inscriptio Augusto Caesare imperante marmore insculpta fuit. Fabrettus quoque Cap. 4. num. 368. C Inscriptionem hanc Ethnicae feminae positam refert.

D. M.
MARCIANE
QVE VIXIT
ANNOS XL.
TELESPHO
RVS COIVGI
B. M. POSVIT

Sed & ipse Boldettus Lib. 2. Cap. 9. alteram refert a se Romae descrip- D tam, quae ad Augusti ferme tempora pertinere videtur.

DIS MANIBVS
TI CLAVDIVS
AVG LEVPAES
A REGIONIB
ET CLAVDIAE VITALI
LIBERTAE SVAE ET
POSTERISQVE EORVM.

Lego

Lego TIBerius CLAVDIVS AVGusti *Libertus* EVPAES e Graeco Εὔπαις, ideſt *Puer bonae indolis*, aut *bona ſoboles*. Praetereo aliam Inſcriptionem Ethnicam ab eodem Boldetto pag. 560. productam cum Virgultis inverſis. Variis quoque exemplis oſtendi poteſt, Symbolum idem five Ramulum adhibitum fuiſſe in Figlinarum notis, de quibus conſulendus eſt Fabrettus Cap. 7. Inſcription. Antiquar. & ipſe Boldettus Lib. 2 Cap. 17. Alias Inſcriptiones apud Gruterum habes cum Ramuſculo foliis ornato; ſcilicet pag. 372. 423. 442. 454. 577. 578. ut alia loca omittam. Atque in iis omnibus Virgultum fuiſſe perſuaſum habeo, de quo nunc inter nos quaeſtio. Id quod ſatis fidenter ajo, quum eadem ipſa Inſcriptio, quam nuper e Blanchinio decerpſi, Ramulum ſine foliis gerat, atque eadem ſit, quae a Grutero producta fuerat pag. 587. num. 8. cum Ramulo frondente five folioſo. Ita ut ingentem jam copiam habeamus parium apud Ethnicos ſepulchralium Palmarum. Fabrettus quoque pag. 103. 132. 148. 313. 508. 510. 539. 543. 573. 622. 656. alias Inſcriptiones adfert Signo eodem ornatas. Vide & eumdem pag. 313. Alias denique ego proferam, ſi Deus dabit, in Theſauro novo veterum Inſcriptionum, cujus tria volumina edita jam ſunt Mediolani.

Quibus poſitis, jam tenemus, quanta antiquitate conſtet mos inſcribendi in ſepulcralibus monumentis hujuſmodi *Virgulta*, ſive *Ramuſculos*, quos *Palmas* appellare ne ego quidem recuſo. Atqui dum cernimus in Inſcriptionibus plebejorum hominum, ipſarumque Feminarum Gentilium, appoſitum ejuſmodi Ramulum, ipſumque ſubinde uſurpatum fuiſſe a priorum Seculorum Chriſtianis: vereor, ut mentibus cautis perſuaderi unquam poſſit, certum inde Martyrii Signum poſſe deduci, quoties in Chryſtianorum tumulis occurrit, alio quocumque indicio effuſi pro Chriſto ſanguinis deſtitutus. Aequivocum quippe, dubiumque ſaltem ſymbolum eſt. Et quando in popularibus Paganorum Inſcriptionibus nuper inſpectis nullus ſe offert locus ſignificandae Victoriae, id unum reſtat, ut aut Virgultis illis *Palmae* nomen ſit detrahendum; aut, ſi quidem Palmas velis, cenſeamus non indicari per eas Martyres, quandoquidem communis tam Ethnicis quàm Chriſtianis eſſe potuit cauſſa atque animus effingendae in monumentis Arboris illius, quemadmodum utrique Populo communia fuere tot alia Symbola ſepulcralia, ſcilicet *Coronae*, *Frondes*, *Olivae*, *Racemi*, *Columbae*, aliaque animalia, atque aliae Arbores. Nonne & *Coronae* Symbola Martyrii? Attamen, quod aeque in Gentilium, atque Chriſtianorum tumulis occurrant, hanc praecipuam cauſſam arbitror, cur nondum quiſquam ſtatuerit, per eas unice ſumtas Martyrum ſepulcra deſignari. Neque per *Coronae* ſymbolum ſignificabatur duntaxat in Chriſtianis *Victoria Saeculi:* quod & ipſa *Palma* ſignificare potuit. Cur enim plus haeic tribuimus *Palmae*, quam *Coronae?* Quae quum dico, ex abundanti dico. Neque enim opus eſt, ut ego rationem reddam, cur & Gentiles Palmam in ſuis titulis Sepulcralibus inſeruerint. Sed contra aliam a mea opinionem ſectanti eſt opus, ſolidam rationem proferre, cur in conformi hoc ritu diverſa plane Gentilium & Chriſtianorum mens fuerit. Attamen conjecturam meam exerere liceat. Ethnicis Palma non *Victo-*

riae duntaxat, sed etiam *Salutis*, *Felicitatis*, *Vitae diuturnae*, seu *aeternae*, *Perpetuitatis*, *Memoriaeve perpetuae* symbolum fuit. Quod arbor ea sit, cujus folia non decidunt, & quae semper virescat, ideo ad haec significanda adhibita fuit. Boldettus Lib. Primo, Cap. 41. evulgavit hanc Inscriptionem, aenea in tabula sculptam.

PRO SALVTE
IMP. CAESAERIS
M. AVRELI SEVE
RI ALEXANDRI
PII FELICIS AVG.
IOVI OPTIMO MAXIMO DOLICENO

Non heic votum concipitur pro Victoria, sed pro *Salute*, *Incolumitate*, ac *Felicitate perpetua* Severi Alexandri Imperatoris. Hanc perpetuitatem ac diuturnitatem *Palma* apposita significat. Ita in Sepulcris effinxisse A Ethnici hanc Arborem videntur, veluti Signum perennis Memoriae, perpetuae Securitatis. Nam, uti exploratum est, sepulcrales tabulae hanc saepe formulam praeferebant: *Memoriae Aeternae: Memoriae ac Securitati Perpetuae: Securitati Aeternae: Quieti Aeternae: Incolumitati Aeternae*. B Et in nummis ejusdem Alexandri Severi Augusti habetur haec formula: PERPETVITATI AVG. Christiani vero & ipsi eodem Symbolo utentes, *Perpetuitatem* significabant Corporis simul & Animae. Vitam quippe credebant aeternam; & quamvis Corpus caderet, resurrecturum tamen, ac felicius erigendum, Palmae ad instar, C sperabant. Plerique etiam ex Ethnicis, etsi non Corporis Resurrectionem, Animae tamen Immortalitatem certam habuere. Atque heic memoriae meae se ingerit Inscriptio Romana apud Gruterum pag. 1050. num. 3. hisce verbis concepta.

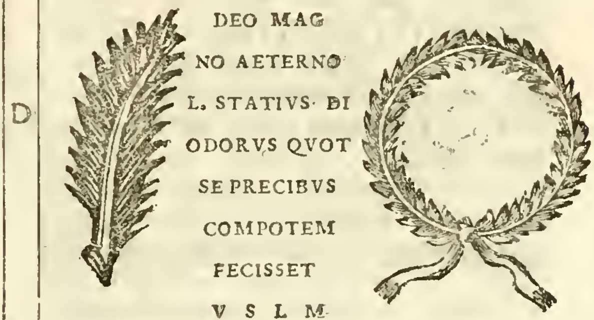
D. M.
AVRELIO BALBO VITA INTEGERRIMO
MORIBVSQVE ORNATO QVI SE QVIETIORIS
PERFECTIORISQVE VITAE DESIDERIO
EX NEGOTIIS CIVILIBVS IN QVIBVS
FVERAT CVM LAVDE VERSATVS
IOVIS OP. MA. BENEFICIO DVCTO
HIC IN SPE RESVRRECTIONIS QVIESCENTI
LOCVS PVBLICE DATVS EST.

Hircocervum heic vides. Si Ethnicus, quei illi *spes Resurrectionis?* In Schedis meis, quas ad Cyriacum Anconitanum referendas opinor, Inscriptio haec *Romae transTiberim* posita dicitur, ibique post VERSATVS legi- D tur EXEMIT, DEI OPTIMI BENEFICIO &c. quae vulnus sanasse videri possint, & Christianum nobis referre. At nulla sane dubitatio superest de altero lapide Romano, quem Fabrettus Cap. V. pag. 378. pro-

produxit, posito M. MARCIO HERMAE Ethnico viro. Utrinque Phoenix, fabulosa avis, rogo imposita cernitur, Symbolum certe aeternitatis, atque resurrectionis. Vide, quae ad eam Inscriptionem idem Fabrettus adnotavit. Ut autem intelligas, usurpatam revera fuisse *Palmam* etiam praesagiendae caussâ Salutis, ac Felicitatis, accipe egregiam, magnique faciendam Inscriptionem, quam Romae detectam misit ad me praelaudatus Marchio Alexander Capponius, is nempe nobilis ac doctissimus vir, quem honoris semper, & grati animi caussâ lubentissime commemoro.

SALVIS AC FLORENTIBVS DD. NN. HONORIO ET. THEODOS
PERPETVIS. SEMPER. AVGG. CAECINA DECIVS ACINATIVS
ALBINVS. VC. PRAEF. VRBI. VICE SACRA IVDICANS
CELLAM TEPIDARIAM INCLINATO OMNI PARIETE LABENT
DE QVA CELLARVM RVINA PENDEBAT. ERECTORVM A FVN
DAMENTIS ARCVVM DVPLICI MVNITIONE FVLCIVIT
(palma) D. N. M. Q. EORVM (palma)

Ad hunc ipsum *Albinum Praefectum Urbi* pertinent geminae Inscriptiones apud Gruterum pag. 286. num. 7. & 287. num. 2. Ejus quoque mentio occurrit in Codice Theodosiano, & apud Macrobium, & Rutilium Claudium Numatianum. Haec autem Inscriptio posita fuit ante Annum Christi CCCCXXIII. quo Honorius Augustus finem vivendi fecit. Anno autem CCCCXLIV. ut infra videbimus, Consul processit *Caecina Decius Albinus*: idem-ne, an ejus filius, in praesentia non vacat exquirere. Duos diversos homines distantia temporis indicare videtur. *Cella tepidaria* Balneariam Cellam significat, in qua tepida ministrabatur, & de qua ceterarum *Cellarum ruina pendebat*. Erant in Balneis *Frigidariae*, *Tepidariae*, *Caldariae* Cellae. Testem habemus Plinium Lib. V. Epistol. 6. & Vitruvium Lib. V. Cap. 10. Vidisti signatas in hocce monumento *Palmas*, non ut Victoriam, sed ut Salutem ac Felicitatem Augustis tunc imperantibus Albinus adprecetur. Hisce adde Inscriptionem apud Gruterum pag. 464. num. 8. positam *Rufio Praetextato Postumiano filio magnifici viri Mariani Praefecti Praetorio, & Consulis Ordinarii*. Processit Consul Ordinarius Rufius idem Anno Christi CCCCXLVIII. Ibi *Palma* inter duas Columbas insculpta. Hisce accedat nobilis Inscriptio Veronensis, quam debemus insigni illius Urbis illustratori Marchioni Scipioni Maffejo Lib. 6. Veronae illustratae. Eam quoque antea protulerat Fabrettus Cap. 8. pag. 564. Inscription. Antiquar. sed sine symbolis.

Censet Clariss. Maffejus, ad hominem Christianae Religioni addictum,

& ſaltem ad Tertium Aerae Chriſtianae Saeculum ſpectare ejuſmodi epigraphen. Idem cenſuit & Fabrettus: quorum ſententiae ſubſcribendum quiſque fateatur. Quod ſolum dubitatione minime caret, parum exacta Latinitas perſuadere cuiquam poſſit, ſerius etiam vixiſſe Statium iſtum Diodorum. At ibi (hoc autem Fabrettus neglexerat) in uno latere *Palma* viſitur, in altero *Corona* oleagina, uti certos nos facit accuratiſſimus idem Marchio Maffejus. Nemo autem non intelligat, Inſcriptionem poſitam fuiſſe ab illo, dum in vivis eſſet: ac proinde Palmam referri ibi non poſſe ad hominem pro Chriſti fide Martyrio vitâ functum. Faventiae quoque in aede Sanctimonialium Sanctiſſimae Trinitatis lapis viſitur, uti me monuit Cl. V. Sebaſtianus Paulius e Congregatione Matris Dei, Theologus Auguſtiſſimi Imperatoris Caroli Sexti, cum hiſce literis, & Palma ſive folioſo Surculo ad latus.

VITTORA ❦ ANNORV
XV ❦ INIRVS ❦ HVCA ❦

Explicet qui vult poſtrema verba. Pro INTVS, aut INTRO fortaſſis ſumenda ſunt. Haec autem Inſcriptio, cui adnexus eſt Ramulus, ſeu Palma, ſive ad Ethnicam, ſive ad Chriſtianam puellam, ut mihi veriſimilius videtur, pertineat, nemini unquam Martyrem indicabit. Quare Palma in Chriſtianorum vitâ functorum monumentis idem ferme ſignificat, ac *Vivas in Deo*, *in Chriſto: Vivas in aeternum*; quae formulae in illorum memoriis frequenter occurrunt, & Chriſtianum, perpetuo vitam ducturum, felicemque futurum, non verò Martyrem, indicant. Aut etiam Palma ad Corporis Reſurrectionem ſpectat, quam Chriſtiana Religio e divini Magiſtri verbis hauſit. Sanctus Paulinus Nolanus in Natal. XIII. a me primùm tenebris erepto, dum Pinianum V. Cl. laudat, *Pinum* arborem deſcribit ſemper viridem. Tum ſubdit:

Haec igitur typus eſt aeterni Corporis Arbor.

Quos nunc Ramulos in tumulis veterum Chriſtianorum cernimus, *Pineos* fuiſſe, ſuſpicari licet. Quod ſi *Palmeos* malis, negare tamen nequeas quin & ipſi ad *Immortalitatem Corporum* ſignificandam uſurpari olim potuerint. Alias praeterea cauſſas excogitare poſſumus, cur tam Ethnici quàm Chriſtiani eâdem mente, eodemque voto uterentur, eoſdem Ramulos inſcribendo cognatorum ſuorum tumulis. Si integra ſuperfuiſſet, aut exactius deſcripta fuiſſet Inſcriptio, quam Fabrettus refert Cap. 2. pag. 69. Inſcription. Antiquar. fortaſſe locum haberemus, ex quo tenebrae hunc veterum ritum prementes excuti felicius poſſent. Ibi *T. Aelius Auguſti Libertus Flaviam Nicopolim conjugem* ſarcophago commendatam hiſce alloquitur verbis:

O MI-

O MIHI SI SVPERI VELLENT PRAESTARE ROGANTI,
VEL ROSEO VEL PVRPVREO VIOLAEQVE NITORE,
VT AVE PRAETERIENS GRESSV TARDANTE VIATOR
VIDERIT HOS FLORES, TITVLVM LEGAT, ET SIBI DICAT;
HOC FLOS EST CORPVS FLAVIAE NICOPOLIS;
VT TVO DE TVMVLO O FLOS EGO CERNERE NOVVM
CRESCERE VEL VIRIDI RAMO VEL FLORE AMARANTI.

A Quid revera optet Maritus iste, quum ait se optare, ut cernat *crescere* de tumulo Nicopolis uxoris *novum vel Viridi Ramo, vel flore amaranthi*: statuere non ausim. Satis tamen video expressum in hisce verbis aliquod Mariti amantis votum, ac *Ramum viridem* Signum fuisse exoptatae alicujus rei: quod desiderium commune B esse potuit tam Ethnicis quâm Christianis in sepulcralibus titulis. In Figlinis etiam Palma insculpta videtur pro VALEAT QVI FECIT, quo voto alii Figuli viventes sunt usi. Vide Fabrettum Cap. 7. Inscriptionum Antiquarum, ac praecipue pag. 502. num. 91. ubi *opus doliare* producit.

SEX. CASTRICI HEBENI

(rami frustulus)

C Et Cap. 3. tumulum

(rami frustulus) C. PONTI
CRESCEN.
TRIB. COH
I. PR. (rami frustulus)

D Itaque Palmarum Symbolo votum aliquod Felicitatis perpetuae ab iis quoque conceptum videtur. Atque heic consideres velim Inscriptionem Christianam, quam refert idem Fabrettus Cap. 8. pag. 549. ex *Coemeterio ad duas Laurus* eductam.

AVREL PELAGIANVS
QVI VIXIT MENSIBVS
ςI. ET DIEBVS XIII.
AVREL.DECENTIVS PATRR.POS.

Ibi *Palma* insculpta, & *Equus* ad eam currens. Hic infans, natus tantùm *Menses VII.* (ita enim significant literae illae ςI.) & *Dies XIII.* finem vivendi fecit. Durum sane, credere infantulum hunc Martyrem, qualis tamen, si vera est contraria sententia, credendus foret. Quod si inquias, etiam pro Fide Christi trucidatos fuisse interdum infantes, id quidem dabo; sed quum in eorum quoque parentes & familiam universam debacchata est Ethnicorum rabies, quod rarissimum fuit. At heic habemus patrem incolumem. Quae caussa, quaeso, saeviendi in infantulum, cui ignota Christi erat Religio, illius interim parente inlaeso? Propterea Fabrettus non Martyrem heic vidit, sed potius opinandi nobis facultatem reliquit, *Puerulo huic illibato, consummato cursu, Palmam caelestis gloriae praeparatam esse*. Idem dicas de altera Inscriptione positâ infantulae *Quodvultdeus*, pag. 580. apud eumdem Fabrettum. Ergo saltem obscurae significationis Symbola

sunt

ſunt *Palmae*. Quis autem inter tot tenebras tantùm ſibi fidere poſſit, ut ex *Ramo viridi*, quem conſpicimus aeque in Ethnicorum, quàm Chriſtianorum, ipſorumque infantium titulis, certum in Chriſtianis Martirii indicium educere velit?

Certiſſimum contra cenſetur Martyrii indicium Vas ſanguinem continens, aut Sanguineo colore infectum, in Romanis aliiſque Chriſtianorum Coemeteriis antiquiſſimis, eorum tumulis innexum, aut appoſitum: nihil enim commune cum Ethnicorum ritibus habet. Verum quidem eſt, & in Gentilium ſepulcris occurrere Vaſa lacrymatoria, Vaſa unguentis, aliiſque liquoribus olim deſtinata. In Schedis meis MStis habeo, detectum Cordubae fuiſſe in aedicula Chriſti *de las Mercedes* tumulum *cum Vaſe cineris continente*, *Idolo parvo*, *& Vitreo vaſe*, *ubi liquor petrificatus*. Addita erat Inſcriptio haec:

L. NVMISIVS
GAETVLVS
ANN. L.
PIVS IN SVIS
SIT TIBI TERRA LEVIS.

Attamen Vaſa aut ſanguinem, aut colorem Sanguinis, illuc olim infuſi, adhuc retinentia, fruſtra in Gentilium ſepulcretis exquiras. Id proprium Chriſtianorum, & quidem Martyrum, quorum etiam Sanguinem novimus e coaevis teſtibus ſolicite collectum ac religioſe adſervatum fuiſſe. Verum quod eſt ad Palmas, quis certos nos facit; per eas ſignificari potius *Martyres*, quam *Juſtos* quoque Chriſtianae Legi addictos? Hieroglyphicum *Juſtos* omnes ſignificans, *Palmam* ſu-

A pra vidimus. Tu *Martyres* heic te videre opinaris. Ego *Juſtos* Chriſti legem ſequutos. Atque addo, vulgata fuiſſe ac celebrata apud Chriſtianos Pſalmiſtae verba Pſalm. 91. verſ. 13. *Juſtus ut Palma florebit:* & plane huc reſpexiſſe Chriſtianos, quum hocce Symbolo mortuorum ſuorum memorias ornabant, quo aut Juſtitiam,
B aut Fidem Reſurrectionis, Immortalitatis, ſeu Salutis Perpetuae ſignificare voluerunt. Ita Phoenicem, ita Jonam e caeto prodeuntem, aliaque ejuſmodi Symbola Reſurrectionis ſuis inſcripſere Tumulis. Quod ſi Auctores Romae Subterraneae, & Boldettus octo Inſcriptiones exhibent, in quibus & Palma viſitur, & diſertis
C verbis Martyrium illic exprimitur: non ideo Palma Martyrum certus index evaſit, quum ipſa omen ſit Vitae aeternae, cujus fidem tam Martyres quàm Juſti, immo & reliqui Chriſti fideles conſtantiſſime tenebant. Eâdem ratione in titulis Martyrum aeque ac ceterorum veterum Chriſtianorum occurrit *In Pace*, aut *In Pace*
D *Quieſcit*. Immo animadverte, incertum eſſe, an paucae illae Inſcriptiones ad ipſa Martyrum tempora, an ad poſteriora ſint referendae. Eas, quaeſo, accuratius expende, & confer cum tot aliis titulis ſepulcralibus jam evulgatis. Neque certum eſt mihi *Gordiani Galliae Nuncii* Martyrium. In ejus Titulo, quem Aucto-
E res Romae Subterraneae, Mabillonius, Fabrettus, & Boldettus adferunt, is dicitur *jugulatus pro fide*. Perſpicuum minime eſt, an ibi IVGVLATVS ſcriptum fuerit. Vide Fabrettum pag. 390. Et ſi quidem ſcriptum ita fuerit, quaerendum reſtat, an *pro fide* ita ſumendum ſit pro *Religione Chriſti*, ut nullam aliam ſignificationem admittat. Sunt & alia illic obſcura.

Ne-

Neque sine consideratione dimittendum Graecum *H.* ibi semper pro *I.* usurpatum: quod Saeculis adeo antiquis nescio quàm bene tribuatur. Romani ipsi, uti interdum habent veteres lapides, geminum *II.* scribebant, quasi *H* Graecum, ut *E* Latinum exprimerent. Alias Inscriptiones Latinas, Graecis characteribus scriptas profert Fabrettus pag. 390. In iis *Hta* pro *E.* usurpatum, neque *I.* per *H.* expressum videas. Quare hactenus nulla se nobis obtulit ex antiquitate petita ratio, auctoritas-ve quae *Palmam* pro unis Martyribus signatam in Coemeteriis Christianis evincat, nobisque dubitationem omnem eripiat. Immo unum superest, quod controversiae huic dirimendae aptissimum quisque deprehendet.

A B C

Adferunt Auctores Romae Subterraneae, atque ipse accuratissimus Boldettus, Inscriptiones post pacem Ecclesiae a Constantino Magno redditam, neque sub Juliano Apostata, confectas, quas Christianorum monumentis una cum Palmae Symbolo appositas fuisse patet. Hercle tunc nullos Martyres Roma numeravit, ac propterea reliquum est, ut intelligamus, Palmam a Christianis inscriptam monumentis defunctorum, ad designandam vitam nobis promissam post mortem, non vero mortem pro Christo toleratam. Itaque Bosius Lib. III. Cap. 4. Rom. Subterran. hunc lapidem evulgavit, adhuc in Basilica Sancti Pauli existentem.

1

HIC REQVIESCIT IN PACE DEVSDET QVI VIXIT ANNVS P M. XX.
DEPOSITVS EST XV. KAL. MAIAS ITERVM POS CON PAVLINI

LC. APAT. LAVRENTI QVEM SI VIVO COMPA
RAVIT SOL TRIS ET TRIMISSE

LC idest *Locus*. Hanc sibi Inscriptionem objicit sinceritatis amantissimus Boldettus Lib. Prim. Cap. 50 quum ipsam spectare Bosius censeat ad *Paulinum Juniorem Consulem*. Tum respondet, varios Paulinos Consulatum iniisse, Anno videlicet Christi LXVI. CCCXXV. CCCXXXIV. & CCCLIV. ac proinde incertum esse, quinam Annus heic designetur. Sed veniam mihi det humanissimus, doctissimusque Boldettus. Nemo alius in ea Inscriptione memoratur, nisi *Paulinus*, qui Anno Christi DXXXIV. Consul

D E

in Occidente processit; & quoniam Consules Occidentales tum desiere, propterea per aliquot subinde Annos in Fastis adnotatum fuit *Post Consulatum Paulini*, qui *Junior* appellatus est respectu *Paulini Decii Consulis* Anno CCCCXCVIII. Vide Dissertationem LXVI. de *Monasteriis Monialium*. ubi alteram Inscriptionem dedi ejusdem *Paulini* nomine signatam. Sed & unam nunc adjungo, quam Cl. V. D. Gaspar Berettus Benedictinus Monachus, Ticinensis olim Gymnasii decus ad me misit.

Ti-

Ticini in Sancti Epiphanii.

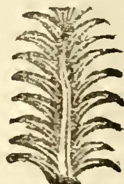
DIACONVS QVI VIXIT
IN HOC SECVLO AN
NOS P MIN. XLV.
DEP. SVB D. VI. KAL.
NOVEMBR. DVO
DECIES P. C. PAVLI
NI IVN. VC. IND.
X.

Ideſt Anno Chriſti DXLVI. quo decurrebat *Indictio X.* Ex hoc autem lapide diſcimus, novae Indictionis curſum e Septembri Menſe fuiſſe deſumtum, neque in Occidente rationem habitam a nonnullis *Baſilii Conſulis Orientalis*, ſed tantummodo *Paulini Junioris Conſulis* Occidentalis: quod Relandus in Faſtis Conſularibus mi- A nime adnotavit. Quare Inſcriptio a Boſio producta, ſine dubitatione pertinet ad Annum Chriſti DXXXVI. quo Anno poteſt quidem doctiſſimus vir excogitare Chriſtianos Martyrium ſubiiſſe, ſed neminem, ut puto, ſecum ſentientem inveniet. Ita certum eſt mihi, Epitaphium *Valentiniani pueri trimi* ſepulturae dati CONSV- B LATV VOLVSIANI V. C. cum *Ramulo*, ſeu *Palma* in ejus tumulo apud Aringhium Lib. 6. Cap. 43. referendum eſſe ad Annum Chriſti DIII. quum celebre foret *Valentiniani* nomen poſt tres ejus nominis Auguſtos in Occidente, & *Voluſianum* unum Conſulem Occidentis Populus agnoſceret, neglecto aut contemto *Dexi-* C *crate* Conſule Orientali. Relandus quoque ad hunc Annum eamdem Inſcriptionem retulit. Confirmatum praeterea id vides alterâ Inſcriptione, quam Interamnae repertam in ruderibus Eccleſiae Aglionis teſtatur ac refert Fabrettus Cap. 10. pag. 757. Inſcription. Antiquar.

HIC REQVIESCIT BONE
MEMORIE SPLENDIDA
QVE VIXIT ANNVS PLVS
MINVS XXXV.
DEPOSITA IN PACE III.
KAL. GIANVARIA.
CONSVLATVS. BOLVSIANI.

Et heic habemus Annum Chriſti DIII. quo indica mihi, ſi potis es, quem- D piam Romae, aut in finitimis locis, pro Chriſto vitam dediſſe. Atque haec

haec, aliaque ejusmodi epitaphia sub Christianis Augustis & Regibus confecta, ac *Palmae* signo exornata, in caussa fuisse puto, cur neque Fabrettus vir emunctae naris Palmam agnoverit Martyrii veri testem.

A

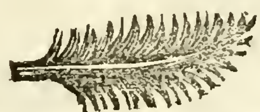
Sed & ipse Boldettus in calce eximii sui Operis duplicem Inscriptionem refert in Coemeterio Commodillae detectam Anno MDCCXX. quae si in uno lapide, ut videtur, insculpta fuit, huic argumento multum lucis adferre potest. Illam accipe.

HIC IACET MVSCVLA QVE ET GALATIA
QVE VIXIT ANNIS DVOB MENS DVOB ET D. XVII.
DEP. XV. KAL. AVG. GRATIANO AVG. IIII.
PROBO CONSS. IN PACE

BONE MEMORIE ADQVE IN
NOCENTIE SVRVS QVI BI
XIT ANNOS DVOS MEN. VII.
DEP. XVII. IN PACE DEC. VII.
IDVS IVLIAS.

Consulatus *Gratiani Augusti*, & *Probi*, Annum designat CCCLXXI. Sed scribendum est *Gratiano Augusto*, *II.* & *Probo* quum Gratianus eo Anno Consul Collegam Probum habuerit. Si utraque Inscriptio, ut dixi, ad

B

eadem tempora spectat, tunc Martyres Roma ignoravit. Sed & idem saepe laudatus vir Lib. Prim. Cap. 19. pag. 81. alterum hoc epitaphium dat, e Coemeterio Lucinae eductum.

EQ ☧ HERACLIVS
QVI FVIT IN SAECVLVM
AN. XVIIII. M. ☧ VII. D. XX. ☧
LECTOR ℞ SEC FECERVN SIBI
ET FILIO. SVO. BENEMERENTI. IN P
DECESSIT VII. IRV STEB
VRSO E POLEMIO
CONSS.

Heic sculpta est Columba cum Palma.

Posita fuit Inscriptio haec Anno Christi CCCXXXVIII. quo tempore quis nos docuit, Romanorum quempiam pro Christo sanguinem fudisse? Vide

C

& sequentem ab eodem impigro viro detectam in Coemeterio Sanctae Agnetis, exhibitamque Lib. Primo Cap. LI. pag. 273.

ASELLVS ET LEA PRISCO PATRI BENEMERENTI IN PACE
QVI BIXIT ANNIS LXIII. MENSIBVS III.
DIEN N. XII.
IN SIGNO

V. K. OCT. D. BASSO ET ABLAVIO
CONSS.

Ideſt Anno Chriſti CCCXXXI. quo Martyres eſſe deſierant. Plures ejuſmodi Inſcriptiones Palmâ ſignatas habebimus, ſi Eruditi in poſterum non literas tantùm, ſed & Symbola ibi impreſſa diligentius exſcribent, & publici juris facient.

Quamobrem quid amplius reſponderi poſſit non video, quando Inſcriptiones ipſae *Palmae* Signum praeferunt, non Martyribus, ſed Chriſtianis tantummodo poſitum. Immo ex tot Inſcriptionibus Palmâ inſignitis, quae apud Romae Subterraneae Auctores, & apud ipſum Boldettum, atque Fabrettum occurrunt, excogitare quidem poteſt quiſquam omnes marmore, aut calce inſcriptas, dum ſub Ethnicis Auguſtis perſecutio Chriſtianae gentis ferveret. Verùm hoc nemo, dum ſit cautus in judicando facile ſibi perſuadeat; immo nullo negotio credet, multas etiam ex illis ad tempora Chriſtianorum Caeſarum ſpectare, quibus nullus Tyrannorum in Populum Chriſtianae Legi addictum amplius tormentis & ſecuri ſaeviebat. Nam etiam poſt redditam

A Eccleſiae pacem a Conſtantino Magno perrexit Chriſtianum vulgus ſepulturam ſibi comparare in ſacris Romani pomoerii Coemeteriis, quod loca illa Sanctorum quoque Martyrum conditoria eſſent. LOCA enim SANCTA in ipſis interdum Iſcriptionibus eadem appellantur, uti erudite oſtendit idem Boldettus Lib.
B Primo, Cap. 14. & Fabrettus Cap. 8. Inſcription. Antiquar. In tanta ſane monumentorum ex Arenariis ſacris effoſſorum copiâ pauca habemus praeferentia *Conſulatum*, hoc eſt certum Anni indicium, quo poſita fuerunt. Attamen ex hiſce paucis plures Inſcriptiones videas, imperantibus Chriſtianis Auguſtis quàm Ethni-
C cis, efformatas. Aringhius Lib. 3. Cap. 22. pag. 610. titulos varios ſepulcrales dedit in Coemeterio Sanctae Agnetis detectos. Scriptus fuit primus *Dominis noſtris Fl. Balentiniano Conſulibus*. Excidit alter ex Auguſtis; at ſatis novimus, referendam eſſe Inſcriptionem ad Annum Chriſti CCCLXVIII. aut ad alios ſubſequentes, quibus unus e Valentinianis Impera-

peratoribus Consul processit. Alter lapis attritus positus ET FL EVODIO Annum prodit CCCLXXXVI. Tum Lib. 4. Cap. 25. e lapidibus Coemeterialibus Sanctae Agnetis istum commemorat exaratum DATIANO ET CAEREALE CONSS. ideſt Anno Christi CCCLVIII. Alter inscriptum habet POSTCONS GRATIANI III. ideſt Annum indicat CCCLXXV. Tertius titulus signatus est CONSVLATV ANICI BASSI ET FL. FYLIPPI VV. CC. hoc est Anno Christi CCCCVIII. Aliae quoque Inscriptiones spectant ad Annos CCCCVII. aut sequentes CCCCXXX. CCCCXLII. CCCCLVI. CCCCXC. CCCCXCIII. Aliam refert positam CONS. EPARCHI AVITI, ideſt Anno CCCCLVI. ut Pagius opinatur, vel CCCCLVII. uti Relandus putavit. Praeterea Cap. 27. Lib. 4. e Coemeterio Nomentano erutam Inscriptionem idem Aringhius laudat, marmore incisam COSS. VALENT. VALEN. III. hoc est Anno Christi CCCLXX. Et Lib. 4. Cap. 37. Epitaphium refert signatum IVSTO CON. ideſt Anno CCCXXVIII. & alterum D. N. VALEN...... & HABIENO, nempe Anno CCCCL. Tum tertium signatum ARBETIONE ET LOLLIANO COSS. Anno videlicet CCCXXXV. Sed & accuratissimus ipse Boldettus Lib. Primo, Cap. 19. triginta Inscriptiones Consulares evulgavit a se inventas in Coemeterio Lucillae. Inter eas secunda posita est GALLICANO CONS. quam Boldetto licuit referre ad Annum Aerae Christianae CXXVII. aut CL. Sed mihi etiam referre liceat ad Annum CCCXVIII. aut CCCXXX. Quarta praefert Consulatum FL. CAESARI ET MAXIMI VV. CC.

A atque adeo pertinet ad Annum CCCXXVII. Subsequuntur aliae, nempe tres spectantes ad Annum CCCXXXVIII. duae ad Annum CCCLXX. aliae ad Annos CCCXXXI. CCCXLIII. CCCXLIX. CCCLX. CCCLXIV. CCCLXVI. CCCLXIX. CCCLXXX. CCCLXXXIII. CCCLXXXIV. CCCC. CCCCXXV. CCCCLVI. DXLI. DLXVIII. Adfert &
B unam compositam CON D̄ N̄ AVITI, quam spectare putat ad Annum CCIX. Spectat potius ad Annum Christi CCCCLVI. vel CCCCLVII. quo *Avitus* Augustus *Dominus Noster* Consul processit. Alias praetereo a Bosio, & Aringhio, & Fabretto commemoratas. Viden quot monumenta in Romanis Coemeteriis nu-
C merentur, eo ipso tempore scripta, quo nullos Romae Martyres Christiana Fides pariebat? Atqui justa se quoque nobis offert caussa opinandi, multos e titulis sepulcralibus Palmam praeseferentibus, ad Secula Christianae pacis esse referendos: ac praecipue quum supra aliis exemplis id revera factum o-
D stenderimus sub Augustis Christi cultoribus. Mitto, non deesse Inscriptiones cum Palma a viventibus efformatas; quod certe a Martyrii indicio alienum esse nemo non agnoscit. Additum post mortem hoc Signum opinatur Boldettus; sed opinari secus ex aliis licebit. Quod
E vero me vehementius in ejusmodi sententia confirmat; Inscriptio est a nunquam satis laudato Fabretto producta Cap. 2. pag. 113. Inscription. Antiquarum. Exciderunt equidem in uno latere nonnullae voces: tot tamen supersunt, ut integrum sensum inde colligere possimus.

RNA DOMVS. IN QVA NVNC IPSA SECVRA QVIESCIS
SPIRITVS. A. CARNE. RECEDENS
SANCTIS PRO MERITIS ET OPERA TANTA
METVISTI. SEMPER. QVIESCIS. SECVRA
VS TERRAE. PIGNVSQVE RECEPTVS
ENDORI. CVM. LVMINE. CLARO
S QVAE TE SEMPER DEO DICASTI
TAS. SED PRO. FACTIS AD ALTA VOCARIS
CA. PAGATIANO. CVM MVLTA DEBEBIT.
ATIANVS. ELEVTHERIAE MATRI. SVAE. LOCVM FECIT
AN PL. M. LXXV. MENS. II. D X. DEP. IIII. KAL. IVN. DORMIT
D. N. CL. IVLIANI. AVG. IIII. ET FL. SALLVSTI. CON.
ESPERIVS. QVEM. NVTRIT. INSCRIPSIT.

E vivis decessit Eleutheria ista Annos nata septuaginta quinque & ultra, die 29. Maii Anno Christi CCCLXIII. Ejus titulo *Palma* duplex inscripta. Nulla verò inter ejus laudes Martyrii mentio, quae tamen omnium maxima laus fuisset. Neque simile veri est, plebejam hanc anum, & capularem, sub Juliano ob Fidem Christi e vivis fuisse ereptam. Paucissimos tunc Ecclesia Martyres numeravit, neque in vulgus saevitum est: & hanc sane feminam Martyrem nulli veterum Fasti agnoscunt. Quod si contendas, Martyrem revera fuisse, sed prae metu Apostatae, ejusque Ministrorum, de vitâ pro Christo datâ nihil in ejus Epitaphio scriptum: mea verba accipe. Epitaphium istud aut palam exponendum erat, aut celandum. Si postremum cur decus Martyrii praetermissum? Si primum, cur Palma, Signum certum, ut putas, Martyrii appositum fuit? Quod epigraphe tacuisset, Palma edixisset, bis quidem insculpta. Quamquam quid haec quaerimus? Paucos tantùm dies post hujus Eleutheriae depositionem, hoc est die 26. Junii, ejusdem Anni CCCLXIII. cecidit in proelio impius Imperator Julianus, ita ut vix eo vivente credi possit paratus, inscriptus, & ad tumulum collocatus hic lapis; sed quidem post Augusti mortem, atque adeo abjecto omni metu. Itaque nullâ aliâ de causâ adjectam Palmam credere decet, nisi ob ejus singulares virtutes, aut ob spem Resurrectionis, sive Aeternitatis. Quid plura? Idem Fabrettus Inscriptionem alteram praefert Romae positam *Zosimo*, & *Arron* viris Judaeis e *Synagoga Agrippensium*, cum Judaico candelabro, & signo Palmae inscripto. Vide etiam Recutiti alterius Sigillum cum Candelabro & Palma pag. 537. apud eumdem Fabrettum. Produxi & ego in novo Thesauro Inscriptionem veterum tertiam

A B C

tiam

tiam, positam cuidam *Faustinae* Judaeae, & *Palmâ* insignitam. Praeterea protuli Tumulum a Viventibus una cum *Palma* paratum. Post quae jam tandem quis non videat statuendum esse, *Palmae* Hieroglyphicum in sacris Coemeteriis, si solum est, minime praebere nobis certum Martyrii indicium, quod quaerebamus? Neque enim refellere opus est vulgi opinionem, putantis Monogramma Christianum, hoc est ☧ Martyrii fidem facere, quasi *pro Christo* significet, & Graecum illud *Rho*, sit *P* Latinum. Nunquam Eruditis, haec in mentem venerunt.

Quapropter summopere commendanda illorum prudentia, qui quoties decernendum est, an Sancti alicujus ossa Sepulcro quopiam claudantur; & siquidem illa Sancti alicujus esse constet, Inscriptione vero, aliisve Signis careant, an tribuenda sit uni potius quàm alteri e Caelitibus, suspenso plane gradu, & circumspectione gravissima procedunt. Nemo certe in vetusta possessione facile turbandus. Est & heic suus Praescriptioni locus, nisi meliores titulos, eoque magis si certos, alii objiciant. At quoties agitur de producendis novis, aut dubii ignotive nominis, ad

A certitudinem evehendis, severitate utique opus est; & cavendum ab affectibus nostris, qui quidquid amant & cupiunt, ad verum aut bonum illud continuò credendum nos facile abripiunt. Si rigidius olim actum fuisset, si a legibus Ecclesiasticae disciplinae sanctissimae constitutis non tam multi abscessissent, nunc minime tot
B Reliquias haberemus, sive tot Corpora unius Sancti, quae in Catholicorum provinciis venerationi Fidelium exposita intuemur. Atque haec mihi in memoriam revocant, quod Ravennae Anno MDCCXI. actum est. In Sancti Vitalis Basilica effossa est arca marmorea, corpus hominis continens, & Inscriptionem praeferens literis
C quidem Romanis, sed minime ob earum complexum vulgo intellectis. Vox *Martyris* ibi animadversa animos omnium continuo excitavit, atque in spem erexit, fore ut illic lateret ignoti antea cujuspiam Martyris corpus. Institutum propterea fuit solemne Judicum Ecclesiasticorum examen, cujus exitus mihi ignotus. At
D nemini hanc ob rem creandum erat incommodum; spem quippe omnem illico praecidebat Inscriptionis ipsius lectio, quam nunc subjicio.

✝ TVMVLVS ISTE DOCET CVIVS RETINE CORPVS
SERGIVS VOCITAR LEVITIS FVNGEVAT ONORE
VIVS MARTYRIS AVLE AT PVERITIA DESERVIVIT
PER IPSV PRECO CVNCTI LAT NVN QVA IC
ALIV PONAT

Haec autem ita lego.

Tumulus iste docet cujus retinet Corpus.
Sergius vocitavar; Levitis fungevat onorem.
Ujus Martyris Aule at pueritiam deservivit.
Per ipsum preco, cuncti jam ut nunquam ic aliut ponat.

Vides heic scriptum *vocitarar* pro *vocitabar*: *fungevat* pro *fungebat*: *ujus* pro *hujus*: *at* pro *ad*: *preco* pro *precor*: *ic* pro *hic*: *aliut* pro *aliud*, quae quidem Auctorem produnt, infimae Latinitatis aevo supparem. Ad me vero misit Anno MDCCVI. Clariss. V. Apostolus Zenus, Augustissimi Caesaris CAROLI VI. Historiographus, exemplum duarum laminarum plumbearum, Veronae detectarum in aede Sanctae Mariae *della Fratta*, sub mensa Altaris, in urna marmorea repositas. Multos deinde post annos earumdem ectypon accepi ab amico P. Josepho Blanchinio, antea Canonico Veronensi, nunc Presbytero Oratorii Romani, viro Clarissimo. Itaque has etiam in lucem efferendas censui, ut felicius quàm ego eas interpretentur, illarumque aetatem conjectando inquirant eruditionis cultores.

✠ A·D·O·C·CIIII·CR
EQESIT KIBRTUS·
INPACE QUIXIT·
XLII·ET IC PASUS
E MORTE·II·IDUS
AGUSTI PR CTI NOE

Quae in hac prima Inscriptione legere me posse opinor, haec sunt.

A. D. O. C. CIII. Ic R-
equiescit Kibertus
in Pace qui vixit (annos)
LXII. & ic passus
est mortem II. Idus
Augusti pro Dei nomine.

Al-

Altera Inscriptio haec est:

HREQESIT UITTO
RIA UIRGO IN PACE Q
VIXIT ANIS XXVIIII.
ET MARTYRIU SUSEPT
T·A·S·C SEPTIMO DNI
ETH·XI K IVNII

Ita lego:

Hic requiescit Vitto-
ria Virgo in Pace, quae
vixit anis XXVIIII.
& Martirium suscepi-
t. A. S. C. Septimo Domini,
& (fortasse *Deposita*) *XI. Kalendas Junii*

A Ambas Inscriptiones uno tempore plumbo insculptas par characterum figura indicat. Sunt ibi, quae redolent antiqua Secula, *Requiescit: in Pace: qui vixit annos &c.* Aetas etiam Martyrum tam anxie designata tabellam ipsis vix vitae ereptis positam indicare posset. Verùm si literae singulares, quas sine interpretatione dimisi, *Annum* forte *Domini* signant *CIII. & CVII.* (quod tamen affirmare non audeo) quis credat, hasce laminas tunc scriptas fuisse, quum nulla tunc forent vulgaris Aerae nostrae primordia? Ad haec ille KIBERTVS Langobardicae sive Germanicae, non Romanae Linguae nomen est, ac proinde nunquam ipsum referas ad priora Ecclesiae Secula.

Plura addere non juvat. Denique id etiam adnotatum volo, Genuae in Metropolitana Basilica conspici tabulam marmoream, illuc ex aede Sancti Stephani translatam, cui insculptum legitur hocce Epitaphium.

HIC REQVIESCIT BONAE
MEMORIAE SANCTVLVS
B SVBDIAC. IN PACE QVI VIXIT
ANNOS P. M. LXXX. DP. EIVS VI.
KAL. MAIAS CONS. ALBINI VI. C. CONS.

Minime desiderati sunt, qui Genuensi Urbi, quasi ibi *Sanctuli Martyris* sacrum pignus adservaretur, sunt gratulati,

tulati, opinantes videlicet, *Monogramma* ☧ Christi, quod in antiquis Christianorum Spulcris per plura Secula scriptum occurrit, & D. P. idest *Depositio*, quae forma dicendi communis olim omnibus Christianis in sepultura fuit, aliquid peculiaris sanctitatis in *Sanctulo* isto prodere. At nullum ibi Martyrii indicium est, ac praesertim, quod ejus Depositio facta est sub *Consulatu Albini Viri Clarissimi Consulis*. Fasti Consulares nobis exhibent *Decium Albinum*, qui in Occidente Consul est renuntiatus Anno Christi CCCCXLIV. Hunc enim potius quàm Albinum Consulem Anno CCCCXCIII. designari puto, quum iste respectu alterius *Albinus Junior* in monumentis appelletur. Anno autem CCCCXLIV. nullus erat in Italia Christianae Fidei persequutor. Sed manum tandem e tabula.

Antequam tamen finem faciam nobili huic argumento, incongruum minime erit, si paucula alia subjungam ad illud spectantia. Non contenti aliqui ex Sancti Christophori veri Martyris nomine fabellam deduxisse, quasi is Christum infantem ad alteram fluvii ripam humeris suis portans oneri paene succubuerit, ipsum etiam, quasi prae nimia proceritate ingredi Templorum fores vetaretur, pingere in fronte sacrarum aedium consueverunt, simul verò ut ejus aspectu facilius devota & credula Plebs frueretur. Quicumque enim ejus faciem intuebatur, eo die se a morbis, immo ut aliis placuit, a mala morte immunem futurum sibi persuadebat. Albericus in Diction. Leg. ad verbum *Christophorus* in litera X. duos versus, tunc vulgo familiares, refert, nempe:

Christophori Sancti speciem quicumque tuetur,
Illo namque die nullo languore tenetur.

Est mihi ad manus Rolandini Summa Artis Notariae typis aeneis tradita Augustae Taurinorum Anno MDXXII. per Antonium Ranotum. In calce effigiem Sancti Christophori impressam habet cum eisdem versibus, addita hac prece: *Sancte Christophore. Tu portavisti grandem & fortem. Defende me a periculo, & a mala morte*. En quantum Majores nostri opinionibus indulgerent. Fuere etiam tempora, quibus mirâ licentiâ pii viri, ubi deerant Sanctorum Vitae, eas ex ingenio suo procudebant, tribuentes Martyribus, aliisque Sanctis mores illos, ritus, ac verba, quae magis consona crederentur eorum aetati, officio, atque pietati. *Legendas* postea appellarunt. Iis abundat insigne Opus Actorum Sanctorum, inchoatum & continuatum a doctissimis Patribus Societatis Jesu Antwerpiensibus, qui tamen germana a falsis, sincera ab interpolatis laudabili zelo secernunt. Sunt qui Criticam ferulam ad ista adhibitam aegre ferunt. Dignos hercle se produnt, quibus falsa ac ridenda quaeque propinentur. Fortassis etiam falli amant, ne dicam fallere alios, quum nullum inter Verum & Falsum discrimen ament. Non haec mens erat immortalis nominis Cardinali Baronio, qui in Martyrologio Romano expurgando atque inlustrando tantum operae posuit; neque enim is dissimulavit vulnera heic inflicta aut a sciolis aut ab improbis veritati. Vide praecipue, quae is habet de immanibus commentis, quibus deturpata fuere Acta Sanctae Ursulae Virginis ac Martyris. Ughellius quoque,

que, quum in eisdem Actis deprehendisset *Fullanum* quemdam *Lucensem Episcopum*, quem qui de Sanctis Lucensibus scripsere, tam facile amplexi fuerant, temperare non potuit, quin adversùs impostores pios inveheretur, inter alia scribens Tomo I. Ital. Sacr. in Lucens. Episcopis: *Igitur hunc fictitium Fullanum, Cyriaco Papae, a Scriptorum malè sano cerebro in Sanctae Ursulae Actibus excogitato, Romanoque itineri ejusdem Sanctae, prudens Lector poterit aggregare; indeque colligere, quo aliquando excesserit mortalis audacia, quae Sanctorum praeclarissima gesta anilibus fabellis involverit: quasi Deus, vel Sancti nostro indigerent mendacio, ut ampliori vel sanctimoniae vel fortitudinis famâ, mortales raperent in sui admirationem*. Innumeros habemus Sanctos certissimos in Ecclesia Dei; habemus & eorum Acta & Vitas a piis fidelibus & saepe synchronis Scriptoribus posteritati tradita. Haec piâ devotione amplectamur. Reliqua dubiae fidei examini subjiciuntor. Cetera vero, quae falsitatis & imposturae faciem praeferunt, aversemur, exhorreamus.

Peregrinationes quoque in honorem Sanctorum frequentissimae olim fuere. Eximium nempe devoti piique animi affectum olebat, in longinquas regiones iter suscipere, visitandi caussâ Sacras eorum Reliquias, aut Templa celeberrima. Viri ac mulieres, Clerici, & Monachi ipsique Episcopi & Reges inter se certabant, quo longius excurrerent, neglectâ interim curâ familiae suae, sui gregis, ac Populorum. Et quamquam Sancti Viri agnoscerent atque edicerent, plus interdum ad curiositatem saturandam, quam ad pietatem adaugendam haec inservire, praeter alia pericula & incommoda, e pru-

A ritu vagandi manantia; surdis canebatur. Apud Marculfum Lib. 2. Cap. 49. formula Epistolae legitur ad Papam, ceterosque Episcopos, pro peregrinante ad Limina Apostolorum, cum hisce verbis: *Portitor iste, radio inflammante divino, non* (*UT PLERISQUE MOS EST*) *vacandi causâ, sed propter nomen Domini, itinera ardua*

B *& laboriosa parvipendens, ob lucrandam orationem Limina Sanctorum Apostolorum Domni Petri, & Pauli adire cupiens, a mea parvitate se petiit vestrae commendari almitati*. Pro *vacandi causâ* alii Codices habent *pro vagandi causâ*. Utrumque nihilominus egregie, ut intelligamus, quo spiritu olim *Plerique* ducerentur, immo, &

C aevo nostro, ducantur in hujusmodi studio. Ac propterea in Synodo Cabilonensi, Anno Christi DCCCXIII. Cap. 45. statutum fuit, ut nemo peregrinationem susciperet Romam, aut Turonum, absque venia sui Episcopi. *Sunt enim Pauperes, qui vel ideo id faciunt, ut majorem habeant materiam mendicandi*. Digna sunt, quae

D legantur, reliqua ab iis Patribus in hanc rem conscripta. Laudanda profectò est piarum peregrinationum in se spectata consuetudo, dum unico Religionis intuitu suscipiantur, & officiis, quibus Christi fideles a Lege obligantur, nequaquam officiatur. Quod praecipue circumspiciendum est patribus familias, eoque magis mu-

E liebri sexui. Verùm in obtentu non raro est Pietas, re autem ipsa terreni affectus ad itinera solicitant; nullaque cura est, an peccata potius, quàm Pietatis augmentum, sint finis gratissimi hujus laboris. Atque utinam tempora quoque nostra abutentes instituto laudabili ac sancto quotidie non conspicerent. Olim verò vagatorio hocce ardore non Se-

culares tantùm feminae, sed & Religiosae agitabantur. Quare Anno Christi DCCXCI. Synodus Forojuliensis sub Sancto Paulino Patriarcha Canone XII. decrevit: *Ut nulla ullo umquam tempore licentia sit Abbatissae, vel cuilibet Monachae, transfigurante se Satanâ in Angelum lucis, quasi orationis caussâ suggerente eis, Romam adire, vel alia Loca venerabilia circuire. Quam sit namque irreligiosum & reprehensibile cum viris propter itineris necessitatem conversari, nullus tam excors est vel desipiens, qui ignoret.* Sed praecipue optasset Sanctus Bonifacius Moguntinus Archiepiscopus circiter Annum Christi DCCXLIV. in Epistola 105. ad Cudbertum Archiepiscopum Cantuariensem, *ut prohiberet Synodus, & Principes vestri mulieribus & velatis feminis* (idest Sanctimonialibus) *illud iter, & frequentiam, quam ad Romanam Civitatem veniendo & redeundo faciunt, quia magna ex parte pereunt, paucis remanentibus integris. Perpaucae enim sunt Civitates in Langobardia, vel in Francia, aut in Gallia, in qua non sit adultera vel meretrix generis Anglorum: quod scandalum est, & turpitudo totius Ecclesiae.* Neque minoribus periculis obnoxiae fuerunt per subsequentia Secula mulieres peregrinantes. Petrus Azarius Novariensis in Chronico, Tomo XVI. pag. 359. Rer. Italicar. haec scribebat: *O quàm periculosum est, formosas juvenes & valde pulchras, in quibus motus, & concupiscentia permanet, per partes ducere extraneas caussâ Indulgentiae, & praecipue incognitas mulieres! Nam meis diebus Dominus Bernardinus de Polenta, Dominus Civitatum Ravennae & Cerviae in partibus Romandiolae, multas Nobiles ultramontanas vituperavit, euntes Romam, & venientes in Anno Jubilaei proximo praeterito MCCCL. Quae si (& utinam) stetissent in partibus suis, vituperatae per ipsum non fuissent. Navis suo stans in portu, & in alienos portus non deducta, numquam sentit naufragia.*

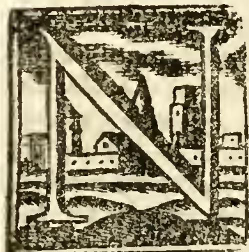
Ex quibus omnibus jam tandem colligimus, apud rudium Seculorum homines sanctam quidem Religionem Christi viguisse, multos tamen ex iis (de Secularibus loquor) parum excolendis veris animi virtutibus & solidae pietatis officiis operam dedisse. Satis quippe eis fuisse videtur, si Sanctorum patrocinium apud Deum sibi procurarent. Quod etiam crasso quodam modo, ac ut ita dicam sensuali devotione peragebant, eorum tantummodo Imagines & sacra Lipsana venati, ac venerati. Fortassis etiam terrenae potius utilitatis quàm pietatis intuitu, erga Sanctos tanta veneratione ferebantur.

DE

DE SUPERSTITIONUM SEMINE IN OBSCURIS ITALIAE SAECULIS.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMANONA.

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMANONA.

NUlla dubitatio eſt, quin barbaricis ipſis Italiae Saeculis non ſolùm homines verè pii abundarint, ſed etiam Sancti: nullum enim tempus fuit, quo Eccleſia Veritatis magiſtra, & Sanctitatis officina, animas Deo gratiſſimas enixa non fuerit, aut non efformarit; eaque uſque in finem Seculorum opibus ejuſmodi affluet. Sed ne inficiari quidem poſſumus, quin iis ipſis temporibus inter vitia innumera locus etiam ſuus *Superſtitioni* fuerit; quam nempe interdum improbitas & nequitia, ſed ſaepius ignorantia, aut certe utraque, invehere ac fovere conſuevit. Petrus Damiani in Opuſcul. X. haec circiter Annum Chriſti MLX. ſcribebat: *Ad tantam faecem quotidie ſemetipſo deterior Mundus devolvitur, ut non ſolùm cujuſlibet ſive Saecularis, ſive Eccleſiaſticae conditionis ordo a ſtatu ſuo collapſus jaceat, ſed etiam ipſa Monaſtica diſciplina ſolo tenus, ut ita dixerim, reclinata, ab aſſueta illa celſitudinis ſuae perfectione langueſcat. Periit pudor, honeſtas evanuit, Religio cecidit, & velut facto agmine omnium ſanctarum Virtutum turba procul abſceſſit*. Si Vitia inundabant, ſi Religioni apud multos debitus honor minime habebatur, poſtrema profectò non fuerit *Superſtitio* ad irrependum inter adeo ſopitos, aut depravatos Fideles. Et ſane Conciliorum decreta, piorumque Scriptorum Libri ad noſtra uſque tempora ſervati, dum ſuperſtitioſos mores, ac ritus identidem damnant, ſatis etiam oſtendunt, quam late Superſtitio olim, Saeculis nimirum barbaris, in Chriſtiano Populo debaccharetur. In juſtum volumen argumentum hoc excreſcere poſſet, ubi ſingula perſequi vellem; ſed aliqua tantummodo innuiſſe ſat mihi fuerit ut habeat Lector, unde comparationem inſtituat inter antiquorum mores ac noſtros, & de poſtremae hujus aetatis felicitate, ſi recte ſapit, ſecum gaudeat, & Seculo noſtro gratuletur. Ubi Ignorantia, ibi facile *Superſtitionem* quoque reperias. Quae certe quin cum bono animo ſocietatem inire, atque non rarò habitare poſſit, nullum eſt dubium: quod evenire videmus, quum quis opinione ſua deceptus aut Deum alio, quàm quo is inſtituit cultu & ratione honorandum ſibi ſtatuit; aut honores divinos ei, qui Deus non eſt, deferendos cenſet; aut profana divinis incautus immiſcet. Ruſſorum gentem, alioqui deditam Chriſto, adhuc Superſtitionibus bene multis ſcatere novimus. Sed plerumque conjuncta cum Ignorantia turpis Cupiditas

ditas Superstitionem parit. Hujus vitii reum se prodit, quicumque modis a Deo minime institutis, immo & ab eo improbatis, utitur ad valetudinem recuperandam sibi aut aliis, ad conquirendas opes, & ad penetrandum, si Superis placet, in jura abditissima venturi temporis, aut in secretas latebras humani cordis. Ab hujusmodi morbo ne nostra quidem tempora immunia sunt: neque enim fieri potest, ut foecundum istud gramen, superioribus Seculis ubique serpens, ex agris omnino nostris tollatur, eâ ipsâ de causâ, quod ex terrarum Orbe inscitia, & malesana cupiditas prorsus nequeunt eliminari. Sed si unquam, certe Seculis barbaricis Superstitio succrevit, tum quod bonae Literae tunc jacerent, tum etiam quod gentes e Septentrione, ubi faciliorem locum quàm alibi pestis haec inveniebat, in Italiam delapsae, pravas consuetudines suas corruptis etiam Italicorum moribus * adjunxit; & aliâ etiam ex parte Arabes in continenti Hispaniae & Calabriae, atque in universa Sicilia dominati, suis quoque deliramentis infecere non paucos nimis credulos Christi fideles. Singulari Dissertatione, quae est XXXVIII. jam expedivi *Judicia Dei* minime Canonica, nempe Aquae ferventis, aut frigidae, Crucis, ferri candentis &c. quae olim in usu passim fuere: immo, quod mirere, calculis etiam complurium Ecclesiae Pastorum probantur. Verùm nullo unquam tempore desiderati sunt emunctioris naris, & solidioris doctrinae Antistites, qui in ejusmodi ritus, uti Superstitione intoleranda vitiatos, voce & scriptis inveherentur. Atque haec tandem proscripta fuere. Alterum Superstitionis genus, omnium fortas-

A se rei publicae perniciosissimum, singularia Certamina fuere, quorum furor, vel post tot Ecclesiae & Principum decreta, poenasque propositas vix retundi potuit. De hoc etiam mihi sermo fuit in Dissertatione XXXIX. Nonnulla insuper delibavi in superiori Dissertatione spectantia ad Sanctorum cultum. Nunc alia congerere
B juvat in hanc rem, eorumque temporum faciem hac etiam ex parte aliquantulum spectandam praebere.

Sub Regibus Langobardis eo audaciae processerat inconsulta rudis Popelli credulitas, ut Arbores quasdam (*Sanctivas* appellabant) summa in veneratione haberent, veluti sacras, neque ab iis tantùm excidendis aut
C tondendis abstinerent, sed etiam iis adorationis signa exhiberent. Idem quoque Fontibus nonnullis praestabant. Deum-ne, ejusque Sanctos, an Daemones, ibi colerent, exploratum minime est. Quum tamen ejusmodi superstitiosi cultus *Paganiae* interdum appellentur ab antiquis, idcirco par est credere, Paganismi re-
D liquias fuisse. In Occidentali Africae ora nostris quoque temporibus Populi quidam numerantur, eadem Superstitione infatuati. Itaque Liutprandus Rex Langobardorum Lege XXX. Lib. VI. gravissimam poenam iis statuit, *qui ad Arborem, quam rustici Sanctivam vocant, atque ad Fontanas adoraverint, aut sacrilegium, vel in-*
E *cantationem fecerint*. Quibus postremis verbis etiam Magos quoscumque, & incantatores detestatur & plectit, quorum minime inopia erat Saeculis iis in Italia, sed potissimum extra Italiam. Et Langobardi quidem, antequam Sanctissimam Christi Legem amplecterentur, religionem in conservandis, aut adorandis nonnullis Arboribus statuebant: ad quem morem

rem deponendum multi ne post Baptismum quidem se adduci patiebantur. Paria fecerant & alii Ethnici. Sanctus Barbatus Episcopus Beneventanus, ut est in ejus Vita apud Bollandum, ad diem XIX. Februarii, *repente securim arripiens, & ad Votum pergens, suis manibus nefandam Arborem in qua per tot temporis spatia Langobardi exitiale sacrilegium perficiebant, defossâ humo, a radicibus incidit, ac desuper terrae congeriem fecit, ut nec indicium ex ea quis postea valuerit reperire*. Acta haec fuere circiter Annum Ch. DCLXX. Ita in Chronico Mediolanensi MSto, quod Canonici Novarienses adservant (in ea parte, quam ego tenebris suis reliqui, ceteris in Tomum XVI. Rer. Italicar. inlatis) haec leguntur: *Postea supervenerunt Langobardi, qui Viperam auream, & quasdam Arbores adorabant, & Arrianam haeresim sapiebant*. Neque tantùm Langobardi, sed & Franci ab Ethnicismo secum tulere insanum hunc Arborum cultum. *Sacrivae Arbores* appellantur in Concilio Autissiodorensi Cap. 4. *Fontes & Arbores, quos Sacrivos vocant, succidite*, ajebat Auctor de Rectitudine Fidei. Atque istam Superstitionem damnavit Synodus Nannetensis Canon. 20. ut alia monumenta praeteream. Porro in praelaudata Liutprandi lege, atque in subsequenti Christianissimus ipse Rex statuit, ne cuipiam in posterum liceret accedere *ad Ariolos, aut Ariolas, vel Aruspices, aut alios qualescumque, responsum ab illis accipiendum*, hoc est, sciscitandi caussâ res abditas sive futuras. Ipsi Arioli detecti in servitutem rapiendi Judicibus erant, & extra Regnum uti mancipia venum exponendi. Jam constat, Aruspicinam, atque omne sacrilegae divinationis genus, morbum antiquissimum esse, ab Idolorum cultoribus natum, quo in Italia Etrusci potissimum, ac deinde Romani diutissime laborarunt. Inde pervasit ille in ipsos Christianorum coetus, atque inter eos ita debacchatus est, ut in ipsius Principis salutem ac statum Reipublicae inquirere non sine publicae quietis detrimento complures auderent. Huic ergo obstandum ratus Constantinus Magnus legem tulit: sed ad ipsum eliminandum acrius insurrexit Constantius Augustus ejus filius Lege 4. Codic. Theodosian. Libr. 9. Tit. 16. En decretum illud Anno Christi CCCLVII. promulgatum: *Nemo Aruspicem consulat, aut Mathematicum* (idest Astrologos) *nemo Ariolum. Augurum & Vatum prava confessio conticescat. Chaldaei, ac Magi, & ceteri, quos Maleficos ob facinorum magnitudinem Vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicium capitis feret gladio ultore prostratus, quicumque jussis obsequium denegaverit*. In eam Legem consule Commentarios doctissimi Gothofredi. Sunt & duae aliae Leges in Codice Theodosiano eodem Titulo contra *Maleficum* hoc, ut olim ajebant, hominum genus. Circiter Annum DIV. Theodericus etiam Italiae Rex Judices decrevit contra Magicae Artis professores, ut est apud Cassiodorium Lib. 4. Variar. Epistolar. Epistolâ 22. Athalaricus verò illius successor adversùs *Maleficos* istos severitatem Legum armavit, Cassiodorio ipso teste Lib. 9. Epist. 18. Sed uti vidimus, comprimi quidem, non autem eradicari unquam potuit Ars, cui vel apud primores Populi, nedum inter insanum vulgus, nunquam defuere patroni. Quare desinente Seculo

culo VIII. aut ineunte subsequenti, Carolus Magnus in Capitulari, quod habetur Tomo primo, pag. 518. Baluzianae editionis, edixit: *Ut nemo sit, qui Ariolos sciscitetur, vel somnia observet, vel ad auguria intendat. Nec sint Malefici, nec Incantatores, nec Phitones, nec Canculatores, nec Tempestarii, vel Obligatores*. Addit etiam: *Ut observationes, quas stulti faciunt ad Arbores, vel Petras, vel Fontes, ubicumque inveniuntur, tollantur & destruantur*. Ergo neque Gallia tum felicior Italiâ, quum & ibi *ad Arbores, Petras, & Fontes* superstitiosum vulgus conflueret aut ad sanitatem recuperandam, aut ad occulta detegenda, uti spes erat.

Audisti nuper, quot nebulonum genera tunc illuderent alienae credulitati, & ad Superstitionem imperitos raperent. Et sane rudibus iis Saeculis dici non potest, quàm facile propinarentur fictiones & fabulae, & quàm facilius ab indoctorum vulgo, immo & ab ipsis Nobilibus tanquam certissima historiae capita exciperentur. *Tempestarios* Carolus Magnus commemoravit. Quae de hisce Populi opinio tunc foret, Agobardus Lugdunensis Archiepiscopus eorum temporum Scriptor, in Libro *de Grandine* nobis explicabit. *In his regionibus*, ita ille scribit, *paene omnes homines nobiles & ignobiles, urbani & rustici, senes & juvenes, putant, grandines & tonitrua hominum libitu posse fieri* nempe *incantationibus hominum, qui dicuntur Tempestarii*. Pergit ille prodere quàm crassâ Minervâ tunc laborarent fere omnes ex Populo: *Plerosque*, ait, *vidimus & audivimus tantâ dementiâ obrutos, tantâ stultitiâ alienatos, ut credant & dicant quamdam esse regionem, quae dicatur Magonia, ex qua naves veniunt in nubi-*

A *bus, in quibus fruges, quae grandinibus decidunt, & tempestatibus pereunt, vehantur in eamdem regionem, ipsis videlicet nautis aëreis dantibus pretia Tempestariis, & accipientibus frumenta, vel ceteras fruges*. In hanc rem etiam legenda sunt, quae habet Synodus Parisiensis Anno DCCCXXIX. coacta, Lib. 3. Cap. 2. A-

B deo-ne infantes inquias, tunc homines, ut ineptiis hisce ridendis fidem adjungerent! Immo obfirmatis animis ista credebant: quae caussa erat, ut decepta imaginatio ad acta prosiliret, quae vehementius etiam mireris. Testem habeo eumdem Agobardum: *Vidimus*, ait, *plures in quodam conventu hominum exhibere vinctos quatuor*

C *homines, tres viros, & unam feminam, quasi qui de ipsis navibus ceciderint. Quos scilicet per aliquot dies in vinculis detentos, tamdem collecto conventu hominum exhibuerunt, ut dixi, in nostra praesentia, tamquam lapidandos*. Sed eorum caeco furori miseros eripuit oculatus & doctus Agobardus, qui relatis etiam aliis eorum

D temporibus stultis opinionibus, & pessimis illarum effectibus, in haec verba desinit: *Tanta jam stultitia oppressit miserum Mundum, ut nunc sic absurdae res credantur a Christianis, quales numquam antea ad credendum poterat quisquam suadere Paganis, Creatorem omnium ignorantibus*. Vitiatas hujusmodi phantasias & nos interdum

E temporibus nostris offendimus in viris, sed praecipue in mulierculis, quibus nihil mali accidit sibi aut aliis, quod vi supranaturali, atque ope Daemonum non reputetur enatum. Auctor praeterea idem Agobardus est, non defuisse alios, qui *se nosse defendere a Tempestate habitatores loci jactabant*, quibus propterea dementes agricolae *de frugibus suis*

par-

partem persolvebant, & appellabant hoc *Canonicum*. Subsequente etiam Saeculo Christi Decimo, Atto Vercellensis Episcopus ostendit, perdurasse in Italia ejusmodi pestem, quum in suo Capitulari Cap. 48. scribat, quemlibet ex ordine Clericorum, *si quando Magos, aut Aruspices, aut Ariolos, aut certe Augures, vel Sortilegos &c. consuluisse fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suae depositum*, perpetuae poenitentiae esse subjiciendum. Sed nullum fortasse Seculum ostendas, quo non occurrant & perversae divinationis, & Magicae artis aut vera, aut falsò credita maleficia, sive deliria, simulque Ecclesiae anathemata. Si quid tamen video, nos praeteritorum temporum somnia ineptasque Opiniones unice miramur, quum ne ab ipsa quidem contagione prorsus immunis sit aetas nostra. Profectò nunc Libros habemus spississimos adversùs Magiam conscriptos, fabulis, incertisque narrationibus ad saturitatem refertos. Novimus etiam, innocentes praesertim mulieres interdum in veneficii suspicionem adductas fuisse, in quibusdam Christiani Orbis partibus, & aut igni datas, aut mortis periculum vix evasisse: neque alia de caussâ reas vulgo creditas, quàm quod sub fasce annorum illarum humeri jam curvarentur. Sed mihi in primis tum desipuisse videntur Majores nostri, quum impostoribus iis, quos *Zingaros*, vel *Zinganos*, appellarunt, & adhuc nos appellamus, aditum liberum in Italiam permisere. Non ante Annum MCCCC. pessimum hoc hominum genus e latebris suis emersit, Aegyptum patriam simulans, & dictitans, ereptam sibi fuisse terram suam a Rege Hungariae: quod risum moveat Geographiae gnaris; sed imperitis

A fucum faciebat. Quod veri videtur similius, gens ista e Walachia & conterminis regionibus originem duxit; & adhuc ingens eorum copia visitur in oppidis Hungariae, Serviae, Bulgariae, & Macedoniae. Sive ergo e suis sedibus pulsa, sive sponte egressa spurca gens mille mendaciis sibi viam sternens apud Bardos

B Populos, modum invenit persistendi semper in eisdem Provinciis, quamquam stabiles nunquam permanerent. Nullus iis ager frumenta dabat, nulla Ars lucrum suppeditabat. Furtum tantummodo, rapina, fraudes, inexhaustum iis horreum ac aerarium perpetuo fuere. Neque hoc Italico vulgo ignotum: attamen tolerata est

C infamis erronum colluvies, quod mentirentur, sibi poenitentiam vagandi septem annis impositam fuisse, & quod plus est, vim ac artem divinandi futura sibi tribuerent. Puer audiebam eos venditare, sibi interdictum ultra triduum in uno loco morari: licere quoque sibi, veniâ a Romano Pontifice factâ, in quocumque

D loco consisterent, victum inde conquirere.

Quo tempore *Zingari* vel *Zingani* in hasce regiones primum sint illapsi, adnotatum est in Historia Miscella Bononiensi, a me editâ Tomo XVIII. Rer. Italicarum. Ibi legas ad Annum Christi MCCCCXXII. *A dì 18. di Luglio venne in Bologna un*

E *Duca di Egitto, il quale aveva nome il Duca Andrea: e venne con donne, putti, e uomini del suo paese: e potevano essere ben cento persone &c. Aveano un decreto del Re d'Ungheria, ch' era Imperadore, per vigore di cui essi poteano rubare per tutti que' sette anni per tutto, dove andassero, e che non potesse essere fatta loro giustizia. Sicchè, quando arrivarono a Bologna,* allog-

alloggiarono alla Porta di Galliera dentro, e di fuori: e dormivano sotto i portici, salvo che il Duca alloggiava nell' albergo del Re. Stettero in Bologna quindici giorni. In quel tempo molta gente andava a vederli per rispetto della Moglie del Duca, che sapeva indovinare, e dir quello, che una persona dovea avere in sua vita, & anche quello, che avea al presente, e quanti figliuoli; e se una femmina era cattiva o buona, e altre cose. Di cose assai diceva il vero. E quando alcuni vi andavano di que' pochi, che volevano far' indovinare de' loro fatti, pochi vi andavano, che loro non rubassero la borsa, o non tagliassero il tessuto alle femmine. Anche andavano le femine loro per la Città, a sei e a otto insieme. Entravano nelle Case de' Cittadini, e davano loro ciance. Alcuna di quelle si ficcava sotto quello, che poteva avere. Anche andavano nelle botteghe, mostrando di voler comperare alcuna cosa, e una di loro rubava &c. Neque putes, Italiam satis fuisse ejusmodi praedonum gregi, quem sensim augebant viri & feminae ex iis ipsis regionibus, per quas pertransibant, collecti. Auctor est Krantzius in Saxonica Historia, eos Anno MCCCCXVII. in Saxonia primum versari coepisse, eosque graphice describit, *Zygenos*, seu *Zigeunos* eos appellans. Aventinus quoque ad Annum MCCCCXL. refert priores illorum excursiones in Bavariam, neque eorum mendacia silet. Pari successu effudere sese foedissimae illius gentis examina in Belgium, in Galliam, ubi *Aegyptii*, seu *Bohemi* appellantur, & in Hispaniam, ubi *Gittani* eis nomen est. Et quamquam publicis saepe edictis proscripti exclusique fuerint, nondum tamen eorum progenies in Occidente defecit: fortasse quod muneribus e latrocinio coactis oculos iis eripiant, quorum est vigilare ad publicae rei securitatem atque tutelam. Puer quum essem, memini, me ab eorum uncis unguibus immunem abire non potuisse. Severissimis etiam poenis interdictus est iis aditus in Mutinensem Ducatum: nihilo tamen secius aliquot impune apud nos postea vidi; & certe in finitima quadam regione, & alibi, multa adhuc est iis licentia & quies. Innumeras quoque istorum turmas vagari per Turcarum Regna, testantibus mihi multis, exploratum habeo. Quid aliud ergo dicendum superest, nisi quod Henricus Spondanus in Annalib. Ecclesiastic. ad Annum MCCCCXVII. num. 14. adversùs hoc pestiferum hominum genus gravi epiphonemate scriptum reliquit? *Turba*, inquit ille, *est congerronum, praestigiatorum, & furum, impune ubique latrocinantium, & stolidam plebem fatuis suis divinationibus, ac rerum permutationibus decipientium: quos sane miramur a Principibus & Magistratibus non solùm permitti, verùm etiam protegi ac defendi*. Unde verò *Zingarorum* vocabulum deductum fuerit, si petas, adi Alexandrum Tassonium Mutinensem virum doctissimum in Lib. 8. Cap. 3. *Pensieri diversi*, Ferrarium, & Menagium in origin. Linguae Italicae.

Inter Superstitiones numeratur quoque *observatio temporum*, sive *dierum*. Frequentissima haec olim fuit, reclamantibus frustra Ecclesiae Pastoribus, ac Patribus. Et vetustissima quidem pravae hujus opinionis origo: nempe ab Aegyptiis, Etruscis, Romanis, aliisque gentibus falsae Religioni addictis, in Christianum Populum delapsa est credulitas, statos quosdam dies haberi, quibus quidquid negotii in-

inchoatur, aut faciendum suscipitur, infaustos exitus consequetur. Chrysostomus in Homil. 33. ad Populum, Ambrosius, Augustinus, & antiqua Concilia in haec deliramenta potissimum intonuere. Nicolaus etiam I. Papa in Responf. ad Consult. Bulgaror. Articul. 34. haec habet: *Praeterea consulitis, an sit aliqua dies, in qua non oporteat ad proeliandum exire. Non est ulla dies in quibuscumque negotiis incipiendis vel exercendis penitus observanda, quam non sit in diebus spes nostra ponenda &c.* Tum Articulo 35. addit: *Nam illa, quae commemorastis, idest diei & horae observationes, incantationes, joca, & iniqua carmina, atque auguria, pompae ac operationes Diaboli sunt &c.* Sed quàm pertinax impia haec observatio etiam inter Christi fideles fuerit, exemplo erunt *dies Aegyptiaci* a remota antiquitate ad Saeculum usque XVI. Christianae Aere diligentissime a plerisque servati, & publicis etiam Kalendariis inscripti, ut ostendi in Praefatione ad gemina vetusta Kalendaria, Part. II. Tomi II. Rer. Italic. pag. 1023. Videlicet singulis mensibus dies duo adeo infausti, adeoque mali ominis, atque ii suis sedibus designati, decurrere putabantur, ut nihil nisi adversi tunc operanti formidandum foret. Non vulgus duntaxat, sed & homines politioris Minervae, iis diebus sibi religiose cavebant, rati traditionem hanc tantâ antiquitate stipatam gravibus fundamentis niti, quae tamen unice in nubibus, sive in impostorum phantasia olim fabricata fuit. Audi Sanctum Augustinum in Expositione Epist. ad Galatas Cap. 4. *Vulgatissimus est error Gentilium iste, ut vel in agendis rebus, vel in expectandis eventibus vitae ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldaeis notatos dies, & menses, & annos, & tempora observent.* Rolandinus verò Historicus Lib. 3. Cap. 9. Chronic. ad Annum MCCXXXVI. sinistram Patavini exercitus expeditionem narraturus, ait: *Et movit exercitus de Padua die III. intrante Octubri; & erat Aegyptiaca dies illa.* Tum Lib. 4. Cap. 5. tentatam Anno MCCXXXVIII. infelici exitu ab Estensi Marchione Patavinam Urbem describens, haec habet: *Venit cum multa turba, & armata manu, usque ad Pratum Vallis, quod est in suburbio Civitatis: & fuit hoc in XIII. Julii praescripti Anni MCCXXXVIII. & erat Aegyptiaca dies illa:* quo revera in Kalendario, a me edito, adnotatur infausta illa, ut credebatur, dies. Porro quantae antiquitatis sit Superstitio haec, discas e Kalendario Furii Dyonisii Filocali, spectante ad Annum Christi CCCLIV. edito a Clarifs. P. Janningo Soc. Jesu in Tom. 7. Junii inter Acta Sanctorum, ubi leguntur singulis mensibus Gemini *Dies Aegyptiaci.* Et diu quidem superstitiosam ejusmodi dierum observationem perdurasse dixi. Nempe, ut antiquiores Libros omittam, visitur in Estensi Bibliotheca Breviarium Romanum MStum membranaceum, elegantissima picturâ ornatum, & circiter Annum MCCCCLXXX. manu scriptum. Praecedit Kalendarium, in quo *Aegyptiaci dies*, immo & horae perniciosae, versibus unicuique mensi appositis, designantur. Ad Januarium mensem hi leguntur:

Prima dies Jani timor est, & Septima vani.
Nona parit bellum: sed Quinta dat hora flagellum.

Quantâ verò insaniâ, & quot superstitiosis ritibus, choreis, & victimis, olim in Romano Imperio Kalendae Januarii celebrarentur, notissimum est Eruditis. Sed ne Ethnicismo quidem sublato, sublata est superstitiosa illius diei solemnitas, in quam declamarunt saepe Romani Pontifices, Sancti Patres, & Concilia. Quod mirere, ipso etiam Seculo VIII. atque in ipsa Urbe aeterna Populus antiquorum rituum tenax, nondum haec deliria dedidicerat. Audi Sanctum Bonifacium, insignem primum Moguntinum Episcopum & Martyrem, hisce verbis ad Zachariam summum Pontificem Epistolâ 132. scribentem. Scilicet is dolet, *quia carnales homines idiotae, Alamanni, vel Bajoarii, vel Franci, si juxta Romanam Urbem aliquid facere viderint ex his peccatis, quae nos prohibemus, licitum & concessum a Sacerdotibus esse putant, & nobis improperium deputant, & sibi scandalum vitae accipiunt. Sicut affirmant, se vidisse annis singulis in Romana Urbe, & juxta Ecclesiam, in die vel nocte, quando Kalendae Januarii intrant, Paganorum consuetudine choros ducere per plateas, & acclamationes ritu Gentilium, & cantationes sacrilegas celebrare: & mensas illa die vel nocte dapibus celebrare; & nullum de domo sua vel ignem, vel ferramentum, vel aliquid commodi vicino suo praestare velle. Dicunt quoque, se vidisse ibi mulieres Pagano ritu Phylacteria & ligaturas in brachiis & cruribus ligatas habere, & publice ad vendendum venales ad comparandum aliis offerre. Quae omnia eo quod ibi a carnalibus & insipientibus videntur, nobis heic & improperium & impedimentum praedicationis & doctrinae perficiunt.* Paria etiam dici possent de *Kalendis Augusti*, quae apud nos a Feriis adhuc

A retinent nomen *Feragosto*, non cessante vulgo ea die vino & epulis indulgere. Hisce junge *Bacchanalia*, *Vindemias Nolanas*, atque horum similia, quae a sera antiquitate ad nos usque, veluti hereditaria, pervenerunt. Redeo ad stultam dierum observationem. Profectò ne heic quidem Majorum nostrorum mores ac
B improvidam credulitatem, sive superstitionem mirari nobis licet, quum ne nostra quidem aetas careat hominibus, & fortasse plus sibi sapientiae tribuentibus, quàm rudium Saeculorum mentes sibi tribuerent: qui die Veneris nullum iter inchoarent, veriti, ne exemplo suo verum comprobarent adagium quoddam Hispa-
C nicum nempe: *Die Martis, aut Veneris neque nuptias, neque iter institue.* Qui etiam horrent, si quando ad mensam cum duodecim aliis convivis se sedere deprehendunt: opinio enim invaluit, non excessurum annum integrum, quin ex iis tredecim unum mors insidiosa surripiat. Qui denique, ut plura alia praeteream,
D si fortè sal in mensa effundi conspiciunt, infortunium aliquod imminere sibi continuo persuadent. Rident haec omnia cordati viri; sed timidis ea persuasio ne forcipibus quidem adhibitis eripi queat.

Excogitari quippe non potest, quàm tenax interdum sit Populus morum
E & opinionum antiquarum, & praecipue ubi agitur de publico laetitiae spectaculo, aut de spe lucri, aut de periculis evitandis. Et heic traditio majorum sufficit: neque ratio alia, cur ita agatur aut credatur, exigitur. Exemplum alterum accipe. Tum Ferrariae, tum Mutinae (an & in aliis Urbibus id contingat, ignoro) Majo mense nuptias inire, apud plerosque piaculum foret. Scilicet aut

in

in conjuges, aut in prolem, quae inde emergeret, innumera incommoda atque adversa manarent. Sed unde ridenda haec opinio? Eam novimus vetustissimam esse, quippe Ovidius Lib. quincto Fastorum, auctor est, jam tum timuisse sibi homines a nuptiis Majo mense celebratis. Inquit autem:

Hac quoque de caussâ, si nos proverbia tangunt,
Mense malum Majo nubere, Vulgus ait.

Plutarchus etiam meminit insulsae hujus, sed tamen passim receptae apud Romanos consuetudinis, in Quaest. Rom. Equidem praefracte contendere nolim, quin posterioribus hisce Seculis, inspecto ritu Romanorum apud Ovidium, rursus obliterata haec opinio resurgere, atque apud Populum vulgata, iterum in omnium mentes ac aedes penetrare potuerit; sed veri etiam simile videatur, eam interrupto cursu, vel post attritum Romanorum imperium, perseverasse apud quasdam ex Italicis gentibus eâdem ratione, qua adhuc Mediolani, dum nuptiis peractis mas & femina procedunt, pueri id animadvertentes, statim hisce obstrepunt vocibus: *All' aminee, all' aminee*, hoc est, *Hymenaeum*, secundùm morem veterum inclamantes. Neque enim unquam e Populi ore, antiquorum rituum tenacissimi, consueta illa Gentilium acclamatio recessit. Sed quando Mediolanum venimus, heic consistamus velim, ut nonnulla Superstitionis vestigia, quae illic olim vigebant, agnoscamus. Scilicet religioni sibi non ducebant Custodes atque Ministri celebris Ambrosianae Basilicae *Simulacrum Herculis* in ipso Templo habere, & quidem ad ostia Chori. Audi Landulphum juniorem Hist. Mediolanens. Cap. 10. Tomo V. pag. 481. Rerum Italicar. de Presbytero Liprando ista tradentem: *Eamdem Ecclesiam intravit, & pulpitum cum Arialdo de Maregnano ascendit; & facto silentio in Populo, & Presbytero stante nudis pedibus super lapidem marmoreum, qui in introitu Chori continet Herculis Simulacrum, idem Grossolanus ait &c.* Plura de hoc Simulacro habet Puricellius tum in Monument. Basilic. Ambrosian. tum in Vita Sancti Herlembaldi. Ego id unum persequor, bonis Mediolanensibus, dum Saecula rudia decurrebant, in mentem non venisse, quantum dedeceret inter Christianorum sacra statuam servare Herculis, non solùm profani ac Ethnici hominis, sed etiam inter Divos a caeca veterum Superstitione relati. Sed ejusmodi opprobrium posteri meliora edocti inde tandem exturbarunt. In eâdem autem Basilicâ sub navi majori visitur adhuc marmoreae columnae impositus *Serpens aeneus*, quem Landulphus senior in Hist. Mediolanens. Lib. 2. Cap. 18. Tomo IV. Rer. Italicarum, e Constantinopoli ab Arnulpho Episcopo delatum circiter Annum Christi MII. scribit, eumdemque putat, *quem Moyses in Deserto, divino imperio admonitus, coram Filiis Israël exaltaverat.* Exsibilanda plane opinio, quae adversantem habet sacram Historiam, traditionemque Patrum. Multa de Serpente hoc aeneo commentatus est supra memoratus Puricellius, sed plura Petrus Paulus Boscha, qui temporis, ut mihi videtur, prodigus, leve hoc argumentum singulari Libello jam edito inlustrandum sibi suscepit, congessitque omnes tum Vulgi, tum doctorum hominum opiniones, plerasque ineptas ea de re. Fuere tamen Eruditi non pauci, inter

quos

quos praecipue recensendus Alciatus V. Cl., qui in hoc Serpente vestigium pertinax Ethnicae Superstitionis latere suspicati sunt, quasi haec imago fuerit Aesculapii, sub specie Serpentis a Romanis, Graecisque olim culti, quae in sacram illam Basilicam antiquis temporibus irrepserit, & adhuc ibi cubet. Mea sententia est, non alio consilio ab antiquis aeneum illum Serpentem collocatum in Ambrosiano Templo fuisse, quàm ut exprimeretur, quod divinus Redemtor noster Johannis Cap. 3. vers. 14. dixit: *Sicut Moyses exaltavit Serpentem in Deserto, ita exaltari oportet Filium Hominis*. Fuisse hanc veterum mentem, certâ quadam conjecturâ assequutus mihi videor, postquam agnovi, qualis ante tria Secula esset facies loci illius. Adservatur in Estensi Bibliotheca, *Angeli Decembris Vigevii* (scilicet Vigevanensis) *Commentarius de Supplicationibus Majis, ac veterum Religionibus ad Cl. V. Johannem Tuscanellam*. Codex ipse MStus ad eundem Tuscanellam olim spectabat. Ibi verò haec adnotata sunt in fronte Libelli: *Hic sermo, sive Commentarius actus est Mediolani, & in Mediolanensi Templo primario beatissimi Divi Ambrosii, diebus autem Majalibus, quibus triduum quotannis litationes Christo referuntur, Anno ejusdem MCCCCXLVII.* Multa autem occurrunt illic, quae excerpenda duxi atque heic exhibenda, utpote argumento nostro accommodata. Idem Opusculum occurit mihi inter Codices MStos Ambrosianae Bibliothecae, ubi Johannes Tuscanella appellatur *Secretarius*, nempe Ducis Mediolanensis.

Itaque primo conjectatur Decembrius, Sanctum Ambrosium, ubi condendae Basilicae consilium iniit, sacrilega Ethnicorum fana reliqua evertisse, & ejusmodi rudera in despectum profanae Religionis, & prostratae Idololatriae servata, convertisse in usum Basilicae suae Deo vero sacratae. Inter cetera auctor est, Columnas duas in Ambrosiana Basilica collocatas fuisse. In una *Crucifixi* effigies superimposita: in altera *Serpens Aeneus* spectabatur. Itaque commemorat *Anguem aereum in medio Templi super Columna, laevâque astantem sinuoso volumine: quod Arianorum Idolum fuisset, aut Aesculapio fortè dicatum, cui consecratus est Serpens, aut ex Vetere Testamento susceptum. Nam de Moyse secundùm consuetudinem, sive Mose potius, ut Juvenali placet, atque ejus Virgâ, aliae sunt ambages. Super altera* (idest Columna) *insignem Crucifixi imaginem. Hoc itidem controversiae genus ab eodem conditore compertum, ut quum hanc supplices intentâ facie & animo adoraremus, illi contra ad ignominiae notam terga verterentur*. Ineptam profectò conjecturam. Tam inconsulti, aut infantes, Decembri mi, non erant primi Ecclesiae Patres, eoque minus Ambrosius sanctissimus aeque ac sapientissimus Vir, ut in Templa Christo sacra inferrent Simulacra falsorum Numinum, veluti monumenta ad exsecrationem piae Plebis exposita. Ea dejiciebant; ea oculis Populi ad Idololatriam facile proni, quàm accuratius poterant, surripiebant. Sed veri quidem mihi videtur simillima caussa, quam nuper innuebam, expositi illic Serpentis aenei. Nempe Mosaicus Serpens ad medelam Populi in eum respicientis (ut habetur Numer. Cap. 21. vers. 8.) pro signo positus est, *quem quum percussi aspicerent, sanabantur*. Atqui typus, ut vidimus, ille fuit Christi venturi, ad

ad cujus e Cruce pendentis adspe ctum sanandum erat humanum genus. Geminas ergo Columnas in ambrosiana Basilica veteres constituerunt: super unam Prototypi, & veritatis effigiem locantes, hoc est, Christi in Cruce exaltati Imaginem: super alteram Typum, seu symbolum Crucifixi ipsius, idest Serpentem a Moyse in Deserto exaltatum. Atque adeo utrobique inspiciebatur & colebatur Christus; non autem despiciebatur Aesculapii signum, aut Idolum aliquod Arianorum, qui nunquam Idololatriae fuere insimulati. Nostris temporibus ibi tantùm visitur Crucifixi Imago, diu nimirum ante amotâ columnâ. Perdurabat apud antiquos traditio, per Anguis illius effigiem designari Serpentem Mosaicum: Popellus autem, cui accessere etiam ex doctis nonnulli, inter quos Landulphus senior, ut supra vidimus, sibi persuadere coeperunt, Serpentem illum eumdem ipsum ipsissimum fuisse, qui a Moyse conflatus fuerat, quam fabulam confutare minime opus est. Ceterum audire juvat Decembrium ipsum alia narrantem, videlicet: *in eodem Templo* Ambrosiano, *atque ipsius adyti fronte, quae ad Occidentalem plagam vergit, Orgia Baccheja ex vetusto marmore caelata nunc etiam exstare. Quare haud temere olim fortè istic Libero Patri dicatum, seu Gentilium delubrum quoddam extitisse putandum. Namque ex uno latere ipsius Bacchi, ut opinabantur, seminudi esse simulacrum, atque ideo caprinâ pelle succinctum; quod hircus sibi soli consecretur: ex altero Thyasos, idest marium feminarumque choreas cum pampineis tyrsis & funalibus impressas.* Pergit ille, contendens, non Bacchum, sed Herculem sculptum ibi fuisse. *Itaque*, ait, *hoc in loco Herculem laevâ manu leonem per caudam humo tollere, tamquam gygas immanis, simul ac eumdem elatâ dextrâ nodoso stipite, idest clavâ, exanimare videtur.* Infra addit, Alcidem illum *nunc versis jacere vestigiis, cernuo recumbentem capite.* At nihil Superstitionis hac in re occurrit; casu enim factum, ut ejusmodi marmor, sive Bacchum, sive Herculem in iis anaglyphis referat, in Templi Ambrosiani faciem inlatum fuerit. Nulla autem errandi caussa, inde Populo creabatur, quid ibi inscriptum fuerit omnino ignoranti. Ita nihil improbandum reperias in altero Mediolanensium ritu, quem hisce verbis Decembrius describit. *Vetus institutum est, ut singulis Ambrosiani Festi solemnibus, quoniam id hyberno tempore contingit, ingentem molem ex omnium colorum cerâ, in diversorum florum herbarumque similitudinem, miro quodam artificio compositam, ante ipsius Ambrosii Aram offerant, in qua liventes uvarum racemi cum viridantibus pampinis singulari arte effícti cernuntur.*

Quod tamen aptius in rem nostram cadit, rationem tradit ille, qua Mediolanense Vulgus aetate sua sibi a fascino caverent, atque a grandine, fulminibus, & rursus aquam in ariditate terrae e coelo impetrarent. Ad primum quod attinet, *Serta*, inquit, *longi hinc inde torquibus ex discoloribus rosis, odoratisque graminibus revincta distendimus, sive floralia quaedam vincula (sic a Florâ Deâ libet appellare) eadem pariter, quae Ambrosiana cerea nuper memoravis. Neque dubium, id torquium genus a veteribus proditum; siquidem ante domorum fores, & in triviis (a Triviâ, ut puto, Deâ) in Templis pariter, coramque Deorum simulacris appendimus; priscâ, inquam, exceptum con-*

consuetudine. Quo pluribus, ut arbitror, viarum, caelique tractibus, & Populo & dies festa precesque protendantur. Et quacumque protendi, vergique videntur omnes scelestarum anuum fascinationes, impurorum sacerdotum carmina aboleri, simul furentes nimborum impetus, concretam grandinem, fulminea tela dilui opinantur. Hae vulgares eorum temporum opiniones & acta ad maleficia Magica, caelive tempestates avertendas. Qua autem ratione pluviam e nubibus evocarent, quae Decembrius subdit, nos edocebunt: Contra si nimio Solis ardore terrae dehiscant, quum siccis arvis arescunt intempestivae fruges, & quum sitiunt omni arbore frondes, Focos in propatulo exstruere mos est, quos rustici etiam in suburbanis majores instituunt. Id autem ferme Caniculario Mense qualibet aestate contingit. Desuperque abena undantia cum tripodibus, ad illius, ut putatur, beatissimi Johannis invocationem Evangeliorum Scriptoris, sive Martyrii sui memoriam. Quem quum olim patulo vase impii Gentiles, tamquam abeno ferventis olei pleno flammis superjecissent: fidei sese Salvatoris commisisse ferunt, eumque improviso atram tempestatem effusis imbribus injecisse, qua omnis illius ignis vapor extinctus est. Ut per hoc ideo sacrum, quod Vulgus ignorans Sacram Concham appellat, sive pro ejus nomine, quam Poëta Caerulam Concham dixit, sive pro eo certe, qualecumque fuerit concavum vas, undique labrum habens, pluviae tamdem exoptatae superveniant. Est adhuc Mediolani Basilica Sancti Johannis in Concha, in qua Patres Carmelitae Officia divina peragunt. Hinc ei nomen accesserit, hoc est, e *ferventis olei dolio*, in quod Sanctus Johannes, teste Tertulliano & Hieronymo, immissus fuit. Neque praetermittenda sunt, quae Decembrius dicere pergit, contemplanti absonam ipsius Plebis pietatem risum fortassis excitatura. Quae abena tamen, inquit, ne frustra flammis imposita videantur, multo varioque replent legumine, & salsis carnibus: unde dictum est Pleno copia cornu. Id autem obsonium impubes manus epulatur circum insultans, & recenti aquâ certatim se proluens. Alii autem non pluviam illi sanctissimo Viro superfusam asseverant; sed quod mirabilius fuit, oleum nequicquam ebullisse, neque laesisse magis, quàm si sine igne imposuissent. Utcumque id fuerit, hoc sacrum profectò eadem religione institutum videtur, ut facilius caelo imbres exorentur. Quam Vulgi opinionem haec insuper consuetudo confirmat: quod non se solùm epulantes injectis lymphis humectant, sed si quem fortè praetereuntem Sacerdotem ludentes animadverterint, eumdem quoque libentius socia aspergine madefaciunt. Quibus ludicris quum aliàs Rhaudensis noster Antonius, uti a se ipso percepi, fato an casu supervenisset, quo magis celebrioris famae, & reverentiae Monachum eum esse cognoscerent, eo densioribus aquis, tamquam imbribus, per fenestram desuper irroraverunt. En quibus actibus, utique superstitiosis, & non uno titulo improbandis, antiqui Mediolanenses exoptatum imbrem e caelo exprimerent: quorum violentiae nescio an idem caelum saepe victum se dederit. In quidem novi, haec non clanculum, non remotis testibus, sed in media ipsa Urbe, meridiano Sole micante, fieri consuevisse. Neque ipsemet Angelus Decembrius, vir alioquin eruditus, & non vulgaris intelligentiae, dum ea refert, damnat, immo comprobare videtur: adeo illius aevi bona gens, quod consuetum erat, & a Majoribus veluti hereditate acceptam, sanctum & omni cul-

culpae umbrâ immune arbitrabantur. Alium denique morem Mediolanensis Vulgi, recurrente Rogationum triduo, Decembrius enarrat, quem quia desiisse vidi, Lectorum examini subjiciendum puto. *Patritios ritus*, inquit ille, *accuratius attentissimis vobis expono. Ergo cum his simul frondibus, torquibusque, matres, & innuptae puellae sua vota connectunt, ex pannicibus* (ita scriptum) *consutiles liberorum imagines effingendo, quibus se se olim foetus suos rite concipere & educare confidunt. Proinde eadem Floralia* (ita ille supplicationes Majas appellat, quasi a Floralibus Ethnicorum festis ad nos derivatas: quod falsum plane est) *cum paxemadibus, & azimis, cum ovorum testis, & ossarum simulacris ad ejusmodi victus indulgentiam; cum variis olerum & leguminum generibus; cum ampullis quoque pensilibus, aquâ, vino, lacte, oleo, melle refertis, decoramus. Quam rursus consuetudinem putant ab antiquorum Monachorum, sive Eremitarum disciplinis, an Pythagoreorum, Pompilianorum, susceptam: qui ea tantummodo ab immortalibus impetrari licere, & ad humanam sustentationem sine animalium epulationibus satisfacere arbitrati sunt.* Haec Decembrius, quem denique dimissum volo.

Haec tamen pauca sunt ex iis, quae Saeculis rudibus usurpata fuere, nunc autem aut antiquata sunt, aut Ecclesiae decreto penitus sublata. Copiam fortasse miraremur, si prospectos omnes Majorum nostrorum ritus haberemus. Sunt etiam, quorum nomen perdurat, res autem aut cessavit, aut aliam faciem induit. Sacra Nativitate Christi recurrente, aut connexis diebus festis, mos olim fuit in summam laetitiam intra ipsas domos erumpere. Jocis, choreis, conviviis sacra illa dies agebatur, atque inter alia praegrandis stipes incendebatur, non sine superstitionum quarumdam additamento. In Florentino Vocabulario Academiae Furfuraceae haec ad vocem *Ceppo* adnotantur: *Battere, o ardere il Ceppo: dicono i fanciulli per la solennità del Natale a una certa funzione, nella quale da' loro maggiori sogliono ricevere donativi e mance, che poi assolutamente si dicon da questo Ceppi. Allegr.* 198. *Per trattenerli la sera, che s' arde il Ceppo a' nepotini.* — Sed vereor, ut ii rite fuerint interpretati hanc vocem; & certe eorum interpretationi exemplum adlatum minime respondet. Nimirum urebatur tunc revera caudex Arboris, quem *Ceppo* nos appellamus. Ego quoque puer in patria mea Vineola audiebam, in Vigiliis Nativitatis Domini comburi il *Ceppo*; & quum per eos dies invitarer ad prandendum apud affines meos, id appellabatur *andare a Ceppo*. Sed vix antiqui ritus vestigium nunc superest. Quid olim ea occasione perageretur, habeo, qui luculentius nobis explicet. Is est Georgius Vallagusa, cujus Opusculum MStum in Bibliotheca Ambrosiana adservatur *de origine & caussis Ceremoniarum, quae celebrantur in Natalitiis.* Dialogus est inter Philippum Mariam, Johannem Sphortiam, & Ludovicum, Francisci Sfortiae I. inclyti Mediolanensium Ducis filios, & ipsum Georgium, illorum Praeceptorem, circiter Annum MCCCCLXX. scriptus. Opusculo argumentum praebuit idem ritus, quem nunc innuebam. Inducitur ibi omnium primus Philippus Maria fari his verbis: *Perpulcher est profectò, Sphortia germane frater, apparatus iste ab Illustrissimis parentibus nostris quotannis hoc Natali die repetitus. Delectat me non mediocriter caterva haec Nobilium in hac nostra Aula frequens, dum Stipes iste hac solemnitate in ignem conjici-*

njicitur. Sphortia: *Afficit enim magnopere laetitia ac hilaritate non ipsam Regiam dumtaxat, sed totam quoque Civitatem. Hoc ab Illustrissimo Avo nostro Philippo Maria emanasse accipio. Sed nescio quo pacto nunc apertius, ac in omnium Civium conspectu celebratum majorem affert cunctis voluptatem. Quare & parentum & Avi nos quoque vestigia prosequamur. Eja agite, fratres, si libet, de more Lignum afferri jubeamus*. Johannes: *Favete linguis, pueri: vos furcas attollite bicornes: excitate ignem: Stipitem ubertim mero rigate; dulcesque infundite liquores. Totamque hanc vesperam jucundissimis agamus saltationibus ac jocis*. Philippus: *Recte, ac pro tempore nos frater hortatur &c.* Pergunt deinde fratres investigare originem & caussam hujusce ritus, quem etiam fatentur a viris sacrae Theologiae peritis fuisse improbatum. Infra verò ait Georgius: *Stipitem in primis in ignem comburendum projiciunt, quem variis frondibus, ac amoenissimis pomis ornant instar arboris. Vinum ex hinc ter in ignem immergitur: tum juniperum una comburant*. Mutinae & Bononiae adhuc in pervigilio Nativitatis Domini vespere comburi a Plebe juniperi solent: quod antiquati ritus reliquias esse non immerito censeas. Infra in eodem Opusculo haec alia leguntur: *Consuevit pater-familias toti familiae nummos hac die conferre, quibus his diebus festis ludos passim ludant &c.* Nunc apud multos post coenam sacri Pervigilii unum aut plura praemia proponuntur, & eventus sortis dijudicat, cui sint tribuenda. Pergit alio in loco scribere Vallagusa: *Panes tres magnitudine praestantes, ut scis, his diebus conficiuntur, quorum limbum per totum annum observandum abscindimus &c.* Durat adhuc apud complures Mutinenses eadem consuetudo, & perquam notus est *il Pane da Natale*. Ad haec *Ciceram, annitem, rictumque porcinum* eo die ad mensam adhibita scribit; *Caput verò comedere nefas*. Haec autem singula Georgius, ut a Majoribus nostris Superstitionis culpam amoliatur, putat varia complecti Christianorum Mysteria; atque ideo laudanda, non autem improbanda: quod nemini sacrae Religionis perito unquam persuadeat. Simili tamen ratione & pace animi adhuc apud quosdam Populos in tripudiis & jocis agitur *dies Regum*, hoc est Epiphania Domini. Abundabant olim ejusmodi ritus, aut Superstitione, aut ejus saltem colore infecti. Sanctus Bernardinus enumerat, ac damnat Tomo primo, Sermone primo in Quadragesi. Articulo tertio, complures ex iis superstitiosis actibus, qui aetate sua, eodem nempe Seculo XV. vigebant. Sed ea in abdito peragebantur: & non paucae, ne dicam innumerae, ex hisce clandestinis Superstitionibus nostris etiam temporibus supersunt. Ego hactenus nonnullas sum persequutus, quae olim palam, & ab universo Populo sine haesitatione usurpatae fuerunt. Gratiae habendae sunt sacro Tridentino Concilio, cujus operâ Superstitioni multum detractum fuit. Gratiae studio Sancti Caroli Borromaei, qui plurimos ex pravis hisce moribus ab sua Dioecesi, atque ex finitimis eliminavit, immo elaboratis suis Conciliis, reliquis Episcopis praeluxit, ut agros suos ab hujusmodi dumetis expurgarent, quorum tamen, dum homines erunt, semina perdurabunt. Quid verò superstitionum pepererit, & adhuc aetate hac nostra pariat iniquissimus Ludus ille, quem *Lotto di Genova* appellant, vix longâ oratione explicari possent. Sed haec satis superque.

QUAENAM HAERESES SAECULIS RUDIBUS ITALIAM DIVEXARINT.

DISSERTATIO SEXAGESIMA.

DISSERTATIO

SEXAGESIMA.

Portet Haereses esse, ajebat Apostolus in Prima ad Corinthios. Quare nil mirum, si Italiam quoque, ubi praecipua Catholicae Religionis sedes posita est, haec ipsa calamitas interdum divexarit. Quales autem haereses in suo sinu numerarit Italia, ex quo gentes exterae felicissimam hanc Provinciam sibi subjecere, Lectores minus periti edocendi sunt. Arrianismum Gothi in Italiam adduxere secum sub Theoderico Rege, sed tantâ moderatione, ut Catholicis secus sentientibus nullam vim inferrent. Successere Anno Christi DLXVIII. Langobardi plerique pravis iisdem opinionibus infecti, & contra Catholicos male animati. Verùm bene cessit, quod Regale solium illius gentis tenuit non multos post annos Theodelinda Catholica ac piissima Regina. Illius enim operâ Aginulfus Rex, & ad exemplum Regis ceteri ferme Langobardi, impiam haeresim ejurarunt sub Gregorio Magno Pontifice, & iisdem fere temporibus, quibus Gothi Arriani in Hispania Catholicorum Fidem amplexi sunt. Summa pax deinde per plura Secula orthodoxae Religioni in Italia fuit. Nullum Schisma Latinorum
A Ecclesiam turbavit; & cum Romano Pontifice concordes fuere, eique paruerunt potiora Occidentis Regna. Diu quidem perstitere in Idolorum cultu Populi Septentrionis incolae, Frisii nempe, Dani, Sueci, Saxones, Borussi, Poloni, Lithuani, atque alii ad Polum Arcticum siti. In eos tamen sensim penetravit Christi nomen
B eo successu, ut Seculo XV. immo & XIV. (Lithuanis tandem Anno MCCCLXXXVII. pristinos errores deponentibus) sub vexillo Crucis & sub Romano Pontifice universi militarent. Graecos praetereo, Russos, aliasque Orientis nationes, Christum professas. Exploratum quippe est, eas per teterrimum Schisma a
C Romana Ecclesia Saeculo Nono discessisse: cui vulneri nunquam postea licuit constantem medicinam adhibere. Quid tantam animorum ac sententiarum concordiam in sinu Ecclesiae tandiu aluerit, si quaeras, responsum accipe: Divina protectio, atque voluntas, & Christianorum veneratio erga Apostolicam Sedem, om-
D nium Ecclesiarum Matrem, & verae semper doctrinae Magistram. Ceterum si quam ex humanis caussis excogitare fas est, tam invidendam tranquillitatem firmavit Ignorantia ipsa. Si quid boni fructus arbor illa mala, Superstitionis alioquin, aliorumque malorum origo, apta est ad gignen-

gignendum, hunc saltem producere consuevit. Non est certe unquam optanda Christiano, immo fugienda est, ac potissimùm Clero inscitia divinarum rerum, sacrorumque Librorum, & de nomine tantùm nosse Fidei Sanctissimae, quam profitemur, doctrinam. Attamen quum Populus, & potissimum Clerus, non plus sapere curat quam oportet sapere, ac Traditionem tantummodo (ut re vera tunc factum est) auscultat, eamque Religionem sequitur, quam a teneris unguiculis accepit, vix est, ut a sententiâ discedat, ac in novas absurdasque opiniones obfirmato animo rapiatur, nisi sint, qui dulcia seminent deliria: quo casu Ignari facilius quàm Docti in retia ruunt. Haereses profectò graviores pertinacioresque una fere semper Superbia in Ecclesiam invexit. Ab ista verò, si comitem Scientiam habet, nimium saepe timendum est. Quod non ita dictum velim, quasi Theologiae studia, & sacrarum Scripturarum continuam meditationem, aliqua ex parte dissuadere sit animus, quum contra Catholicae Ecclesiae nimium intersit Pastores ac Ministros omnes habere in Religionis doctrina versatissimos; neque enim illa sibi timet a Veritate & Scientiâ, immo his potissimùm indiget. Sed simul optandum est, ut conjuncta cum Scientia, atque amore Veritatis incedat Humilitas, & quamcumque Novitatem in dogmate animus perhorrescat. Uti enim ajebam, a Superbia, atque ab aliis perversis animi affectibus Haereses revera emergere solent. Itaque illud affirmo, nihil iis temporibus in Fide quemquam nutasse, aut novas impiasque opiniones advexisse, eâ etiam de causâ, quod illiterati indoctique plerique Fidelium a quaestionibus ac disputationibus abstinerent, e quibus manasse tam saepe discordias atque errores tenaci mente adoptatos jam novimus. Profectò ne iis quidem temporibus ignota fuit Italicae genti Iconoclastica Haeresis, immo eam Claudius Taurinensis Episcopus palam protexit. Gotescalchi quoque dogmata in Marchia Veronensi originem quodammodo cepere. Attamen constans in avita Religione Italia tunc stetit. Neque tamen iisdem, aut proximis temporibus defuere scandala enormia, quae pusillos ad Religionis alioquin immaculatae comtemtum adducere possent. Nam Saeculo praesertim Decimo (bone Deus!) quot inaudita monstra non solùm bene multas Episcoporum & Abbatum Sedes, sed & ipsam Apostolicam tenuere, aut usurpavere! Cernere quoque passim erat perditos Cleri, ipsorumque Monachorum mores; & Ecclesiarum Rectores non paucos luporum quàm Pastorum appellatione digniores. Nihilo tamen secius Ecclesiae suae incolumitati divina clementia prospexit, & rite sua promissa Christus implevit, quando ne tunc quidem, hoc est, in tanta morum ac disciplinae corruptela, Sponsam suam a Veritate atque a recta Fide deflectere passus est. Mala haec agnoscebat & populus, sed simul majorum Fidem sanctissimam, ejusque mandata justissima sentiebat. Eximii Theologi tunc desiderabantur, sed quum quisque tradita a Majoribus bonâ fide credere ac tueri pergeret, factum est, ut nullum perniciosum Dogma gregem Christi inquinarit.

Sed post Annum a Christo nato Millesimum serpere in Italia coepere Manicheismi semina, quae Haeresis vetustissima, & nunquam in Oriente extincta, in Armenia & Bulgaria potissi-

tissimum altas radices egerat, atque inde ad nos etiam advecta fuisse non injuriâ putatur. Petrus Siculus, qui circiter Annum Christi DCCCLXX. Manichaeorum Historiam Graecis literis tradidit, jam tum monuit, eos cogitasse de sede statuenda apud Bulgaros, uti revera accidit: eosque describit, quales subsequuta Secula agnoverunt, vafros, subdolos, hypocritas, & mille fraudibus suam obtegentes impietatem. Et in Bulgaria quidem diu viguit eorum, ut ita dicam, summus Antistes. Ad ista accedat etiam testis Photius, qui iisdem floruit temporibus, vir nemini Eruditorum non notus ob ejus eruditionem & vitia, simulque ob turbas in Ecclesia excitatas. Inter ejus Opera nondum edita, ut didici e Catalogo MSto Bibliothecae Regiae Scorialensis, habetur *Tractatus de recèns exortâ*, idest de repullulante, *Haeresi Manichaeorum, eorumque detestabilibus dogmatis*. Item *Eclogae variarum Dissertationum, quas habuit cum Nicephoro, qui e Manichaeorum Haeresi recens conversus erat*. Sunt & alia ibi opuscula Photii, luce adhuc carentia, nisi incendium aliquod omnia absumserit. Clarissimus vero P. Bernardus Montfauconius e Congregatione Benedictinorum Sancti Mauri, in Bibliotheca Coisliniana pag. 349. partem prioris Operis evulgavit, cujus etiam compendium extat in Euthymii Panoplia. *Eclogas* autem illas ne accuratissimus quidem Polyhistor Johannes Albertus Fabricius agnovit in Volumine Nono Bibliothecae Graecae, ubi Photii scripta adhuc inedita recenset. Quo autem tempore *Manichaei* isti recentiores in Italiam, ac subinde in Galliam clandestinis gressibus penetrarint, memoriae prodidit Rodulphus Glaber Lib. 3. Cap. 8. Histor. Auctor iste est, circiter Annum Christi MXXVII. *a muliere quadam ex Italia procedente, insanissimam hanc Haeresim in Galliis habuisse exordium*. Manetis germina illa fuere; neque aliam originem habuisse videntur errores *Gerardi Haeretici*, ejusque sociorum, quos Heribertus Mediolanensis Archiepiscopus circiter Annum MXL. deprehendit grassantes in Castello Montisfortis Dioecesis Taurinensis. Vide Landulphum Seniorem Lib. 2. Cap. 27. Histor. Mediolanens. Tomo IV. Rer. Italicarum, qui eorum dogmata perversissima literis consignavit. Multus autem est doctissimus Bossuetus Episcopus Meldensis Lib. XI. Histor. Variation. in ostendenda propagatione nefandae hujus Sectae per Galliam, Germaniam, Belgium, Angliam, aliasque Provincias temporibus iis, & duobus subsequentibus Seculis. Ego nonnulla persequar, quae ad Italiam spectant. Saeculo ut vidimus, Undecimo praecipue in Insubres, atque in ipsam splendidissimam Mediolani Urbem penetravit *Manichaeorum* venenum ex Oriente delatum, immistumque aliis faecibus Gnosticorum veterum. *Patarini* apud Mediolanenses sunt appellati. Tam Landulphus Senior, quàm Arnulphus Saeculo Christi Undecimo ejus Urbis Historici, editi Tomo IV. Rer. Italicarum, hoc nomine non semel donant Catholicos duntaxat, & Romanae Ecclesiae fautores, qui zelo, & quidem interdum exuberanti, in Sacerdotes Mediolanenses nuptiis addictos arma arripuerant. Landulpho quoque Juniore Historico Mediolanensi teste Cap. I. Histor. Tomo V. Rer. Italicarum Presbyter Liprandus, Apostolicae Sedi addictissimus, appellatus est a Conrado Rege Italiae *Magister Patariorum*. Quare

re Vocabuli hujus origo, quod gloriam primo praetulit, deinde verò ad Haereticos translatum fuit, nunc nobis est investiganda. Exploratum habemus, novos Manichaeos, quorum postea contagione diu afflicta est Italia, non solùm contemtui habuisse, sed omnino aversatos fuisse Sacerdotes ac Pastores Ecclesiae Catholicae. Papam singularem, seu Pseudo Papam, sibi in Bulgaria constituerant, atque in universum Ordinem Ecclesiasticum internecinum odium alebant. Ad haec Nuptias Manichaei antiqui damnabant, & recentiores. In Opusculo MSto *Gregorii* cujusdam *contra Manichaeos*, *qui Paterini dicuntur*, Cap. 2. est *de Matrimonio*, *quod Catholicus approbat*, *Paterinus damnat*. Idem habet Rogerius Hovedenus in Annalibus ad Annum MCLXXVI. ut alios omittam.

Vulgata erat Mediolani haec Manichaeorum insania. Itaque ubi Laicorum zelus & furor in ea Urbe exarsit adversùs Clerum, iniquo animo ferentem leges continentiae, a primis Ecclesiae Seculis gradui Sacerdotali indictas: Clerici illi, eorumque asseclae hoc adversariorum genus in album Manichaeorum retulere, eosque vocabulo novo *Paterinos* appellarunt, quasi Clerum & Nuptias aversarentur. Arnulphus Mediolanensis Lib. 3. Cap. XI. Histor. circiter Annum Christi MLXXX. scribens: *Qui unanimes facti*, ait, *Ecclesias contemnunt*, *& divina spernunt cum Ministris Officia*, *asserentes omnia Simoniaca*. *Hos tales cetera vulgaritas ironice Patarines appellat*. Ita Arnulphus uxoratis, seu fornicariis Presbyteris & ipse consentiens, qui Cap. 6. Lib. 4. *Patarinorum numerum*, idest Romanae Ecclesiae Pastoribus, & meliori disciplinae addictorum, in immensum excrevisse prodit. Tum verò Cap. XI. ejusdem Libri haec habet: *Jam apparet Schismatis hujusce terminus*, *unde Patarinum processit primò vocabulum*, *non quidem industriâ*, *sed casu prolatum*. Hugonem quoque Flaviniacensem testem habemus in Chronico Pag. 228. *Paterinos* appellatos fuisse, qui Gregorio VII. legitimo Pontifici adhaerebant. Haec Sigonius noster in Lib. 9. de Regno Italiae non satis accurate perpendit, scribens: *Sacerdotes*, *qui uxores haberent*, *prae pudore separatim a ceteris rem divinam facere coactos in loco*, *qui Pataria dicitur*: *unde vulgo a pueris Patarini ad contumeliam dicebantur*. Immo contra qui Presbyteris ejusmodi adversati sunt, ii primum *Patarinorum* nomine donati fuere. Neque a loco, ubi congregarentur, ea appellatio petita videtur. Diserte enim scribit Arnulphus, illos *ironice* ita nuncupatos, neque *industriâ*, *sed casu*. Suspicatur Du-Cangius in Glossar. Latin. in eos hoc agnomen fuisse conjectum, *quod Papae*, *quem Patrem appellabant*, *adhaererent*. Sed nimis contorta est interpretatio, tum quod *Pater* Papam nequaquam satis apte, hoc est nullo singulari titulo, designet, ac genericum nimis sit; tum etiam quod Presbyteri incontinentes ab obsequio erga Romanum Pontificem revera non discessere, ita ut dicteriis impeterent adversarios, Gregorio VII. adhaerentes. Landulpho Seniore teste Lib. 3. Cap. 8. quidam Sacerdos contra Sanctum Arialdum, incontinentiae Cleri infensum, in haec verba erupit: *Tu solus in Mundo universo per detestabilem hypocrisim audes vitam Sacerdotum diffamare*. *Numquid tu solus per exsecrabilem Pathaliam*, *& quam plurima Sacramenta prava*, *Populi flammam super*

nos

nos accendis? In eodem Lib. Cap. XI. Dionysius Cardinalis haec ad Arialdum & ipse dixisse fertur: *Quum hujus inauditae Pataliae placitum cogitasti commovere, prius cum jejuniis multis debuisses consiliari, quàm hujusmodi negotium tam magnum & tam periculosum cum viris inliteratis inchoasse.* Rursus alibi *placitum Pataliae* memorat. Tum verò Cap. 20. ejusdem Libri scribit: *Alii intra Urbem & foris palatini canes, fibulâ dimissâ & acu, ceterisque negotiis, e quibus vita illorum redimebatur, nec non asinarii, quibus Patalia vitam malis ministrabat, mulierum ornamenta clanculo in nocte per fenestras in domibus Sacerdotum, ipsis ignorantibus immittebant.* Itaque *Patalia*, sive *Pataria*, aut uti Bonizo Episcopus Sutrinus apud Lambecium scribit, *Patarea*, si quid video, nihil aliud significavit primo, quàm vilium personarum congeriem, ac deinde seditionem abjectorum artificum, ac gentis indoctae rudisque, ab Arialdo scilicet contra Clerum incontinentem primo excitatam, tum a quibusdam nobilibus magno animi aestu amplificatam. Fortassis aut primi, aut plures, ad incohandum hunc motum fuere propolae, quos Mediolanensibus appellare mos est *Patè*, atque inde adinventum *Patariae & Paterinorum* vocabulum, irrisionis & contemtus caussâ, quum adeo abjecta gens ac illiterata sese adversus Clerum erigeret. Sed vix quisquam heic rem certo attingat, quum Arnulphus ipse, Synchronus licèt, dum a Greco *Pathos*, quod Latine *dicitur perturbatio*, nominis hujus originem arcessere videatur Lib. 4. Cap. 12. Histor. Mediolanensis, dubium simul sese testetur in assequenda *Etymologia vocabuli* istius. Quare e cerebro suo, uti & in aliis locis, non autem ex veritate rei, *Paterini* nominis Etymon deduxere Octavius Ferrarius, & Aegidius Menagius in Libris Origin. Linguae Italicae, quum a *Pactis* originem sumsisse scripserunt. *Ita primum*, inquit Ferrarius, *in contumeliam Judaei appellati, a Pactis quum pignoribus capiendis, & pecuniâ foenore locandâ caverent, ut nisi intra certam diem usura penderetur, res pignori opposita periret, ac similibus Pactis & conditionibus transigerent.* Nunquam Judaei appellati *Paterini* fuere, sed aut Manichaei, aut Christiani Mediolanenses in Presbyteros incontinentes zelo disciplinae Ecclesiasticae incensi.

Animadvertenda quoque sunt verba Willelmi Monachi Clusini, qui iisdem temporibus floruit, in Vita Benedicti Abbatis Clusini, edita a Mabillonio in Actis Sanctorum Benedictinor. Seculo VI. De Witelmo, sive quisquis ille sit, Taurinensi Episcopo, Cuniberti Successore, ait: *Qui prius fuerat Stoicus, sive, ut ajunt Paterinus, gaudens sorte mutatâ, quidquid undecumque compilare poterat, ventri donabat avaro.* Ergo qui primum appellati *Paterini* fuere, contemtum ciborum ac vestium praeferebant, qualem Manichaei Populo inspirabant. Sed audiendus heic etiam Benzo Albensis Episcopus, seu Pseudo-Episcopus, Ughellio ignotus, in stomachosa illa declamatione, sive Satyra, sive Panegyrico Henrici IV. Germaniae Regis, quam habes Tom. I. Scriptor. Rerum Germanicar. Menkenii, & quae nihil aliud fuisse videtur, nisi *Chronica Benzonis Episcopi Albensis*, memorata a Gualvaneo de la Flamma, ut dixi in Praefatione ad Scriptores Rer. Italicarum. Itaque ibi Lib. 7. Cap. 2. Benzo de Alexan-

xandro II. Pontifice agens, qui antea Anselmus de Badaclo, seu Badagio, patrià Mediolanensis, nuncupabatur, ait: *Hic primitus Patariam invenit*. Tum Lib. 4. Cap. 22. Benzo Schismaticus vir ita loquitur: *Non est, cui possim dicere: Stemus simul; quia si non omnes, plures tamen de ordine Habyse* (lego *Abiae*, ut Sacerdotes indicentur secundùm Evangelium Lucae Cap. I.) *infecit pestis Patariae, sicut est cernere in Chymera Astensis Ecclesiae*. Ad haec Cap. 35. ejusdem Lib. 4. addidit: *Altera Fides colitur, cui qui credit, moritur. Hanc Patarini praedicant, aras ei dedicant, contemnunt Sacrificium, & dignum* (lego *divinum*) *Officium*. Ex quo intelligimus, *Patarinos* fuisse Benzoni Schismatico, qui pro Alexandro II. Papa Sacerdotibus uxoratis adversabantur. Rursus Benzo Lib. V. Cap. I. de Hildebrando, qui Sanctus Gregorius VII. Papa fuit, haec habet: *Congregavit Patarinos ex viis & sepibus, & replevit totam terram urticis & vepribus. Qui dicebant: Non est Templum: Non est Sacerdotium. Nuptiarum improbabant stabile negotium. Sacrificium ridebant, sedentes in otium*. Quare conjecturam, quam primo posui, confirmatam vides, scilicet *Paterinorum* nomine deridendi caussâ oneratos fuisse Catholicos, Romanae Ecclesiae disciplinam sanctissimam amplexos, & velut Haereticos traductos fuisse, quasi non secus ac Manichaei Nuptias, Templa, Sacerdotes exsecrarentur: quum tamen ii illicitas tantum Presbyterorum Nuptias, damnarent. Undecumque tamen *Patarinorum* appellatio processerit, illud exploratum est, Manichaeos deinde apud Insubres disseminatos eodem ipso nomine designatos fuisse. Ii enim, ut praefatus sum, inter ceteros errores aversissimum a Catholicis Sacerdotibus animum semper gessere, eorumque auctoritatem ubique conculcabant. Saeculo Christi Duodecimo Haeresis hujus morbus obscuros progressus in Lombardia fecit. Fortasse novas ei vires ministrabat vicina Gallia, in qua praecipue Albigensium ac Waldensium Sectae, Manentem sequutae, in grave incendium eruperant. Neque Mutinensibus meis eo ipso Saeculo ignota fuisse videtur haec pestis, quum in Regesto antiquissimo Civitatis hujus Charta legatur Anno MCXCII. in qua destrui jubentur *Molendina Patarinorum*. Veri videtur simile, iis Molendinis accessisse nomen, quod ibi ejusmodi Haeretici conventum facere deprehensi fuissent. Chartam ipsam profero.

Concordia inter Rempublicam Mutinensem, & Massarium Sancti Geminiani, occasione controversiae de Canalibus per Urbem decurrentibus, Anno 1192.

In Christi nomine. Anno ejusdem MCXCII. Indictione X. die Lune, qui fuit II. intrante Mense Novembri. Talis est concordia illorum, qui fuerunt electi pro facto Canalis de Porta Bajoaria, habito consilio Magistri Johannis de Montevelio. Dicunt scilicet, quod Canalis novus mittatur in veterem juxsta Duxile de Sancto Madrone, salvâ ratione Domus Sancti Geminiani, & Molendinum Petri de Cugnente. Et Molendina Patarinorum penitus destruan-

ſtruantur. *Et a Molendino Dragi uſque ad angulum Clauſure Mazucheli, Molendina neque Molendinum ibi nullo modo fiat. Et Molendina Rolandi Bajamontis & Sociorum, que ſunt ſuperius tornaturâ unâ inferius fiant, & brachium unum de illo ſtatu, quod nunc manet, ad brachium rationis adbaſſentur. Et Molendina, que ſunt infra foſſam Civitatis, abaſſentur medietate unius brachii rationis. Et Duxile, quod eſt ſuper foſſam Civitatis, per duas partes unius brachii rationis abaſſetur. Et clauſura Domine Abatiſſe uſque ad foſſam Civitatis faciant unum Sdugarium bonum & idoneum, ita quod non impediantur Canalia Communis, & ſine diſpendio Rolandi Bajamontis & Sociorum. Et pro* Molendinis Patarinorum, *& Petri de Cugnente, dentur eis pro cambio Molendina, que fuerunt Buchedeferro, ad congruum & conveniens fictum. Praeterea dicunt, quod Maſſarius Sancti Geminiani debeat tenere aquam a bucha utriuſque Canalis, ſcilicet a novo & a vetero. Et Poteſtas Mutine faciat predicto Maſſario novam bucham in Canali vetero. Et ſingulis annis predicta Poteſtas, vel Conſules, qui per tempora erunt, debeant ipſi Maſſario Sancti dare centum operas hominum ad voluntatem ipſius Maſſarii, & non plus. Et predictus Maſſarius Sancti, nomine, & utilitate ipſius Domus, habeat Molendina de Cazata. Et habeat facultatem faciendi & mutandi infra vel ſupra, ſine damno Molendinorum, Communis. Et pro hoc debeat tenere Communi duas maxenaturas in Canali vetero, & alias duas in Canali novo, ſalvo jure Canonicorum & Abbatis Sancti Petri, & ejuſdem Domus Sancti, in molendinis ſuis. Et ſi de aqua eſſet contentio inter eos, ſcilicet inter Maſſarium Sancti, & eos, qui habent, vel qui habebunt Molendina Communis utriuſque Canalis, ſcilicet quod Molendina* Communis *non haberent aquam ſufficientem ſecundùm ſupradictum modum, in utroque Canale: tunc debet eſſe in arbitrio Poteſtatis vel Conſulis, vel in quo eſſet poſitum voluntate ipſius Poteſtatis vel Conſulum, ſalvis omnibus ſupradictis. Et ſi Maſſarius Sancti poterit habere aliquam utilitatem de aqua ſupradictorum Canalium, a Domo Johannis Dentexelium, infra ducendo aquam extra predicta Canalia pro utilitate ipſius Domus Sancti, habeat. Et ita ſecundùm quod ſupra legitur promiſit ſolemni ſtipulatione* Dominus Albertus Adegerius, Poteſtas Mutine *in concordia cum Advocatis ſuis pro Communi obſervare, & firmum tenere.* Et Albertus Agi pro Domo Sancti *obſervare, & firmum tenere, ſolemni ſtipulatione promiſit. Et hoc fuit in pleno conſilio ad campanam ſonatam. Teſtes interfuerunt de Conſulibus Mercatorum Dominus Guizardus de Colornio, Anzelerius & Pegeloctus Balduini. Interfuerunt de Porta Citanove Rolandus Bajamontis, Ubertinus de Fredo, Rolandus Perzenarius, Sigezus Seraphini, Tetelmus Mazonus, Armaninus Pegoloctus, Magiſter Panzanus, Ubaldus Artarie, Paſſavantius, Compagnonus, Bozalinus, & Dominus Guidoctus Domine Navilie, & Dominus Albertus de Borzano. In Porta Bajoarie Jacobus de Gorzano, Gandulfus de Saltino, Rainaldus Iſembardi, Ubertus Poltonerii, & frater ejus Bernardus, Preſullus, Girardus de Bajoaria, Bonifacius de Caſenalbene, Trucolus, Albertinus de Bocadelutio, Janellus Giberti, Grimaldinus, Johannes Matrudus. De Porta Sancti Petri Conradinus & Lanfrancus, Girardinus, Bonus, Accurſus, Guillielmus Ati, Petrus Paciſice, Canevexius Achilixinus, Ubertus Mulete, Bernardus de Axano, Petrusbonus Rumiani,*

miani, Albertus Tunsi, Prodomus Orionus. De Porta Albareti Bernardus de Balugula, Aynardinus, Squarcia, Bochacinus, Raynerius Paradisi, Guirixius, Adaminus, Bosalarius, Bulgarinus, Girardus, Odoricus de Savegnano, Albertus frater ejus, Rolandus Richelmi, Carnelvarius Bonafactis, Carnelvarius Guidonis Martini, & alii plures.

Ego Martinus sacri Palatii Notarius interfui, & jussu Domini Alberti Adegerii Mutine Potestatis scripsi.

A Verùm subsequenti Seculo Tertiodecimo latius per Langobardicas Civitates, *Patarinorum* seu Manichaeorum virus sese effudit, ut proinde contra eos Ferrariensis Episcopus implorare coactus fuerit Ottonis IV. Augusti praesidium. Principis hujus edictum nobis servavit Peregrinus Priscianus, circiter Annum Christi B MCCCCXCV. in Annalibus Ferrariensibus, quos manu exaratos Bibliotheca Estensis adservat. Ego illud tenebris ereptum volo.

Ottonis IV. Imperatoris Edictum contra Patarenos sive Gazaros Haereticos, Ferrariae promulgatum Anno 1210.

OTto Quartus, *Dei gratia* Romanorum Imperator & semper Augustus. *Notum esse volumus universis fidelibus Imperii presentibus & futuris, quod nos volentes intendere conservationi & augmento Christianae Religionis ad honorem Dei, & sancte universalis Ecclesie*, statuimus & perpetuo edicto sancimus, omnes Hereticos, Ferrarie commorantes, Patharenos, sive Gazaros, vel quocumque alio nomine censeantur, Imperiali Banno subjacere; nisi ad unitatem Ecclesie secundùm mandatum Ferrariensis Episcopi convertantur. *Et eos, qui jam dictos Hereticos in suis domibus receperint, vel eos publice vel privatim manutenuerint, vel eis consilium dederint, vel juvamen. Item statuimus, & perpetuò sancimus, quod omnia eorum mobilia, & immobilia publicentur; & domus, que nunc destructe sunt, & eorum domus, in quibus steterint, vel in antea recepti fuerint, vel se congregaverint, destruantur, & ulterius non liceat alicui eas reaedificare. Hoc enim specialiter praecipimus sub debito fidelitatis, & sub obtentu gra-* C *tie nostre, Potestati, sive Consulibus, qui pro tempore fuerint Ferrarie, quod omnia supradicta observent, & faciant in Civitate memorata inviolabiliter observari. Ad cujus rei evidentiam presentem paginam scribi, & Sigillo nostro jussimus insigniri.*

Datum Ferrariae MCCX. Indictione XIII. Octavo Kalendas Aprilis, Imperante D *gloriosissimo Imperatore Ottone Anno Regni ejus XIII. Imperii verò Primo.*

In vetustissimis quoque Statutis Populi Ferrariensis legitur: *Et fortiam dabo Domino Episcopo, ut Patareni exeant de Civitate Ferrariae & Districtu*. Verùm non in una Civita- E te Ferrariensi paranda fuit furenti morbo medicina, quum tot alias Urbes eadem pestilentia divexaret, ita ut Honorius III. Romanus Pontifex per ea ferme tempora Lib. IX. Epistol. 146. *Civitatem Brixiae, quasi quoddam Haereticorum domicilium* appellarit, eosque inde, quantis potuit, viribus exterminandos curaverit. Quamobrem Fridericus II. Augustus, Anno

no Christi MCCXX. atque eo ipso die, quo Imperialem Coronam ex manibus ejusdem Honorii Romae suscepit, promulgavit in ipsa Basilica Principis Apostolorum celebre alterum Edictum, gravissimas poenas complectens adversùs Haereticos, eorumque fautores, quod in corpore Juris Civilis adhuc legitur. Inter cetera inquit: *Gazaros, Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnaldistas* (ex Arnaldo Brixiano, cujus perversa doctrina cum ipso minime expirarat) *Circumcisos, & omnes Haereticos utriusque sexus, quocumque nomine censeantur, perpetuâ damnamus infamiâ, diffidamus, atque bannimus &c.* Qui nedum heic, sed & in mox evulgato Ottonis IV. Edicto, appellantur *Gazari*, iidem fuere atque *Cathari*: quo nomine se distingui volebant novi isti Manichaei, quos interim vulgus vocitare consuevit *Patarinos*. Immo sub *Paterinorum* vocabulo veniebant, quicumque tunc Haeretici Ecclesiam Dei affligebant, ita ut idem esset *Paterinus*, atque *Haereticus*. Vide Vitam Nicolai Laurentii Tribuni Romani in hoc Opere a me editam. Vide & alios testes congestos ab Auctoribus Florentinis Vocabularii *della Crusca*. Amabant autem Manichaei *Catharorum* titulum sibi tribui. Mediolani in Mercatorum platea adhuc visitur lapis positus Oldrado Praetori Urbis Anno MCCXXXIII. inter cujus laudes haec recensetur:

QVI SOLIUM STRUXIT: CATHAROS, UT DEBUIT, UXIT.

Ita ibi scriptum pro USSIT. Varia autem nomina nebulonibus iis adhaesere e diversis eorum ducibus, atque Urbibus, ubi consedere. Hinc *Albigenses* ab Urbe Aquitaniae dicti, & *Bulgari*, quod e Bulgaria, ut praefatus sum, descenderet ejusmodi Haereticorum Secta. Atque inde postea in Italicam & Gallicam Linguam invecta sunt quaedam vocabula inhonesta ac infamia, quae adhuc vigent, ex eodem nomine aliquantulum corrupto petita, quod Haeretici ii Bulgari in omni nefariâ libidine volutari vulgo crederentur. Matthaeus etiam Parisius in Histor. Angl. ad Annum MCCXXXVI. scribit: *Circa dies illos invaluit haeretica pravitas eorum, qui vulgariter dicuntur Paterini, & Bugares* (idest *Bulgares*) *in partibus Transalpinis*. Neque iidem fuere omnium errores, quamquam singuli Manetis praecipua deliria profiterentur, *Passagini*, quoque, *Josephini*, *Pauperes de Lugduno*, aliique ex eâdem nequissimâ arbore surculi, ipsis temporibus prodiere. Occultabant ii studio enixissimo sese, suamque doctrinam, & cum Catholicis palam communicantes, clam sacrilegos suos coetus habebant. Seculares vero Magistratus, fortassis & non pauci ex Episcopis nonnullis in Urbibus, Romano Pontifici segnes, immo inertes videbantur in purgandis ab infesto succrescente gramine agris suis. Quare tunc primum instituti sunt *Inquisitores haereticae pravitatis*, multaque iis potestas attributa, cujus usus eo impulit furorem Haereticorum, ut *Petrum* Ordinis Praedicatorum, Virum Sanctum, terris eripuerint, & Martyrem caelo donarint. Verùm neque zelus Summorum Pontificum, neque solicitudo Inquisitorum obstare potuit, quo minus *Fraticellorum* quoque Haeresis in Italiam penetraret, quae tamen e praecedentibus, eodem

Saecu-

Saeculo inclinante, pullulavit. Foedissimam hanc Sectam nobis descripsere non pauci, ac nostri temporis demum Berninus Tom. 3. Histor. Haereseon. Plerique Mediolanensium Scriptorum ad eam quoque Sectam referunt deliramenta *Guilielminae*, quae circiter eadem tempora, multis Mediolani dementatis, famam sanctitatis apud imperitum vulgus sibi conciliavit, ita ut post mortem veluti Sancta mulier a Plebeculâ, ejusque Sectatoribus, impune coleretur. Sed minime cum *Fraticellis* confundenda est *Guilielminae* Secta. Et quoniam famosam hanc feminam parum novere Ecclesiasticae Historiae scriptores, mihi verò contigit legere in celebri Ambrosiana Bibliotheca ejus Processum authenticum, Anno Christi MCCC. Mediolani confectum, atque illius Sectae Historiam MStam a Clariss. Puricellio scriptam: neminem toedebit, ut puto, rem a me accipere paucis delineatam, dignam profectò, quae ad posterorum notitiam transeat, ne a muliercularum somniis atque praestigiis agi se in transversum deinceps sinant.

Ex antiquis Scriptoribus unus ille, quem Raynaldus in Annalibus Ecclesiasticis ad Annum MCCCI. laudat, quique de hac femina loqui videtur, est Auctor Annalium Colmariensium, editus ab Urstisio, sive sit illius Chronici Continuator ignotus. *Praecedenti Anno*, inquit, *venit de Anglia virgo decora valde, pariterque facunda, dicens, Spiritum Sanctum incarnatum in redemtionem mulierum. Et baptizavit mulieres in nomine Patris, & Filii, ac Sui. Quae mortua ducta fuit in Mediolanum ibi & cremata: cujus cineres Frater Johannes de Vissemburc Ordinis Praedicatorum se vidisse pluribus referebat*. Si Guilielminam designare hisce verbis Scriptori huic animus fuit, uti quae dicam persuadent, in multis ille deceptus est. Non ex Angliâ, sed e Bohemiâ, Mediolanum se contulit perditissima haec femina. Processus inscribitur *contra Guilielmam Bohemam, vulgo Guilielminam, ejusque Sectam*. Ibi verò ante omnia habetur sententia promulgata contra *Dominum Stephanum Confanonerium*, Anno Domini MCCXCV. die Mercurii XXIII. Mensis Novembris, quod *a multis retro annis fuerit credens, fautor, receptator, & amicus Haereticorum Sectae de Concorezo*. Est autem *Concorezum* Vicus agri Mediolanensis. Culpatur etiam, quod multa enormia commiserit contra Fidem Catholicam in favorem Haereticorum, defendendo publice errorem ipsorum, ac tenendo domi suae scholam eorumdem. Item quod ad flagitiorum suorum cumulum, necem sanctae memoriae Beati Petri Martyris, tunc Inquisitoris, cum quibusdam aliis *tractavit cum effectu*; propter quod maleficium bannitus fuit Anno MCCLII. die Sabbati XII. Aprilis, per Dominum Petrum Potestatem Mediolani. Aliae quoque sententiae in eum dictae referuntur: tum is damnatur, & Potestati Saeculari traditur. Interfuit hisce Actis *Frater Stephanardus de Vico Mercato de Ordine Fratrum Praedicatorum*, idem ille, cujus Carmen de Rebus gestis Ottonis Vicecomitis Archiepiscopi Mediolanensis habes editum Tomo IX. Rer. Italicarum. Succedit Processus adversùs *Guilielminam*, cujus Secta ad ullam luxuriae licentiam inclinasse nusquam legitur, sed quidem dementissimis Phantasiae aut fraudis femineae figmentis abundasse. Corius, aliique Scriptores rerum Mediolanensium, sequuti heic rumo-

rumores vulgi, a veritate incauti defcivere. En ergo germana & abfurdiffima Guilielminae dogmata, quae quamquam nunc rifum facile legenti excitare poffint, attamen fidem olim ac venerationem invenere apud non paucos è Plebe.

Primo perhibebat *Guilielmina*, fefe effe Spiritum Sanctum (fcilicet tertiam Sanctae Trinitatis Perfonam) in fexu femineo incarnatum, ac natum e Conftantia, Bohemiae Regis uxore fimul & Reginà. Secundo, ficut Gabriel Archangelus olim Mariae Virgini annuntiaverat Incarnationem Verbi Divini, fic etiam Raphaël Archangelus Conftantiae Reginae annuntiaverat incarnationem divini Spiritus, idque facro die Pentecoftes, quo ipfo eadem Gulielmina poft integrum annum in lucem emiffa fuit. Tertio, ficut Chriftus fuit verus Deus & verus Homo in fexu virili, ita Gulielmina effe fe venditabat verum Deum & verum Hominem in fexu femineo, quae Judaeos, Saracenos, & falfos Chriftianos falvatura foret, uti per Chriftum, ejufque Sanguinem veri falvantur Chriftiani. Quarto, ipfa aeque ac Chriftus moritura erat, fecundùm naturam humanam, non verò fecundùm divinam. Quincto, refurrectura & ipfa erat cum corpore humano in fexu femineo ante univerfi humani generis refurrectionem, ut afcenderet in Caelum coram fuis difcipulis, amicis ac devotis. Sextò, uti Chriftus Beatum Petrum Apoftolum fuum in terris Vicarium reliquit, eique regendam tradidit Ecclefiam fuam, ita & *Guilielmina*, nempe Spiritus Sanctus, reliquerat fibi Vicariam in Orbe terrarum *Mayfredam Ordinis Humiliatorum Sanctimonialem*. Septimo, ad imitationem Sancti Petri,

A *Mayfreda* ifta *Guilielminae Vicaria* celebratura erat Miffam ad fepulcrum *Spiritus Sancti* incarnati: deinde verò folemni apparatu eamdem Miffam repetitura, ac feffura, & concionatura in maximo Templo Mediolani, & fubinde Romae in Apoftolica Sede, ubi futuri erant ei Difcipuli ac Apoftoli, aeque atque Chrifto fuerant.

B Octavo, *Mayfreda* futura erat vera Papiffa, auctoritate & poteftate veri Papae praedita, ita ut Papa & Papatus Ecclefiae Romanae, qui tunc erat, abolendus effet, & locum daturus Mayfredae Papiffae, aqua baptifmo facro abluendi erant Judaei, Saraceni, ceteraeque nationes, quae funt extra Ecclefiam Romanam, &

C nondum funt baptizatae. Nono, Quatuor Evangeliis antiquis fublatis, nova quatuor fucceffura erant, *Guilielminae* juffu fcribenda. Decimo, uti Chriftus videndum fe poft refurrectionem dederat, idem praeftitura erat *Guilielmina* fuis Difcipulis. Undecimo, euntibus ad *Monafterium Claraevallis*, ubi ipfa erat tumulanda,

D tantùm *Indulgentiae* tribueretur, quantum erat proficifcentibus Hierofolymam ad Chrifti Sepulcrum: quare ex univerfis terrarum partibus peregrini venturi erant ad ipfius Guilielminae tumulum vifitandum. Duodecimo, Sectatoribus hujus *Sancti Spiritus*, fcilicet *Guilielminae*, imminebant plurima mala ac mortes, non

E fecus atque Apoftolis Chrifti: ex ipfis verò ejus affeclis futuri erant, qui collegas fuos in morem Judae in manus Cenforum Fidei traderent.

Haec praecipua fuere abominanda Guilielminae deliria, haec ridenda fomnia. Reliqua enim ex his confectaria mitto. Neque verò ea omnia confixerat *Guilielmina* ipfa, fed quidem ftultiffima illa *Mayfreda*, atque impius

impius quidam *Andreas Saramita*. Fortassis ii statuerant sibi ante oculos deliramenta non dissimilia Simonis Magi, quae Eusebius describit in Historia Ecclesiastica, & Epiphanius in Panario. Quod mirere simul ac doleas, *Guilielmina*, fortassis Anno Christi MCCLXXXI. e vivis erepta, tumulata primo fuit Mediolani in Templo Sancti Petri ad Hortum: exinde verò sub initium subsequentis Anni MCCLXXXII. ejus ossa translata fuere extra Urbem ad Coenobium Claraevallense, singulari Sepulcro commendata. Ipsam Monachus concione panegyricâ laudavit veluti Sanctam, & morborum curatione mirabilem. Lampades & cerei ad ejus tumulum accensi. Praeterea tres festivi dies quotannis in illius honorem ab ejus asseclis ad Monasterium Claraevallense instituti fuere. *Mayfreda* ipsa in privatis aedibus Missam celebrabat, ejusque gregales ei manum & pedes osculabantur, ab ipsa vicissim benedictionem, & interdum hostias ad instar Eucharistiae recipientes. Vide quaeso, quid possit insipientis & indoctae gentis opinio ac caecitas relicta sibi. Verùm non diu passus est verae Ecclesiae suae custos Deus in Populo tam religiosae & Catholicae Urbis triumphare ejusmodi monstra. Anno Christi MCCC. detecta est Guilielminae Secta, atque ossa illius flammis data, Sepulcrum verò eversum. *Andreas Saramita*, ac *Mayfreda Sanctimonialis*, antesignani hujusce haeresis, ac pertinaces Guilielminae alumni, ipsi quoque in rogo vitam reliquere. Atque hunc exitum habuit phantastica Guilielminae Tragoedia.

Nunc ad alteram non disparem, sed longe pejorem progrediamur, quàm nobis Ferrariensis Civitas suppeditavit. Ibi *Armannus Pungilupes*, quem *Hermannum* alii perperam appellant, veterum Gnosticorum errores renovasse fertur. Immo eum complures Scriptores, ac prae ceteris Wadingus, Fraticellorum Auctorem ac Haeresiarcham, nescio quibus tabulis freti opinantur. Verùm sunt mihi eorum temporum monumenta, queis praeeuntibus affirmo, Armannum Ferrariensem & iis praecessisse, & nihil aliud ab eo praestitum fuisse, nisi profiteri *Catharorum* errores, eumque adhaesisse duntaxat *Sectae de Bagnolo*, quae non secus atque altera de *Concoregio*, superius memorata, propagines Waldensium, Albigensium, & Catharorum, sive Manichaeorum fuere. *Bagnolum* autem fuit Oppidum Provinciae, ubi altas radices egit venenosa haec arbor, quae ut habet Reinerus Cap. 6. contra Waldenses, propagines suas extendit *in Tusciam sive in Marchiam, vel in Provinciam*. Quales autem errores fuerint Bagnolensium, Albigensium, & Concoregiensium Haereticorum (neque enim, uti etiam accidit in aliis Haeresibus, eadem omnium sententia erat, quamquam eadem foret origo) ex Peregrini Prisciani Libris MStis Lector ediscere poterit. Haec illius verba.

Et quoniam in Haeresim Bagnolensem *Armannum, prolapsum fuisse testes suprascripti affirmant, idcirco necessarium duximus, Haereseos ipsius Capitula & errores, brevissime tamen, scribere, ut plene omnino habeatur Historia ista, & medullitus intelligatur. Non praetereuntes, & eisdem fere temporibus tres viguisse Sectas*, Albigensium *scilicet, illorum* de Bagnolo, *& illorum* de Concoretio. *Quas per characteres* A. B. C. *signabimus;* A. Albigensem *denotante;* B. Bagnolensem: C. Con-

C. Concorετianam. *Et quamquam inter se aliquantulum discrepent, & nonnumquam conveniant, breviter tamen & perpulcre discrepantia & concordantia apparebunt in ordine tabulae ipsius.*

Quod duo sunt Principia. Unum penitus Bonum: alterum penitus Malum A. & B.

Quod Deus bonus non creavit ista visibilia corpora. A. & B.

Quod tantùm uni Deo non subjiciuntur omnia. A. & B.

Quod Deus bonus non est Creator omnium rerum. A. & B.

Quod Christus non est major omnibus. A. B. C.

Quod Deus non damnabit aeternaliter. A. & B.

Quod Deus non infundit nec creat novas Animas. A.

Quod modò non vadunt homines ad requiem, vel infernum. A. B. C.

Quod Christus non habuit nostras poenalitates. A. B. C.

Quod Deus non facit nec fecit aliquid periturum. A. B. C.

Quod Christus non duxit Carnem de Coelo. A. & B.

Quod Christus non est Deus A. B. C.

Quod Christus non est filius Beatae Mariae. A. & B.

Quod Christus non sumsit carnem de Beata Maria. A. & B.

Quod Beata Maria non fuit mulier. A. & B.

Quod Christus non fuit verus Homo. A. & B.

Quod Christus non comedit corporaliter. A. & B.

Quod Christus non fuit passus in Cruce, vel in carne. A. & B.

Quod Christus non fuit mortuus verè. A. & B.

Quod Christus non ascendit in carne in caelum. C.

A *Quod Christus non resurrexit, & quod non fuit mortuus.* A. & B.

Quod non resurrexit in carne. C.

Quod non descendit ad inferos. A. B. C.

Quod Spiritus Sanctus non datur in baptismo manus vel aquae. A. B. C.

Quod Johannes Baptista malus fuit. A. & B. & *Quidam* C.

Quod non fuit homo carnalis. A. & B. & *Quidam* C.

B *Quod non est resurrectio Corporum.* A. B. C.

Quod parvuli non possunt salvari. A. B. C.

Quod Lex Moisis non est bona, nec Prophetae. A. B C.

Quod Patres antiqui veteris Testamenti non salvantur. A. B. C.

C *Quod vetus Testamentum non est a Deo bono.* A. B. C.

Quod Moises fuit malus. A. B. C.

Quod per Legem Moisis non fuit, nec est ullo modo salvatio. A. B. C.

Quod Deus bonus non eduxit Populum Israëlis de Aegypto. A. B. C.

Quod Deus pater bonus non est loquutus Patribus antiquis. A. B. C.

D *Quod Deus bonus non dedit Circumcisionem.* A. B. C.

Quod Adam non fuit a Deo. A. B. C.

Quod ante adventum Christi non fuerunt aliqui boni. A. B. C.

Quod Christus non est aequalis Patri. A.

Quod res istae visibiles non sunt a Deo. A. B. C. *Dicunt tamen illi de Concoretio, quod a Deo sunt creaturae, idest, quod fecit quatuor Elementa, & ex iis quatuor postea Lucifer disposuit creaturas quaslibet in suo genere, sicuti sunt. Alii verò dicunt, quod nec materiâ, nec dispositione, nec formâ fecit Deus aliquid visibile. Et si aliquando concedunt fecisse visibilia, dicunt de illis, quae sunt Angelis visibilia.*

E *Quod secundùm Vetus Testamentum inimicus non est diligendus.* A. B. C.

Quod Angeli, qui ceciderunt, sunt oves, de quibus in Evangelio A. *Et pars illorum de* B.

Quod Baptismus aquae nihil est, & nullius efficaciae. A. B. C.

Quod sine impositione manuum non datur Spiritus Sanctus. A. B. C.

Quod in Ecclesia Dei non sunt boni & mali. A. B. C.

Quod obest subdito & sacrato mala vita Praelati. A. B. C.

Quod in Ecclesia Dei non debent esse Sacerdotes, & Diaconi, scilicet mali. A. B. C.

Quod mali Presbyteri non possunt ministrare. A. B. C.

Quod Ecclesia non debeat possidere aliquid nisi in communi. A. B. C.

Quod nullus malus potest esse Episcopus. A. B. C.

Quod Ecclesia materialis non est bona, nec ibi orandum. A. B. C.

Quod Ecclesia non debet persequi malos. A. B. C.

Quod Ecclesia non potest excommunicare. A. B. C.

Quod in Ecclesia non debent esse Subdiacones, nec Acolythi. A. B. C.

Quod Ecclesia non potest facere Constitutiones. A. B. C.

Quod non debent fieri....... sepelitiones mortuorum. A. B. C.

Quod unctio Olei Sancti nihil est. A. B. C.

Quod Sacramentum Altaris nihil est. A. B. C.

Quod eleemosynae non debent dari nisi bonis. A. B. C.

Quod non est orandum nec cantandum praeter Dominicam Orationem. A. B. C.

Quod Peccatum non est a libero arbitrio. A. B. C.

Quod Originale Peccatum nihil est. A. B. C.

Quod Homo non potest poenitere post peccatum. A. B. C.

Quod non potest fieri Peccatum, nisi quod factum fuit in Caelo. A. & B.

Quod aliud non est opus Diaboli, quam Peccatum. A. B. C.

Quod ignis Purgatorii nihil est. A. B. C.

Quod Infernus nihil est. A. & B.

Quod bonus Deus vivificat, non occidit. A. B. C.

Quod malus Deus vivificat, & occidit corpora. A. B. C.

Quod Deus, qui dat gratiam, non vindicat per bonos, nec per malos. A. B. C.

Quod ille Deus, qui vindicat, non dat gratiam. A. B. C.

Quod malum poenae non est a Deo bono. A. B. C.

Quod Animae non damnabuntur. A. & C.

Quod Mundus semper fuit, & semper erit. A. B. C.

Quod solâ Fide non possit homo salvari quocumque casu. A. B. C.

Quod homo non potest salvari cum patre & matre. A. B. C.

Quod non est Confitendum. A. B. C.

Quod Judicium factum est. A. B. C.

Quod Matrimonium malum est. A. B. C.

Quod quilibet non potest salvari. A. B. C.

Quod peccatum est comedere carnes. A. B. C.

Quod per proximum non intelligitur omnis homo. A. B. C.

Quod nullus est vitandus. A. B. C.

Quod Usura non est prohibita. A. B. C.

Quod non debet homo restituere. A. B. C.

Quod juramentum non debet fieri. A. B. C.

Quod non licet alicui occidere. A. B. C.

Quod homo non est tradendus Justitiae, propter hoc, quod potest converti. A. B. C.

Quod Diabolus potest in creaturis. A. B. C.

Quod est aequale praemium in Patria. A. B. C.

Quod homo potest dare Spiritum Sanctum. A. B. C.

Quod Spiritus Sanctus & Spiritus Paraclitus non sunt idem. A. B. C.

Quod interior homo non est Anima. A. B. C.

Quod non debent radi capita. A. B. C.

Vivere desiit *Armannus Pungilupus* Anno MCCLXIX. tantaque illum sanctitatis fama e vestigio subsequuta est, ut vulgus universum ad illius tumulum confluxerit, multique corporis incolumitatem, uti decepti putabant, ejus apud Deum precibus consequutos se fuisse dictitarent; atque is passim Beatus & Sanctus a Plebe appellaretur & crederetur. Ricobaldus Ferrariensis Historicus, cujus Pomarii postremam partem habes in Tomo IX. Rer. Italicar. auctor est, Theodosii Magni Augusti Corpus ab Honorio Imperatore ejus filio Ravennam fuisse translatum, atque in Ecclesia Beati Laurentii in specioso Mausoleo collocatum: quod quidem adversantem habet fidem veterum Scriptorum. Tum subdit Ricobaldus: *Ipsam autem Ecclesiam construi fecit Honorius per Lauricium. Cujus Sepulcrum fuit illud, quo in Ecclesia Ferrariensi jacet Armannus, quem Ferrarienses venerantur, uti Dei amicum*. Ita Ricobaldus circiter Annum MCCXCV. scribens, quum Haeretico Armanno larva nondum detracta fuisset. In Templo maximo Ferrariae tumulatus est Armannus; & quum in dies augeretur miraculorum fama ad ejus Sepulcrum patratorum, non tantùm Canonici Ferrarienses, sed & ipse *Episcopus Albertus*, vir alioqui sanctitate vitae celebris, & a Ferrariensibus *Beati* appellatione donatus, suum duxerunt. Processum de iis instruere, ac testes audire. Hujus Processus partem, Apostolicae Sedi, sacrisque Judicibus oblatam,

A servavit nobis Peregrinus Priscianus, supra mihi memoratus, diligentissimus Ferrariensium antiquitatum scrutator. Quam proinde ego quoque ad omnium eruditionem, evulgare statui, ut quisque proposito hoc exemplo intelligat, quam caute circumspecteque in ejusmodi rebus sit procedendum, & severitatem judicii laudet ac amet, quam Apostolica Sedes

B in piorum hominum Sanctitate perpendenda semper adhibuit, nostrisque praecipue temporibus rigidius adhibere pergit. Neque mirum, minus peritos ad tempus ludificatos intercùm fuisse a pestilenti illo hominum genere. Exterius enim Cathari severam Pietatis seu Religionis speciem

C praeferebant, & contemnere mundana quaeque videbantur. Ita ad seducendos Urbevetanos, decurrente Saeculo Christi Duodecimo, *quidam Florentinus, perditionis filius, nomine Diotesalvi, se aspectu venerabilem ac honestum incessu, & exteriori habitu mentiendo, primus post Hermanninum Parmensem, doctrinam Manichaeorum pessimam in Urbeveteri seminavit*. Iis per

D Episcopum inde exturbatis, *duae Mulieres successerunt, quae praeferentes exterius religionis Ecclesiasticae qualitatem, Ecclesiarum limina frequentando, &, ut videbantur, intentae divinis Officiis audiendis, in vestibus ambulantes ovium, interius luporum similitudinem obtinebant. Harum simulata*

E *religione deceptus Episcopus, eas in confraternitate Clericorum, caussâ orationis statutâ, admittendas censuit. Quumque una illorum, Milita nomine, tamquam altera Martha, videretur esse solicita pro tecto Majoris Ecclesiae reparando, altera, Julitta videlicet, velut altera Maria, vitam contemplativam videretur totis viribus amplexari, pars maxima matronarum nostrae Civita-*

vitatis, & quidam earum amici, eas coeperunt sicut sanctissimas feminas venerari &c. Haec e Vita Sancti Petri Parentii, edita a Clarissimo Papebrochio in eximio Opere Actor. Sanctor. ad diem XXI. Maji, & a Johanne Canonico Urbevetano scriptâ Anno Christi MCXCIX. quo Sanctus ille vir ab ipsis Haereticis, tantam Religionem simulantibus, interfectus fuit. Quid etiam ante paucos annos Lutetiae Parisiorum acciderit de quodam Parisio, ad cujus recentem tumulum curationes non paucae morborum ferebantur, non Gallia tantum, sed & Italia probe tenet. Atque haec praemisisse licuerit, ut intelligant hospites in eorum temporum Historiâ, quantâ arte perdita Manichaeorum progenies impietatem, erroresque suos contegeret, ita ut interdum & ipsis sacris Pastoribus fucum faceret. Verùm Deus, Ecclesiae suae custos, nunquam passus est, eorum quemquam diu effugere meliorum ac sapientiorum oculos, atque ad internoscenda & tollenda ejusmodi monstra, sacrum praecipue Ordinem Praedicatorum, Ecclesiae dedit ineunte Seculo Tertiodecimo, quo tandem Pungilupi nuper memorati hypocrisis & impietas in publicum diem pertracta fuit, uti sequentia monumenta ostendent. Sed narratio praecedat, quam pollicitus sum, scilicet:

Inquisitio miraculorum, quae ferebantur patrata ad Sepulcrum Armanni Ferrariensis, Anno 1269.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Amen. Anno a Nativitate ejusdem Millesimo Ducentesimo Sexagesimo Nono, die XVI. intrante Mense Decembri. Vir Dei Beatus Armannus, natione Ferrariensis, *peractâ longi temporis spatio coram Deo & hominibus poenitentiâ laude dignâ, vigiliis, jejuniis, & orationibus vacans, fidelis & castus, humilis, patiens, misericors, benignus & simplex, verâ simplicitate columbae, Deo devotus, & Virgini gloriosae, sicut Domino placuit, Christi Crucem bajulans, miraculose ab ipso vocatus, diem clausit extremum. Cujus felicissimus obitus in horae brevissimo spatio, ultra quàm credi possit, Ferrariensibus dictis innotuit. Et catervae hominum & mulierum ad Majorem Ecclesiam, ubi exanime Corpus ejus delatum erat, subitò confluxerunt. Cujus digno Corpore sepulturae cum exsequiarum solemnitate tradito reverenter, Rex excelsus, cujus miles in Mundo extiterat, ipsum virum Dei Armannum mox coepit clarificare miraculis, quorum quaedam inferius declarantur.*

Die XII. exeunte Decembri, Nova Mulier filia quondam Mainardini de Maderio, & uxor Johannini de Achille, de Contrata Sanctae Mariae de Vado Civitatis Ferrariae, jurata in praesentia venerabilis patris Domini Alberti, *Dei gratiâ,* Episcopi Ferrariensis, *& discretorum virorum Dominorum Friderici Archipresbyteri, Ferrarini Canonici Ferrariensis, & nobilium etiam virorum Dominorum Aldegherii de Fontana, Petrocini de Menabobus, Petri ejus filii, & aliorum multorum, dicere veritatem super ejus infirmitate & liberatione, suo sacramento firmavit, & dixit, quod passa est circa novem annos in oculo dextro, & ab octo diebus citra invaluit in eodem oculo tumor & passio, ita quod ex eo aliquo modo*

modo videre non poterat. Et hodie personaliter contulit se ad majorem Ecclesiam, ubi requiescit Corpus viri Dei Armanni. Et ter cum devotione flexis genibus inclinavit se coram ejus tumulo, devote supplicans Deo Patri, ut ob merita praefati viri Dei Armanni, ipsam a praefata infirmitate curaret, & reciperet visum. Quo dicto oblationem obtulit. Qua oblata mox tumor situs in ipso oculo ab eodem evanuit, & visum recepit.

Eâdem die in presentia testium praescriptorum, Gisla uxor quondam Castelkani, de dicta Contrata Sanctae Mariae de Vado, testis jurata dixit suo sacramento, quod septem anni sunt, quod ipsa noscit dictam Novam, & vidit in ejus oculo passionem usque in hodiernam diem, secundùm quod dicta Nova suo sacramento firmavit.

Die XI. exeunte Decembri, Gisla, quae fuit de Lendenaria, uxor Stephani de Villanova, qui moratur in Contrata Burginovi, jurata in praesentia dicti Domini Episcopi, & virorum, & discretorum Dominorum Friderici Archipresbyteri, Amedei, Ferrarini Canonicorum, Alberti Capellani, & Cossae Mansionarii, Ferrariensium, dicere veritatem super ejus languore & liberatione, suo sacramento dixit: Quod decem & octo annis steterat impedita de brachio dextero usque in hodiernum diem, & non poterat ad os suum portare, nec in eo quidquam tenere. Et heri proxime elapso cum reverentia & devotione vovit Deo & beato Armanno, quod ad ejus tumulum offerret unum brachium cum manu cereum, & unam candelam aeque longaevam, ut ipsa est, & quod ejus Vigiliam jejunaret in pane & aqua semper dum viveret, & nocte ventura ad ejus Tumulum vigilaret. Et eodem voto sic solemniter celebrato, conferens se coram Sepulcro A *beati Armanni, per totam noctem vigilavit ibidem in pura devotione & reverentia. Et hoc siquidem mane postea praesente, dum Christi Corpus a Sacerdote levaretur in altum in dicta majori Ecclesia, in qua ipsa tunc erat dicta Gisla, reverentiâ ipsius Christi Corporis erexit se, & ambas manus & brachia libere levavit in altum, & ab* B *infirmitate dicti brachii liberata est.*

Eodem die Stephanus, vir prefatae Gislae, testificatus est, praestito juramento in praesentia suprascriptorum Dominorum, quod dicta uxor ejus Gisla usque in hodiernum diem in brachio dextro passa est, ut supra suo asseruit sacramento, sed ignorat, qualiter a languore, quo tenebatur, in eo resumserit sanitatem. C

Eodem die Gavardus Brentator de Burgonovo, juratus in praesentia dictorum Dominorum, suo sacramento dixit, quod filia sua Marchesina, puella octo annorum, praesens ibidem a tempore nativitatis ipsius, utroque latere claudicabat. Et die Mercurii proxime elapso dicta puella in hora Vesperarum rogavit D *eum cum fletu, ut eam ad beati Armanni Sepulcrum deferret, quia ipsa sperabat, quod eam erigeret. Et tunc ipse accepit eam in ulnas suas, & detulit eam ad Sepulcrum beati Armanni, & posuit eam reverenter super capsam, in qua requiescit Corpus ejus. Et dum ipsa puella stetisset ibidèm spatio horae unius, ipse quaesivit ab ea, qualiter se habebat. Et ipsa respondit:* E *Bene. Et tunc ipse erexit eam in Ecclesia. Et videntibus omnibus ibidem adstantibus, ipsa coepit recta ire. Quae puella praesens dixit, quod dum liberaretur, sentiebat per loca passiones meare in modum formicarum.*

Die IV. exeunte Decembri, Adelasia uxor Andrioli de Pizolbano de Cornacervina, jurata in praesentia dicti Domi-

Domini Episcopi, & Dominorum Ranzerii Camerarii Domini Episcopi, Presbyteri Alberti, Raynerii, Cossae, & multorum aliorum Laicorum, suo sacramento dixit, quod spatio annorum duorum passa est dolorem & ardorem in oculis, & male videbat. Et si volebat videre Corpus Christi, quum levabatur, oportebat eam cum manibus oculorum palpebras elevare. Et die heri elapsâ proximâ venit ad Tumulum beati Armanni, & genibus flexis cum magna devotione inclinavit se ante tumulum, & osculans terram, rogavit cum reverentia Deum, ut eam beati Armanni meritis liberaret. Et apertis oculis intuita fuit paleas super terram existentes ibidem, & dolorem & ardorem innatum oculis non sensit, & visum meliùs solito, priusquam dictam habuit passionem recepit.

Eodem die Bonmartinus filius Rubei Beatricis de eadem Terra, Alchenda ejus uxor, & Albigunda uxor Bene de Levalgallo de dicta Terra, testes jurati, in praesentia praescriptorum Dominorum suo sacramento cuncta firmarunt, quae dicta Adelasia de infirmitate sua superius proprio asseruit sacramento.

Die III. exeunte Decembri, Marinellus Calegarius de BuccaCanalium, juratus in praesentia dicti Domini Episcopi, & Dominorum Friderici Archipresbyteri, Ferrarini, & Amedei Canonicorum Ferrariensium, suo sacramento dixit, quod decem & octo Mensium spatio stetit Guttâ (*) detentus tunc ab iliis infra usque ad pedes, usque ad Vigiliam Nativitatis Domini, proxime nunc elapsam. Et vix se in lecto volvere poterat: & fortiter cruciabatur in anchis & cruribus. Et non poterat die vel nocte quiescere. Et in Vigilia praedictae Nativitatis Christi ante diem venit ad Tumulum beati Armanni, & stetit ibi per totam diem usque post Nonam suppliciter & devote, & supplicans Deo, ut ipsum beati Armanni meritis liberaret a Guttâ, quâ tenebatur. Et in hora pulsationis Campanae officialium sensit se sine solito ancharum, coxarum, & crurium dolore. Et coepit ire liberè & sine baculo recte, quod prius facere non valebat.

Eodem die Dominicus Deodatus de Vedrariis, testis in praesentia dictorum Dominorum, suo sacramento dixit, quod ante Nativitatem Domini proximè elapsam vidit Marinellum praedictum ire cum baculo, tamquam Guttâ detentum, & vidit eum ire more solito sine baculo.

Ego Petrus Novellus, Dei gratiâ, sacri Imperii & Curiae Episcopalis Ferrariensis Notarius praescriptis omnibus & singulis praesens fui, & jussu Domini Episcopi scripsi.

Et ego Matthaeus de Trisigale, Imperiali auctoritate publicus Notarius suprascripta Miracula vidi, & legi de verbo ad verbum, & in publicam formam redegi de mandato & auctoritate venerabilis patris Domini Guillielmi, *Dei & Apostolicae Sedis gratiâ,* Ferrariensis Episcopi, *nihil addens, minuens, vel mutans de iis, quae in ipsis continentur, & scripta sunt per Petrollum Novellum Notarium, quod intellectum vel sententiam mutet, nisi fortè in compositionibus literarum, vel in punctis.*

Ego Albertus de Brinis, Curiae Episcopalis Ferrariensis publicus Notarius, quia praedictum exemplum praedictorum Miraculorum exemplatum manu praedicti Matthaei Notarii auscultavi

(*) *Guttâ detentus:* idest *Gottoso*, sive *travagliato dalla Gotta*. Notissimus est hic morbus articularis, qui quum pedes afficit *Podagra* nuncupatur, quum verò manus *Chiragra* dicitur; generice verò ab Italis omnibus, *Gotta* appellatur.

tavi diligenter cum ſcripturis authenticis, ſcriptis manu Petri Novelli Notarii, non inveniens aliquid in eo additum vel diminutum, quod ſenſum mutet, vel ſententiam, ideo me in eo ſubſcripſi, & ſignum meum appoſui de mandato & auctoritate venerabilis patris Domini Guillielmi Ferrarienſis Epiſcopi, currente MCCLXXXVI. Indictione XIV. die IV. intrante Octobri.

Ego Mercatellus de Brinis, Curiae Epiſcopalis Ferrariae Notarius, hoc e-

A *xemplum praedictorum Miraculorum, manu Matthaei Notarii exemplatum, diligenter cum authenticis Miraculis auſcultavi. Et quia nihil inveni additum vel minutum, quod ſenſum mutet vel ſententiam, quàm in authentico contineatur eodem, ideo de mandato & auctoritate venerabilis patris Domini Guillielmi Epiſcopi Farrarienſis, manu*

B *propria me ſubſcripſi in MCCLXXXVI. Indictione XIV. die IV. Menſis Octobris.*

Sequitur & haec altera Inquiſitio, Anno 1270.

ITem infraſcripta Miracula, quae Largitor bonorum omnium dignatus eſt antedicti beati Armanni meritis patenter effundere ſuper iis, per venerabilem patrem Dominum Albertum, Dei & Apoſtolicâ gratiâ Ferrarienſem Epiſcopum, examinatione ad praedicta diligenti, ſecundùm quod dicta teſtium & aſſertiones languentium infraſcriptorum continent, ſcripta per me Salveſtrinum Notarium de Valleriis, praeſente ac mandante dicto Domino Epiſcopo, evidentiſſime patuerunt in MCCLXX.

Die Sabbati IV. Januarii, Domina Candiana uxor Petrocini Mazzi de Contrata Sancti Romani Ferrarienſis, in preſentia dicti Domini Epiſcopi, & aliorum multorum tam Clericorum quàm Laicorum, juravit dicere veritatem ſuper infirmitate ac liberatione filiae ſuae Thomaſinae temporis duorum annorum: quam coram eodem Domino Epiſcopo detulit; & ſuo juramento firmavit; quod dicta ejus filia quatuor menſium ſpatio fuit & ſtetit fiſtularum morbo ex utroque latere in coxis multipliciter aggravata, ita quod in diſperatione liberationis jam erat. Et ſic oppreſſa fuit uſque ad diem Vigiliae Nativitatis Domini nuper elapſum. Et ſic ſtando Domina vovit dictam ejus filiam Deo, & beato Armanno, quod ſi eadem filia

C *ſua liberaretur, ipſa illam adduceret coram Sepulcro beati Armanni, & ibi offerret imaginem ceream ad inſtar ipſius. Et voto praedicto facto, die proxima praecedente dictam Vigiliam, in die praedicto Nativitatis Domini praedicta Thomaſina ejus filia liberata eſt, ſolidatis ulcerationibus fiſtularum, oſtenſis ibidem dictis ulcerationibus coram*

D *dicto Domino Epiſcopo, & gentium non modica quantitate; quae ex toto ſolidae apparebant.*

Eodem die coram praedictis, Dominus Henoch Medicus, Civis Ferrarienſis, teſtis juratus ſuper praedictis, ſuo ſacramento aſſeruit, quod ipſe habuit dictam puellam filiam ipſius Dominae Candianae, quae erat ibi praeſens, in

E *cura, & multum inſtitit liberationi & * medicaminis ejus, ſpatio unius Menſis & plus. Et ſcit pro certo, quod ipſa erat atroci paſſione fiſtularum oppreſſa in coxis. Et dum videret incurabilem eſſe infirmitatem, eamdem licentiavit, & reliquit eam. Et dixit praedictae matri puellae, ut ligaret eam, & bene faceret ei quod melius poſſet. Et fuit hoc parum ante feſtum Nativitatis*

nuper

nuper elapsum. Et incontinenti dicta mater puellae, dum attulisset illam ad ipsam, vidit eam liberatam, de hoc valde miratus fuit post festum praedictum. Eodem die, & coram praedictis, Dominus Antonius, qui dicitur Dech, Medicus, Civis Ferrariensis, testis juratus, dixit suo sacramento super praedictis, quod ipse ante festum Nativitatis nuper elapsum, interfuit pluries & pluries cum Domino Henoch Medico, quando ipse ligabat, & curabat antedictam * Thomosinam filiam Dominae Candianae. Et vidit ipsam oppressam morbo fistularum in coxis ex utroque latere; quae ita infirmabatur ex hoc, quod ipsa erat in desperatione liberationis. Et incontinenti post festum ipsum Nativitatis vidit eam liberatam, quae ibi praesens erat.

Die Mercurii XV. Januarii, Bona filia Helenae de Contrata Sanctae Mariae Novae Ferrariensis, in praesentia dicti Domini Episcopi, & non modica gentium quantitate, in Episcopali Palatio congregatâ, juravit dicere veritatem super infirmitate & liberatione sui. Et proprio juramento firmavit, quod ipsa, jam est unus annus & plus, quod habuit & habebat duas (*) Gumbas sive Boclas, unam in pectore, & alteram in spatulis. Et stetit dicto morbo & languore oppressa usque ad diem Martis nuper elapsum de nocte. Et sic eâ stante in Majori Ecclesia Ferrariensi prope Sepulturam beati Armanni, dum rogabat Deum, ut precibus & meritis beati Armanni liberaret eam, ipsa incontinenti sensit se liberatam ibidem nocte praedicta, ita quod ex anteriori parte ex toto liberata est, & ex altera parte quasi liberata, ita quod Gumba anterior non apparebat, & posterior modicum cernebatur, dum se patenter omnibus demonstraret.

Eodem die & loco, & in praesentia praedictorum, Helena mater Bonae praedictae, testis jurata dixit super praedictis, quod dicta Bona ejus filia detenta fuit vitio ex infirmitate praedicta, stando semper cum ea, secundùm quod in dicto ipsius continetur. Et praesens erat cum ea, quando ipsa vovit se Deo pro liberatione sua, & quando liberata fuit in nocte praedictâ. Et sacramento affirmavit omnia ita vera esse, sicut in dicto ipsius Bonae continetur. Domina Domola de Contrata Sanctae Mariae Novae, uxor quondam Restani, testis jurata super praedictis, suo sacramento dixit, quod ipsa est vicina Bonae predictae, & bene agnoscit & agnovit eam, jam est diu, & vidit ipsam infirmam, jam est unus annus & plus, cum duobus Gummis sive Boclis, una ex parte ante, altera ex parte posteriori in spatulis, usque ad diem Martis nuper elapsum. Et postea die Mercurii vidit ipsam liberatam, sicut in dicto suo continetur. Sed non fuit praesens quando liberata fuit.

Die Sabbati XVIII. Januarii, Benvenutus de Portu Francolini, Ferrariensis dioecesis, coram praedicto Domino Episcopo, & maxima gentium quantitate, juravit dicere veritatem super infirmitate & liberatione filii sui Benvenuti, aetatis duorum annorum, ibi praesentis. Et sacramento dixit, quod dictus ejus filius crepitus (**) erat, & stetit sic detentus acriter illa infirmitate, quod vix se poterat movere, sex mensium spatio, & plus usque ad paucos dies post mortem beati Armanni. Et

(*) *Gumbas sive Boclas*, nempe Italice *Gomme ovvero Boccicle*, quibus vocabulis vulgo donari solent morbosi ejusmodi tumores.

(**) *crepitus erat*: idest *Crepato*, quo vocabulo uti solemus nos Itali, ut enterocelicum, seu herniâ laborantem significemus.

Et quum ipse audivit, quod Deus faciebat miracula pro meritis beati Armanni, ipse vovit filium suum praedictum Deo & beato Armanno, quod si liberaretur idem puer suus, ipse offerret ei statuam unam ceream ad instar ejusdem. Quo facto paucis diebus transactis idem puer liberatus est, & solidatus omnino, qui se ibidem patenter omnibus demonstrabat.

Polellus de Pedrettis de Francolino, & Johanna uxor antedicti Bennati, & mater dicti Benvenuti, coram praedictis, testes jurati dixerunt suo sacramento, praedicta omnia vera esse, quae dictus Bennatus de facto filii sui Benevenuti asseruit supra in dicto suo. Et hoc dixerunt se bene scire, sicut personae, quae quasi quotidie simul morantur.

Die Sabbati XVIII. Januarii, Flordemonte mulier, quae dicitur Dulcis, filia quondam Nordiglii de Figarolo, in praesentiâ antedicti Domini Episcopi constituta, & multitudine gentium in Episcopali Palatio congregatâ, juravit dicere veritatem super infirmitate & convalescentia sui. Et dixit suo sacramento, quod ipsa contracta fuit, & stetit a principio vitae suae usque ad hodiernum diem, seu ad noctem nuper elapsam, in qua liberata est. Et nata fuit contracta. Et dum audiret miracula, quae fiebant meritis beati Armanni, & ipsa sic contracta maneret in anchis ex utroque latere, quod fortiter claudicando vix poterat se movere, contulit se ad Majorem Ecclesiam Ferrariensem, ubi Corpus beati Armanni jacebat, cum reverentia Deo supplicans, ut beati Armanni meritis eam ab hujusmodi inconvalescentia liberaret. Et sic stando in orationibus prope Sepulcrum, sensit se ex utroque latere liberatam nocte jam dicta. Et dixit, quod passa est magnum dolorem,

A B C D E

quando liberabatur, ita quod clamasset alta voce, nisi propter verecundiam remansisset. Quae mulier incontinenti visa est ab omnibus palam ire non claudicando.

Eodem die & loco, coram praedictis, Vicentia uxor Alberti Vedelle de Figarolo, amita antedictae Floremonte, testis jurata super praedictis dixit suo sacramento, quod ipsa agnoscit praedictam Flordemontem a die nativitatis suae, quia ipsa est Neptis sua. Et scit, quod ipsa contracta nata fuit ex utroque latere in anchis, ita quod fortiter claudicando vix poterat se movere. Et stetit sic contracta usque ad diem hodiernam de nocte, in qua liberata est. Et dixit, quod ipsa venit cum ea ad corpus beati Armanni, & totâ illâ nocte cum ea stetit, quando liberata est. Mathelda uxor quondam Maidelborg Notarii de Figarolo, testis jurata dixit, quod bene scit, quod praedicta Flordemonte nata fuit contracta ex utroque latere in anchis. Et semper agnovit eam a tempore nationis suae, & semper vidit eam ita contractam usque ad diem hodiernum de nocte, qua liberata est in Ecclesia Majori.

Die Veneris XXI. Februarii, Dominicus de Civitate Justinopolitana, quae vulgariter dicitur Caput Istriae, coram Domino Jacobo Archipresbytero de Azano, Vicario antedicti Domini Episcopi, in Palatio Episcopali, congregatâ ibi magnâ gentium quantitate, corporali ab eo praestito juramento dixit, quod quum ipse de praesenti Mense Februarii detentus esset & moraretur in carcere in eadem Terra, occasione cujusdam homicidii, super quo infamatus erat, de quo dicebat se non fuisse culpabilem, & per Potestatem ipsius Terrae jam condemnatus esset mortis judicio, tunc quidam coecus venit in Plateam Civitatis ejusdem canendo quae-

dam ex miraculis, quae dicebantur de beato Armanno, prope Palatium, ubi ipse morabatur in carcere. Ad quem gentes de Terra undique accurrebant. Et hoc viso ab ipso Dominico per quamdam fenestram & audito, incontinenti vovit se Deo & Beatae Mariae Virgini, quod si liberari posset ab illo periculo meritis beati Armanni, ipse jejunaret per totam illam hebdomadam, & Sepulturam beati Armanni visitaret. Et sic jejunando & orando, quadam nocte ante diem, in quo morti tradi debebat, dum ipse multum sudaret prae timore mortis, ipse coepit quodammodo dormire, ut esset quasi semisopitus. Et tunc visum fuit ei, quod quidam homo pallidus & macilentus venerit ad eum, dicendo haec verba: Surge & recede de loco isto. *Et incontinenti fuit excitatus, & invenit se in Platea Civitatis absque compedibus, quibus detinebatur in carcere, absque auxilio alterius personae. Et hoc modo asseruit dictum periculum evasisse, dum se ad beati Armanni tumulum contulisset* (*).

Ego Salvestrinus de Valeriis Notarius, iis omnibus praesens fui, & ut supra legitur, de mandato dicti Domini Episcopi scripsi & publicavi.

Ego Matthaeus de Trisagale, Imperiali auctoritate publicus Notarius, suprascripta Miracula vidi & legi de verbo ad verbum &c. ut supra.

Ego Albertinus de Brinis, Curiae Episcopalis Ferrariensis Notarius, quia praedictum exemplum praedictorum Miraculorum &c. ut supra.

Ego Marcatellus de Brinis, Curiae Episcopalis Ferrariensis Notarius, hoc exemplum Miraculorum diligenter cum authentico exemplavi. Et quia nihil &c. ut supra. *In MCCLXXXVI. Indictione XIV. die IV. Mensis Octobris.*

Tertia Inquisitio, Anno eodem 1270.

IN Christi nomine Amen. Anno Domini MCCLXX. Indictione XIII. die IV. intrante Februario, Ferrariae in Palatio Episcopali, coram venerabili patre Domino Alberto Episcopo Ferrariensi, praesentibus testibus rogatis atque vocatis Dominis Amedeo Canonico Ferrariensi, Cossa Mansionario ejusdem Ecclesiae Ferrariensis, Johanne Vixigarolle Notario, Juliano filio Thomasini Sartoris Notario, Magistro Mesio, & aliis multis.

Dominicus qui fuit de Tervisia, & nunc moratur ad Sanctum Johannem, districtus Imolae, testis juratus, mandato Domini Episcopi praedicti, & de veritate dicenda ad interrogationem sibi factam per dictum Dominum Episcopum dicit, quod Zardina filia Bertaldi ejus filii, quae habet duos annos, nata est impedita manu dextrâ, ita quod tantum tenebat pugillum clausum cum pollice incluso palmae & digitis. Quae puella ibi erat praesens coram Domino Episcopo praedicto & praedictis testibus. Et dicit, quod ipse testis voluit huic Sancto viro Armanno dare manum & pedem de cera, si liberaretur. Et liberata est meritis istius Sancti viri Armanni. Maria uxor dicti Domi-

(*) Hoc unum sufficit ad prodendam nimiam credulitatem eorum temporum, atque ad detrahendam fidem Miraculis, quae ad Pungilupi intercessionem peracta dicebantur. Miraculum hoc tam grande ab assertione pendet unius hominis, e longinquis partibus venientis, & Ferrariae ignoti, & nullum testem adferentis. Neque suspicati sunt boni Ferrarienses, Patarenum aliquem immissum, ut hujusmodi confictâ narratione sibi illuderet, uti revera factum credere juvat.

A * Domini, & avia dictae Zardinae, testis jurata, mandato Domini Episcopi praedicti continuò & de veritate dicenda, ad interrogationem sibi factam per ipsum Dominum Episcopum, dicit, quod dicta Zardina ejus neptis filia Bertaldi ejus filii, quae habet duos annos tantùm, nata est impedita manu dextra, ita quod tantùm tenebat pugillum clausum, cum pollice incluso palmae & digitis.

B Et dicit, quod ipsa testis unà cum viro suo praedicto vovit dare manum & pedem de cera, & offerre ante Sepulcrum corporis hujus Sancti viri Armanni, si liberaretur. Et liberata est meritis hujus benedicti viri Armanni.

Eodem die & loco, & eisdem praesentibus, Avenance Mantuana, testis

C jurata, mandato Domini Episcopi praedicti, & de veritate dicenda, suo juramento dicit ad interrogationem sibi factam per ipsum Dominum Episcopum, quod ipsa testis vidit dictam puellam Zardinam sic impeditam, quod ipsa tenebat semper pugillum clausum cum pollice incluso palmae & digitis, ita quod nullo modo manum poterat aperire.

D Et nunc ipsâ teste praesente liberata est ante Monumentum hujus Sancti viri Armanni, & ejus Corporis benedicti.

Eodem die & loco & horâ, Persenda de Adria, filia quondam Ubaldi, jurata mandato dicti Domini Episcopi, & de veritate dicenda, suo juramento dicit ad interrogationem sibi factam per Dominum Episcopum supradictum,

E quod exstitit paralytica toto corpore & lingua a tempore citra, quo se homines verberabant, ita quod non poterat loqui nec moveri. Et die Veneris ultimo Januarii, venit sua sponte ad Corpus beati Armanni, & corde vovit dare statuam eidem, si liberaretur, & liberata est.

Eodem die & loco & horâ & eisdem praesentibus, Martinus Amati de Adria, juratus mandato dicti Domini Episcopi, ad interrogationem sibi factam per dictum Dominum Episcopum, suo juramento dicit, quod ipse testis vidit Persendam de Adria filiam Ubaldi praedictam paraliticam toto corpore & lingua, ita quod non poterat loqui nec ire, & nunc liberata est. Eodem die & loco & horâ, & eisdem praesentibus, & praesente Persenda, Dominicus filius quondam Gerardi de Adria, testis juratus mandato dicti Domini Episcopi, de veritate dicenda, sicut Martinus praedictus, ad interrogationem sibi factam per Dominum Episcopum, dicit suo juramento, quod ipse testis vidit Persendam de Adria filiam Ubaldi praedictam paraliticam toto corpore & linguâ, ita quod non poterat loqui, nec ire, & nunc liberata est.

Ego Apollonius, Dei gratiâ sacri Palatii, Ferrariensisque Notarius, Magistri quondam Johannis de Contrata Buccaecanalium filius, interfui, & mandato praefati Domini Episcopi, ac etiam rogatus, subscripsi.

Ego Matthaeus de Trisigale &c.

Ego Albertinus de Brinis &c.

Ego Mercatellus de Brinis &c. ut supra in prima Inquisitione.

Quarta Inquisitio, Anno 1280.

Millesimo Ducentesimo Octuagesimo, die IV. intrante Januario, Angelus Civis Ariminensis, Contratae Sancti Francisci, juratus in praesentia Domini Episcopi, Fratris Manfredi familiaris ejus, & multorum aliorum,

suo sacramento dixit, quod passus est Guttam in anchis & cruribus usque in hodiernum diem. Et dum rediret Paduam, intellexit de mirabilibus beati Armanni. Et voto per eum facto, venit ad ejus Tumulum. Et obtulit ibidem unam imaginem cerae. Et oblato munere vigilavit nocte cum devotione ante praefatum Tumulum. Et circa matutinum sensit se sine dolore Guttae, & liberatum.

Die V. intrante Januario, Daniela filia quondam Danielis Barberii de Villanova, jurata in praesentia dicti Domini Episcopi, & coram multis personis aliis ibidem adstantibus, suo sacramento dixit, quod a tempore suae nativitatis ambabus partibus claudicabat. Et eâ existente cum devotione hac nocte ad Tumulum beati Armanni, resumsit meliorationem passionis ipsius, & melius incedit solito, & parum visa est claudicare.

Eodem die Benevenutus frater ipsius Danielae & Sabilia de Villanova, testes jurati, palam coram omnibus ibidem adstantibus testificati sunt, quod dicta Daniela ambabus partibus claudicabat, & postquam venit ad Tumulum beati Armanni, meliorata est, & incedit melius solito & rectius.

Die V. intrante Januario, Johanna quondam filia Guidonis de Torcis de Mellariâ, jurata coram dicto Domino Episcopo & multis aliis, palam suo asseruit sacramento, quod erat tota perdita a latere dextro, & habebat manum dextram contractam, & pugillum manus ejusdem claudere non valebat. Hac nocte quidem proxime elapsa dum staret, cum devotione ad Tumulum beati Armanni, resumsit sanitatem ipsius manus & brachii, & pugilli liberationem, claudendi & aperiendi eumdem. Et hoc palam ostendit omnibus, & dixit, quod incedit rectius solito.

A Eodem die Benevenuta mater Francischini Nautae de eâdem Terrâ, suo sacramento jurata coram omnibus ibidem adstantibus dixit, quod novit dictam Johannam, & eam ita passam, ut ipsa Johanna praedixit, duxit ad Sepulcrum beati Armanni die heri proximê nunc elapso, & tunc liberatam vidit eamdem.

B Die XI. exeunte Januario, Bertholus filius Petri de Cogomario, juratus in praesentia dicti Domini Episcopi, & Domini Cossae Mansionarii Episcopatus Ferrariensis, & aliorum multorum, suo sacramento dixit, quod per quindecim dies ante beati Armanni obitum perdiderat brachium sinistrum, ita quod de ipso brachio nullo modo poterat se
C juvare. Defuncto autem beato Armanno, contulit se cum devotione ad Sepulcrum beati Armanni, & vovit eidem cum devotione, quod de labore suo comburi faceret ante Sepulcrum ejus lampadem unam. Et ante Sepulturam ejus moram traxit de die & nocte. Et quarta die post obitum ipsius usque in praesentem diem hodie quidem meritis
D ipsius viri Dei resumsit ipsius brachii solitam libertatem & sanitatem. Eodem die India mater dicti Bertholi, & Flora de Contrata Sancti Laurentii ejus Amita, testes juratae, ita verum esse de passione brachii, quam dictus Bertholus dixit se passum, dixerunt publice, ut Bertholus idem asseruit.

Eodem die Dominus Cossa Ferra-
E riensis Mansionarius, & Petrus Placentinus de Contrata Sancti Pauli, testes jurati in praesentia dicti Domini Episcopi, & aliorum multorum ibidem adstantium, suo sacramento dixerunt, eos vidisse dictum Bertholum, impeditum in brachio sinistro, ita quod de ipso nullo modo poterat se juvare; & eo stante ante Tumulum beati Armanni, viderunt eum hodie habere dicti bra-

brachii libertatem, qua prius carere viderant.

Die VII. exeunte Januario, Petrus filius Bonsignorii de Contrata Sancti Thomasii, juratus in praesentia dicti Domini Episcopi, & Fratris Jacobi Prioris Fratrum Eremitarum Conventus Ferrariensis, & Fratris Hugonis ejusdem Ordinis, suo sacramento palam coram eis, & omnibus ibidem adstantibus, dixit, quod stetit duobus annis continuis impeditus brachio & manu sinistris. Et eo stante hac nocte proxime elapsâ ante beati Armanni Tumulum, facto eidem cum devotione voto, quod cinget cum una candela capsam ligneam, in qua conditum est Corpus ejus, ac offeret ibidem imaginem unam cerae, & eidem uno anno serviret in pulsatione tintinnabuli, in toto ipsius manus & brachii sospitatem & libertatem recepit, ducens & circumducens brachium memoratum & manum in conspectu omnium libere, sicut aliud.

Eodem die Frater Jacobus, & Frater Hugo Ordinis Eremitarum, coram dicto Domino Episcopo, & aliis multis ibidem adstantibus, ipsum Petrum ita fuisse impeditum usque in praesentem diem, postquam eum noverant, in brachio & manu, ut praedixit, in verbo veritatis firmarunt.

Die penultimo Mensis Januarii, Bona filia Zambonelli de Sancta Maria Donis Bononiensis Dioecesis, in praesentia Dominorum Amedei Ferrariensis Canonici, Ferrariensis Presbyteri, Petri Archipresbyteri Furmignanae, & Dulcis Mansionarii Episcopatus, coram dicto Domino Episcopo, & aliis multis ibidem adstantibus, suo sacramento dixit, quod usque in hodiernum diem stetit pede dextro naturaliter clauda, nec poterat in terram mittere nisi tantùm digitos pedis ipsius. Et voto cum devotione facto Deo & beato Armanno, totum pedem praedictum, sicut alium, ponit in terram, incedit rectâ, & omnibus se ostendit.

Eodem die Zambonellus pater dictae Bonae, & Domina Thomasina ejus mater, ita verum esse, ut praedixit dicta Bona eorum filia, proprio sacramento testificando firmarunt.

Die ultimo Januarii, Nicola filius Rodulphi Barberi de Medelana, juratus coram dicto Domino Episcopo, & in praesentia Dominorum Raynerii Camerarii ejus, Fratris Alberti & Fratris Manfredi de Campagnola, Cossae Mansionarii Episcopatus, & aliorum multorum, suo sacramento asseruit, quod dum ipse cujusdam salicis desuper ligna incideret, jam est mensis unus elapsus, incidit sibi pollicem manus sinistrae, ita quod cecidit super palma manus, & paulo se tenebat de pelle ipsius digiti. Cumque venisset domum, tota die illa & nocte sequenti prae dolore ipsius digiti quiescere nequivit ullo modo. Die autem sequenti vovit reverenter Deo & beato Armanno dare ei unum brachium cereum cum manu, si a passione vulneris illius liberaret eumdem, & quiescere posset. Nocte quidem sequenti quietè dormivit, & non persensit dolorem ipsius vulneris solitum. Mane autem facto, dum Medicus, qui medebatur eidem, solveret sibi praefatum digitum, ut ei mederetur, apparuit digitus ille absque cicatrice aliqua solidatus; & ipsum digitum omnibus ibidem adstantibus, nullo de eo signo vulneris apparente ostendit.

Eodem die Francolinus de dicta Villa juratus testis in praesentia dictorum Dominorum & aliorum multorum ibidem adstantium asseruit, se sero uno vidisse digitum dicti Nicolae sic incisum, ut ipse Nicola suo asseruit sacramento; & mane sequenti vidit memoratum digitum, sicut nunc apparet, absque cicatrice aliqua solidatum.

Die IX. intrante Majo, Domina Johanna, uxor Domini Paganotii de Civitate Paduae, jurata coram dicto Domino Episcopo, & in praesentia multorum Laicorum ibidem adstantium, publice suo sacramento asseruit, quod filia sua Sophia parvula, quam habebat ibidem, talem habebat in oculis passionem, quod propter ipsius morbi violentiam nequibat Solem, vel aliquam igneam claritatem aspicere. Sed in loco obscuro videbat, sed male. Ipsa verò auditâ famâ beati Armanni, duxit eam Ferrariam. Et voto facto pro ea, quod offerret ei duos oculos cerae, si eam a morbo liberaret, eadem hodie eâ manente cum dicta filia sua ante Tumulum beati Armanni in devotione & oratione, dicta puella liberata est, & aspicit Solem & lumen igneum.

A *Eodem die Bonus frater dictae Dominae Johannae, & Blanceta filia quondam Bastae de dicta Civitate Paduae, testes jurati in praesentia praedictorum, palam ita verum esse, ut dixit Domina Johanna, de passione & liberatione dictae filiae suae praedixit, proprio eorum sacramento firmarunt.*

Ego Petrus Novellus, Curiae Episcopalis Ferrariensis Notarius, iis omnibus praesens jussu dicti Domini Episcopi praedicta omnia scripsi, & publicavi.

B *Ego Matthaeus de Trisigale, Imperiali auctoritate publicus Notarius &c.*

Ego Albertinus de Brixis, Curiae Episcopalis &c.

Ego Mercatellus de Brixis Curiae &c. ut supra. *In MCCLXXXVI. Indictione XIV. die IV. Mensis Octobris.* C

Quincta Inquisitio miraculorum, quae dicebantur patrata ad Sepulcrum Armanni Ferrariensis, spectans, ut videtur, ad eumdem Annum 1280.

Die Sabbati XVII. Maji, Bonaventura filia Dominici de Bando Ravennatensis Dioecesis, & uxor Johannis de Guarinis de Portu majori, in praesentia jam dicti Domini Episcopi, & magna gentium quantitate in Episcopali Palatio, juravit dicere veritatem super passione & liberatione sua. Et dixit suo juramento, quod in Mense Augusti nuper elapso, fuerunt duo anni completi, quod ipsa oppressa & detenta fuit ex malignis spiritibus, qui dicebant se esse novem numero. Qui multipliciter eam vexabant, & irremediabiliter offendebant, & faciebant eam turpia & inhonesta loqui. Nec poterat comedere nec dormire: & maxime a festo Paschae Resurrectionis nuper elapso usque modo ad diem hodiernam, qua liberata est. Et dixit, quod ipsa venit die heri, & conducta fuit ad Sepulturam beati Armanni in majori Ecclesia Ferrariensi. D *Et quum fuit ibi, dicti Spiritus nominaverunt se, dicentes, quod ipsi erant novem. Et hodie in mane tempestive ipsa existente ibidem, dicti Spiritus reliquerunt eam, & abierunt ab ea. Et dixit, quod tunc erant cum ea praesentes Dominicus de Bando pater ejus, & Adelardus de Portu, qui conduxerunt eam.* E

Eodem die & loco & testibus praedictis, Dominicus de Bando pater dictae Bonaventurae, & Adelardus de Portu, jurati super praedictis, testificati sunt, & suo sacramento firmarunt, omnia & singula vera esse, quae dicta Bonaventura dixit, & in suo dicto superius continetur de verbo ad verbum. Et hec dicunt se bene scire tamquam homi-

A *homines, cum quibus ipsa quasi moratur assidue. Et qui conduxerunt eam, & praesentes fuerunt omnibus supradictis. Et ipsa Bonaventura visa est ibidem ab omnibus morari & loqui satis discrete, & sine ulla vexatione Spirituum malignorum.*

Die Sabbati XVII. Maji, Aloysia de Layde de Bressello, Parmensis dioecesis, in praesentia dicti Domini Episcopi, B *& non modica gentium quantitate in Episcopali Palatio, juravit dicere veritatem super passione & liberatione sui. Et suo sacramento dixit, quod ipsa, jam sunt octo Menses & plus, fuit detenta & oppressa ex duobus Spiritibus malignis, qui multipliciter eam vexabant, & faciebant eam* C *insanire, ita quod comedere ac dormire non poterat. Et sic eam tenuerunt, usque ad diem hodiernam, qua liberata est. Et quum ipsa hodie venisset ad Tumulum beati Armanni, in Majori Ecclesia Ferrariensi, dicti Spiritus recesserunt ab ea, & sic liberata est. Et dixit, quod cum ea venerunt & erant de Bressello usque ad vocabulum beati* D *Armanni, Delay maritus ejus, & multi alii de dicta Terra. Delay maritus dictae Aloysiae, & Zanes Petriboni de Bressello, testes jurati testificati sunt, & suo sacramento ibidem firmarunt omnia & singula vera esse, quae dicta Aloysia supra in dicto suo asseruit. Et de verbo ad verbum ita dixerunt esse, sicut in ejus dicto continetur. Et hoc* E *dixerunt se bene scire, tamquam ii, cum quibus ipsa moratur, & qui cum ea venerunt & fuerunt praesentes praedictis.*

Die Veneris VI. Junii Rolandinus filius quondam Zanelli Rolandi de Castregnano, Mutinensis Dioecesis, juratus in praesentia praenominati Domini Episcopi, & aliorum multorum, dixit, quod quum ipse quadam nocte esset cum bobus suis, quos custodiebat in pascuis, accidit ei, quod ipse habendo oculos, amisit lucem & loquelam. Et tunc contracta fuit ei manus dextra ita, quod nec videre, nec loqui, nec cum dicta manu aliquid facere vel operari posset. Et sic impeditus fuit, & stetit spatio duorum annorum & plus. Et dixit, quod ipse vovit se Deo & beato Armanno, & contulit se ad Sepulturam ejus, & ibi stetit octo diebus in orationibus; ita quod per Dei gratiam, & ex meritis beati Armanni hodie liberatus est, ita quod visum & loquelam recepit, & ex contractione manus liberatus est. Et visus est ibi ab omnibus palam loqui & videre & operari cum manu praedicta, sicut homo sanus.

Ego Salvestrinus de Valeriis Notarius, iis omnibus praesens fui, & ut supra legitur de mandato dicti Domini Episcopi scripsi & publicavi.

Ego Matthaeus de Trisigale &c.

Ego Albertinus de Brinis &c.

Ego Mercatellus de Brinis &c. ut supra. *In MCCLXXXVI. Indictione XIV. die IV. Mensis Octobris.*

Epistola quorumdam Sacerdotum Ferrariensium ad Johannem Sancti Nicolai in Carcere Tulliano Cardinalem, de Armanni Pungilupi Fide Orthodoxa, Anno 1272.

VEnerabili in Christo patri & domino, Domino Johanni Sancti Nicolai in Carcere Tulliano Diacono Cardinali, *Petrus Prior Monasterii Sancti Romani, Alexius Prior Sanctae Mariae de Vado, Guido Prior Sanctae Agne-*

Agnetis, Antonius Prior Sanctae Justinae, Johannes Prior Sancti Michaëlis, Beneventutus Prior Sancti Nicolai, & Petrus Prior Sancti Johannis de Castro Thealdi Ferrariensis, reverentiam in Domino & salutem. Noverit Paternitas vestra, quod Sacerdotes infrascripti de spontanea voluntate vobis praesentibus dixerunt, protestati sunt, & confessi in Fide Dei & Deum verum, & per Ordinem Sacerdotii, quem Dei gratiâ obtinuerunt, asserentes, se recepisse temporibus diversis ad poenitentiam & confessionem in foro Poenitentiali, & in judicio animae bonae memoriae Armannum, *dictum vulgo* Pungilupum, *virum in Domino venerandum, cujus Corpus in Ecclesia Ferrariensi requiescit in pace. Et hoc secundùm modum & formam protestationum & confessionum ipsorum Sacerdotum, de quibus confessionibus inferius evidenter apparet. Et quia dicti Sacerdotes sunt homines in Fide recti, & in bonis operibus perseverantes, sicut in iis in Civitate Ferrariae publica & bona fama laborat, confessionibus ipsorum plenam fidem duximus adhibendam. Et praecipue, quia praedictum Armannum in die sui obitus & ante, nec scivimus nec credidimus neque audivimus alicujus mortalis peccati contagione respersum. Quin immo credimus, quod exigentibus rectâ Fide & operibus bonis, quae vigebant in eo, animam illius ante conspectum Omnipotentis Dei sic honorifice collocari, ac propter hoc confessiones ipsas fecimus nostrorum Sigillorum pendentium munimine roborari. Supplicamus itaque Paternitati & dominationi vestrae, quatenus confessionibus ipsis indubitanter dignemini fidem plenariam adhibere.*

Coram vobis praedictis Dominis & Prioribus confiteor & dico de pura & spontanea voluntate ego Presbyter Zambonus, Archipresbyter Plebis Gaibanae Ferrariensis Dioecesis, quod sunt sex anni vel quinque, quod ego stabam sicut Capellanus cum venerabili patre Domino Alberto, *Dei & Apostolicâ gratiâ nunc & tunc* Ferrariensi Episcopo. *Et me existente Capellano dicti Domini Episcopi, ut dictum est, Armannus, qui dicebatur vulgariter Pungilupus, pluries venit ad me, dicens & protestans, quod volebat confiteri peccata sua cum praedicto Domino Episcopo Ferrariense. Sed idem Dominus Episcopus pluribus occupationibus impeditus erat, propter quas idem Armannus quum ipsius praesentiam ad confitendum peccata sua commode habere non poterat, ipse Armannus stans devote ac reverenter ante me etiam genibus flexis sicut homo, qui videbatur valde contritus, & auferens capellinam, quam gerebat in capite, in signum reverentiae, quinque vicibus aut sex, sicuti firmiter credo de vicibus, generaliter peccata sua temporibus diversis mihi confessus fuit, incipiendo a peccatis, quae contraxerat ante adolescentiam, scilicet in pueritia, & in ipsa adolescentia, & etiam post. Et etiam confitendo peccata sua, quae contraxerat, & commiserat temporibus antedictis. Postulabat insuper de peccatis suis sibi a Deo & a me poenitentiam & indulgentiam exhiberi. Auditis autem confessionibus illius temporibus diversis in foro poenitentiali, & videns, quod exinde tristis esset, & verè contritus atque confessus, secundùm qualitatem & quantitatem excessuum, eidem injunxi & injungebam poenitentiam competentem. Et insuper a peccatis suis, ut moris est, absolvi & absolvebam eumdem.*

Coram vobis praedictis Dominis & Prioribus confiteor & dico de pura & spontanea voluntate ego Presbyter Raynerius

nerius Capellanus Ecclesiae Ferrariensis, quod per duos annos ante obitum praedicti Armanni, quondam ipse idem Armannus pluries venit ad me, dicens, quod volebat peccata sua mihi confiteri. Et trahens ipsum ad locum secretum in Ecclesia Ferrariensi, ipse idem Armannus devote & reverenter fuit ante praesentiam meam genibus flexis, sicut homo, qui multum videbatur tristis & contritus de peccatis suis. Et pluries mihi confessus fuit peccata sua, exprimendo nominatim peccata sua, quae commisisset, & de quibus videbatur recordari. Quibus confessis petebat sibi a Deo & a me poenitentiam & absolutionem exinde exhiberi. Quibus peccatis auditis, viso etiam quod verè contritus atque confessus esset, secundùm quantitatem & qualitatem peccatorum suorum, imposui & imponebam sibi poenitentiam competentem, & absolvi eum pluries & absolvebam, ut dictum est, a peccatis suis.

Coram vobis praedictis Dominis & Prioribus confiteor & dico pura & sincera voluntate ego Presbyter Albertus Ecclesiae Ferrariensis Mansionarius, quod olim, quum essem Capellanus Ecclesiae Ferrariensis, & postquam fui in eadem Ecclesia Mansionarius, ultra duodecim vices ego recepi ad poenitentiam & confessionem in foro poenitentiali in eadem Ecclesia Ferrariensi Armannum Ecclesiae Ferrariensis Parochianum, & in domo dicti Armanni dedi sibi poenitentiam, & audivi confessionem ipsius pluries, dum esset infirmus. Et in Quadragesima proxima praecedenti obitum praedicti Armanni, idem Armannus confessus fuit mihi in foro poenitentiali peccata sua, ita quod videbatur de peccatis suis multum tristis & verè contritus, lacrymas emittendo; & propterea cum devotione petebat sibi injungi a Deo & a me poenitentiam de peccatis suis, & absolutionem peccatorum suorum exiberi. Post ejus confessiones imponebam & imposui poenitentiam secundùm quantitatem & qualitatem peccatorum suorum, & absolvi eum pluries, & dedi ei absolutionem a peccatis suis. Et ipse idem Armannus pluries duxit me ad uxorem suam Mariam nomine, quando infirmabatur, uti ei darem poenitentiam. Et dicebat uxori suae: Ecce dictus Presbyter Albertus. Et ego rogo te, ut bene & perfecte confitearis ei omnia peccata tua.

Coram vobis praedictis Dominis Prioribus confiteor & dico de pura & spontanea voluntate ego Presbyter Bonaventura Capellanus Ecclesiae Sancti Salvatoris Ferrariensis, qui fui & sum Capellanus Ecclesiae Ferrariensis per tres annos, & sunt undecim anni. Et in praedictis tribus annis pluries venit ad me Armannus, qui vulgariter dicebatur Pungilupus, dicens, quod volebat mihi confiteri peccata sua. Et multoties in eadem Ecclesia peccata sua mihi confessus fuit reverenter atque devote, stando ante praesentiam meam, sicut homo, qui videbatur tristis & contritus multum de peccatis suis, quae commisisset. De quibus peccatis confessus, petebat sibi a Deo & a me poenitentiam imponi & absolutionem exinde sibi exhiberi. Et ego auditis suis peccatis, quia videbatur mihi, quod ipse esset verè contritus atque confessus, secundùm quantitatem & qualitatem peccatorum suorum imposui & imponebam poenitentiam competentem, absolvi eum pluries & absolvebam a peccatis suis. Et pluries in praedictis tribus annis in festivitatibus Nativitatis Domini & in Resurrectione communicavi eumdem.

Coram vobis praedictis Dominis & Prioribus confiteor & dico de pura & spontanea voluntate ego Presbyter Gandulfus

dulfus Capellanus Ecclesiae Ferrariensis, quod olim circa unum mensem & dimidium, ante obitum piae memoriae Armanni, qui vulgo dicebatur Pungilupus, qui erat Parochianus Ecclesiae Ferrariensis, ipse idem Armannus venit ad me, & devote, dicens, quod volebat mihi confiteri peccata sua, & generaliter in foro poenitentiali confessus fuit mihi genibus in terram peccata sua & cum devotione & reverentia. Quibus peccatis auditis, quia videbatur mihi, quod verè esset contritus atque confessus, exprimendo peccata sua, quae commiserat, & petendo exinde poenitentiam sibi imponi & absolutionem sibi dari, & a me etiam exhiberi secundùm quantitatem & qualitatem peccatorum suorum poenitentiam imposui & imponebam, & ipsum a vinculo peccatorum suorum absolvi.

Coram vobis praedictis Dominis & Prioribus dico & protestor & confiteor de pura & spontanea volantate ego Frater Benevenutus, Prior Ecclesiae Sancti Nicolai Ferrariensis & Presbyter, quod jam sunt decem anni, & plures, quod praedictus Armannus quondam quolibet bis ad minus, scilicet in Quadragesima semel, & semel ante festum Nativitatis Domini, veniebat ad praedictam Ecclesiam Sancti Nicolai, sicut ego vidi. Et erat in praedicta Ecclesia cum praedecessore meo, nomine Domino Raynaldo quondam, coram eo praedicto praedecessore meo idem Armannus flexis genibus multum devote & reverenter, ita quod videbatur confiteri peccata sua dicto meo praedecessori, qui erat Sacerdos & senex, & ab eo recipere poenitentiam, sicut ego firmiter credo. Et audivi etiam ab eodem Armanno, quod bene erant viginti quinque anni eo anno, quo praedictus Armannus obiit, quod ipse fuerat confessus peccata sua praedicto meo praedecessori, & ab eo receperat poenitentiam. Et dico, quod in festo Beatae Luciae proxime praeterito fuerunt duo anni, quo dictus Armannus venit ad praedictam Ecclesiam Sancti Nicolai, ut acciperet poenitentiam more solito a praedicto meo praedecessore. Sed quia idem praedecessor jam erat aetatis decrepitae, nec intendere & audire confessionem ipsius & imponere poenitentiam de suis peccatis poterat, incontinenti traxi eum ad locum convenientem ad hoc in eadem Ecclesia, in qua coram me sedit in terra devote & reverenter. Et tamdem mihi confessus fuit peccata sua. Et impositâ ei per me poenitentiâ competenti, absolvi eum a peccatis suis. Factâ verò confessione per eum, ipse idem Armannus verè contritus & confessus, ut videbatur, petiit a me Corpus Christi. Sed ego respondi ei, quod non darem sibi Corpus Christi, nisi super hoc haberem licentiam a Presbytero suo Parochiali. Sed eâ receptâ licentiâ traderem illud eidem. Qui recessit, nec post rediit. Qui die Lunae sequenti mirifice diem clausit extremum.

Coram vobis praedictis Dominis & Prioribus dico & confiteor de pura & spontanea voluntate, quod possunt viginti quinque anni esse vel circa, quod ego Presbyter Johannes Rector Ecclesiae Sancti Blasii de Ferraria, eram in Ecclesia Beatae Luciae de Roncogallo Ferrariensis Dioecesis, in festo Beatae Luciae. Et Armannus quondam, qui dicebatur vulgariter Pungilupus, similiter erat ibi propter ipsum festum. Qui venit ad me, dum essem in Ecclesia Sanctae Luciae. Et devote & reverenter confessus fuit mihi in foro poenitentiali peccata sua generaliter. Post quam confessio em de peccatis suis imposui sibi poenitentiam secundùm quantitatem & qualitatem peccatorum suorum, & absolvi eum postmodum a peccatis suis.

Quae confessiones omnium suprascriptorum Presbyterorum dictis Prioribus factae fuerunt, & ...... Priore Sancti Andreae de Ordine Eremitarum, & Fratre Gregorio de eodem Ordine, & praesentibus testibus rogatis & vocatis Dominis Presbytero Petro Archipresbytero Plebis Furmignanae Ferrariensis Dioecesis, Presbytero Petro Rectore Ecclesiae Sancti Stephani de Ferraria, Presbytero Bono Rectore Ecclesiae Sancti Michaëlis de Gaibana Ferrariensis Dioecesis, Presbytero Francisco Rectore Ecclesiae Sanctorum Cosmae & Damiani de Focomortuo Ferrariensis Dioecesis, Fratre Nicolao Monacho Monasterii Sancti Romani Ferrariensis, Magistro Bosio de Ducato, & aliis pluribus tam Clericis quàm Laicis.

Et ego Ribaldinus, Civis Ferrariensis, Imperiali auctoritate Notarius, currente Anno Domini Millesimo Ducentesimo Septuagesimo Secundo, die Jovis III. exeunte Mense Aprilis, suprascriptas confessiones recepi, & die Veneris sequenti, eodem Mense Aprili praesentibus praedictis Sacerdotibus eas legi & publicavi, & in praesentia praedictorum Priorum & testium easdem Confessiones rogatus scribere scripsi, & in publicam formam redegi.

Actum in Canonica Ferrariensi, Indictione XV.

Et ego Matthaeus de Trisigale, Imperiali auctoritate publicus Notarius, suprascriptas confessiones vidi & legi de verbo ad verbum, & in publicam formam redegi de mandato & auctoritate venerabilis patris Domini Guillielmi, Dei & Apostolicâ gratiâ Ferrariensis Episcopi, nihil addens, minuens, vel immutans de iis, quae in ipsis confessionibus scripta sunt per Ribaldinum, Civem Ferrariensem, quod sensum mutet vel sententiam, nisi forte in compositionibus literarum, Syllabarum, dictionum, vel in punctis.

Ego Albertinus de Brinis, Curiae Episcopalis Ferrariensis publicus Notarius, quia praedictum Exemplum manu praedicti Matthaei Notarii auscultavi diligenter cum scripturis scriptis manu Ribaldini Notarii, non inveniens in eo aliquid additum vel diminutum, quod sensum mutet vel sententiam, ideo me cum signo meo apposito subscripsi de mandato & auctoritate venerabilis patris Domini Guillielmi Ferrariensis Episcopi, currente MCCLXXXVI. Indictione XIV. die IV. intrante Octobri.

Ego Mercatellus de Brinis, Curiae Episcopalis Ferrariensis Notarius, hoc exemplum scriptum manu Matthaei Notarii, sumtum cum authentico, scripto manu Ribaldini Notarii suprascripti, diligenter cum eisdem authenticis auscultavi. Et quia nihil in eo inveni additum vel minutum, quàm in authentico contineatur eodem, ideo de mandato & auctoritate venerabilis patris Domini Guillielmi Episcopi Ferrariensis, manu propria me subscripsi in MCCLXXXVI. Indict. XIV. die IV. mensis Octobris.

Verum haec omnia aut figmenta fuere Haereticorum, ut gregali suo, suisque perversis dogmatibus honorem ac fidem apud imperitum vulgus conciliarent; aut fiduciae seu credulitati bonorum hominum, simulatâ Haereticorum pietate hac hypocrisi deceptorum, tribuenda sunt; aut etiam piorum hominum Fidei in Deum abscribenda sunt. Neque enim ad Sanctos, sed ad Omnium Patrem Deum pertinet beneficia praeter naturam impertiri. Neque heic opus est, referre, quae de Miraculis Magorum & Seductorum Theologi tradunt, neque ea addere, quae habet Guibertus Abbas Lib. I. de Pign. Sanctor. in fine ad quaestionem: U-

trum Deus simplices quosque exaudiat, quum per eos invocantur, quos esse Sanctos non constat. Id, inquam, opus non est, quum infra ex nonnullorum testimonio satis evinci possit, illusisse revera sycopantas & nebulones illos Catholicis in Pungilupi sanctitate obstruenda. Illusit & ipse Pungilupus; nam uti ex infra legendis liquebit, deprehensus ipse Anno Christi MCCLIV. a sacris Fidei Quaesitoribus Ferrariae, impiarum sententiarum propugnator, in vincula conjectus est, & pristinis erroribus ejuratis, se in unitate Fidei Catholicae perstiturum semper est pollicitus. Sed sacramenti praestiti, ut primùm potuit, contemtor, pejora delirare perrexit, & incredibili Hypocrisi pestilentem doctrinam celare tanto successu, ut non paucis fucum facere ac illudere potuerit. Neque in alium finem is identidem Catholicis Sacerdotibus sua peccata confitebatur, nisi ut eos deciperet, & se Catholicum iis persuaderet. Interea is vivebat vitam *Pauperum de Lugduno*, idest Haereticorum, atque in ea mortuus est Vigilabant tamen sacri Censores Fidei Ferrariae degentes, atque Anno MCCLXX. Processum inchoarunt adversùs eumdem Armannum, quem videlicet aut suspicabantur, aut satis noverant militasse in castris Haereticorum. Producta est inquisitio in annos complures, donec plane compertâ Pungilupi impietate, Bonifacius VIII. Romanus Pontifex Archipresbyterum aliosque Canonicos Capituli Ferrariensis Anno MCCC. Romam accersivit, ut si quid pro falso creditâ Armanni Sanctitate afferendum haberent, in Romana Curia producerent. Id constabit e Charta, quam subjiciendam heic duxi.

Protestatio Procuratoris Capituli Canonicorum Ferrariensium in Curia Romana pro caussa Armanni Pungilupi, Anno 1300.

In nomine Domini, Amen. Anno Nativitatis ejusdem Millesimo Tercentesimo, Indictione XIII. Mensis Aprilis die Sexto, Pontificatus Domini Bonifacii Papae VIII. *Anno IV. Constitutus* Dominus Bonfamilius Canonicus Ferrariensis, *Procurator & procuratorio nomine venerabilium virorum Archipresbyteri & Capituli Ferrariensis, ante ostium Palatii Domini Papae, per quod intrabatur ad ipsum Dominum Papam, petiit a Simone de Aquasperga, ejusdem Domini Papae Ostiario, qui tunc dictum custodiebat ostium, quod permitteret ipsum intrare ad Dominum Papam: quia volebat se coram eo praesentare nomine procuratorio Archipresbyteri & Capituli supradicti juxta citationem eis factam per Dominum Episcopum Ferrariensem ex parte ipsius Domini Papae, & parere in omnibus ipsius Domini Papae mandatis, & facere & parere super contentis in citatione praedicta, quod justitia suaderet. Qui Ostiarius respondit & dixit, quod non erat tempus intrandi ad Dominum Papam & ipsum Procuratorem intrare non permisit. Et tunc incontinenti dictus Procurator procuratorio nomine, quo supra, dixit & protestatus extitit coram dicto Ostiario, & ante dictum ostium, praesente me Notario & testibus infrascriptis, quod per eum non stabat, quin intraret ad ipsum Dominum Papam, & se coram eo praesentaret, ac pareret in omnibus suis beneplacitis & man-*

mandatis, & pareret & faceret, quod in ipsa citatione demandatur. Et quod tempus sibi & dictis Dominis suis non curreret, nec in aliquo praejudicium generari deberet ad faciendum praedicta. Et quàm cito poterit ad ipsum Dominum Papam intrare intendit, & omnia facere, quae circa contenta in ipsa citatione erunt necessaria, seu etiam opportuna.

A

Actum Laterani, praesentibus Fratre Aegidiolo Converso Monasterii Sancti Antonii Ferrariensis, Magistro Cambio de Sexto, Procuratore in Curia Romana, & Bartholomaeo de Madio de Alatra testibus ad hoc vocatis & rogatis.

B

Et ego Alexander Mercurii de Alatra, publicus Apostolicâ & Imperiali auctoritate Notarius, praedictis interfui, & rogatus hoc Instrumentum scripsi, & signo meo signavi.

Tum rite negotio pertractato, in Haereticum personatum, ejusque profanos cineres, sententia damnationis promulgata est, Tumulus dejectus, & superstitioni factus finis. Acta Processus apud Priscianum supra laudatum extant, eaque nunc publici juris facta, non injocunde, ut spero, excipiet Lector. Prae ceteris animadverte, nullam in iisdem Actibus occurrere libidinis foedissimae, ac turpium conventuum culpam, Armanno ejusque Sectae objectam: quam tamen culpam in id genus Haereticos saepe impactam videas.

C

Examen testium contra Armannum Pungilupum Haereticum Ferrariensem, ab Anno 1270. usque ad Annum 1288.

C A P. I.

Quod Punzilupus fuit Credens Haereticorum.

M*Agister Ferrarinus de Lignamine in MCCLXX. die VIII. intrante Augusto, juratus dixit, quod* Punzilupus erat Credens Haereticorum, *& diligebat eos. Et vidit eum uti & stare cum Martino de Campitello, qui fuit haereticus.*

Frater Thebaldinus de Poenitentia in MCCLXX. die IV. intrante Novembri, juratus dicit, quod pluries audivit dici, & a multis personis, quod Punzilupus erat Credens Haereticorum, & quod dicebat verba, quae erant contra Fidem Catholicam.

Dominus Henricus, qui erat Officialis Inquisitoris in MCCLXX. die III. exeunte Novembri juratus dicit, quod audivit dici, & fama erat, quod Punzilupus erat credens Haereticorum.

D

Frater Bonfadinus de Ordine Praedicatorum in MCCLXX. die III. exeunte Novembri juratus dicit, quod antequam intraret Ordinem, cognovit Punzilupum, & reputabatur Credens Haereticorum.

Frater Ricobaldus de Ordine Minorum in MCCLXX. die primo intrante Decembri, dixit verbo veritatis, quod quum esset in Saeculo, erat vicinus Punzilupi, & stabat juxta domum suam. Et quod dictus Punzilupus habebatur Credens Haereticorum.

E

Dominus Menabos Parvus, qui fuit Credens Haereticorum, & recipiebat Haereticos, in MCCLXX. die IX. intrante Decembri, juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens Haereticorum. Et audivit dici inter eos, quod ipse Punzilupus erat nutritus cum Haereticis per viginti annos.

Dominus Mutinensis in MCCLXX. die I. Decembris, juratus dicit, quod Dominus Manjapanis de Scajolis, & Gerardinus de Alfero, & Tancredus de Sancto Vitali, & Punzilupus habebat familiaritatem & domesticitatem cum eis, *& stabat multum in domo Dominae Marchesinae, in qua stabant Haeretici. Et isti consueverunt esse Credentes Haereticorum. Sed si modò sunt, nescit.*

Domina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIV. die penultimo Mensis Novembris, jurata dicit quod Punzilupus fuit Credens, receptator, & familiaris Haereticorum. Ubi assignat causas, quare hoc dicit. Causae autem sunt, quia ipse duobus annis vel circa ante mortem *ipsius Punzilupi, ipse Punzilupus* scienter duxit Haereticos ad domum ipsius testis. *Et quia* vidit ipsum facere reverentiam uni Haereticae. *Et quod* vidit eum dare consolamentum uni mulieri. *Et quia ipse Punzilupus* frequenter dixit dictae testi verba haeretica.

Manfredinus Notarius, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXV. die penultimo Januarii, juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens, familiaris, & receptator Haereticorum. Ubi assignat causas, quare hoc dicit, quae sunt. Quod a septemdecim annis circa audivit ipsum Punzilupum frequenter dicere verba Haeretica. *Et quia* vidit eum pluries familiariter & private loqui cum uno Haeretico. *Item dixit, quod fama erat inter Credentes Haereticorum, quod Punzilupus erat credens & amicus eorum.*

Domina Bengepare, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXIV. die X. intrante Novembri, jurata dicit, quod Punzilupus de Ferraria fuit Credens Haereticorum Sectae de Bagniolo. *Et dicit, quod audivit Catharos facere multas truffas, & dicere verba derisoria de illis de Ecclesia Romana, dicens:* quomodo dicent postea illi de Ecclesia Romana, quod nos simus mali homines, quum ipsi fecerunt unum de nostris Sanctum? *Et quod publica fama erat inter eos, quod Punzilupus praedictus erat de suis, & Credens eorum.*

Dominus Gabriel filius Dominae Trivisanae, qui ambo fuerunt Credentes Haereticorum, in MCCLXXXV. die VII. Februarii, juratus dicit, quod audivit pluries a matre sua, quae stabat cum Haereticis, quod Punzilupus erat bonus homo, intelligens de bonitate Haereticorum; & quod erat Credens & amicus Haereticorum.

Duragia in MCCLXX. die V. exeunte Julio, jurata dicit, quod audivit a multis personis, Punzilupum fuisse Credentem Haereticorum.

Gavinus de Satta, qui stetit cum Domino Menabove de Ferraria, qui tenebat Haereticos in domo, juratus dicit, quod audivit Haereticos dicentes: quicquid dicatur per Fratres, vel per alios de Ecclesia Romana, Punzilupus fuit bene de nostra gente, & fuit bene credens noster. *Et de hoc erat publica fama inter eos.*

Dominus Jacobinus Judex, in MCCLXX. die V. intrante Julio juratus dicit, quod credit, Punzilupum fuisse Credentem Haereticorum. Interrogatus quare? respondit: quia non ibat ad Ecclesiam nisi raro, & quia non habebat consilium ab aliquo Sapiente Ecclesiastico: & quia multa mala dicebat de Clericis.

Reugarda de Verona in MCCLXXXV. die VI. exeunte Aprili, jurata dixit, quod modò sunt octodecim anni, vel viginti anni, vel id circa, ut credit de tempore, quod ipsa vidit Armannum de

de Ferraria (qui sepultus est in Ecclesia Ferrariae, & reputatus Sanctus in ipsa Civitate) in Civitate Veronae. Et ipse Armannus tamquam credens & amicus Haereticorum venit ad domum dictae testis ad visitandam matrem dictae testis, pro eo quod ipsa erat Credens Haereticorum, & receptabat eos. Et ibi moratus est.

Manfredinus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXV. die penultimo Januarii juratus dicit, quod infra tempus viginti septem annorum multoties vidit patrem ipsius testis in Statione sua, tenentem Librum Evangeliorum in manibus, & legentem, & exponentem Scripturas per modum praedicationis dicto Punzilupo, & praesentibus etiam aliquando Gerardino de Alfero, & aliquando praesente Clemente de Vicoëntia, & Manjapane de Scajolis. Et quod pater dicti testis exponebat aliquando aliquam auctoritatem in commendatione Haereticorum, appellando eos oves & hujusmodi. Et similiter quando exponebat auctoritates in detractionem Ministrorum Ecclesiae, appellando eos lupos rapaces persequentes Christianos, idest Haereticos, dictus Armannus respondebat: Bene potest esse: & credo quod ita sit, sicut vos dicitis.

Bonmercatus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die VII. Aprilis juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens, familiaris, & amicus Haereticorum, quod scit ex eo, quod frater dicti testis, qui fuit Credens Haereticorum, frequenter dixit ipsi testi, quod Punzilupus erat Credens, familiaris, & amicus Haereticorum, & diligebat eos. Item ex eo quod Punzilupus frequenter commendavit dicto testi Haereticos, dicendo: quod boni homines sunt solùm Haeretici, & qui tenent viam eorum, & quod ipsi soli sunt in via salutis, & nulli alii. *Et praedicta fuerunt a duobus annis vel dimidio, vel circa ante mortem Punzilupi. Item ex eo quod Punzilupus quatuor annis ante ipsius mortem, fecit reverentiam uni Haeretico, praesente ipso teste & vidente.*

Castellanus Calegarius, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die VI. intrante Madio, juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens, amicus, & familiaris Haereticorum, & habet ipsum ipse testis pro Haeretico; quod scit ex eo, quod modò sunt viginti duo anni, vel circa, quod ipse testis vidit Punzilupum familiariter loquentem cum Johanne Bergamascho haeretico, & cum quondam Domina Bonsavere sub porticu domus dictae Dominae. Et quum intrassent ostium dictae Domus, dicta Domina, & Haereticus, & Punzilupus, vidente & praesente teste, adoraverunt & reverentiam fecerunt dicto Haeretico dicta Domina & Punzilupus. Item ex eo quod tempore mortis Punzilupi, antequam sepeliretur, quum personae currerent ad videndum eum, ipse testis cum Oldeberto de Cauriano, & cum Bonhomo similiter iverunt ad videndum eum: & quum ipse testis obloqueretur de Punzilupo, dicendo, quod erat pejus quàm una bestia, Dominus Oldebertus dixit ipsi testi: Cave, quid dicas, quia ipse fuit Consolatus cum Comatre tua, *intelligendo de uxore ipsius Oldeberti.*

Domina Jacoba, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die XXVIII. Maji, jurata dicit, quod quidam Zunta Merzarius haereticus post mortem Punzilupi dixit dictae testi, quod dictus Punzilupus, dum viveret, serviebat sibi, sciens ipsum esse Haereticum, de rebus suis & bonis manutenebat eum, & tenebat eum in privato, & non manifestabat eum; quum tamen

tamen ipse Punzilupus sciret, ubi dictus Zunta stabat in domo, & quum dicta testis diceret dicto Zuntae: Erat Punzilupus de vestra gente? *ipse dixit:* Erat bene de nostra gente, & Credens noster.

Quod Punzilupus fuit Credens Haereticorum, probatur per hoc, quod adoravit, & reverentiam fecit Haereticis secundùm eorum ritum. *Item per hoc quod* Consolamentum dedit & accepit ab Haereticis. *Isti enim actus proprie pertinent ad ritum Haereticorum. Et qui talia perpetrant,* Credentes *esse utique convincuntur. Item per hoc quod* male *sensit de* Corpore Christi. *Et quod dixit,* quod in fide Romanae Ecclesiae non est salus. *Quae omnia infra ponuntur sub propriis Rubricis.*

CAP. II.

Quod Punzilupus fuit de ecclesia Sectae Haereticorum de Bagnolo.

A *Lbertinus, qui fuit Haereticus, in MCCLXXIII. die III. intrante Augusto, juratus dicit, quod Punzilupus* fuit Catharus Consolatus. *Et dicit quod fecit eidem Albertino reverentiam in domo sua ejusdem Punzilupi, & alibi etiam pluries. Et dicit, quod idem Punzilupus venit vel ivit Veronam, jam sunt sex anni vel circa, occasione cujusdam carcerati, qui fugerat sibi, ut dicebat. Et tunc ipse Punzilupus* recepit manuum impositionem in Verona in domo Catharorum, *quam tenet Dominus Bergongius pro Haereticis,* a Domino Alberto Episcopo Sectae de Bagnolo, *& a Domino Michaële, qui est filius Major in ipsa Secta, & ab ipso eodem Albertino, qui & ipse erat Filius Major & Visitator eorum in dicta Secta in Lombardia.*

Domina Bengepare, in MCCLXXIII. die V. intrante Novembri, jurata & confessa est, se aliquando habuisse fidem Haereticorum Sectae de Bagnolo, cujus erat Episcopus &c. Dicit quod Punzilupus fuit Credens Haereticorum Sectae de Bagnolo. *Et dicit, quod audivit, Catharos facere multas truffas &c.*

Constantia de Pergamo, in MCCLXXIV. die XXII. intrante Martio, jurata dicit, quod fuit in Sermione a quatuor mensibus citra. Et ibi loquuta fuit cum Domino Laurentio Episcopo Haereticorum, *cum Guillelmo de Borgogna, cum Martino Darinda de Verona, & cum Francisco de Pedemonte, omnibus de Secta de Bagnolo, & cum aliis multis Haereticis ultra triginta. Et dicit dum ipsa quaereret a Domino Francisco, qui dicitur Magnus, & Dominus inter eos, an verè Punzilupus de Ferraria fuisset de suis, & de Secta eorum, tunc dicit, quod respondit sibi idem Dominus Franciscus:* Si tu recipis manus impositionem a nobis, ego dicam tibi totam veritatem de illo facto. *Et dicit, quod tunc, postquam recepit manus impositionem ab eis, tunc dixit Dominus Franciscus, praesente Domino Guillelmo, quod octo anni erunt in Madio, quod in Domo de Spata de Verona, in qua stabat Dominus Burgundius praedictus, Punzilupus* fuit Consolatus per praedictum Dominum Guillelmum & Martinum Darindam Haereticos &c.

Magister Albertus Gratiani, qui longo tempore fuit Credens Haereticorum in MCCLXXXVIII. die XVI. Julii, juratus dicit, quod modò sunt circa triginta anni, quum ipse testis esset Mantuae, quod Johannes de Casalolto, Episcopus Haereticorum Sectae de Bagnolo, *petivit ab ipso teste, quomodo faceret, & quomodo se haberet*

ret Armannus, qui dicitur Punzilupus. Et hoc petivit dictus Episcopus pro eo, quod ipse Armannus erat Amicus & Familiaris ejus. Item dicit, quod jam sunt vigintiocto anni, quod Punzilupus dixit dicto testi pro eo, quod ipse sciebat, quod ipse testis erat Credens Haereticorum, si cognoscebat Martinum de Campitello Haereticum Sectae ecclesiae de Bagnolo. Qui respondit, quod sic. Et tunc dictus Punzilupus dixit dicto testi cum magno affectu: Si Deus te salvet, salutabis eum ex parte mea, quando videbis eum.

Argumentum, quod Punzilupus fuit de Secta praedicta, est, quod Uxor ipsius Punzilupi fuit Consolata per Michaëlem, qui erat Filius Major in ipsa Secta, ut dicit Michaël haereticus, qui est testis tertius decimus. Verisimile enim est, quod ambo fuerint de eadem Secta. Item per hoc, quod pluries receptavit & reverentiam fecit eidem Albertino, qui similiter erat Filius Major & Visitator in dicta Secta. Item quod ipsemet Punzilupus confessus fuit coram Inquisitoribus, quod ipse fecit reverentiam secundùm morem Haereticorum Martino de Campitello Haeretico.

CAP. III.

Quod Punzilupus pluries adoravit, & fecit reverentiam Haereticis secundùm eorum ritum.

Domina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIV. die penultimo Mensis Novembris, jurata dicit, quod duobus annis vel circa ante mortem Punzilupi, ipse Punzilupus duxit ad domum ipsius testis scienter Elicam Haereticam. Cui Haereticae ipse Punzilupus, vidente & praesente ipsa teste, fecit reverentiam in domo habitationis ipsius testis, secundùm eorum ritum.

Albertinus Michaël, qui fuit Haereticus, in MCCLXXIII. die III. intrante Augusto juratus dicit, quod Punzilupus fuit Catharus Consolatus. Et dicit, quod fecit eidem Albertino reverentiam in domo sua ejusdem Punzilupi, & alibi etiam pluries. Et dicit, quod idem Punzilupus venit Veronam, jam sunt sex anni &c.

Bonaventura de Sancto Georgio de Verona, in MCCLXXXV. die XII. intrante Octobri, juratus dicit, quod posset esse circa vigintiquatuor annos, quod ipse ivit de Ferraria Vicentiam cum Fratre Armanno, qui dicebatur Punzilupus. Et ibidem intraverunt domum cujusdam, qui dicebatur Franciscus, & erat Haereticus. Quae domus erat in Contrata Sancti Petri. Et tunc dictus Punzilupus fecit magnam reverentiam dicto Francisco, & genuflexit ante eum dicendo haec verba: Benedicite, bene, bone Christiane. Et tunc dictus Franciscus levabat ipsum blandiendo multum. Et instruebat etiam me Bonaventuram dictus Punzilupus facere tales reverentias, & dicere talia verba. Quod & feci, nesciens quid facerem. Personae, quae praesentes erant, quando ista faciebat, sunt hae: Uxor dicti Francisci, quae mortua est, Filius ejusdem Francisci, qui postmodum captus fuit pro Haeretico, & mortuus est: Domina Spetia de eadem Contrata: Bonaventura uxor quondam Aldregheti de eadem Contrata: Michaël quondam Pulzati de Contrata Pusterlae: Albertinus & Leonarda ejus uxor de Contrata Sancti Petri: & quaedam, quae vocabatur Vincentia, quae nunc mortua est. Item dicit, quod frequenter intravit dictam domum cum Punzilupo, & coram

ram praedictis personis, quae concurrebant illuc, dictus Punzilupus faciebat magnam reverentiam dicto Francisco supradicto modo. Item dicit, quod in eadem Civitate fuit in pluribus aliis domibus ad tales personas, idest Haereticos. Et semper, quando dictus Punzilupus intrabat, dicebat supradicta verba, Benedicite, bene, bene, boni Christiani. *Et genuflectebat ante eos, ut supra dictum est.*

Bonmercatus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die IX. Aprilis, juratus dicit, quod ipse cum tribus aliis Credentibus iverunt ad visitandum duos Haereticos, quorum unus erat infirmus. Et stando cum eis contigit, Punzilupum transire, quaerendo panem pro carceratis. *Et tunc dominus domus, ubi erant Haeretici, vocavit Punzilupum pro eo, quia sciebat eum esse Credentem Haereticorum. Et quum Punzilupus intrasset domum, ubi erant Haeretici, videntibus omnibus, fecit magnas caritias, & ostendit magnam amicitiam & familiaritatem dictis Haereticis, & omnibus aliis, qui erant ibi cum Haereticis. Et ibidem in praesentia omnium praedictorum dictus Punzilupus fecit reverentiam illi Haeretico, qui non erat infirmus, & adoravit eum, secundum quod Credentes Haereticorum consueverunt adorare & facere reverentiam Haereticis secundùm eorum ritum.*

Castellanus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die XX. Maji, juratus dicit, quod modò sunt circa vigintiduo anni, quod ipse testis vidit Punzilupum familiariter loquentem cum Johanne Haeretico, & cum quondam Domina Bonsavere Haeretica, sub porticu domus dictae Dominae. Et quum intrasset domum dicta Domina, & Punzilupus, & ipse Haereticus, ipso teste remanente sub porticu ante ostium, statim intra ostium dictae Domus Punzilupus, & quidam filius dictae Dominae, depositis capellinis sive biretis, quas habebant in capite, & dicta Domina cum eis, inclinaverunt se ad dictum Haereticum, & adoraverunt eum, & sibi reverentiam fecerunt secundùm ritum Haereticorum, unus vidente alio, & ipso teste praesente & vidente.

Armannus, qui alio nomine dicitur Punzilupus, in MCCLIV. dixit suo juramento coram Inquisitoribus, quod aliquando adoravit & fecit reverentiam Martino de Campitello Haeretico Consolato, *secundùm quod consueverunt facere Credentes Haereticorum ipsis Haereticis. Item dixit, quod eamdem reverentiam fecit cuidam alii Haeretico, de cujus nomine non recordatur. Et hoc fuit in domo, quae quondam fuit Claribaldini.*

CAP. IV.

Quod Punzilupus dixit, quod in Fide Romanae Ecclesiae non erat salus, sed in solis Haereticis.

D*Omina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIV. die penultimo mensis Novembris, jurata dixit, quod duobus annis vel circa ante mortem Punzilupi, & infra...... Item dicit, quod post praedicta circa idem tempus, quando dictus Armannus ibat quaerendo eleemosynas pro carceratis, frequenter intravit domum habitationis ipsius testis, &* hortabatur ipsam testem, quod esset firma in Fide Haereticorum, dicendo quod in ipsis solis erat salus, & quod erant boni homines. *Et quum dicta testis diceret aliquando dicto Armanno.....*

Man-

Manfredinus Notarius, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXV. die penultima Januarii dicit, quod modò sunt vigintiseptem anni vel circa, quod Pater dicti testis, qui & ipse erat Credens Haereticorum, pluribus annis vendidit ferrum in quadam Statione Episcopi Ferrariensis. Et quod quasi omni die infra praedictos annos Punzilupus veniebat &c. Item dicit, quod pulsquam centies audivit eum cum dicto patre suo loquentem male de Ministris Ecclesiae, dicendo quod erant mali homines, & non faciebant opera Dei, nec erat in eis, nec in Fide Romanae Ecclesiae, salus: sed erant deceptores animarum: & quod erant lupi rapaces, qui persequebantur bonos homines & Ecclesiam Dei, intelligendo de Ecclesia Haereticorum.

Albertinus, qui fuit Haereticus, in MCCLXXIII. die III. intrante Augusto juratus dicit, quod Punzilupus venit Veronam, jam sunt sex anni vel circa. Et tunc dictus Punzilupus recepit manus impositionem in domo Catharorum &c. Et dicit, quod tunc quaesierunt a dicto Punzilupo si acceperat poenitentiam a lupis rapacibus, qui persequuntur bonam gentem; hoc est ab aliquo Fratrum Praedicatorum vel Minorum, vel ab aliquo alio Sacerdote Romanae Ecclesiae. Et dicit, quod respondit, quod non acceperat, nec acciperet ab aliquo de lupis rapacibus. Et dicit, quod tunc absolverunt eum a sacramento, quod fecerat Fratri Aldrevandino Inquisitori de stando mandatis Romanae Ecclesiae.

Bonmercatus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIII. die VII. Aprilis, juratus dicit, quod circa annum & dimidium ante mortem Punzilupi, ipse testis loquendo cum Punzilupo juxta domum Episcopalem de Ferraria, petivit a dicto Punzilupo, quomodo staret cum Fratre Stephanino Ordinis Praedicatorum. Qui respondit, quod male, & quod erat malus homo, & boni homines sunt solùm Haeretici, & qui tenent viam illorum: & ipsi soli sunt in via salutis, & nulli alii. *Et hoc ipsum & consimilia verba audivit ipse testis frequenter postea a dicto Punzilupo. Item dicit, quod Punzilupus frequenter hortatus fuit ipsum testem, quod staret firmus in Fide Haereticorum, quia, ut dictum est, in ipsis solis erat salus.*

Ad probationem istius Rubricae, faciunt testes aliarum Rubricarum.

CAP. V.

Quod Punzilupus male sensit & male loquutus est de Corpore Christi.

D*ominus Henricus, qui erat Officialis Inquisitoris, in MCCLXX. die III. exeunte Novembri, juratus dicit, quod audivit dici, & fama erat, quod Punzilupus erat Credens Haereticorum. Et quod audierat,* male sentiebat de Corpore Christi. *Idcirco quum ipse testis esset (*) Cazzagazaro, & semel invenisset eum in Platea Civitatis Ferrariae, dixit ei:* Audivi de te Punzilupe, quod male sentias de Corpore Christi. Ego habeo officium capiendi Haereticos. Ego capiam te. *Et tunc dicit, quod idem Punzilupus respondit sibi:* Quid creditis vos? *Et quum idem testis responderet:* Ego credo, quod sit verè Corpus Christi, postquam sacrificatum est per

(*) *Cazzagazaro* vocabulum Ferrariensis Dialecti, qua *Gazaro* pro *Cáttaro* dicebatur. Italice pronuntiares *Caccia-Cáttaro*: quo quidem titulo utebantur ii, qui Catharos seu eorum sectarios insectabantur ex officio. Vide infra Cap. VI.

per Sacerdotem, sicut credo, quod debeo mori; *tunc idem Punzilupus respondit:* Et ego amore vestri ita volo credere ab hinc in antea.

Frater Bonfadinus Ordinis Praedicatorum, in MCCLXX. die III. exeunte Novembri, juratus dicit, quod postquam fuit in Ordine, audivit pluries Punzilupum dicentem: Quod si Corpus Domini Nostri Jesu Christi esset ita magnum, sicut mons, modò esset comestum. *Et dicit, quod nolebat adorari versùs Orientem, sed adorabat versùs Occidentem. Et dicebat ipse Punzilupus publice, quod nolebat adorare versùs partem illam, ubi adorabant Prevedones Clericones.*

Manfredinus Notarius, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXV. die penultimo Januarii, juratus dicit, quod a vigintiseptem annis citra &c. Item dicit, quod Punzilupus non credebat, quod ille panis & vinum, quod Sacerdos sacrificat in Altari, sit Caro & Sanguis Christi. *Et audivit ipsum Punzilupum dicentem cum patre ipsius testis, qui erat Credens Haereticorum:* Isti Clerici de Ecclesia volunt facere me credere, quod ille panis, & vinum, quae Sacerdos Sacrificat in Altari, sit Caro & Sanguis Christi. *Et dicebat:* Non est diu, quod ego vidi Sacerdotem Sancti Juliani, qui posuit tantum de vino in Calice, quod ipse Sacerdos fuit inde inebriatus.

Domina Duragia in MCCLXX. die IV. exeunte Julio jurata dicit, quod audivit ab aliquibus vicinis, Punzilupum circa tempus, quo ipse Punzilupus mortuus est, quod idem Punzilupus consuevit in die Paschae accipere unum magnum panem, & unum buttatium vini, & dabat pluribus comedere & bibere, & quum consumtum esset, dicebat; Quid dicunt isti Prevedones, lupi rapaces, Corpus Christi non posse consumi? Ecce nos consumsimus unum tam magnum panem, & buttatium vini.

Magister Aprilis de Ferraria in MCCLXX. die IV. exeunte Julio juratus dicit, quod audivit, quod Punzilupus consuevit, unum magnum panem, & unum buttatium vini accipere: & comedebat cum aliquibus, & postea dicebat: Quid dicunt isti Prevedones & Fratones, quod Corpus Christi non potest consumi? Ecce nos comedimus tam magnum panem, & buttatium vini.

Armannus, qui alio nomine dicitur Punzilupus, in MCCLIV. dixit suo juramento coram Inquisitoribus &c. Item confessus fuit, quod aliquando dixit: Quomodo sunt stulti isti Sacerdotes, qui credunt claudere Deum in Pixide! *loquendo de Corpore Christi, quod Sacerdotes sacrificant in Altari. Tamen dixit, quod hoc dicebat pro ludo.*

CAP. VI.

Quod Punzilupus dedit, & accepit Consolamentum ab Haereticis secundùm eorum ritum.

Albertinus, qui fuit Haereticus Sectae de Bagnolo, in MCCLXXIII. die III. intrante Augusto, juratus dicit, quo audivit Punzilupum, qui modò sepultus est in Ecclesia Ferrariae, dicentem, dum viveret, quod Pater suus & Mater sua Cathari fuerunt. *Et dicit, quod ipse Punzilupus* fuit Catharus Consolatus. *Et dicit, quod fecit eidem Albertino reverentiam in domo sua ejusdem Punzilupi, & alibi etiam pluries. Et dicit, quod idem Punzilupus venit, vel ivit Veronam, jam sunt sex anni, vel circa, occasione cujusdam carcerati, qui fugerat sibi, ut*

ut dicebat : Et tunc ipse Punzilupus recepit manus impositionem in Verona in domo Catharorum, *quam tenet Dominus Bergundius pro Haereticis*, a Domino Alberto Episcopo Sectae de Bagnolo, *& a Domino Michaële, qui est filius Major, in ipsa Secta, & ab ipso eodem Albertino, qui & ipse erat Filius Major, & Visitator eorum in dicta Secta in Lombardia. Et dicit, quod tunc quaesierunt ab eodem Punzilupo, si acceperat poenitentiam a lupis rapacibus, qui persequuntur bonam gentem: hoc est ab aliquo Fratrum Praedicatorum, vel Minorum, vel ab aliquo alio Sacerdote Romanae Ecclesiae. Et dicit, quod respondit, quod non acceperat, nec acciperet ab aliquo de lupis rapacibus. Et dicit quod tunc absolverunt eum a sacramento, quod fecerat Fratri Aldevrandino Inquisitori, de stando mandatis Romanae Ecclesiae.*

Constantia de Pergamo, quae fuit Consolata in Sermione, in MCCLXXIV. die XII. intrante Martio, jurata dicit, quod fuit in Sermione a quatuor mensibus citra. Et ibi loquuta fuit cum Domino Laurentio Episcopo Haereticorum, cum Guillelmo de Bergogna, cum Martino Darinda de Verona, & cum Francisco de Pedemonte, omnibus de Secta de Bagnolo, & cum multis aliis Haereticis ultra viginti. Et dicit, quod recepit ibi manus impositionem a Domino Guillelmo ejusdem Sectae coram multis Haereticis: Et hoc fecit; ut melius posset explorare facta Haereticorum, qui erant in Sermione, quia propter hoc miserat eam Frater Timedeus Inquisitor Haereticorum. Et dicit, quod dum illa quaereret a Domino Francisco, qui dicitur Magnus, & Dominus inter eos, utrum Punzilupus de Ferraria fuisset de suis, & de Secta eorum, dicit, quod respondit sibi idem Dominus Franciscus: Si tu recipis manuum impositionem a nobis, ego dicam tibi totam veritatem de illo facto. *Et dicit tunc, postquam recepit manus impositionem ab eis, quod ante dixit ei Dominus Franciscus praesente Domino Guillelmo: quod octo anni erunt in Madio, quod in Domo de Spata de Verona, in qua stabat Dominus Bergundius*, praedictus Punzilupus fuit Consolatus per praedictum Dominum Guillelmum, & Martinum Darindam Haereticos. *Et tunc fuerunt Consolati secum Dominus Mezzagonella de Verona, & Azolina socrus ejusdem.*

Domina Philosophia de Verona, in MCCLXXXIV. die IV. Octobris, jurata dicit, quod modò sunt XV. anni vel circa, quod quaedam Mulier, quae vocabatur Spera, olim Domicella Marchionissae Estensis, dum detineretur captiva per Inquisitorem Ordinis Minorum apud Veronam, conquerendo dixit, audiente ipso teste: Heu quàm parum steti in ista poenitentia! Nam fueram facta bona Christiana ab illo benedicto Armanno, qui tunc temporis dicebatur esse Sanctus apud Ferrariam, & *dicebatur Sanctus apud Ferrariam, & dicebatur facere miracula, quum esset mortuus. *Et tamdem dicta Spera permisit se comburi propter crimen Haeresews. Item dicit, quod circa idem tempus ipsa testis audivit a quadam Credente Haereticorum, quae vocabatur Garsenda de Verona, quod supradictus* Armannus duxerat, & fecerat vitam Pauperum de Lugduno, & tamdem fuerat Consolatus in Secta Haereticorum &c.

Domina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIII. die penultimo mensis Novembris, jurata dicit, quod dictus Armannus non solùm fuit Credens, Receptator, & Fautor Haereticorum, *sed etiam fuit* Haereticus.

ticus Consolatus. *Quod scit ex eo, quod circa praedictum tempus circa unum annum ante mortem praedicti Armanni, Lanfrancus Haereticus, & dictus Armannus venerunt ad domum habitationis duarum Haereticarum Consolatarum, quae morabantur Ferrariae in Contrata Sancti Silvestri: quarum una vocabatur Gisla, & alia Maria. Quae Haereticae habebant unam Sociam, quae similiter vocabatur Maria, quae erat Credens & serviens earum. Et quum dictae Haereticae vellent, quod dicta Maria serviens earum reciperet Consolamentum, ipsae Haereticae miserunt dictam Mariam servientem suam pro dicta teste. Quae testis venit ad praedictam domum praedictarum Haereticarum. Et ibi invenit praedicta testis praedictos Lanfrancum, & Armannum. Et tunc praesente ipsa teste & dictâ Gislâ & dictâ Mariâ Haereticis, dictus* (*) Lanfrancus Haereticus, & Armannus dederunt & fecerunt Consolamentum, & manus impositionem super caput, tenendo Librum in manibus secundùm morem Haereticorum, dictae Mariae *servienti praedictarum Gislae, & Mariae Haereticarum. Et dicta testis videndo, quod ipse Armannus imposuit manum suam super caput in dicto Consolamento dictae Mariae, admirans dixit omnibus, qui erant ibi:* Ego credebam, quod iste Armannus esset solùm Credens. Sed videtur quod ipse sit Haereticus Consolatus. *Et dicti Lanfrancus, & Armannus dixerunt ipsi testi, quod dictus Armannus fuerat Consolatus ab Haereticis, secundùm ritum Hareticorum apud Veronam, ubi habuerat copiam bonorum virorum, idest Haereticorum. Et hoc ipsum dixerunt dicti Lanfrancus, & Armannus postea* A *pluries ipsi testi. Item dicit ipsa testis, quod ipsi Lanfrancus & Armannus rogaverunt dictam testem, quod non manifestaret dictum Armannum de praedictis. Et hoc non dixit odio vel amore.*

Dominus Nicolaus filius quondam Domini Asiati de Brixia, qui stat Veronae, in MCCLXXXV. die V. exeunte Aprili juratus dicit, quod modò sunt B *octo anni vel circa, quod ipse testis erat Officialis Inquisitoris, & Cazzagazaro pro Ecclesia Veronae. Et quum capti essent multi Haeretici in Sermione, propter quod quidam Frater Aldevrandinus Ordinis Praedicatorum, tunc Inquisitor Haereticorum in Provincia Lombardiae, scripsit dicto testi, rogando eum, quod ipse deberet diligenter in-* C *quirere, si dicti Haeretici scirent aliquid de quondam Armanno, qui alio nomine dicitur Punzilupus, qui est sepultus in Ecclesia Cathedrali Ferrariae. Et tunc dictus testis interrogavit Inquisitorem, qui tunc faciebat officium Veronae, si aliquid invenisset a praedictis Haereticis de dicto Punzilupo. Qui Inquisitor respondit ei tamquam Officiali* D *suo, quod ipse invenerat per confessionem duorum Haereticorum, quod dictus Punzilupus fuerat Consolatus per Haereticos secundùm eorum ritum in Civitate Veronae in Hospitio de Castello, vel in Domo de Spata, ut credit de domo, quia propter longitudinem temporis non bene recordatur de nomine Domus. Item dicit, quod dictus Inquisitor promisit* E *dicto testi de iis facere publicum instrumentum, causâ mittendi Fratri Aldevrandino Inquisitori praedicto. Sed quia dictus Inquisitor subitò recessit de Verona, & ivit ad Curiam Romanam, dictum Instrumentum non fuit factum.*

Si-

(*) Consolamenti haereticorum ritum heic vides per impiam manuum impositionem, simulque colligis Consolamentum idem conlatum tantummodo ab iis Catharis fuisse, qui antea fuerant Consolati, seu Consolamentum ipsum ab aliis Sectæ suæ acceperant.

Simon Bonandreae, Civis Veronae, Notarius & Officialis Inquisitoris apud Veronam in MCCLXXXV. die IV. exeunte Aprili, juratus dicit, quod modò sunt septem anni vel octo, quod ipse testis in Civitate Veronae in Camera Inquisitoris, & ipso Inquisitore praesente vidit & legit quamdam scripturam in Actis Inquisitionis, in qua videbatur contineri, quod Punzilupus fuit Consolatus per Haereticos in Civitate Veronae secundùm eorum ritum. Determinabatur autem in ipsa scriptura domus, in qua fuerat Consolatus. Sed dictus testis non bene recordatur de nomine domus. Fuerunt autem haeretici, qui haec dicebant, circa quatuor: sed de eorum nominibus non bene recordatur; quorum unus loquebatur de visu, ut ipse testis credit, alii verò videbantur inducere praesumptiones pro dicto facto. Item dicit dictus testis quod non bene recordatur, quid factum sit de dicta scriptura, sed bene certus est, quod vidit & legit in Actis Inquisitionis.

Dominus Jacobinus de Cesso in MCCLXX. die ultimo Octobris, juratus dicit, quod habuit quemdam hominem, qui laborabat ad Fornacem, qui vocabatur Conradinus. Qui dixit ei, quod erat Patarenus, & de Secta Patarenorum. Et qui dixit ei, quod Fratres Praedicatores voluerunt eum semel capere, sed ipse natavit ultra Padum &c. Et dixit, quod idem Conradinus dixit sibi, quod Punzilupus erat de suis, & de Secta Patarenorum. Et dicit, quod fuit eo tempore, quo Punzilupus mortuus est.

Magister Castellanus Calegarius, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die VI. intrante Majo, juratus dicit, quod quando Punzilupus erat mortuus, quùm adhuc corpus ejus esset in Ecclesia Episcopali A *nondùm traditum sepulturae, ipse testis una cum quondam Oldeberto & Bonbomo iverunt ad videndum eum. Et quum dictus testis diceret de corpore Punzilupi, quod esset pejus quàm una bestia, ipse Oldebertus respondit;* Cave, Compater, quid dicas, quia ipse Consolatus fuit cum Comatre tua; *intelligendo de uxore ipsius Oldeberti.*

B *Argumentum, quod Punzilupus Consolatus est, est, quod Pater & Mater & Uxor fuerunt Haeretici Consolati, ut dicit Albertinus &c.*

CAP. VII.

C Quod Punzilupus habuit familiaritatem, conversationem, collocutionem & amicitiam cum Haereticis, & visitavit eos.

M*Agister Ferrarius in MCCLXX. die VIII. intrante Augusto, juratus dicit, quod Punzilupus erat Credens Haereticorum & diligebat eos. Et vidit eum uti, & stare cum Martino de Campitello Haeretico a tribus* D *annis citra in carceribus, & dicebat, quod ipse Martinus erat bonus homo. Et dicebat, quod si haberet bonos homines (loquendo de Patarenis) quod non permitteret eos comburi, nec alios. Item dicit, quod dictus Punzilupus dixit ei, quod iverat cum ipso Martino, quando ducebatur ad ignem, usque ad ripam flendo.*

E *Dominus Mutinensis, in MCCLXXII. die primo Decembris, juratus dicit, quod Dominus Maniapanis de Scajola, & Girardinus de Alsero, & Tancredus de Sancto Vitali, & Punzilupus habebant familiaritatem & domesticitatem (*) &c.*

Manfredinus Notarius, qui fuit Credens Haeretitorum, in MCCLXXXV. die

(*) *Vide supra Cap. Primum.*

die penultimo Januarii, juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens, Amicus, & Familiaris Haereticorum &c. Item dicit, quod postquam Punzilupus dixerat dicto testi, quod juraverat mandata Ecclesiae, antequam ipse moreretur, per aliquod tempus, captus fuit quidam Haereticus, qui vocabatur Johannes, & faciebat se dici Christianum, ut credit, de nomine. Et dum detineretur in carcere Episcopi Ferrariae, dictus testis missus a patre suo ad ipsum haereticum, frequenter visitavit dictum haereticum in carcere, rogando eum, quod non accusaret patrem suum, & hortando eum, quod staret firmus in fide haereticorum. Et tunc vidit frequenter dictum Punzilupum venientem ad visitandum dictum Haereticum, sciens eum esse haereticum in carcere, & loquentem cum eo familiariter. Sed quae verba diceret non audiebat. Item dixit, quod postquam dictus Haereticus relictus fuit in manibus Potestatis, & in carcere detineretur in Palatio Communis Ferrariae, vidit frequenter dictum Punzilupum euntem ad ipsum haereticum, & loquentem cum eo familiariter, & private solum cum solo in camerula, in qua detinebatur dictus haereticus. Sed quid diceret, nescit. Et infra. Item dicit, quod fama erat inter Credentes Haereticorum, quod dictus Punzilupus erat Credens, & Amicus Haereticorum. Item dicit, quod audivit Jacobam, quae tenebat Haereticos in domo, & veniebat ad domum ipsius testis ad accipiendum victualia pro ipsis Haereticis, dicentem: Punzilupus est bene noster Amicus. Et quando vadit ante domum meam, vocat me, & dicit: Accipiatis istum panem album, & date illis bonis viris; *intelligendo de haereticis:* & dicatis, quia bene mundus est. *Et aliquando etiam dabat ei ficus.*

Aymolinus in MCCLXXXV. die VII. intrante Februario, juratus dicit, quod vidit Punzilupum stantem & conversantem in domo Dominae Marchesinae, existentibus Haereticis in dicta domo. Et vidit eum frequenter loquentem familiariter cum dicta Domina Marchesina, quae erat Haeretica, & semper tenebat in domo sua Haereticos.

Albertinus Sogarius in MCCLXX. die X. intrante Decembri, juratus dicit, quod Martinus de Campitello, qui fuit Haereticus, dixit ei: Ego veni Ferrariam pro Punzilupo, quem credo meliorem Christianum de Terra ista.

Dominus Menabos parvus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXX. die IX. intrante Decembri, juratus dixit, quod audivit ab Haereticis, quod Punzilupus erat nutritus cum Haereticis per viginti annos vel circa.

Rengarda de Veronâ, filia Garsendae, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXV. die VI. exeunte Aprili, jurata dixit, quod modò sunt octodecim anni vel circa, quod ipsa vidit Punzilupum in Civitate Veronae. Et dicit, quod ipse tamquam Credens & Amicus Haereticorum venit ad domum dictae testis ad visitandam matrem ipsius testis pro eo quod & ipsa erat Credens & receptatrix Haereticorum. Et ibi mansit duos dies & duas noctes, & ibi comedit & bibit. Et tunc audivit pluries Punzilupum loquentem & conferentem cum matre ipsius testis de fide & factis Haereticorum. Et audivit, quod ipse nominavit Pauperes de Lugduno, & alias Sectas Haereticorum. Sed de verbis, quae dicebant, non recordatur. Item dicit, quod ipsa testis semel una cum matre & Punzilupo iverunt causâ videndi & visitandi Haereticos ad domum quondam Dominae Beliardae, & ibidem in eadem domo invene-

venerunt plures Haereticos, & Haereticas. Et tunc vidit Punzilupum una cum matre ipsius testis scienter loquentem familiariter & diu cum ipsis Haereticis. Sed dicta testis quid dicerent, non audiebat. Item dicit, quod eisdem diebus venit ad domum ipsius testis Bonaventura Belasmagra Episcopus Haereticorum. *Et ibidem Punzilupus una cum matre ipsius testis loquuti sunt diu & private cum dicto Haeretico. Et dicit, quod non vidit Punzilupum facere reverentiam dicto Haeretico.*

Domina Beatrix uxor quondam Aegidii de Busso, in MCCLXX. die V. intrante Julio, jurata dixit, quod audivit a quadam sua vicina, quae vocabatur Mira de Verona, quod Punzilupus dixit pluries Mirae: Ego volo, quod veniatis mecum ad Praedicationem Patarenorum, & audietis verba eorum, quae sunt valde bona.

Domina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIII. die penultimo mensis Novembris, jurata dixit, quod Punzilupus fuit Credens, Familiaris, & Receptator Haereticorum. Quod scit ex eo, quod dictus Punzilupus duxit semel Lanfrancum de Monte Clero Haereticum Consolatum, sciendo dictus Punzilupus ipsum esse Haereticum, ad domum habitationis ipsius testis. Et quum quaereret a dicto Lanfranco, quis esset ille homo, quem duxerat secum, respondit Dominus Lanfrancus: Non timeatis, quia ipse est verus Amicus nostrae gentis, *intelligendo de Haereticis:* Et quod Haeretici de Verona etiam habent eum pro Bono Amico. *Et dictus Lanfrancus dixit dictae testi:* Dictus Punzilupus receptat me in domo habitationis suae, quando indigeo; & servit mihi de rebus suis & bonis, & pluries associavit me per Civitatem Ferrariae. *Et dicit, quod hoc fuit duobus annis vel circa ante mortem dicti Punzilupi. Item dicit, quod circa idem tempus Punzilupus duxit ad domum dictae testis quamdam Haereticam, nomine Elycam, sciens ipsam Haereticam esse. Et tunc dictus Punzilupus dixit dictae testi:* Ego duco vobis istam bonam mulierem, quae rogavit me, quod ducerem eam ad vos. *Et tunc dicta Haeretica dixit Punzilupo:* Eatis cum Deo, quia ego volo remanere heic. *Et tunc dictus Punzilupus, antequam recederet, fecit dictae Elycae reverentiam, secundùm ritum Haereticorum, vidente & praesente dicta teste. Et quum recessisset Punzilupus, dixit ipsa Elyca dictae testi:* iste Punzilupus est Bonus Amicus Noster. Et datus est mihi pro bono & legali Amico Nostro ab Haereticis. Et associat me pro negotiis meis per Civitatem. Et receptat me in domo habitationis suae, quando indigeo, & servit mihi de rebus suis &c.

Bonaventura de Sancto Georgio de Verona, in MCCLXXXV. die X. intrante Octobri, juratus dixit, quod potest esse circa vigintiquatuor annos, quod Ego ivi cum Punzilupo Vicentiam. Et ibidem in eadem Civitate in Contrata Sancti Petri intravi cum eo pluries domum cujusdam Haeretici nomine Francisci cum Haeretico Punzilupo, qui faciebat ei magnam reverentiam genuflectendo. Et tunc dictus Franciscus levabat eum, blandiendo ei multum. Et dictus Punzilupus instruebat me Bonaventuram facere hujusmodi reverentias; quae & feci, nesciens quid facerem. *Item dicit, quod dictus Punzilupus semel comedit cum dicto Francisco, & ejus Uxore, & Filio. Et jejunavit tum illo die.* Et ego etiam comedi cum eis de illis cibis, de quibus comedebant. *Item dicit, quod quando Punzilupus intra-*

trabat domum dicti Francisci, & faciebat ei reverentiam, praesentes erant Uxor dicti Francisci, quae mortua est, & Filius ejus, qui postmodum detentus fuit pro Haeresi, & modo mortuus est. Item quaedam, quae vocatur Spetia, & quaedam, quae vocabatur Bonaventura, ambae de Contrata Sancti Petri, & quaedam, quae vocabatur Vincentia, quae modò mortua est. Item dicit, quod intravit cum dicto Punzilupo plures alias domos in eadem Civitate ad tales personas, idest Haereticos, quibus dictus Punzilupus semper faciebat reverentiam.

Dominus Gabriel filius Dominae Trivisanae, qui ambo fuerunt Credentes Haereticorum, in MCCLXXXV. die VII. Februarii, juratus dicit, quod audivit a Matre sua pluries, quae stabat cum Haereticis, quod Punzilupus erat bonus homo, intelligendo de bonitate Haereticorum, & quod erat Credens & Amicus eorum.

Magister Johannes Minister Fratrum de Poenitentia, in MCCLXX. die XI. intrante Decembri juratus dicit, quod semel invenit Punzilupum in Contrata Sancti Pauli, & dixit ei dictus Punzilupus, quod veniebat de Arimino, & quod erant in Arimino multae domus Patarenorum. Et quum ipse testis quaereret ab eo, quomodo cognosceret dictas domos, respondit ei: Ego bene cognosco eas, quia habent aliqua signa, per quae cognosco eas. *Et quum ipse testis diceret:* Indicate illa; *ipse Punzilupus dixit:* Hoc ego nolo facere.

Dominus Jacobinus Judex, in MCCLXXIII. die V. Intrante Julio, juratus dicit, quod fama erat, & a pluribus audivit, quod Punzilupus saepe visitabat Haereticos, qui erant in Romagnola, & maxime Arimini. *Et quod nuper ante mortem suam visitaverat quemdam Episcopum Haereticorum.*

A *Bonmercatus, qui fuit Credens Haereticorum in MCCLXXXVIII. die VII. Aprilis juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens, Amicus, & Familiaris Haereticorum. Item quod circa quatuor annos, antequam Punzilupus moreretur, ipse testis una cum Oldeberto, Bertramino, & Alberto, qui omnes Credentes Haereticorum erant, in domo una erat cum*
B *duobus Haereticis. Et tunc Punzilupus transiens, inde vocatus intravit, ubi erant Haeretici. Et tunc Punzilupus videntibus omnibus praedictis, fecit magnas caritias, & ostendit magnam amicitiam, & familiaritatem dictis Haereticis. Et etiam omnibus praedictis. Et in praesentia omnium praedictorum fecit reverentiam uni de praedictis Hae-*
C *reticis. Et recedentibus omnibus praedictis, Punzilupus remansit cum Haereticis, & hortabatur & consolabatur, pro ut poterat, unum de praedictis Haereticis, qui erat infirmus.*

Castellanus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die XX. Maji, juratus dicit, quod Punzilupus fuit Credens, Amicus, & Familiaris
D *Haereticorum. Quod scit ex eo quod modò sunt circa viginti unus anni, quod ipse testis vidit & audivit, quod quondam Petrus de Romaninis ante domum ipsius testis dixit Punzilupo:* Vultis vos videre unum Patarenum? *Cui respondit:* Ego utique veniam. Ita volo. *Et tunc dictus Petrus duxit Punzilupum in domum dicti testis, ut*
E *videret Patarenum; sed Patarenus non erat ibi. Et tunc Punzilupus recessit de domo praedicta. Item dicit, quod modò sunt circa vigintiduo anni, quod ipse testis vidit Punzilupum familiariter loquentem cum Johanne Bergamasco Haeretico, & cum Domina Bensavere sub porticu domus dictae Dominae. Et quum intrassent ostium dictae domus dicta Domina & Punzilupus, viden-*

vidente & praesente dicto teste adoraverunt, & reverentiam fecerunt dicto Haeretico. Item dicit, quod ipse Punzilupus dixit frequenter ipsi testi, si sciret, ubi essent Haeretici, vel si haberet in domo eos, quia eos volebat libenter videre, & loqui eis.

Domina Jacoba uxor quondam Brexani, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die XXVIII. Maji, dicit suo juramento, quod quondam Zonta Merzarius Haereticus, post mortem Punzilupi dixit dictae testi, quod dictus Punzilupus, dum viveret, serviebat sibi, sciens eum esse Haereticum, de rebus suis, & bonis, & manutenebat eum, & tenebat eum in privato, & non manifestabat eum. Quum tamen ipse Punzilupus sciret, ubi dictus Zunta stabat in domo, & quum ipsa testis diceret dicto Zuntae: Erat Punzilupus de gente vestra? *ipse dixit:* Erat bene de nostra gente, & Credens noster.

Magister Albertus de Gratiano, qui longo tempore fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die XVI. Julii juratus dicit, quod jam sunt vigintiocto anni, quod Punzilupus dixit dicto testi pro eo, quod ipse sciebat, quod ipse testis erat Credens Haereticorum, si cognoscebat Martinum de Campitello Haereticum. Qui respondit, quod sic. Et tunc dictus Punzilupus dixit dicto testi cum magno affectu: Si Deus te salvet, salutabis eum ex parte mea, quando videbis eum. *Item dicit, quod circa idem tempus, quando tres Haeretici debebant comburi, quod horâ combustionis ipsi Haeretici dederunt calceos suos dicto Punzilupo, tamquam familiari & noto eorum. Item dicit, quod modo sunt circa triginta anni, quum ipse testis esset Mantuae, quod Johannes de Casalolto Episcopus Sectae Haereticorum de Bagnolo, petivit ab ipso teste, quid faceret, & quomodo se haberet Armannus, qui dicitur Punzilupus. Et hoc petivit dictus Episcopus pro eo quod ipse Armannus erat amicus & familiaris ejus.*

Jacobinus Calegarius in MCCLXXXVIII. die IV. exeunte Julio, juratus dicit, quod sunt vigintiquatuor anni, vel circa, quod vidit semel, quod quondam Armannus, qui dicitur Punzilupus, & quondam Thomaxinus, qui fuit de Cremona, venerunt ad Gerardum Haereticum, & familiariter & private loquuti fuerunt cum dicto Haeretico super ripam Padi. Et quum dictus testis esset juxta eos, dederunt sibi unum fasciolum de juncis de salice, & licentiaverunt eum. Et hoc fecerunt, ne ipse testis audiret eos quid dicerent.

Patet, quod Punzilupus fecit, quod dicitur in Rubrica, cum Haereticis; *quibus fecit reverentiam. Item* cum Haereticis, *a quibus accepit, & dedit Consolamentum. Item* cum Haereticis, *quos sociavit, & quorum Nuntius fuit, & quos receptavit. Quae omnia patent in propriis Rubricis.*

CAP. VIII.

Quod Punzilupus loquutus est verba haeretica dicendo male, & detrahendo Ministris Ecclesiae, appellando eos Daemones & Lupos rapaces pro eo quod ipsi persequuntur bonos homines idest Haereticos; & commendando Haereticos, appellando eos bonos homines; & blasphemando & detestando justitiam, quae fit de Haereticis, dicendo per verba sua, quod *peccatum erat comburere bonos homines,* idest Haereticos.

Frater Bonfadinus de Ordine Praedicatorum, in MCCLXX. die III. exeunte Decembri, juratus dicit, quod

Punzilupus publice in Platea, quando videbat religiosos Fratres Praedicatores, vel Minores, flectebat genua, & dicebat: Ecce Daemones. Ecce Lupi rapaces.

Frater Johannes Minister Fratrum de Poenitentia, in MCCLXX. die XI. intrante Decembri, juratus dicit, quod audivit Punzilupum frequenter dicentem multa mala de Pastoribus Ecclesiae, & viris Religiosis, & Ecclesiasticis. Et dicit, quod audivit eum dicentem, quod ex quo homines dediti erant Credentibus Haereticorum, numquam poterant inde evelli.

Tancredus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXI. die XII. intrante Decembri, juratus dicit, quod tempore, quo Punzilupus fuit captus pro haeresi per Fratrem Aldevrandinum, audivit eum dicentem, quod numquam diligeret Fratrem Aldevrandinum, quia fecerat ignominiam de corpore suo; & quod Frater Aldevrandinus erat Lupus rapax.

Frater Albizo de Ordine Fratrum Praedicatorum, in MCCLXX. dicit verbo veritatis, quod quum semel iret ipse & alius Frater cum quondam Cataro, qui ducebatur ad ignem, praedicando eum, quod Punzilupus sequebatur eos, & ibat modò ad istum, modò ad illum, dicendo: Isti sunt Daemones. Isti sunt Lupi rapaces, qui faciunt comburi bonos homines. *Item dicit, quod pluries vidit Punzilupum in Platea Civitatis Ferrariae, & alibi flectendo genu, & dicendo:* Utinam Deus non parcat mihi, si ego umquam parcam sibi propter Fratrem Aldevrandinum, qui est Lupus rapax, & filius Diaboli, quia interficit bonos homines.

Manfredinus Notarius, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXV. die penultimo Januarii, juratus dicit, A *quod a vigintiseptem annis citra, plusquam centies audivit Punzilupum dicentem cum patre ipsius testis, qui erat Credens Haereticorum, mala de Ministris Ecclesiae, dicendo, quod erant mali homines, & non faciebant opera Dei, nec erat in eis, nec in Fide Romanae Ecclesiae salus; sed erant deceptores animarum; & quod* B *erant Lupi rapaces, qui persequebantur bonos homines, & Ecclesiam Dei, intelligendo de Ecclesia Haereticorum. Item dicit, quod postquam audierat, quod Frater Aldevrandinus fecerat ipsum Punzilupum jurare mandata Ecclesiae, per aliquod tempus combustus fuit quidam Haereticus, nomine Martinus de Campitello. Et dum duceretur ad comburendum, audivit Punzilu-* C *pum dicentem pluribus audientibus:* Videte, qualia opera sunt ista! comburere istum vetulum bonum hominem! Terra non debet sustinere illos, qui faciunt talia.

Albertinus, qui fuit Haereticus, in MCCLXXIII. die III. intrante Augusto, juratus dicit, quod Punzilupus venit Veronam, jam sunt sex anni. Et D *tunc ipse Punzilupus fuit Consolatus ab Haereticis. Et tunc quaesierunt ab eodem Punzilupo, si acceperat poenitentiam a Lupis rapacibus, qui persequuntur bonam gentem, hoc est ab aliquo Fratrum Praedicatorum vel Minorum, vel ab aliquo alio Sacerdote Romanae Ecclesiae. Et respondit, quod non acce-* E *pit nec acciperet ab aliquo de Lupis rapacibus. Et dicit, quod tunc absolverunt eum a sacramento, quod fecerat Fratri Aldevrandino Inquisitori de stando mandatis Ecclesiae Romanae.*

Magister Ferrarinus de Lignamine in MCCLXX. die VIII. intrante Augusto, dicit, quod audivit Punzilupum dicentem, quod Martinus de Campitello, qui fuit Haereticus, erat bonus homo.

homo. Et dicebat, quod si haberet bonos homines, loquendo de Patarenis, quod non permitteret eos comburi. Item dixit, quod dictus Martinus erat bonus homo, & si haberet ipsum in domo sua, quod non dimitteret eum comburi pro posse suo, nec alios. Item dicit, quod audivit Punzilupum dicentem, quod Fratres Minores & Eremitae erant mali homines, & Fratres Praedicatores erant pejores, & quod ipsi erant Lupi rapaces, qui destruebant bonos homines, qui faciebant bona opera, loquendo de Patarenis.

Tancredus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXI. die XII. exeunte Octobri, juratus dicit, quod tempore, quo combustus fuit quidam Haereticus senex, jam sunt circa quatuor anni, audivit Punzilupum dicentem, quod combustus erat quidam sanctus Pater, loquendo de illo Haeretico.

Domina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIV. die penultimo mensis Novembris, jurata dicit, quod duobus annis vel circa ante mortem Punzilupi, quando ipse Punzilupus ibat quaerendo eleemosynas pro carceratis, *frequenter intravit domum habitationis ipsius testis: & hortabatur ipsam testem, quod esset firma in fide Haereticorum, dicendo, quod in ipsis solis erat salus, & quod erant boni homines. Et quum dicta testis aliquando diceret ei:* Quomodo decipitis Mundum, quia portatis Crucem, & videmini esse multum de illis de Ecclesia Romana? *ipse respondebat:* Non. Est ibi vis; quia facio ad hoc, ut non cognoscar.

Dominus Jacobinus Judex, in MCCLXXIII. die IV. intrante Julio, juratus dicit, quod Punzilupus dicebat multa mala de Clericis.

Bonmercatus, qui fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXVIII. die VII. Aprilis, juratus dicit, quod circa unum annum & dimidium ante mortem Punzilupi, ipse testis loquendo cum Punzilupo juxta domum Episcopalem de Ferraria, petivit a dicto Punzilupo, quomodo staret cum Fratre Stephano Ordinis Praedicatorum. Qui respondit, quod male, eo quod erat malus homo; & quod boni homines sunt solùm Haeretici, & qui tenent viam eorum, & quod ipsi soli sunt in via salutis, & nulli alii. Et hoc ipsum, & similia verba audivit ipse testis frequenter postea a dicto Punzilupo.

CAP. IX.

Quod Punzilupus fuerit diffamatus de Haeresi.

Dominus Henricus Officialis Inquisitoris, in MCCLXX. die III. exeunte Novembri, juratus dicit, quod audivit dici, & fama erat, quod Punzilupus erat Credens Haereticorum.

Frater Johannes Minister Fratrum de Poenitentia, in MCCLXX. die XI. intrante Decembri, juratus dicit, quod fama erat inter Credentes Haereticorum, quod Punzilupus erat Credens & Amicus Haereticorum.

Daniel, in MCCLXXIV. die VI. exeunte Junio, juratus dicit, quod fama erat in Ferraria ante mortem Punzilupi, quod ipse erat Credens Haereticorum. Interrogatus, quomodo scit, hoc dicit: quod audivit a quodam Nepote Punzilupi, qui vocabatur Bonaventura Papardus, quod ipse Punzilupus non erat in Fide; & a multis aliis, de quibus non recordabatur.

Domina Bengepare, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXIV. die V. intrante Aprili, jurata dicit, quod audivit, a Catharis fieri multas truffas, & dici verba irrisoria de illis

lis de Ecclesia Romana, dicentibus: Quid dicent postea illi de Ecclesia Romana, quod nos simus mali homines, quum ipsi fecerint unum de nostris Sanctum? *Et quod publica fama erat inter eos, quod Punzilupus erat de suis, & Credens eorum.*

Gavinus de Sacca, qui stetit cum Domino Menabove Parvo de Ferraria, in MCCLXXIV. die VI. intrante Aprili, juratus dicit, quod audivit Haereticos dicentes: Quidquid dicatur per Fratres, & per illos de Ecclesia Romana, Punzilupus fuit bene de nostra gente, & fuit bene noster Credens. *Et de hoc erat publica fama inter eos.*

Frater Mutinensis de Poenitentia, Notarius de Ferraria, in MCCLXXXV. die VII. Februarii, juratus dicit, quod modò sunt XXVIII. anni, vel pauci anni plus, ut credit de tempore, quo ipse testis fuit praesens, ubi quondam Punzilupus de Ferraria super crimine Haeresis, de quo erat infamatus, juravit mandata Ecclesiae in manibus Fratris Aldevrandini Inquisitoris.

Frater Arasinus Pergamensis, Ordinis Praedicatorum, in MCCLXX. die VII. intrante Junio, dicit & confessus est verbo veritatis, quod quum esset de Conventu Pergamensi, quaesivit a quodam Mercatore Pergamensi, qui veniebat de Venetiis, quae nova erant in partibus illis, unde veniebat. Respondit; Bona; quia unus Sanctus apparuit Ferrariae. *Cui quum dixisset:* Hoc non est impossibile, *dixit:* Fratribus vestris, & Minoribus non placet, quia habebatur Suspectus de Haeresi.

Dominus Jacobinus Judex, in MCCLXXIII. die V. intrante Julio, juratus dicit, quod fama erat, & a pluribus audivit, quod Punzilupus saepe visitabat Haereticos, qui erant in Romandiola, & maxime Arimini. *Et quod nuper ante mortem suam visitaverat quemdam Episcopum Haereticorum.*

Ad hoc etiam facit, quod dicitur infra in Rubrica. Ibi dicitur, quod Punzilupus juravit, & captus est pro crimine Haeresis.

CAP. X.

Quod Punzilupus relapsus fuit in crimen Haeresis, postquam juravit mandata Inquisitoris super eodem crimine.

AD ostendendum, quod Punzilupus relapsus fuerit in crimen Haeresis, primo ostendendum est, quod ipse abjuravit Haeresim in manibus Inquisitorum. Secundo ostendendum est, quo tempore juravit. Tertio ostendendum est, quid post juramentum commisit in crimine Haeresis.

CAP. XI.

Quod Punzilupus abjuravit Haeresim in manibus Inquisitorum, & tempus, quo juravit.

IN Christi nomine. Amen. Anno ejusdem Nativitatis Millesimo Ducentesimo Quinquagesimo Quarto, Indictione Duodecima, Ferrariae, die Secundo exeunte Martio: in loco Fratrum Praedicatorum de Ferraria; praesentibus testibus vocatis & rogatis, Dondeo de Magnano, Albertino Guidonis Dente, Benevenuto de Belenzonis, Goffredo de Vassuris, Baldizone suo fratre, Villano de Rasuris, Bonfiglietto suo fratre, & multis aliis. Ibique Armannus, qui praenomine dicitur Punzilovo, *de Contrata Sancti Pauli de Ferraria, pro eo quod esset diffamatus de Haeresi, & propter hoc citatus, venit ad*

ad praesentiam Fratris Aldevrandini Prioris Fratrum Praedicatorum de Ferraria, & Fratris Aegidii, Inquisitorum Haereticae pravitatis in Provincia Lombardiae ex auctoritate Apostolica. In quorum manibus dictus Armannus sive Punzilupus abjuravit omnem Haeresim, & juravit mandata Ecclesiae, & dictorum Inquisitorum, & dicere veritatem super iis, de quibus fuerit interrogatus, & sub poena Centum Librarum Ferrariensium. Quae poena toties committatur, & possit exigi cum effectu, quoties inventus fuerit veritatem non dixisse, & fecisse contra ea, quae per eum abjurata & promissa sunt. Et pro iis omnibus observandis &c.

CAP. XII.

Quod Punzilupus postquam juravit, commisit in crimine Haeresis.

AD ostendum, quod Punzilupus, postquam juravit, commisit in crimine Haeresis, sciendum est, quod Punzilupus mortuus est in MCCLXIX. die XVI. Decembris. Et per immediate praecedentem Rubricam probatur, quod ipse in MCCLIV. die II. exeunte Martio juravit super crimen Haeresis. Si ergo conferatur tempus mortis ad tempus, quo juravit, constat, quod juravit quindecim annis, antequam moreretur. Infra quod tempus commisit in crimen Haeresis omnia infrascripta. Si infrascriptae Rubricae in locis suis, & dicta testium diligenter inspiciantur, & conferatur tempus eorum, quae dicuntur, ad tempus, quo Punzilupus juravit, & ad tempus, quo dictus Punzilupus mortuus est, invenietur, quod Punzilupus in crimine Haeresis comisit omnia infrascripta. Quod Punzilupus, postquam juravit, fuit Credens Haereticorum. Quod Punzilupus, postquam juravit, fuit de Secta Ecclesiae de Bagnolo. Quod postquam juravit, pluries adoravit, & fecit reverentiam Haereticis, secundùm eorum ritum. Quod, postquam juravit, dixit, quod in Fide Romanae Ecclesiae non erat salus, sed in solis Haereticis. Quod male sensit, & male loquutus est de Corpore Christi. Quod dedit & accepit Consolamentum ab Haereticis secundùm eorum ritum. Quod habuit familiaritatem, conversationem, colloquutionem, & amicitiam cum Haereticis, & visitavit eos. Quod loquutus est verba haeretica, dicendo male & detrahendo Ministris Ecclesiae, appellando eos Daemones & Lupos rapaces, pro eo quod ipsi persequuntur bonos homines, idest Haereticos, & commendando Haereticos, appellando eos bonos homines, blasphemando & detestando justitiam, quae fit de Haereticis, dicendo per verba sua, quod peccatum erat comburere bonos homines, *idest Haereticos. Quod diffamatus fuit de Haeresi. Quod sociavit Haereticos. Quod fuit receptator Haereticorum.*

CAP. XIII.

Quod Punzilupus fuit Nuntius Haereticorum, & portavit quibusdam panem benedictum ab Haereticis.

DOmina Trivisana mater Domini Gabrielis, in MCCLXX. die XI. intrante Augusto jurata dixit, quod habuit quemdam suum patruum, qui vocabatur nomine Cazzator, qui erat Catharus. Et dicit, quod stetit cum eo per V. annos. Et dicit, quod Domina Bonese uxor quondam Domini Bonincontri de Piscaria attendebat Catharis illo tempore. Tamen credit, quod non attendat modò eis. Et dicit, quod Punzilupus portabat dicto patruo suo panem

panem benedictum Catharorum. Et ipsa comedit de illo pane, quem dabat ei praedictus patruus. Item dicit, quod ille, qui portabat praedictum panem Catharorum, vocabatur inter Catharos Punzilupus, quem vidit postea in praedicationibus.

Dominus Gabriel de Tabula in MCCLXXXV. die VII. Februarii, juratus dicit, quod modò sunt viginti sex anni & ultra, ut credit de tempore, quod ipse vidit pluries, quod Haeretici miserunt matri ipsius testis, quae vocabatur Domina Trivisana, quae erat Credens Haereticorum, panem benedictum, secundùm eorum ritum in festo Nativitatis & Paschae. Et ipse testis frequenter comedit de pane illo. Item dicit, quod semel vidit, quod quondam Armannus, qui alio nomine dicitur Punzilupus de Ferraria, portavit panem benedictum ab Haereticis secundùm praedictum ritum ad domum praedicti testis, & ipsum dedit matri praedicti testis, vidente ipso teste. Et ipsemet testis comedit de illo pane.

Zunta Marzarius, qui fuit Haereticus, in MCCLXX. die VI. exeunte Novembri, juratus dicit, quod quando Arrivabene Haereticus erat in carcere Ferrariae, tunc Punzilupus venit ad eum Zuntam ex parte praedicti Arrivabene, & petiit ab eo quosdam denarios ex parte dicti Arrivabene. Et dixit ea insignia, secundùm quod dictus Arrivabene debebat habere dictos denarios ab ipso Zunta.

CAP. XIV.

Quod Punzilupus sociavit Haereticos.

D*Omina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIV. die penultimo mensis Novembris, jurata dicit, quod Punzilupus duobus annis vel circa ante mortem ipsius duxit scienter Lanfrancum Haereticum ad domum habitationis ipsius testis in Civitate Ferrariae. Et tunc ipsa testis fecit reverentiam dicto Haeretico, vidente & praesente dicto Punzilupo. Et quum dicta testis quaereret a dicto Lanfranco, qui esset ille homo, quem duxerat secum, respondit dictus Lanfrancus:* Non timeatis, quia ipse est verus amicus nostrae gentis &c. *Item dicit, quod circa idem tempus Punzilupus duxit ad domum ipsius testis scienter Helycam Haereticam, & dixit:* Ego duco vobis istam bonam mulierem, quae rogavit me, ut ducerem eam ad vos. *Et tunc dicta Haeretica dixit Punzilupo:* Eatis cum Deo, quia ego volo remanere heic. *Et ipse Punzilupus, antequam recederet, fecit eidem Haereticae reverentiam &c. Item dicit ipsa testis, quod audivit a praedictis Haereticis, quod Punzilupus associabat eos per Civitatem Ferrariae, quando indigebant, & quod serviebat eis de rebus ac bonis suis.*

Magister Ferrarinus de Lignamine, in MCCLXX. die VIII. intrante Augusto, juratus dicit, quod Punzilupus erat Credens Haereticorum, & diligebat eos, & vidit eum uti & stare cum Martino de Campitello, quando ducebatur ad ignem usque ad ripam Padi, flendo. Et audivit ipsum Punzilupum dicentem, quod Fratres Minores & Eremitae erant mali homines.

CAP. XV.

Quod Punzilupus fuit receptator Haereticorum.

D*Omina Veneria, quae fuit Credens Haereticorum, in MCCLXXXIV. die penultimo mensis Novembris, jurata dicit duobus annis vel circa ante*

mortem

A *mortem Punzilupi, quod ipse Punzilupus duxit scienter ad domum habitationis ipsius testis Lanfrancum Haereticum &c.* (*) *Et dixit dicta Helyca ipsi testi:* Iste Punzilupus est bonus amicus noster, & associat me pro negotiis meis per Civitatem, & receptat me in domo habitationis suae, quando indigeo, & servit mihi de
B rebus suis.

Albertinus, qui fuit Haereticus, in MCCLXXIII. die III. intrante Augusto, juratus dicit, quod Punzilupus & uxor sua pluries receptaverunt eum in domo sua & alios quam plures Haereticos Consolatos, sicut ipsi eidem referebant.

Dominus Jacobinus Judex, in MCCLXXIII. intrante Januario juratus di-
C *cit, quod audivit dici, quod Punzilupus receptabat in domo sua aliquos ribaldos, & tamen latenter praeparaverat hospitium illud ad recipiendum Haereticos Consolatos, a quibus munuscula recipiebat.*

Nicolaus filius quondam Domini Asiati de Brixia, in MCCLXXXVIII.
D *die IV. exeunte Aprili, juratus dicit, quod modò sunt octo anni vel circa, quum esset Officialis Inquisitoris pro Communi Veronensi, & tunc essent multi Haeretici de Sermione capti, dictus testis ad sermonem Fratris Aldrovandini Ordinis Praedicatorum tunc Inquisitoris, petiit ab Inquisitore, qui tunc faciebat Officium Veronae, si aliquid*
E *invenisset a dictis Haereticis de facto Punzilupi. Qui Inquisitor respondit dicto testi, tamquam Officiali suo &c. Item dixit dictus Inquisitor, quod per alios Haereticos multos, quos ceperat, invenit per eorum confessiones, quod dictus Punzilupus erat receptator Haereticorum in Civitate Ferrariae. Et quod* Nuntios Haereticorum, qui transi-

(*) uti supra in praecedenti Capitulo.

bant per Ferrariam recipiebat. *Et ista audivit ipse testis ab ipso Inquisitore pluries.*

C A P. X V I.

Quod Credentes Haereticorum veniebant ad Punzilupum, faciebant ei reverentiam post mortem ipsius.

G*Ratius Pergamensis, qui stat Ferrariae, in MCCLXX. die XII. intrante Decembri, juratus dicit, quod tempore, quo mortuus fuit Punzilupus, quidam venerunt de Pergamo, qui hospitati sunt in domo sua. Inter quos erant quidam Haeretici; unus quorum simulavit se esse mutum & postmodum liberatum. Quum tamen bene sciat ipse testis, quod ante non erat mutus, nec consueverat esse. Et dicit, quod multi de Credentibus Haereticorum de Pergamo, quos bene cognoscebat, venerunt Ferrariam, caussâ videndi opera Punzilupi. Et faciebant ei magnam reverentiam.*

Frater Atasius de Pergamo Ordinis Praedicatorum, in MCCLXX. die XII. intrante Januario, dicit verbo veritatis, quod quum esset de Conventu Ferrariae, vidit multos Credentes Haereticorum, qui numquam consueverant ire ad Ecclesiam, venire ad Corpus Punzilupi, portantes vota, & gloriantes de Punzilupo, quod unus de suis factus esset Sanctus.

Ex hoc complurium testium Examine colligimus, Catharorum, Patarenorum, seu Manichaeorum Haeresim, Saeculo Christi Tertiodecimo virus suum nedum late in Civitate Ferrariensi effudisse, sed & pestiferâ contagione suâ Mantuanam, Veronensem, Bergomensem, Vicentinam

Urbes, ac Sermionis Oppidum infecisse, atque per Romandiolam radices protendisse, & Arimini praesertim domicilium sibi quaesiisse. Illud etiam hinc facile discimus, Haereticis iis nimirum *Episcopos* per eas Civitates & loca non defuisse, ac insuper alios nequissimae eorum Sectae Ministros, *Filios Majores* puta (quos fortasse veluti Episcoporum Vicarios opinari non immeritò quis possit) *Visitatores*, *Nuntios*, & *Quaestores*. Certe Capitulo Secundo & Septimo memoratum videas *Johannem de Casalolto*, circiter Annum Christi MCCLVIII. Mantuae agentem *Episcopum Haereticorum Sectae de Bagnolo*, & circiter Annum MCCLXVII. in Urbe Veronensi *Albertum Episcopum Sectae de Bagnolo*, in Sermione verò degentem Anno MCCLXXIII. *Laurentium Episcopum Haereticorum*. Capitulo eodem Septimo occurrit identidem *Bonaventura Belasmagra Episcopus Haereticorum*, qui Veronae morabatur circiter Annum MCCLXVIII. In Capitulis Secundo & Sexto memorantur *Dominus Michaël*, *qui est Filius Major in ipsa secta Bagnolensium*, & Albertinus Ferrariensis, *qui & ipse erat Filius Major & Visitator eorum in dicta Secta de Lombardia*. Pungilupum quoque triplici, dum vivebat officio, Quaestoris scilicet, Visitatoris, ac Nuntii Haereticorum, perfunctum fuisse satis constat ex Capitulo Tertio, ubi Bonmercatus testis affirmat, quod dum ipse *staret* A *cum Haereticis*, *contigit Pungilupum transire*, *Quaerendo panem pro Carceratis*, Catharis nempe, in Catholicorum carceribus detentis. Capitulo autem Septimo dicitur *Armannus* ipse *saepe Visitasse Haereticos*, *qui erant in Romagnola*, *& maxime Arimini*. Ita quum de Ariminensi Civitate Ferrariam rediisset Pungilupus, is idem B testatus fuit, *in Arimino* tunc extitisse *multas domos Patarenorum; quas ego* (ajebat) *bene cognosco*, *quia habent aliqua signa*, *per quae cognosco eas:* verùm a Magistro Johanne Ministro Fratrum de Poenitentia rogatus, ut eas sibi indicaret, respondit: *Hoc ego nolo facere*. Nuntium quoque Haereticorum egisse eumdem Arman- C num legimus in Capitulo Duodecimo, ubi habetur, *quod Punzilupus portabat patruo* Dominae Trivisanae *panem benedictum Catharorum;* & in Capitulo Quinctodecimo Nicolaus Brixianus testatus est, Pungilupum *Nuntios Haereticorum*, *qui transibant per Ferrariam*, hospitio recepisse. Ceterum quid peractis ejusmodi E- D xaminis Actibus, sacrae Inquisitionis tribunal constituerit sententia ipsa prodet, quam e Prisciani Libris MStis descriptam coronidis loco subjicere placet; utpote quae in Historia Ecclesiastica suum locum exigere possit. Cum his confer, quae Bernardus Guidonis in Vita Bonifacii VIII. Tomo III. pag. 671. Re- E rum Italicarum de Armanno scripsit.

Sententia damnationis prolata in Armannum Pungilupum Haereticum, Anno 1301.

IN Christi Nomine. Amen. Noverint universi, praesentes Literas & Sententiam inspecturi, quod nos Frater Guido Vicentinus, Ordinis Praedicatorum, Inquisitor Haereticae pravitatis in provincia Lombardiae, & Marchia Ja-

Januensi, a Sede Apostolica deputati, existentes in Urbe, & in Curia Romana, a sanctissimo patre domino nostro, Domino Bonifacio Papa VIII. recepimus Literas, quarum tenor talis est.

Bonifacius Episcopus, *servus servorum Dei, Dilecto filio nostro* Guidoni de Vicentia Ordinis Praedicatorum, Inquisitori pravitatis Haereticae in provincia Lombardiae per Sedem Apostolicam deputato, *salutem, & Apostolicam benedictionem. Etsi multis & arduis, quae jugiter in amplum Romanae Curiae alveum undique confluunt, quasi torrens, occupemur negotiis & distrahamur, illa tamen nos acrius stimulant, urgentque propensius mentem nostram, quae statum & favorem Catholicae Fidei respicere dignoscuntur. Propterea multiplici reddimur attentione soliciti, ut ad ea celeriter & efficaciter exsequenda operosae solicitudinis studium per nos & alios, de quorum probitate confidimus, impendamus. Ab olim siquidem ad nostrum pervenit auditum, quod,* quum quondam Armannus, dictus Punzilupus de Ferraria, Laicus, fuisset, dum viveret, de Crimine Haeresis multipliciter diffamatus, *quondam* Fratres Aldebrandinus, & Aegidius Ordinis Praedicatorum, tunc Inquisitores *pravitatis Haereticae in Provincia Lombardiae, per Sedem Apostolicam deputati, eum propter hoc ad suam praesentiam evocarunt. Qui tamdem coram eis personaliter constitutus, omnem Haeresim penitus abjuravit, corporali nihilominus praestito juramento, quod super iis, de quibus ipsum interrogari contingeret, referret plenius veritatem. Qui subsequenter ab iisdem Inquisitoribus requisitus asseruit, & confessione spontanea reseravit, quod duobus Haereticis devote ad orationis praestandum obsequium, honorem reverentiae humilis, secundum morem Haereticorum ordinatum in tabulis, duxerat impendendum. Quodque de glorioso Corpore Jesu Christi opprobria plura protulerat, fueratque multimode obloquutus. Sed hujusmodi ejus gravis quantumlibet & horrenda confessio nullius punitionis seu poenae acredinem pertulit, & absolutionis cujuslibet gratiam recepit. Praefatus quoque Armannus per erroris viam grandinis more quodam horribili, redire ad vomitum nullatenus erubescens, propriaeque salutis oblitus, juramenti ab ipso, sicut praemittitur, praestiti religione contemtá, multa postmodum gravia, multaque scelesta in derogationem divini Nominis, ejusque injuriam & comtemtum committere non expavit, in abjuratam Haresim praesumtione damnabili relabendo, ac insuper pluribus dolosis inserviens, & operibus deceptionis insistens, quia sanctae conversationis & vitae, dum viveret, indicia praetendebat, quamquam sub agni specie, lupi astutiam gereret, ac suo quodam pietatis aspectu, impietatis nequitiam occultaret, quum tamdem naturae debitum apud Ferrariam persolvisset, & ad clamorem Populi, quem juris ignorantia sive facti a tramite rectitudinis detinebat, traditus solemniter extitit in Ferrariensi Ecclesia Ecclesiasticae Sepulturae. Quumque tantae ac tam gravis temeritatis excessus ad ejusdem Fratris Aldebrandini Inquisitoris notitiam pervenisset, ipse Frater Archipresbytero & Capitulo ejusdem Ecclesiae duxit districtius injungendum, ut sublato cujuslibet difficultatis objectu, ejusdem Armanni Corpus effodere vel extumulare curarent, ipsumque procul ejicerent extra Ecclesiam supradictam. Et quia praefati Archipresbyter & Capitulum, ejusdem Inquisitoris parere in hac parte mandatis contumaciter contemserunt, Inquisitor ipse in eumdem Archipresbyterum &* non-

nonnullos de Capitulo supradicto excommunicationis sententiam exigente justitiâ promulgavit, & eorum Ecclesiam Ecclesiastico supposuit Interdicto. Postmodum autem quum per appellationem Archipresbyteri & Capituli praedictorum hujusmodi negotium tempore felicis recordationis Gregorii Papae X. praedecessoris nostri fuisset ad Sedem Apostolicam devolutum, praedecessor ipse piae memoriae Nicolao Papae III. praedecessori nostro, tunc Sancti Nicolai in Carcere Tulliano Diacono Cardinali, praefatum commisit negotium terminandum. Sed eodem praedecessore Gregorio, quasi per modici temporis spatium humanis rebus exemto, negotium ipsum non potuit terminari. Successu vero temporis, quum recolendae memoriae Honorius Papa IV. praedecessor noster assumtus in Summum Pontificem exstitisset, dilectus filius Frater Florius ejusdem Praedicatorum Ordinis, qui eidem Fratri Aldebrandino in hujusmodi Inquisitionis officio fuit per ejusdem Sedis providentiam subrogatus, ad praefatam Sedem hujusmodi occasione negotii se personaliter conferens, negotium ipsum in ejusdem Honorii praedecessoris praesentia duxit publice proponendum. Idemque praedecessor negotium ipsum, bonae memoriae Bernardo Episcopo Portuensi audiendum commisit oraculo vivae vocis. Qui ejus beneplacitis se coaptans, usque ad relationem faciendum, studuit in ipso procedere diligenter. Sed post Honorii praedecessoris obitum, negotii memorati relatio non exstitit subsequuta.

Tu verò post nostrae promotionis auspicia personaliter ad Apostolicam Sedem accedens, praelibatum negotium in nostra & Fratrum nostrorum praesentia seriose proponere curavisti. Nosque, illo benigne audito, ejusque statu solicite intellecto, praefatos Archipresbyterum & Capitulum, omnesque alios, qui sua credebant interesse, per venerabilem Fratrem nostrum . . . . Ferrariensem Episcopum citari mandavimus, ut infra certi temporis spatium, in nostris super hoc confectis Literis comprehensum, post citationem ipsius, per se vel Procuratorem idoneum, se nostro conspectui praesentarent, facturi, & recepturi etiam super iis, quod justitia suaderet. Memorati verò Archipresbyter & Capitulum, quemdam ipsius Ferrariensis Ecclesiae Clericum propter hoc ad nostram praesentiam destinarunt. Qui eorum nomine, tamquam Procurator ipsorum, ad fores nostri Palatii, in quo tunc temporis morabamur, exstitit publice protestatus (*), quod idem Archipresbyter & Capitulum nolebant, nec alio quatenus intendebant eumdem Armannum, vel ejus famam defendere vel tueri, sive tecum occasione hujusmodi subire litigium quoquo modo; immo jura omnia, quae habebant, volebant omnino pro parte ipsius Armanni, nostro & Apostolicae Sedis examini & judicio exhibere, ut eum absolvere vel condemnare, prout de beneplacito nostro procederet, curaremus. Idemque Procurator alium in hac parte sibi substituens, a Romana Curia illico se subtraxit. Nos autem auditis & plenius intellectis iis, quae acta seu facta fuerant in praemissis, dilecto filio nostro, Johanni titulo Sanctorum Marcellini & Petri Praesbytero Cardinali, hujusmodi duximus committendam, ut ipse citatis partibus audire summarie absque oblatione libelli, ac juris qualibet solemnitate curaret, nobis, nostrisque Fratribus relaturus ea, quae partes ipsae coram eo super praemissis ducerent pro-

(*) Primam Procuratoris Canonicorum Ferrariensium judicialem Protestationem habes supra descriptam. Hîc verò seriem indicatam alterius Protestationis eâ occasione factae.

proponenda. Qui tamdem post habitum ab eo in hac parte processum, nobis & Fratribus ipsis, te tunc in nostra praesentia constituto, propositionem dictarum partium coram ipso factam repetere studuit diligenter. Nosque gerentes plenius cordi negotium, & volentes propterea majorem super hoc habere notitiam veritatis, praefato Cardinali venerabilem Fratrem Nicolaum Ostiensem & Velletrensem Episcopum, *ac dilectum filium nostrum* Guillelmum Sancti Nicolai in Carcere Tulliano Diaconum Cardinalem, *auctoritate Apostolicâ duximus adjungendos, ut omnes insimul praetactum negotium solerter & exacte discutere, & examinare solicite procurarent, praesertim quo ad confessiones & abjurationes factas per Armannum praedictum; ac etiam quo ad attestationes & probationes contra eumdem factas & habitas, sicut superius est expressum: ipsamque de praedictis summarie, pleneque per eos veritatem elicitam nobis seriosiùs aperirent, nos & fratres nostros praedictos eorum fidelibus in hac parte relatis iis plenius informando. Praenominati verò Cardinales hujusmodi commissione receptâ, super jam dicto negotio juxta ipsius commissionis tenorem ferventer & exacte procedere curaverunt, nobis & dictis Fratribus postmodum ea, quae ipsorum in hac parte comperit curiosa solertia, referantes. Quum itaque de tuae probatae circumspectionis industria & experta prudentia solidaeque fidei puritate, fiduciam geramus in Domino specialem, firmaque nobis credulitas suggerat, quod ea, quae tibi exequenda committemus, ad effectum solicite perducentur, discretioni tuae per Apostolicae scripta districte praecipiendo mandamus, quatenus ad celerem & omnimodam ipsius expeditionem negotii, non obstantibus quibusvis appellationibus & processibus super eo, vel*

A *ipsius occasione per quoscumque hactenus habitis sive factis, de consilio venerabilis Fratris nostri* Johannis Bononiensis Episcopi, *& dilecti filii* Fratris Ramberti de Bononia Ordinis Praedicatorum, *a te petito & obtento ab eis, quibus super hoc nostras Literas destinamus, libere, solerter, ac secure procedere non postponas; sic te in iis*
B *prudenter & provide habiturus, ut propter divinae retributionis praemium, tibi preinde proventurum, famae tuae praeconium incrementa suscipiat, & Apostolicae Sedis favorem & gratiam uberiùs merearis.*

Datum Laterani XIII. Kalendas Januarii, Pontificatus nostri Anno Sexto.

Praefatis itaque Literis humiliter &
C *devote susceptis, & eis studiose perlectis, ac solicite intellectis, Apostolica mandata volentes cum diligentiâ adimplere, & ea cum debitâ obedientiâ exequutioni mandare, post recessum nostrum de Curia supradicta, pervenientes Bononiam venerabili patri Domino Fratri Johanni, Dei gratiâ Bononiensi Episcopo, & Fratri Ramberto de Bononia*
D *Ordinis Praedicatorum, personaliter & simul inventis Bononiae in Episcopali Palatio, ejusdem sanctissimi patris, & Domini nostri, Domini Bonifacii Papae VIII. Literas illas praesentavimus per nos ipsos, quarum tenor talis est.*

Bonifacius Episcopus, *servus servorum Dei, venerabili* Fratri Johanni Episcopo Bononiensi, *& dilecto filio*
E Ramberto de Bononia Ordinis Praedicatorum, *salutem, & Apostolicam benedictionem. Probitatis merita grandia & virtutum dotes multiplices, quibus vos Dominus decoravit, quae non solùm fama laudabilis publicat, sed etiam fide dignorum assertio profitetur, benignâ consideratione pensantes, firmâ spe ducimur in iis, quae vobis committimus, ut prudenter & solerter vos gerere*

rere studeatis. Quum itaque dilecto filio Fratri Guidoni de Vicentia Ordinis Praedicatorum, Inquisitori haereticae pravitatis in provincia Lombardiae, *per Sedem Apostolicam deputato certum negotium, quod Catholicae Fidei statum respicit & favorem, contra quemdam* Armannum dictum Pungilupum de Ferraria *Laicum, qui dum viveret, de crimine Haeresews exstitit multipliciter diffamatus, per nostras committimus Literas exsequendum; & velimus, ut ipse de consilio nostro, prout in eisdem exprimitur Literis, in negotio supradicto procedat: discretioni vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus praedicto Fratri Guidoni super eodem exsequendo negotio vestrum consilium, quod ille a vobis duxerit postulandum, sublato cujuslibet difficultatis obstaculo, liberaliter impendatis, sic vos in hoc efficaciter habituri, ut devotionem vestram dignis in Domino laudibus attollamus.*

Datum Laterani XIII. Kalendas Januarii, Pontificatus nostri Anno Sexto.

Sicut de praesentatione praedictarum Literarum constat per publicum Instrumentum scriptum per Albertum quondam Carbonis Notarium de Bononia. Ulterius per dictam praesentationem a praedictis Domino Fratre Johanne Bononiensi Episcopo; & Fratre Ramberto secundùm Apostolicum mandatum, consilium per nos ipsos petivimus & requisivimus fideliter, & instanter. Quorum consilio liberaliter ab eis habito & obtento, sicut patet per publicum instrumentum scriptum per supradictum Albertum Notarium Inquisitiones & processus factos, habitos, & inventos contra quondam Armannum, dictum Pungilupum de Ferraria, Laicum; item abjurationem, & confessionem dicti Armanni sive Pungilupi coram duobus Inquisitoribus in adi cio factas; item probationes & attestationes factas, habitas, & inventas contra dictum Armannum sive Pungilupum; item ex alia parte quasdam scripturas, in quibus contineri videbatur, quod per dictum Armannum sive Pungilupum, seu meritis ejus, fuissent facta quaedam Miracula; & quod ipse Armannus sive Pungilupus, dum viveret, fuisset quibusdam Sacerdotibus sua peccata confessus: praedicta, inquam, omnia & singula cum studio multo & consilio magno discussimus & examinavimus diligenter; & manifeste ac legitime invenimus, dictum Armannum sive Pungilupum tam per suam confessionem, quàm etiam per attestationes legitimas fuisse, & extitisse, dum viveret, Credentem, fautorem, defensorem, & receptatorem Haereticorum, & irretitum longo tempore crimine haereticae pravitatis, & perjurum, ac ipso jure excommunicatum, & relapsum in haeresim abjuratam, & numquam postea reconciliatum fuisse Ecclesiasticae unitati, & mortuum in erroribus & perfidia haereticae pravitatis absque ulla poeninentia, & Ecclesiastico sacramento, ut de praedictis omnibus & singulis ex forma ipsius Inquisitionis apparet. Unde visis & examinatis processibus habitis in Curia supradicta, tam coram summo Pontifice, quàm etiam coram Cardinalibus, quibus superius Summus Pontifex processus, & inquisitiones praedictas examinandas commisit: visis etiam citationibus, & requisitionibus factis de Archipresbytero & Canonicis Ecclesiae Ferrariensis, & de aliis omnibus, qui sua crederent interesse, ut comparerent coram praedictis, facturi & recepturi, quod ordo rationis exigeret, & terminis assignatis eisdem seu Procuratoribus eorumdem, ut dicerent, allegarent, proponerent, & probarent quicquid ad excusationem & defensionem praedicti Armanni sive Pungilupi spectare

re credebant; nec apparuerit, dictum Archipresbyterum & Canonicos de Ferraria, vel aliquos alios, aliquam excusationem legitimam seu defensionem pro dicto Armanno sive Pungilupo fecisse, nec contra Inquisitionem praedictam aliquid legitime ostendisse: Visis & diligenter examinatis actis inquisitionis praedictae, petitoque, habito & obtento super praedictis consilio diligenti praedictorum venerabilis Patris Domini Fratris Johannis Episcopi Bononiensis, & Fratris Ramberti de Bononia Ordinis Praedicatorum, sicut patet per publicum Instrumentum scriptum per supradictum Albertum Notarium; Habito etiam & obtento solerti consilio aliorum multorum Sapientum, Professorum, & Doctorum in jure Canonico, & Civili, scilicet Domini Bernardi Bojardi Canonici Xantonensis, Domini Papae Capellani, & ipsius Sacri Palatii Causarum Auditoris, & Professoris juris Canonici, & Civilis, Domini Guillielmi Accursii Sacristae Caturcensis, Domini Papae Capellani, & ipsius sacri Palatii Causarum Auditoris, Juris Canonici & Civilis Professoris, Domini Altegradi de Lendenaria Canonici Ravennatensis, Domini Papae Capellani, & ipsius sacri Palatii Causarum Auditoris, Doctoris in Jure Canonico, Domini Guillielmi de Beroa Pergamensis, Professoris in Jure Civili, Domini Porrini de Casulis, Professoris in jure Civili, sicut de praedicto Consilio scripto & sigillato sigillis dictorum Sapientum patet per publicum Instrumentum, scriptum per Nicolaum Raynerii de Interamnis Notarium; Habitâ etiam deliberatione plenaria per nos ipsos, praedictis Archipresbytero, Canonicis, & Capitulo de Ferraria, & aliis, qui sua crederent interesse prius legitime citatis ad sententiam audiendam:

A *Christi nomine invocato, Apostolicâ auctoritate, qua fungimur ex speciali commissione & mandato praefati Sanctissimi patris & domini nostri, Domini Bonifacii Papae VIII. pro tribunali sedentes, in his scriptis sententiamus & diffinitive pronuntiamus, saepe dictum* Armannum sive Pungilupum *longo tempore fuisse, & extitisse dum viveret*, Credentem, Fautorem, Defensorem, & Receptatorem Haereticorum, & irretitum crimine Haereticae pravitatis, ac perjurum, ac recidivam fecisse, ac fuisse relapsum in Haeresim abjuratam, & ipso jure excommunicatum, & numquam postea fuisse reconciliatum Ecclesiasticae unitati, & mortuum esse in perfidia & erroribus Haereticae pravitatis absque ulla poenitentia, & Ecclesiastico Sacramento, & incurrisse omnes poenas Canonicas & legitimas contra hujusmodi institutas. *Et ipsum Armannum sive Pungilupum, licèt defunctum, judicamus & condemnamus secundùm Canonicas sanctiones, tamquam Haereticum, & relapsum in Haeresim abjuratam, &* memoriam ipsius Armanni sive Pungilupi perpetuae damnationi subjicimus. Et Corpus ejus profanum & ossa extumulari, & extra Ecclesiam projici, & ignibus concremari. *Et ipsum Armannum sive Pungilupum de cetero a nemine credi, vel reputari, nominari, seu appellari Sanctum, vel bonum hominem, vel amicum Dei, sed potius perfidum Haereticum, sub excommunicationis poena firmiter praecipimus, & mandamus.* Et insuper Arcam lapideam, in qua reposita sunt, vel esse consueverunt ossa, seu Corpus ipsius Armanni sive Pungilupi, & Altare constructum juxta Arcam praedictam, cum omnibus & singulis sustentamentis & appendiciis, ad Arcam & Altare praedicta

dicta spectantibus, dirui, destrui, & penitus dissipari, *ita quod de cetero nullis possint esse usibus apta, sine ulla spe reaedificationis, praecipimus & mandamus. Omnes etiam sculpturas, imagines & figuras, factas, & inventas ad reverentiam & honorem dicti Armanni sive Pungilupi in Ecclesia Majori de Ferraria, & in omnibus & singulis aliis Ecclesiis Civitatis Ferrariae & districtus, & in quibuscumque etiam aliis locis invenirentur vel apparerent praedictae sculpturae, statuae, imagines, vel figurae, per illos, in quorum Ecclesiis vel locis sunt, destrui, abradi, & penitus dissipari infra decem dies, postquam tenor praesentis sententiae eis fuerit manifestus, seu postquam pervenerit ad notitiam eorumdem. Et insuper omnia, & singula vota oblata, posita, vel appensa ad reverentiam & honorem dicti Armanni sive Pungilupi in quacumque Ecclesia vel loco invenirentur vel apparerent, per illos, in quorum Ecclesiis vel locis sunt, tolli & auferri, ac in alios pios usus deputari, in virtute Spiritus Sancti, infra suprascriptum terminum decem dierum praecipimus & mandamus. Praeterea ipsius Armanni sive Pungilupi bona omnia mobilia, & immobilia, jura, nomina, & dictiones reales, & personales, quaecumque, ubicumque, & apud quoscumque sint vel appareant, a tempore perpetrati sceleris per eumdem Armannum sive Pungilupum pronuntiamus, secundùm Canonicas sanctiones, deductis prius oneribus, Inquisitionis officio confiscata, & decernimus applicata. Omnes etiam contractus, & cujuscumque generis alienationes de dictis bonis a tempore contracti criminis per ipsum Armannum sive Pungilupum, vel per quoscumque alios nomine & vice ejus factos seu factas cuicumque personae, Collegio, Universitati, vel Loco, cassandos, sive cassandas, & irritandos sive irritandas esse pronuntiamus, atque cassamus & irritamus, & nullius firmitatis, momenti, roboris, aut valoris esse decernimus & sententialiter diffinimus.*

Ut autem praedicta sententia nostra, praecepta & mandata, debitum & intentum sortiantur effectum, & ut ignorantia nulli sit in excusationis velamen, vel occasionem praebeat alicui delinquendi, auctoritate nobis commissa per Apostolicam Sedem in his scriptis monemus pro primo, secundo, & tertio termino peremtorio; & praecipimus omnibus & singulis habitatoribus Civitatis Ferrariae, & totius nostrae Inquisitionis, cujusque gradus, conditionis ac status seu dignitatis vel religionis existant, tam Clericis quàm Laicis, masculis & feminis, Collegio & Universitati, ne quis verbo vel facto, publice vel private, directe vel indirecte per se vel per alium, ullo modo vel ingenio debeat vel praesumat dictae sententiae nostrae, seu praeceptis aut mandatis, vel aliis contentis in eâ, contradicere, vel aliquatenus obviare, nec nobis vel officio nostro, aut in exequutione ipsius officii, seu dictae sententiae nostrae, vel praeceptis sive mandatis contentis in eâ, ne libere, plenarie & secure exsequutioni mandentur, aliquod impedimentum seu occasionem impedimenti praestare, nec aliis contravenientibus dare aliquod consilium, auxilium, vel favorem. Si quis autem contra praedicta vel aliquod praedictorum scienter praesumserit attentare, si fuerit universitas vel Collegium, terram ipsam & ejus Ecclesiam in his scriptis Ecclesiastico subjicimus Interdicto. In singulares verò personas, cujuscumque status vel conditionis seu religionis existant, in his scriptis excommunicationis sententiam promulgamus. Si autem Clericus fuerit, privamus eum omni beneficio Ecclesiastico,

co, quod obtinere constiterit vel habere. Declarantes etiam, quemlibet contra praedicta vel praedictorum aliquod facientem, poenas incurrere infrascriptas, per rescripta & Sanctiones Canonicas promulgatas. Constituit enim Apostolica Sedes, quod Potestas, Consul, Rector, seu quivis alius, qui Civitati praesit, qui contra praedicta venire tentaverit, praeter notam perjurii & perpetuae infamiae jacturam, ducentarum Marcarum poenam incurrat, quae irremissibiliter exigatur ab eo; nihilominus ut perjurus & infamis, & tamquam Haereticorum fautor, & de fide suspectus, officio & honore sui regiminis spolietur; nec ulterius Potestas, Consul, seu Rector, habeatur in aliquo, aut de cetero ad aliquam dignitatem vel officium publicum ullatenus assumatur. Item quod praedicti vel quicumque alii contra praedicta vel aliquod praedictorum dederint auxilium, consilium, vel favorem, ex tunc ipso jure in perpetuum sint infames, nec ad publica officia vel consilia, vel ad eligendos alios ad hujusmodi, nec ad testimonium admittantur. Sint etiam intestabiles, ut nec testamenti liberam habeant factionem, nec ad hereditatis successionem accedere possint. Nullus praeterea eis super quocumque negotio, sed ipsi aliis respondere cogantur. Quod si fortè Judex extiterit, ejus sententia nullam obtineat firmitatem, nec causae aliquae ad ejus audientiam perferantur. Si fuerit Advocatus, ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si Tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius penitus sint momenti. Quas poenas & mulctas omnes & singulas & alias ad negotium opportunas, contra rebelles & contumaces intendimus, Deo auctore, facere observari, invocando, si opus fuerit, auxilium brachii Saecularis, ut talis ac tantus error & abominatio deleatur, malorum nequitia reprimatur, nec aliquis de cetero tale quid vel consimile attentare praesumat, & veritas Catholicae Fidei semper in sua remaneat puritate. Nihilominus autem in omnibus praedictis & singulis mutandi, addendi, minuendi semel & pluries, prout de jure fieri poterit, quum nobis visum fuerit expedire, auctoritatem & facultatem nobis ac successoribus nostris plenariam reservamus. Omnibus autem & singulis, qui personaliter nobis adstiterint in negotio supradicto, & qui fideliter laboraverint, quod praedicta sententia nostra, & praecepta ac mandata in ipsâ contenta exsequutioni mandentur, & qui nobis ex animo in praedictis praestiterint consilium, auxilium, vel favorem, verè poenitentibus & confessis declaramus tres annos de injunctis sibi poenitentiis auctoritate Apostolicâ relaxatos.

Lata fuit supradicta Sententia in Capitulo Fratrum Praedicatorum de Ferraria, currente Millesimo Trecentesimo Primo, Indictione XIV. die XXII. Martii, praesente Domino Johanne Archipresbytero Majoris Ecclesiae Ferrariensis, Fratre Nicolao de Venetiis Priore in Conventu Ordinis Praedicatorum, Fratre Petro de Sclaveta Ordinis Praedicatorum Lectore in dicto Conventu, Fratre Guillelmo de Mainardis Ordinis Minorum, Fratre Ugolino Priore Fratrum Eremitarum de Ferraria, Fratre Bartholomaeo de Tarvisio ejusdem Ordinis, Fratre Uberto Priore Fratrum Carmelitarum de Ferraria, Domino Margarito Judice, Domino Petro de Sifante Judice, Domino Gerardino de Aurifici Judice, Domino Bonaventura de Conte Judice, Fratre Guillielmo de Judicellis, Fratre Bonaventura, specialiter ambobus de Ordine Sancti Dominici, Domino Ziliolo de Pignatone, Domino Henrico de Signorellis

lis Milite, Domino Francisco Campsore, Domino Vassallo Campsore, Benevenuto Notario de Tamagino, & Ferraresio Notario de Lambrusca, qui debet de hoc etiam simile facere Instrumentum, ad haec vocatis & rogatis.

Ego Rolandinus de Sancta Cruce Notarius dicti Domini Inquisitoris, de ejus mandato scripsi.

Die XXIII. Martii, in domo Officii Inquisitoris, sita in loco Fratrum Praedicatorum, praesentibus Fratre Bonifacio Ferrariensi de Ordine Praedicatorum, Millarino, & Olivero Barberio, Officialibus Officii Inquisitoris, Benevenuto de Tamagnino Notario, Fratre Albertino de Placentia Converso Ordinis Praedicatorum, reverendus vir Dominus Frater Guido Vicentinus Ordinis Praedicatorum, Inquisitor Haereticae pravitatis in Provincia Lombardiae & Marchia Januensi, a Sede Apostolica deputatus, praecepit Domino .... Militi Domini Gerardi de Enzola, Potestatis Ferrariae, *nomine & vice dicti Domini Potestatis, quod hinc ad tertium diem mandare debeat exsequutioni Sententiam latam per ipsum Inquisitorem contra quondam Armannum, sive Pungilupum, qui sepultus est in Ecclesia Ferrariensi, in iis, quae tangunt officium Domini Potestatis, contentis & expressis in dicta sententia. Quae sententia lecta fuit coram dicto Milite, & testibus praescriptis de mandato dicti Inquisitoris ibi praesentis. Et hoc sub poena contenta & contentis in Sententia supradicta.*

At ne heic quidem vides insimulatum, damnatumve Armannum Haereticum ob ullum carnalis libidinis crimen, quum tamen illius Sectam hoc etiam nomine multi olim traduxerint. Neque Armannum satorem fuisse sectae *Fraticellorum* (quod alii

A opinati sunt) ex his intelligere possumus. Quod certum est, circiter eadem tempora famam impietatis & sectatores non paucos sibi conciliavere *Gerardus Secarellus Parmensis*, tum *Dulcinus* ejus discipulus, qui Anno MCCCVII. gravissimis turbis per Vercellensem agrum suscitatis, Catholicorum tandem armis dejectus fuit.
B Certiora documenta de illius Haeresi ac Tragoedia, vide in Tomo IX. Rerum Italicarum, a me edita: ibique consule, quae erudite in Notis addidit Clariss. Saxius Ambrosianae Bibliothecae Praefectus. Ego verò in Praefatione animadverti, eosdem quoque Haereticos, immo & reliquos id genus, a plerisque Scri-
C ptoribus depingi, veluti in omnium libidinum coeno volutatos, quum tamen synchroni Auctores exsecrandum hoc facinus nusquam eis objiciant. At sensim post Annum Christi MCCC. coepit decrescere ejusmodi Sectarum pestilentia, quas tamen unam Sectam sub variis nominibus, & parum diversae doctrinae appellare pos-
D sis. Et curâ praecipue sacrorum Inquisitorum factum est, ut nullus deinceps a Catholicâ Fide deficiens asseclas per Italiam diu haberet, nulla Haeresis aut noviter procusa, aut renovata apud Italos radices amplius egerit. Sed quando supra memoratum mihi fuit Opusculum *Gregorii* cujusdam in Ambrosiana Bibliotheca
E adservatum, atque illuc ex Bobiensi Coenobio translatum, juvat heic indicare, quae ille argumenta pertractet, ut inde agnoscatur, quibus deliramentis olim *Patereni*, sive *Manichaei* oblectarentur. Quis fuerit iste *Gregorius*, quove tempore scripserit, decernere non ausim. Quum tamen efferbuisse videamus hanc pestem praesertim Seculo vulgaris Epochae Tertio-

tiodecimo, ad ea tempora spectare, A Opusculum mihi persuadeo. Et sane Codex ante annos tercentos quinquaginta exaratus mihi videbatur.

Specimen Opusculi, quod *Gregorius* quidam scripsit *contra Manichaeos, qui Paterini dicuntur*, circiter Annum 1240.

Pergente ad Occiduum Mundo, & instantibus perditis temporibus, quibus multi discedentes a Fide confingunt sibi Sectam perditionis, B *congregantes sibi discipulos prurientes auribus, unusquisque fidelis, prout divisit Deus mensuram Fidei, in illos Haereticos debet insurgere,* qui Paterini vocantur, & non in uno solo Articulo Fidei errant, sed in omnibus. *Dicunt enim Christum phantasma fuisse, non Hominem; & sic nec verè baptizatum,* C *nec verè tentatum, non passum, non sepultum, non resurrexisse, non ascendisse credunt. De Personarum Trinitate male sentiunt, dicentes: Quod tres Personae post Judicium erunt una persona tantùm, non attendentes illud Jacobi:* Apud Quem non est transmutatio &c. *Duos etiam Creatores, duo aeterna Principia, duos Deos constituerunt, unum* D *visibilium, alterum invisibilium. Quid plura? In omnibus fidem corrumpunt. Ego autem, ut jam non dicam me murum pro domo Dei appositum, sed super muros Hierusalem, & auctoritates Evangelicas & Apostolicas ascendens, hos, * quo insequentibus videbitis, lapides vivos contra jam dictos Haereticos projiciam. Qui autem me fortiores sunt,* E *cominus illos potentioribus armis expugnent. Non enim putavi, me coram superni Regis praesentia excusandum, si hostibus suis, saltem prout possum, non resistam.*

„ Incipit argumentum.

Ut Paterinis per hoc Opusculum via luceat resistendi, opponentium & respondentium more, hinc Haereticum, inde Catholicum introducimus disputantes.

„ Capitula Libri.

1. *De Creatore visibilium, quem Patarenus a Diabolo, Catholicus a Deo esse dicit. Et de Unitate Dei. Sed Paterinus dicit etiam duos Deos, duoque Principia.*
2. *De Matrimonio, quod Catholicus approbat, Paterinus damnat.*
3. *De Patribus veteris Testamenti, & Scripturis eorum; quae Catholicus approbat, Paterinus damnat.*
4. *De Spiritibus hominum, quos Paterinus dicit esse Daemones: Catholicus verò novos a Deo novis infundi Corporibus.*
5. *De humanitate Christi, quam Paterinus phantasticam esse dicit, Catholicus veram confitetur.*
6. *De Johanne Baptista, quem Catholicus approbat, Paterinus damnat. Vel de Baptismo Aquae, & de Baptismo puerorum, quem Paterinus damnat.*
7. *De Oratione pro Defunctis, quam Ecclesia facit, Paterinus damnat.*
8. *De Carnis resurrectione, quam Ecclesia credit, Paterinus damnat.*
9. *De juramento, quod Paterinus penitus prohibet, Ecclesia recipit.*
10. *De poenis, quas Paterinus penitus in hoc Mundo fieri prohibet, sed Ecclesia recipit, & Regibus gladium materialem concedit.*

11. *De Excommunicatione, quam facit Ecclesia, sed Paterinus dicit fieri non debere.*
12. *De distinctione ciborum, quam facit Paterinus, sed Ecclesia non.*
13. *De Blasphemia Crucis, quam Paterinus facit, sed Ecclesia * veneratur.*
14. *De Miraculis & Signis visibilibus, quae Ecclesia facit, sed Paterinus dicit omnia esse a Diabolo.*
15. *De Blasphemia Ecclesiae, & ejusdem humili defensione.*

A

Alterius Opusculi, itidem in Ambrosiana Bibliotheca adservati, atque illuc ex Bobiensi Bibliotheca translati, habenda est mihi mentio. In eodem quippe argumento versatur illius

B

C

Auctor. Hic titulus Libro: *Tractatus Magistri G. Pergamensis contra Catharos, & Pasagios, in quo eorum confunduntur errores auctoritatibus & argumentis.* Num Gregorius, an Guibertus, aut alio quoquam nomine Auctor nuncupatus fuerit, incertum est ex pessimo temporum illorum more, quibus unicâ primâ Literâ non raro signata videas nomina personarum. Non certe fuerit Guasparinus Barzizius Vir doctissimus, cujus aevo nulla ejusmodi Haereticorum deliramenta confutationem poposcere. Opusculum non ita breve, quamquam mutilus sit Codex: ibique solide, erudite etiam, Auctor in adversarios pugnat. En prima illius verba.

Specimen alterius Opusculi, quod G. Bergomensis contra Catharos & Pasagios elucubravit, circiter Annum 1230.

INutili quidem ac perniciosâ Scholasticarum quaestionum subtilitate postpositâ, eae potius Quaestiones & Sententiae, quae de rebus saluti necessariis sunt, quantâ possum diligentiâ pertractentur.

D

Errores confutati sunt. Haereticus dicit, Deum omnipotentem sola invisibilia & incorporalia creasse: Diabolum verò, quem Deum tenebrarum appellant, visibilia & corporalia creasse &c. Addunt Haeretici, duo esse Principia, unum Boni, scilicet Deum omnipotentem, alterum Mali, scilicet Diabolum. Item duas esse Naturas, unam bonam incorporalium a Deo omnipotenti creatam; alteram malam (scilicet Diabolum) & mala corporalia a Diabolo fuisse creata.

E

Haereticus ergo, qui dicebatur antiquitus Manichaeus, *nunc verò* Catharus *appellatur, hanc suam opinionem nititur confirmare &c. Ajunt Haeretici, Deum omnipotentem nec Legem Moysi, nec vetus Testamentum hominibus tradidisse, sed potiùs Deum tenebrarum; & nullum ante Christum salvatum fuisse &c. Praedictis iidem addunt Haeretici, quod Christus nec veram Carnem habuit, nec verè mortuus fuit, nec etiam veraciter resurrexit. Dicunt etiam, quod nulla sit omnimodo futura Resurrectio Carnis &c. Addunt, Christum neque Animam habuisse, in quo quidam alii non concordant Haeretici &c. His addunt, neminem in Conjugio posse salvari, exercendo opera conjugalia &c. Dicto de Secta* Catharorum, *restat de Secta* Pasaginorum. *Dicunt enim, Christum esse primam & puram Creaturam: & vetus Testamentum esse observandum in solennibus & in Circumcisione, & in ciborum perceptione, & in aliis fere omnibus, exceptis in Sacrificiis &c.*

Mihi

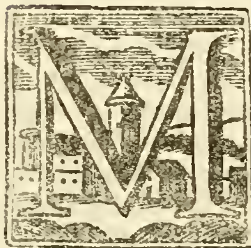
Mihi etiam occurrit in Ambrosiana Bibliotheca MStus *Tractatus super octo erroribus Begardorum, & Beghinarum in Clementinis Constitutionibus damnatis, ad nobilem & sapientem virum Lipoldum de Alamannia Doctorem Decretorum, & Canonicum Archipolensis Ecclesiae*. Auctor Libri *Frater Gerardus de Senis Bacchellarius Parisiensis in sacra Pagina, ex Ordine Eremitarum Sancti Augustini*. Florebat ille Anno Christi MCCCXVII. Ejusdem Scriptoris MStas vidi *Quaestiones de* A *Praescriptione & Usuris*, dicatas *venerabili in Christo patri & Domino Donusdeo, divinâ miseratione Episcopo de nobili Malavoltorum de Senis progenie oriundo*. Unum denique moneo. Qui de hisce Haeresibus, earumque innumeris, ut ita dicam, surculis, propagatione, & occasu plura cupit, *Historiam Haeresum* adeat, editam B hoc ipso Seculo Decimo Octavo a doctissimo viro Dominico Bernino, qui monstra in unum veluti amphitheatrum erudito stilo conclusit.

DE

DE CARDINALIUM INSTITUTIONE.

DISSERTATIO SEXAGESIMAPRIMA.

DISSERTATIO
SEXAGESIMAPRIMA.

Ulti multa de *Cardinalibus*, eorumque origine atque institutione commentati sunt, ac praecipue Clarissimus Vir Ludovicus Thomassinus Oratorii Gallicani Presbyter in insigni Opere de Benefic. Part. I. Lib. 2. Cap. 115. Actum agere non est mihi animus. Quare spicilegium tantummodo post aliorum messem nunc dabo. Illud ergo apud eruditos constat, singulis olim Urbium Ecclesiis diversos Presbyteros, Diacones, & Subdiacones suum addixisse ministerium ac famulatum. Inter eos verò nonnulli *Cardinales* appellati memorantur, reliqui autem minime participes ejusdem tituli fuere. Sunt qui putant, eos duntaxat ejusmodi appellatione distinctos fuisse, qui nunc *Parochi* appellantur, eo quod *Cardini* Ecclesiae praeessent, inde non amovibiles, quum contra ceteri ejusdem Ecclesiae Presbyteri facile amoveri possent. Proinde reperiuntur apud veteres etiam *Episcopi Cardinales*, ut ab iis distinguerentur, qui tantummodo commendatam olim regebant Ecclesiam. Alii vero, inter quos Juretus, Pancirolius, & Salmasius, opinantur, ideo nonnullos *Cardinales* vocatos, quod *principales*, *praecipui*, ac primae auctoritatis in Clero suae Ecclesiae

A forent, qua etiam ratione *Cardinales* nuncupare consuevimus quasdam Virtutes; & Canonici Cathedralium Ecclesiarum alicubi *Cardinalium* nomine olim sunt donati, non verò ceteri minores ejusdem Urbis Canonici. Occurrit etiam apud antiquos *Cardinalis ara*, *Cardinalis Missa*, idest *principalis*, *prima*. Postremo Jacobus Gothofredus in Notis ad Legem Septi-
B mam Lib. 12. Tit. *6.* Codic. Theodosian. censet, exinde quosdam ita nuncupatos, quod fixi forent, suoque Episcopo, aut suae Ecclesiae immobiles deservirent. Ego sententias hasce temperandas arbitror, atque ad unam redigendas. Hoc est eos tantùm *Cardinalis* titulum antiquitus retulisse,
C qui aut *Ecclesiarum Baptismalium* (nunc Parochiales Ecclesias dicimus) aut *Diaconiarum* Rectores stabiles fuere: olim enim Piae domus ad nutriendos pauperes, peregrinos, ac infirmos institutae, & Ecclesiae, sive Oratorio alicui conjunctae, ac regimini cujuspiam Diaconi traditae, appellabantur *Diaconiae*. Priores ergo *Presbyte-*
D *ri Cardinales*, secundi *Diaconi Cardinales* appellati. Quum vero Episcopis olim Ecclesia fere semper regenda tanquam sua res traderetur, iique *Titulares* ac Pastores proprii nuncuparentur; interdum verò Ecclesiae aliquae suo viduatae Pastore, alicui commendarentur, donec ibi constitueretur proprius, ac Titularis: hinc fa-

ctum est, ut qui Titulum revera obtineret, is *incardinari* in ea Ecclesia, ibique *Cardinalis* constitutus diceretur. Exinde verò is illic praecipuam auctoritatem exercebat, primasque tenebat; atque is in ea Ecclesia fixus ac immobilis erat. At non ideo solùm quisquam *Cardinalis* olim vocatus, quod in Ecclesia aliqua inter praecipuos ac principales numeraretur, neque quod Templo eidem inserviret constanti, ac immoto famulatu; sed quia ad illum unum proprie spectabat cura ac regimen Parochiae seu Diaconiae sibi creditae. Nam quod Cardinalis Bellarminus Tom. I. Cap. 16. de Clericis ait, reperiri in *Synodo Sancti Gregorii Magni tres Presbyteros Cardinales Tituli Sanctae Bibianae, duos Sancti Damasi, duos Sancti Silvestri, & duos Sanctorum Apostolorum*, frustra objicitur. Neque enim qui Synodo illi subscribunt, *Cardinales* appellantur, sed tantummodo, exempli causâ, *Presbyter Sanctae Balbinae*, atque ita reliqui. Porro, ut supra ajebam, praeter Parochum, sive Diaconum Titularem, idest alicui Ecclesiae Baptismali, aut Diaconiae, stabili titulo praefectum, erant & alii Presbyteri, & Clerici eisdem Ecclesiis, aut Diaconiis addicti, atque iis inservientes. Sub ea ratione subscribit Gregoriano Concilio *Laurentius Presbyter Tituli Sancti Silvestri*, & infra *Johannes Sancti Silvestri*. Hic minime Cardinalis, sed Presbyter tantummodo Deo inserviens in Aede Sancti Silvestri. Ita in Conciliabulo Papiensi Anni Christi MCLX. memoratos videas Clericos Romanos de *Cardinaliis*, idest de Parochiis, aut Diaconiis Romanis. Quare ex hisce tenebris non est petendum lumen. Hinc autem *Cardinalis* nomen originem duxisse putandum est, quod veteres *cardinare* & *incardinare* dicerent infigere, inserere, connectere, & incorporare. Sic enim Vitruvius Lib. 16. Cap. 20. Architect. *tignum cardinatum* appellat, qui insertus, infixusque erat *inter duos scapos*. Ab eo quoque nominantur *scapi Cardinales* in valvis compacti. Adde Cassiodorium, qui Lib. 7. variar. Epistolâ 31. haec scribit Regis nomine: *Ut quia Principem Cardinalem obsequiis nostris deesse non patimur, tu ejus locum Vicarii nomine in Urbe Roma solemniter debeas continere*. Hoc est: quum ad Palatium evocatus fuisset *Princeps*, sive *Praefectus Urbis Romae*, ut sui laboris praemia ibi reciperet, propterea donec aut is ad suam Praefecturam regrederetur, aut daretur ei in Officio Successor, Vicarium Rex constituit, qui ejus vices ac munus interim impleret. Ubi vides eum appellari Praefectum sive *Principem Cardinalem*, qui Praefecturam cum dignitate stabili, sive ordinaria auctoritate, exercebat; *Vicarium* verò qui minime erat in eo Officio *incardinatus*, hoc est non fixus, aut immotus, sed qui sine Titulo, & cum dignitate fluxa atque instabili, id muneris sustinebat. In Notitia quoque utriusque Imperii Part. primâ, pag. 77. edition. Pancirolii, haec legas: *Officium Magisteriae in Praesenti potestatis, Cardinale habetur*. Ita & in aliis locis Vocabulum hoc Pancirolius explicat *principale & praecipuum*: & in hanc rem laudat ille, & post eum Vossius, Pitiscus, & alii, Epistolam nunc 83. Lib. primi, Gregorii Magni, ita scribentis ad Januarium Archiepiscopum Ceralitanum, hoc est, Caralitanum: *Liberatus, qui Diaconii fungi perhibetur officio, si a decessore tuo non factus est Cardinalis, ordinatis a te Diaconibus*

nulla debet ratione praeponi. Non abnuo, quin primarium ac principalem *Cardinalis* vocabulum significarit: sed simul contendo a Gregorio Magno heic pronuntiari, Liberatum, nisi Rector stabilis, & ut dicam, sponsus ac Beneficiarius perpetuus Diaconiae effectus fuerit, propter quam dignitatem reliquis Diaconis minime Titularibus esset praeferendus, inique praeeminentiam supra sodales suos appetere. Atque haec pauca sufficiant ad hanc sententiam confirmandam, quam Thomassinus supra laudatus multà eruditione statuit atque exornat. Nunc alia subjiciam ad idem argumentum spectantia.

Ex multis, quae in Epistolis, & Vitâ Gregorii Magni summi Pontificis habentur, luculenter apparet, eos tantum *Cardinalis* appellatione donatos, sive Episcopos, sive Presbyteros, aut Diaconos, qui Ecclesiam quamquam regendam perpetuò susciperent, Titulo simul, ac Beneficio iis collato. Et quoniam *Episcopi Cardinales* jam tum memorantur in Civitatibus infimi subsellii, consequens est, non propterea illos hoc nomine insignitos, quod *primarii*, ac *principales* forent inter Episcopos, sed quidem quod Cathedrales Ecclesias illas jure Pastorali perpetuo ac immoto, non autem temporario, delegato ac mobili possiderent. Neque ab una Ecclesia Romana tantùm vocabuli hujus usus processit; sed is etiam aliis Ecclesiis communis in Italia fuit. Non desunt, qui scribant, nullum ruralem Diaconorum, aut Parochum, *Cardinalem* fuisse appellatum: sed eos duntaxat, qui in Urbibus Episcopalibus Ecclesias Parochiales, aut Diaconias in Beneficium stabile acceperant. Ego hanc sententiam mutare, aut saltem non ad omnes Ecclesias extendendam reor. Zacharias Papa Epistolâ 7. ad Pippinum postea Francorum Regem, Anno Christi DCCXLVII. haec scribit: *Simili modo & Praesbyteri Cardinales Plebi quidem sibi subjectae praeclariori veste induti, debitum praedicationis persolvant &c.* Ita ille de Parochis, seu Plebanis: neque distinguit inter urbanos, atque rurales. Immo *Plebis* nomine plerumque rurales tantùm Ecclesiae Baptismales designabantur. In Charta apud Ughellium Tom. 3. Ital. Sacr. in Episcop. Senensibus, Raynerius Senensis Antistes confirmat Lucensi Episcopo Ecclesiam Sancti Martini *Cardinalem*, juxta Burgum Senensis Civitatis positam. Adde etiam Johannem Diaconum Lib. 3. Cap. undecimo Vitae Sancti Gregorii Magni, haec scribentem: *Item Cardinales violenter in Parochiis ordinatos forensibus, in pristinum Cardinem Gregorius revocabat.* Ibi *Parochiae Forenses* sunt rurales seu Plebes. Ad haec post Annum Christi Millesimum in praestantioribus Italiae Urbibus Cathedralium (*) Ecclesiam Canonici *Cardinalitio Titulo* rereperiuntur insigniti. Aribertus, sive Heribertus Archiepiscopus Mediolanensis in Privilegio apud Puricellium in Monumentis Basilic. Ambrosianae ad Annum MXXXII. quaedam constituit, *adhibitis sibi Senioribus superioris suae Ecclesiae Cardinalibus, Presbyteris, & Diaconibus &c.* Tum *hoc scriptum subscribendo firmavit, & suis Cardinalibus firmandum obtulit*. Subscribunt autem Archidiaconus, Vicedominus, Presbyteri duodecim, & Diaconi duo. At nemo se *Cardinalem* appellat. In altero ejusdem Praesulis Privilegio haec habentur: *Convocatis venerabilibus suae Ecclesiae Cardinalibus, Presbyteris videlicet & Diaconibus*. Et ad Annum MXXXIV. in altera Charta

(*) *Lege* Ecclesiarum.

ta ejusdem Heriberti legimus: *Ita ut faciant Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi Cardinales de ordine Sanctae Mediolanensis Ecclesiae de fruge &c.* Cardinales ejusmodi passim appellantur *Ordinarii Sanctae Mediolanensis Ecclesiae*: quo vocabulo, deposito priori, adhuc distinguuntur Majores Metropolitani Templi Canonici, a *Presbyteris Decumanis* diversi, qui tamen & ipsi in Passione Sancti Arialdi *Decumani Canonici* nuncupantur; ac propterea non fuerunt, ut aliqui censent, quaedam species Capellanorum. Idem Puricellius ad Annum MCV. profert Epistolam datam, absente Archiepiscopo, a Clero Mediolanensi, cujus exordium ita se habet: *Ordinarii Cardinales Sanctae Mediolanensis Ecclesiae, necnon Primicerius cum universo Sacerdotio & Clero * Mediolanensis, omnisque Populus & omnis ordo Laicorum, omnibus Sacerdotibus, & Clericis, & Laicis cujuscumque Ordinis in Dioecesi Mediolanensis Ecclesiae con-* A *stitutis pacem & salutem &c.* Denique ad Annum MCXXIII. legitur Sententia promulgata *in Curte Cardinalium Majoris Ecclesiae, juxta Tribunam Sancti Stephani, qui dicitur ad Fontes.* Plura non adfero, quum satis hinc constet, fuisse, & Ecclesiae Mediolanensi suos *Cardinales*, eosque Canonicorum Collegium constituisse, at- B que habitos tanquam Fratres Archiepiscopi, a quo in subsidium & consilium Ecclesiastici regiminis fere semper adhibebantur. Eumdem quoque morem in Ravennate Ecclesia servatum novimus, uti Hieronymus Rubeus in Histor. Ravenn. Lib. V. pag. 232. ejusque Ecclesiae monumenta testantur. Ego in hanc rem Char- C tam unam proferam, in qua *Gualterius Archiepiscopus* illius Urbis controversiam dirimit inter Clerum Cathedralis Regiensis, quae tunc eidem Antistiti tanquam Metropolitano suberat, assidentibus sibi quatuor ex *Cardinalibus* suis.

Sententia Gualterii Archiepiscopi Ravennatis in controversia vertente inter Archidiaconum & Canonicos Ecclesiae Regiensis, Anno Christi 1141.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Sicut ad Pastoris curam pertinet, supra gregem sibi commissum impigre vigilare, & quae ad animarum salutem spectant sibi, vigilanti studio ministrare: dum pro pace inter Reginos Cives & Capitaneos componenda, Domnus Gualterius *sancte* Ravennatis Ecclesie *venerabilis* Archiepiscopus *Regii esset, & in Canonica Sancte Marie Regiensis Ecclesie sicut immo proprius Metropolitanus resideret; assidentibus sibi* Domno Alberio ejusdem Ecclesie Episcopo, Johanne *quoque* Ravennatis Ecclesie Archipresbytero Gardina- D le, & Presbytero Fantulino Cardinale, *atque Andrea Presbytero Cantore,* Henrico Diacono Cardinale, & Buniolo Subdiacono Cardinale, *astantibus etiam ejusdem Regine Ecclesie Canonicis & Capellanis; pluribus quoque de Archipresbyteris ejusdem Episcopatus, coram eo sedentibus: Cepit idem venerabilis Archiepiscopus, igne carita-* E *tis divinitus accensus, ut erat pio ac decenti eloquio eruditus, ac mira facundia repletus, prefatis Fratribus salubra celestis vite monita mirabiliter praedicare, & diversarum scripturarum varia secula ad morum conformitatem*

tatem, & vite honestatem, fraterne quoque dilectionis unitatem, ac bone conversationis ordines convenientiam predicando ministrare, ac melliflua celestium eloquiorum, celitus Spiritus Sancti rore perfusus, dulciter propinare. Tunc Achilles ejusdem Ecclesie Archidiaconus tam de officio, quàm de beneficio Archidiaconatus coram eodem Archiepiscopo adversum Canonicos cepit contendere. Contra quem Ogerius Archipresbiter cum reliquis Majoris Ecclesie Canonicis, & Donnus Gratianus cum ceteris Fratribus Ecclesie Sancti Prosperi, de Beneficiis Canonicarum prebendarum, quas Bernardus quondam Archidiaconus, & Sichelmus Sancti Prosperi Prepositus, & postea Archidiaconus, non pro Beneficio Archidiaconatus, set prebendario modò detinuerant, & de aliis inferius terminandis ceperunt proclamare. Quorum adversum sese tam allegationibus, quam contradictionibus hinc inde diligenter auditis, prefatus Archiepiscopus, tam divinis quam humanis Legibus instructus, hujusmodi sententiam promulgavit. Videlicet Archidiaconem de omnibus aliis rebus, unde inter eum & Canonicos & Fratres Sancti Prosperi controversabatur, tacitum esse debere, & eosdem Fratres quiete sine molestia possidere. De his vero, que in Privilegiis venerabilium Episcoporum bone memorie Adelberti, & Sigefredi ad Beneficium Archidiaconatus declarantur pertinere, contentum esse. Eo tamen tenore, quod si quando predictus Archidiaconus aliquid earum rerum, que a predictis Archidiaconibus aliquo titulo possesse fuere veris probationibus & argumentis tam Instrumentorum quam etiam testium, quibus fides sit adhibenda, probare poterit ad Archidiaconatum pertinere: Fratres tam Canonice, quam Sancti Prosperi, nullam sibi exinde inquietudinem faciant, calumpniosis intentionibus ab utraque parte remotis. Precepit etiam, terras in usum tugurii Canonice largitas per manus Archipresbiteri & Archidiaconi debere disponi. Terram quoque Mansionariorum, quam idem Archidiaconus a Mansionariis emerat Ecclesie Sancte Marie debere restitui, & secundùm tenorem largitoris, per manus Archipresbiteri & Archidiaconi debere disponi: eo tamen tenore, quod si posset probari, easdem terras venditorum fore, nec ad Mansionariam pertinere, Archidiaconus eas deberet habere; alioquin cum venditoribus aget de evictione. Bona vero Ecclesie, que nomine Pheodi idem Archidiaconus dederat, revocari, & ut omnem suam auctoritatem Archidiaconus his, quibus dederat, auferret, precepit. Precium vero Planete, Anuli, & Anularum, quas Archidiaconus vendiderat, Ecclesie restitui debere judicavit: quod precium fuit secundùm ejus confessionem sex Libre & quatuordecim Solidi, pro quorum restitutione quasdam suas possessiones in pignore, donec debitum solveret, dedit Episcopo. Capellam preterea Sancti Jacobi ab Archidiacono fundatam, quam sibi proprie vendicabat, que, ut leges divine & humane censent, in bonis nullius esse, quod est divini juris, ad Episcopi solius & Canonicorum pro velle Episcopi dispositionem proprie judicavit pertinere. Precepit etiam, ut idem Archidiaconus pro suo speciali servitio preter communes Servitores & Equos, nullum servitorem vel equum in Canonica de communi ad suum singulare servitium retineret: quod si vellet habere, de suis propriis expensis regeret. Plebem vero Fabrice in deliberatione Episcopi dimisit, ut pro beneplacito suo foret, utrum eidem Archidiacono eam concedere vel non concedere vellet. Hanc vero notitiam prefatus Archiepiscopus ad futuro-

turorum memoriam fieri precepit, & prefato Andree Presbitero suo Cancellario scribendam mandavit, & proprio Sigillo firmari precepit.

Acta Regii per manus Andree Presbiteri & Cancellarii, Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Quadragesimo Primo, die XXI. Mensis, Aprilis, Indictione IV. temporibus Domni Innocentii Pape II. & Conradi Regis *Anno III. Pontificatus Domni Gualterii Vigesimo Tertio.*

Ego Gualterius Archiepiscopus *hanc notitiam confirmans, quia manu propria non potui, subscribi mea vice precepi.*

Ego Johannes Archipresbiter sancte Ravennatis Ecclesie subscripsi.

Ego Henricus Cumiaclensis Episcopus *manu mea subcripsi.*

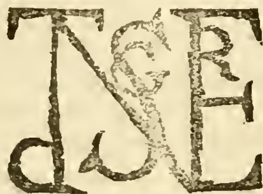
Ego Fantulinus Presbiter Cardinalis *sancte* Ravennatis Ecclesiae *subscripsi.*

Buniolus Subdiaconus Cardinalis *subscripsit.*

Ego Divizo Saxenas Episcopus *manu mea subscripsi.*

Ego Benno Cesenas Episcopus *manu mea subscripsi.*

Ego Rambertus Faventinus Episcopus *manu mea subscripsi.*

Monogramma *Gualterii Archiepiscopi.*

Teste autem Rubeo in Historia Ravenn. Lib. 10. pag. 745. Anno tantùm MDLXVIII. Ravennates Canonici *Cardinalium* nomen abrogarunt. Non reticendum tamen, quod habet Alvarus Pelagius Episcopus Silvensis. Scilicet ille circiter Annum MCCCXXX. in insigni Libro *de Planctu Ecclesiae* scribebat: *Sunt etiam in Ecclesia Compostellana Cardinales Presbyteri mitrati, & in Ecclesia Ravennati. Tales Cardinales sunt derisui potius quàm honori.* Eodem etiam Titulo insignitos olim fuisse aliquot Ecclesiae Neapolitanae Canonicos, jampridem adnotavit Antonius Caracciolus. Ughellius quoque Tom. *6.* Ital. Sacr. pag. 148. tabulas adfert Sergii Archiepiscopi Neapolitani, quibus subscribunt duo *Presbyteri Cardinales Sanctae Neapolitanae Ecclesiae.* Alias etiam profert, in quibus adnotati sunt ejusmodi Cardinales. Iis addam & ego integram Chartam, quam mutilam ipse produxit Tomo eodem pag. 139. spectantem ad Petrum ejus Urbis Archiepiscopum. Adservatur pergamena archetypa in Archivo Sanctimonialium Sancti Archangeli ad Bayanum Neapoli.

Charta commutationis terrarum inter Ecclesiam Neapolitanam Sanctae Restitutae, & Moniales Sancti Michaëlis Archangeli, Anno 1100.

IN *nomine Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Imperante* Domno *nostro* Alexio *magno* Imperatore . . . . . & *Nono decimo, sed &* Johanne Porphyrogenito, *magno* Imperatore *ejus filio, Anno . . . . Indictione Octaba, Neapoli.*

li. Certum est, nos cunctas Congregationes Sacerdotum & Clericorum salutifera . . . . . . Congregationis Ecclesia Sanctae Restitutae de intus Episcopio sanctae Neapolitanae Ecclesiae a praesenti die . . . . . vel commutavimus, & tradimus vobis Domna Gemma *venerabilis* Abbatissa Monasterii *beatissimi* Michaëlis Archangeli, *quod nominatur ad Bajane Praetorio beatorum venerabilium Ancillarum Dei . . . . . Furcellense. Vos autem unam cum cuncta vestra congregatione Monacharum vestri sancti, ac venerandi vestri Monasterii; vobis autem cum consensu & voluntate Domni Johannis, qui dicitur Falconario, & de Domno Landolfo uterinis germanis, filiis quondam Domni Gregorii Falconarii, & de Domno Sergio, qui nominatur Buccatorio, filio quondam Domni Johannis Buccatorii &c. idest integra petia de terra nostra juris pertinentes ipsius nostrae Congregationis . . . ipsius Ecclesiae Sanctae Restitutae, quae nominatur Atrentula, ad illum cerrum posita in loco qui nominatur Fullotani, cum arboribus &c. de quibus nichil nobis, nec a suprascripta sancta nostra Congregatione exinde aliquod remanxit, aut serbavimus, nec in aliena cujuscumque persona, quod absit, commisimus, aut jam commictimus potestatem &c. Et haec Charta commutationis, ut supra legitur, sit firma scriptura per manum Johannis Curialis per suprascripta Indictione,*

Petrus Archiepiscopus *subscripsi.*

Sergius Consul, & Dux & Protosebasto *subscripsi.*

Aligernus indignus Sacerdos, & sanctae Sedis Neapolitanae Ecclesiae . . . subscripsi.

Sergius *Archipresbyter, &* Cardenalis *sanctae* Sedis Neapolitanae *subscripsi.*

Petrus Archidiaconus sanctae Neapolitanae Ecclesiae subscripsi.

A *Johannes Diaconus sanctae Neapolitanae Ecclesiae subscripsi.*

Sergius Subdiaconus sanctae Neapolitanae Ecclesiae subscripsi.

Ego Johannes filius Domni Sergii testis subscripsi.

Ego Johannes Curialis complevi, & absolvi per suprascripta Indictione.

B Et heic vides unum Neapolitanae Ecclesiae *Cardinalem*. Cur unus tantùm, & non reliqui, alia mihi non se offert caussa, nisi quia ille quidem, ut infra dicam, non verò ceteri, alicui etiam Parochiali Ecclesiae, aut Diaconiae praeesset. Sed & Lucensi Ecclesiae fuere sui Cardinales: quod etsi monumenta probent,
C infra a me producenda in Dissertatione LXXIV. *de Parochiis*, peculiari tamen exemplo confirmatum heic volo. In Archiepiscopii ejusdem Urbis Tabulario Chartam autographam vidi, scriptam *Anno Domini nostri Berengarii gloriosi Imperatoris Augusti, Anno Imperii ejus Octavo, Nonas Septembris, Indictione XII.* idest Anno
D CCCCXXIII. in qua *Petrus Dei gratia hujus Sanctae Lucanae Ecclesiae humilis Episcopus, una cum consensu Sacerdotum suorum, seo filii ipsius Ecclesiae*, Willeradum Presbyterum praeficit Ecclesiae illi, *cui vocabulum est beati Sancti Vincentii, sito foras Civitate ista Lucense, ubi humatum Corpus beati Sancti Fridiani quiescit, perti-*
E *nentes ipsius Ecclesiae Epischopatui Sancti Martini.* Pergamenae subscribunt *Andreas Presbyter & Cardinalis: Daiprandus Archidiaconus: Benedictus Presbyter & Cardinalis: Sichardus Presbiter & Cardinalis & Primicerius: Natalis Presbiter & Cardinalis: Teupertus Presbiter & Cardinalis.* Reliquos praetereo. Placentinae quoque Ecclesiae suos Cardinales non defuisse,

se, complures Chartae a Campio editae in Historia illius Ecclesiae ostendunt. Idem in Veronensi & Florentina animadvertas. Locus subobscurus occurrit in Itinerario Ratherii celebris Episcopi Veronensis, scripto circiter Anno Christi CCCCLXV. En ejus verba. *Ad quod quum Titularios omnes, & illos de Plebibus paratos, Deo gratias, invenissem, vos Cardinales, qui ut quondam Scribae, & Pharisaei populares, ita istos in perditionem mittitis omnes, ita hinc manere adhuc cerno rebelles*. Clarifs. Mabillonius Saeculo V. Benedictino, pag. 486. *Titularios*, *Beneficiatos* interpretatur: *illos de Plebe*, *Paroeciarum Rectores*: *Cardinales* verò, *qui scilicet in Ecclesia Cathedrali incardinati erant*. Sed videndum, an *Titularii* potius appellati fuerint Parochi Urbis Veronensis: *Plebani*, Parochi rurales: *Cardinales*, Canonici Cathedralis. Infra de *Titulis* loquar. Quae sententia si firmo pede stet, intelligimus, necesse minime fuisse, Canonicos alicui Parochiali Ecclesiae praefuisse, ut *Cardinalitio* titulo fruerentur. Verùm, uti praefatus sum, tenebrosus videtur is locus. Et quando Mabillonii interpretatio probanda sit, quum non alii *Plebium* Rectores mihi credantur, quàm Parochi matricibus Ecclesiis ruri praefecti: sub nomine *Cardinalium* venirent Canonici, qui simul urbanarum aliquot Paroeciarum fuissent Rectores. In Concilio Meldensi, Anno DCCCXLV. Canone *66*. statutum videas: *Ut Titulos Cardinales, in Urbibus, vel Suburbiis constitutos, Episcopi canonice & honeste ordinent, & disponant*. Ita ex vetustis monumentis novimus, fuisse Cardinales in Ecclesiis Constantinopolitana, Aquilejensi, Beneventana, Pisana, Astensi, Bergomate, Senensi, Vercellensi, Capuana, Salernitana, Aurelianensi, Visontina, Magdeburgensi, ac Londinensi, ut alias omittam.

Ego verò ab ea opinione nondum discedo, quam supra innui, videlicet Cardinales illos, qui extra Ecclesiam Romanam iis temporibus occurrunt in nonnullis Ecclesiis, Parochos etiam fuisse, aut alicui Capellae aut Diaconiae praefectos, non verò meros Canonicos: hoc est singulis eorum simul sacrae alicujus Aedis titulum fuisse collatum. Apud Ughellium Tomo 3. Ital. Sacr. in Episcop. Florentin. subscribunt Instrumento exarato Anno Christi DCCCCLXIV. nonnulli Florentinae Ecclesiae *Canonici*, uno hoc titulo decorati; at quinque ex eis se *Canonicos*, & *Cardinales* inscribunt. Cur discrimen istud? nisi quia illi tantum Canonici, hi & Canonici & Parochi, quorum nempe regimini Ecclesia aliqua commendata fuerat. Alteram Chartam refert ibidem Ughellius, Anno MLXXIII. scriptam, in qua Raynerius Florentinae Ecclesiae Episcopus Monasterio Ancillarum Dei confert sive confirmat *Ecclesiam Sancti Johannis Baptistae Cardinalem*, *in honorem Sanctissimi Petri*, *non longe a Florentina Urbe positam ad Orientalem Portam*. Scilicet, ut ego interpretor, Ecclesia illa ad ea usque tempora ad Cathedralem Ecclesiam Sancti Johannis Baptistae pertinuerat, & Canonico regenda tradebatur, qui propterea *Cardinalis* titulum ex illa Ecclesia referebat. Ita Anno Christi MCVIII. Raynerius alter, Senensis Episcopus, Canonicis Lucensibus Sancti Frigidiani tradidit *Ecclesiam Sancti Martini Cardinalem*, *juxta Burgum Senensis Civitatis positam*, *ejusque Ecclesiae Xenodochium*. Haec autem Ecclesia ex

iis erat, quae Rectori stabili titulo ibi manenti, *Cardinalis* titulum conferebant. In Tabulario Capituli Canonicorum Regiensium exsistunt Literae Petri Episcopi, quibus ille unam *Plebem* ruralem, & alteram *Ecclesiam* urbanam Archipresbytero majoris Ecclesiae pro more Praedecessorum suorum confirmat. Quibus ille verbis usus fuerit, animadverte ex ipso textu, quem ex Historia Regiensi MSta Fulvii Azzarii descripsi.

Bulla Petri Regiensis Episcopi, confirmantis Porfilio Archipresbytero Cathedralis Ecclesiae Plebem de Cerreto, aliaque jura, Anno 1188.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno ejus Millesimo Centesimo Octuagesimo Octavo, die Mercurii ultimo exeunte Mense Madii, Indictione VIII.* Petrus *Dei gratiâ sancte* Regiensis Ecclesiae Episcopus, *ac provisor indignus. Si dignus nostrorum fidelium prebuerimus assensum, devotionis fidelitatis* . . . . *eos afferre minime dubitamus: unde omnibus sanctae Dei Ecclesiae, nostrisque fidelibus, praesentibus scilicet, & futuris notum fore volumus, quendam Ecclesiae nostrae* Canonicum & Archipresbyterum *eidem Ecclesiae* * *nominae* Porfilium *nostram supplex petendo addisse fraternitatem, quatenus ei anticum Beneficium, quod habuerunt Archipresbiteri a nostris Predecessoribus confirmaremus, & novum largiremur. Unde tua fili Archipresbiter, servicia considerantes*, Plebem de Cereto cum Capella sua de Monticello, & Ecclesiam Sancti Petri de Civitate Regii cum omni jure suo, *& omnibus pertinentiis, & Mansum de Cadregnano in Curte Albineti, qui detinetur per Artiolum & Martinum & consortes eorum, & medium Mansum in Masenzatico, qui detinetur per Oldevrandos & Tinellum, & Mansum unum in Civitate in Plebe Quarantule, qui detinetur per Rodulfinum & ejus consortes, & Mansum de Brolo, qui est in Insula Luzariae, qui detinetur per filios Gandulfi de Cella, & eorum consortes, & Mansum unum alium in eadem Insula, qui est in Villa, quae dicitur Villa Giberti Rataldi, & detinetur per Faletinos & Tulios: quae omnia cognovimus antecessores tuos detinuisse, nostra largitate concedimus, largimur, & confirmamus tibi, & tuis successoribus in perpetuum. Insuper donando addimus tibi ac tuis successoribus in perpetuum Decimam, quam habemus in Curte Rivi juxta Campaniolam, quae colligitur per Ciriolum; ut habeas in perpetuum tu Archipresbiter Porfilius, & tui successores, & fruaris cum omnibus accessionibus, & ingressibus & redditibus eorum, & earum in integrum, sine omni nostra, nostrorumque Successorum contradictione vel molestatione: & facias quicquid tibi oportunum fuerit. Si quis autem hanc nostrae constitutionis, largicionis, confirmacionis paginam infringere temptaverit, maledictionem Dei Patris omnipotentis, & Filii, & Spiritus Sancti habeat. Et ut hoc verius habeatur, & firmius ab omnibus Successoribus nostris credatur, propria manu nostra firmavimus; & hoc per Janellum filium quondam Aimerici Notarium nostrum Tabelionem fieri jussimus.*

Actum Regii in Capella Sancti Andree feliciter.

Testes rogati interfuerunt Joannes Rodulfus Reginae Ecclesiae Canonicus, Albertus Cambiatore.

Ego Petrus Reginus Episcopus *subscripsi*.

Ego Janellus, sacri Imperii Notarius rogatus interfui, & haec omnia scripsi, complevi, & dedi.

Quod Porfilio Archipresbytero Cathedralis Regiensis factum vides ab Antistite Petro, idem quoque opinari licet factum ab aliis Episcopis erga alios Canonicos, quos propterea non tantùm appellare consueverunt *Canonicos*, sed & *Cardinales*. Proinde quum legimus Diplomate Caroli Crassi Augusti, Anni DCCCLXXXIII. & in altero Ludovici III. Augusti, Anno DCCCCI. Bergomati Ecclesiae concesso, molestiam nullam inferendam esse *Monasteriis*, *Xenodochiis*, *vel Ecclesiis Baptismalibus, aut Cardinalibus, seu Oraculis &c.* ejusdem Ecclesiae, sub titulo *Cardinalis Ecclesiae* intelligere debemus Capellas Parochiales, aut Diaconias; latior quippe significatio fuit vocis *Cardinalis*, quàm *Baptismalis*. Idem, sed aliis verbis repetitum videas in Diplomate Arnulfi Regis Anno DCCCXCV. ubi immunitas conceditur *Plebibus*, *Monasteriis*, *Titulis*, *Curtibus &c.* Bergomatis Ecclesiae. Ita in Diplomate Ludovici II. Augusti apud Campium, Tomo primo, pag. 460. Histor. Ecclesiae Placentinae, eadem formula occurrit in *Plebibus*, *seu Monasteriis*, *Titulis aliisque Ecclesiis, vel domibus &c. Titulorum* nomine veniunt urbanae Ecclesiae Parochiales: uti sub *Plebium* vocabulo Ecclesiae Baptismales rurales. Scilicet Capitulo suorum Canonicorum Episcopi conferre consueverunt Ecclesias quasdam, sive Parochiales sive Diaconales. Parochiales collatae quibusdam ex ipsis Canonicis. Titulum *Cardinalis* eisdem proprium adferebant. Et revera Adelbertus Episcopus Bergomas Anno DCCCCVIII. Canonicis suis, eorumque Collegio contulit *Basilicam beati Cassiani Martyris Christi, sitam infra Civitatem, ea ratione, ut singulis diebus refectio fiat Presbytero & Diacono & Subdiacono & Ostiario, qui hebdomadam in ipsa custodierint Ecclesia.* Immo ullum vix fuit olim Canonicorum Collegium, ad quod non spectarent variae in suis Urbibus Ecclesiae. Neque enim tunc nefas fuit, duas Praebendas habere, aut geminis Ecclesiis uno tempore famulari. Quum ergo Lotharius II. Italiae Rex, Tom. V. Ital. Sacr. confirmat *sanctae Cumanae Ecclesiae gregi* (hoc est, Canonicis Novocomensibus) *tam de Cardine, quamque omnibus Sacerdotibus, Clusas & Pontem de Clavenna*, explicanda haec esse videntur, ut ex ipsis Canonicis quidam *Cardinales* essent, hoc est titulo singularis alicujus Ecclesiae donati; reliqui verò duntaxat *Canonici*. Exemplum Sanctae Romanae Ecclesiae, cujus aemulatione quadam, aut si mavis, imitatione, ducebantur illustriores in Italia Ecclesiae, edocere nos potest, quid sentiendum nunc nobis sit *de Cardinalibus* reliquis, qui per Italiam occurrunt in veterum monumentis. Nimirum liquet, non minus nostris, quàm antiquis temporibus, Romanae Ecclesiae Cardinales Titulo alicujus Ecclesiae fuisse in Urbe insignitos; atque in ea si Presbyteri erant, veros fuisse Parochos; si verò Diacones, aut Subdiacones erant, creditae sibi alicujus Diaconalis, sive Subdiaconalis Ecclesiae veros fuisse, proprios, ac stabiles Rectores. Atque heic posset aliquis laudare Bullam Johannis III. Papae, Anno Chri-

sti DLX. scriptam, quam Turrigius evulgavit in Libro de Cryptis Vaticanis Part. 2. Cap. 8. in qua ait: *Ecclesiam duodecim Apostolorum* (nunc *Sancti Apostoli*) *Titulum Cardinalatus constituimus, nec non & Parochiam, sicut ceteri Tituli Urbis habent &c.* Sed sunt, quae Bullam illam recentiorum Saeculorum foetum indicant: quod & sapiunt verba ipsa nunc adducta, & *peccatorum remissio Capituli bujus, & Privilegii observatoribus & coadjutoribus condonata*, ut alia praeteream. Dubiis hisce documentis minime opus est ad agnoscendam Cardinalium Sanctae Romanae Ecclesiae, ac Titulorum in Urbe antiquitatem. Quum verò *Titulum* audis, rem adnotatione dignam non praeteribo. Videlicet hoc nomine donatas olim fuisse *Ecclesias Parochiales* duntaxat, non verò *Diaconias*. In Romana Synodo Anni DCCCLIII. mentio est *Titulorum, vel Diaconiarum*. Et in Annalibus Ecclesiasticis Cardinalis Baronii ad Annum DCCCLXXXII. exhibetur Constitutio Johannis VIII. Pontificis Maximi de Cardinalibus, ubi haec verba: *Bis in Mense, vel eo amplius, vel apud illum vel illum Titulum, sive apud illam Diaconiam, sive apud alias quaslibet Ecclesias vos convenire mandamus*. Ubi diserte vides sub *Tituli* vocabulo venire Parochiales quidem Ecclesias, non autem Diaconias. Tum Anastasius de Evaristo Papa scribit: *Hic Titulos in Urbe divisit Presbyteris*. Idem repetit in Sancti Marcelli Papae Vitâ, & alibi. Et profecto Bullas quamplurimas Romanorum Pontificum sive editas sive ineditas vidi, quibus subscribunt sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales, Praesbyteris *Titulum* suae Ecclesiae praeferentibus, non verò Diaconis. Exempli caussâ Bullam Adriani IV. Papae vidi pro Monasterio Pomposiano, *Datam Romae apud Sanctum Petrum, per manum Rolandi sanctae Romanae Ecclesiae Presbyteri Cardinalis & Cancellarii, V. Idus Aprilis, Indictione III. Incarnationis Dominicae Anno MCLV. Pontificatus verò Domni Adriani Papae IV. Anno Primo*. Huic post Episcopos subscribunt.

Ego Guido Presbiter Cardinalis Titulo *Sancti Grisogoni*.

Ego Hubaldus Presbyter Cardinalis Titulo *Sanctae Praxedis*.

Ego Mathias Presbyter Cardinalis Titulo *Sanctae Savinae*.

Ego Julius Presbyter Cardinalis Titulo *Sancti Marcelli*.

Ego Octavianus Presbyter Cardinalis Titulo *Sanctae Caeciliae*.

Ego Girardus Presbyter Cardinalis Titulo *Sancti Stephani in Celio Monte*.

Ego Johannes Presbyter Cardinalis *Johannis & Pauli* Titulo *Pamachii*.

Ego Johannes Presbyter Cardinalis Titulo *Sanctorum Silvestri & Martini*.

Ego Rodulphus Diaconus Cardinalis *Sanctae Luciae in Septisolio*.

Ego Gerardus Diaconus Cardinalis *Sanctae Mariae in Via Lata*.

Ego Odo Diaconus Cardinalis *Sancti Nicolai in Carcere Tulliano*.

Accipe, & alterum exemplum. Ughellius in Appendice ad Tomum Quinctum Ital. Sacr. primae editionis, Bullam Lucii II. Papae evulgavit pro Alberio, sive Alberone Episcopo Regiensi, scriptam Anno Christi MCXLIV. sed omissis Cardinalium subscriptionibus, quae ita se habent.

Ego Lucius Catholicae Ecclesiae Episcopus *subscripsi*.

Ego Conradus Sabinensis Episcopus subscripsi.

Ego Gregorius Cardinalis Sanctorum Sergii, & Bacchi subscripsi.

Ego Gregorius Cardinalis Tituli *Sancti Sixti subscripsi.*

Ego Ymarus Tusculanus Episcopus subscripsi.

Ego Petrus Albanus subscripsi.

Ego Thomas Presbyter Cardinalis Titulo *Vestinae subscripsi.*

Ego Ubaldus Titulo *Sanctae Praxedis subscripsi.*

Ego Manfredus Presbyter Cardinalis Titulo *Sanctae Savinae subscripsi.*

Ego Nicolaus Presbyter Cardinalis Titulo *Sancti Ciriaci subscripsi.*

Ego Guido Diaconus Cardinalis *Sanctorum Cosmi & Damiani subscripsi.*

Ego Rodulphus Diaconus Cardinalis *Sanctae Luciae in Serabulis subscripsi.*

Ego Johannes Diaconus Cardinalis *Sancti Adriani subscripsi.*

Ego Gregorius sanctae Romanae Ecclesiae Diaconus *subscripsi.*

Ego Hugo Romanae Ecclesiae Diaconus *in Sancta Lucia in Horsia.*

Alias Bullas in hoc ipso Opere produxi: plurimas item habes in Bullario Casinensi Margarini, in Italia Sacra Ughellii, & Tomo primo Veter. Scriptor. Martene, ut alios omittam. Ibi Cardinales Presbyteri, idest Parochialis alicujus Rectores, *Titulum* suum indicant; atque ab eo abstinent Diaconi. Quare si quando occurrant nonnullae aliae Bullae apud nuper memoratos Scriptores, in quibus Diaconi quoque *Titulum* praeferant, diligentiùs inquirendum erit, num ita in autographis legatur, an potius Librariorum incuriâ, aut audaciâ *Titulus* ille Diaconorum subscriptioni fuerit adjectus. Mihi non vacat intimius in quaestionem istam penetrare.

Antiquis autem Seculis accesserunt etiam ad veterum Cardinalium

A Romanorum chorum quidam Episcopi Romanae Urbi contermini, ac demum exteri etiam Episcopi, sed Titulo alicujus urbanae Ecclesiae donati: ex quibus Ordinibus tandem conflatum est amplissimum a multis Seculis, & nunc Eminentissimum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Collegium. Animadvertendum ergo
B est, olim Presbyteros Urbis Cardinales, utpote qui essent Parochi, ad residentiam obligatos fuisse; idque deduci ex Romana Synodo Anni DCCCLIII. sub Leone IV. Papa, ubi *Anastasius*, non ille quidem, cui Vitas Romanorum Pontificum adscribere solemus, sed alter *Tituli Sancti Marcelli Presbyter Cardinalis* depo-
C situs est, eo quod *Parochiam* suam *per annos quinque* contra Canonum instituta deseruisset. Quo exemplo luculentius ostenditur, *Cardinalem*, ac *Titularem alicujus Ecclesiae*, idem olim fuisse, quum contra nullus Canon ad residendum adigeret reliquos Presbyteros aut Diaconos non Titulares, hoc est sive Vicarios, sive
D Capellanos, aut alteri mobili ministerio addictos. Illud etiam animadvertendum, antea, hoc est Anno DCCLXIX. in altera Synodo Romana interdictum fuisse, *ne ullus umquam praesumat Laicorum, neque ex alio Ordine, nisi per distinctos gradus ascendens, Diaconus aut Presbyter Cardinalis factus fuerit, ad sacrum Pontificatus ho-*
E *norem possit promoveri*. Haec Anastasius Bibliothecarius in Vita Stephani IV. Papae, quem *Tertium* alii appellant. Itidem in Ecclesia Romana olim erant *Cardinales septem Collaterales, & Hebdomadarii, quod singulis Hebdomadis explerent munus Pontificis*, ut habetur ex antiqua Notitia, a Baronio edita ad Annum MLVII. Quod & ab ipso Anastasio antea memoratum

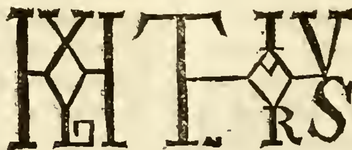
fuerat

fuerat in Vitâ ejusdem Stephani IV. Papae. His praemissis, facile intelligamus, quid censendum sit de Cardinalibus quoque ceterarum illustrium Ecclesiarum Italiae. Johannes VIII. Papa Anno DCCCLXXIX. dedit Epistolam 221. ad Clerum Mediolanensis Ecclesiae, ut Ansperto Archiepiscopo rejecto, ad electionem alterius procederent, eumque deligerent, *qui de Cardinalibus Presbyteris aut Diaconibus* (utique Mediolanensis Ecclesiae) *dignior fuerit repertus*. Eadem habet Arnulphus Mediolanensis Lib. primo Cap. primo Historiae suae. Rursus ad Annum MLIII. refert Puricellius tabulas, in queis *Hebdomadarii Majoris Ordinis* occurrunt, iidem certe ac *Ordinarii Cardinales* Mediolanensis Ecclesiae: hos autem *Cardinalibus Hebdomadariis* Romanae similes puto. Mediolanenses tamen Cardinales fuisse Canonicos Majores Metropolitanae Ecclesiae, Charta nuper laudata nos docuit, quum ibi legatur: *Constituerunt, ut Ordinarii in Ecclesia Majore, ita ipsi in Monasterio integrum adimplerent Officium*; ac propterea in aliis tabulis dicuntur *Sanctae Mariae Cardinales*. Quod si contendas, nunquam fuisse Canonici nomen inditum Romanis Cardinalibus, ego tibi objicio Ordericum Vitalem Ecclesiastic. Histor. Lib. 4. pag. 516. apud Du-Chesnium Scriptor. Normann. Nempe is narrat, Alexandrum II. Papam Anno MLXIX. misisse ad Guillielmum Angliae Regem duos *Canonicos Cardinales*, quos idem aperte etiam vocat *Cardinales Romanae Ecclesiae*. Ceterum Cardinales etiam Mediolanenses alicujus Ecclesiae titulo olim insignitos fuisse conjicere possumus ex monumento vicinae Ecclesiae, nempe Ticinensis, quod nunc evulgare congruum duco, desumtum ex pervetusto exemplo exsistente in Archivo Episcopii Ticinensis.

Diploma Hugonis & Lotharii Regum Italiae concessum Liutefredo Episcopo Ticinensi, Anno, ut creditur, 943.

In nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Hugo & Lotharius *divina providente clementia* Reges. *Regum decet excellentiam, sanctis ac venerabilibus Locis ex suis largiri, & largita confirmare, ac sub defensionis munimine cuncta corroborare. Quapropter omnium Sanctae Dei Ecclesiae fidelium, nostrorumque praesentium ac futurorum noverit solertia, qualiter petitione & interventu* Sigefredi Parmensis Episcopi, *atque* Elisiardi Comitis, *beato Syro sacerrimo Confessori, suaeque sanctae Ticinensi Ecclesiae, cui* Luithefredus Praesul *praeesse videtur, omnes res & familias, Abbatias, videlicet, Plebes & Cortes, cunctaque quae ad eamdem Ticinensem Ecclesiam pertinere vel respicere videbantur, eo tempore, quo eadem Ticinensis Civitas caelitus furore misso consumpta est, per hoc nostrum Praeceptum concedimus, largimur, confirmamus, & corroboramus, nominative videlicet Abbatiam in honore Domini Salvatoris in Campanea, non longe a Ticino sitam; Sanctaeque Mariae ad Perticam; & Sancti Michaëlis, quae dicitur Major; Sancti Romuli; & Sanctae Christinae; Sanctaeque Mustiolae*; omnesque Cardinales Capellas tam extra, quam infra Urbem *positas; necnon etiam Monasterium Vetus, Annonis, & Sigemarii, & unum Monasterium in Cariade; Cortes*

tes etiam Ceccimam, Montem Velleris, Summi, Sarianum, Robuschaletam, Cugulo, Tenesi; & super Lacum Cumanum, Cernobium, Menasi, & Maximo, que est in Valle Tellina; verum etiam & Vada Piscaria, atque Petrus, idest Navicella Episcopi, & Portum Scularitium in Ticino. Insuper etiam concedimus, ut a Portu Ticini usque ad Portum, qui dicitur Burigo, & a capite Vernabulae usque ad Vadum Farigenicum. Insulis & piscationibus & molendinis, cum omnibus, quae dici & nominari possunt infra ipsas fines, sint in jure & potestate praelibatae Ecclesiae; & neque Ripaticum, neque Terraticum, neque Teloneum, neque Palifisturam, neque aliquam functionem ullo in loco ad publicam Partem persolvat, sed cuncta sicut jam dictum est, ante incendium Ticinensis Urbis, undecumque aut quomodocumque eadem Ticinensis Ecclesia investita fuit seu per Precepta a nostris Praedecessoribus, seu per quaecumque Instrumenta Cartarum a fidelibus collata, per hoc nostrum Praeceptum concedimus, largimur, confirmamus, & corroboramus una cum Monasteriis, Abbatiis, Cortibus, Plebibus, Sortibus, Massaritiis, Servis & Ancillis, Aldionibus & Aldianis, omnibusque rebus, quae dici vel nominari possunt, ad eamdem Ticinensem Ecclesiam pertinentibus, in integrum concedimus: etiam ut si ex quibuslibet rebus vel familiis praefatae Ecclesiae aliqua contentio orta fuerit, per inquisitionem trium bonorum hominum ex filiis ejusdem Ecclesiae per sacramentum confirmetur, quod pars ipsius Ecclesiae, unde investita fuerit, & sic firmiter in posterum possideat. Statuentes itaque jubemus, ut nullus Dux, neque Marchio, Comes, etiam Vicecomes, Scudacius, vel aliquis Minister publicus, aut aliqua persona disvestire, aut invadere de rebus praedictae Ecclesiae sine legali judicio, Teloneum quoque, aut ullam publicam functionem exigere, aut Mansionaticum praesumtive accipere audeat; sed eadem Ecclesia cum rebus atque familiis, nostrae, nostrumque Successorum defensionis munimine perfrui, & pacifice manere queat. Si quis igitur hoc nostrum Praeceptum violare tentaverit, sciat se compositurum auri optimi Libras mille, medietatem Camerae nostrae, & medietatem Vicario ipsius Ecclesiae, suisque Successoribus. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, manu propria roborantes, de anulo nostro subter jussimus sigillari.

Signa Domnorum Regum *Hugonis atque Lotharii.*

Giseprandus Cancellarius ad vicem Bosonis Episcopi Archicancellarii recognovi, & subscripsi.

Confirmantur heic Episcopo *omnes Cardinales Capellae*. At quid aliud has opinari possumus, nisi Ecclesias, quarum Titulum quisquis obtinebat, *Cardinalis* deinde appellabatur? Neque negotium facessat *Capellae* vocabulum, quo Oratoria tantùm designari videntur; nam uti in Dissertatione

ne LXXIV. *de Parochiis* ostendam, Capellae interdum appellabantur ipsae quoque Parochiales Ecclesiae. Praeterea nunc addo, Paschalem II. Papam in Bulla, qua Anno MV. Privilegia confirmat Guidoni Episcopo Ticinensi apud Ughellium Tomo primo Ital. Sacr. pag. 21. Appendicis, in haec verba loqui: *Sane Monasteriis, aut Capellis aliquibus, praeter Matricem Ecclesiam, Baptismum generalem fieri penitus prohibemus*: quae itidem confirmata fuere in altera Bulla Honorii III. Papae data Anno MCCXVII. Hinc autem intelligas, *Capellarum* nomine Ecclesias etiam A Parochiales Ticinensi in Urbe significari, quibus interdicitur Baptismi collatio, atque uni Cathedrali reservatur, utpote cui ad hoc singulare munus erat Ecclesia Sancti Johannis ad fontes fabricata: qui mos in nonnullis aliis Civitatibus olim invaluit & nunc etiam obtinet. Adjunctam his nunc volo Chartam alteram, in B qua innuitur fundatio Basilicae Sanctae Mariae, quae nunc *Sancta Maria Falcorina* Mediolani appellatur, Collegio Sacerdotum, juribusque Parochialibus decorata. Chartam descripsi ex MSto Codice Francisci Castelli in Ambrosiana Bibliotheca adservato.

Donatio Ecclesiae Sanctae Mariae facta Mediolani Fulcuyno ejus fundatore, Anno 1107.

IN *nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.* Henricus *gratia Dei* Rex, *Anno Regni ejus Quarto, VIII. die Mensis Octobris, Indictione ingrediente VI. Manifeste profiteor ego* Fulcuynus, *filius bonae memoriae Bernardi de Civitate Mediolani, qui professus sum ex natione mea, Lege vivere Salica. Ego namque habeo aedificatam* Capellam *unam juris mei in terra propria mea intra hanc Civitatem prope locum, ubi Theatrum nominatur*, in honore Sanctae Dei Genitricis Mariae, *quae est Mater Domini nostri Jesu Christi, ubi nunc Presbiteri tres ibidem ordinati, & Officiales esse videntur. Propterea praevidi ordinare & judicare ipsam Capellam, & medietatem ex omnibus rebus illis juris mei rejacentibus in loco & fundo Vicogeni, quae est medietas Mansos duos. Primum rectum & laboratum per Protasium; & alium per Lanfredum: & sunt ipsae res nominatae per sedimina per mensuram perticarum sex, de* C *vineis juges tres, de campis per mensuram juges triginta, de pratis juges quatuor, de silvis castaneis juges tres, de silvis sullareis & roboreis, seu zerbis juges decem, Eo ordine, ut sic exinde permaneant a praesenti & deinceps, qualiter ego hic subtus statuero & judicabo pro animae meae remedio; ita ut ipsa Capella in mea sit potestate ad* D *faciendum qualiter mea decreverit voluntas. Tamen volo & judico, ut unum ex ipsis Mansis supra dictis rejacentibus in eodem loco, quod rectum & laboratum esse videtur per jam dictum Protasium, presentialiter deveniat in potestatem illius Presbyteri, qui major esse videatur in eadem Basilica, ad faciendum ex* E *frugibus, vel censum redditum, quibus ex ipso Manso annue exierit, usufructuario nomine; eo tamen ordine, ut si Presbyter, & Diaconus, seu Subdiaconus, atque Magister Ebdomadarius, & Lector Primicerius, seu Lectores duo, & Clericus, atque Schola Sancti Ambrosii in Vigilia*

in

in Nativitate Sanctae Mariae ad Vesperum canendum in eadem Basilica venerint, quae venit in ipsa Vigilia septimo die Mensis Septembris, ab ipso Majori Presbytero fruges & vinum accipiant. Insuper si mane psallendo in eadem Basilica advenerint, & ibidem Officium Missae celebraverint secundùm consuetudinem, Clerici panem & vinum accipiant, & ipsi Septimanarii ab ipso Presbytero invitati prandium accipiant. Prandio finito det ipse Presbyter Cardinali Presbytero *Denarios sex, Diacono sex, Subdiacono quatuor, Magistro Ebdomadario tres, Primicerio Lectorum tres, duobus Lectoribus binos Denarios, Clerico Denarium unum, praedictae Scholae Sancti Ambrosii panes quinque segalitios, casei Libras duas, vini Sexstarios duos, Custodibus duos frumentitios panes, & duos segalitios, casei Libram unam, vini Sestarium unum. Haec autem omnia adimpleantur pro animae meae remedio. At si evenerit, quod ipse praedictus Presbiter, Sathanâ compellente, sicut superius a me dijudicatum est, non adimpleverit, eodem anno eamdem Capellam perdat: neque in antea ejusdem Ecclesiae fungatur Officio; fruges verò, & de censu suprascripto Manso ipso anno in potestate* Cardinalis Presbiteri, *& Diaconi deveniant usque ad expletum annum, eo ordine, ut quod sacrilegus Presbiter neglexit, ab Septimanariis recuperetur. Expleto itaque anno Presbiter, qui secundo a primo in eadem Capella praeordinatum esse videatur, ad ipsum Mansum recipiatur, & adimpleatur quod a me dijudicatum est. Et si quis Presbiter deinceps hoc neglexerit, sempiternaliter id ipsum patiatur detrimentum. De reliquo Manso, ut supra legitur, qui rectum esse videtur per ipsum Lunfredum, a praesenti die deveniat in manibus & potestatem ipsorum trium Presbiterorum, qui in ipsa mea Capella Officiales & praeordinati fuerint, faciendum tam ipsi, quàm eorum posteris de frugibus & censu, qui exinde exierint, inter se aequaliter ad eorum usum & benedictionem quamcumque voluerint pro animae meae remedio, quia sic est mea voluntas. Quae autem res, ut supra legitur, cum superioribus & inferioribus suorum, confinibus & accessionibus suis in integrum ab hac die in antea volo ego Fulcuynus, ut sic exinde permaneat, qualiter ego Fulcuynus superius judicavi. Et taliter per cultellum, wantonem, wasone terrae, & frondes arborum, seu festuchum nodatum, pars ejusdem Basilicae Sanctae Mariae legiptimam facio traditionem, & corporalem investitam; habendum & tenendum, sicut supra habere institui, sine mea, meorumque heredum contradictione. Et me exinde foris waspivi de rebus ipsis a parte ejusdem Basilicae, & absentem me facio. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse Fulcuynus, quod absit, vel ullus de heredibus ac proheredibus meis, seu quislibet nostra supposita persona contra hoc meum testamentum ire, aut eum irrumpere quaesierimus, tunc componamus ad partem ejusdem Basilicae, & eosdem Presbiteros multa, quae est paena, auro optimo ontias tres, & argenti pondera sex, & quod repetierimus, vindicare non valeamus; sed praesens haec Cartula Judicati diuturnis temporibus firmum, & inconvulsum permaneat cum stipulatione subnixa. Et pergamena cum atramentario de terra levavi; Arialdi Notarius & Judex sacri Palatii dedi, exscribere rogavi, & ad testibus roborandum.*

Actum suprascripta Civitate Mediolani.

Fulcuynus a me facto subscripsi.

Leo

Leo Judex sacri Palatii rogatus subscripsi.

Lanfranchus Notarius sacri Palatii rogatus subscripsi.

Signum ✠ ✠ manibus Marini & Arduini, Pater & filius, Lege viventes Salicha, testes.

Ego qui supra Arialdus Notarius, & Missus Domni Secundi Conradi Regis, autenticum hujus exempli vidi, & legi, & sic in eo continebatur, sicut in isto legitur exemplo, praeter litera plus vel minus.

Ego Gualdricus Paliarius Notarius sacri Palatii autenticum &c.

Ego Suzo Judex de Marliano autenticum &c.

Ego Passaguerra Judex autenticum &c.

Ego Petrus sacri Palatii Notarius, qui dicor Abbas hoc exemplum ex autentico exemplavi, & sic in eo &c.

En ut quae *Capella* dicebatur, postea *Basilica* non semel appellatur, ut jam intelligere possis interdum non tantùm Oratoria, sed & nobiliores Ecclesias hoc nomine donatas, ac facile has *Cardinales Capellas* tum Papiae, tum Mediolani Canonicis majoris Ordinis conlatas, Cardinalitium Titulum iis peperisse. Atque ad ejusmodi usum allusisse videtur Sanctus Johannes Gualbertus, ut est in Cap. 3. Vitae illius, editae ad diem XII. Julii a Clarissimis Patribus Soc. Jesu in Actis Sanctorum. Is enim Monachos A suos *prohibuit accipere Capellas, ad hoc quod aliquando a Monachis regi deberent. Canonicorum non Monachorum hoc esse officium dicebat.* Vide etiam in subsequenti Dissertatione verba Concilii III. Aurelianensis. Ac proinde non incongrue statui jam posse videtur, ideo *Cardinalium* nomenclaturâ ornatos olim fuisse quarumdam Ur- B bium Canonicos, quod Rectores quoque forent Ecclesiae alicujus Cardinalis, in eâdem plerumque Urbe sitae. Fortassis etiam nihil opus fuit, ut Ecclesia illa Baptismalis foret. Et revera Diaconias Cardinales olim non fuisse Baptismales arbitror. Neque Baptismales quaevis inter Cardinales C Ecclesias recensebantur: nam plerumque Urbanis tantummodo Parochiis & Diaconiis hic titulus conferebatur. Idque etiam elucere videtur ex Diplomate Caroli Crassi, spectante ad Annum DCCCLXXXI. apud Campium Tomo primo, pag. 467. Histor. Ecclesiae Placentinae, ubi haec verba: *Cum Monasteriis, & Cellis,* D *vel Ecclesiis Baptismalibus, quae intra Civitatem praedictam Cardinales habentur, sive quae extra Civitatem existunt.* Sed hisce adjungenda est Charta ex Archivo Metropolitanae Senensis depromta, quam communem mecum voluit mei, dum vivebat, amantissimus vir Hubertus Benvoglientus, saepe in hoc Opere laudatus.

Donatio a Rodulpho Episcopo Senensi facta Capitulo Canonicorum Senensis Ecclesiae, Anno 1081.

In nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno Dominice Incarnationis Millesimo Octuagesimo Primo, IV. die Novembris, Indictione V. Beatissime venerabilis Regule Canonice Sancte E *Marie Senensis Episcopatus, in qua, nos Deo defendente, Domnus Lambertus Archipresbiter preesse videtur, omnibusque Canonicis ibidem regulariter viventibus. Ego quidem in Dei nomi-*

ne Domnus Rodulfus *sancte* Senensis Ecclesie Episcopus, *donator in praefata Canonica pro oblatione & inluminatione, seu eterna remuneratione anime mee,* & Johannis Episcopi, *successorumque meorum, prono animo, ac spontanea mea voluntate, nullo me penitus cogente, neque compellente, vel vim inferente, sed meo proprio deliberationis arbitrio dono, concedo, trado, & transfero prefate Canonice, & ad prefatum Archipresbiterum, Lambertum nomine, qui modo huic prefate Canonice preest, & ad suos posteros successores, qui pro tempore ibidem ordinati fuerint, una cum suis Fratribus, qui nunc ibidem sunt, & in antea ordinati fuerint, & insimul ad unam mensam vixerint, de bonis Ecclesie Sancte Marie, idest integram terram, & Vineam prope prefatam Canonicam, positam in loco, qui dicitur* al Cancello, *& est ab omni circuitu designata; ex uno latere est Via, que modo vadit ad Fomtem, que vocatur Vitrice; ex alio vero latere est terra Contile, quam detinet Rainerio Dippie, & fossatum desuper usque ad casas & mura Civitatis; desuptus est fossatum, qui procedit a * fromte Bramda. Ut ammodo a presenti die liceat tibi prefato Archipresbitero, tuisque successoribus, omnibusque in presata Canonica regulariter viventibus & futuris, ibidem introire, & in perpetuum abire, & tenere, laborare, & fruere ad vestrum, vestrorumque successorum usum, ad faciendum exinde, quod volueritis, sine omni mea Rodulfi Episcopi, meorumque Successorum contradictione. Et ab ac die numquam liceat mihi Rodulfo Episcopo, meisque successoribus ullo umquam in tempore prefatam integram terram & Vineam una cum accessione & ingresso suo, seu cum superioribus & inferioribus suis, de jam dicta Canonica tollere, contendere, suptraere, minuere, sive Libellario nomine transcribere, sive pro quocumque ingenio alienare, aut aliquam repetitionem facere: sed liceat vobis omni tempore quiete abere & tenere sine omni mea Rodulfi Episcopi meorumque successorum contradictione. Quod si, quod absit, & avertat Divina potentia, & omnia, que superius legitur, ego Rodulfus Episcopus, meique posteri successores non observaverimus, aut contrahire, aut infringere voluerimus: tunc obligo, promitto, me, meosque successores tibi prefato Archipresbitero, tuisque posteris successoribus, prefate Canonice daturos & composituros penam numerum centum Librarum optimi argenti. Et post etiam data pena & absoluta hoc scriptum in perpetuum manere stabile & firmum. Et insuper omnipotenti Deo, & Beate Marie semper Virgini, & beati Petri Apostolorum Principis, & beati Severini Confessoris occurrat offensa. Et a trecentis decem & octo Patribus anathematizetur, excomunicetur, & condempnetur, & cum Juda traditore participetur. Unde hoc scriptum in sancta nostra Sinodo corroboratum & conlaudatum, scribere rogavi Petrum Notarium & Judicem sacri Palatii.*

Actum Senâ intus Ecclesia Sancte Marie Domui Episcopio Senense.

Ego Rodulfus *Dei gratia sancte* Senensis Ecclesie Episcopus, *in hoc scripto a me facto, & in sancta Synodo est laudato & corroborato, subscripsi.*

Simgnum ✠ ✠ *manuum* Ugonis & Raineri *germanis &* Comitibus *rogati testes.*

Simgnum ✠ ✠ ✠ *manu* Ugonis Vicecomitis, *& Raineri fili quondam Pacci, & Rollandini filius quondam Raineri de Malignano, rogati testes.*

Uber-

 Ubertus Vicedominus subscripsi.

✠ *Ego Vicido Clericus & Primicerius interfui & subscripsi.*

✠ *Ego Raimundo Abbas subscripsi.*

✠ *Ego Rodulfus Medicus & Clericus subscripsi.*

✠ *Ego Azzo Archidiaconus subscripsi.*

✠ *Rollandus Clericus, & Prior Stoke subscripsi.*

✠ *Ego Joannes Medicus subscripsi.*

✠ *Ego Andreas Clericus subscripsi.*

✠ *Ego Martinus Clericus, & Canonicus subscripsi.*

Ego Rollandus Judex sacri Palatii subscripsi.

Ego Rollandus Judex sacri Palatii interfui & subscripsi.

Subscripsit factis his Wido jure peractis.

Simgnum ✠✠✠✠✠✠✠ *manuum Patroni, & Antonini germanis filiis quondam Johanni Vicedomini, & Rainerius filius quondam Punizoni, Willelmulo filius Civitucci, & Purporini germano suo, & Vividuccio filius quondam Corboli Olive, & Rozzi filius quondam Baldrighi rogati testes.*

Ego Rolandinus Judex sacri Palatii interfui manu mea subscripsi.

✠ *Ego Rainaldo subscripsi.*

✠ *Ego Capo subscripsi.*

✠ *Ego Maizo* M̃ *ibi fui & subscripsi.*

Ego Rusticus Presbiter & Plebanus Canonice de Punzano subscripsi.

Ego Leo Presbiter, & Plebanus Sancte Innocentie subscripsi.

Ego Guido Presbiter, & Plebanus Marmoriu subscripsi.

Ego Geccio Presbiter & Plebanus de Saturgnano subscripsi.

Ego Petrus Presbiter & Plebanus de Carli subscripsi.

Ego Martinus Presbiter & Plebanus de Sancto Justo subscripsi.

Ego Leus Presbiter Sancti Valentini subscripsi.

Ego Wido Presbiter & Plebanus de Valli subscripsi.

Ego Pepo Presbiter & Plebanus de Gragina subscripsi.

Ego Stefanus Praesbiter & Plebanus de Sciata subscripsi.

Ego Joanni Presbiter & Plebanus de Lornano subscripsi.

Ego Benedictus Presbiter & Plebanus de Ancajano subscripsi.

Ego Arnulfus Presbiter de Lentisculo subscripsi.

Ego Bonizo Presbiter de Cardine Sancti Laurentii *subscripsi.*

Ego Petrus Canonicus, & Cardine Sancta Petronilla *subscripsi.*

Cardine Sancti Donati & Ilariani Presbiter *Bonofilio subscripsi.*

Ego Presbiter de Sancto Martino subscripsi.

Ego Presbiter *Grimaldo* de Cardine Sancti Georgii *subscripsi.*

Ego Teuzo Presbiter & Plebitaneus de Liliano interfui & subscripsi.

Ego Johannes Presbiter de Cardine Sancte Eugenie *subscripsi.*

Ego Petrus Notarius & Judex sacri Palatii, post tradita complevi, & dedi.

Heic tenebrae. Primo Canonici nonnulli subscribunt, & nemo ex eis *Cardinalem* sese inscribit. Succedunt *Plebani* complures, & de iis ne ullus quidem *Cardinalis* dicitur. Parochos Baptismalium Ecclesiarum extra Urbem sitarum vox ista significare consuevit. Sed ubinam Parochi Urbani! Fortassis in Urbe Senensi, praeter Cathedralem Ecclesiam, nulla alia tunc temporis Baptismum conferebat. Fuerunt etiam Civitates, quae Capellanos amovibiles plerosque, pau-

 cos

cos verò Parochos ſtabiles, & nullum quandoque habuere. Subſcribunt deinde *Presbyteri* quidam *de Cardine Sancti Laurentii, Sancti Georgii, & Sanctae Eugeniae*. Haec formula num Parochum deſignat, an Presbyterum duntaxat inſervientem in aliqua *Cardinali* Eccleſia? Prodibit hoc iſto Opere Charta Gauslini Epiſcopi Patavini ſcripta Anno DCCCCLXXVIII. ubi dicitur *convocata Sacerdotum, Levitarum, reliquorumque caterva, tam ex Cardine Urbis, quamque ex ſingulis Plebibus vel Oraculis Synodo*. Otto etiam III. Imperator in Diplomate Novocomenſi Eccleſiae conceſſo, Anno DCCCCXCIX. apud Ughellium, privilegia confirmat *Gregi ſanctae Cumanae Eccleſiae tam de Cardine, quamque omnibus Sacerdotibus &c.* Praeterea in Senenſi Charta mox ſupra deſcriptâ unus occurrit *Petrus Canonicus, & Cardine Sanctae Petronillae*: quae verba innuunt unum, qui Canonicus Eccleſiae Cathedralis fuit, ſimulque ſtabili titulo praefuit Eccleſiae Sanctae Petronillae. Demum animadverte, quid ſcripſerit Richardus Cluniacenſis Monachus in calce Catalogi Romanorum Pontificum heic a me editi. Scilicet Pontificalia acta deſcribens ait: *Iſti decem & octo Diacones* (ſcilicet Cardinales) *totidem Eccleſias habent infra muros Civitatis, & tamen omnes iſti Canonici ſunt Patriarchalis Eccleſiae Lateranenſis*. Atque hactenus commemoratis uberiorem lucem prae ceteris praebebunt Chartae Mutinenſes, rem complexae multiplici animadverſione dignam. Quod in Eccleſia Romana factum monui, ut Epiſcopi etiam exteri Saeculo, uti creditur, Ch. XI. aut XII. Titulum Cardinalem ſibi in Urbe conquirere coeperint, quo fulti ad electionem Romani Pontificis jus haberent, immo & ipſi facilius ſecundùm Canones ad ſummum Pontificatum deligi poſſent, id in Ravennate quoque Eccleſia Saeculo eodem XII. factum deprehendi. Etenim Dodo Mutinenſis Epiſcopus adlectus fuit Anno Chriſti MCXXII. *Cardinalis Eccleſiae Sanctae Agnetis*, in Civitate Ravennate ſitae. Templum hoc Ravennae excitatum fuiſſe Anno CCCCXVII. teſtis eſt Agnellus Hiſtoricus in Vita Exuperantii Archiepiſcopi, Part. I. Tom. II. Rer. Italicar. pag. 62. *Abbatia* aliquando appellata eſt, Rubeo teſte, qui & tradit, *Canonicos* in ea ſe reperiſſe. Atque heic (quod & alibi innui) animadverte, Ravennatum Archiepiſcoporum morem, qui non ſuo nomine expreſſo, ſed hac una voce *Legimus*, ſuis Chartis ſubſcribere conſueverunt. Hujus conſuetudinis exempla non pauca praeſto mihi ſunt in Archivo Eſtenſi, ubi ingens copia ſervatur Chartarum ejuſmodi. Sed ne heic quidem conſtitit Gualterii Archiepiſcopi liberalitas erga Dodonem Mutinenſem Epiſcopum; adiecit enim, atque ſubjunxit Eccleſiae Sanctae Agnetis, *Capellam Sancti Mammae*, poſitam in agro Forolivienſi, ac Plebe Sancti Pancratii, hoc eſt Eccleſiam, Archipresbytero ejuſdem Plebis antea ſubiectam. Tabulas ipſas autographas vidi, atque heic earum exemplum adnecto, ex Archivo Canonicorum Mutinenſium depromtum.

Gual-

Gualterii Archiepiscopi Ravennatis Bulla, per quam Dodonem Episcopum Mutinensem constituit Cardinalem Ravennatis Ecclesiae, traditâ ei Ecclesiâ Sanctae Agnetis, Anno 1122.

A IN *nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Dominice Incarnacionis Millesimo Centesimo Vigesimo Secundo, temporibus* Domni Calisti Pape, & Inrichi Imperatoris, *die XV. Mensis Madii Indictione XV. Ravenne*. Gualterius *servus servorum Dei, divinâ gratiâ* Archiepiscopus, Dodoni Motinensis Ecclesie Episcopo, *atque sancte* Ravennatis Ecclesie Presbitero Cardinali, *& pro te, tuisque Successoribus Episcopis, qui per tempora in Ecclesia Mutinensi fuerint in perpetuum, largimur & concedimus, consencientibus* Fratribus nostris Cardinalibus, Presbyteris *videlicet*, Diaconibus, & Subdiaconibus, *presente etiam & astante* Ildebrando Episcopo Comiaclensi, *& presentibus multis aliis Clericis & Laicis, idest* Ecclesiam Sancte Agnetis *Virginis, & Martiris, positam in ac Civitate Ravenne in Regione Erculana justa Orologium, cum omnibus rebus & possessionibus suis tam in ac Civitate Ravenne, quamque foris: ut ab ac ora in futuro liceat tibi, tuisque Successoribus predictam Ecclesiam cum omnibus rebus, & possessionibus suis ordinare, & disponere. Et non liceat tibi, neque tuis successoribus predictam Ecclesiam cum rebus & possessionibus suis, vendere, neque donare, vel comutuare, aut alio modo alienare; vel in alio venerabili Loco relinquere per ullum ingenium, vel argumentum: sed ad lucrum, & utilitatem* sub Titulo Cardinalatus *tibi tuisque Successoribus in perpetuum permanendam. Ita tamen, ut tu, & successores tui ab inc in postremum quocienscunque Ecclesiam Ravennatem visitaveritis*, & loco & officio Cardinalium fungi debeatis tu & successores tui in perpetuum, *ut supra dictum est*.

Quam precepcionis nostre paginam Gerardus Notarius sancte nostre Ravennatis Ecclesie scribendum jussimus, in qua nos subscripsimus hujus sub die, Mense, suprascripta Indicione, in Dei nomine, Ravenne.

✠ LEGIMUS ✠

✠ *Ego Johannes Archipresbiter sancte Ravennatis Ecclesie, &* Cardinalis Sancti Petri majoris Tituli, *subscripsi*.

✠ *Ego Johannes* Presbiter & Cardinalis Sancti Salvatoris *manu mea subscripsi*.

✠ *Ego Johannes* Presbiter & Cardinalis *subscripsi*.

Ego Rodulfus Diaconus Cardinalis *subscripsi*.

Ego Albertus Diaconus Cardinalis *subscripsi*.

Ego Paulus Diaconus Cardinalis *subscripsi*.

Ego Paganus Diaconus subscripsi.

Ego Guido Primicerius Subdiaconorum subscripsi.

Ego Azo Subdiaconus subscripsi.

Ego Wilelmus Diaconus subscripsi.

Ego Sigefredus Subdiaconus Cardinalis *subscripsi*.

Ego Randoinus Subdiaconus subscripsi.

Ego Bellictus Subdiaconus subscripsi.

Eju-

Ejusdem Gualterii Archiepiscopi Ravennatis altera Bulla, per quam concedit Ecclesiam Sancti Mammae nuper memorato Episcopo Mutinensi Dodoni, Anno 1122.

A IN nomine Domini. Anno ab incarnatione Domini Millesimo Centesimo Vigesimo Secundo, temporibus Domni Calisti Pape & Einrici Imperatoris, & Vicesimo sexto Mense Julii, Indictione Prima, Ravenne. Gualterius servus servorum Dei, divinâ gratiâ Archiepiscopus sancte Ravennatis Ecclesie, Dodoni Episcopo sancte Mutinensis Ecclesie, & Cardinali Sancte Agnetis, tibi, tuisque Successoribus Catolicis, pro salute anime mee, remissione peccatorum meorum. Ex consensu Cardinalium, atque Cantorum, aliorumque fidelium meorum, concedo, dono, atque confirmo tibi, tuisque successoribus, & predicte Ecclesie Sancte Agnetis, Capellam scilicet Sancti Mame, cum omnibus pertinenciis suis, & cum oblationibus vivorum, quamque & mortuorum, atque cum toto Manso suo, cum terris & vineis, campis, silvis, arbustis, arboribus, & cum omnibus sibi pertinentibus, constituta teritorio Liviensi, Plebe Sancti Panchraci, trado hec & concedo in predicta Ecclesia Sancte Agnetis, & transacto in perpetuum; ea denique condicione prefixa, ut suprascriptas res vestris expensis seu laboribus renovare, & in omnibus meliorare Deo debeatis adjutore. Ita tamen quod nec unquam presens Preceptum aut predictas res alicui omini dare, vel vendere, seu transferre aut oponere, vel comutuare, aut Ecclesie Sancte Agnetis auferre, seu in alio venerabili Loco relinquere audeatis per ullam occasionem neque ingenium vel argumentum: set ad lucrum & utilitatem tuorumque successorum, sicut superius legitur. Et liceat tibi, tuisque successoribus potestatem abere ordinandi & disponendi in omnibus, tam in spiritualibus quàm & in temporalibus, prout vobis melius visum fuerit. Et si quis predictam rem tollere aut distraere a vobis, vel ab Ecclesia Sancte Agnetis agere presumpserit, sit anathema & maranata, & cum Juda traditore damnetur, nisi resipuerit ad supplicium eternum. Et ego suprascriptus Archiepiscopus cum meis Successoribus tibi tuisque Successoribus suprascriptas auctoriare & defendere promitto, sub pene auri Unciarum decem, & solutâ penâ maneat firmum. Quam vero Precepti paginam Raimberto Notario sancte nostre Ravennatis Ecclesie scribendam jussimus, sub die, & Mense, & Indictione suprascripta Prima, Ravenne.

✠ LEGIMVS

Ego Guido Archidiaconus confirmans subscripsi.

Ad latus Chartae hujus autographae, pone exordium, scriptae sunt Notae Chronologicae, Diei, Mensis, Anni, & Indictionis: quem ritum, fortasse singularem, Ravennatis Cancellariae, in aliis bene multis pergamenis inspexi. Et sane eamdem praerogativam per multos subinde annos confirmarunt Archiepiscopi Ravennates Mutinensibus Episcopis, uti constabit e tabulis subsequentibus, quae authenticae & ipsae in Chartario Capituli Canonicorum Mutinensium adservantur.

Gerar-

Gerardus Archiepiscopus Ravennas Ecclesiam Sanctae Agnetis, & Capellam Sancti Mammae, in Foroliviensi Dioecesi positam, confirmat Henrico Episcopo Mutinensi, Anno 1172.

IN *nomine Domini. Ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Septuagesimo secundo, die penultimo Mensis Aprilis, Indictione V. Ravenne in Palacio Domni Archiepiscopi.* Gerardus *divinâ gratiâ sancte* Ravennatis Ecclesie Archiepiscopus Henrico Mutinensi Episcopo, *dilecto Confratri nostro, tuisque Successoribus Catholicis in perpetuum do & confirmo atque concedo tibi, tuisque successoribus Precepta & Cartulas donationis, que olim fecerunt* Gualterius, Moyses, & Anselmus *Predecessores mei beate memorie & pie recordationis* Dodoni, & Bibaldo *Antecessoribus tuis tueque Mutinensis Ecclesie. Idest de* Ecclesia Sancte Agnetis, *& de* Capella Sancti Mame, *cum omnibus pertinentiis suis, cum oblationibus suis vivorum & mortuorum, atque cum toto Manso suo, cum terris, vineis, arbustiis, arboribus, atque cum omnibus sibi pertinentibus, constituta teritorio Liviensi, Plebe Sancti Pancracii. Et confirmo atque concedo in Ecclesia Sancte Agnetis totum hoc, quod predicti Antecessores mei tibi, tuisque Antecessoribus dederunt in Corte nostra, que vocatur Russi, & Braide: quantum tenent heredes quondam Petri Tabellionis & fratres ejus Bonivicini & Marie consobrine eorum, a primo latere istius petie terre Pissinullus; a secundo latere detinent heredes Guidonis Manfredi de jure sancte nostre Ravennatis Ecclesie; a tertio Vitalis de Fuscardo nostro jure; a quarto latere ultra flumen Strata Fantina: & aliam petiolam terre, quam detinent heredes quondam Albertini, & Johannis Murigara; & in suprascripta Curte unam petiam terre, quam tenebant Petrus Villanus, & Petrus Cinamus, & Fuscolinus. Confirmamus omnes suprascriptas res jam dicte Ecclesie Sancte Agnetis tibi, tuisque successoribus in perpetuum: ita tamen quod numquam suprascriptas res alicui homini dare vel vendere, aut opponere vel transferre aut commutuare, aut suprascripte Ecclesie Sancte Agnetis auferre, aut per feudum, vel beneficium alicui dare, aut in alio venerabili Loco relinquere audeatis per ullum ingenium vel argumentum: set ad lucrum & ad utilitatem vestram, & Clericorum jam dicte Sancte Agnetis, ibi aput ipsam Ecclesiam habitantibus, & divinum Officium assidue facientibus. Et in his omnibus suprascriptis habeas integram potestatem ordinandi & disponendi in omnibus, tam in spiritualibus quàm in temporalibus, prout vobis melius visum fuerit. Et non liceat mihi, nec meo Successori, nec alicui homini, contra hanc nostram confirmationem aliquam litem, vel contrarium, aut aliquam minorationem de suprascriptis rebus facere. Et si quis fecerit, aut de suprascripta re totam, vel partem tollere, aut distrahere vel minuere a vobis, vel ab Ecclesia Sanctae Agnetis secundùm ea, que diximus, anathema trecentorum decem & octo Sanctorum Patrum vinculo feriatur, & cum Juda traditore dapnetur, nisi resipuerit. Et ego suprascriptus Gerardus Archiepiscopus una cum meis successoribus tibi, tuisque successoribus suprascriptas res ab omni persona hominis defensare & auctorizare promitto sub pena auri Unciarum*

ciarum

viarum decem, & *solutâ penâ maneat hec concessio firma. Quam vero paginam concessionis*, & *confirmationis Ego Ubaldus Ravenne Tabellio*, & *Notarius sancte Ravennatis Ecclesie scripsi atque complevi.*

✠ LEGIMVS

✠ *Ego Henricus sanctae Ravennatis Ecclesie Archidiaconus subscrisi.*

✠ *Ego Manfredus* Presbyter Cardinalis *subscripsi*.

✠ *Ego Tenzo* Diaconus Cardinalis *subscripsi*.

✠ *Ego Ugo* Diaconus Cardinalis *subscripsi*.

✠ *Ego Morandus* Diaconus Cardinalis *subscripsi*.

✠ *Ego Ugo sancte Ravennatis Ecclesie Prepositus subscripsi.*

✠ *Ego Mazolinus Diaconus* & *Cantor subscripsi.*

Ego Jacobus Diaconus & *Cantor subscripsi.*

Ego Presbiter Johannes, & *Cantor subscripsi.*

Ego Johannes Diaconus & *Cantor subscrisi.*

Ut igitur haec monumenta produnt, Mutinenses Episcopi olim censebantur inter Cardinales Ecclesiae Ravennatis, eo quod conlata eis fuerat Ecclesia Sanctae Agnetis Ravennae sita, cujus Titulus *Cardinalitius* erat. Idem in Romana Urbe, ut supra dixi, factum fuit: nam & remotarum partium Episcopis datus est Titulus alicujus Ecclesiae Cardinalis in Urbe, iique propterea adlecti in Collegium sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium. Ita in Meldensi Concilio Anni DCCCXLV. Canone 54. nominatos videas *Titulos Cardinales*, hoc est,

A Ecclesias, quas qui in Beneficium recipiebat, *Cardinalis* dicebatur. An Mediolani, aliisque in Urbibus, ubi Cardinalium nomen ac dignitas diutissime viguerunt, hoc idem praestitum fuerit, exploratum certe non habeo; sed conjecturae, ut dixi, non desunt, quae suadeant. Reliqua ad Cardinales sanctae Romanae
B Ecclesiae spectantia, & quandiu ipsis praecesserint Episcopi, & quando sacrâ Purpurâ, biretto, & pileo rubeo uti coeperint, aliaque ad insigne illorum munus pertinentia, aliunde petat Lector. Neque enim argumentum hoc ab aliis jam uberrime pertractatum, ego ex professo discutiendum suscepi. Hoc unum monebo,
C in Ambrosiana Mediolanensi Bibliotheca Codicem MStum adservari cum hocce titulo: *Liber de statu, auctoritate*, & *potestate Reverendorum in Christo Patrum* & *Dominorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium*, & *de eorum Collegio sacrosancto*. Compositus fuit Liber *Romae Pontificatus Domini Eugenii Papae Quarti Anno Decimose-*
D *xto*, idest MCCCCXLVI. *per venerabilem Patrem Magistrum Bernardum de Rosergio in Theologia Magistrum*, & *utriusque Juris Doctorem*, *Canonum Comitem in alma Universitate Studii Tolosani*, *illustrem effectum Praepositum Metropolitanae Ecclesiae Tolosanae; praefato sacro Collegio per eumdem Actorem publicatus* & *oblatus eodem Anno*, *in*
E *Palatio Sancti Petri Romae*. Liber non mediocrem eruditionem praefert, & luce dignus, nisi jam lucem viderit. Quid denique in Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus circiter Annum MCCCXXX. desideraret Alvarus Pelagius Episcopus supra laudatus, ex ejus Lib. 2. Cap. 16. *de Planctu Ecclesiae*, Lector intelliget.

DE
CANONICIS.
DISSERTATIO
SEXAGESIMASECUNDA.

DISSERTATIO

SEXAGESIMASECUNDA.

Ui in Ecclesiastica Eruditione versati sunt, satis jam norunt, vel antiquis post Christum Seculis unamquamque Ecclesiam (matricem intelligo, sive Cathedralem, & Parochiales) ad suum ministerium varios delegisse Presbyteros, Diaconos, & Clericos, qui ejusdem gremio inserti, atque albo inscripti, perpetuo famulatu illic Deo ac Populo inserviebant. Paucis erant contentae Parochiales Ecclesiae, multis Ecclesia Cathedralis; atque ita conformatus Clerus istius, ut Collegium constitueret, ac formam quamdam Senatus, cujus caput Episcopus fuit. Erant autem ejusmodi Clero alimenta ex Ecclesiae reditibus, uti & Episcopo atque Pauperibus. Adstabant autem praecipui Sacerdotes, & Diaconi Episcopo ad sacra ministranda, & ad varias Ecclesiastici regiminis opportunitates. Aderant & Episcopalibus Conciliis; majorisque momenti negotia non sine illorum consilio expediebantur. Attamen in sacra ejusmodi Republica nondum quidem perspicis, nisi levia lineamenta *Canonicorum*, de quibus nunc mihi futurus est sermo. Eorum originem plerique statuunt post Annum a Christo nato Septingentesimum, immo etiam seriùs apud Francos, unde in Italiam sensim postea penetravit laudabilis illorum institutio. Mihi tamen videtur altius repetenda illorum origo, ipsamque ex Italia aequius esse arcessendam. Scilicet Seculo Christi Quarto mihi paene certum est, Eusebium Vercellensem Episcopum, virum sanctissimum (uti Sanctus Ambrosius Epistola nunc *63.* olim 82. & Auctor Sermonis olim *69.* eidem Ambrosio tributi, quem Sanctum Maximum puto, nos jam docuerunt) sacri hujus Instituti fundamenta jecisse. Nam Clerum suum ad instar Monachorum in unam atque eamdem domum aggregavit, omnibusque communem mensam fecit: & quod pluris faciendum est, eosdem sub certis regulis ad austerioris vitae disciplinam, atque ad omnium Virtutum curriculum ita instruxit, ut Clerici ejus Ecclesiae Monachi, eorum verò aedes Monasterium plane viderentur. Neque heic adsentior Clariss. Thomassino, qui Part. I. Lib. 3. Cap. 4. de Beneficiis, in eam sententiam fertur, ut credat non Clericos illic Monachorum more vixisse, sed quidem Monachos pro Clero munia omnia Ecclesiastica peregisse. Quae ille adfert ex Ambrosio, atque ex memorato Sermone, opinioni meae nequaquam adversantur. Manifeste verò eamdem

statuere possunt, quae nunc subjiciam. Edidi ego Tomo (*) IV. Anecdotor. Latinor. nonnullos alios Sermones de *Sancto Eusebio*, quorum Auctor dicitur *Sanctus Maximus*. In eorum Septimo pag. 82. vetustissimus ille, & ferme aequalis Panegyristes haec de eodem Sancto viro habet: *Hic docuit intra unius diversorii septum varios cohabitantium mores in unam coire concordiam; tantaque apud illos fuit mensura & disciplina vivendi, ut quotidiano adcrescente profectu habitaculum illud non jam diversorum Congregatio Clericorum, sed Consacerdotum Collegium videretur, in tantùm, ut tamquam de seminario optimi germinis per complurimas Civitates expetentibus Populis largiretur lectissimos de sua institutione Patres. Erat enim in omnibus tanto principe praecedente, spiritalium officiorum indefessa sedulitas, parsimoniae sobrietatisque sanitas, Caritatis dulcedo, mansuetudinis gratia, custodia castitatis*. Ex his intelligis, factam ab Eusebio *diversorum Congregationem Clericorum*, non autem Monachorum; eosque ita unanimi studio ac disciplinà simul vixisse, ut *Consacerdotum Collegium* dicere potuisses, hoc est *Coëpiscoporum: Sacerdotis* enim appellatione iis temporibus fere Episcopi uni designabantur. Et siquidem *Sacerdotis* vocabulo *Presbyteros* intelligendos duntaxat putes, memineris etiam velim, quàm rari tunc essent Monachi ad Presbyteratus Ordinem evecti. Attamen rursus eumdem Auctorem audi in Sermone 9. de eodem Sancto viro in haec verba loquentem: *Ut universo Clero suo spiritualium institutionum speculum se celeste praeberet, Omnes illos secum intra unius septum Habitaculi congregavit, ut quorum erat unum atque indivisum in Religione propositum, fieret Vita, Victusque Communis. Quatenus in illa sanctissima Societate vivendo invicem sibi essent conversationis suae & judices & custodes &c.* Nullum heic de Monachis verbum: immo de unis *Clericis* apertissime est sermo. Quamobrem quum Sanctus Ambrosius in Epistola supra memorata inquit, in Clero, sive in *Ecclesia Vercellensi* servatam fuisse *Monasterii continentiam*, & *Monachorum instituta*: & rursus, quum Auctor Sermonis Sancto Ambrosio attributi scribit; *eosdem Monachos instituit, quos Clericos*: nihil aliud haec significant, nisi Vercellensem Clerum ad instar Orientalium Monachorum fuisse a Sancto Eusebio compositum, nempe ad communem vitam, & ad omnium Virtutum professionem.

Statuendum ergo Canonicorum specimen primo in Italia sub Sancto Eusebio Vercellensi Episcopo apparuisse, videlicet conjunctam in Clero Seculari Monasticam vivendi formam. Atque ex hujus sanctissimi Antistitis fonte credendus est hausisse Sanctus Augustinus Regularem illam morum ac vitae communis normam, quam is postea in Hipponensem Ecclesiam invexit, instituto Clericorum, hoc est Presbyterorum & Diaconorum Ecclesiae suae inservientium, veluti Monasterio, sive Seminario. Cum iis semper Augustinus, Possidio teste in ejus Vitâ, unà domo, unâ mensâ, sumtibusque communibus alebatur, & vestiebatur; & quemadmodum in primitiva Ecclesia sub Apostolis factum, nihil proprium sed omnia inter Clericos suos voluit communia. *Monasterium* Possidio appellatur sacra ejusmodi Congregatio, non quod revera Monachi essent, quales tunc Oriens bene multos habebat, & Sanctus Martinus Seculo eodem, quo San-

(*) In hac Edit. nostra T. XI. P. II.

Sanctus Eusebius floruit, in Italiam invexit, ac postea Sanctus Benedictus meliori successu instituit; sed quod Clerici ii Monachorum more in ea societate pie ac religiose degerent, ac voluntariam potissimum paupertatem exercerent. *Monasterii* nomen aedibus quoque Canonicorum postea tributum, non uno exemplo infra ostendemus. Sed ut non tam sero Canonicos in Ecclesia Dei institutos edifcas, consule postremas tabulas Bertichramni Episcopi Cenomannensis circiter Annum Christi DCXV. confectas, ut est in Vitis Antistitum Cenomannensium apud Mabillonium. Ibi memoratur *Agericus Episcopus Turonensis*, qui portionem *Villae, quae Sancti Martini fuit nobis vendidit, & venditionem cum Canonicis suis nobis fecit*. Vides jam sub initiis Septimi Saeculi a Christo nato, Turonense Sancti Martini *Monasterium* excultum fuisse a *Canonicis*. Accedat etiam testis vetustior Gregorius ejusdem Turonensis Ecclesiae Episcopus, rerum suae Civitatis certe peritissimus. Ille nimirum in Vitis Patrum & Lib. 10. Histor. Francor. commemorat *Mensam Canonicorum* in Ecclesia *Bituricensi*; atque in *Turonensi*: ita ut habeamus vel ipso Seculo Sexto apud Gallos nomen saltem *Canonicorum*, fortassis & Institutum. Ad haec infra vide Concili Tertii Aurelianensis locum. Praeterea in nuper laudatis Cenomannensium Praesulum Vitis Charta occurrit Lonegisili Monachi, scripta Anno Christi DCXXV. in qua pollicetur, se persoluturum *ad opus Canonicorum* Cenomannensium *duo modia Vini ad caritatem faciendam*. Ergo tunc etiam nomen & Collegium *Canonicorum* in usu fuerit oportet. Et in Chartis quidem subsequentibus Seculi Septimi in eodem Chronico, ipsorum *Canonicorum* mentio recurrit. Quare ex ejusmodi Ecclesiis petitum omnino videtur exemplum atque ipsum nomen Canonicorum, qui Seculo Octavo in aliis Ecclesiis instituti fuere, & quorum praestantissimus Ordo latius Saeculo Nono per Gallias, per Italiam, & per reliqua Christianorum regna pervasit. Potissimùm verò ex ejusmodi studio meritum apud Deum, magnamque apud homines famam sibi conquisivit Chrodogangus Metensis Episcopus. Is enim teste Paullo Diacono in Vitis Episcoporum Metensium, ut disciplinam sacram in Ecclesia sua restauraret, Pippino regnante in Galliis, *Clerum adunavit, & ad instar Coenobii intra Claustrorum septa conversari fecit, normamque eis instituit, qualiter in Ecclesia militare deberent: quibus annonas vitaeque subsidia sufficienter largitus est; ut perituris vacare negotiis non indigentes, divinis solummodo officiis excubarent. Ipsumque Clerum abundanter lege divina, Romanâque imbutum cantilenâ, morem atque ordinem Romanae Ecclesiae servare praecepit*. Habes heic veram imaginem Canonicorum postea celebrium, in Metensem Ecclesiam jam tunc inductorum. Et quoniam ad eum usque diem nullis certis, scriptisve legibus sancta haec institutio regebatur, primus fuisse traditur Chrodogangus, qui *Normam*, hoc est *Regulam Clericorum*, sive *Canonicorum* conscripsit in Concilio postea Moguntinensi Anno Christi DCCCXIII. laudatam. Is verò non ad communem tantùm vitam Clericos suos adtraxit, sed etiam ad laudes Dei in Choro canendas, prout Romae in usu jam erat. Incongruum nempe, ut opinor, vir summe pius arbitratus est, Monachos in suis Templis (Psalmos decantando, & Hymnos) cum tanta aedifi-

aedificatione Populi vacare divinis rebus quotidie, Templum verò praecipuum suae Urbis hujusmodi carere decore. Porro sensim sub eodem Pippino ejusque filio Carolo Magno, propagatum est per Gallias Canonicorum institutum, curantibus praecipue ipsis religiosissimis Regibus, ut unaquaeque Cathedralis Ecclesia Canonicos suos haberet.

Cur verò appellati ii fuerint *Canonici*, non facile statuas. Nonnulli censent, iis obvenisse hoc nomen, quia *Canoni*, seu Matriculae Ecclesiae adscripti ex ejusdem Ecclesiae stipendiis alerentur. Putant alii, ideo denominatos, quod *Canones*, sive *Canonicas Regulas* arctius observandas sibi susciperent; aut quod *Canonice*, hoc est, *Regulariter* viverent. *Canonicus* enim *Regularem* significat, ut sic Clerici illi a reliquis distinguerentur, qui domi suae nullà adstricti Regulà versabantur. Denique aliis ea opinio placuit nuncupatos ita Clericos illos, quod a *Canone frumentario*, seu a sportulis, ac reditibus Ecclesiae victum perciperent. Ego in ancipiti relinquam originem nominis, quando rem ipsam tenemus. Id exploratum est, eos *Canonicorum* appellatione donatos, qui *Regulam Clericorum* professi intra Claustrum unum communis vitae formam eligebant, ac Deo laudes in Choro concinentes, Virtutibus, aliisque Ecclesiasticis muniis operam dabant, Seculares adhuc, & non Monachi: Monachorum tamen vitam ac disciplinam non modicà ex parte aemulantes. Hinc *Horae Canonicae* appellatum divinum Officium, ab hisce Clericis quotidie statis horis decantatum. Hinc *Canonica*, scilicet domus, aut *Canonicae* hoc est, aedes, nuncupatum est Claustrum illud, quod ab ejusmodi Clericorum

A Collegio incolebatur. Nihil autem est, quod ego in hanc rem congeram varia monumenta ex Capitularibus Regum Francorum, aut ex Conciliis habitis in Gallia sub Imperatoribus Francis. Jamdiu hoc praestitit Eruditissimus vir Ludovicus Thomassinus supra laudatus, Part. I. Lib. 3. Cap. 9. de Beneficiis. Unum pro omnibus

B sit decretum Eugenii II. Papae in Synodo Romana Anni DCCCXXVI. Cap. 7. apud Labbeum, Tom. 8. Conciliorum: *Necessaria res existit, ut juxta Ecclesiam Claustra constituantur, in quibus Clerici disciplinis Ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit Refectorium ac Dormitorium &c.* Haec de omnibus Sacerdotibus & Clericis

C uni Ecclesiae addictis constituta videntur; sed praecipue *Canonicos*, Sacerdotes & Diaconos respiciunt, quorum institutio tunc maxime fervebat. Et sane *Clerici* potissimum iis temporibus appellati fuere *Canonici*, ut exemplis multis confirmare possem. Sed progredi necesse est. Quod nunc omnino animadvertendum, etiamsi Pip-

D pino, ejusque filio Carolo Magno, jugis cura studiumque fuerit, ut per unamquamque Civitatem propagaretur Canonicorum institutio, eorumque vita a succrescentibus vitiis identidem purgaretur: attamen Ludovico Pio Imperatori, Caroli Magni Augusti filio, praecipue tribuendum, quod aucta sit ac efflorueri, non in

E Galliis solùm, sed & per omnem fere Italiam, egregia haec in Clero norma vivendi. Is ergo in Concilio Aquisgranensi Anni DCCCXVI. indixit Patribus, ut ex variis Canonibus, sanctorumque Patrum Libris colligerent, quidquid pertinere videretur ad recte instituendam Clericorum vitam; & Regulam *Canonicis* & *Canonicabus* servandam in sacro illo

con-

conventu constituendam curavit. Nullum denique lapidem non movit, quo sacra Canonicorum Collegia ubique efformarentur, ac virtutibus efflorerent. Extant apud Labbeum Tom. 7. Concilior. Acta illius Synodi, ibique singula referuntur ad eosdem Clericos atque Canonicos rite instituendos spectantia. Idem verò Imperator in Capitulari Anno eodem edito apud Baluzium, Tom. I. pag. 564. Capitular. Reg. Francor. in haec verba loquutus est: *Quia verò Canonica professio a multis partim ignorantiâ, partim desidiâ dehonestabatur, operae pretium duximus, Deo annuente, apud sacrum conventum ex dictis Sanctorum Patrum in unam Regulam Canonicorum & Canonicarum congerere, & Canonicis, vel Sanctimonialibus servandam contradere, ut per eam Canonicus Ordo absque ambiguitate possit servari &c.* Amalarius Diaconus, inter Scriptores Ecclesiasticos perquam celebris, hanc in rem prae ceteris insudavit, Ademaro teste in Chronico suo ad Annum DCCCXVI. Tanta ergo Imperatoris piissimi cura, tantumque Patrum Aquisgranensium studium, brevi effecit, ut in Italia quoque sensim instituta fuerint Canonicorum Collegia eo successu, ut vix ulla saltem Cathedralis Ecclesia tandem fuerit, ubi Canonicorum Congregatio non haberetur, sub eodem Claustro, & ad eamdem Mensam convivens. Nam quod censet eruditissimus Du-Cangius in Glossar. Latin. ad vocem *Canonici*, iis etiam Saeculis institutos fuisse *Canonicos Regulares*, hoc est, qui Regulam Sancto Augustino attributam observarent, & a *Canonicis Saecularibus* diversi essent, vereor, ut id solidis fundamentis nitatur. Dicebantur & Seculares Canonici *vivere regulariter*, aut *vivere secundum Regulam*, quippe

A ipsis quoque praescripta erat Regula; & in actis eorum temporum aut *Monachi*, aut *Canonici* tantummodo occurrere solent. Et quoniam ad Canonicorum Claustra, sive Monasteria aedificanda plerumque pone Templum, ubi Episcopalis Cathedra sedebat, multa interdum obstabant, negantibus nonnullis divendere in tam laudabile

B opus aedificia sua, aut terram opportunam, statuit idem Imperator, ut necessaria loca iisdem concederentur, per Capitulare editum Anno Christi DCCCXIX. *De locis dandis* (ita ille scribit) *ad claustra Canonicorum facienda, si terra de ejusdem Ecclesiae rebus fuerit, reddatur ibi. Si de alterius Ecclesiae vel liberorum hominum,*

C *commutetur. Si autem de Fisco nostro fuerit, nostrâ libertate concedatur.* Fortassis heic *nostrâ largitate* legendum est.

Neque levis momenti res fuit ejusmodi Collegiorum institutio, quum ad alimenta Canonicorum & Monasterii regimen multis opus foret. Et religiosi quidem Urbium Antistites Ecclesiae reditibus, praediis, ac De-

D cimis non levem portionem in eorum usum concesserunt. Tum nonnullas iis elargiti sunt Beneficii loco aut urbanas, aut rusticanas Ecclesias, videlicet Oratoria, atque Plebes, sive Parochiales Ecclesias, ut veluti praebendae in commodum singulorum cederent, aut earum proventus ad communem Collegii mensam

E deferrentur. Id etiam poscebat interdum necessitas, quum nempe Cathedralis Ecclesia sufficientibus stipendiis alere non posset Canonicorum suorum ac Ministrorum coetum. Dum supra de *Cardinalibus* agerem, quos in nonnullis Ecclesiis eosdem atque *Canonicos* fuisse vidimus, in eam declinavi sententiam, alicujus peculiaris Ecclesiae titulum conferri consue-

vissE

visse iis, qui *Cardinales* nuncuparentur, hoc est, qui stabili jure alicui Ecclesiae praeficiebantur. Et profectò vel in Aurelianensi Concilio III. Anni DXXXVIII. aperte innuitur Canone 18. Clericis Civitatensis Ecclesiae, idest, ut conjicio, *Majoris Ecclesiae traditas fuisse Basilicas ordinandas in quibuscumque locis positas, idest sive in territoriis, sive in ipsis Civitatibus*. In eo autem Concilio, quamquam tandiu ante Pippinum & Carolum Magnum celebrato, *Canonicorum Clericorum* mentio habetur, iique ex *stipendiis* Ecclesiae enutriti dicuntur. Quare nil mirum, si idem etiam mos continuatus postea fuerit, concedendi singularis cujuspiam Ecclesiae regimen Canonicis, vel postquam communem vitam agere coeperunt. In Archivo Capituli Canonicorum Mutinensium legi olim vetustissimum exemplum Chartae, quam heic evulgare, non ingratum Lectoribus fore puto.

Deusdedit Episcopus Mutinensis Leoni Archipresbytero Plebem Sancti Petri in Siculo concedit, ut eâ utatur ad ministerium sui Archipresbyteratus. Anno Christi 828.

Deusdedit *per misericordiam Dei* Mutinensis Episcopus. *Omnibus filiis nostrae Aecclesiae notum esse volumus, quia residentibus nobis in Curte nostra Solaria, in Plebe Sancti Geminiani, Anno* Domnorum *nostrorum* Lodovici *&* Lotharii *filio ejus, Decimo V. & Septimo, die XIV. mensis Augusto, per Indictione Sexta.* Donavimus ordinantes Plebem nostram in Siculo, *quae dicitur* Sancti Petri, *consentiente Sacerdotio & Clero nostro, nec non ipsius Aecclesiae Populo,* Leoni Archipresbitero *nostro, ea siquidem ratione, ut ipse locum regiminis teneat, & secundùm Canonicam actoritatem ministerium Archipresbiteratus subministret. Idest* in sartatectis Aecclesiis restaurandis, in Clericis congregandis, in Scola habenda, & Offitio divino persolvendo, *cujus locum firma stabilitate ei concedimus, ut secundùm Canonicam auctoritatem a nullo Successorum nostrorum nullatenus ex hujusmodi firmitate possit amoveri, nisi fortè talia perpetraverit, que digna sint, Canonico juditio examinari. Annualem autem ipsius Plebis nobis & Successoribus nostris debitam pensionem, quae est Solidos triginta per singulos annos, statuimus per hanc noticiam, ut in Pascha Domini annualiter persolvatur, custodita solita consuetudine, salvo pacto, quod* pro circanda Parroechia semper tertio anno *nobis donetur. De quibus si negligens fuerit, duplici datione, ut Leges censeant, puniatur.*

Deusdedit Episcopus *sanctae* Aecclesiae Motinensis *huic privilegio subscripsi.*

Ego Garipertus Presbiter manu mea subscripsi.

Leo Diaconus manu mea subscripsi.

Ego Johannes Subdiaconus manu mea subscripsi.

Ego Marinus Clericus manu mea subscripsi.

Ratpertus Presbiter, & Notarius sanctae Aecclesiae Motinensis scriptor istius Privilegio, postquam tradito complevit & dedi.

Agitur heic de Parochiali Ecclesia, sive *Plebe*, Archipresbytero Leoni con-

concessâ, quem Collegio Canonicorum Mutinensium praefuisse facile intelligas. Atque hinc elucere videtur, quale Archipresbyteri munus foret ac onus; nempe curare, ut sartatecta Ecclesiae restaurarentur; Clerici, sive Canonici ad Chorum & mensam convenirent; Schola minoribus Clericis haberetur; & divina Officia in Templo rite persolverentur. Insuper hinc haurias, consuevisse vel iis temporibus Episcopos *tertio* quoque *anno circare Parroechiam*, hoc est, visitare Dioecesim (id enim ea vox significat, & idem Italicum *Cercare*, & Gallicum *Chercher* prodierunt) secundum Canones Conciliorum. Quod heic factum erga unum vides, nempe commendatam Canonicorum Antesignano singularem Ecclesiam regendam, idem si non reliquis, saltem praecipuis Canonicis obtigisse puto. Datas quoque ab Episcopis & perpetuo concessas alias Ecclesias ipsi Canonicorum Capitulo, veterum monumenta testantur. Hasce postea in Titulum ac Beneficium ab ipso Capitulo traditas identidem fuisse alicui ex Canonicis par est credere. Et sane pauca reperias Canonicorum Collegia, ad quorum jus non pertinerent olim complures aut saltem aliquot Ecclesiae, sive urbanae, sive suburbanae. Ego hujusce rei aliquot exempla proferam. Primum ex archetypo Diplomate, existente in insigni Tabulario Capituli Canonicorum Regiensium.

Ludovici II. Imperatoris Diploma, quo Canonicis Ecclesiae Regiensis confirmantur omnia iis donata a Sigefredo illorum constitutore. Anno 857.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni, Hluduvicus *gratiâ Dei* Imperator Augustus. *Imperiali satis congruit excellentiae, ut petitionibus servorum Dei aures libenter accommodet, & eorum affectus devote tractando, utiliter instituat, quatenus id agendo & eos in divinis cultibus ferventiores reddat, & pro his apud Dominum devotis eorum precibus aeternam remunerationem percipiat. Igitur omnium fidelium sanctae Dei Ecclesiae, ac nostrorum praesentium scilicet & futurorum comperiat industria, quia* Sigefredus *venerabilis* sacrae Sedis Regiensis Episcopus *nostrae suggessit mansuetudini, ut quasdam res ejusdem suae Ecclesiae, quas ipse in* Canonicorum *ibidem Deo militantium usibus cotidianis, ad utiliorem ordinem transferens, divina inspiratione constituit, nos pro amore Dei & aeternae remunerationis praemio, nostra Imperiali auctoritate, id plenius in Dei nomine perpetuò statuentes curroboraremus: quatenus eisdem Dei famulis, nostris fultis praesidiis, & devotius Dei famulatum exsequi & pro nobis adtentius Domini misericordiam exorare delectet. Nos autem ejus petitioni libenter adsentientes, id pleniter concessimus, & hos nostrae Imperialis munificentiae apices exinde fieri jussimus. Per quos omnino stabilientes decernimus, ut ab hinc in futurum praefatae res*, ubi ipsa Canonica praefatus Sigefredus Episcopus a fundamentis edificavit, Ecclesia *videlicet* Sancti Peregrini, *nec non &* alia Sancti Michaëlis Archangeli; tertie *quoque* Sancti Faustini, *siquidem &* Sancti Vitalis Basilica *cum omnibus adjacentiis vel pertinentiis earum*; Ecclesia

clesia *denique* Sancti Ambrosii, *& Corticella, atque Rivofrigido, cum omnibus adpenditiis, vel pertinentiis earum. Preterea in Gavassa Massarii duo, & de parte* Heriberti Comitis *unum, & in Fœnio massaritia una, quae regitur per Trasceverto cum nepotibus suis, una cum ipsis famulis, & omnes res illas de Dominico Presbitero. Case quoque Alberici & Ajoaldi de Pineto cum pertinentia sibi massaritia Ermefredi Presbiteri, atque res Geminiani Sacerdotis, quas in Regio, vel in Sableta habere videtur. Omnes quoque res, quas Romoaldus Presbiter tenet, vinea una de quodam Leoviardo in Prato Pauli, seu massaritia una in Maxentiatico, sive famulis in predicta Canonica deservientibus. Et ea omnia cum plenissima integritate; & cuncta quaecumque in futurum a benignis largitoribus inibi deo favente auctum fuerit, per hanc nostram Imperialem institutionem & inviolabilem approbationem in eodem ordine sine alicujus retractatione firmiter absque eorum consilio & voluntate corroboratae permaneant. Et nullus Successor ejusdem Sedis ullo umquam tempore hanc nostram institutionem removere aut irrumpere quoquo modo conetur; nec commutationem de prefatis rebus faciendi habeat potestatem, sed juste & legaliter secundùm nostrum preceptum ab ipsis Canonicis sint possessa juxta hanc nostram institutionem; utque prefati venerabilis ejusdem Sedis Sigefredi Episcopi ordinationem statutum fore dinoscitur, perpetuis temporibus maneat inconvulsum. Quod si quis umquam ullo tempore prefatae Sedis Episcopus contra hanc nostram auctoritatem insurgere temptaverit, aut aliquam violentiam in eadem Canonica, vel in ipsis Canonicis, aut in eorum hominibus liberis, aut servis, vel in omnibus rebus eorum mobilibus, aut immobilibus, vel territoriis, tam Ecclesiasticis, quàm proprietariis, vel si aliquis Dux aut Comes, aut aliqua judiciaria Potestas vel Minister Reipublicae facere quesierit: centum Libras auri se compositurum sciat, medietatem nostrae parti, & medietatem in ipsa Canonica. Et ut haec nostra auctoritas inviolabiliter permaneat, manu propria firmavimus, & de anulo nostro subter sigillari jussimus.*

Signum PO H LIES *Domni Hludowici serenissimi Augusti.*

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Teodacrus Notarius ad vicem Druclemiri recognovi.

Data III. Idus Januarii, Anno Imperii Hludowici serenissimi Augusti VII. Indictione V.

Actum Mantua Palatio Regio feliciter in Domino.

Itaque *Sigefredus Episcopus* primus fuit, qui Regiensi in Urbe Canonicorum *Monasterium* (ita quippe non rarò Canonicorum Aedes appellari videas) atque uti verisimile est, ipsos etiam Canonicos constituit, inter alia elargitus nonnullas Ecclesias perpetuo jure ipsis in posterum possidendas. Alterum nunc juvat ostendere Canonicalis Collegii circiter eadem fere

fere tempora institutorem, *Petrum* videlicet *Antistitem Arretinum*, conlataque tum ab eodem Praesule, tum a Lothario I. Augusto praedia, ut ex eorum proventibus Canonici quotidianum victum perciperent. Id constabit ex authentico Diplomate, quod in nobili Archivo Capituli Canonicorum Arretii sub oculis habui.

Lotharius I. Imperator Capitulo Canonicorum Arretinorum omnia eorum bona confirmat, & nova donat, Anno 843.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni* Hlotarius *divina ordinante providentia* Imperator Augustus. *Si petitionibus &c. Idcirco omnium fidelium Sanctae Dei Ecclesiae, ac nostrorum praesentium videlicet ac futurorum comperiat magnitudo, quia vir venerabilis* Petrus Areciensis Urbis Episcopus *adiens serenitatem culminis nostri, retulit celsitudini nostrae, quod in Sede sibi Deo auctore commissa* Fratres, ut sub Canonica inibi consistant auctoritate, constituerit, *atque ex rebus ac familiis Episcopii sui, prout eorum exposcit utilitas, per decretum suae sanctionis ditaverit, Villas scilicet tres, quae Durna, Speja, atque Plica nominantur, quasque Burgundis matrona, & Elbungus eidem Ecclesiae contulerunt, nec non & Mercatum, quemadmodum per decretum suae confirmationis praefatis contulit Fratribus, nostrae sanctionis auctoritate eis confirmaremus. Cujus petitioni adsensum praebere statuentes, hos nostros Imperiales apices fieri jussimus, quibus decernimus atque sancimus, ut praenominatae Villae, atque praescriptum Mercatum cum omnibus sibi pertinentibus, in stipendiis supradictorum Fratrum cum .... quidquid vel in eis exigi, vel adquiri potuerit, jure perpetuo cadant; ita ut videlicet nec Rector ejusdem Sedis, nec cujuslibet potestatis persona de praefatis rebus ac familiis, seu de his, quae divina pietas inibi augeri voluerit, aliquam inferre praesumat contrarietatem, vel diminorationem ullam ingerere adtemptet. Sed & nos pro mercedis nostrae augmento, & ut in hoc opere nostra quoque fiat mercedis amplificatio, quandam Villam juris nostri memoratae Ecclesiae, quae est constructa in honore Beati Donati Confessoris Christi, ad necessitates Fratrum inibi consulendas, quae vocatur Caminina, & consistit in Castro Felicitatis, cum Ecclesia, quae constructa est in honore Beati Andreae Apostoli, sicut Ragino quondam Vassallus noster ordine Beneficiario eam habuisse noscitur, una cum campo, qui vocatur Piscinulae, & consistit in pago Areciense, cum caitoribus suis, atque omnibus ad se juste &c.*

Signum *Hlotharii serenissimi Augusti.*

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Remigius Notarius ad vicem Volmari recognovi & subscripsi.

Data IIII. Kalendas Septembris, Anno Christo propitio Imperii Hlotharii pii Imperatoris in Italia XXIIII. in Francia IIII. Indictione VI.

Actum Romarici Monte, in Dei nomine feliciter. Amen.

Tertium exemplum praebebit Charta, quam ex Archivo Archiepiſcopii Taurinenſis deſcribendam mihi curavit Excellentiſſimus vir Ludovicus Caiſottus Regii Senatus Praeſes. Atque inde intelliges, quanta Decimarum, ſacrarum Aedium, & fundorum copia in ſacrum Taurinenſe Canonicorum Collegium antea fluxiſſet.

Henrici III. Regis, inter Imperatores Secundi Diploma, quo Canonicis Taurinenſibus Sancti Salvatoris jura ac bona omnia confirmat. Anno 1047.

In nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Heinricus *divina favente clementia* Romanorum Imperator Auguſtus. *Omnium ſanctae Dei Eccleſiae, noſtrorumque fidelium tam futurorum quàm praeſentium noverit univerſitas, qualiter nos pro amore divino, animaeque noſtrae remedio* Canonicis Taurinenſis Eccleſiae *per hoc noſtrae confirmationis Praeceptum, prout juſte & legaliter poſſumus, concedimus & confirmamus, ſtabilimus* in Canonica & Clauſtra in Domini Salvatoris honorem * conſtructo infra Taurinenſem Civitatem, nec non & Canonicis ibidem pro tempore militantibus, *omnia a beatae memoriae* Regnimiro ejuſdem Sedis Epiſcopo Inſtitutore ejuſdem Canonicae Domini Salvatoris *collata, & quae per Praecepta Regum & Imperatorum, vel per firmitates ſuccedentium Epiſcoporum, ſeu quaeque collatione religioſorum hominum ibidem collata ſunt, vel conferenda:* Eccleſias *ſcilicet* intra eamdem Civitatem Taurini, *unam in honorem* Sanctorum Apoſtolorum Philippi & Jacobi, *aliam in honorem* Sanctorum Apoſtolorum Simonis & Jude, *tertiam in honorem* Sancti Stephani Martiris, *quartam in honorem* Sancti Martiniani, *quinctam in honorem* Sancti Euſebii. *ſextam in honorem* Sancti Martini. *Caſtrum etiam ſuper Portam ejuſdem Civitatis, quae dicitur Turrianica, & omnem Decimam tam intus quàm foris ejus Civitatis, cum molendinis & piſcationibus in ipſo fluvio Turia. Inſuper etiam omnes res ejuſdem Canonicae tam intus quam foris, cum ſuis ſolariis, caſis, hortis, acceſſibus, terris, ſervis, & ancillis, omnibuſque praefatae Canonicae pertinentibus. Largimur etiam omnes* Decimas *indomnicatas ejuſdem Sedis Epiſcopi, & Decimas Beneficiorum omnium fidelium ejuſdem Epiſcopi.* Eccleſiam *quoque* Cardinalem *in honorem* Sancti Maximi in Quincto, & Eccleſiam Sancti Stephani in Maliaſco, Eccleſiam Sanctae Mariae, Eccleſiam Sancti Petri, Eccleſiam Sancti Laurentii, *cum omni Decima praedictae Villae: Cortem in Alpiniano cum Caſtro &* Capella Sancti Petri *infra ipſum Caſtrum ſita: altera verò trans Turiam flumen* Sanctae Mariae, *cum molendinis, piſcationibus, & omnibus appendiciis ad eumdem aſpicientibus: Cortem in Liſiniaſco, cum Caſtro &* Capella Sancti Mauritii *in eodem Caſtro, cum omnibus ad ſe pertinentibus:* Eccleſiam Sancti Victoris & Coronae, *cum omni Decima in Marcomeda, & cum terris ac manſis ad praedictam Canonicam pertinentibus:* Eccleſiam Sancti Macharii *in Vilaſco cum terris & Decimis ejuſdem Villae:* Plebem *verò in Durione* Sanctae Mariae, *cum omni Decima ad eum pertinente in planitiis, caſis, terris, vineis,*

neis, & Capellam Sancti Solutoris in Monte Pharrato: Ecclesiam Sancti Viti in Villa, *quae dicitur* Arsitias, *cum Corte tota*, & *Decima*, & *portibus*, *piscationibus*, *omnibusque sibi adjacentibus*: Ecclesiam Sancti Georgii *cum Monte*, *ubi extat in Villaparso*, *cum omni Decima ejusdem Villae*, & *Mansis eidem Canonicae pertinentibus*: *Decimam in Malavasio* cum duabus Ecclesiis, *unam in honorem* Sanctae Mariae, *alteram in honorem* Sancti Martini, & *omnem Decimam in Valleplana*, & *in Vallesurda*, & *in Milionico*, & *inde Ligadino*, *cum terris* & *vineis ad praefatam Canonicam pertinentibus*: *Cortem in Saxinas cum* Ecclesia *in honore* Sancti Johannis *cum omni Decima*, *molendinis*, *silvis*, *buscaliis*, *palariis*, & *omnibus appendiciis*; *omnemque Decimam ejusdem Cortis*: *Cortem in Martiriasco cum* Capella Sancti Martini, *cum silvis*, *buscaliis*, & *omnibus appendiciis suis*: *Cortem in Pavatiano cum omnibus suis pertinentiis*. Capellam *in Romaniano in honorem* Sancti Remigii: *Cortem in Pavariolo cum Castro* & Capella *in eodem Castro in honore* Sancti Secundi, *cum omnibus suis pertinentiis*: *Cortem in Audisello*, & *Mandego*, *cum suis pertinentiis*: *Cortem in Patiano cum Castro*, & duabus Capellis: *Cortem in Balbiano cum* Capella una: *Cortem in Aliniano*, *cum Castro*, & Capella *in eodem Castro in honorem* Sancti Remigii: Capellam, *mansos*, *vineas*, *atque casas in Orsenasco*: *Cortem in Santena*, *cum Castro*, & Capella *in eodem Castro in honore* Sancti Pauli, *cum omni sua Decima ejusdem Cortis*: *Cortem in Bulgare*, & *partem in Castro cum Portibus*, *molendinis*, *piscationibus*, *silvis*, & *omnibus sibi pertinentibus*: *medietatem Cortis Buriadis*, *cum medietate* Capellae *in honore* Sancti Michaëlis: *Cortem in Scandaltico*, *cum* Plebe *in honore* Sancti Dalmatii, & Capellis quatuor *in eadem Corte*, *unam in honorem* Sancti Michaëlis, *aliam* Sancti Johannis, *tertiam* Sancti Andreae, *quartam* Sancti Martini, *cum omni decima*, & *molendinis*, *silvis*, *pascuis*, *pratis communibus* & *privatis*, *omnibusque ad praedictam Canonicam pertinentibus*: Capellam *in Polengaria in honore* Sancti Remigii, *cum omnibus ad eam pertinentibus in Sablone*, *cum Mansis quinque*, & *medietate* * *Decima ejusdem Villae*, *una cum terris*, *Castris*, *Capellis*, *vineis*, *campis*, *pratis*, *pascuis*, *silvis*, *molendinis*, *portibus*, *ripatiis*, *aquis*, *aquarumque decursibus*, *piscationibus*, *servis* & *ancillis*, *Aldionibus*, *decimis*, *Fictis*, *reditibus*, *paludibus communibus* & *incommunibus*, *ripis*, *rupinis*, *cultis* & *incultis*, *mobilibus* & *immobilibus*, *ad jus praefatae Canonicae*, *Canonicorumque usus* & *sumptus*, *qui pro tempore fuerint*, *pertinentibus vel aspicientibus in integrum*, *nostrae confirmationis auctoritate*, & *quae collata sunt*, & *conferenda*, *concedimus*, *largimur*, *ac stabilimus*, *omnium hominum controversiâ remotâ* & *procul abdicatâ*.

Insuper quoque per hanc nostri Praecepti paginam praecipimus, *atque jubemus*, *ut nemo Episcopus*, *etiam Judex publicus*, *aut Missus discurrens*, *aut Marchio*, *Comes*, *Sculderius*, *Gastaldus*, *vel cujuslibet potestatis magna*, *parvaque persona has praelibatae Canonicae res audeat invadere*, *diripere*, *vel quocumque molimine de potestate Canonicorum*, *ibidem Domino militantium*, *ausu nefario auferre*, *nec in beneficium cuiquam dare praeter voluntatem praedictorum Canonicorum*, *neque ad causas judiciario more*, *ut aliqua suprapostita*, *aut violentia faciendum ullo umquam tempore ingredi audeat*; *Sed*

Sed liceat, eos cum omnibus rebus ac familiis suis sub nostra consistere tuitione, atque immunitatis defensione. Si verò querimoniae adversùs jam dictos Canonicos tam de liberis hominibus, quàm de servis, seu de rebus ortae fuerint, jubemus, ut ante Praepositum & Canonicos ejusdem Ecclesiae finiantur, & ad finem usque deducantur. Si quis igitur contra hanc nostri Praecepti paginam, nostraeque jussionis auctoritatem aliquid agere aliquando tentaverit, aut ex his, quae supra scripta sunt, quippiam violare praesumpserit, sciat se auri optimi Libras ducentas compositurum, medietatem Camerae nostrae, & medietatem parti praedictorum Canonicorum, nostraeque insuper incidisse Majestatis offensam. Et ut hoc nostrae immunitatis Praeceptum inviolabilem & inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subtus illud firmavimus, & annuli nostri impressione assignari jussimus.

Signum Domni Henrici Romanorum Imperatoris invictissimi.

Heinricus Cancellarius vice Ermanni Archicancellarii recognovi.

Acta Kalendis Maji, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Quadragesimo Septimo, Indictione XV. Anno autem Domni Heinrici, seu ordinationis ejus Decimo octavo, Imperantis verò Primo.

Actum Mantuae, in Dei nomine feliciter.

Canonicae istius dicitur *Institutor beatae memoriae Regnimirus Episcopus* Taurinensis. Verba ista hominem indicare videntur jam vitâ functum: quum tamen Regnimirus, si Ughellio fides Tom. 4. Ital. Sacr. Anno praecedenti MXLVI. (is *Reguimirum* appellat) Taurinensis Episcopatus habenas ceperit. Immo, si Pingonium auscultamus, Regnimirus idem usque ad Annum Christi MLXX. vitam produxit. Sed uti deceptus fuit Pingonius in tandiu protrahenda Regnimiri Episcopi Vitâ (quod Ughellius animadvertit) ita a Pingonio ipso deceptum ego opinor eumdem Ughellium in signando exordio Episcopatus Regnimiri. Is longe ante Annum MXLVI. Cathedram illam conscendisse mihi creditur, ac desiisse vivere eodem Anno MXLVI. aut primis mensibus subsequentis MXLVII. Quamvis enim fatear, uti alibi monui, formulam *beatae memoriae*, atque alias similes, de viventibus etiam usurpatas: nihilominus veri similius est, in Diplomate Henrici, a me nunc promulgato, innui illius mortem. Et profectò non ea fuit diligentia Pingonio, ut ejus unâ auctoritate, nisi quum tabulas profert, nos duci velimus.

Et haec quidem de Saeculo Christi Undecimo. Vetustiora prostant institutorum Canonicorum exempla. Ita credi possunt jam invecti Canonici in Novocomensem Civitatem ante Annum Christi DCCCIII. si germanum est Diploma Caroli Magni Imperatoris Tom. V. pag. 245. Ital. Sacr. in quo nonnulla occurrunt, aliquam suspicionem falsi mihi ingerentia. Idemque perspicias in aliis Italiae Urbibus, in quibus fere omnibus Saeculo Christi Nono Canonicorum Collegia in Cathedrali Templo sunt constituta. Quod tamen praecipue animadvertas velim, ipso ineunte Seculo Octavo non ignota fuere in Italia Canonicorum Collegia, dum certa sit Charta donationis factae a Specioso Episcopo Florentino *Canonicis* Sancti Johannis Baptistae, sive Cathedralis suae, *Anno XII. Liutprandi Regis*, hoc est Anno DCCXXIV. Chartam protulit Ughellius

lius Tom. 3. Ital. Sacrae. Equidem tantam in Italia Canonicorum antiquitatem sum demiratus. Florentiae quoque in Bibliotheca Strozziana MStum Codicem vidi, in quem conjecta fuerant complura Chartarum veterum monumenta, inter quae nonnulla autographa. Ibi verò legebatur Diploma Ludovici II. Augusti, quem Lotharius I. Imperator genuerat, ubi *Canonicis* Florentinis bona quaeque & jura confirmat. Sed quoniam nuper egimus de Canonicis Arretinis, nunc addendum est, primo eorum sedes sive Claustra constituta fuisse extra Urbem, quod nempe illic in

A Basilica quiesceret Corpus Sancti Donati Martyris, & Domus sive sedes Episcopi sita foret. Carolus verò Calvus, dum Romam pergeret, Imperialem Coronam suscepturus, Arretium veniens, rem improbavit, & auctor fuit, ut intra ipsius Urbis moenia, Canonicorum Collegium eorumque Coenobium aedificaretur, B quam in rem ex liberalitate sua Johanni Episcopo loca quaedam publica contulit. Donationis hujus authenticam membranam in Archivo Canonicorum illius Urbis adservatam legi atque descripsi, & nunc in omnium usum evulgatam volo.

Caroli Calvi Imperatoris Diploma, quo Johanni Episcopo Arretino locum concedit intra Urbem ad aedificandum Templum Dei, cum Aedibus Canonicorum. Anno 876.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Karolus *gratiâ ejusdem Dei* Imperator Augustus. *Ad hoc nobis divinam gratiam Imperii fastigium contulisse credimus, ut clementiae nostrae meritum cunctiformiter in his, quae pietatis sunt, adcumulemus. Ideoque comperiat presentium & futurorum industria, dum Romam a summo* Pontifice Johanne *vocati proficisceremur, nos Aretium devenisse, &* cur intra moenia Civitatis, more ceterarum, Domus Dei, Sede pollens Antistitis, non emineret perspicacius inquisisse. *Et quamvis Sancti Donati Martiris gloriosi responderetur & videretur in hoc specialiter locus electus, quod monimentis omnibus ejusdem Ecclesiae pariter astipulatur, eligantius tamen nobis visum est,* ut Aretium intra muros Ecclesiae culmine fulgeat, Claustrali munitione Clericos contineat, & de-

C centibus habitationibus sese distinguat. *Ad quod opus concedimus Sancto Donato,* ejusque Rectori venerabili Johanni, *ac ejus Successoribus Forum, quod muro adjacet intra terminos ex uno latere domus, quae dicitur Orrea, ex altero Ecclesia quondam Beati Benedicti, a tertio latere est murus Civitatis, a quarto verò latere est terra* D *Sancti Petri, & Via publica:* ut Episcopo in sua Sede apud Sanctum Donatum residente, ibi nihilominus per ejus ordinationem divinae laudis Canonicae fiant concelebrationes, ubi actenus Mallationum ventilatae sunt lites. *Sancimus autem, ut nullus cujuslibet potestatis vel ordinis intra praefixos terminos aliquam molestiam vel* E *invasionem amodo facere praesumat. Quod quicumque facere presumpserit, duplicem immunitatem eidem Ecclesiae persolvat.*

Signum

Signum Karoli *gloriosissimi Imperatoris.*

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Audacher Notarius ad vicem Gauzilini recognovit & subscripsit.

Datum Kalendis Martii, Anno XXXVI. Regnante Carolo Imperatore in Francia, & Imperii ejus Anno Primo.

Actum Vercellis Civitate.

In Concilio Ticinensi, quod paucos ante dies celebratum fuerat, praesente ipso Carolo Calvo Augusto, qui & ibi electus, sive confirmatus fuit Italiae Rex, uti constat ex Actis editis Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 153. decretum fuerat: *Uti Episcopi in Civitatibus suis proximum Ecclesiae Claustrum instituant, in quo ipsi cum Clero secundùm Canonicam Regulam Deo militent*. Aderat & *Johannes Arretinae Ecclesiae Episcopus*, uti ex subscriptionibus patet. Is ergo nihil cunctatus, ab Augusto jam Vercellas profecto petiit atque impetravit *Forum muro* Civitatis Arretinae *adjacens*, ad Canonicorum aedes in ipsa Civitate fundandas, de quibus sermo fuit in Diplomate a me publici juris nunc facto. Equidem conjicio, ex hoc Imperatoris dono non Aedes solùm Canonicorum, sed & ipsum maximum Templum Arretinae Urbis, tunc aedificata fuisse, atque illuc translatum subinde Corpus Sancti Donati, nempe in eum ipsum locum, ubi nunc Cathedralis Basilica cernitur, intra Civitatem, & prope moenia Urbis sita. Sciscitatus autem est *Carolus Calvus*, *cur intra moenia Civitatis*, *more ceterarum*, *Domus Dei*, *Sede pollens Antistis*, *non emineret*. Viden, unde ortum habuerit vocabulum Italicum *Duomo?* Nimirum Templum Civitatis primarium, ubi Sedes Episcopi erat, *Domus Dei* per antonomasiam appellabatur. Antiquitus etiam usurpata est vox ipsa eàdem significatione, ut videre est in Sermone Sancti Zenonis Veronensis Episcopi de Psalmo 126. *Conventus Ecclesiarum* (ita ille scribit) *sive Templi*, *quos ad secretam Sacramentorum religionem*, *aedificiorum septa concludunt*, *consuetudo nostra vel Domum Dei solita est nuncupare*, *vel Templum*. Aliis exemplis parco. Concessus autem est in hoc opus laudabile locus, *ubi hactenus Mallationum ventilatae sunt lites*, publici quippe olim conventus (*Malli* Germanico vocabulo nuncupati) fiebant, in quibus majores caussae agitabantur coram Comite, aliisque publicis Magistratibus, ac dirimebantur. De his actum supra fuit in Dissertatione XXXI. *de Placitis*. Postremo hinc tandem intelligas, Cathedrale Templum in omnibus fere Civitatibus intra moenia collocatum olim quoque fuisse: idque ad majus Populi commodum. Simulque palam fit *Claustrali munitione Canonicos* conjunctos insimul vixisse, atque ab iis *divinae laudis* peractas fuisse concelebrationes. Quibus verbis innuuntur divina

divina Officia, sive Horae ab ipsis Canonicis in Choro diu noctuque decantatae, ideoque *Canonicae* appellatae. In Adelardi Episcopi Regiensis Charta infra videbimus, *Dormitorium* Canonicis Castri Olariani (nunc nobis *Castellarano*) constructum, *ut ii diligentius nocturnis horis ad divinum officium occurrere possint*. Ergo Monachorum more & ipsi Canonici noctu quoque divinas laudes persolvebant in Choro. Paria legas in Literis Adelberti Bergomatis Episcopi, Anno Christi DCCCCVIII. scriptis, Tom. 4. Ital. Sacr. ab Ughellio editis. Is enim ad costituendas Aedes Canonicorum elegit *Claustrum juxta Ecclesiam, ut cum Officium compleverint, opportune ad reficiendum, cibum & potum accipiant, & in nocturnis horis ibidem Dormiendo, nocturnis Officiis facilius occurrant*. Dormitorii quoque communis Seculis etiam posterioribus mentio est in Literis circiter Annum MCLVII. datis ab Hadriano IV. Papa apud Campium in Histor. Eccles. Placent. Canonicis Placentinis. Ibi nimirum praecipit Pontifex, *quatenus omnes de uno Cellario insimul in uno Refectorio comedatis, & in communi Dormitorio dormientes, in Capitulo conveniatis quotidie &c.* Quae verò Dignitates in Arretino Capitulo vel ipsis antiquis Seculis numerarentur, e subsequenti Diplomate palam fiet, quod authenticum mihi visum fuit inter ejus sacri loci membranas.

Confirmatio cujusdam terrae facta ab Ottone III. Imperatore Canonicis Ecclesiae Arretinae, Anno 996.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis*. Otto *divina favente clementia* Imperator Augustus. *Quia Imperialis magnificentia pia & larga erga Dei cultores, & Ecclesiarum Dei recuperatrix &c. qualiter nos consultu ac interventu* Helmpraxi *venerabilis* Episcopi *nostrique fidelis aliquantam terram, quam bonae memoriae* Petrus Episcopus &c. (ut in Privilegio Ottonis Primi) *Canonicis, qui nunc ibi serviunt Willehelmo scilicet* Archidiacono, *& Berahardo Presbytero &* Primicerio, *Martino Clerico &* Custodem Sancti Donati, *Sigizonem* Scolae Cantorem, *Michaël. Presbytero, Atto Presbytero, Winizoni Presbytero, Johanni Presbytero, Girardo Presbytero, Berto Presbytero, Ludoni Presbytero, Leoni Presbytero, & reliquis, qui in praesenti serviunt &c.*

Signum Domni Ottonis invictissimi OTTO (monogramma) *Imperatoris Augusti.*

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Heribertus Cancellarius vice Petri Episcopi & Archicancellarii notavi.

Data IIII. Idus Julii, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXCVI. Indictione VIIII. Anno verò Tertii Ottonis Regnantis XIII. Imperii autem Primo.

Actum in Ecclesia Sancti Donati feliciter. Amen.

Neque solùm in Cathedralibus Templis, sed & in aliis Urbium praestantioribus Ecclesiis coepta sunt institui Canonicorum Collegia. Hoc est, qui Clerici in aliqua illustri Basilica Deo inserviebant, communi vitae, unique claustro sese obligantes, novas Congregationes antiquitus etiam efformarunt. Hinc ergo ortum habuere, quae nunc vulgo *Collegiatae* appellantur. In Ambrosiana Mediolanensi Basilica, ubi Sanctorum Martyrum Gervasii ac Protasii Corpora quiescunt, nunc praeclarissimus Canonicorum coetus, praeter Monachos ab iis divisos, laudes quotidie Deo canit. Horum vestigia animadvertat Lector volo vel Anno Christi DCCCXCIV. in quodam Berengarii Primi Diplomate, quod ex pervetusto apographo Archivi Monachorum Cistercensium ibidem sacra facientium descripsi.

Berengarius I. Italiae Rex Presbyteris & Officialibus Basilicae Sancti Ambrosii Mediolanensis, Mansum in Cornelade largitur Anno 894.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni. Berengarius *gratia Dei* Rex. *Si circa Dei famulos nostrae concessionis benignitatem impendimus, devotiores illos pro nobis ad divinum implorandum auxilium reddimus, ac per hoc supernam pietatem nostro Regno proficere non diffidimus. Ideoque omnium sanctae Dei Ecclesiae nostrorum fidelium presentium ac futurorum nosse volumus cognitionem* Hermenulphum nostrae Militiae Comitem *nostrae suggessisse sublimitati pro quibusdam* Presbyteris atque Officialibus Sancti Ambroxii, *ubi ejus Corpus venerabiliter tumulatum est, quatenus eis, vel eorum successoribus, ob nostrae mercedis cumulum, concessâ nostrâ largitatis benevolentiâ,* Mansum illud, quod est in Cornalede, *pertinens,* ex Comitatu Frazionensi, *cum finibus & subjacentiis suis ex integro, omni aliorum impeditione pospositâ, ad habendum debiti causâ concedamus officii. Quod nos ratum & congruum omnimodis arbitrantes, ejus petitioni concessum prebuimus. Si ergo contra hoc Regale Preceptum temerario ausu aliquid contrarium suae presumptione stultitiae facere, quod absit, temptaverit, a nobis statuto dampnetur judicio, scilicet mancosos auri duo milia cogatur persolvere, medietatem Regiae Camerae, & medietatem ipsis Presbyteris, quibus ausus fuerit impedire nequissimus. Et ut hoc nostrae Celsitudinis inviolabile Preceptum firmum & inconvulsum habeatur imposterum, proprie manus subscriptione innotatum, atque, ut mos est, roboratum Anulo nostro, subtus jussimus sigillari.*

Restaldus Notarius jussione Regiâ ad vicem Adelardi Episcopi & Archicancellarii recognovi.

Data IIII. Nonas Decembris, Anno Incarnationis Dominicae DCCCXCIIII. Anno verò Regni Domni Berengarii gloriosissimi Regis VII. Indictione XIII.

Actum in Mediolano ad Sanctum Ambrosium, in Dei nomine feliciter. Amen, Amen, Amen.

Vides, jam praeter Monachos olim Benedictinos celeberrimi Ambrosiani Monasterii ad cultum Dei introductos, fuisse in Templo Ambrosiano quosdam etiam *Presbyteros atque Officiales* ante Annum Christi DCCCXCIV. eosque jam in unam coaluisse

se

se Congregationem ab ipsis Monachis sejunctam. His denique *Canonicorum* appellatio accessit. Quem autem locum designet in hocce Diplomate *Comitatus Frazionensis*, supra investigavi in Dissertatione XXI. *de Italiae Statu*. Ad haec non unis tantùm in Urbibus, sed etiam in ruralibus Ecclesiis, hoc est intra Castella, antiquitus inspicere erat instituta Canonicorum Collegia. Hujusce consuetudinis testes etiam dabo tabulas Adelardi Episcopi Regiensis, quae adhuc in Archivo Capituli Canonicorum illius Urbis adservantur, atque ego descripsi e Chronico MSto Fulvii Azzarii, in Estensi Bibliotheca adservato.

Adelardus Episcopus Regiensis Canonicis Castri Olariani vetera bona ac jura confirmat, & nova largitur, Anno 944.

IN *nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Adhelardus *humilis* Episcopus *sanctae* Regiensis Ecclesiae, *servus servorum Dei*. *Quoniam quidem a Catholicis constitutum omnibus notissimum patet fidelibus rectum fore arbitratum, & nos pro nostrae scientiae modulo cunctis Sanctae Dei Ecclesiae fidelibus, nostrisque praesentibus ac futuris innotescere volumus, eo quod res Ecclesiae, prout in sanctis continetur Canonibus, vota sunt fidelium, & redemtio peccatorum. Fideles namque per amorem Christi succensi ob remedium animarum suarum, & coelestis patriae desiderium, de suis propriis facultatibus Sanctam Ecclesiam fecerunt locupletem, ut de his Christi milites pascantur, & Ecclesiae ornentur, pauperes refocillentur, & captivi pro temporum opportunitate redimantur. Idcirco decessorum nostrorum, videlicet* Azzonis & Petri *divae memoriae ejusdem* nostrae Sedis Episcoporum, *providentes* Canonicam constitutam *a sua providentia, & sanctissima industria* in Plebe Sanctae Mariae sita in Castro Olariano, *tam illud confirmare, quod ipsi statuerunt, quamque amplificare pro posse decrevimus, idest* Ecclesiam Sancti Rufini *positam in loco Ventuso cum casis & omnibus rebus suis, universasque* Decimas *de praedicto loco exigendas in integrum, sicut ad nostram Ecclesiam legaliter pertinere videtur. Oblationes quoque fidelium, seu dona pro defunctorum Sepulcris, necnon & omnes Decimas, quae pro tempore redduntur de Curte, quae dicitur Foliano, seu ex Massaritiis ipsius Curtis atque Precariis, seu Massaricium unum de jure ipsius Plebis in loco qui dicitur Domnitio, cum omnibus pertinentiis suis in integrum. Nos autem pro divino amore & animae nostrae remedio, & facultatibus sanctae Dei Ecclesiae nostrae, cui Deo auctore praesumus, concedimus* in jam dicta Canonica ad supplementum Canonicorum ibidem omnipotenti Deo die noctuque famulantium: *idest omnes* Decimas *de Villa, quae vocatur Casalegrande, cum omnibus pertinentiis suis in integrum. Haec ergo omnia* praedictis Canonicis in saepe dicta Canonica constitutis, & pro tempore ordinandis *donamus: & quae hactenus ibidem tam a nostris Antecessoribus, quàm & quibuscumque hominibus de voluntate sua, modis omnibus confirmamus*, quatenus Clerici canonice ibidem servientes, *& in supradictis rebus, vel ceteris undecumque, quas donante Domino adquirere potuerunt, stipendia pro tempore accipiant, debitumque*

que suae servitutis officium in ipsa Ecclesia, votis, ut credimus, fidelium quotidie augmentandâ, adimpleant, ac sanctae conversationis exemplo clarescant per dies & tempora, bonis operibus redundando, in sancta religione atque doctrina crescentes. Et ut diligentius nocturnis horis ad divinum Officium occurrere possint, ad ipsum Dormitorium construendum concedimus omnem terram, quae est in circuitu jam dictae Ecclesiae.

Actum Civitate Regii, Anno Domni Hugoni *serenissimi* Regis *XVIIII.* Lotharii *verò filii ejus similiter* Rex *XIV. Kalendis Januarii, Indictione II. in Dei nomine feliciter Amen.*

Adhelardus Episcopus *hunc Privilegium propria manu roboravi & subscripsi.*

Ego Rimpertus Archipresbyter subscripsi.

Ego Reudenicus Anchidiaconus manu mea subscripsi.

Ego Petrus Presbyter manu mea subscripsi.

Ego Restanus Presbyter manu mea subscripsi.

Ego Radaldus Presbyter manu mea subscripsi.

Ego Ingelbertus Presbyter manu mea subscripsi.

Ego Rotmundus Presbyter manu mea subscripsi.

Ego Dominicus Presbyter manu mea subscripsi.

Ego Adelbertus Diaconus subscripsi.

Ego Ribaldus Diaconus manu mea subscripsi.

Ego Johannes Diaconus manu mea subscripsi.

Ego Bernerius Subdiaconus manu mea subscripsi.

Ego Martinus Presbyter & Praepositus ex jussu Domni Adhelardi venerabilis Episcopi hunc Privilegium recognovi & subscripsi.

A *Castrum Olariani* heic memoratum, idem est atque *Castellarano* in Regiensi Comitatu ac Dioecesi ad Gabellum fluvium, sive Siclam, vulgo *Secchia*, positum. Et quoniam illic vel tempore *Azzonis, & Petri* Episcoporum Regiensium, Canonici fuerant instituti, consequens est, eorum exordium cadere in Annum circiter B DCCCXC. Atque inde intelligas, quàm felici successu còmpleta fuerint vota piissima Francorum Regum, ut ubique Clerici, Monachorum ad instar, socialem & communem vitam agerent, & ad regulae suae normam mores componerent. Hisce addenda est fundatio alterius Canonicorum Collegii in eadem Dioecesi serius tamen C facta, hoc est in arce *Canusii*, nunc *Canossa*, cui loco gesta Comitissae Mathildis, ejusque Majorum nomen aeternum comparavere. *Adalbertus, qui & Atto Comes*, Thedaldi Marchionis pater, & ipsius Comitissae proavus, ille fuit, cui Templum Sancti Apollonii, & Canonici illic Deo famulantes, suam institutionem D in eodem Castro seu Arce debuerunt. Hoc idem in Vita Mathildis Cap. 2. tradiderat Donizo Poëta, de Attone scribens & de Canusina Arce:

Post haec excelsum statuit sibi fingere
Templum,
Divinasque Scholas, canerent quae dulciter Horas
E *Nocte die Christo.* - - - - - - -

Quibus verbis Canonicorum institutio innuitur. Tum auctor est idem Scriptor Cap. 17. sublato e vivis Bonifacio Marchione, Beatricem ejus conjugem cum filia Mathilda sustulisse inde Canonicos, eorumque locum Benedictinis Monachis dedisse.

Esse quia Monachos plusquam Clericos, venerandos
Credebant ambae, Canusinae quoque sanctae
Ecclesiae nomen mutaverunt & honorem
In melius, dudum cui Praepositus fuit unus,
Usum cum Clericis non nisi tantùm duodenis
Deservire quidem. Nunc Abbas servit ibidem.

A Cuncta haec mire conveniunt, ac potissimùm de numero duodenario Canonicorum cum monumento, quod sum producturus, hoc est, cum Bulla Benedicti VII. Papae, cujus antiquum exemplum in membrana scriptum, quamvis in nonnullis mancum suppeditavit mihi Archivum Estense. Et quia in eadem pergamenâ subji- B ciebantur fragmenta aliarum duarum largitionum ad idem Canusinum Templum Sancti Apollonii spectantia, ea quoque describere, publicique juris facere statui.

Bulla Benedicti VII. Papae, qua fundationem Ecclesiae Sancti Apollonii, & institutionem duodecim Canonicorum, ibi factam ab Adelberto Comite in Castello Canusino, confirmat ad petitionem Teudaldi Comitis ejus filii, Anno 976.

BEnedictus Episcopus, *servus servorum Dei, Omnibus sanctae Dei Ecclesiae fidelibus pateat, qualiter* Teudaldus Comes, filius Adelberti jam Comitis, *limina Apostolorum dignâ devocione visitans, ex parte sui Patris hujusmodi a nostra Apostolica auctoritate petiit, ut Ecclesiam in honorem Sanctorum Confessorum Dei, Apollonii videlicet, Ursicini, atque Rusticiani, Martyrum quoque Mauricii, Alexandri, & Victoris consecratam, quam ipse Adelbertus in suis propriis rebus, videlicet in rupe, quae Canuxin vocatur, ab imis fundamentis construxerat, & ad divinum cultum varia specie dedicaverat, eidemque Deo & Sanctis obtulit proprietario jure omnis territorii sive praedii sui Decimam ad usum fruendi* Duodecim Canonicorum, qui ibidem pro futuris temporibus ab ipso, seu a filiis suis, nepotibus ac pronepotibus suis ordinati fuerint, *Apostolicâ* C *nostri Privilegii auctoritate confirmare ac roborare dignaremur. Cujus igitur devotae petitioni annuentes, & bono voto & condigno sincerum assensum praebentes, Apostolica hoc Privilegium auctoritate fulcitum ei fieri decrevimus, & quatenus secundùm petitionem ejusdem Teudaldi Comitis, suique Patris institutionem & donationem jam dicta* D *Ecclesia a nobis corroborata modis omnibus persistat......*

Reliqua desiderantur.

Scriptum per manum Stephani Notarii sacri Scrinei sanctae Romanae Ecclesiae.......

Indictione Quarta.

Datum IIII. Kalendas Januarii per manus Guidonis Episcopi & Bibliothe- E *carii sancte Sedis Apostolice, Anno Pontificatus* Domni Benedicti *sanctissimi* VII. Papae *Secundo, Imperii verò* Domni Ottonis *Tertio.*

Do-

Donatio Canossino Templo facta a Mathilde Comitissa, Anno 1102.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MCII. Quintodecimo Kalendas Novembris, Indictione X. Ego* Mathilda *Dei gratiâ* Comitissa, *una cum* Bernardo Cardinale & Legato Domni Paschalis, *concedimus*

A *& largimur* Ecclesie Sancti Apolonii, *que sita est in Rocha Canuxi .... Abatis Boschum unum, quod priùs erat Forestum prope Villam de Lachini, & Milliaria, sicut designatum per suos confines fuit.*

Ego Guido &c.

Chartula donationis factae Canossino Monasterio ab Alberio Episcopo Regiensi, Anno 1153.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Ego* Alberius *Dei gratiâ* Regiensis Ecclesie Episcopus .... Domni Manfredi *Karissimi* Fratris nostri .... Sancti Apolonii de Canuxio, & Abbatis ejusdem Monasterii. *Fratrum necessitati subvenientes, aliquantas Decimas, quas praefatum* Monasterium *habet & tenet de domnicatis, que fuerunt* Marchionis Bonifacii ...... *propriis domnicatis ejusdem* Monasterii in Curte Canosse, *& de domnicato Serzani, jure proprio per hanc nostre institutionis seu concessionis paginam concedimus & largimur.*

MCLIII. Octavo die intrante Mense Aprili, indictione Prima.

Ego Americus &c.

B Vidimus impetratum *Canusinis Canonicis* Apostolicae Sedis Privilegium. Addere nunc juvat paris indulti exemplum, quo simul pateat, Dioecesim quoque Mutinensem antiquitus non caruisse hisce ruralibus Canonicorum coetibus. Est autem Bulla Caelestini III. Papae, concessa *Canonicis Ganaceti*, quorum nullum am-

C pliùs vestigium superest, solà Parochiali Ecclesiâ, ac titulo Praepositurae illaesis, praediis verò, ac juribus, per varios Comitatus olim diffusis, paene omnibus deperditis, uti humanarum rerum conditio fert, quae quotidie mutationibus & excidiis obnoxiae sunt. Ex Collectaneis MStis Peregrini Prisciani, in Estensi Biblio-

D theca adservatis, Chartam hanc descripsi.

Coelestini III. Papae Bulla, qua Praeposito & Canonicis Sancti Georgii de Ganaceto in Dioecesi Mutinensi, omnia illorum bona ac privilegia confirmantur, Anno 1195.

CElestinus Episcopus, *servus servorum Dei dilectis filiis* Petro Preposito Ecclesie Sancti Georgii de Ganaceto, ejusque Fratribus Canoni-

E ce substituendis in perpetuum. *Pie postulatio voluntatis effectu debet prosequentè compleri, ut & devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, & utiliter*

ter postulata vires indubitanter assumant. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, & prefatam Ecclesiam Sancti Georgii de Ganaceto, *in qua divino estis obsequio mancipati, ad exemplar Predecessorum nostrorum felicis recordationis* Lucii, Urbani, Gregorii, & Clementis Romanorum Pontificum, *sub Beati Petri, & nostrâ protectione suscipimus, & presentis scripti Privilegio communimus. Statuentes, ut quascunque possessiones, quecumque bona eadem Ecclesia in presentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, prestante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus, & illibata permaneant. In quibus haec propriis duximus exprimenda vocabulis. Locum ipsum, in quo prefata Ecclesia sita est, cum omnibus pertinentiis suis, & aliis, que in Curte Ganaceti, & Parochia vestra habetis. Quecumque habetis in Villanova, Saliceto, Soleria, in Curte Lamine, Campo Galliani, Albareti, Citanova, Bajoaria, Pirradelle, Gurli. Cugnenti, Rammi, Fredi, Malliagalli, in Nirano, Monte Ursi, Casale, Cugnone, & Montegibio. Ecclesiam Sancti Zenonis de Lamma: Ecclesiam Sancti Mathei, que est juxta fluvium Situle, cum omnibus eorum pertinentiis. In Episcopatu Bononiensi possessiones, quas habetis in Curtibus Sancti Marci, Restalini, Manzolini, & Montebelii. In Episcopatu Regino possessiones, quas habetis in loco, qui dicitur Sanctus Fabianus, Fontana, Substiliolo, Casale Montalto, & Querzole. In Episcopatu Ferrariensi possessiones, quas habetis in Comitatu Ficaroli, & in Sadriano, & in Curtibus Manegii, & Trecente, & in Villa Sancti Anastasii, & Lacum, qui dicitur Dampnarolo. Sane novalium vestrorum, que propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis Decimas exigere vel extorquere presumat. Liceat quoque vobis Clericos vel Laicos e Seculo fugientes, liberos & absolutos, ad conversionem recipere, & eos absque contradictione aliqua retinere. Ad hec, quia Decime Ministris Ecclesiarum tam veteri, quàm novâ Lege noscuntur esse indulte, vos Decimarum exactione per Laicos vexari sub interpositione anathematis prohibemus. Interdicimus insuper, ut nullus infra Parochiam vestram, que Curtem Ganaceti retinet, sine Diecesani Episcopi & vestro assensu, Ecclesiam vel Oratorium de novo edificare presumat, salvis tamen Privilegiis Romanorum Pontificum. Cum autem generale interdictum terre fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis & interdictis, non pulsatis campanis, suppressâ voce divina Officia celebrare.*

Libertates quoque & immunitates, necnon antiquas & rationabiles consuetudines a Mutinensibus Episcopis, & aliis personis Ecclesie vestre juste concessas & hactenus observatas, ratas habemus, & eas futuris temporibus illibatas manere sancimus. Causas etiam Matrimoniorum agendi Parochianis vestris: privatas & publicas Penitentias dandi: eligendi etiam Prelatum & Fratres, sicut a quadraginta annis in vestra Ecclesia rationabiliter & pacifice noscitur observatum, vobis liberam concedimus facultatem. Sane & instrumento supradictorum Predecessorum nostrorum Lucii, Urbani, Gregorii, & Clementis, *accepimus, quod de voluntate bone memorie* Gerardi *quondam* Archiepiscopi Ravennatis, *deliberatione provida statuistis,* ut Ecclesia vestra

ſtra octo tantùm Canonicis ſit contenta, *cum ipſis facultates non ſuppetant, quibus plures valeant congrue ſuſtentari. Nos verò, qui bene acta cunctorum ex injuncto nobis officio debemus & volumus approbare, ad inſtar jam dictorum Anteceſſorum noſtrorum, conſtitutionem ipſam, ſicut a vobis Canonice facta eſt, & in autentico ejuſdem Archiepiſcopi continetur, ratam eſſe decernimus, & preſentis ſcripti paginâ communimus; niſi facultates ejuſdem Eccleſie contigerit ex proceſſu temporis ampliari, quod pluribus neceſſaria poſſent congruâ ſufficientiâ miniſtrare. Ad hec auctoritate Apoſtolica conſtituimus, ut nullus in Eccleſiam veſtram interdicti, aut in vos excommunicationis vinculi, ſuſpenſionis ſententiam ſine manifeſta & rationabili cauſsâ promulgare preſumat. Sententias quoque a bone memorie......* Mutinenſi Epiſcopo *ſub cauſa, que vertebatur inter vos & Presbiterum Stephanum, pro Eccleſia Sancti Jacobi de Aqualonga ſuper jure Parochiali, & a bone memorie* Theobaldo Ferrarienſi Epiſcopo, *ex delegatione* Lucii Papae, *ſuper queſtione, que inter vos &* Yſaac *quondam* Abbatem de Vangaditio *agebatur, Canonice latas, ſicut in eorum ſcriptis autenticis rationabiliter continetur, que executioni mandate ſunt, ratas habemus, & auctoritate Apoſtolica confirmamus. Sepulturam preterea illius Loci liberam eſſe decernimus, ut eorum devotioni & extreme voluntati, qui ſe illic ſepeliri deliberaverint, niſi fortè ſint excōmunicati vel interdicti ſint, nullus obſiſtat. Decernimus ergo, ut nulli omnium hominum liceat prefatam Eccleſiam temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, ſeu quibuſlibet vexationibus fatigare, ſed omnia integra conſerventur eorum, pro quorum gubernatione ac ſuſtentatione conceſſa ſunt, uſibus omnimodis profutura, ſalvâ Sedis Apoſtolice auctoritate, & Dieceſani Epiſcopi Canonicâ juſtitiâ. Si qua igitur in futurum Eccleſiaſtica, Seculariſve perſona, hanc noſtre conſtitutionis paginam ſciens, contra eam temere venire tentaverit, ſecundo tertiove commonita, niſi reatum ſuum dignâ ſatisfactione correxerit, poteſtatis honoriſque ſui dignitate careat, reamque ſe divino judicio exiſtere de perpetrata iniquitate cognoſcat, & a ſacratiſſimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti aliena fiat, atque in extremo examine divine ultioni ſubjaceat. Cunctis autem eidem loco ſua jura ſervantibus ſit pax Domini noſtri Jeſu Chriſti, quatenus & hìc fructum bone actionis percipiat, & apud diſtrictum Judicem premia eterne pacis inveniat. Amen, Amen, Amen.*

Ego Celeſtinus Catholice Eccleſie Epiſcopus *ſubſcripſi.*

Ego Albinus Albanenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Octavianus Hoſtienſis & Veletrenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Johannes Preneſtinus Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Petrus Portuenſis Epiſcopus ſubſcripſi.
Ego Pand. Baſilice XII. Apoſtolorum Presbyter Cardinalis ſubſcripſi.

Ego

Ego Petrus tituli Sancte Cecilie Presbyter Cardinalis subscripsi.

Ego Jordanus Presbyter Cardinalis Sancte Pudentiane Past. tituli subscripsi.

Ego Ugo Presbyter Cardinalis Sancti Martini tituli manu mea subscripsi.

Ego Sofridus tituli Sancte Praxedis Presbyter Cardinalis subscripsi.

Ego Bernardus Sancti Petri ad Vincula Presbyter Cardinalis subscripsi.

Ego Gra...... Sanctorum Cosme & Damiani Diaconus Cardinalis subscripsi.

Data Laterani per manum Centii Sancte..... in Orthea Diaconi Cardinalis, Domni Pape Camerarii, VII. Kalendas Maji, Indictione XIII. Incarnationis Dominice Anno MCXCV. Pontificatus verò Domni Celestini Pape Tertii Anno Quinto.

A Animadvertas velim, nunc apud multos Italicorum *Fratris* nomen paene sordere, itaut relegatum videatur intra Mendicantium Religiosorum claustra. Immo ne ibi quidem tutus est locus, quum *Patris*, non *Fratris*, titulum ea quoque gens cariorem habeat. At olim certum est, Monachos etiam Benedictinos *Fratrum* appellationem minime dedignatos fuisse: cujus rei innumera B prostant exempla, quae utique consonant *Fratris* seu *Fratrum* titulo, quo asseclas suos in Monastica sua Regula nuncupavit sanctissimus eorum Pater Benedictus. Sed & *Canonici* appellabantur *Fratres*, ut fidem facere possunt Historiae ac monumenta veteris aevi. Ego unum proferam, ubi de insigni Capitulo Canonicorum Vercellensium res est.

Friderici I. Romanorum Regis Diploma confirmantis jura ac privilegia omnia Canonicis Vercellensibus, Anno 1152.

C IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis.* Federicus *Dei gratia* Romanorum Rex Augustus. *Imperii nostri nos hortatur auctoritas, Ecclesiis per Regnum constitutis congruâ in Domino provisione consulere, earumque possessiones debitâ protectione fovere. Praesentibus igitur ac futuris dilectis fidelibus volumus esse cognitum, quod petitione carissimi Cancellarii nostri Arnoldi, & aliorum plurimorum Principum,* Canonicos Sancti Eusebii in Civitate Vercellensi *tam futuros quàm praesentes, cum omnibus suis possessionibus, in Regiam protectionem suscipimus, & praesentis Privilegii paginâ communimus. Quaecunque itaque in Privilegiis a nostris Praedecessoribus Regibus seu Imperatoribus eis collata contineri noscuntur, & quae largitione Regum, concessione Pontificum, seu quorumlibet fidelium oblatione memorati* Fratres *hactenus obtinuerunt, aut in posterum rationabiliter obtinere poterunt, praesenti*

senti paginâ confirmamus, ex quibus haec propriis duximus exprimenda vocabulis. Caresianam cum districtu, & omnibus publicis functionibus: utrumque Montanarium: Portum Sicidae, quo itur ad Bolgarum: quodcunque detinetur in Caresiana, tam in districtu, quàm alias publicas functiones: Caracetum cum omni integritate sua: Campalorcuum cum omnibus, quae ad dictas Praebendas pertinent cum omni integritate: & omnia, quae tenentur in Viverone tam in Castello, quàm in Villa, cum districtu, & omnibus Regalibus. Similiter tres partes de Portu Scriviae, cujus quarta pars est Sanctae Mariae: tres partes de Montegallano cum suis pertinentiis, cujus quarta pars similiter est Sanctae Mariae: quaecunque fidelium magna seu parva persona praedictis Ecclesiis aliqua contulerit; & si qua in aliis eisdem donis seu Villis Regalia contineri noscuntur, Regiâ eis auctoritate concedimus. Praeterea praescriptionem centum annorum praedictis Ecclesiis, quemadmodum & Episcopo, concedimus in perpetuum. Decernimus igitur, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, aut alia magna vel parva persona huic Privilegio temere contraire praesumat. Et ut haec omnia in perpetuum firma & inconvulsa permaneant, praesentem paginam Sigilli nostri impressione jussimus insigniri. Statuentes, ut nulla magna vel parva A *persona, vel Commune Civitatis, aliquando audeat ab utraque Ecclesia exactionem tollere. Quod si quis temere huic Privilegio contraire tentaverit, centum Libras auri Camerae nostrae persolvat. Testes fuere praesentes, quorum nomina subscripta cernuntur: Hartwiscus Bremensis Archiepiscopus, Geboardus Wirtziburgensis Episcopus, E-* B *berhardus Bambergensis Episcopus, Gunterius Spirensis Episcopus,* Dux Welpho, Henricus Dux Saxoniae, *Adelbertus & Conradus Marchiones Saxoniae, Odocharo Marchio de Stiria, Guido Comes de Biandrado, & alii plurimi.*

Signum Domini Federici Romanorum Regis invictissimi.

C *Ego Arnoldus vice Henrici Maguntini Archiepiscopi & Archicancellarii recognovi.*

Datum Wirzburg, XV. Calendas Novembris, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quinquagesimo Secundo, indictione XV. Regnante Federico Romanorum Rege glorioso., Anno verò Regni ejus Primo.

D

Nunc autem prodendum est, qua formula olim uterentur Clerici, quando in consortium Canonicorum recipiebantur. Eam mihi suppeditavit Archivum Capituli Canonicorum Arretii, ubi autographum vidi, & Eruditorum interest heic nunc evulgari.

Formula, qua Farulfus Presbyter offert se Capitulo Canonicorum Arretinorum, ad serviendum Ecclesiae secundùm Canonicam Regulam, Anno 1075.

I*N nomine Domini nostri Jesu Christi. Ego* Farolfus Presbyter *spontanea mea voluntate offero me ipsum Deo, & Ecclesiae Sancti Donati, &* E Jocundo Preposito atque Archidiacono secundùm Regulam Canonicam fideliter serviturum, pallio Altaris manibus involutum, *cum oblationibus mearum*

mearum rerum mobilium & immobilium, ita ut ab hac die non liceat mihi collum excutere a jugo Regule Canonice, sed magis ejusdem Regule statuta fideliter servare, & *Deo cum ceteris grato animo militare, ut cum ipsis premium eterne remunerationis ab illo recipiam, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat unus Deus in secula seculorum. Amen.*

Ego Farolfus Presbyter confirmavi & subscripsi.

Ego Jocundus Archidiaconus & Prepositus subscripsi.

Ego Azo Presbiter interfuit.

Insalutata dimittenda non sunt hujus Chartae verba: *Pallio Altaris manibus involutum.* In institutione Canonici, sive in oblatione sui facta a Clerico Canonicatum adepturo, idem plane factum est, quod in oblatione puerorum ad Monasteria fieri consuevit, uti infra videbis in Dissertatione LXV. *de Monasterior. Erection.* Nimirum *pueri* oblati a parentibus, ut in Monasterium reciperentur, *Pallâ Altaris involvebant manus:* simul que oblationis formula e scripto legebatur coram Abbate. Ejusmodi ritus mentio habetur in Regula Sancti Benedicti Cap. *66.* & nomine *Pallae*, sive *Pallii*, designatum puto velum illud sericeum, quod adhuc in sacris adhibetur, quum oblata ad Altare deferuntur, & quo oblata olim tegebantur. Nempe uti panis & vinum velamine illo contecta Deo offerebantur, ita & pueri in Monasteriis & Clerici in majoribus Ecclesiis. Neque tantùm in pueris offerendis servatus hic ritus, sed etiam quum veste Monastica induendus quisquam erat, & in Monachum recipiendus. In antiquo Rituali Monasterii Anianensis apud Martene de antiquis Monachor. Ritib. Lib. 1. Cap. 2. haec leguntur: *Adducatur in veste seculari ante Altare, praesente Abbate & conventu; & tunc ibi a parentibus offeratur Deo, & involvant manus ejus in Palla Altaris.* Puerorum verò oblatio ita describitur in MSto Codice Monasterii Farfensis apud eumdem Martene Lib. 5. Cap. 5. *Tunc veniat puer ante Altare, vel ad gradus, & detur in manus illius offertorium cum hostia & ampulla vini. Et unus de fratribus, cui Abbas jusserit, legat hanc schedulam: Ego Frater, ille; offero hunc Puerum nomine illius. cum oblatione in manu atque petitione, Altaris Palla ejus manus involutam, ad normam Sanctorum &c.* Pari modo in Codice MSto Monasterii Beccensis haec legimus: *Postquam obtulerit Cantor, offerat & Puer. Quo facto, recipiat Secretarius offertorium. Et parentes accedant, & involvant dextram manum pueri in Palla Altaris, & ita involutam tradant manibus Sacerdotis &c.* Quod tamen potissimùm in Charta nuper evulgata animadvertendum, illud est *cum oblationibus mearum rerum mobilium & immobilium.* Ergo non se tantùm, sed suas etiam fortunas novitii Canonici Deo offerebant, & in jus ac aerarium Ecclesiae transferebant, ut vitae communis contubernium deinde in Fratrum Collegio & Claustro ducerent. Hoc etiam a Monachis didicere Canonici, uti infra ostendam in Dissertatione LXVII. *De Modis acquirendi.* Praeterea Monachi sodales suos *Fratres* appellabant. Canonicos quoque *Fratrum* * nomenclaustrà saepe donatos invenias. Dixi, communem vitam, victum scilicet & habitationem fuisse Canonicis. Aberant ii tamen plerisque in locis a perfectâ vivendi for-

* legendum *nomenclaturâ*, seu *nomenclatione.*

formà, quam veri Monachi olim amplectebantur. Raro quippe sui patrimonii abdicatio plena, & fere nunquam germana Paupertatis professio, in Canonicorum coetibus obtinuit. Scilicet iis licuit, quamquam regularem societatem, unamque mensam ac tectum servarent, proprio patrimonio uti ac frui. Et fortasse ne Arretii quidem secus factum. Potuit enim offerri patrimonium, cujus tamen, dum vita comes foret, usufructus esset penes offerentem.

Verùm quid stabile, quid firmum in rebus humanis? Sanctissime instituta, amplissime propagata fuere Canonicorum Collegia, ita ut nulla Civitas ejusmodi ornamento, ac tam vivo disciplinae Ecclesiasticae exemplo careret. Sed quae natura in malum prona vel ipsos saepissime Monachos, quamquam rigidissimis legibus ad virtutem educatos, in ima dejecit, eadem Canonicos quoque in omnibus fere Urbibus a Virtutis semità avertit. Eoque faciliùs hos quàm Monachos ad vitia ac mores viris Deo sacratis indignos traxit, quo minus Canonici ad perfectam Monachorum vitam accedebant. Neque enim severae disciplinae se addixere Canonici, & absolutam Paupertatem, ut nuper dixi, minime profitebantur; & quamvis in claustro degentes, Seculum tamen omnino ejurasse nequaquam videbantur. Factus hinc locus avaritiae, factus & luxuriae: & sic sensim eo res deducta, ut deterior quàm Laicorum in nonnullis locis haberetur Canonicorum vita, eorumque claustra tandem inhospita redderentur. Accidit id potissimùm Saeculo Christi Undecimo, quo Presbyteros, Diaconos, & Subdiaconos multis in Urbibus, & praesertim Mediolani, invasit Nicolaitarum haeresis, & uxores Graeco more ducendi improbata semper in Occidente prurigo. Ut hunc morbum evellerent eodem Seculo Romani Pontifices Nicolaus II. Alexander II. Gregorius VII. aliique Praesules, nullum lapidem non moverunt. Neque frustra fuit eorum zelus; nam & repurgati fuere plerique mores Cleri, & rursus cum Ecclesiasticae continentiae voto restituta est multis in locis communis Canonicorum vita. Quid praestiterit in Urbe sua *Herimannus Episcopus Volaterranus*, e sequenti Charta Lector intelliget, quam authenticam vidi in Archivo Capituli Canonicorum Volaterris.

Constitutio Herimanni Episcopi Volaterrani in Synodo suae Dioecesis facta, ad restituendam vitam communem Canonicorum Ecclesiae suae, circiter Annum 1070.

Quoniam in istius Mundi statu nichil certum, nichil firmum cognoscamus, neque aliquid fidei, vel quicquam spei in illo esse videmus, sed omnia, quae in eo sunt, caduca esse & momentanea cernimus, nobis pro certo est necessarium, non solùm vitare, sed etiam fugere quicquid est anime contrarium, & illud appetere, quod est sibi salutiferum &c. Cujus amore, cujusque dilectione EGO HERIMANNUS, *licèt omnium Episcoporum infimus, Dei tamen nutu* Episcopus, *semper gubernor, quamquam cunctis hominibus sim nequior, & ultra quàm credi possit, sim peccator. Ob hoc verò ut mihi*

mihi subvenire divina dignetur gratia, commertium hujus sanctae Ecclesiae huc usque detestabile volo ad salubre & coeleste remedium transferre. Patet namque istius Ecclesiae Ordines, videlicet Archidiaconatum, Prepositurarn, & reliquos Ordines hactenus esse usurpatos, ac male fuisse dispositos. *Et idcirco, Deo opitulante, & istius Sinodalis Concilii conventu corroborante, Ordines predictos dispono ita manere, quatenus ad unum redeant, & generales habeantur. Quocumque enim tempore hujus sanctae Ecclesiae quilibet* Fratrum *ab isto migraverit Seculo, sua* Canonica, *que usque modò abusive & falso appellatur nomine, deinceps nuncupetur vero & proprio vocabulo, eum scilicet ut illi habeant Clerici, qui secundùm suam scientiam* hìc regulariter vivent, *donec alter hujuscemodi Clericus veniat*, qui cum ceteris Fratribus regulariter vivat. *Quis est umquam mortalium tam beatus, quàm ille, qui ad hoc nititur, ut celorum gaudia contemplari queat, Sanctorumque beatitudine perfrui valeat? Ad illam tantae claritatis felicitatem* EGO HERIMANNVS, *Dei gratia Episcopus pertingere cupio, si illius est voluntas, qui nostrarum mentium est inspector, nostrorumque secretorum cognitor. Fisus sum namque de illa nostri Redemptoris benigna promissione:* Peccator quacumque horâ conversus fuerit, vitâ vivet, & non morietur. *Propter ergo superne remunerationis beatitudinem, & propter animarum meorum Successorum Episcoporum salutem, communi consensu corroborante Sinodale Concilium, ad honorem hujus Sancte Eccle§e* EGO HERIMANNVS DEI GRATIA EPISCOPVS statuo & confirmo Ordines prefatos Clericis his regulariter degentibus habituros. *Hoc tamen illa ratione assero, quod postquam aliquis istorum* Fratrum *ex isto obierit Seculo, nulla alia adhibeatur sententia*, nisi ut Fratres in isto loco Canonice viventes, Ordines jam memoratos habeant communes, *donec reperiantur Clerici Deum timentes, quibus participentur spiritualiter. Sive* Ordines *hoc est* Canonica, Archidiaconatura, Prepositura, *& ceterorum Aeclesiasticorum Ordinum misteria, qui fuerint eorum*, qui stare videntur Seculariter, *sive eorum*, cernuntur vivere Regulariter, Fratribus tamen accidant Canonice degentibus. *Curtem enim Sanctae Agathae Virginis cum omnibus pertinentiis suis infra & extra se habentibus, simili modo supra dictis* Fratribus *concedimus. Curtem Sancti Octabiani cum omnibus sibi pertinentiis, & vineam decurrente cum laboratoribus, qui eam laborare debent, quae* Fratribus regulariter viventibus *sunt concessa a ceteris* Fratribus, *eos habere laudamus. Insuper omnia, quae illis data sunt, vel in antea danda sunt, seu conquirenda sunt, eos tenere confirmamus. Si quis verò fraude maligna imbutus, vel felle diabolico fuerit infectus, tale dans consilium, quod istud salubre constitutum removeatur, vel aliter commutetur, nisi ut supra dictum est, Auctoritate Apostolorum Petri & Pauli, & ex potestate mihi a Deo concessa, illum segrego a Fidelium consortio, illum separo a sanctae Ecclesiae gremio, illum damno, maledico, & excommunico &c.*

EGO HERIMANNVS DEI GRATIA EPISCOPVS *confirmavi & subscripsi.*

EGO WGO ARCHIDIACONVS CONFIRMAVI MANV MEA ME SVBSCRIPSI.

Ego Farulfo Archipresbiter confirmavi & subscripsi.

Ego

Ego Petrus Presbiter confirmavi & subscripsi.
Ego Azzo Diaconus & Canonicus subscripsi.
Ego Adelmus Diaconus subscripsi.
Ego Albertus Diaconus subscripsi.
Ego Andreas Diaconus subscripsi.
Ego Drudo Prepositus subscripsi.
Ego Christianus Presbiter subscripsi.
Hego Einricus Cantor subscripsi.

A Nunc ejusdem calamitatis exemplum alterum proferre juvat, ut palam fiat, quid Arretino Clero olim contigerit, ex cujus fortuna reliquarum paene Urbium infelicem statum metiri facile possis. Monumentum autem, quod nunc editurus sum, multiplici consideratione dignum, ego olim ex antiqua pergamena descripsi adservata in Archivo Canonicorum Arretii. B

Enarratio eorum, quae perverse gesta sunt a Custodibus Ecclesiarum Sancti Stephani & Sancti Donati, in Civitate Arretina, & quomodo Canonici tandem eas Ecclesias acquisierunt. Scripta circiter Annum 1092. (a)

IN *nomine Sancte, & individue Trinitatis. Regnante* (b) Lodovico filio prioris Caroli *factus est Conventus Synodi, eo precipiente, in loco, qui dicitur Aquisgrani; multisque praeceptis ab eo rite compositis, praeceptum prae omnibus hoc salutiferum statuit,* precipiens cunctis congregatis Episcopis, (c) ut omnes darent studium Canonicam construendi. *Filius autem ejus* Lotharius *post mortem illius, Patrem secutus, per Regnum transiens,* non (d) inveniens Ecclesias Episco- C pales ordinatas cum Canonica Congregatione, *sicut ipse & Pater ejus praeceperat, condoluit. Veniensque Aritium, & causâ orationis ad Sanctum Donatum, non reperiens, quod praeceperat, contra* Episcopum (e) *illius Ecclesiae, nomine* Petrum, *est indignatus quamplurimum.* Iterum praemonuit Episcopos, praecipue (f) ipsum Petrum Antistitem Aretinum, per se & D (g) suos Optimates, ut praeceptis suis & Patris (h) obedirent. *Ipse autem Dei famulus Petrus* (i) *obedivit, & eam*

(*a*) Enarrationem hanc, quae *monumentum* (ut Clar. Muratorius heic ait) *multiplici* quidem est *consideratione dignum*, pluribus in locis amanuensium, sive typographorum oscitantiâ, vitiatam quum suspicatus fuerim, utpote quam sensu integro carentem aliquando repererim, ibique nomen *Gelasii* Episcopi Aretini corruptum appareat, notaeque numericae ad rationis supputationem male reddantur; Pergamenam ego heic in Archivo Cathedralis Aretinae Capituli adservatam, mihi duxi consulendam, cumque illâ diligenti oculari curiositate impressum exemplum istud censui conferendum. Quo ex labore quae assequutus fuerim Eruditi ad calcem paginarum novae hujus Editionis invenient Alphabeti characteribus notata, ut ab nonnullis, quae Muratorius ipse corrigenda duxit *asteriscis* distincta, dignoscantur. Haec autem non censurandi libidini, sed Veritatis, & accuratioris emendationis in me studio velim tribuatur omnino.
(*b*) Lodoico
(*c*) ut unusquisque eorum daret
(*d*) invenit
(*e*) *ipsius*
(*f*) & ipsum
(*g*) per suos
(*h*) oboedirent.
(*i*) *oboedivit*,

& eam construxit. Congregatione ab eo factâ aliquanta bona ibi concessit. Insuper & (a) *quatuor manuales personas ad serviendum dedit, scilicet Pistorem, Cocum,* (b) *Lavandarum, & Bisulcum, sicut in suo scripto continetur. Deinde* (c) *auctâ famâ* illius Congregationis communiter viventis, *per multa loca terrarum* (d), *a bonis hominibus ibi bona Mundi plurima sunt concessa. Denique* Ugo Rex *cum Lothario* filio suo, *ob devotionem ad Corpus Sancti Donati veniens, talibus auditis, magna praedia contulit* ipsis Canonicis, *sicut in Praeceptis ejus scripta sunt,* (e) *ut inopiâ procul ab eis remotâ in Dei & Sancti Donati* talis Congregatio *maneret semper servitio constituta, & ut perpetuum Regem exorarent cotidie pro* (f) *incolumitate Regni & pro eorum salute.* Plurima post tempora evoluta, exardescente Diaboli nequitiâ, Canonicorum talis Congregatio, & Ecclesiae Officia diu fuerunt dispersa. *Et hoc evenit pro Episcoporum desidia, & pro Rectorum negligentia,* (g) *ac pravorum hominum cupiditate, qui eis abstulerant, unde tunc usque vixerant. Sicque permansit* (h) *paene mortua usque ad* Helperti *digni* Pastoris *religiosam* (i) *prudentiam. Eo quidem praesidente in Ecclesia praedicta, cum maximo labore reaedificavit Ecclesiam Sanctae Mariae. Et veniente ibi Romano Pontifice, cum maximo honore ac desiderio consecrare eam ab eo fecit.* Insuper etiam Canonicam reaedificavit, & Clericos, quantos potuit, ad communem vitam congregavit, aliquando precibus, aliquando minis, & quasi bonus pater ad fraternam societatem constituit. *Qui etiam, quae erant suae utilitatis, plurima bona eis concessit. Inter haec & quartam partem Ecclesiae, quae Antecessores sui sibi reservaverant, sine refragatione donavit, sicut in Privilegio suo invenitur. Insuper etiam,* (k) Otto Imperator *cum transiret per Tusciam, deveniens ad Corpus Sancti Donati causâ orationis,* conduxit suos Canonicos, quos ordinaverat, *ante Imperatorem, & Praeceptum ab eo* (l) *accepit de omnibus, quae ad illos pertinebant, vel quaecumque adquisituri erant, sicut legitur in ipso Praecepto. Et plurima* (*) *quae fuerunt praedicta* (m) *priscis temporibus*, ex antiqua Canonica, *cum adjutorio suo, & Imperatoris receperunt.*

Sed ut retro redeamus, ne Episcopi antecessores praedicti Helperti Praesulis ex toto viderentur esse gregum suorum dispersores, quartam partem omnium obligationum (**) *Ecclesiae propria manu retinuerunt; tres* (n) *alias partes* Praesbyteris & Clericis, (o) quos con-

(*a*) *quattuor*, semper heic legas.
(*b*) *Lavanderium*.
(*c*) *tanta*
(*d*) *cognita*,
(*e*) lego *quorum* pro *ut*
(*f*) *incolomitate*
(*g*) *ac pro pravorum*
(*h*) *pene*
(*i*) *providentiam.*
(*k*) *cum* Otto Imperator *transiret*
(*l*) *acceperit*
(*) Legendum puto *quae perdita fuerunt*.
(*m*) *prissris*
(**) Scribe: *oblationum*.
(*n*) *tres partes alias*
(*o*) quas constituerant in ipsa Ecclesia,

continuerant in ipsa Ecclesia, *cum aliis beneficiis dederant. De tribus ipsis partibus quatuor partes factae sunt. Tali pacto & tenore illis* Clericis *hoc beneficium ab Episcopis fuit concessum, ut Ecclesiae pavimenta mundarent, ac lampadas accenderent, & studerent, & Campanas horis competentibus sonarent, atque Ecclesiae januas cum omni ejus thesauro vicissim custodirent, & pro Ecclesiae custodia cum suspenso somno noctibus singulis requiescerent. Ita factum est, ut pro tali beneficio ipsis concesso divites effecti, mulieres conduxerunt, filiosque ex eis generaverunt, & dehinc* (a) *Ecclesiam in se diviserunt, sicut in antea dicetur. Sed quoniam solitum est, ut divitiae homines in superbiam elevent,* (b) *pro quo beneficium habuerant, dedignabantur studere. Illis autem curam Ecclesiae male tractantibus, contra eos clamor Populi exarsit. Tunc illi pro pavore ejus Ecclesiae tunc Episcopi, atque Populi, inito consilio, quendam Monachum* (c) *aquisiverunt, ut eorum vice Ecclesiae deserviret, & omnia, quae necessaria* (d) *erant, ibi studeret. Et hoc constituerunt, ut pro beneficio tempore messis & vindemiae* (e) *ei sexdecim Sextaria de grano similiter & de vino pro* (f) *unaquaque parte, & de offertione,* (g) *sicut videretur. Diebus verò festis, vel Letaniis, vel*

A *si aliquo modo oblatio* (h) *aderat,* (*) *mittebatur unusquisque illorum servum vel mercenarium, aut ipse per se, ad* (i) *ea requirenda. Tunc fiebant furta, rapinae, rixae, garritiones, & divisiones, ita ut multoties unum panem per quatuor partes dividerent, & candelam* (k) *simul cum altercatione. Praedicto Custode post parvum tem-*
B *pus mortuo, vice illius intromiserunt* (l) *Ursum Presbyterum, qui Torellus vocabatur, cum supradicto beneficio. Ille autem Presbyter inscius, nec campanas noverat sonare horis Matutinalibus, nec per horas constitutas diei, neque hoc facere in Ecclesia, quod decebat. Inter haec fames in Comitatu Castellano maxima orta est. Quidam Presbyter, no-*
C *mine Teuzo inde veniens, ejecto supradicto Custode Torello a Presbyteris & . . . . .* (m) *esse per se debuerant, in Ecclesia Custos factus est. Hic namque Presbyter justus, bonus, & studiosus in officio erat. Inspirante autem Domino, quamplures homines ex Aritio* (n) *Hierosolymam perrexerunt. Ipse Presbyter Teuzo cum eis perrexit. Tunc ipsi Cu-*
D *stodes, non habentes alium, remiserunt eundem Ursum Presbyterum. Reverso itaque Teuzone Presbytero ex* (o) *Hierosolymis propter suam bonam conversationem* Canonicus *factus est. Igitur supradictus Ursus* (p) *nihil sciebat facere, sicut*

(*a*) *Aecclesiam inter se*
(*b*) *per quod*
(*c*) *adquisiverunt,*
(*d*) *ibi erant, studeret.*
(*e*) *darent ei sedecim*
(*f*) *quarta parte,*
(*g*) *sicut tunc videretur.*
(*h*) *adherat,*
(*) Scribendum: *mittebat unusquisque illorum*, idest Canonicorum &c.
(*i*) *eam requirendam,*
(*k*) *similiter*
(*l*) *Presbiterum Ursum*
(*m*) . . . . . *todes*
(*n*) *Hierosolimam*
(*o*) *Hierosolimis*
(*p*) *nichil*

(a) *sicut prius. Hinc omnis Populus per* A *Custodum summissionem* Episcopum Teodaldum, *qui tunc temporis erat, imploraverunt, ut eundem* (b) *Teuzonem ad Ecclesiae custodiam reverti juberet. Quia* Canonicus *factus erat* Canonici *talia facere non consentiebant. Ad ultimum tamen propter Episcopi jussionem & Populi obsecrationem consenserunt. Sed & hoc toto Anno contradi-* B *xerunt, ne cum eis comederet, ne deveniret in malam consuetudinem. Tunc praedicti Custodes super* Canonicam *se vindicabant in praedis, & quae facere poterant. Inde etiam* (c) *post Populi obsecrationem, ejusdem Episcopi & Populi statutum est, ut ipse Teuzo Presbyter in Ecclesia ebdomadam Missarum, sicut* (d) Canonici Presbyteri *face-* C *ret, & ebdomadam Coquinae similiter,* (e) *& Custodis officia impleret. Sicut permissum est ei tantùm comedere. Adquisito autem cibo, abstulerunt supradicti Custodes medietatem de grano, quod soliti erant dare. Quo mortuo,* (f) *intromiserunt Johannem Turphum, Nepotem illius, quem secum duxerat* (g) *ac nutrierat. Deinde maxima concertatio* D *inter* Canonicos *& ipsos Custodes iterum exorta est de victu ipsius. Custodes sicut Avunculum, illum facere volebant, sed omni nisu* Canonici *repugnabant. Hoc autem* (h) Canonicis *opponebant, quod quartam partem tunc haberent de Ecclesiae oblatione.* Canonici *econtra talia respondebant:* Quando Elpertus Episcopus suique antecessores quartam partem manu sua habebant, quam postea ipsi nobis concesserunt, Custodes victum ab eis non requirebant. Insuper beneficium aliud vobis est concessum pro Ecclesiae Custodia. *Denique praedictus Johannes Turphus, eo quod victum non habebat* (i) *aliqua parte, nec campanas sonabat, saepius per tres dies vel quatuor, vel plures. Illi interim causam* Canonicorum, *ubicumque poterat, male tractabant. Interea* Episcopus Immo, (k) *quia tunc temporis fuerat partim clamor Populi, partim mala voluntate atque virtute, & quia Ecclesiae injuriam non valens sustinere, in Claustrum veniens cum Populo* (l) *maximâ altercatione; hoc inter* Canonicos *& Custodes diffinitum est, ut per cotidianos dies unam coppam de vino, & unum panem* Canonici *Custodi illi darent ad fenestram Coquinae: Dominicis, &* (m) *Festis diebus ad Tertiam cum eis pranderet. Revertente tempore messis & vindemiae, Custodes supradicti Vicario suo, quod soliti erant dare de vino & grano, aut non dabant, vel si eorum aliquis dabat, alius non dabat; vel si forte dabant, cum maxima importunitate praebebant. Quando autem non accipiebat, nec campanas sonabat, nec quae erant in Ecclesiâ facienda faciebat. Talia passa est Ecclesia, usque dum ad Canonicos devenerat, & cetera alia mala, quae Deo juvante dicentur* (n) *ad memoriam.*

(*a*) *sicuti prius.*
(*b*) *Teozonem ad custodiam Ecclesiae*
(*c*) *post per obsecrationem ejusdem Episcopi & Populi statutum est,*
(*d*) Canonaci
(*e*) *Canonici, & Custodis Officia*
(*f*) *intronizaverunt*
(*g*) *& nutrierat. Dehinc*
(*h*) Canonacis
(*i*) *ab aliqua*
(*k*) *qui*
(*l*) *post maximam altercationem;*
(*m*) *Festivis*
(*n*) *ob memoriam.*

Superius diximus, quia Custodes illi filios generaverunt. Nunc dicendum est, qui fuerint, & quomodo Ecclesiam inter se diviserint. Fuit quidam Presbyter Petrus, qui a loco, De Nuce vocabatur, qui plures filios habuit, sicut alii Custodes. Sed nolumus dicere, nisi de illis, qui Ecclesiam habuerunt. De Petro Presbytero geniti sunt Presbyter Salomon, & Andreas Clericus. Qui Presbyter Salomon habuit quartam partem ex quatuor supradictis partibus, quam diviserunt inter se Filii sui & Nepotes. De Salomone illo geniti sunt Leo Laicus & Sizzo Clericus. De Leone genitus est Bonicus. Bonicus in senectute sua factus est Canonicus. *Partem suam ipsis* Canonicis *concessit. Ex Sigizone genitus est Ungarinus Laicus. De Ungarino geniti sunt Teuzo Clericus, & Raginerius, & Salomon Laici, qui simul partes suas dederunt* Canonicis *pro uno modiore de terra in* (a) *Agare in comcambio, quod dedit Paganus filius Suppi de Montercle pro anima filii sui* (b) *Guberti. Andreas Clericus frater Salomonis Presbyteri habuit aliam quartam partem, quam diviserunt Filii ejus, & Nepotes. De Andrea geniti sunt Blancus Clericus & Mannulus Laicus. De Blanco geniti sunt* (c) *Ucellittolus, & Guidolus Laici.* (d) *Ucellittolus judicavit medietatem suae partis* Canonicis *pro*

A *anima sua, & accepit decem Solidos pro altera medietate. Widolus accepit viginti solidos pro sua parte. De Mannulo geniti sunt* (e) *Priccus & Pincus. De* (f) *Bicco geniti sunt Widolus Clericus & Bertus &* (g) *Mincus. Widolus accepit pretium quatuor Solidorum pro sua parte. Bertus &* (h) *Mincus vendiderunt partem suam* (i) *Picuccio*

B *Medico. Moriente* (k) *Picuccio Medico judicavit Canonicis* (l) *Solidis viginti. Post mortem* (m) *ejus filius Helias non habens unde daret, dedit suam partem Ecclesiae. De Pinco geniti sunt Japhus & Guidolus Laici, & Bonattus Clericus. Japhus pro* (n) *sua parte accepit quatuor Solidos a* Canonicis. *Partem Guidonis & Bonatti*

C *Presbyteri habuerunt pro anima ipsius Bonatti Presbyteri. Leo quidam Presbiter fuit, qui habuit filios Pecionem, & Johannem Presbyterum, Canem dictum, propter iracundiam, qui habuit quartam partem de Ecclesia. Qui Presbyter Johannes genuit filium Johannem Blancum Laicum. Johannes Blanchus non habuit filium, sed filias. Una ex*

D *illis, quae Cara vocabatur, dedit suam partem de Ecclesia Sanctae Mariae, & dedit eam in conjugium Signorello filio Aritii: ex qua natus est Ugolinus, quem pater & mater* (o) *fecere* Canonicum, *& pro ipso in* Canonicam *dederunt ipsam Ecclesiam. De Pecione geniti*

(a) *Agaze*
(b) *Guiberti.*
(c) *Ucellittus,*
(d) *Ucellittus*
(e) *Briccus & Pincus.*
(f) *Bricco*
(g) *Mincius.*
(h) *Mincius*
(i) *Picucio*
(k) *Picucio*
(l) *viginti Solidos.*
(m) *filius ejus Helias*
(n) *parte sua*
(o) *fecerunt*

niti sunt Martinus & Johannes (a) *Clerici. De Martino genitus est Cunizellus Clericus. De Cunizello genitus est Brittolus, & Bosolus Laici. De* (b) *Britolo* (c) *genitus est Gunigildolus, & Guiducius Laici. De Johanne Peci geniti sunt Johannes Clericus, & Rodulfus, & Boso Laici. Suprascriptus Johannes Blancus dedit suam partem de Altario Sancti Stephani nepotibus suis supradictis, scilicet Cunizoni Clerico, & Johanni Clerico, & Rodulfo, & Bosoni Laicis fratribus. Praedicto Johanne Clerico moriente, judicavit Canonicis viginti Solidos. Fratres ejus Boso & Rodulfus pro ipsis Solidis dederunt partes suas de Altario Sancti Stephani* Canonicis. *Cunizellus Clericus judicavit* Canonicis *medietatem suae partis ejusdem Altaris. Pro alia medietate filius ejus* (d) *Bosus & nepotes sui, filii Brittoli, acceperunt duodecim Solidos ab ipsis. Johannes Presbyter filius* (e) *Atti genuit filium Gerardum Presbyterum, qui habuit aliam quartam partem. Idem* (f) *Gerardus Laicus, qui Gerardus habuit filios & filias. Unam quidem ex eis nomine Antilia dedit in conjugium Ubaldulo filio Gerardi* (g) *Furchi de Monte Pupe. Postea ipse* (h) *Ubaldus dedit socero suo unum modiorem de terra in loco, qui dicitur Ropone, & in Scarniceto, pro ipsa parte Ecclesiae, & misit fratrem suum Ugolinum cum ipsa in* Canonicam.

A

Hactenus quae mala in Ecclesia Sancti Stephani (i) *perpetrata, & qualiter ad* Canonicos *devenerit, sub brevitate memoravimus. Nunc juvante Domino* (k) *quid in Ecclesia Sancti Donati gestum fuerit, antequam ad* Canonicos *deveniret, ad memoriam nostris posteris relinquemus. Ex eo tempore, quo* (l) Belasius Praesul, *qui Oratorium Sancti Donati parvum aedificavit, sic autem permansit per plurimum tempus usque ad* Albertum hujus Ecclesiae Episcopum. *Denique ipse secutus Antecessorem suum* Helpertum, *qui Ecclesiam Sanctae Mariae a fundamentis renovaverat, sic & iste a fundamentis Ecclesiam construxit Sancti Donati, eamque ad medietatem deduxit. Sed preventus morte, successor* (m) *quidam* Teodaldus *perfecit. Usque ad horum tempora ordinarii Clerici celebrabant omnia sacra* (n) *misteria in Ecclesia Sancti Stephani, ubi manet Sedes* (o) *Episcopi. Consecratâ verò Ecclesiâ ipsâ a Teodaldo Praesule cum maximo honore, ab eo constitutum est,* ut Canonici (p) manentes in praedicta Canonica a die Consecrationis usque in Coena Domini, majora Officia ibidem peragerent propter honorem Sancti Corporis, minora quoque in Ecclesia,

B C D

(a) *Laici.*
(b) *Brittolo*
(c) *geniti sunt Guinigildolus, &*
(d) *Bosolus*
(e) *Ati*
(f) *genuit Mascarum Clericum, de Mascaro genitus est Gerardus Laicus, qui*
(g) *Fuski*
(h) *Ubaldulus*
(i) *sunt perpetrata,*
(k) *nostro quid*
(l) Gelasius
(m) *quidem*
(n) *mysteria*
(o) *Episcopii.*
(p) in praedicta Canonica manentes

clesia, ubi est Sedes Episcopalis. *A Coena Domini usque ad Consecrationis Anniversarium propter honorem* (a) *Episcopi, faciant majora & minora in Ecclesia Sancti Donati. Sed quia superius diximus, quomodo Praesules posuerunt Custodes in Ecclesia Sancti Stephani, & quomodo suam custodiam ad desidiam & ad suam utilitatem conduxerunt; nunc conscribendum similiter est de Sancti Donati Custodibus. Fuit quidam Presbyter Monachus, nomine Petrus, cui datae sunt a Praesulibus tres partes oblationis Ecclesiae cum alio beneficio, propter illius Ecclesiae custodiam: quartam verò sic de ipsa* (b) *Ecclesia, ... & de aliâ retinuerunt* (c) *propria manu, quam etiam* (d) *superius scriptus Helpertus Episcopus dedit* Canonicis. *De Petro Monacho genitus est Martinus Clericus, qui vice sua adhibuit Vicarium. Eo defuncto,* (e) *sigillatim constituit alios, ut facerent Ecclesiae necessaria, adjuncto beneficio de ipsa tantùm oblatione, sicut & inter eos complacuit. Igitur propter abundantiam oblationis unus ex Servis ipsius semper morabatur cum ipsis. De Martino genitus est Cucius. Cujus temporibus* (f) *translatum est Corpus beati Donati, & Ecclesia ipsius consecrata, factaque ibi sunt plurima Miracula meritis beati Donati, quae nec valent cujusquam linguâ enumerari. Propterea concurrit tota Tuscia cum infinitis oblationibus, ad ejus impetranda suffragia. Tunc quasi pro Custodia omnes Servi &* (g) *Mercenarii praedicti Cucii altare circumdabant* (h). *Demum cupiditas insatiabilis, quae nec in* (i) *quopiam expleri valet, talia facere poene totum Populum circa Ecclesiam stantem commovit. In tantum quippe talis malitia rapinae crevit, ut multoties illis trahentibus aliquid cum intentione, Altare totum discoperirent. Sic consuetudo mala aucta est, adeo ut rustici & feminae, ob devotionem ibi venientes, depraedabantur; & volentes se adjuvare, caedebantur, &, quod nequius est, vulnerabantur, & sanguis ante Altare effundebatur. Ministri verò Ecclesiae circa Altare opponebant artificium lignorum cum firmis trabibus, sed semper a raptoribus fuerat exterminatum.* (k) *Heu heu, quanta mala non solùm ante Altare, sed per totam Ecclesiam, & per totum Mercatum fuerant tunc temporis perpetrata! Insuper etiam rustici, qui suis saccis frumentum cujuslibet generis deferebant, si non poterant auferri, saccos eorum cultellis scindebant. Sic & adhuc nostris oculis cernimus.* (l) *Unde etiam bella saepius orta sunt. Episcopi, qui tunc erant, venientes in Ecclesiam, si quos poterant invenire raptores, flagellis caedebant; illisque recedentibus pejora fiebant. Nec hoc solùm autem, sed qui videbantur adjuvare, ut melius rapere posset ac* (m) *fugere,*

(a) *Episcopii, ibi*
(b) *Ecclesia, quomodo & de aliâ*
(c) *propia*
(d) *suprascriptus*
(e) *singillatim*
(f) *quia translatum est Sanctum Corpus*
(g) *Mercennarii*
(h) *nec cessabant furare & rapere queque poterant. Simili que modo servi vel Mercennarii aliorum Custodum in altera Ecclesia faciebant. Demum &c.*
(i) *in quoquam expleri*
(k) *Eu eu,*
(l) *Unde etiam &*
(m) *furare,*

gere, pro sacco retinendo, ad oblationem annualiter Tortam cum gallinis, & tres vel quatuor Solidos, sicut adquisitum sibi videbatur, deserebat suo Domino Custodi. Cetera Altaria, quae erant infra Ecclesiam, supradictus Cucius quaedam vendidit, & quaedam donavit Laicis. Altare scilicet Sancti Johannis Baptistae dedit (a) *Brigiclo Aquatico, & Ildibrando filio Petri. Sancti Petri Altare dedit filiis* (b) *Brichi. Altare Sanctae Luciae dedit Gizoni* (c) *Teuzorum, & Letanias de Gropina.*

A

Canonici *autem videntes* (d) *tanta mala, & quia eorum pars quarta ad nichilum devenerat, consilio cum Cucio facto, dederunt sibi unum Mansum, & quemdam modiorem de terra juxta Civitatem pro unaquaque parte. Aliam etenim* (e) *quartam partem antiquitus habebant ab Episcopo Helperto concessam. Convento* cum Canonicis *facto, spontanee in manu* Episcopi Immonis *ipsam tantùm quartam partem refutavit. Idem Episcopus Immo acceptis viginti Libris denariorum Lucensium a* Canonicis, *facto Privilegio, concessit eam ipsis. Hucusque in scriptis invenimus: & quae ab idoneis testibus didicimus, & quae ex parte vidimus, brevi stilo tradidimus. Nunc mala, quae Ecclesia inde* (f) *cotidie patiebatur, scribenda curabimus. Mos erat, ut quandocumque Letaniae veniebant ad Sanctum Donatum causâ orationis, audiebant Missam ad Altare Sancti Stephani, & omnes candelas accensas Cucius habere solitus erat. De ipsis candelis regebat Ecclesiam per omnes Matutinas horas a Festivitate Sancti Donati usque ad Festivitatem Sancti Stephani. Mensura cotidianae Candelae erat a cubito usque ad pollicis summitatem, & accendebantur Matutino* (g) *inhoante. In festivis diebus augebatur mensura. In festivitate Sancti Stephani non est solitum in Civitate Missa cantari, donec finiatur Euangelium in Episcopali Ecclesia Sancti Stephani. Et hoc ad majorem Missam omnes Cives sunt soliti venire, & propter honorem & devotionem, ac magnas Candelas ibi offerre. Similiter & in Domini Resurrectione. De praedictis Candelis Sancti Stephani regebatur Ecclesia usque ad Resurrectionem Domini. Cum Candelis etiam de Resurrectione usque ad festivitatem Sancti Donati. Mortuo verò supradicto Cucio, filius ejus Raginaldus paternum suscepit dominium. Oblatione praefatae Ecclesiae parumper deficiente, moreque rapinarum nec decrescente, Raginaldus Cucii filius, quod beneficium paternum, ut consuetudo erat, non haberet, multoties Candelas, & corrigias linguis Campanarum non dabat, nec funes, & quidquid Ecclesiae* (h) *competebat, nec faciebat, nec suis subjectis* (i) *Custodibus facere videbat.* Episcopus *igitur* Constantinus, *qui eo tempore Aretinae Ecclesiae residebat, cum omni conventu Clericorum & Laicorum, ex praedicta causa, Raginaldum in* (k) *praesentiam jussit assisti.*

B

C

D

(*a*) *Brigulo Aquaticio,*
(*b*) *Bricki.*
(*c*) *Teuzi,*
(*d*) *predicta mala, & quia pars eorum quarta*
(*e*) *quartam antiquitus*
(*f*) *cottidie;* sic semper scribitur heic.
(*g*) *inchoante.*
(*h*) *competebatur,*
(*i*) *Custodibus facere jubebat.*
(*k*) *praesentiarum*

assisti. (a) *Interrogatus illico est: Cum ipse Raginaldus Ecclesiae beneficium haberet, cur eam non studiose, & ut solitum erat, regeret? Responsum ab eo est:* Custodes Sancti Stephani, & alii homines, quae mea & (b) Ecclesiae sunt, tollunt: regere ea idcirco non possum. *Tunc* (c) *Raginaldo, consilio accepto a suis fidelibus & amicis, & quia ingeniosus erat, reputans qualiter sibi prodesset, &* (d) *Ecclesiae decus auferret, hoc visum sibi melius* (e) *esse, ut Candelas praedictas in manu Episcopi refutaret, exceptis duodecim optimis Candelis sibi retentis in Festivitate Sancti Stephani, & similiter duodecim in Resurrectione Domini, sicque completum est. Post idem Raginaldus, acceptis viginti Solidis,* Canonicis *tradidit eas.*

Videns interea Raginaldus oblationem Ecclesiae deficere, (f) *cotidie timens in* (g) *horrendum Dei judicium incidere, & quod sibi parum prodesset, & quia verecundiam inde multoties passus esset: accepto & invento salubri consilio, suam Custodiam, & partem Ecclesiae, coram Clero & Populo in manu Episcopi refutavit, acceptis inde a* Canonicis *Libris quadraginta quinque ex Lucensibus denariis.*

Tunc praefatus Episcopus Privilegio facto, eam Canonicis *concessit* (*) *eo tempore, ut* Canonici *semper in Coena Domini Oleum pro Chrisma, & Oleum pro Exorcismis, & Oleum pro Infirmis darent, & Lampadam ardentem omne nocte ante Altare Sancti Donati, & corrigias* (h) *Campanarum & funes ad Campanas minores sonandas, & cerae viginti Libras similiter, quam Raginaldus sibi consueverat dare. Postea Episcopus acceptis a* Canonicis *quatuor Libris denariorum Lucensium, per scriptum praedictam ceram illis concessit, quatuor Libris propter Missas, quas ipse Episcopus Gerardo Primicerio dederat. Deinde Canonicis decem Solidos Primicerio dantibus, illis concessit suam partem cerae. Revertente autem Berardo Clerico filio ipsius Raginaldi de Scholis, coepit ex hoc indignari, & infringere factum patris voluit. Dicebat se ab Episcopo investitum de eadem Ecclesia, quando est factus Clericus.* Canonici *autem videntes astutiam Berardi, & calliditatem Raginaldi, pro pace adjunxerunt eis decem Libras Lucensium denariorum. Iterumque ab patre & ipso filio* (i) *receptum scriptum, cum omni definitione Ecclesiae, & de aliis causis, quibus contra eos agere videbantur, sicut in eorum scripto legitur. Sed & ipsi* Canonici *omnia cum pace habere volentes, adquisierunt Altaria, quae erant in ea Ecclesia, a nepotibus Briguli & Ildebrandi, quorum* (**) *Avibus Cuccius dederat, & a* (k) *Guiniguldo filio Giti Teuzi. Ildebrando filio Cani, nepoti Ildebrandi pro sua parte Altaris Sancti Johannis, dederunt octo Solidos. Filius Rusticelli consobrinus illius suam par-*

(a) *Interrogatum*
(b) & quae Ecclesiae.
(c) *Raginaldus,*
(d) *Ecclesiae dedecus*
(e) *est*
(f) *cottidie*
(g) *orrendum*
(*) Scribendum *eo tenore, ut*
(h) *linguis Campanarum*
(i) *receperunt*
(**) Pro *Avis*
(k) *Guinigildo*

partem ejusdem Altaris dedit ipsis Canonicis pro anima sui patris. Nepotibus Briguli Teuderico & Bosoni dederunt sexdecim Solidos. (a) In Altare Sanctae Luciae, & Letanias de Gropina dederunt (b) Guinigildo sexdecim Solidos.

Nunc de Confessione, quam praetermisimus, quae est sub Altare Sanctae Mariae, prout Dominus donaverit, veritatem dicamus. Denique sicut praefati sumus, praedicti Pontifices tres partes de Altare Confessionis similiter Clericis dederunt. Idem Gebizoni Presbytero filio Peci, & Bosoni Clerico filio Ropulti, quem secum Elpertus Episcopus conduxit, & Viventio Clerico filio Johannis Ati. (c) Vebiro Presbyter non habens filium, sed filias, unam ex illis Teuza nomine (d) Grifoni Notario in domo sua in conjugium dedit cum sua parte illius Altaris, & cum omnibus terris suis. Ex qua natus est Ildibrandus, qui accipiens quindecim Solidos, dedit eam Canonicis. De Bosone geniti sunt Guidolus, & Carellus. Guidolus adquisivit partem fratris, & post utrasque dedit Canonicis pro anima sua. (e) Tamen recepit inde vestimentum bambacinum. Viventius Clericus, & Signorellus fratres non habentes filios, reliquerunt partem illius Altaris & omnia sua nepotibus suis filiis fratris sui Teozonis, scilicet Bosoni & Jocundo, qui fuit Archidiaconus & Praepositus, qui & reliquit omnia sua Bosoni fratri suo, cum praedicta parte Altaris. Boso autem dedit illam Canonicis & accepit pro ea terram de Villalba, quam dedit Sophia Comitissa pro anima Henrici filii Uguizonis mariti sui.

Ne fallaces compositores judicemur, qualiter partes oblationis Ecclesiae Sancti Stephani & Sanctae Mariae ante (f) nostris oculis multoties divisae fuerint, breviter dicamus. Si essent sexaginta quatuor Panes, aut quilibet, in primis Canonici tollebant ex eis (g) sexdecim, quae erat quarta pars. (h) Relinquebantur quadraginta octo, & fiebant ex eis quatuor partes. Tunc ex ipsis Gerardus Mascari tollebat duodecim, & duodecim Johannes Blancus. Duodecim erant inter Sizonem & Bonicum. Alii duodecim, qui remanebant, taliter divisi erant. (i) Ucellitus, & Widolus filii (k) Blanchi habebant undecim. Alios undecim, qui remanserant, habebant Pincus & Briccus fratres. Alter eorum habebat tres filios & tres panes, & alius similiter.

Omnia, quae a nobis hic scripta sunt, testem Dominum secretorum agnitorem habemus, (l) nihil esse adjunctum studiose. (m) Sed compendiose descripsimus veritatem.

Multa heic, ut vides occurrunt ad prodendos veteris Cleri ritus, simulque perditos nonnullorum mores, quibus insistere in praesentia non juvat.

(a) Inter Altare
(b) Guinigildulo
(c) Zebizo
(d) Griffoni
(e) Tantum recepit
(f) nostros oculos multotiens divisi
(g) sedecim,
(h) Reliquebantur
(i) Ucelittus,
(k) Blanki habebant sex. Alios sex, qui
(l) nichil esse ajunctum
(m) Sed &

juvat. Id tantummodo addam, diu post Saeculum Christi Undecimum perdurasse aliquibus in locis; numquam antea interruptam, aut ibi restitutam communem Canonicorum vitam atque habitationem. In hanc rem duas Chartas proferam, quarum primam ex Archivo Capituli Canonicorum Cremonensium & ex apographo pervetusto descripsi.

Callisti II. Papae Bulla, quae discordiam inter Obertum Cremonensem Episcopum, & Canonicos illius Ecclesiae componit, Anno 1124.

CAlixtus Episcopus, *servus servorum Dei. Venerabili Fratri O*berto Cremonensi Episcopo *salutem & Apostolicam benedictionem. Nec capud cum membris opportunum est dissidere, neque a subiectione & famulatu capitis membra condecet dissentire. Humani namque compago corporis diutius non poterit permanere incolumis, si capud concordi & rationabili non utatur regimine, & membra propriis non fungantur officiis. Pari igitur proportione dignum est, Episcopum cum paterne Caritatis discretione Clerum & Populum sibi commissum regere, & ipsos ei tamquam capiti proprio cum devotionis humilitate concorditer obedire. Auctori enim Deo, & amatori pacis aliter gratum non potest impendi servitium, nisi mentes hominum in radice fundate fuerint Caritatis. Unde nos inter te, &* Majoris Ecclesie Cremonensis Canonicos *audientes ortam esse discordiam, habito Fratrum nostrorum Episcoporum & Cardinalium consilio; hanc inter vos concordiam composuimus. Ut videlicet nullus in Majori Ecclesia constituatur preter assensum & voluntatem Episcopi, qui sicut Ecclesie capud est, ita voluntas ejus & ratio debet precedere. Canonici Episcopo obedientiam in manu ejus promittant & teneant.* Ad mensam Canonicorum, quando cum Canonicis comederit, cum uno Clerico, & uno Serviente, vel cum duobus Clericis veniat, *& tamquam Episcopus honoretur. De Altario Sancti Imerii omnem oblationem recipiat, preter edenda, que ad pedem Altaris offerentur, & ea ad usum Canonicorum reserventur, & preter medietatem cere & incensi, quae ibi offeruntur, que ad Ecclesie servitium reserventur. Archidiaconum, Cantorem, & alias personas Episcopus consensu Canonicorum constituat. Ecclesiam Sancti Michaëlis, & predia & possessiones, quas Episcopus per idoneos testes proprie ad Episcopatum pertinere probaverit quiete pacificeque obtineat.* Et quia Canonici domum, in qua olim habitaverant, ad ampliandam Ecclesiam concesserunt, domum, in qua modo habitant, licèt juris Episcopi fuerit, pro concordia tamen & caritate deinceps ad Communis Vite cohabitationem retineant, *& hospites, quando voluerint, in ea recipiant.*

Ego Calixtus Catholice Ecclesie Episcopus *laudans.*

Datum Laterani per manus Aimerici sancte Romanae Ecclesiae Diaconi Cardinalis & Cancellarii, XI. Kalendas Aprilis, Indictione XI. Incarnationis Dominice MCXXIV. Pontificatus autem Domni Calixti Secundi Pape Anno VI.

Haec de Episcopo in praesenti Bullâ dicta animadverteris: *Ad mensam Canonicorum comederit, cum uno Clerico, & uno Serviente, vel cum duobus Clericis veniat.* Communem adhuc

Cano-

Canonicorum mensam haec produnt. Sed apertiora sunt, quae in fine de Canonicis leguntur: *Domum, in qua modo habitant, licèt juris Episcopi fuerit, pro concordia tamen & Caritate deinceps ad Communis Vitae cohabitationem retineant*. En disertis verbis indicata constans adhuc in Monaste- A rio, sive Claustro, socialis Canonicorum Vita. Accedat, & altera Charta *Grisonis Episcopi Ferrariensis* jussu scripta, & nunquam antea edita. Suppeditavit illam mihi Peregrinus Priscianus in Annalibus MStis Ferrariensibus, quos Estensis Bibliotheca adservat.

Donatio multarum rerum facta a Grifone Episcopo Ferrariensi Canonicis suae Ecclesiae, Anno 1141.

IN *nomine Sancte, & individue Trinitatis. Anno Dominice Nativitatis MCXXXXI. Apostolatus verò* Innocentii Pape *Anno XII.* Conrado *quoque* in Italia Regnante *Anno IV. die Mensis Madii XI. Indictione IV. ultra Padum, sub Porticu Ecclesie Sancti Georgii. Voluntarie quidem donationis titulus quamquam ordine verborum rationabiliter possit firmari, tamen propter secuturi temporis cautelam oportet scripturarum stipulatione roborari, ne in posterum humane voluntatis mutabilitas adversùm se machinari moliatur injuriam; seu inter litigantes, & unanimes suscipientes dissidium, animi & cordis jurgia generentur, presertim illius donationis, que Canonicâ auctoritate acta dignoscitur, & pro pace & tranquillitate venerabilibus locis tribuitur. Quapropter ego* GRIFO, *Dei gratiâ sancte Romane Ecclesie filius, & per eandem* Ferrariensium *humilis* Episcopus, *pietate motus, Apostolice Sedis precepto, & auctoritate fultus, perpetue salutis causâ, per hanc donationis paginam de meo jure & dominio ac potestate, jure suscepti, suscipiendique beneficii largior, concedo, seu dono, atque inperpetuum translato res Ecclesie mei Episcopii pro remedio scilicet anime mee meorumque omnium Predecessorum vel Successorum Episcoporum, qui* B *in posterum predicto Episcopio ordinati fuerint, & pro remissione peccatorum nostrorum, vobis presentibus* Domno Ugoni Sacerdoti, Johanni Subdiacono Transpadane Sancti Georgii Ecclesie Canonicis, *in qua Ferrariensis Episcopatus Sedes olim viguit, per vos autem in presatam Ecclesiam,* vestrisque futuris Successoribus regulariter C promovendis Canoniceque viventibus, *in perpetuum possidendas res inferius legendas, idest: Palatium meum Domnicatum cum Ecclesia Sancti Apostoli Dei Thome; Capella mea in eo sita, seu etiam cum toto & integro Cimiterio, & vacuamento circa jam dictam Sancti Georgii Martyris Christi Ecclesiam posita. Similiter dono Casalem illum cum* D *Cocquina & Curte, in quo bone memorie* LANDVLFVS Episcopus *Predecessor meus habitare visus fuit. Quem scilicet Casalem cum Cocquina, Oldo & filii Caude-rase, atque Albrigetus nunc tenere videntur: nec non Ortum, quondam Canonicorum, prope & retro jam dictum Casalem positum. Similiter concedo Broilum meum Domnicatum, arbo-* E *ribus pomiferis consatum, fossato & sepibus circumdatum. Hec quidem, que predicta leguntur, in superiori parte prememorate sanctissimi Georgii Christi Martyris Ecclesie constare noscuntur. Insuper do & dono, & sicut superius legi-*

legitur, jure beneficii largior vobis res in inferiori parte Ecclesie jam dicti Martyris positas, scilicet: Domum meam soleratam, que vocatur Hospitium: Domum quoque Canonicorum cum Porticu & Cimiterio circa jam dictam Ecclesiam posito: *nec non & terram illam, quam Fisulus a prenominatis Canonicis tenere videbatur: totamque etiam illam, in qua olim Domus Presbiteri Petri fuit, & Cocquina Canonicorum extitit. Quorum omnium hi sunt fines. Primo latere de supra jus Monasterii Sancti Silvestri, quod tenet Media-barba, & jus nostri Ferrariensis Episcopatus, quod tenet Rolandus de Rusticello. Secundo latere de subtus via publica percurrente, juxta quam puteus est, primo capite Fluvius, qui Gabiana nuncupatur, percurrit: secundo capite Johannes Castaldio de jure Canonicorum, & Rosellus cum Nepote suo, & filii Caude-rase de eodem jure nostre Ferrariensis Ecclesie.*

Hec omnia, que sunt infra prescripta latera, de meo jure, meoque dominio ac potestate trasferens, donans, concedens atque largiens vobis prefatis Canonicis, vestrisque Successoribus, & per vos in predictam Ecclesiam prememorati Martyris Christi Georgii, sicut superius legitur. Super hec quidem omnia dono, & sicut jam supra dictum est, jure beneficii largior vobis Mansos in Massa Quartisiane positos, & duos Mansos amasatos in Capite Rede, & duos Mansos similiter amasatos in Contra-padum, Plebe Sancti Martini, territorio Ferrariensi. Necnon totas, & integras Decimationes Cone, & Cocomaris, & ipsam similiter Ecclesiam Sanctae Dei Genitricis Virginis Marie de prenominato Cocomario, cum Ecclesia similiter Sancti Confessoris Christi Nicolai cum Cimiteriis atque circuitibus ad jam dictas Ecclesias pertinentibus. Simili modo concedo vobis atque trado Ecclesiam Sancti Michaëlis de Ripa-Padi, cum Cimiterio & circuitu suo, rebusque omnibus ad eam pertinentibus. Similiter do vobis totum Policinum, ante predictam Ecclesiam Sancti Georgii positum, preter vineam meam domnicatam. Preterea do vobis, & jure proprio largior Bradiam Antine cum Decimis ejusdem Bradie, cujus latera hec sunt. Primo latere Borarii: secundo latere Filii, quondam Petri Bila possident, & Fantulus, & Petrus Batacla. Primo capite Via publica, secundo Via & Fossa. Et totam & integram Bradiam Fosse-nove, cum Ecclesia Sancti Marci, & cum hominibus super eam sedentibus, cujus confines hi sunt. Primo latere Filii quondam Signorelli de Crescentio possident, secundo latere Godo de Ganaceto. Primo Capite Gabiana percurrit, secundo capite Albericus Grata-colum. Insuper concedo vobis Decimarum partem, ad jam dicti Martyris Christi Georgii Ecclesiam pertinentem cum primiciis & oblationibus omnibus. Pro his quidem omnibus praescriptis investitorem vobis dedi, & coram inferius legendis testibus in vestris misi manibus Presbyterum Petrum hujus nostre sancte Ferrariensis Ecclesie Cantorem, & Primicerium, atque Bonumfilium Vicedominum meos Missos, qui vos in ipsas res corporaliter investiant. Ad habendum, tenendum, possidendum, & ordinandum, disponendum, & quicquid vobis vestrisque Successoribus Canonice viventibus, *ad utilitatem prescripte Christi Martyris Georgii Ecclesie, placuerit faciendum. Promitto preterea ego jam dictus Episcopus donator atque conceditor, cum meis futuris Successoribus, sicut supra dictum est, pro remedio animarum nostrarum, ac remissione peccatorum nostrorum, hanc Donationis paginam inviolabiliter vobis, vestri-*

vestrisque Successoribus sub pena auri optimi Librarum quatuor conservaturum, & auctorizaturum, & post pene solutionem in perpetuum taciturum. Quam verò paginam Donationis, Angelbertum in Dei nomine Ferrariensem Notarium scribendam rogavi, & manu mea firmavi in Die, & Indictione praescripta.

Ad hec fuerunt testes presentes Ambrosius Abbas Monasterii Sancti Bartolomei, *Gerardus Monachus ejusdem Monasterii*, Gerardus Archipresbyter Ferrariensis Episcopatus, & Johannes Archidiaconus, *Presbyter Martinus, Presbyter Amicus, Presbyter Alfanus, Guitaclinus, Egidius Diacones, Donusdei Archipresbyter de Coppario, Presbyter Gerardus de Sancto Paulo, Presbyter Stephanus Sancti Michaëlis, Casotus, Linguita, Albertus de Adegerio, Ubertus filius quondam Gulielmi Tabellionis, Peregrinus Guidonis de Uberto, Verardus Caligarius, Liupertus, Johannes Castaldius, Ruffus filius ejus, Musardus, Paganellus ejus frater, Albertus Mala-corona, Guigene, Henricus, Artvicus, Fisulus, Raginaldus, Rosellus, Rolandus de Rusticello, Rainaldus de Sassa, Martinus de Aunestis, Scarpa, Martinus Clossus, Ungarus de Bellio, Fantulus, Mansus, & filius ejus Rodolfinus, Albertus, Sikelmus, Panigalis, Fusculus de Petrullis.*

Et ego Angelbertus, divino nutu Ferrariensis Notarius presens coram predictis testibus manu propria scripsi atque complevi, dedique & exemplavi.

Concedit ista Ferrariensis Episcopus Canonicis suis, eorumque *Successoribus regulariter promovendis, Canoniceque viventibus*: quibus verbis satis innuitur, servatam fuisse adhuc Regulam Canonicis olim praescriptam, eosque commune contubernium habuisse in aedibus, quae, ut infra dicitur, *Domus Canonicorum* appellabantur. Posteriorum etiam temporum documenta proferri possent, quibus palam fieret, Canonicos uni mensae assedisse, unâque domo, atque uno aerario usos fuisse. Et certe aetate etiam Innocentii III. Papae, atque Anno Christi MCCV. in eodem Claustro convivebant Canonici Patriarchalis Ecclesiae Lateranensis, ut constat ex Literis ejusdem Pontificis a Turrigio evulgatis in Libro de Cryptis Vaticanis Part. 2. Cap. 8. Verùm eo tandem deventura est oratio, ut dicamus, eorum vitam, habitationemque communem in aliquibus locis citius, in aliis serius, demum prorsus excidisse. Dum sua quisque quaerit, dum nulla disciplinae Ecclesiasticae, exigua continentiae, ac temperantiae cura est, ferreis potissimum Saeculis, & in omnia vitia facile ruentibus, satius visum est Episcopis, Canonicos dimittere, ut sibi quisque viveret, quo saltem scandala vitarentur, quae antea in omnium oculos incurrebant. Ex Charta spectante ad Annum circiter MCCLII. quam protuli in Dissertatione XIV. *de Servis*, evidenter colligitur non multis ante annis Canonicos Ferrarienses *divisisse possessiones Canonicae inter se*: quae verba innuunt, jam sublatam fuisse Vitam Communem. Medio quoque Saeculo praecedenti Duodecimo floruit Gerohus Praepositus Reicherspergensis, cujus Librum de corrupto Ecclesiae Statu evulgavit Baluzius Lib. V. Miscellaneorum. Is autem pag. 96. in haec verba loquitur: *Nonne similiter & Canonici Episcopalium Ecclesiarum vivunt de stipendio, Regulariter viventibus constituto? Et ipsi nullam penitus observant Regulam, neque saltem illam dissolutam, quam sibi a Ludowico dicunt propositam, seu im-*

impositam. Quae quum eos jubeat in Claustris suis insimul habitare, nec permittat illis extra Dormitoria sua dormire, absque inevitabili caussâ, non ita fit, sed unusquisque discurrit, & dormit ubi vult! Quamobrem in cunctis quidem ferme Urbibus prostant adhuc vetera Canonicorum Claustra, & pleraque penes Ecclesias Cathedrales sita, quae *Canonicae* Aedes etiamnum nuncupantur. Attamen nullum ampliùs inter eos communis, & olim paene Monasticae vitae vestigium su-

A perest, ita ut servatâ tantùm in sacris faciendis societate, unusquisque domi suae degat liber in Seculo. Supra autem monui, ejusmodi Canonicorum Claustra appellata fuisse *Monasteria*, non secùs ac domicilia Monachorum. Multis veterum testimoniis parco, ut periculum faciam, an idem confirmari possit tabulâ mar-
B moreâ, quae Mediolani visebatur in Sancti Simpliciani Coenobio, uti e Schedis MStis Ambrosianae Bibliothecae didici. En ejus verba.

✠ HIC REQVIESCAT IN PACE . . . . E MEMOR ERIS . . . .
DECVMANVS PRESBITER, HVJVS MONASTERII
CANONICVS, QVI DVM VIXIT IN CORPORE . . . .
CVNCTA DEI PROMTVM OBSERVANS, POST VITAE TRANSITVS...
QVEM SEMPER DILEXIT, MESTISSIMO CORDE PORREXIT.
VNDE PRECAMVR TRANSEVNTES, QVI IN HAC BREVI
TABVLA SVVM NOMEN DESCRIPTVM CERNITIS
PRO IPSO DIGNVS DEO PRECES FVNDERE DIGNEMINI.
ANNO DCCCC.

Antiquissimus est in Mediolanensi Ecclesia *Ordo Presbyterorum Decumanorum*, de quibus videndus Landulphus senior Lib. I. Cap. 8 Histor. Mediolanens. Tom. IV. Rer. Italicar. Scribebat ille circiter Annum Christi MLXXX. Ejusdem autem Ecclesiae Presbyter Decumanus iste, simul & Canonicus fuit Monasterii Sancti Simpliciani. At heic mihi in oppositum venit Epistola 254. Johannis VIII. Papae, qui Anno Christi DCCCLXXXI. sub sua protectione recipit *Haderitum* venerabilem *Presbyterum & Abbatem sacrorum Monasteriorum, beatorum scilicet Gervasii, & Protasii, atque Simpliciani, nec non & Xenodochii Sanctorum Cosmae, & Damiani &c.*

C Hinc Puricellius in Monument. Basilic. Ambrosian. num. 120. & Mabillonius in Annalib. Benedictin. ad Annum DCCCLXXXI. deducunt, ante illum Annum nobile Sancti Simpliciani Coenobium in Mediolanensi Urbe traditum fuisse Monachis, qui adhuc ibi servire Deo pergunt. Quid est ergo, quod heic nobis occurrit
D *Presbyter Decumanus Canonicus hujus Monasterii?* Nihil aliud mihi dicendum succurrit, nisi aut Monasterium Sancti Simpliciani tunc minime diversum fuisse a Ravennatibus quibusdam, in quibus nulli Monachi, sed Presbyteri tantùm Seculares sub suo Abbate degebant. Qua de re infra agam in Dissertatione LXV. Aut simul

ſimul Monachos & Canonicos in Baſilica & Monaſterio Sancti Smpliciani laudes Deo perſolviſſe. Non me ſane fugit, Praebendas interdum Monachis datas in Eccleſiis minime Monaſticis. Monachos quoque in Cathedralibus Canonicorum munere functos reperi. At ſimul novi, uti Puricellius in eodem Libro nuper memorato num.... oſtendit, *Eccleſiae Metropolitanae Decumanos ſimul etiam fuiſſe aliarum iſtius Urbis Eccleſiarum Officiales:* quod etiam oſtendunt tabulae Anni DCCCCXCVII. ab ipſo laudatae.

Ex quo autem communio menſae & domicilii a Canonicis diſrupta eſt, invaluere Eccleſiaſticae *Praebendae:* quo nomine deſignabatur portio illa redituum, quam ſingulis Canonicis domi ſuae degentibus Eccleſia praebebat ad eorum victum atque veſtitum. Neque dubito, quin & longe ante Saeculum Chriſti Undecimum ſi non nomen, certe res in uſu fuerit. Ratherius Veronenſis Epiſcopus Saeculo A Decimo in Opuſculo de *Abbatiola* ſcribit: *Ordinavi, ut quiſque Presbyterorum annuatim acciperet inter frumentum, & Segallum* (ideſt Secale) *modia decem, inter legumina & milium modia decem &c.* Sed is immorari non vacat. Ceterum ad diſſipandas, minuendaſve ejuſmodi Collegiorum fortunas conſpiravit olim & ipſorum Epiſcoporum B impotentia, qui non ſuis contenti reditibus, Canonicorum quoque patrimonia, pleraque a praecedentibus piiſſimis Epiſcopis donata, uſurpabant, aut in emphyteuſim tradendo diſſipabant. Quare tempora fuere, quibus Canonici, quum Privilegia ab Imperatoribus aut Regibus quaerebant, hoc etiam addendum curavere, C ne cuiquam Antiſtitum liceret eorum bona invadere aut eripere. Id praecipue a Lucenſibus Canonicis factum, uti conſtabit ex tribus Diplomatis, quorum priorum antiqua apographa, & tertii autographum vidi in eorum Tabulario, nunc evulganda.

Hugonis & Lotharii Regum Italiae Diploma, quo Canonicis Lucenſibus Curtem Sanctae Petronillae largiuntur, Anno 941.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Hugo, & Lotharius *divina favente clementia* Reges. *Si ſanctis ac venerabilibus ex .... noſtrorum rebus aliquid Locis offerimus, inſtantis & future vite premium adipiſci non titubamus. Quapropter omnium ſancte Dei Eccleſie fidelium, noſtrorumque preſentium ac futurorum noverit univerſitas, qualiter pro Dei amore, animarumque* Adelberti Marchionis, matriſque noſtre Berte conjugis ejus, *ac noſtrarum animarum remedio, quamdam Curtem juris noſtri Sancte Petronille nomine, que nobis hereditario jure ex* D *parte ejuſdem Matris noſtre evenit prope Maſſam Macinariam conjacentem cum Capella in honore ejuſdem Sancte Petronille, cum manſis viginti in Maſſa Macinaria, & duobus in loco Colugnole, nec non & pratis in Cepto & in Turignona, atque vinea & campis in loco Turingo; nec non vinea & terris in Palatiano, & aliquantula terra in* E *Ponte tecto, cum ſervis & ancillis, omnibuſque rebus & familiis ad eamdem Curtem & Capellam pertinentibus,* Eccleſie beati Martini, ubi caput Lucani Epiſcopi eſſe dinoſcitur, in uſum & ſumptum Canonicorum, ibidem

dem pro tempore Deo militantium, *prout juste & legaliter possumus, concedimus, donamus, atque largimur, & de nostro jure & dominio in eorum jus & dominium omnino transfundimus & delegamus, una cum casis, sediminibus, campis, terris, vineis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, piscationibus, montibus, vallibus, planiciebus, servis, & ancillis, aldionibus & aldianis, cunctisque rebus, & familiis juste, & legaliter ad eandem Curtem pertinentibus & respiocientibus in integrum; quatenus* Canonici in Ecclesia beati Martini, *Deo famulantes, & pro animabus Adelberti Marchioni, matrisque nostre Berte conjugis ejus, & pro nobis Dominum exorantes, prefatam Curtem cum omnibus ad se pertinentibus, in integrum habeant, teneant, firmiterque possideant. Insuper etiam Cortem illam, que Massagrausi dicitur, quam Mater nostra de Patris nostri suoque pretio comparavit, quam etiam nos dudum prefate Ecclesie beati Martini* in usum & sumptum Canonicorum, *pro animabus Adelberti Marchionis Matrisque nostre Berte contulimus, per hanc nostre preceptionis paginam confirmamus, pleniterque corroboramus, ut habeant, teneant, firmiterque possideant.* Statuimus, ut Episcopus loci nullam quoquam in tempore de prefatis Cortibus potestatem habeat, neque inde se intromittat, nisi ad Canonicorum auxilium & salvationem. Et si, quod absit, a potestate eorum prefatas Cortes cum omnibus ad se pertinentibus, Episcopus loci, *aut ullus invasor,* tulerit aut subtraxerit, tunc deveniant in jus & potestatum unius ex propinquioribus parentibus meis tamdiu, donec talis Episcopus veniat, qui prefatas Cortes in jure & potestate Canonicorum esse permittat. *Denique & Plebem de Sugruminio in honore Sancti Laurentii constructam, quam* Conradus *sancte* Lucane Ecclesie Episcopus, *ex parte Episcopii, loco quarte portionis* ex decimis praedicte Canonice in usum & sumptum Canonicorum per scriptum concessit; *per hoc nostrum Preceptum confirmamus & corroboramus:* statuentes, ut nullus Episcoporum eamdem Plebem a potestate Canonicorum tollere praesumat. *De cetero totius ordinis Canonicos, predictasque Cortes, & Plebem cum omnibus rebus, & familiis ad easdem Cortes & Plebem pertinentibus, cunctasque res & familias Canonicorum, sub nostram defensionem & mundiburdum recepimus. Atque precipientes jubemus, ut nullus Dux, Marchio, Comes, Episcopus &c. Si quis igitur hujus Precepti violator extiterit, sciat se compositurum auri optimi Libras centum medietatem Kamere nostre, & medietatem Canonicis in memorata Ecclesia pro tempore Deo famulantibus, & insuper eterne damnationis &c.*

Signa piissimorum [monogram] *Hugonis & Lotharii Regum.*

Giseprandus Cancellarius ad vicem Bosonis Episcopi & Archicancellarii recognovi, & subscripsi.

Data VII. Kalendas Aprilis Anno Dominice Incarnationis DCCCCXLI. Regni verò Domni Hugonis Regis XV. filii ejus Lotharii item Regis X. Indictione XIIII. Actum Luce feliciter. Amen.

Otto-

Ottonis Magni Imperatoris Praeceptum, quo confirmantur Canonicis Lucensibus omnia eorum bona & jura, Anno 962.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Regis eterni*. Otto *Dei gratia* Imperator Augustus. *Quia decet regali magnificentie Loca sancta ditari atque venerari, & omnibus Christianis de animabus suis curam atque sollicitudinem gerere, ideo dignum duximus modò in praesenti santissimi Martini Episcopi Locum Luce situm in aliquid locupletari, ut & ipsis, pro quibus donatum est, ad refrigerium, & nobis ad remedium proficiat sempiternum. Quapropter considerantes nos hoc, & in animo volventes, prece & admonitione dilecte* nostre Conjugis Adelehide, Regnique nostri consortis, *concedimus atque donamus predicto sancto Loco, sicuti olim* Hugo, & Lotharius *nostri predecessores* Reges *pro remedio animarum* Adelberti Marchionis & Berte Comitisse, *nec non & suarum, dederunt beato Martino Pontifici*, Ecclesieque sue site Luce, suisque fidelibus ibi pro tempore Deo famulantibus, Sacerdotibus scilicet, & Diaconibus, Subdiaconibusque, ceterisque ibi pro tempore ordinatis, *videlicet Cortes duas, unam, quam predicta Berta suo pretio comparavit, & dicitur Massa-gausi, consistens in ipso Comitatu Lucensi, cum terris & massariciis ibi pertinentibus, videlicet in loco Mozatico manentes duos, in Arsitulo manentes duos, in Montisano manentem unum, in Fioccle manentes quattuor, in Casule manentes tres &c. cum omnibus pertinentiis ejusdem Cortis nostra preceptaria auctoritate jam dicto sancto Loco concedimus, funditusque largimur. Insuper etiam Curtem aliam in eodem Comitatu Lucensi adjacentem, Sancta Petronilla nomine prope Massam Macinariam conjacentem cum Capella in honore ejusdem Sancte Petronille, cum mansis viginti in Massa Macinaria, & duobus in Colugnule cum servis & ancillis &c. Sicut* Ugo & Lotharius *prenominati* Reges *preceptali auctoritate obtulerunt Ecclesie beati Martini, ubi caput Lucani Episcopatus esse dinoscitur*, in usum & sumptum Canonicorum ibidem pro tempore Deo militantium, *ita nos ibidem concedimus, donamus, atque largimur, & de nostro jure & dominio in eorum jus & dominium omnino transfundimus ac delegamus una cum casis, sediminibus, campis, vineis, pratis &c. Quatenus* Canonici *in Ecclesia beati Martini Deo famulantes, & pro animabus superius nominatis, & pro nobis Deum exorantes, prefatas Cortes cum omnibus ad eas pertinentibus, in integrum illis concedimus, ut habeant, teneant, firmiterque possideant.* Statuimus, ut Episcopus loci nullo quoquam in tempore de prefatis Cortibus potestatem habeat, neque se intromittat, nisi ad Canonicorum auxilium & salvationem. Et si, quod absit, a potestate eorum prefatas Cortes cum omnibus ad se pertinentibus Episcopus Locis, *aut ullus invasor*, tulerit, aut aliquid subtraxerit, tunc deveniant in potestatem Ducis, & Marchionis Luce Civitatis tandiu, donec talis Episcopus venerit, qui prefatas Cortes in jure, & potestate Canonicorum esse permittat. *Denique & Plebem de Sugrominio in honore Sancti Laurentii constructam, quam* Conradus ejusdem Civitatis Episcopus *ex parte Episcopii, loco quarte portionis ex Decimis* praedicte Canonice in usum

usum & sumptum Canonicorum *per scriptum concessit*, *per hoc nostrum Preceptum confirmamus*, *& corroboramus*. Statuentes, ut nullus Episcoporum eamdem Plebem a potestate Canonicorum tollere presumat: *De cetero totius ordinis Canonicos predictasque Cortes & Plebem, atque omnes illorum offersiones, quascumque homines religiosi pro animabus parentum suorum in eo-* A *dem loco dederunt, vel qui in antea ibidem daturi sunt, cum omnibus rebus & familiis ad easdem Cortes & Plebem, seu offersiones pertinentibus, cunctasque res & familias Canonicorum, sub nostram defensionem & Mundbardum recipimus; atque precipientes jubemus, ut nullus Dux, Marchio, Comes, Episcopus &c. Si quis igitur hujus precepti &c.*

Signum Domni Hottonis *serenissimi Imperatoris.*

Liutgerius Cancellarius ad vicem Brunonis Archicancellarii recognovi & subscripsi.

Data III. Idus Martii, Anno Dominice Incarnationis DCCCCLXII. Anno verò Imperii Domni Ottonis Primo, Indictione V.

Actum Luce feliciter. Amen.

Ottonis Secundi Diploma autographum confirmantis Privilegia Canonicis Lucensibus. Anno 982.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis*. Otto *divina favente clementia* Imperator Augustus. *Quia decet Imperiali munificentiae loca sacra ditari, atque venerari &c. Quapropter considerantes nos hoc, & in animis nostris volventes, prece & admonitione dilectae* nostrae Conjugis Theophanis Imperiique nostri Consortis, *concedimus atque donamus, & confirmamus predicto sancto Loco sicut olim* Hugo, Lotharius, nosterque Genitor, *atque predecessores nostri Reges & Imperatores pro remedio animarum* Adelberti Marchionis & Bertae Comitissae, *necnon & suarum, dederunt beato Martino Pontifici, Ecclesiaeque suae sitae Lucae, suisque fidelibus ibi pro tempore Deo famulantibus*, Sacerdotibus scilicet, & B Diaconibus, Subdiaconibusque, ceterisque ibi pro tempore ordinatis, *videlicet Cortes duas, unam quam predicta Berta suo pretio comparavit &c.* (*) Statuentes ut Episcopus Loci nullam quoquam in tempore de praefatis Cortibus potestatem habeat, neque se intromittat, nisi ad Canonicorum auxilium & salvationem. Et si, quod absit, a potestate eorum prefatas C Cortes cum omnibus ad se pertinentibus, Episcopus Loci, aut ullus invasor, tulerit, aut aliquid subtraxerit, tunc deveniant in potestatem Ducis & Marchionis Lucae Civitatis, tandiu, donec talis Episcopus venerit, qui prefatas Cortes in jure & potestate Canonicorum esse permittat. *Denique & Plebem &c.*

Si-

(*) Eadem heic repetuntur, quae in Diplomate Ottonis Primi supra descripto leguntur.

Signum Domni Ottonis Secundi Imperatoris & invictissimi Augusti.

Adelbertus Cancellarius ad vicem Petri Episcopi & Archicancellarii recognovi & subscripsi.

Data XII. Kalendas Januarias Anno Dominice Incarnationis DCCCCLXXXII. Indictione X. Anno verò Regni Secundi Ottonis XXV. Imperii quoque ejus XV.

Actum juxta Civitatem Salernum.

E chordula pendet fragmentum cerei Sigilli prae vetustate confracti.

A Neque segniores fuere Arretinae, & Volaterranae Ecclesiarum Canonici in impetrando Regum & Imperatorum patrocinio, quo contra omnes usurpatores uterentur. Hujus rei fidem facient Diplomata duo, quorum archetypa in earum Ecclesiarum Tabulariis vidi atque descripsi.

Confirmatio quorumdam bonorum ad Canonicos Arretinae Ecclesiae spectantium facta ab Hugone & Lothario Regibus Italiae, additis aliis donis, Anno 933.

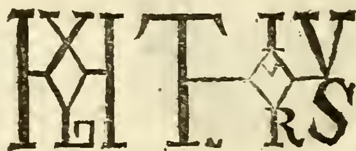
B IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Regis aeterni* Hugo & Lotharius *gratia Dei* Reges. *Quia Regalis magnificentia pia & larga erga Dei cultores, & Ecclesiarum Dei recuperatrix esse debet, ut id agendo praemia mereatur consequi sempiterna; ideoque venientibus nobis ad Domum Sancti Do-*

nati Confessoris, & Martyris Christi pro timore Dei omnipotentis, & ipsius sanctissimi loci veneratione, animarumque nostrarum, seu parentum nostrorum salvatione, simulque precibus karissimi Fratris nostri Bosonis incliti Marchionis adquiescentibus, aliquantum terrae, quam bonae memoriae Petrus Episcopus ad utilitatem Canonicorum ibi pro tempore Deo servientium distribuit, & Serenissimus Avus noster Lotharius Imperator in aliquid postea confirmavit, & in aliquid suo proprio dono concessit, sed deinde Pastorum neglegentia, & pravorum hominum cupiditate illis subtracta fuit, videlicet vineam unam ad Pinum cum Campo ibi prope similiter ad Pinum nominante, & Campum alterum, qui dicitur Pratum Salae, nec non Corticellam unam, quae dicitur ad Clane cum sua pertinentia, & aliam Corticellam, quae vocatur Majona, sub integritate, sicut decernitur in scripto a jam nominato Petro Episcopo &c. (*) scilicet Leoni Archi-

A diacono, Dodoni Archipresbytero, Petro Presbytero, qui fuit Vicedominus, & item Petro Monacho Presbytero & Sacristae, Sapienti Grammatico, Suaverico, & Willelmo Diaconibus, Arnulfo Diacono, Petro, Atoni, atque Leoni Presbyteris, Stephano quoque Diacono, & reliquis &c. De jure insuper Regni nostri donamus

B praedicti loci Canonicis Campum unum, qui dicitur Longoria conjacentem prope Perilasium &c. Sed & nos pro mercedis nostrae augmento, & ut in hoc opere nostro, nostrorumque fratrum, relicorumque parentum fiat mercedis amplificatio, quamdam Terram, quam Mater nostra suo pretio comparavit, scili-

C cet Campum de Punta, & Campum de Graticiata, & praedictum Campum de Longora jam memorate Ecclesie, quae est constructa in honore beati Donati Confessoris & Martyris Christi ad necessitates Fratrum consulendas, proprietario jure concedimus &c.

Signum Serenissimorum Hugoni & Lotharii Regum.

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Petrus Cancellarius ad vicem Gerlanni Abbatis, & Archicancellarii recognovi & subscripsi.

Data Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXXXIII. Sexto decimo Kalendas Februarii, Regni autem Domni Hugonis piissimi Regis VIII. Domnique Lotharii item Regis III. Indictione VI.

Actum in Domo Sancti Donati feliciter.

Hen-

(*) Ut in Privilegio Ottonis Magni edito in hoc Opere.

Henricus I. Imperator Canonicis Ecclesiae Volaterranae omnia illorum jura, & Privilegia confirmat. Anno 1015.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Heinricus divina favente clementia Imperator Augustus. Noverit omnium fidelium sanctae Dei Ecclesiae, nostrorumque praesentium scilicet ac futurorum sagacitatis industria, qualiter nos ob interventu Benedicti Volterrensis Ecclesiae Episcopi, nostrique dilecti fidelis, per hanc nostram praeceptalem paginam recepisse suos Canonicos ordinatos sanctae Vulterrensis Ecclesiae pro anima nostra in nostra tuicione ac defensione, prout juste & legaliter possumus. Nomina denique illorum Rodulfus Archidiaconus, Petrus Archipresbiterus, Sighifredus Primicerius, Adelmo Vicedomui, Lamberto Cantor, Andreas Presbiterus, Teud...... Presbiterum, Johannem Presbiterum, & alium Johannem, Albertum, Albizonem Diaconus, necnon & Azonem, Widonem, Almari, Petrus, Wandalmari, Donato, Teuzonem, & Teuzonem, Albertum, Wiaderi, Urso, Willelmo, Berardo, Ildibrando, Petrus, & Petrus, Sabatino, Andrea, Anselmo, Baruncio, Corbulo, & ceteri Canonici, scilicet quadraginta, quos in honore pri fcis temporibus constituti fuerunt Sanctae Dei Genitricis Mariae semperque Virginis, & Sancti Octabiani, hac Sanctorum aliorum commemorationem, nostra recepimus sub tuicione, ac etiam omnium illorum proprietatem, quae ad Canonica pertinet, oblationes, quae singulis diebus in Episcopio, & in Ecclesia Sanctae Mariae, & Sancti Octabiani, & Sancti Johannis Baptistae a forensis oblatae fuerint, vel super Altaria jam dictae Ecclesiae omnes oblationes tam auri quàm argenti positae fuerint, una cum Cimiteriis, ipsaque......... simul, & mortuorum; necnon & Plebs Sanctae Felicitatis & Sancti Johannis in Villa-magna, & Plebs Sancti Laurentii, & Sancti Johannis in Trescle, cum Cortis & rebus & oblationibus & decimationibus & mortuorum, quae pertinent ad prefatas Plebes, & Ecclesia Sanctae Mariae in Petriolo cum sua pertinentia, & Ecclesia Sancti Octabiani in Collina cum sua pertinentia, & Cortem in Ulignano, & Cortem in Flabiano, & Cortem in Castagnitulo, Cortem Cusignano, Cortem in Iſclito, Cortem in Corrente, Cortem in Anchajano, Cortem in Tavernule, domnicato in Monte Alipertuli, domnicato in Pulveraria, Cortem in Ducia cum suis pertinentiis. Has Cortes, quas Benedictus predictus Episcopus sue prenominate Ecclesie atquisivit & condonavit, nominative hec sunt: Cortem Sancti Georgii juxta fluvio Cecina, & Ecclesia Sancti Mammae in Cornino cum duodecim modiorum de terra juxta ipsa Ecclesia, & Salinis atque Ecclesia in Cabianula, Ecclesia......... in Paterno, Ecclesia.............. in Caprile, Ecclesia in Mortitulo, Ecclesia in Personate, Corte, que fuit Gherardi de Serina, in Macarro, Cortem medietatem in Rozano cum piscaria, Cortem in Molazano cum Salinis, & Cortem in Scandale cum rebus suis, Cortem Ciunano, Cortem que fuit Azi Judicis, Cortem in Majano, que fuit Teudici, Cortem in Vigignano, que fuit Widoni, Cortem medietatem in Mezana, Cortem in Rivo Odoli, cum rebus novem, que fuit Davizi, Cortem in Granato, Cortem in Mazonula, Cortem in

Lapiano cum piscareis, Cortem que dedit Ansualdo, Cortem in Linaria, que sita est in Paratine, Casa cum terra, que posita est a Porta Civitatis Lucensis juxta Ecclesiam Sancti Gervasii, que recta est per .... Hec omnia cum omnibus eorum pertinentiis presenti confirmamus praeceptali auctoritate; eâ denique ratione, ut nemo eos dilaniare vel disvestire praesumat de proprietatibus aut servis, necnon ancillis, acquisitis vel acquirendis judicialiter. Insuper eis concessimus, ac liberam concedimus facultatem, quo habeant potestatem eorum Canonicam, & cuique eidem Canonice, vel Clericis secundum predictum numerum ibidem pro tempore ordinatis de elemosinis vel aliis rebus ac pertinentibus de oblationibus scilicet, atque mortuorum functione ordinandi, disponendi, abendi, tenendi, vel quicquit eorum voluntas decreverit faciendi. Nec liceat prefate Sedis Episcopum, qui nunc vel pro tempore fuerit, in eadem Canonica Canonicos augere supra prescriptum numerum, vel aliquam molestiam, aut violentiam presentibus

A vel futuris inferre: Sed liceat, illos per hanc nostram preceptalem auctoritatem quiete, ac tute seu secure vivere, Deo servire, ac nostra pro anima orationem fundere, & predictam Canonicam & omnes res ei vel prescripti numeri Canonicis justa pertinentes dominare, ut predictum est, remotâ omnium ominum contrarietate,

B vel molestatione. *Precipientes igitur jubemus, ut nullus Dux, Marchio, Episcopus, Comes, vel Vicecomes, Sculdassius, Decanus, Castaldio, seu Villicus, alia magna, parvaque persona audeat, sua cum presumptione molestare hos jam dictos, vel disvestire, vel aliquam inferre molestationem. Sed si quis hoc nostre concessionis Preceptum temere*

C *infringere temptaverit, sciat se compositurum auri optimi Libras Centum, medietatem Camerae nostrae, aliamque medietatem prelibatae Ecclesiae Canonicis, vel illorum successoribus. Quod ut verius credatur diligentiusque ab omnibus observetur, manu propria hoc Preceptum corroborantes, Sigilli nostri impressione inferius jussimus insigniri.*

Signum Domni Henrici serenissimi *& invictissimi Imperatoris Augusti.*

Signum ✠ Sigilli.

Henricus Cancellarius vice Everardi Episcopi, & Archicancellarii recognovit.

Datum Anno Dominicae Incarnationis MXV. Indictione XII. Anno Domni Heinrici Imperatoris Augusti Regnorum XII. Imperii ejus I.

Actum in Comitatu Pisano in Villa, quae dicitur Fasiano feliciter. Amen.

Soliciti quoque fuere Canonici Ferrariensis Cathedralis in sibi conquirendis Privilegiis ac patrocinio Ottonis III. Augusti. Legitur adhuc in eorum Tabulario Diploma, quod ad me missum a Joseph Antenore

D Scalabrinio Ferrariensi, Rectore Sanctae Mariae de Bucca, & publico Sacrarum Literarum Professore, saepius mihi in hoc Opere memorato, in publicam lucem efferendum heic censeo.

Otto-

Ottonis III. Augusti Diploma, per quod Canonicis Ecclesiae Ferrariensis cuncta eorum bona ac jura confirmat, Anno 998.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Amen.* Otto, *gratia Dei Romanorum* Imperator Augustus. *Si Ecclesiarum Dei curam gerimus, & Ecclesias dilatare studuerimus, nostri Imperii fastigium augmentari minime diffidimus. Quocirca omnium Sancte Dei Ecclesie fidelium, nostrorumque presentium ac futurorum noverit industria, qualiter* Canonici *sancte* Ferrariensis Ecclesie in honore Sancti venerabilis Georgii constructe, *nostram adiere Celsitudinem, nominative* Martinus Archipresbyter, Bernardus Archidiaconus, Georgius Presbiter, Ursus Presbiter, cunctique ipsius Canonice ordine constituti, *humiliter deprecantes, quatenus nos pro Dei amore, nostreque animae remedio omnes res & proprietates, que eidem Ecclesie pertinere .... Villa, que dicitur Quartisiana, & fundo Contra-padum, & loco .... Cuculi, & Caput-Reda, & Baniolo, & Warciaria, & cetera quae jam dictae Ecclesiae ad partem Canonicorum pertinent, Villas, Castella, terras, vineas, prata, agros cultos & incultos, aquas aquarumque decursus, piscationes, venationes, seu molendina, servos & ancillas, Aldiones & Aldianas, montes, planities, silvas seu cunctas res mobiles & immobiles, que dici vel nominari possunt & omnem suppellectilem, seu quod tenent, possident, habent tam de parte Ecclesiae, quam de sua suorumque parentum hereditate, vel conquisitum per aliqua Cartarum munimina. Eâ videlicet ratione, ut nullus injuriam residentibus super terras ipsorum Canonicorum colonis, colonabusque facere audeat, ac nec ipsos jam dictos Clericos destringere, molestare .... sine voluntate & consensu ipsius Ecclesie Presulis, perpetuo confirmationis, & roborationis........ firmare dignaremur, & sub nostra...... homines ipsius Civitatis sub nostra...... fensione reciperemus, qui eos navigio ducant quocumque usum eorum Canonicorum fuerit sine omni precio. Quorum dignis postulationibus consentientes, prout juste & legaliter possumus, confirmamus & corroboramus omnes eorum res mobiles & immobiles tam de parte Ecclesiae Dei, quàm de suorum proprietatibus. Sive concedimus ipsis, ut aliquis in prelibatos Canonicos non injuriare presumat de suis facultatibus, neque minuat, sed liceat eis haec omnia, quae superius leguntur, quietè pacifice tenere, possidere, omnium hominum contradictione remota. Precipientes denique jubemus, ut nullus Dux, Archiepiscopus, Episcopus, Marchio, Comes, Vicecomes, nullaque nostri Regni magna vel parva persona de cunctis prenominatis rebus tam de Ecclesiasticis, quàm de suis, eos molestet, sive in placitum colonos & colonas distringere, seu aliquam publicam functionem solvere cogat, nisi ipsis Canonicis. Et nullus eos de rebus adquisitis vel adquirendis disvestire sine legali presumat judicio. Si quis autem hujus nostrae auctoritatis paginam violare temptaverit, sciat se compositurum auri optimi Libras centum, medietatem Kamerae nostrae, & medietatem jam dictis Canonicis, eorumque Successoribus. Quod ut verius credatur, & diligentius ab omnibus observetur, manu propria roborantes, subter Sigillo nostro signari jussimus.*

Signum

Signum OTTONIS *invictissimi Imperatoris Augusti.*

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Episcopi & Archicancellarii recognovit.

Data V. Idus Februarii, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXCVIII. Indictione XI. Anno Tercii Ottonis Regni ..... Imperii II.

Actum Ravenna, feliciter. Amen.

Quid etiam pro sua tutela Canonici Cremonenses egerint, nos docebit Diploma, quod in eorum Archivo autographum adservatur, atque ego inde exscripsi.

Lotharius III. Romanorum Rex Canonicis Cremonensibus omnia illorum bona & jura confirmat. Anno 1133.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis.* Lotharius *divina favente clementia* Romanorum Rex Augustus. *Si his, qui ad loca sacra destinati divinis officiis inserviunt, nostrae Regalis manificentiae benevolentiam in suis petitionibus clementer ac benigne demonstramus, a Deo omnium rerum inspectore meritam & condignam retributionem nos recipere speramus. Unde omnium Sanctae Dei Ecclesiae, nostrorumque fidelium tam futurorum, quàm presentium diligens industria noverit, qualiter pro remedio animae nostrae, & ob interventum dilectissimae* Reginae Richinzae Conjugis nostrae, *necnon propter incrementum Regni nostri,* Canonicorum *sanctae* Cremonensis Ecclesiae, *in honore beatissimae Dei Genitricis Mariae constructae, necessitatibus providentes, illis confirmamus, ac nostra Regali auctoritate corroboramus terras suas,* quas prefatae Canonicae, Presules ejusdem Ecclesiae vi & injuste tulerant, *scilicet Butaningum, Castrum-vetus, Insulam, Raduldiscum, Casam-novam, Butalianum, Athanellum, Fontanellam, Capellam Sancti Salvatoris, necnon Oratorium Sancti Mauritii, cum eorum pertinentiis, Altare quoque Sancti Ymerii Confessoris* cum oblationibus ejusdem Altaris, quae ad usum cyborum pertinent, *& ceteras terras, quas praedicti Canonici in Cremonensi Episcopatu, vel alicubi secundùm instrumenta Cartarum, vel documenta Legum nunc vel in futuro juste ac legaliter per loca detinere videntur cum districtu, cum porcis & vervecibus, cum operibus & albergariis, & omnibus scufiis. Preterea sancimus atque precipimus, ut nullus Episcopus &c.* (*)

Signum

(*) uti in consuetis formulis aliorum Imperialium, Regaliumque Diplomatum.

Signum Domni Lotharii Tertii *Romanorum Regis invictissimi.*

Locus Sigilli ✠ cerei deperditi.

Ego Ekkerardus vice Brunonis Archicancellarii recognovi.

Data Anno Incarnationis Domini MCXXXIII. Indictione X. Anno verò Regni & ordinationis Regis Lotharii VIII.

Actum apud Fontanam in Episcopatu Placentino feliciter. Amen.

A Animadverte, quaeso, confirmari Cremonensibus Canonicis terras, *quas praefatae Canonicae, Praesules ejusdem Ecclesiae vi & injuste tulerant, scilicet Butaningum, Castrum-vetus, Insulam, Raduldiscum &c.* Is fuit *Odelricus Cremonensis Episcopus*, qui sub Ottonibus Secundo, ac Tertio Augustis gravissimas turbas adversùs Canonicos ob impotentiam suam in ea B Urbe excitavit, succesoremque habuit *Landulphum*, pejora molitum. Vide Ughellium, qui tabulas refert ejusdem Ottonis III. pro ipso Episcopo, conquerente, *eo quia a pravis hominibus multa pateretur adversa &c.* Sed illum habere mihi videor reum: idque ipse Lector facile intelliget ex Diplomate subsequenti, quod in antememorato Canonicorum Cremonensium Archivo in Regesto perquam vetusto legitur.

Otto II. Imperator Odelrico Episcopo Cremonensi, ejusque Ecclesiae, Castrum Redaldescum, atque alia bona confirmat, Anno 982.

In nomine Sancte & individue Trinitatis. Otto *divina providente clementia* Imperator Augustus. *Si sancta* C *ac venerabilia &c.* Odolricum *sancte* Cremonensis Ecclesie Antistitem, *nostrumque dilectum fidelem, adisse nostre Imperialis Majestatis celsitudinem, humiliterque implorasse, quatinus pro Omnipotentis Dei honore, ejusque tam presentem, quàm futuram fidelitatem, predicte Cremonensi Ecclesie, in tuitionem Sancte Dei Genitricis & perpetue* D *Virginis Marie constructe, confirmationis Preceptum juberemus conscribi &c. Cujus non spernendis petitionibus aurem nostre Celsitudinis inclinantes, interventu quoque & rogatu nostri dilectissimi fidelis* Petri Papiensis Episcopi & Archicancellarii, *Preceptum confirmationis prenominate Ecclesie fieri decrevimus, & hac nostra auctoritate confirmamus omnes res & proprietates suas, de quibus usque ad tempus nostri Imperii vestita fuisse cernitur. Nominative* de Castro, quod vocatur Redaldesco, quam divisionem contulit & dedit

dedit Anselmus, & inscriptione Carte Canonicis jam dicte Ecclesie pro remedio anime sue, ac suorum parentum obtulit &c. *De Silva quoque, que nominatur Bonella, atque de omnibus illis locis, que* Karolus, & Lodoicus, *atque* Berengarius Imperatores *sepe dicto Episcopio per Precepta contulerunt &c.*

Signum Domni Secundi Ottonis Romanorum Imperatoris & invictissimi Augusti.

Johannes Cancellarius ad vicem Domni Petri Episcopi & Archicancellarii recognovi.

Data XVII. Kalendas Aprilis, Anno Dominice Incarnationis DCCCCLXXXII. Indictione X. Regni Domni Secundi Ottonis XX. (*) *Imperii quoque XIIII.*

Actum justa Civitatem Tarentum in Christi nomine feliciter. Amen.

Nisi fallor, Diploma non pro Canonicis scriptum fuit; neque enim id Charta ipsa ostendit, sed quidem pro Episcopo Odelrico. Atqui is sibi confirmandum curat *Castrum, quod vocatur Redaldescum;* quum tamen Castrum illud *Anselmus in scriptione Chartae Canonicis jam dictae Ecclesiae pro remedio animae suae* contulisset. Et sane in Praecepto Lotharii III. nuper a me evulgato, confirmatum vides Canonicis Cremonensibus *Raduldiscum*, quod idem esse cum *Redaldesco* nullus ambigo. Quare non immeritò Odelricus ille Episcopus, primus videtur, qui terras Canonicorum *vi, & injuste abstulerat*. Atque hi fructus frequentes erant infelicissimi Saeculi Decimi. Eadem verò bona Capituli Canonicorum Cremonensium confirmata vidi in altero Diplomate, quod mihi prima facie archetypum omnino visum fuit, in eorumdem Archivo. Pertinet illud ad Conradum Henrici IV. Regis, & Tertii inter Augustos filium, qui a patre deficiens, curâ Comitissae Mathildis *Italiae Rex* consalutatus est. Rara sunt ejus monumenta, ac propterea lubentiùs illud exero. Sed minime dissimulandum: *Annus Regni Conradi istius Secundi Regis Quartodecimus* negotium non leve facessere potest. Diploma namque datum est Octobri Mense Anni MXCVII. Conradus autem Anno tantùm MXCIII. Regnum Italiae iniit. Et quamquam Annalista Saxone teste antea, idest Anno MLXXXVII. idem *Conradus filius Imperatoris a Sigewino Coloniensi Archiepiscopo consecratur in Regem Aquisgrani:* attamen non desinunt nutare,

(*) Error Amanuensis. Scribendum XXV. quemadmodum constat ex autographo Diplomate ejusdem Ottonis II. Lucensibus Canonicis eodem Anno DCCCCLXXXII. dato, quod supra exscripsi.

tare, ac tenebras mihi saltem offundere, Chronologicae Notae ejusdem Diplomatis, quod nihilominus edere statui.

Chonradi II. Regis Italiae Diploma, quo Canonicis Ecclesiae Cremonensis omnia illorum bona ac jura confirmat, Anno 1097.

In nomine Sancte & individue Trinitatis. Chounradus *divina favente clementia* Rex Italicus. *Quoniam apud divinum rerum inspectorem meritam & condignam retributionem nos recipere minime dubitamus, si nostrae Regalis munificentiae benivolentiam Deo devote servientium petitionibus clementer, ac benigne accommodamus: volumus, ut omnium Sanctae Dei Ecclesiae, nostrorumque fidelium tam futurorum, quàm presentium diligens industria noscat, qualiter nos pro remedio animae nostrae,* nostraeque Genitricis beatae memoriae Bertae, *& ob incrementum Regni nostri,* Canonicorum *Sanctae* Cremonensis Ecclesiae, *in honore Beatissimae Dei Genitricis Mariae constructae, necessitatibus providentes, illis confirmamus &c.* (*)

Signum Domni Chounradi Secundi Regis invictissimi.

Data Undecimo Kalendas Novembris, Indictione VI. Epactâ verò XV. Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Nonagesimo Septimo, Anno verò Regni Domni Chounradi Secundi Regis Quartodecimo.

Actum Cremone feliciter.

Iidem quoque Canonici Cremonenses a Callisto II. Papa confirmationis Bullam, ex eorum Archivo a me depromtam, impetrarunt, quam nunc subjicio, ex apographo pervetusto descriptam.

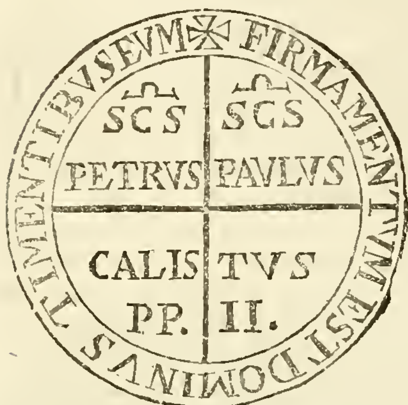
(*) Reliqua, a quibus heic repetendis abstineo, habes in Diplomate nuper evulgato Lotharii III. Romanorum Regis, dato Anno MCXXXIII.

Callisti Papae II. Bulla, qua Canonicis Ecclesiae Cremonensis Privilegia & bona confirmat, Anno 1123.

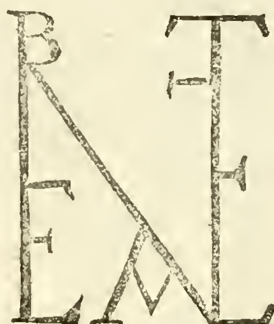
CAlixtus Episcopus, *servus servorum Dei, dilectis filiis* Cremonensis Ecclesiae Canonicis, *eorumque successoribus in perpetuum. Officii nostri nos hortatur auctoritas, paternam pro Ecclesiarum statu sollicitudinem gerere, & quae ad earum quietem & pacem constituta sunt, stabilire. Quapropter, carissimi in Christo Filii, petitionibus vestris clementi benignitate impertientes assensum, ad* Domni *praedecessoris nostri sanctae memoriae* Papae Urbani *exemplar, vestram Beatae Mariae Dei Genitricis Ecclesiam, cum omnibus rebus suis, Apostolicae Sedis tuitione ac patrocinio defensamus. Statuimus enim, ut quaecunque bona, quascunque possessiones Congregationis vestrae unitas hactenus possedisse per autentica & legitima scripta cognoscitur, vel Episcoporum donatione, vel Regum, aut ceterorum Fidelium oblatione, vobis, vestrisque Successoribus firma semper, & illibata permaneant. In quibus hec propriis nominibus exprimenda signamus, videlicet:* Butaningum, Castrum-vetus, Insulam, Radaldiscum, Casamnovam, Butalianum, Atunellum, Fontanellam: *Capellam Sancti Salvatoris, Ecclesias Sancti Petri de Curticella ultra Padum, Sanctae Mariae de Mareulingo, Sancti Michaëlis de Marasse, & Sancti Michaëlis de suburbio Civitatis, cum pertinentiis earum. Nec non Oratorium Sancti Mauritii cum eorum pertinentiis. Oblationes etiam Altaris Sancti Imerii, & ceterorum Altarium vestrae Ecclesiae, Communitatis vestrae usibus in perpetuum semper exhibendas fore censemus. Quicquid praeterea in futurum ad Congregationis vestrae regimen juste, legaliterque conferri contigerit, firmum semper & integrum stabilitate perpetua conservetur, eorum, pro quorum sustentatione & gubernatione concessum est, usibus omnimodis profuturum. Ad hec adjicientes* precipimus, ut nullus Episcopus, Comes, Vicecomes, sive Procurator de ipsa vos Canonica infestare, aut de Terris ejus fodrum, vel aliquam dationem, vobis invitis, tollere, seu vos, vestrosque Successores de ipsis Terris aliquando sine legali judicio molestare vel disvestire presumat. *Preterea, ut omnipotentis Dei servitio per ipsius gratiam quietius insistatis,* vos & prefatam Ecclesiam, ab Episcoporum gravamine removentes, decernimus, ut eis non liceat, invitis Fratribus, in vestra Canonica habitare. *Vos autem filii in Domino dilectissimi, oportet mores vestros ab omni malo corrigere, & conversationem vestram ad normam institutionis Canonicae custodire, ut, quod nomine censemini, re etiam in divinae Majestatis oculis esse possitis. Si quis igitur in crastinum Archiepiscopus, Episcopus, Imperator, aut Rex, Princeps, Dux, Marchio, aut Comes, Vicecomes, Judex, aut Ecclesiastica quelibet, Secularisve persona, hanc nostrae constitutionis paginam sciens contra eam venire temere temptaverit, secundo, tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendaverit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a Sacratissimo Corpore & Sanguine Dei & Domini Redemtoris nostri Jesu Christi alliena fiat,*

atque

atque in extremo examine districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem Loco juxta servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic A *fructum bonae actionis percipiat, & apud districtum Judicem premia eterne pacis inveniat. Amen. Amen. Amen.*

Ego Calixtus Catholicae Ecclesiae Episcopus.

Datum Laterani per manum Hugonis sanctae Romanae Ecclesiae Subdiaconi, Secundo Nonas Martii, Indictione Prima, Incarnationis Dominicae Anno MCXXIII. Pontificatus autem Domini Calixti Secundi Papae Anno V.

Sed ne ista quidem satis videbantur olim ad Canonicorum tutelam. Quare fuerunt, qui ut ab Archiepiscopis jura sua confirmarentur, sibique adesset eorum patrocinium cura- B runt. Habeo & heic testimonium tabularum, quas in Chartophylacio Capituli Canonicorum Regiensium olim legebam.

Gualterius Archiepiscopus Ravennae, Canonicis Cathedralis Regiensis omnia illorum bona & jura confirmat, Anno 1140.

In nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Quadragesimo, temporibus Domni Innocentii Romanae Ecclesiae. Papae *sanctissimi, &* Conradi Regis Romanorum, *die XIV. mensis Marcii, Indictione Tercia, infra* Canonicam *Sancte Marie in Regio. Inter cetera, que divine dispositionis consilio disponuntur, Pontificalis promotionis sublimitas Deo, a quo omne datum optimum procedit, celitus predestinante ac largiente conceditur. Decet itaque eos, quos summe dispositionis* C *providentia Ecclesiastici regiminis celsitudine mirabiliter sublimat, ac Metropolitane Sedis Cathedra decenter exhornat, sic subditis Ecclesiis ac* Fratribus *eisdem Ecclesiis famulantibus utiliter necessaria providere, eorumque justis petitionibus libenter annuere, suaque Privilegio perpetuo corroborare, quatenus de bono in melius proficere,* D *divinis quoque officiis promptius intenti Deo devotissime servire, & suo Metropolitano, ejusque Successoribus valeant fidelius obedire. Cujus rei gratia nos quidem in Dei nomine* Gualterius *sancte*

Ravennatis Ecclesiae Archiepiscopus, licèt indignus, cognitis his, quae per Privilegia venerabilium Antistitum sancte Regiensis Ecclesie, ejusdem Ecclesie Canonicis rationabiliter sunt concessa, vobis Ogerio venerabili Archipresbytero, & Achilli reverendo Archidiacono, vestrisque Successoribus Regiensis Ecclesie Canonicis presentis Privilegii pagina rem inferiùs dicendam perpetuo corroboramus & inviolabiliter confirmamus. Idest Ecclesiam Sancti Petri sitam in suburbio prope Civitatem Regii, & suburbii ipsius, sicuti de antiqua consuetudine, & jure Canonico detinetis. Oblationem quoque fidelium tam in Missis vivorum, quàm defunctorum sive presente, sive absente Episcopo, & in Urbe & extra in cera & in monetis. Insuper confirmamus vobis oblationes consecrationum Ecclesiarum Episcopatus vestri tam infra Urbem, quàmque & extra, & in suburbiis tam & in montanis, quàm & in plano, sicut eas rationabiliter consuevistis habere, & nunc habere noscimini. Confirmamus etiam vobis Curtem Sancti Stephani cum Plebe ipsius, & cum omni honore & integritate sue dignitatis. Similiter confirmamus vobis terram de Civitate, sitam Plebe Quarantulae. Preterea confirmamus vobis duos mansos de Broilo in Curte Suzarie, & totum hoc, quod vobis pertinet in Lecto Benano, & terram, que vobis pertinet in loco, qui vocatur Trecentula.

Insuper confirmamus vobis Decimam quatuor mansorum in loco, qui dicitur Fabrica: Decimam etiam Nuvellarie cum Plebe ipsius, & cum omnibus ad eamdem Plebem integre pertinentibus. Eodem modo confirmamus vobis terram, que vobis pertinet in loco, qui dicitur Campagnola, & totum quod habetis in Curte, que vocatur Canole. Item confirmamus quicquid vobis pertinet in Curte Corrigie; & quod detinet Johannes Bordone in Corviaco, jure Canonice vestre: & mansum Moronis, qui est in Novellaria: mansum quoque Bazoarii, qui est positus in Curte Nova. Simili modo confirmamus vobis terram Fredulfini de Gurgo, & mansum positum in Bagnolo, & quicquid detinet Ildebrandus, jure Canonice vestre in Massanzatico: duos etiam mansos in loco, qui dicitur Pinizo: & unum in loco, qui vocatur Magnum Casale. Preter hoc vero confirmamus vobis Curtem Ripe Alte cum Plebe ejusdem, & cum Decimis suis: & terram, quam detinetis in Cubiliolo, & in Mutilena: & mansum, quem detinetis in Albineta: & mansum de Aliano: & mansum positum in Querzola: & mansum positum in Castelliunculo prope Castrum Gipsi; & quamdam terram prope Arcem Guiberti. Nec non confirmamus vobis Curtem Masse cum omni sua integritate: Curtem etiam de Campilia cum omnibus ad eamdem Curtem integriter pertinentibus: Curticellam quoque de Villa, & Villam, que vocatur in Siliaco: & quicquid vobis pertinet in loco, qui dicitur Goa: & mansum positum in Minocio juxta Alpem: & quod vobis pertinet in Casellis & Casulis: Decimas Gavasse. Insuper confirmamus omnia, que pertinent ad officium & Beneficium Archipresbyteratus & Archidiaconatus, & Praepositurae, Magistri quoque Scolarum, vobis, qui nunc estis, vestrisque Successoribus in perpetuum. Hec autem omnia, que superius leguntur, cum suis justis & certis finibus, vobis prefato Archipresbytero, & jam dicto Archidiacono, ceterisque predicte Canonice Sancte Marie Fratribus, vestrisque Successoribus jugiter servientibus, auctoritate Dei, & Beate Marie semper Virginis, necnon & Beati Apollenaris Pon-

Pontificis & Martiris Christi, omniumque Sanctorum, & nostrâ, habendum, tenendum, fruendum perpetuo confirmamus, & presenti Privilegio irrefragabiliter corroboramus. Quod si, quod absit, & avertat divina clementia, hanc nostri Privilegii paginam aliquis infringere, vel temere violare presumpserit, maledictionem Dei Patris omnipotentis & Filii & Spiritus Sancti, & Beate Marie Virginis, & Beati Apollenaris, omniumque Sanctorum, & nostram incurrat: trecentorum quoque decem & octo Patrum anathemate obligatus, perpetuis ignibus cum Juda traditore cruciandus, nisi resipuerit, perpetuo subjaceat, hoc tamen scripto in suo robore firmiter permanente. Ut autem hoc verius credatur, & firmissime teneatur, manus nostre inscriptione firmavimus, & sigilli nostri impressione pro vestro A *munimine inviolabiliter custodiendum signavimus.*

B *Actum Regii per manus Andree Presbiteri & Canonici Sancte Ravennatis Ecclesie, & tunc Domni Gualterii Ravennatis Archiepiscopi Scriptoris & Capellani, jubente eodem venerabili Patre, cum esset ibi pro ordinando Episcopo, ceterisque negociis Ecclesiasticis spiritualiter disponendis, ac Secularibus, salvo sue dignitatis honore, reformandis. Sub die, mense, & Indictione suprascripta, infra Canonicam Sancte Marie.*

Addo etiam Apostolicae Sedis patrocinium eisdem Canonicis Regiensibus impensum, uti ex authentica C Bulla in eodem Tabulario adservata constat.

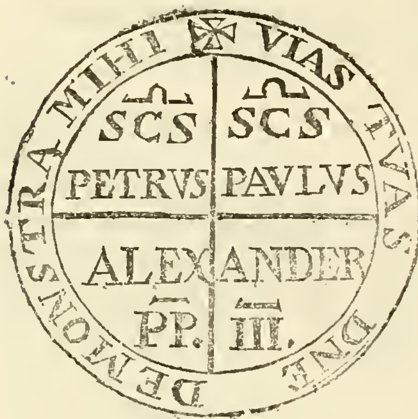
Alexandri III. Papae Bulla, qua Canonicis Regiensibus omnia illorum jura & bona confirmat, Anno 1178.

ALexander Episcopus, *servus servorum Dei, dilectis filiis* Jacobo Archidiacono, & Canonicis Regine Ecclesie *tam presentibus, quàm futuris Canonice substituendis N. P. P. M. Quotiens illud a nobis petitur, quod Religioni & honestati convenire dinoscitur, animo nos decet libenti concedere, & petentium desideriis congruum impertiri suffragium. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, & prefatam Ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio, sub Beati Petri & nostra protectione suscipimus, & presentis scripti Privilegio communimus. Statuentes &c. hec propriis duximus exprimenda vocabulis. Curtem Sancti Stephani cum omni honore: Plebem ipsius cum integritate sue dignitatis: Terram* D *de Civitate, sitam in Plebe Quarantule: Terram, que vobis pertinet in loco Trecentula: Decimas quatuor mansorum in loco Fabrica: Decimas Nuvellarie, & Plebem ipsius, cum omnibus ad eandem Plebem integre pertinentibus. Terram, que vobis pertinet in loco Campagnola: Et totum, quod habetis in Curte Canole: & quicquid vobis pertinet in Curte Corrigie: & quod* E *detinet Johannes Burdonus in Curviatico juris Canonice vestre: & mansum Moronis, qui est in Nuvellaria: Mansum Bazoarii, qui est positus in Curte Nova: Terram Fredulfini de Gurgo: Mansum positum in Bagnolo: & quicquid detinent Ildebrandi in Massenzatico: duos Mansos in loco, qui dicitur Pinizo, & unum in loco, qui dicitur Magnum Casale: Curtem Ripe Alte cum*

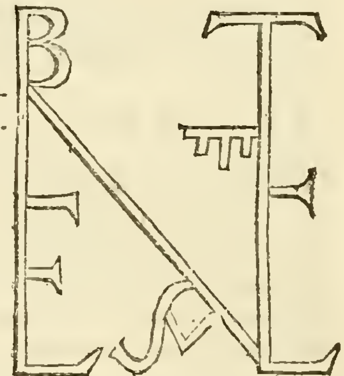
Plebe

Plebe ejus, & cum Decimis suis: Terram, quam detinetis in Cubiliolo, & in Mutilena: Mansum in Albineto: Mansum in Alliano: Mansos positos in Querzola: Mansum positum in Castellinnculo prope Castrum Gipsi: & quandam Terram prope Arcem Timberti. Curtem Masse cum omni sua integritate. Curtem de Campilia cum omnibus ad eandem Curtem integre pertinentibus: Curticellam quoque de Villa, & Villam, que vocatur Visiliaco: & quicquid vobis pertinet in loco, qui dicitur Goa: & Mansum positum in Minotio: & quod vobis pertinet in Castellis, & in Montebluto, & in Casulis: Decimas de Gavassa: & Decimas in Runcoris ejusdem Gavasse in Manipulis: & ea que ibidem a Gerardo Rangono *acquisistis: preterea Decimas Civitatis vestre, ac pertinentie ipsius, sicut de antiqua con-*

A *suetudine & jure Canonico detinetis: oblationes quoque fidelium tam in Missis vivorum, quàm defunctorum, sive presente Episcopo, sive absente, & in Urbe & extra: Oblationes etiam Consecrationum Ecclesiarum Episcopatus vestri tam infra Urbem, quàm extra, sicut eas rationabiliter consuevistis habere, & nunc habere noscimini. Insu-*
B *per omnia que pertinent ad officium & Beneficium* Archipresbiteratus, Archidiaconatus, Prepositure, atque Magistri Scolarum ejusdem Ecclesie. *Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat supradictam Ecclesiam temere perturbare &c. salvâ Sedis Apostolicae auctoritate & reverentiâ, & Canonicâ justitiâ Regini Episcopi. Si*
C *qua igitur in futurum &c. potestatis honorisque sui dignitate careat &c. Amen, Amen, Amen.*

Ego Alexander Catholice Ecclesie Episcopus *subscripsi.*

Ego Hubaldus Hostiensis Episcopus subscripsi.
Ego Johannes Presbiter Cardinalis Sanctorum Johannis & Pauli titulo Pamachii, subscripsi.
Ego Boso Presbiter Cardinalis Sancte Pudentiane titulo Pastoris, subscripsi.
Ego Jacobus Diaconus Cardinalis Sancte Marie in Cosmydin subscripsi.
Ego Ardicio Diaconus Cardinalis Sancti Theodori subscripsi.

Ego

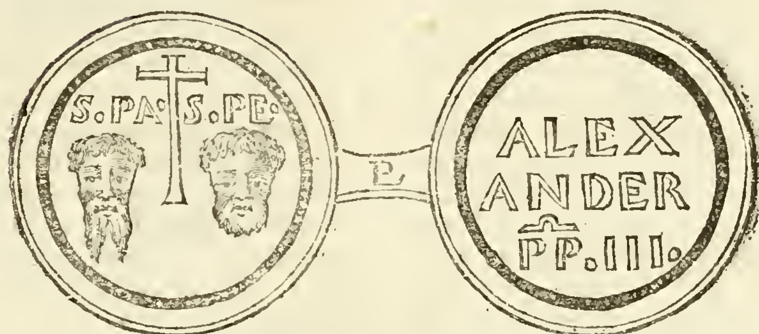
Ego Hugo Diaconus Cardinalis Sancti Angeli subscripsi.

Ego Laborans Diaconus Cardinalis Sancte Marie in Porticu subscripsi.

Ego Rainerius Diaconus Cardinalis Sancti Georgii ad Velum Aureum subscripsi.

Datum Laterani per manum Alberti Sancte Romane Ecclesie Presbiteri Cardinalis, & Cancellarii, Nonis Aprilis, Indictione XI. Incarnationis Dominice Anno MCLXXVIII. Pontificatus verò Domni Alexandri Pape III. Anno XVIIII.

Pendet e chordula haec Bulla plumbea.

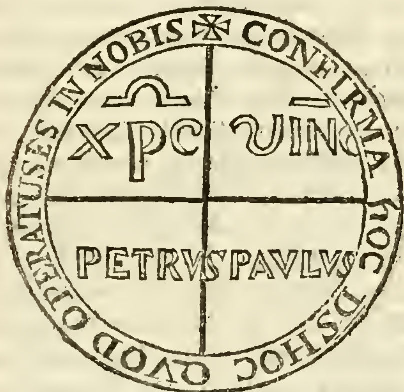
Et sane consueverunt quaeque Canonicorum Collegia validissimam semper Apostolicae Sedis protectionem implorare. Quod & factum a Canonicis Suanensis Ecclesiae, uti nos edocebit Bulla, existens in Archivo A Operae, seu Fabricae Metropolitanae Senensis, cujus exemplum debeo toties a me laudato viro optimae memoriae olim Huberto Benvogliento, Senensis patriae suae, dum vixit, illustri ornamento.

Nicolai II. Papae Bulla, confirmantis Privilegia Capitulo Canonicorum Suanensium, Anno 1061.

NIkolaus Episcopus, *servus servorum Dei*, Vitali *Sancte* Suanensis Ecclesie Preposito, *ad honorem B. Petri Apostolorum Principis dedicatae, tibique successuris, regulariter promovendis, & in sancto proposito permansuris in perpetuum. Quoniam omnipo-* B *tentis dignatio suo gratuito munere, nullo digno previdente opere, ad hoc nostram humilitatem dignata est provehere, quatinus per nos ubique terrarum proprio sanguine redempte Ecclesie lumen amministraremus indeficiens, profecto rationabile ducimus, cooperante ipso*

ipso, de quo loqui presumimus, secundùm proprias vires unicuique acceptum talentum distribuere, ne apparente ipsius Majestate, quod absit, sine acquisito lucro, velut inutilis servus, videamur remeare. Quod utique per divinam misericordiam consequi posse speramus, si membris ejus adhuc per fidem in terra celestia anhelantibus, presidia, quae possumus, sereno affectu suppeditare curamus. Sic enim, sic profecto, & supernum nostre fragilitati conciliamus auxilium, & purâ intra cordis hospitium manente intentione, hominum consequemur favorem honestum, cum, licet universis debitores simus gentibus fidei lumine clarentibus, Matricibus tamen Ecclesiis sedulo servientibus, & divina officia eis religiose quotidie persolventibus, & apud eas Canonice viventibus, *benevolentie studio majorem curam, quàm ceteris subjectioribus Clericis, impendimus.* Canonicam *itaque* Sancti Petri in Suanensi Urbe, *quondam* a Rainerio *ejusdem* Suanensis Ecclesie *sancte memorie* Episcopo pià religione edificatam, *& postea* a Johanne Successore ejus, *interveniente* Anselmo eorum Successore, *venerabili* Episcopo, *qui nunc prelibatam disponente Deo, gubernat Ecclesiam, in tuitione Sancti Petri sub nostra nostrorumque Successorum defensione, cum omnibus, que juste habet, & in futurum est habitura, salvâ predicti Anselmi Episcopi auctoritate, & reverentiâ, suscipimus:* non tamen ut sibi, que Apostolicâ auctoritate roboramus, liceat cassare, nec alicui suorum Successorum res prefate Canonice venundare, vel aliquo pacto alienare, contrahere, vel alicui in predicta Canonica ordinato Clerico aliquam violentiam juste liceat irrogare. *Sed, ut evidentius que a prenominatis ejusdem Sancte Ecclesie Episcopis prefatis Canonicè concessa sunt, & nos hac nostri Privilegii Pagina confirmamus, intelligantur, nominatim exprimimus Plebem in Pitiliano sitam, cum terris, Decimis, redditibus, & oblationibus suis: Curtem sitam Palmule vestram, cum omnibus pertinentiis, & redditibus suis, & omnes Decimas vestrarum terrarum in omnibus locis, ubicumque sunt: Terras, quas dedit sibi Osso pro anima sua: Terras, quas optulit sibi Guidolfus in Baranello & Oliano: Terras, quas donavit sibi Gotifredus cis Calisinam fluvium: Terras, quas tradidit sibi Anselmus Rainerii filius in Calonico: Terras, quas adhibuit sibi Bonizo in Supano: Terras, quas exhibuit sibi Eurardus Notarius: Terram, quam concesserunt sibi Episcopi juxta eandem Urbem: Ecclesiam Sancti Martini in Coronzano sitam, cum omnibus pertinentiis suis atque redditibus: Ecclesiam Sancti Georgii in Pertitio sitam, cum omnibus, que sibi pertinent: Mansos tres, scilicet* Corbulo Clerico, Presbitero Dominico & Sigizo *ibidem* Presbitero, *olim custos de Plebe in Urbe posita: Omnes prorsus decimationes, his exceptis, que quibusdam Militibus dudum ab Episcopis in beneficio date sunt: Et dimidium omnium oblationum, & helemosinarum prelibate Plebi oblatarum & offerendarum, cum etiam dimidia parte omnium terrarum, quas habuit Giso pater Johannis Episcopi, qui videlicet prenominate Ecclesie & Canonicis cum una domo in Urbe dedit; scilicet Ecclesiam Sancte Marie in Lapegi sitam, & duos Mansos in Ilci, & vineam & terram in plano Suanensi. Hec omnia & que sepe dicte Canonice a fidelibus oblata, vel ammodo offerenda sunt, tibi, Vitalis dilecte fili, tuisque Successoribus, Clericisque in ea ordinatis, & ordinandis, & in sancto proposito permansuris concedimus, & con-*

& concessa confirmamus. Ut nullus unquam Episcopus, nullus Imperator, nullus Rex, nullus Dux, nullus Marchio, nullus Vicecomes, nullus Castaldus, nulla magna, parvaque persona ea inde audeat auferre vel retollere, aut vos inquietare, aut molestias inferre; sed quiete permittamini vivere, & Deo servire. Si quis autem temerario ausu hanc Apostolicam sanctionem infrin- A *gere temptaverit, nisi ammonitus resipuerit & emendaverit, gladio anathematis percutiatur, & in presenti carne pereat, & Deus, dum judicare venerit, spiritu oris sui eum interficiat. Qui verò pius conservator extiterit, Sancti Petri nostramque benedictionem, a Domino Jesu Christo promereatur eternam remunerationem.*

Datum per manus Humberti Cardinalis Episcopi Ecclesie Sancte Silve Candide, V. Calendas Majas, Anno ab Incarnatione Domini Millesimo Sexagesimo Primo, Anno III. Pontificatus Nikolai Pape II., Indictione XIIII.

Aliquid nunc addendum est de *Canonicis Regularibus*, quos nonnulli a Sancto Augustino institutos, & continuata successione ad nostra usque tempora deductos censuere: quod alii constantissime negant. Neque enim successio ista, ut ajunt, bonis tabulis ostenditur, iique tantummodo per analogiam quamdam a Sancto Augustino originem duxisse dicendi sunt. Ego aliis dimissam volo quaestionem hujusmodi, qui rogandi sunt, ne ad hoc argumentum se conferant partium studio praeoccupati, sed unico adducti veritatis amore. Fluxa enim, & inanis est laus, quae a fictis manat; B solida autem & immortalis ex una veritate expectanda est. Quod novi ego, a quamplurimis Seculis, post Annum tamen a Christo nato millesimum, *Canonicorum Regularium* nomen, ac institutum celebre evasit. Nam uti postquam Monachorum mores in nimiam corruptelam deflexerant, suscitavit Deus Romualdum, C Johannem Gualbertum, Bernardum Claraevallensem, aliosque sanctitate celebres Viros, qui Monasticam disciplinam & decorem restaurarunt (quod & subinde factum fuit in Ordine Minorum, atque in aliis militantis Ecclesiae membris); ita ubi invalue-

valuere vitia in Canonicorum coetibus, enati sunt, Deo inspirante, qui non solùm veterem disciplinam & Regulam illius Ordinis restituerunt, sed arctioribus legibus vitam suam constrinxerunt, eam componentes ad normam, quam Sanctus Augustinus olim tenuit. Ii propterea *Canonici Regulares* appellari subinde coepti sunt, ad *Saecularium Canonicorum* discrimen. Et novum quidem institutum, ut fieri solet, quidam ex hisce Canonicis Secularibus, quidam etiam ex Monachis, insectari ac lacerare non desinebant. Urebat nempe homines in deteriora lapsos sanctimonia morum, qua sese a reliquis Canonicis Regulares distinguebant. Habemus a Clariss. P. Pezio Benedictino edita duo Opuscula, Saeculo Christi Duodecimo composita pro ipsis Canonicis Regularibus, alterum a Gerhoho Praeposito Reicherspergensi, alterum ab Anselmo Episcopo Havelbergensi. Quei verò *Canonici Regulares* a *Saecularibus* in veterum Diplomatis ac Bullis secerni possint, accipe. Ut id ego deprehendam, hac ratione uti consuevi. A Scilicet ii suberant *Priori*, ita ut quotiescumque in antiquis monumentis occurrat *Prior Canonicorum*, ii ferme semper censendi sint vixisse *secundùm Regulam Sancti Augustini*. Vide Dissertationem LXXIV. *de Parochiis* sub finem, ubi sermo est de Ecclesia Lucensi Sanctorum Johannis Baptistae & Reparatae, Collegio Canonicorum ornatâ. B Interdum etiam istius *Regulae* mentio fit, aut *Regularis observantiae*; ac celebres olim fuere variae istorum congregationes, Portuensis, Lucensis Sancti Fridiani, Mortariensis &c. Pauca exempla accipito. Ecclesiam Sancti Caesarii, sitam in Castro ejusdem nominis, atque in agro Mutinensi, incolendam C dederat Comitissa Mathildis Canonicis Regularibus. Verùm post ejus mortem Nonantulani Monachi controversiam excitarunt adversùs Canonicos; quae agitata in Romana Curia tandem Callisti II. Papae sententià diremta est. Ejus literas profero, quarum archetypum in Tabulario Monachorum Benedictinorum Mutinensium Sancti Petri ego reperi. D

Callisti II. Papae Bulla, qua praedium Wilzaccarae, cum Ecclesia Sancti Caesarii in agro Mutinensi, ad Canonicos Regulares pertinere contra petitionem Monachorum Nonantulensium decernit, Anno 1123.

CAlixtus Episcopus *servus servorum Dei*, Canonicis Ecclesiae Sancti Caesarii, que sita est in Curte, que dicitur Wilzacara *tam presentibus, quàm futuris*, sub Regulari observantia permansuris *in perpetuum*. E *Officii nostri nos hortatur auctoritas, pro Ecclesiarum statu satagere, & quae recte statuta sunt, auxiliante Domino, stabilire*. Comitissa siquidem Matildis, singularis Beati Petri Filia, in paterni juris predio, quod Wilzacara dicitur, jamdiu Regulares Fratres congregare proposuit. *Porro cum a Nonantulensibus Monachis de eodem predio questio fieret, eadem Illustrissima Domina sollicitius procuravit, ne quid calumpniae* Fratribus illic viventibus *superesset*. *Parato enim juxta preceptum Domni Predecessoris nostri sancte memorie* Pascha-

ſchalis Papae *judicio*, *legitimis teſtibus jurejurando ſancitum eſt*, *ſupradictum predium quadraginta annis a* Marchione Bonifacio, & ejus filia Matilda *poſſeſſum eſſe*. Beati verò Caeſarii Eccleſiam in eodem predio ſitam, *cum ſuis poſſeſſionibus per quadraginta annos nullâ Monachorum dominatione, vel legitimâ litis illatione interpoſitâ, liberam ab eis perſeveraſſe. Nos igitur ad predicti Domni Predeceſſoris noſtri exemplar locum ipſum & Congregationem veſtram in jus, & tutelam ſanctae Sedis Apoſtolicae ſuſcipientes, ab omnium deinceps perſonarum exactione liberam permanere cenſemus. Statuentes, ut quecumque bona per ſupradictam Comitiſſam in uſus Fratrum illic Deo ſervientium conceſſa ſunt, aut in futurum, largiente Deo, per alios fideles legitime dari, offerrive contigerit, quieta ſemper & integra conſerventur. Nulli ergo omnino liceat Eccleſiam ipſam temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis exactionibus fatigare: ſed omnia integre conſerventur, eorum, pro quorum ſuſtentatione & gubernatione conceſſa ſunt, uſibus omnimodis profutura. Criſma, Oleum Sanctum, Conſecrationes Altarium, ſive Baſilicarum, Ordinationes Clericorum, qui ad ſacros fuerint Ordines promovendi, a quo malueritis, Catholico accipietis Epiſcopo. Ad indicium autem perceptae a Romana Eccleſia libertatis, Biſantium aureum quotannis Lateranenſi Palatio perſolvetis. Si quis igitur Eccleſiaſtica Seculariſve perſona hanc noſtrae conſtitutionis paginam ſciens, contra eam temere venire temptaverit, ſecundo tertiove commonitus, ſi non ſatisfactione congrua emendaverit, poteſtatis, honoriſque ſui dignitate careat, reumque ſe divino judicio &c.*

Scriptum per manum Gervaſii Scriniarii Regionarii, & Notarii Sacri Palatii.

Ego Calixtus Catholicae Eccleſiae Epiſcopus *ſubſcripſi.*

Datum Laterani per manum HUGONIS *Sanctae Romanae Eccleſiae Subdiaconi; Quarto Kalendas Martii, Indictione Primâ. Incarnationis Dominicae Anno MCXXIII. Pontificatus autem Domini* CALIXTI *Secundi Papae Anno V.*

Signum Bullae pendentis deperditae.

A Sed non multi abierunt anni, quum Canonici ejusmodi sive aliorum impotentiâ, sive proprio defectu, digni reputati sunt, quibus Ecclesia illa auferretur, ac traderetur Monachis Padolironensis Monasterii. Quod tamen in Canonicorum tunc temporis opprobrium minime convertas velim. Si enim aliqua eorum Collegia olim in corruptelam deflexere, innumera alia erant, quae honestas vitae ac pietas summopere commendabat. Idemque etiam de Monachis dicendum est. Hos quamquam Mathildis Comitissa, ejusque mater Beatrix, ut supra Donizo tradidit, *credebant*, *plusquam Clericos*, *venerandos*, Donizonis tamen ipsius aevo, hoc est Anno Christi MCXXVII. Bernardus Veronensis Episcopus Monachos e Monasterio Sancti Georgii in Braida expulit, atque illuc induxit Canonicos Regulares. Episcopi ipsius verba accipe, ab Ughellio Tom. V. Italiae Sacrae, ita descripta: *Ecclesiam Dei & Sancti Georgii in Braida sitam, sed tam in spiritualibus, quàm in temporalibus in ultimo destructam, ob Dei amorem, & animae meae redemptionem restaurare ac ordinare disposui. Fuerat enim quondam & prius Puellarum, & postmodum Monachorum Coenobium. Sed in utrisque Veneris prostribulum, Diaboli potiùs quam Dei extiterat Templum. Expulsis ergo exinde Dei blasphematoribus, religiosos ibi Clericos ordinavi, qui Dei gratiâ Canonicorum caelibem ducunt vitam, &* B *Regulam observant Canonicam Dei*. Hi fructus miserae conditionis humanae, quos antiqua aetas produxit, & nostra quoque ac ventura nullo negotio producere poterit. Nonnulla etiam fuere olim Canonicorum Collegia, quae sponte Monastico instituto ac vestitui sese addixere. Aut iis auctoritate Regum pulsis, Monachi substituebantur, quam in rem vide C Baluzii notas ad Epistolam 29. Lupi Ferrariensis, aut aliis de caussis iidem Canonici removebantur. Dixi traditam Monachis Padolironensibus Ecclesiam Sancti Caesarii. Hac de re est mihi ad manus Bulla Innocentii II. Romani Pontificis, ex eodem Archivo Benedictinorum Mutinensium D depromta.

Innocentii II. Papae Bulla, qua Ecclesiam S. Caesarii, in agro Mutinensi positam, Canonicis Regularibus Sancti Augustini expulsis, concedit Abbati & Monachis Sancti Benedicti Padolironensibus, Anno 1135., sed secundùm Aeram Vulgarem, 1134.

INnocentius Episcopus, *servus servorum Dei*, *dilecto filio* Henrico Abbati Monasterii Sancti Benedicti super Padum, *ejusdemque successoribus suis regulariter substituendis in perpetuum. Cor nostrum piâ divinitatis inspiratione compungitur, loca quondam in Ecclesiasticae Religionis observantiâ instituta in melius reformare, & co-* E *rum destitutioni pro debito nostri officii subvenire. Hac siquidem intentione, hoc desiderio fideles quoque ad honorem Dei Ecclesias construunt, eisque possessiones & predia largiuntur; ut videlicet Religiose persone inibi statuantur, que divine Majestati humiliter ac devote deserviant, quarum orationibus ad Deum fusis tam Fundatores, quàm Prede-*

deces-

decessores & posteri a peccatorum vinculis absoluti pro temporalibus beneficiis, eterna premia consequi mereantur. Quo nimirum intuitu recolende memorie Illustris Comitissa Matildis Ecclesiam Beati Caesarii in Mutinensi agro Beato Petro oblatam, *suis bonis, possessionibusque ditavit, Libris, vasis, & aliis ornamentis Ecclesiasticis plurimùm honestavit; & ut* Fratres, qui secundùm Beati Augustini Regulam *omnipotentis Dei vacarent obsequiis, in eodem ponerentur effecit. Unde factum est, ut Mundo in maligno posito, & in deterius assidue declinante, quod illa, que pro bono Religionis, & anime sue remedio, Deo & Beato Petro obtulerat, a pravis hominibus sint occupata atque distracta: & ubi prius Religio & honestas cum rerum temporalium ubertate vigebat, nunc peccatis exigentibus, vix saltem vestigia bonorum spiritualium ob insolentiam pravorum hominum valeant apparere. Cujus rei gratiâ cum Fratribus nostris sepius meditantes, ut tam pium prefate Mulieris propositum non frustraretur sed pocius optatum anime remedium consequatur. Tibi, dilecte in Domino Fili Henrice Abbas, & successoribus tuis, eamdem Ecclesiam cum suis pertinentiis duximus concedendam, ut*
A *videlicet per tuam, tuorumque successorum industriam,* secundùm Beati Benedicti Regulam Religiosorum Fratrum Conventus in eodem loco ponatur, *& juxta facultatem illius Ecclesie eorum numerus statuatur. Decernimus ergo, ut nulli hominum liceat super hac nostra Constitutione vos temere perturbare, nec prefatam Ecclesiam,*
B *quamdiu Religio ibidem Domino cooperante duraverit, a nostra dispositione seu correctione distrahere: sed tam ipsa, quàm bona ad eam pertinentia sub nostro magisterio & libera ordinatione consistant, salvâ nimirum Beati Petri proprietate atque dominio, & nostrâ nostrorumque successorum debitâ reverentiâ. Ad indicium autem, quod eadem*
C *Ecclesia Apostolicae Sedis juris existat, tres Bisantios nobis, nostrisque successoribus annis singulis persolvetis. Si quis autem adversùs hanc nostram Constitutionem temerario ausu venire temptaverit, indignationem Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli incurrat. Conservantibus autem sit pax Domini nostri Yesu Christi, quatenus & hìc fru-*
D *ctum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterne pacis inveniant. Amen. Amen. Amen.*

Ego Innocentius Catholice Ecclesie Episcopus.

Ego Gulielmus Prenestinus Episcopus subscripsi.
Ego Matheus Albanensis Episcopus subscripsi.

Ego

Ego Humbertus Pisane Ecclesie Episcopus subscripsi.
Ego Anselmus Presbiter Cardinalis tituli S. Stephani in Celio Monte subscripsi.
Ego Guido indignus Sacerdos subscripsi.
Ego Lucifredus Presbiter Cardinalis tituli Vestine subscripsi.
Ego Martinus Presbiter Cardinalis S. Laurentii in Lucina subscripsi.
Ego Romanus Diaconus Cardinalis Sancte Marie in Porticu subscripsi.
Ego Oddo Diaconus Cardinalis S. Georgii ad Velum aureum subscripsi.
Ego Guido Cardinalis Diaconus Sancti Adriani subscripsi.
Ego Lucas Presbiter Cardinalis tituli S. Johannis & Pauli subscripsi.
Datum Pisis per manum Almerici Sancte Romane Ecclesie Diaconi Cardinalis & Cancellarii, V. Idus Junii, Indictione XII. Anno Incarnationis MCXXXV. Pontificatus verò Doni Innocentii Pape Secundi, Anno V.

Ita Marchiones Estenses in locum *ad Carceres* agri Estensis invexere Canonicos Regulares, quod Monasterium ad Camaldulenses Monachos deinde translatum, ad nostra usque tempora perduravit, nunc autem in alios usus conversum est: Venetiis apud Nobiles Viros Carminatos Patricios Venetos antiquum Regestum vidi, in quo multa loci illius monumenta existebant. Duo inde hausta nunc exhibeo, quorum primum spectat ad *Sinibaldum Episcopum Patavinum*, Ughellio vix cognitum.

Sinibaldus Episcopus Patavinus Monasterio Canonicorum Regularium Sanctae Mariae ad Carceres, sito in territorio Estensi, privilegia confirmat, atque illud uni Episcopo Patavino subjectum fore decernit, Anno 1122.

In nomine Domini Dei, & hominis. Anno Incarnationis ejusdem Millesimo, Centesimo Vigesimo Secundo, XV. Kalendas Augusti Indictione XV. Sanctam Dei Ecclesiam &c. quam rem ego Sinibaldus Episcopus, *Dei gratiâ* Paduanus *pertractans*, Ecclesiam Sancte Marie in Paduano Episcopatu sitam, in loco qui dicitur ad Carceres, *ubi nunc dilectissimus filius meus* Fabianus Presbyter cum Fratrum suorum Collegio *cui preest, vite active ministeriis vacans* sub Canonice institutionis norma vivere curat *& satagit, presentis Privilegii sanctione munire decrevi, quatenus* Canonici *qui modò adsunt, & qui postmodum ordinabuntur, libere ibidem ac quietè Dei servitiis inherere, ac bona sua, que nunc habent, & que juste legaliterque quovis in tempore acquirent, sine molestatione, quantum ad Episcopum Paduanum, & ad subditas sibi*

sibi personas adtinet, possidere valeant. In primis itaque pro remedio anime mee omniumque Antecessorum & Successorum meorum in Catholice Fidei unitate perseverantium, predicta Sancta Ecclesia beate Marie libera sit ab omnibus, & nulli subiaceat Ecclesie; sed per se Paduano, qui pro tempore fuerit, Episcopo respondeat, & obediat, ita tamen ut Episcopus ei nullam violentiam, nullamque de bonis suis lesionem inferat, nullamque a Clericis ejus temporalem exactionem perquirat, nec per quatuor anni tempora solitas presentias exigat. Postremo per se, neque per suos Legatos apud ipsam Ecclesiam vel in ejus possessionis albergarias faciat, excepto si contigerit pro aliqua loci utilitate illuc pergere. Tunc enim cum paucis vadit ipse, vel ejus Missi, sine ipsius Ecclesie damno vel oneroso incommodo. Preterea ex parte Dei omnipotentis & Sancte Marie semper Virginis, & nostra Episcopali auctoritate, sciat sibi omnis persona magna vel parva penitus interdictum, ne ullo modo audeant inquietare vel molestare jam dictam Ecclesiam Sancte Marie, nullum eidem predium auferre, nullum vectigal imponere, nullumve tributum exigere, nec ejus Clericis invitis vel Laicis in ejusdem Ecclesie possessionibus albergarias facere. Quicumque igitur &c.

Actum & datum Padue feliciter.

Ego Bellinus Archipresbyter manu mea subscripsi.

Obertus Presbiter subscripsi.

Ego Ubertus Presbiter subscripsi.

Ego Torengus Subdiaconus manu mea subscripsi.

Ego Nicolaus Diaconus subscripsi.

Rogati autem sunt testes Rolandus de Coriano, Petrus, Nicolaus, atque Ubaldinus pater & filii, Paganus Bastardus, Otto Buczarella, Henricus de Vico de Argere.

Jonas Causidicus, nunc denique Tabellio dictus, hec digitis scripti, seu vidi, mentemque fixi.

Nihil aliud heic dicitur, nisi Fabianum Presbyterum, *cum Fratrum suorum Collegio sub Canonicae institutionis norma, vivere*. Verùm hisce satis significari videntur Canonici Regulares. Certe Anno MCLXXXI. iidem Canonici *secundùm beati Augustini Regulam* vivebant, & *Priori* suberant, uti fidem faciet altera Charta ex eodem Regesto a me descripta, qua praeeunte intelliges, *Marchiones Estenses* uti antea, ita Anno MCLXXXI. nihil praetermisisse, ut commoda ac jura Atestinae illius Congregationis amplificarent. Atque heic animadverte, quod antea monui, scilicet tum Regulares Canonicos, tum reliquos *Fratrum* appellationem olim adhibuisse: quod etiam familare Monachis Benedictinis fuit.

Gerardus Episcopus Patavinus ad petitionem Marchionum Estensium Monasterio S. Mariae ad Carceres concedit Ecclesiam S. Salvatoris de Tribus Comitatibus, quibusdam conditionibus appositis, Anno 1181.

GErardus *Dei gratiâ* Paduanus Episcopus. *Dilectis in Christo* Fratribus Pistori Priori Ecclesiae Sanctae Mariae ad Carceres, & omnibus ejusdem Ecclesiae Canonicis *in perpetuum. Quoniam quae ad pias causas dantur, Deo impertiuntur, iccirco nos ad memoriam reducentes, quod Praedecessor*

cessor noster beatae recordationis Sinibaldus. Episcopus *praenominatam vestram Ecclesiam ad observationem* Regularis disciplinae *instituit*, & Fratres ibidem commorantes, secundum beati Augustini institutionem, & Fratrum Portuensium Regulam *vivere voluit: Considerantes etiam opera Caritatis, quae in domo vestra novimus exerceri, divini amoris intuitu, & consideratione pietatis, & pro remissione peccatorum nostrorum, nec non* Domni Papae Alexandri *ammonitionibus & precibus inclinati*, Marchionumque *saepissime petitionibus pulsati, habito consilio* Fratrum nostrorum Canonicorum, *& aliorum Sapientum, Ecclesiam Sancti Salvatoris, quae est sita extra Fractam de tribus Comitatibus, cum omnibus suis possessionibus & adjacentiis & pertinentiis & terris ad eamdem Ecclesiam pertinentibus, vobis, & vestrae Ecclesiae titulo donationis conferimus, donamus, tradimus, concedimus, & faciatis exinde a praesenti die vos & vestri Successores quicquid juste volueritis sine omni nostra & Successorum nostrorum contradictione. Hoc de ipsa Ecclesia vobis & Successoribus vestris retento, quod* Fratres, *qui pro tempore erunt in Ecclesia Sancti Salvatoris, honeste debeant recipere ipsum & procurare, & Nuntios Episcopi: &* Frater, *qui ibi erit institutus a* Priore *super alios, curam animarum, & regimen Populi de manu Episcopi recipiet, donec Prior ibi eum stare permiserit. Et Plebi de Casale persolvet quod consueverunt pro Capitulo solvere, & in aliis consuetam reverentiam exhibebunt. Et quod Ecclesia Sanctae Mariae ad Carceres debeat solvere annuum Censum, scilicet Solidos centum pro Ecclesia Sancti Salvatoris nobis, & Successoribus nostris omni anno in temporalibus Nativitatis Domini in perpetuum. Et si* Prior *&* Fratres, *qui pro tempore in eadem Ecclesia erunt, omnia, quae superius leguntur, in integrum non fecerint & admoniti semel, & bis, terve, digne non satisfecerint, & non adimpleverint, suprascripta concessio irrita sit & inanis, & de jure non valeat, & de facto non teneat. Ut autem haec nostra donatio & concessio in perpetuum valitura persistat, & semper stabilis, firma, & inconvulsa permaneat, ipsam Ugerino publico Tabellioni scribendam esse jussimus, & eamdem nostro Sigillo insigniri praecepimus, Anno Millesimo Centesimo Octuagesimo Primo, Indictione XIIII. Die XIIII. exeunte Junio. Testes Guilfredus Dei Gratia Paduanus Archipresbiter, Cono Presbiter, Magister Bonifacius in Montanis Archidiaconus, Adam Subdiaconus, Vitalianus Subdiaconus, Magister Egidius Diaconus, Zambonus Diaconus, Ubertinus Subdiaconus de Marostica, Magister Cerardus Subdiaconus, Gumbertinus Cibus Subdiaconus, Codiginus Cappellanus Episcopi, Magister Vescovelius Cappellanus Sancti Martini*, Marchio Albertus, Bonifacinus, Albertus Bonifacii ejus Nepos.

Actum in Padua, in Camera Episcopi.

Ego Ugerinus Imperialis Aulae Tabellio interfui, & ne oblivioni tradantur, duo instrumenta jussu Episcopi scripsi.

Habemus heic *Pistorem Priorem* Monasterii Estensis ad Carceres. Alterum Priorem exhibet mihi Charta, quam Archivum Estense adservat.

Inve-

Investitura unius Mansi, data Livaldo Priori Monasterii S. Mariae ad Carceres siti in Territorio Estensi ab Azone Marchione Estensi, Anno 1194.

Die Martis Decimo, exeunte Junio, Anno Domini Millesimo Centesimo Nonagesimo Quarto, Indictione Duodecima. In praesentia Domini Bonifacii de Bonzino, & Senzagradi, & Olderici Notarii, & Benefatii de Fornella, & Aymi, & aliorum. Ibique Dominus Marchio Azo de Este investivit Domnum Livaldum Priorem Sanctae Mariae ad Carceres, accipientem pro eadem Ecclesia, de Manso uno, quem promiserat Dominus Marchio Opizo ipsi Ecclesiae in consecratione ejusdem Ecclesiae, & in testamento jussit fore datum esse pro remedio suae animae & suorum Antecessorum. Et jacet in Curia Vighizoli, & quem designavit Bonifacius Conversus, & ejus villicus Johannes de Bertaldo pro supradicto Marchione Azone. De quo est casamentum unum in Villa Gazoli cum quadam petia, quae pertinet ei casamento prope eum, & eum casamentum tenet Artuso. Coheret ab uno capite via, ab alio Domina Aitenga, ab uno latere Domina Adeleita, ab alio Dominus Marchio, & Benzo. Alia petia in eadem hora, ubi dicitur Roture, tenetur per Johannem Scutifero, ab uno latere illi de Arcole, ab uno capite eadem Ecclesia, ab alio capite Palus. Alia petia in eadem hora, ab uno capite Domina Aitenga, ab alio capite Dominus Marchio. Alia in eadem hora, ab uno capite Domina Aitenga, ab alio via, ab uno latere Dominus Gumbertus, & ab alio eadem Ecclesia. Et Runchum, quod est, ubi dicitur Valdegrosso, & tenetur per Albrigeto & suo fratre. Ab uno capite via publica, ab alio filius Domini Carlaxarii, ab uno latere & ab alio Ecclesia Sancti Johannis de Vigizolo. Et confessus fuit supradictus Dominus Marchio Azo possidere pro praedicto Domino Priore, usque dum intret tenutam Dominus Prior. In eadem die in praesentia Johannis Camnii, & Moscardi, & Michaëlis, & Christiani, & Artusii, in eorum presentia Domnus Prior Livaldus supradictus pro eadem Ecclesia de predicto Manso intravit tenutam, & pro verbo Domini Marchionis, & confessus fuit, se satisfactum de praedicto Manso.

Actum est hoc in Dollone de Este in Palacio praedicti Marchionis.

Ego Ortolinus Notarius sacri Palatii interfui, & jussu ipsorum scripsi.

Atque hic Livaldus Prior ille est, qui Anno MCLXXXIV. dum Veronae esset Lucius III. Papa, ab eo renovationem impetravit Privilegiorum suorum, uti fidem faciet subsequentis Bullae apographum e Regesto, existente apud praelaudatos nobiles Viros Carminatos, descriptum.

Lucius Papa Tertius Canonicis Regularibus Monasterii Sanctae Mariae ad Carceres in territorio Estensi privilegia renovat, Anno 1184.

LUcius Episcopus, *servus servorum Dei*. *Dilectis filii* Livaldo Priori Ecclesiae Sanctae Mariae de Carceribus, *ejusque* Fratribus, *tam praesentibus quàm futuris*, Regularem vitam professis. *Quoties illud a nobis petitur, quod religioni, & honestati videtur convenire, animo nos decet libenti concedere, & petentium desideriis Apostolicum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino Filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, & Ecclesiam Sanctae Mariae de Carceribus, in qua divino estis mancipati obsequio, ad exemplar felicis recordationis* Alexandri Papae *praedecessoris nostri, sub beati Petri & nostra protectione suscipimus, & praesentis scripti Privilegio communimus. In primis siquidem statuentes*, ut Ordo Canonicus, qui secundum Deum, & beati Augustini Regulam, & institutionem Portuensium Fratrum, in eodem Loco institutus esse cognoscitur, *perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Preterea quascumque possessiones &c. in quibus haec propriis duximus exprimenda vocabulis. Locum ipsum, in quo memorata Ecclesia sita est, cum omnibus adiacentiis & pertinentiis suis: & Decimas novalium totius loci, qui Carrateculum vocatur, sicut Privilegium Praedecessoris nostri Alexandri plenius continet; & in Augutiano, & in tota Scudechia, in Fracta, in Montaniana, & in Vigosolo; Quicquid habetis in Cavalligo: Quicquid habetis in Craterolo, in Carpo, in Portu, in Minevio, Bonadico, Urbano, Casale, Milliarino, Pause, Vigezolo, Est, in Plebe de Villa, in Montesilice, Baono: & quicquid ibidem* B. Paduanus Episcopus *rationabiliter vobis concessit: Quicquid habetis in Spasano, Cona, Tribano, in Villa Pantena, in Montegnana, in Albetona; Quaecumque a bonae memoriae* Bellino, & Sinibaldo Paduanis *quondam* Episcopis *vobis canonice data sunt, nihilominus confirmamus: Ecclesiam Sancti Salvatoris cum omnibus possessionibus suis &c. sicut juste ac pacifice eandem possidetis: Terram, quam habetis in Vicotineoso & in Gazolo: Ecclesiam Sancti Johannis de Vighizolo, cum omnibus possessionibus & aliis quae ad eandem Ecclesiam pertinere noscuntur, terris videlicet, paludibus, piscationibus, ac decimis: Decimationes etiam totius paludis de Baone, sicut vobis a Paduano Episcopo rationabiliter concessae sunt, & ejus instrumentum plenius continet: Decimam quoque de territorio Villae, quae dicitur Cavallile. Sententiam verò illam, quam praefatus* B. *super contentione, quae inter vos & Clericos Sanctae Teclae de Adest, de persona Ugonis Balisterii & filii ejus, & bonis ipsius agebatur, legitime promulgavit, ratam habemus, & auctoritate Apostolica confirmamus. Preterea venditionem, quam vobis Archipresbyter de Runco cum Fratribus suis de quadam terra in Minerva rationabiliter fecit, vobis & Ecclesiae vestrae nihilominus confirmamus. Statuentes, ut de possessionibus, quas nunc habet Ecclesia vestra, vel est in posterum habitura, nullus Laicus Decimas praesumat exigere. Sane novalium vestrorum, quae propriis manibus aut sumptibus colitis, seu de nutrimentis vestrorum animalium, nullus a vobis*

*bis Decimas exigere vel extorquere presumat. Liceat quoque vobis Clericos & Laicos, e Seculo fugientes, liberos & absolutos ad Conversionem recipere, & eos absque contradictione qualibet retinere. In Parochialibus autem Ecclesiis, quas habetis, liceat vobis eligere Sacerdotes, & Diecesano Episcopo praesentare, quibus, si idonei inventi fuerint, Episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus * debeat respondere. Antiquas & rationabiles consuetudines Ecclesiae usque ad praesentia tempora reservatas, & Decimas, quas a quadraginta annis usque nunc possidetis, vobis auctoritate Apostolica roboramus. Cum autem generale interdictum terrae fuerit, liceat vobis, non pulsatis campanis, clausis januis, exclusis excommunicatis, & interdictis, suppressâ voce, divina Officia celebrare. Sepulturam praeterea ipsius Loci liberam esse concedimus, ut eorum devotioni, qui se illic deliberaverint, & extremae voluntati, nisi fortè excommunicati sunt, nullus obsistat: salvâ tamen justitiâ Ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum &c. Salvâ Sedis Apostolicae auctoritate & Diocesani Episcopi canonicâ justitiâ. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, Secularisve persona &c.*

Datum Veronae per manum Alberti Sanctae Romanae Ecclesiae Presbyteri Cardinalis, & Cancellarii, Decimo Kalendas Januarii, Indictione III. Incarnationis Dominicae Anno MCLXXXIIII. Pontificatus verò Domni Lucii Papae Tertii Anno IIII.

Lectorem nunc rogo, ut mecum velit, Mediolanum usque iter suscipere. Est mihi Bulla Arnulphi III. Archiepiscopi Mediolanensis, quam e Collectaneis MStis Francisci Castelli depromsi, atque heic Eruditorum examini subjectam volo. Ista colligebat Castellus circiter Annum Christi MDL. In ea verò Bulla agitur de Ecclesia Sancti Gemuli in Dioecesi Mediolanensi sita, cui Archiepiscopus Privilegia largitur, sed nullo certo indicio, num fuerit in eodem sacro loco Congregatio Canonicorum Regularium, an Cleri ab eo Ordine diversi.

Arnulphi III. Mediolanensis Archiepiscopi Bulla, per quam Ecclesiae S. Gemuli Martyris, ubi ejus Corpus requiescit, Privilegia ac libertatem concedit, Anno 1075.

ARnulfus *solâ Dei miseratione* Mediolanensis Ecclesiae Archiepiscopus. *Convenit nostrae paternitati, piâ religione & benivolâ compassione, alacri mente, poscentium animis assensum impertire. Idcirco ad nostram auctoritatem pertinet cunctos nostrae Ecclesiae filios Paterno amore diligere, & optatae pietatis opem non denegare. Quapropter nobis in nostra Mediolanensi Domo, nostrorum Cardinalium, scilicet Presbyterorum Diaconorum, Subdiaconorum interventu residentium, animarum nostrarum saluti providentes, & nostrae* Sancti Gemuli *pauperculae* Ecclesiae *vigilantes, tam praesentibus quàm futuris notum fieri volumus: quod nos cum nostris Ordinariis unanimiter laudavimus, quatenus viginti quatuor Denarii, quos homines de Beliari, qui vocantur Garilioli, Presbytero de Arcidiate dabant, duodecim propter duode-*

cim Missas, quas in Sancti Gemuli Ecclesia cantabat, & duodecim propter duodecim prandia, deinceps nullatenus dentur. Candelae verò, quae in ipsius Sancti Gemuli festivitate Ecclesiae Sancti Victoris de Plebe Arcidia e dabantur propter luminaria, amodo ab aliquo non exigantur. Et ne ipsa Plebs nostra detrimentum patiatur hujus diminutionis, cum nostris Cardinalibus & venerandis viris, scilicet Attone Presbytero, & Gizone Judice, & Arderico nostri Cancellarii Ariprandi germano, qui abjecto Mundo ad eandem Sancti Gemuli concurrerunt Ecclesiam . . . . *cum sic tantam terram emerent, unde annualiter in ipsa Plebe duas modios ad Sestarium de Arcidiate, unum segetis, & unum panici possent* nostrae Canonicae de Arcidiate *persolvere, & quatuor cerae pro supradictis candelis ejusdem Sancti Victoris Ecclesiae. Laudavimus etiam, ut Servitores Ecclesiae ipsius Sancti Gemuli, qui nunc sunt, & futuri sunt, omni anno mittant nostrae Matri Ecclesiae, videlicet Sanctae Mariae, duas candelas per unamquamque unam libram cerae habentem, quae in Domini, & Salvatoris nostri Nativitate ardeant super Altare Sanctae Mariae in nocturna Missa Sanctae Anastasiae, & peractâ Missâ perveniant ipsae Candelae in potestate Cimiliarchae ipsius Ecclesiae.* Volumus etiam, ut hi qui nunc, vel futuri sunt, praedicti Sancti Gemuli Cultores, Presbyteros & Clericos ad Ambrosianum celebrandum Officium eligant, vel Praepositum aut Priorem, vel Abbatem, *si quando necesse fuerit. Presbyter verò vel Clerici de Arcidiate nullâ ratione ad officium aliquod sine rogatu suprascriptorum in ipsa Ecclesia Sancti Gemuli accedere praesumant. Consecrationem autem solummodo sine ulla datione, sine ullo in-*

A *terventu pecuniae post illorum electionem, nostrae Mediolanensi Ecclesiae sic demum servamus. Item dicimus etiam, ut Officiales ipsius Ecclesiae Sancti Gemuli officium vel sepellicionem in ipsa Plebe celebrare non audeant, nisi illis defunctis, qui illorum elegerunt ad Sanctum Gemulum sepulturam. Homines autem de Belari, qui Garilioli vocan-*
B *tur, quae nostrae Curiae annue persolvere debent, persolvant. Firmamus autem canonicà auctoritate nostrâ, nostrorumque Cardinalium, ut jam dicta Sancti Gemuli Ecclesia omnino sit libera, & absque omnium mortalium conditione, sit Ecclesia aliena. Insuper volumus, laudamus, & ex omnipotentis Dei parte, & Apostolorum Petri & Pauli,*
C *& beatissimi Confessoris Ambrosii, & omnium Sanctorum, & nostrâ, qua gaudemus, auctoritate, sub excommunicatione interdicimus, ut nos, nec nostri Successores, neque nostrae Ecclesiae Cardinales, vel aliqua magna, parvaque persona, de bonis, quae habet nunc praefata Sancti Gemuli Ecclesia, vel amodo adipisci potuerit, audeat se in-*
D *tromittere, neque sacrum locum aliquo modo ulla ratione inquietare. Quod si quis huic nostro salubri Praecepto, maligno Spiritu repletus, contrarius extiterit, sit anathema, maranatha: pereat cum Juda Domini proditore, Saule, & Jonatha: non habeat partem cum illo, qui pro nobis Crucifixus est in Golgotha, donec resipiscens ad satisfactionem*
E *& congruam poenitentiam venerit, & ad Sacramentum Corporis S. Gemuli concurrerit, & venerabilium virorum Dei, & Sancto Gemulo servientium voluntati satisfecerit. Quod ut verius credatur, & firmiter, & a nostris posteris firmum & inconvulsum habeatur, hanc Chartam cum nostris Cardinalibus propria manu firmavimus, & nostro sigillo insigniri jussimus.*

Factum

Factum est hoc, ut supra, in Domo Sancti Ambrosii, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Nonagesimo Quinto, II. die Mensis Novembris, Indictione IV. Unde duae Cartulae uno tenore scriptae sunt.

Arnulfus *Dei gratiâ* Archiepiscopus *subscripsi.*

Gottofredus Archipresbyter laudavi & subscripsi.

Ego Anselmus Quartus *Dei gratiâ* Archiepiscopus *formavi & subscripsi.*

Ego Daribertus Diaconus de ordine Ecclesiae S. Victoris de Arcidiate laudavi & subscripsi.

Tealdus Archidiaconus confirmando subscribsi.

Ego Adam Archipresbyter de loco Arcidiate laudavi, & subscripsi.

Ego Dominicus de Plebe Arcidiate laudavi & subscripsi.

Ego Daibertus Presbyter Arcidiatensis Ecclesiae laudavi & subscripsi.

Landulfus Diaconus subscripsi.

Ego Anricus Clericus de Arcidiate laudavi.

Walpertus Diaconus subscripsi.

Ego Unelfredus Clericus de ordine de Plebe Sancti Victoris de Arcidiate subscripsi.

Ego Aribertus Presbyter de Arcidiate, habitator Gieranzano, subscripsi.

Ego Nazarius Presbyter de Arcidiate laudavi & subscripsi.

Ego Nazarius Presbyter de Arcidiate Ecclesiae Sancti Victoris laudavi & subscripsi.

Landulfus Presbyter subscripsi.

Gualpertus Magister Subdiaconus subscripsi.

Wido Subdiaconus subscripsi.

Anselmus Subdiaconus subscripsi.

Otto Subdiaconus subscripsi.

Landulfus Notarius subscripsi.

Ego Anselmus Notarius subscripsi.

Ego Ambrosius, qui & Paganus, Judex & Missus Domini Tertii Henrici Imperatoris, & Advocatus praefatae Ecclesiae Sanctae Mariae, ad confirmandum subscripsi.

Ego Petrus Judex ad confirmandum subscrip.

Albertus Judex & Missus Domini Henrici III. Imperatoris subscripsi.

Ego Heriprandus Judex & Missus Domini III. Imperatoris interfui & subscripsi.

Signum manuum Arialdi Vicecomitis, item Arialdi de loco Meleumano, Arderici de Badaglo, Beronis filii Alberti, Arderici filii Azonis, Johannis, qui dicitur Cassina, Azonis, qui dicitur Mura, Nazarii fratris Ostachii, Arberossi & Vassalli germanorum, qui dicantur Paradisi, Romedii, qui dicitur Cangellarius, Arialdi, qui dicitur Grassellus, Bonofantone, qui dicitur Schapeta, Anselmi testium.

Ego Aldo Notarius Sacri Palatii scripsi, post traditam complevi & dedi.

Guilielmus Judex, ac Missus Domini Regis authenticum hujus exemplum vidi & legi, & sic in eo continebatur, sicut in hoc exemplo praeter literas plus minusve.

Ego Ugo Notarius sacri Palatii, authenticum hujus exempli vidi &c.

Ego Otto Notarius sacri Palatii, ac Legis Lector, authenticum hujus exempli &c.

Ego Anselmus Causidicus, Jurisque peritus, authenticum hujus &c.

Ego Hedo Notarius sacri Palatii, authenticum &c.

Ego Rogerius, qui dicor de Pessiano, Notarius ac Missus Domini Secundi Cunradi Regis, authenticum hujus &c.

Ego Rogerius, qui dicor Palliarius, Notarius sacri Palatii, authenticum &c.

Ego Petracius Sinistrarius, Notarius sacri Palatii, hoc exemplum ab alio exemplo,

plo, & authentico exemplato exemplavi, & ficut in eo continebatur, ita & in isto exemplo, preter literam plus, minusve.

Examini, inquam, Eruditorum oblatas volui hasce tabulas, ut in eorum legitimitatem inquirant. Omnia certe primâ fronte bene consuta videntur. Notae Chronologicae inter se concordes procedunt. Arnulphus diu ante electus eo ipso Anno MXCV. (uti censuit Puricellius in Monumentis Basilicae Ambrosianae num. 283.) consecratus fuit. Multorum heic habentur subscriptiones, ac praecipue *Missorum Domni Tertii Henrici*. Uno verbo, cuncta haec recte posita. Verùm ubi offendis, praeter *Arnulfum Archiepiscopum* alterum Archiepiscopum obsignasse easdem tabulas, nempe *Anselmum Quartum Dei gratiâ Archiepiscopum*, turbari concentum hujus Chartae sentis. Attamen, quum in Praefatione ad Poëma de Excidio Civitatis Comensis Tomo V. Rerum Italicarum pag. 402. animadverterim, Saeculo Duodecimo, Coadjutores & Successores datos fuisse Mediolanensibus Archiepiscopis: non immeritò opinari liceat, vivente adhuc Arnulpho III. Archipraesule, Anselmum IV. Successorem delectum fuisse, & pro more temporis illius, titulo etiam *Archiepiscopali* donatum, ac praesertim, quum adhuc vigeret lacrymabilis discordia inter Sacerdotium & Imperium. Et Anno quidem Christi MXCVII. sublato e vivis Arnulpho, Anselmus successit, atque Ambrosianam Ecclesiam regere coepit. Haec pro Chartae legitima origine dicta volui. Si meam tamen sententiam quaeris, vereor ut ista sufficiant. In Dissertatione de Antiquo Jure Metropol. Mediolan. in Episcop. Ticinens. (*) Tom. I. pag. 244. Anecdotorum meorum, inter foetus spurios recensendam scripsi alteram Bullam Anno Christi MC. exaratam, atque a Puricellio productam num. 289. Monum. Basilic. Ambrosianae, hac etiam de caussa quod illi subscripsisse dicatur *Anselmus Quartus Dei gratiâ Archiepiscopus*. Insuetum quippe mihi tunc visum est, Episcopos in subscribendo apponere *Secundum*, *Tertium*, *Quartum &c.* ut sese a praecedentibus distinguerent. Id quidem Notarii & Cancellarii facere consueverunt in narratione, aut in Notis Chronologicis, non autem Episcopi, dum sese subscriberent. Neque ipse *Arnulphus Archiepiscopus* heic se *Tertium* appellat, quamquam duo ejusdem nominis Archiepiscopi praecessissent. Itaque & heic subscriptio suspecta mihi est. Sed quod majorem mihi falsi suspicionem ingerit, Landulphum juniorem Historicum Mediolanensem, Anselmo ipsi synchronum, invenio hisce ipsis tabulis adversantem. Eumdem audi Cap. I. Histor. Mediolan. Tom. V. pag. 469. Rerum Italicar. *Defuncto Arnulpho Archiepiscopo Mediolanensi, Armannus Monachus, quasi Cardinalis Romanus, ad alium eligendum venit &c.* Tum subdit: *Hoc dictum statim elegit sibi & illis in Archiepiscopum Anselmum de Buis, hominem simplicem &c.* Deinde de ipso Anselmo scribit: *Deficientibus sibi Suffraganeis Episcopis, omnes Ecclesiasticos Ordines usque ad Presbyteratum, ordinationem quoque Episcopatus ab extraneis Episcopis suscepit &c.* Acta haec fuere Anno Christi MXCVII. eaque probe noverat Landulphus Mediolanensis, atque eorum temporum scriptor. Quei ergo una cum Arnulpho III. Archiepiscopo Anselmus iste subscri-

(*) Tom. XI. P. I.

scribere potuit, ac titulo uti *Archiepiscopali?* Neque Coadjutor fuerit, qui tantummodo post Arnulphi mortem *electus fuit*, immo *omnes Ecclesiasticos Ordines usque ad Presbyteratum suscepit*. Quamobrem de fide Bullae nuper evulgatae dubitare nimium cogor. Ceterum, ut ostendam, nullum negotium facessere debere nobis geminum *Archiepiscopum Mediolanensem* uno eodemque tempore exstitisse, & quidem sine discordia aut schismate, quum unus revera Ecclesiae Mediolanensi ex institutione sua praeesset, alter verò Coadjutor foret, altero exemplo eorumdem temporum morem confirmandum puto: & praesertim quod ea consuetudo minime perspecta tenebras & controversiam non unam antea inter Eruditos non sine justa caussa excitarit. In Archivo Monasterii Padolironensis pergamena adservatur, scripta Aprili Mense Anni MCXXI. complectens concordiam initam inter Episcopum Brixianum & Archipresbyterum Medulensem ex una parte, & Monachos Padolironenses ex altera, ob litem de duabus Ecclesiis. Chartae subscribunt *Ego Villanus Dei gratiâ Brixiensis Ecclesiae Episcopus hujus operis facta confirmavi. Ego Manfredus Dei gratiâ Brixiensis Ecclesiae Episcopus subscripsi & confirmavi. Ego Paulus Brixiensis Ecclesiae Archidiaconus subscripsi &c.* Ergo vides, invaluisse Seculo Christi Undecimo ac Duodecimo *Coadjutores* Episcopatuum, & habes unde Ughellio in Ital. Sacr. lucem addas, ubi de nuper commemoratis duobus Brixiae Episcopis sermo illi est. Utcumque tamen de legitimitate Chartae Mediolanensis, nuper a me productae, judicent alii, dubius praeterea ego sum, num ibi designetur Congregatio Canonicorum Regularium. Nullum enim verbum de iis est, aut de illorum *Priore*. Castellus supra mihi laudatus haec scribit: *Privilegium pro Abbatia Sancti Gemuli de Ganna*, qui vicus est apud Varisium. At heic nullum Monachorum ibi habitantium vestigium occurrit. Haec tamen scribit Boscha in Martyrologio Mediolanensi ad diem IV. Februarii: *Monasterium Gannense fuit olim Benedictinorum. Nunc Coenobitis caret. Illius siquidem reditus, Pius IV. Pontifex Maximus addixit Nosocomio majori Mediolani.* Veri igitur simile potius videtur, tunc coetum aliquem Clericorum eum in locum coaluisse, quum ipsum Arnulphus Archiepiscopus eximat e jurisdictione Archipresbyteri seu Plebani Arcidiatensis Ecclesiae, atque addat: *Volumus, ut hi, qui nunc, vel futuri sunt, praedicti Sancti Gemuli cultores Presbyteros & Clericos ad Ambrosianum celebrandum Officium eligant, vel Praepositum, aut Priorem, vel Abbatem, si quando necesse fuerit.* Quare videntur postea sibi elegisse Abbatem & institutum Benedictinum suscepisse. Et quoniam non semel dixi, quoties in Chartis post Annum a Christo nato Millesimum occurit *Prior* Canonicis Praefectus, consuevisse indicari Canonicos Regulares, de iis etiam mentionem fieri arbitror in Charta, quam ad me misit doctissimus aeque ac humanissimus vir P. Philippus Camerinus, Oratorii Camertis Presbyter, cujus erga me amorem pluribus ex titulis commendare possem. Spectat ipsa ad nobile Oppidum Sancti Severini in Piceno situm, quod Anno MDLXXXVI. Sixtus V. Pontifex Maximus Episcopatu auxit, & Civitatis honore donavit. Eo ipso tempore, quo datum fuit istud Diploma, Severinatis Eccle-

A Ecclesiae Canonici, quod *Priori* subessent, Regularem quoque disciplinam professi mihi creduntur: quod tamen aliis accuratius perpendendum relinquo. Interim en Diploma ipsum, ex autographo descriptum, quod adservatur in Archivo Severinatis, sive Septempedanae Cathedralis.

Praeceptum Friderici I. Augusti, per quod Ecclesiae Sancti Severini praedium quoddam concedit, sive confirmat, Anno 1177.

IN *Dei nomine. Amen.* Fridericus Dei gratiâ Romanorum Imperator semper Augustus. *Noverint omnes Im-* B *perii nostri fideles tam praesentes quàm futuri, quod nos ob interventum & dilectionem dilectissimi Cancellarii nostri Gotefredi, & Familiaris Capellani nostri Teodorici Praepositi Misnensis,* Ecclesiae Sancti Severini *praedium de Caesano contulimus, cujus latera sic describuntur: a capite est Via, a pede Rivus Castri, a latere praedium Hugu-* C *lini, ab alio latere Coilis, & Vineae. Hoc itaque praedium ob animae nostrae & parentum nostrorum salutem praefatae Ecclesiae Sancti Severini concedimus & confirmamus. Illis quoque hominibus, qui praefatum praedium in pignore acceperunt, Imperiali auctoritate & sub obtentu gratiae nostrae firmiter praecipimus,* quatenus a Priore, & Fratribus eju- D sdem Ecclesiae, *acceptâ solutione debitae pecuniae, ipsum praedium libere & ex integro eis restituant. Si verò ipsi creditores debitam pecuniam recipere noluerint, damus potestatem* Priori & Fratribus praefatae Ecclesiae *intrandi in possessiones absque nummorum numeratione. Statuimus praeterea, & auctoritate Imperiali praecipimus, ne aliquis Marchio, vel Comes, vel Con-* E *sul, vel alia aliqua Persona parva vel magna,* Ecclesiam Sancti Severini, aut ejus Fratres *in his bonis gravare seu inquietare praesumat. Huic autem nostro statuto si quis ausu temerario obviare attemptaverit, decem Libras auri pro poena componat, mediam partem nobis, & mediam injuriam passis.*

Hujus rei testes sunt Conradus Suevus Comes Assisii, *Petrinus & Offroducius Consules Sancti Severini, Jacobus Judex, Comes Atto Dalun. . . . . an, Severinus Reinaldi, & alii quamplures.*

Datum apud Assisium Anno Domini MCLXXVII. Indictione XI. Quartodecimo Kalendas Januarii.

Atque haec dicta sint de *Canonicis*, quorum institutio sacrorum Templorum decori esse adhuc pergit. Hoc unum tantummodo addam, scilicet a Grutero inter monumenta Christiana vetustissima pag. 1053. num. 8. laudari Epitaphium Romae in Sanctae Caeciliae positum, hisce verbis.

HIC REQVIESCIT
BÓNVS IOHES CA
NONICVS ASTEN
SIS ET DNI PP.

Verùm huic Inscriptioni locus minime futurus erat inter monumenta Romanarum Antiquitatum, quum *Canonici* titulus ibi occurrat. Immo longe post Annum Vulgaris Aere Millesimum *Bonus* ille *Johannes* seu *Bonjohannes* vixisse mihi creditur. Verba illa & *Domini Papae*, aliquid excidisse ostendunt, uti *Capellanus*, *Diaconus*, *Notarius*, aut quid simile. At serò factum est, ut qui Canonicus in aliqua Ecclesia ab Urbe remota, Deo militaret, in Pontificia quoque aulâ aliquo munere fungeretur.